This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

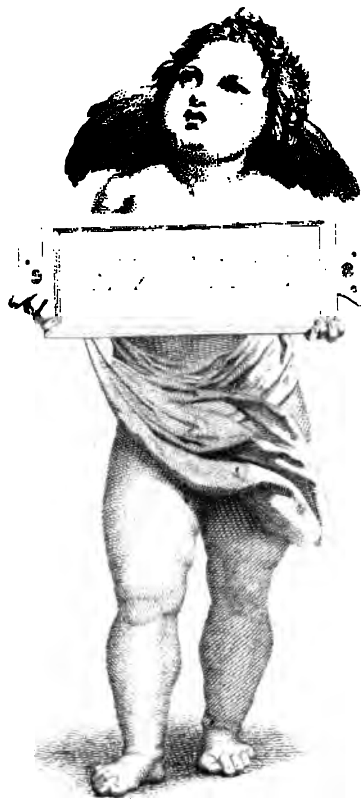
We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 07437671 0

On souscrit, à Paris,

Chez N. E. LEMAIRE, Éditeur, boulevard Italien, n° 22, en face des Bains Chinois.

BARROIS l'aîné, libraire, rue de Seine, n° 10, Faub. St.-Germ.

DEBURE frères, libraires du Roi, rue Serpente, n° 7.

J. DIDOT, l'aîné, Imprimeur du Roi, rue du Pont-de-Lodi, n° 6.

F. DIDOT, Imprimeur du Roi et de l'Institut, rue Jacob, n° 24.

TREUTTEL et WURTZ, libraires, rue de Bourbon, n° 17.

Aug. RENOUARD, libraire, rue de Tournon, n° 6.

MONGIE aîné, libraire, boulevard Poissonnière, n° 18.

BOSSANGE père, libraire, rue de Richelieu, n° 60.

BRUNOT-LABBE, libraire, quai des Augustins, n° 33.

H. VERDIÈRE, libraire, quai des Augustins, n° 25.

ARTHUS-BERTRAND, libraire, rue Haute-Feuille, n° 23.

Et chez tous les libraires de France et des pays étrangers.

CAIUS SILIUS ITALICUS

EXCUDEBAT JULIUS DIDOT
NATU MAJOR, REGIS TYPOGRAPHUS.

CAIUS SILIUS
ITALICUS.

PUNICORUM
LIBRI SEPTEMDECIM

AD OPTIMAS EDITIONES COLLATI
CUM VARIETATE LECTIONUM
PERPETUIS COMMENTARIIS
PRÆFATIONIBUS ARGUMENTIS ET INDICIBUS

CURANTE
N. E. LEMAIRE.

NEW YORK PUBLIC LIBRARY

VOLUMEN SECUNDUM ET ULTIMUM.

BIBLIOTHEQUE DU ROI NEUILLY

PARISIIS
COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE
POESEOS LATINÆ PROFESSOR

MDCCCXXIII

TABULA

RERUM QUÆ IN HOC POSTERIORI ET ULTIMO VOLUMINE CONTINENTUR.

NEW YORK PUBLIC LIBRARY

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER DUODECIMUS.

ARGUMENTUM.

Mitescente jam hieme Hannibal a Capua movet, vicinisque oppidis trepidationem injicit; 1—14. Sed luxus milites ita enervaverat, ut vix arma ferre possent; 15—26. Cupidus maritimi oppidi potiundi, quo cursus navibus tutus ex Africa esset, primum Neapolim petit, quæ urbs Græca, doctorum virorum secessu illa ætate celebris et Parthenope olim a tumulo Sirenes adpellata, ab eo, famæ suæ timente, omnibus quidem viribus, at inrito conatu obpugnatur; 27—59. Inde Cumas, aliam urbem maritimam, ducit, ubi templum Apollinis, a Dædalo in colle exstructum, contemplatur; sed copias, Campana luxuria marcentes, nequidquam acuit ad pristinam virtutem, et a Ti. Sempronio Gracco repellitur; 60—103. Obsidione igitur Cumarum soluta, Puteolos repente movet castra, et, dum ea quoque urbs frustra operibus cingitur, ipse tractum perlustrat propinquum, Baias, Lucrinum Avernique lacum, Acherusiam paludem, vastas in litore speluncas, loca sulfure ac bitumine scatentia ignibusque subterraneis æstuantia, Prochyten, Inarimen, Vesuvium, Misenum promontorium, Baulos et æstum maris, quæ omnia ei a primoribus Capuæ monstrantur; 104—160. A Puteolis Nolam agmen convertit, et scalas admovet muris: enim vero M. Claudius Marcellus, instructo ad portas sub adventum hostium exercitu, eruptionem facit, et, Pœnis fugatis, ducem eorum ad singulare certamen provocat; 161—198. Quod non detrectare Hannibalem fama nominis sui suadet; sed Junonis admonitu ab eo avocatur, et acerba ignaviæ increpatione fœdam suorum fugam sistit; 199—211. Restituta acie ac pugna, a Pediano, Patavino, qui

non minus belli artibus atque virtute quam literarum studio excellebat, Cinyps, formosissimus Pœnorum galeaque Æmilii Pauli consulis, qui in prælio Cannensi occiderat, ornatus, telo transfigitur et spoliatur; 212—252. Marcellus, laudata victoris virtute, in ipsum Hannibalem hastam conjicit, cujus tamen ictum excipit Gestar; 253—265. Quo adtonitus periculo Pœnus ad castra trepide refugit, et vehementer in milites invehitur: Marcellus autem, qui primus Romanos docuerat, Hannibalem vinci posse, magna hostium edita strage prædaque ingenti facta, Nolam se recipit, et ad cælum tollitur laudibus; 266—294. Primo tandem victoriæ nuntio recreatis Romæ civibus, non minore animo res domi, quam militiæ, geritur, et censores notant eos, qui post Cannensem pugnam Metello auctore consilium de relinquenda Italia inierant, quique, quum a Pœnis, ut de captivis redimendis agerent, frustra Romam missi essent, jurassentque se regressuros, extemplo in castra hostium redierant, ut hac fraude se exsolverent jurejurando; 295—305. Simul omnia in bellum consilia convertuntur, et in summa pecuniæ inopia matronæ aurum ornamentaque sua in ærarium deferunt: quæ voluntaria conlatio et certamen adjuvandæ rei publicæ excitat ad æmulandum animos primum Patrum, dein equestris ordinis et reliquæ plebis; 306—319. Spes quoque Romanorum confirmatur a legatis Delphos missis, qui responsum renuntiant, res eorum jam meliores facilioresque fore, eamque ob causam Diis, maxime vero Jovi, sacra esse facienda: quæ res divinæ supplicationesque confestim in Capitolio fiunt; 320—341. Dum hæc Romæ atque in Italia geruntur, Hampsagoras ejusque filius Hostus in Sardinia (cujus insulæ situs, forma, nomina, origo, bona et indoles una cum coloniis, a Sardo, Trojanis seu Iliensibus, Iolao, duce Thespiadarum, et Aristæo illuc deductis describuntur) a T. Manlio Torquato prætore fugantur, et silvarum latebras quærunt; 342—375. Punica deinde classe adpulsa Hasdrubali se jungunt, et cum Romanis decertant prælio, in quo Ennius centurio et poeta, Rudiis natus oriundusque a Messapo rege, ingentem Sardorum Pœnorumque cædem facit; 376—402. In eum hastam conjicit Hostus; sed ictus ab Apolline avertitur, et Hostus in acie cadit: qua filii nece audita Hampsagoras mortem sibi consciscit; 403—419. Per idem fere tempus Hannibal Acerris Nuceriaque direptis atque incensis, capit Casilinum, et Petiliam, alteram Saguntum, ad solum exurit; 420—433. Inde Tarentum expugnat

præter arcem, a Romanis occupatam, et naves Tarentinorum, sinu exiguo intus inclusas, quum claustra portus hostis haberet, plaustris machinisque admotis per mediam urbem ad mare transvehit; 434—448. Certior tamen factus per nuntios de obpugnatione Capuæ, obsidione arcis Tarentinæ absistit, raptimque contendit in Campaniam; 449—462. Obviam ei veniunt duo Romanorum exercitus, quibus duces stultitia et temeritate pares, M. Centenius Penula et Cn. Fulvius prætor, præsunt, quique ad internecionem cæduntur; nec quidquam iter victoris moratur nisi Ti. Sempronii Gracchi proconsulis, ab hospite suo Lucano in insidias præcipitati, exsequiæ, quas ipse celebrat, ut famam conligat humanitatis; 463—478. Interea Romanorum duces omnem belli vim in Capuam vertunt, nuntio adcepto de Hannibalis adventu, qui in valle occulta post Tifata montem huic urbi inminentem considet; 479—488. Is vero ubi videt per castra hostium non perrumpi ad Capuam posse, multa secum consilia volventi subit animum impetus, caput ipsum belli Romam petendi; 489—506. Itaque deductas nocte ad Vulturnum flumen copias trajicit ante lucem, et spe Romæ potiundæ ad maturandum iter incendit; 507—523. Tum præter Cales in Sidicinum, mox in Allifanum et Casinatem, deinde præter Aquinum in Fregellanum, et per Frusinatem Anagninumque in Labicanum venit agrum: inde, Algido, Tusculo Gabiisque relictis, ad Anienem fluvium castra admovet, et Iliæ Nymphisque adventu suo terrorem incutit; 524—544. Nec minor trepidatio est Romæ, ubi matronæ, in publicum effusæ, passim discurrunt, Patres vero ingentem metum torvo vultu dissimulant, et præsidia passim in collibus murisque disponuntur; 545—557. Inter hæc Hannibal, qui, continuo itinere confecto, ne nocturnum quidem tempus ad quietem sibi reservaverat, cum Numidis mœnia situmque urbis obequitans contemplatur, donec ab equitibus inmissis a Fulvio Flacco, qui cum exercitu a Capua profectus Romam venerat, submovetur, atque in castra redigitur; 558—573. Postero die sub lucem omnes copias in aciem educit, et ad pristinam virtutem tuendam excitat, docens Roma capta bellum esse confectum; 574—586. Neque detrectant certamen Romani, infantium vagitu, gemitu ac precibus parentum, et Fulvii adhortatione exstimulati; 587—602. At instructis utrimque exercitibus Jupiter crassas repente cælo obducit tenebras, et a monte Capitolino fulmina in Hannibalem jaculatur; 602—626. Is liquefactis armis in castra iratus se recipit; quo facto

mira serenitas cum tranquillitate oritur, et subplicatio Jovi habetur in Capitolio; 627—645. Postridie prima luce acies instructas eadem tempestas dirimit, quam eadem excipit serenitas; 646—667. Pœnus inanem fulminis vim ridet, vanumque militum timorem increpat; 668—685. Ut vero Romam adeo securam metuque vacuam esse comperit, ut milites sub vexillis in subplementum Hispaniæ profecti sint, ira incensus urbem obpugnare statuit; 686—690. Quam ob causam Jupiter agit cum Junone, ut non amplius alat ferociam ejus, sed potius coerceat; 691—700. Dea Hannibali in conspectum venit manifesta, ejusque visum acuit, ut Deos cernere possit, qui colles Romæ campumque Martium tueantur; 701—725. Quo adspectu perculsus Pœnus castra ab urbe refert, minitans se mox rediturum esse; 726—730. Eum ut abeuntem vident Romani, primum fraudem subesse rati non omnem deponunt timorem : mox hoste ex oculis sublato, læti sacra Diis faciunt, et certatim portis ruunt ad visenda loca, ubi castra posuerant Pœni; 731—752.

Jam terra glaciale caput, fecundaque nimbis
Tempora, et austrifero nebulosam vertice frontem
Inmitis condebat hiems, blandisque salubre
Ver Zephyris tepido mulcebat rura sereno.
Prorumpit Capua Pœnus, vicinaque late
Præmisso terrore quatit : ceu condita bruma,
Dum Rhipæa rigent Aquilonis flamina, tandem
Evolvit serpens arcano membra cubili,

2. *astrifero* R. 1. — 7. *Riphæa*, *Rhiphæa*, *Rhiphea*, *Ryphæa* alii. Sed vid. ad

1... 3. Poeta exornavit Liviana (lib. XXIII, 19), *mitescente jam hieme, eductus, ex hibernis miles.* Notio *hiemis*, cujus, ut personæ, et *caput* et *tempora* et *vertex* adumbrantur, ac veris adventus luxuriantius exprimitur, quam a Virg. Ge. I, 43 seq. II, 330 seq.; IV, 51 seq.; Lucr. I, 10, 11; Hor. Od. I, IV, 1, 2 et al. — *hiems glaciale caput condit terra*, docte pro, frigus terram subit, terra clausa vel adstricta glacie *mulcetur*, h. e. solvitur. — 4. *sereno*; v. ad V, 58. — 5. *vicina* loca *terrore quatit*, ἐκπλήττει, percellit. — 6... 8. Commoda et præclara comparatio, quam poeta debet Maroni Æn. II, 471 sqq.

Et splendente die novus emicat, atque coruscum
Fert caput, et saniem sublatis faucibus efflat.
At Libyci ducis ut fulserunt signa per agros,
Desolata metu cuncta, et, suadente pavore,
Vallo se clausere simul, trepidique salutis
Exspectant ipsis metuentes mœnibus hostem.
Sed non ille vigor, qui ruptis Alpibus arma
Intulerat, dederatque vias, Trebiaque potitus
Mæonios Italo sceleravit sanguine fluctus,
Tunc inerat: molli luxu madefacta meroque,
Inlecebris somni torpentia membra fluebant,

XI, 459, *flumina*, scilicet κατά; sed *flamine* poetam scripsisse crediderim. — 9. *spondente die* Col. Tell. et R. 2, quod recepit Lefeb. putans *diem* esse tempus, sive tempus anni, ὥραν. Sed Silius expressit Maroniana *in lucem* et *arduus ad solem* Æn. II, 471, 475, et Ge. III, 439, ubi vid. Ill. Voss. Nova cutis maxime micat, coruscat, repercussis radiis solis, ad quem caput extollit serpens. — 10. *afflat* Ox. et Put. — 16. *Inpulerat* conj. N. Heins. coll. Lucan. I, 69; VII, 16, et aliis locis, quæ laudavit ad epist. Ulixis Sabiniani v. 68. Sed vid. not. — 18. *Molli luxu labefacta meroque, Et somni illecebris t. m. f.* opinabatur N. Heins. coll. I, 256; III, 557; Virg. Æneid. IV, 395; VIII, 390; Lucret. IV, 1112; Val. Fl. VII, 175 et al. Sed Drak. bene monet, τὸ *madefacta* apprime convenire ac conjungi

(ubi v. Heyne) et minus apte inf. XVII, 448 seq. repetiit. Serpentes vere ineunte exuvias ponunt, et e latibulis prolabuntur. Cf. Barth. ad simil. loc Stat. Theb. IV, 95 seq. Denotatur simul novus militum *vigor* (cf. mox v. 15), longa quiete conlectus, forte et furor, quo certe serpens maxime ardet exuviis positis. Cf. Virg. Ge. III, 435 seq. — *serpens condita bruma*, hiberno tempore, sub terra, glacie constricta. — *Rhipæa*, pro quovis monte et quidem præalto. Cf. ad IV, 363, et XI, 459. — *arcano cubili*, in quo per hiemem delituerat. — 10. *sublatis faucibus*, erecto capite ac collo, ut apud Virg. Ge. III, 426 (ubi v. Cerda) et Æn. II, 474; V, 277, ubi v. Heyne. — *saniem sublatis faucibus efflat*, conf. supra VI, 185 sqq. Hoc duriuscule dictum videbatur Barthio Adv. IV, 10. Sed locutionem illam multis poetarum locis firmarunt N. Heins. et Drak. — 12. *Desolata;* v. ad III, 429, et Gron. Obss. IV, 21. — 13. *trepidi salutis;* conf. ad II, 234.

15 sq. Poeta expressit Liv. XVIII, 18 extr., sed inpr. verba Marcelli ipsiusque Hannibalis ibid. cap. 45. — *ruptis Alpibus arma Intulerat*, scil. Alpinis gentibus, de quo vid. sup. III, 540 sqq., vel *Alpes* potius docte pro his gentibus positæ.

17. *Mæonios fluctus*, Trasymenum lacum. Cf. ad IV, 719 seq., 738; V, 9 sq. — *sceleravit*, ἐμίανε pro infecit, quia sacer quasi sanguis Romanorum, et atrox cædes illa fuit. — 18 sq. Vid. Var. Lect.

Quis gelidas suetum noctes thorace gravatis
Sub Jove non æquo trahere, et tentoria sæpe
Spernere, ubi hiberna ruerent cum grandine nimbi,
Ac ne nocte quidem clipeive ensesve reposti,
Non pharetræ aut jacula, et pro membris arma fuere:
Tunc grave cassis onus, majoraque pondera visa
Parmarum, ac nullis fusæ stridoribus hastæ.
Prima instaurantem sensit certamina mitis

et τῷ *fluebant*, (quum *luxu fluere* dicatur homo eo enervatus Liv. VII, 29 et 32) et voci *mero*. Sic et *fluere mollitia*, vel *diffluere luxuria* dixit Cic. et poetæ passim *vino madere*, *madidum esse*, *irrigari*, *dilui*, *tingui*, *proluere se*; βρέχεσθαι, τέγγεσθαι, quin et *madet mens* Lucret. III, 477, quem Drak. præter alios laudavit. *Madefacta* et *madida* etiam dicuntur vel omnino repleta, plena, propr. vino, (ut *madere*, seu *madidum esse vitiis*, *artibus*, *jocis*, *Socraticis sermonibus* apud Gell. XIII, 8; Martial. I, XL, 3; IV, XIV, 12; Hor. Od. III, XXI, 9, ubi vid. Jani) vel quæ madida sunt aqua, et hinc mollia, effeminata. Utraque notio h. l. apta. Ceterum possis etiam distinguere post *madefacta*, et jungere *mero torpentia m. f.* Membra, largiore meri usu in somnum delabsa, torpent; unde *merum* poeta egregie per adpositionem vocavit *somni inlecebras*. Sed præstiterit hæc verba tam ad *luxum*, quam ad *merum* referre. N. Heinsius *luxum* de Venere tantum adcipit, et Ernesti *inlecebras somni* verecunde pro Venere poni putat. Neutrum defendere ausim. — 23. *clipeive* Put. et Tell. Vulgo *clipei*, claudicante versu: quam tamen licentiam non insolentem forte in poeta esse, monet Lefeb. — 24. *arma fovere* haud dubitanter emend. N. Heins. coll. VIII, 92, 128; IX, 43; Lucan. IV, 152, et al. Sed vid. not.

20. Cf. I, 242... 267. — 21. *trahere*, exigere, traducere, *noctes*, quæ *gelidæ*, hibernæ, et hinc longæ sunt. — *Sub Jove*, aere, seu cælo, sub dio, ὑπὸ Διός, *non æquo*, iniquo, sævo, aspero, turbulento, seu tempestuoso et frigido. Conf. Horat. Od. I, I, 25; XXII, 19, 20.

24. *pro membris arma fuere*, arma tam militi, quam membra necessaria; Cell. Commentarii instar est locus Cic. Quæst. Tusc. II, 16, quem Dausq. jam laudavit et poeta haud dubie imitatus est: « Qui labor et quantus agminis? ferre plus dimidiati mensis cibaria; ferre, si quid ad usum velint; ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt: quæ quidem ita geruntur apte, ut, si usus ferat, abjectis oneribus, expeditis armis, ut membris, pugnare possint. » Conf. Lips de Mil. Rom. V, 11; Opp. T. III, p. 321 seq. — 26. *fusæ hastæ*; v. ad I, 267. — *nullis stridoribus*, adeoque sine vi. Conf. ad I, 334; IV, 576.

27. In his et reliquis, quæ ad finem fere hujus libri traduntur, poeta maxime recessit ab ἀκριβείᾳ historica, solumque sequutus impetum suum ex iis, quæ Livius lib. XXIII, XXIV, XXV, et XXVI, adcurate ac copiose narravit, illa tantum selegit, nullaque ordinis

Parthenope, non dives opum, non spreta vigoris :
Sed portus traxere ducem secura volentem
Æquora, quæ peteret veniens Carthagine puppis.
Nunc molles urbi ritus, atque hospita Musis
Otia, et exemtum curis gravioribus ævum.

28. Verba *non spreta vigoris* corrupta videbantur Barthio Adv. IV, 10; ubi hanc putabat poetæ mentem esse, non propter opes, nec quod gloriam ex victoria quæreret, Hann. ad Neapolin movisse, sed portus gratia. Negandi vero particula contrarium infert. Hinc et *tum spreta vigoris* corrig. N. Heins. *non læta*, vel *non feta vigoris* Burm. *non aspra* (pro *aspera*) *vigoris* Marcil. ad Hor. Epod. V. Sed omnibus his non opus; neque ea forte in mentem venissent viris doctis, nisi de urbe otio ac mollitie diffluente cogitassent. Sed poeta ipse memorat v. 41 seq. et 53 seq. Neapolitanos fortiter olim Hannibali repugnasse, nunc vero (v. 31, 32.) in otio vivere; cf. not. — 30. *quos peteret* suspic. N. Heins. ut ad *portus* referretur. Sed doctior forte vulgata. — 31. *Nunc* Col. Ox. et Tell. cum edd. Marsi, quod recte probavit N. Heins. coll. v. 396 sq. et Virgil. Æn. II, 21, (quibus locis add. sup. I, 293) ut poeta agat de suo tempore, quo studia maxime Neapoli exculta sint. Idem et *Jam molles* legi posse arbitrabatur; cf. ad XI, 41.

temporumque ratione habita, memoravit, quæ graviora viderentur ornatumve epicum admitterent, et in Italia, non extra eam, in Hispania, gestæ essent. De hoc poetæ more disserui in Comm. de vita et carm. Sil. sect. II, fin. Hannibal « ad mare, proxime Neapolim descendit, cupidus maritimi oppidi potiundi, quo cursus navibus tutus ex Africa esset; » Liv. XXIII, 15. Cf. et cap. 14. — 28. *Parthenope* vetus nomen Neapolis. Vid. ad VIII, 534. Neapolim, non quod dives esset, nec quod incolarum virtutem sperneret, potissimum ac præ aliis tentare statuit Hannibal, sed ut portum haberet, in quem secure naves, quæ commeatum ac subsidia Carthagine subveherent, adpellere possent. Ita Draken. et jam ante eum Dausq. — 31, 32. Neapolim inde a Sullæ temporibus summi doctique viri secedebant, ut ibi otio Musarum fruerentur, et levioribus studiis, in Græcis gymnasiis, theatris, agonibus, etc., operam darent : unde et supra v. 27, *mitis Parthenope;* conf. Ovid. Met. XV, 711; Martial. V, 78; Petron. Sat. c. 5; Virg. Georg. IV, 564; Stat. Silv. III, v, 85; Gesner. ad Horat. Epod. V, v. 43 inpr.; Strab. V, pag. 378, et Camilli peregrini Campan. felic. Diss. II, §. 21. Withof. monet, veram verborum constructionem esse hanc : *Non Parthenope, dives opum, dives vigoris, spreta* fuit ab Hannibale ideoque invasa, *sed portus traxere ducem;* ut sensus sit : Hannibalem invasisse eam urbem, non ob contemtum virium ejus, sed ob situm portus.

32. *Otia hospita,* familiaria, grata, *Musis,* viris doctis. Ea esse Virgilio amata, et ad hujus monimentum (de quo vid. infra in hoc vol. Commentationem de Silii vita et carmine Sect. I, fin.) poetam respexisse suspicabantur Dausq. et Cellarius.

Sirenum dedit una suum memorabile nomen
Parthenope muris Acheloias; æquore cujus
Regnavere diu cantus, quum dulce per undas
Exitium miseris caneret non prospera nautis.
Hæc pone adgressus (nam frontem clauserat æquor)
Mœnia, non ullas valuit perfringere Pœnus
Tota mole vias, frustraque inglorius ausi
Pulsavit quatiens obstructas ariete portas.
Stabat Cannarum Graia ad munimina victor
Nequidquam, et cautæ mentis consulta probabat
Eventu, qui post Dauni stagnantia regna

Huc Put. *Hinc* Parm. Vulgo *Nam*. Male! — 33. *et* ante *memorabile* inseruit Nicander: in scriptis certe et omnibus ante Juntinam edd. non legitur, *sacrum et memorabile nomen* conj. Withof. *suis... muris* castigandum opinabatur N. Heins. non inprob. Drak. ut vel τὸ *suis* positum sit pro *ejus*, scilicet Neapolis, (quem reciproci usum vindicari dicit a Perizon. ad Sanctii Minerv. II, 11; Victor. ad Cic. Ep. ad Att. XII, 28; Rittersh. ad Gunth. Ligur. I, 452; Gifan. in Ind. Lucret. voc. *dispansus*, Barth. Adv. XII, 13; ad Rutil. I, 292, et Muncker. ad Hygin. fab. CXXI) vel Neapolis dicatur urbs Parthenopes Sirenis, quæ *suis muris*, seu suæ urbi, ex se nomen inposuerit, ut *Sirenum domus* Petron. Sat. c. 5. — 38. *Non ulla valuit p. P. Tutas mole vias*, vel *non ullas Tuta mole vias* corrig. N. Heins. coll. vss. 70 et 108, ut *moles tuta* sint mœnia oppidi. At vid. not.

33 sqq. Cf. ad VIII, 534. — *Sirenes Acheloiades*, h. e. Acheloi filiæ; nam matris nomen non idem ab omnibus editur, de quo v. Heyne ad Apollod. I, III, 4, p. 37, et I, VII, 10, pag. 113; Muncker. ad Hygin. p. 10, 13, 187 et 210. De earum nominibus, forma, cantu, et tribus petris, non longe a Capreis, Surrentino prom. objectis ac propter naufragia olim infamibus, v. sup. ad VIII, 534; Eustath. et Didym. ad Hom. Odyss. μ, 39 sq. Muncker. ll. cc. Heyne l. l. nec non ad Virg. Æneid. V, 864 sq. et Tibull. IV, 1, 69. — *muris*, urbi, Neapoli. — *diu*, jam inde ab Argonautarum et Ulyssis temporibus: quod notum ex Apollon. IV, 891 sq.; Hom. Od. μ, 39 sq. et al. — *Exitium dulce*, dulci Sirenum cantu genitum. — 39. *Tota mole*, omni conatu ac molimine, totis viribus, ut inf. vers. 143, et XI, 27; Drak. Conf. ad III, 46, et IV, 449. — *inglorius ausi*, qui frustra aliquid conatur, et ignominiose incepto desistere cogitur.

41. *Graia munimina*, Græca urbs, Neapolis. Vid. ad VIII, 533, 534. Sed. h. l. contemtim ita dicitur, ut *Graia manus* et *Graiæ urbes*, v. 49 et 69. Cf. ad III, 178. — *Cannarum victor*, tantus vir, qui prælio Romanos ad Cannas vicerat; quo rei indignitas augetur. — *Stabat*, hærebat, ut inf. v. 69 et 105, vel ut passim *sedere* adhibetur. Vid. ad X, 597. — 42 sq. *Eventu* infelici hujus rei, irrita obpugnatione

Sanguine Tarpeias ire abstinuisset ad arces.
« En, qui nos segnes, et nescire addere cursum
Fatis jactastis, quod vobis scandere nuper
Non acie ex ipsa concessum mœnia Romæ;
Intrate, atque epulas promissas sede Tonantis
His, quæ Graia manus defendit, reddite tectis. »
Talia jactabat, famæque pudore futuræ,
Inritus incepta primus si absisteret urbe,
Audebat cuncta, atque acuebat fraudibus enses.
Sed subitæ muris flammæ, totoque fluebant

48. *æde Tonantis* maluerit N. Heins. Sed *sedem T.* etiam eadem Jovis dici posse, vel Tarpeium montem, in quo ejus templum fuerit, jam monuit Drak. coll. X, 432; XI, 85; XII, 517 al. Add. XIII, 55. — 51. *primis* Col. et Ox. *incepti* Mars. in not. Vulgata lectio haud dubie corrupta. *Irritus inceptus prima si a. u.* conj. Barth. Adv. IV, 10; *Irritus incepti*, vel *insessa*, vel *obsepta primus si a. u.* Dausq. *Irritus incepti* (ut VII, 131, et similia passim millies) *primi*, vel *prima si a. urbe* N. Heins. Posterius et mihi in mentem venit, idque ed. Lefeb. et prob. Drak. ut sensus sit, Neapolin primam in Italia urbem fuisse, quam obpugnaverit Hannibal. — 53. *e muris* conj. N. Heins. et mox *pluebant*, quod recepit Lefeb. qui illud a Petrarcha lib. VI, ex h. l. petitum putat; conf. Stat. Theb. VIII, 417, et sup. ad I, 311. Nec tamen video, quid sit, quod vulg. displiceat, vid. not. ad II, 131, et 241. — 48. *epulas promissas sede Tonantis*, in Capitolio. Vid. ad X, 375 sq., 49. Cf. ad v. 41.

Græci et inbellis oppidi, et sibi et militibus *probabat* cautionem ac prudentiam, qua olim consilium Romæ obpugnandæ repudiaverit, de quo v. X, 330 sq., 337 sq., 375 sq. Eodem argumento mox in concione ad milites habita v. 45 seq. utitur ad eamdem ignaviam, quam ipsi antea exprobrassent, increpandam. — *qui* docte pro conj. *quod*, ut passim, et Gr. ὅς, — *post Dauni stagnantia regna Sanguine*, post victoriam Cannensem, in Apulia. Cf. ad I, 291. — *Tarpeias arces* Romam dicit, designans simul difficultatem gravitatemque conatus. Vid. ad I, 7, 541; VI, 604.

45 seq. Singula acerbe dicta, inpr. v. 48. — *addere cursum fatis*, prospera fortuna victoriaque uti. Conf. ad I, 268; IV, 731, et VII,

50. *pudore*, sollicitus et metuens *famæ futuræ*, vel de fam. fut. — 51. Vid. V. L. — 52. *acuebat enses*, vim armorum augebat, *fraudibus*, stratagemate; quia noctu clam tentavit scalis admotis in urbem transilire; Mars. quem tacite sequutus est Ernesti. Sed ita certe admodum obscure loquutus est poeta, quum in toto h. l. nihil occurrat præterea, unde suspicari possis, tale consilium a Pœno captum esse. Præstiterit *fraudes* adcipere de veneno. Conf. ad I, 219, 323, et inpr., 325. Alibi *fraudes* dicuntur insidiæ (v. ad VII, 134), quæ tamen ab h. l. alienæ.

53. Neapolitani flammis et telis

Aggeris anfractu tela inprovisa per auras.
Haud secus, occuluit saxi quos vertice fetus
Ales fulva Jovis, tacito si ad culmina nisu
Evasit serpens, terretque propinquus hiatu;
Illa, hostem rostro atque adsuetis fulmina ferre
Unguibus incessens, nidi circumvolat orbem.
Tandem ad vicinos Cumarum vertere portus
Defessos subiit, varioque lacessere motu

inpr. Heyne Obss. in Tibull. I, x, 68. — 55. *quæ* pro *quos* reponendum putabat N. Heins. et *quum* Dausq. In utramque conjecturam ego quoque incidi, et posterior præferenda videtur, quia sequitur *illa*, et antiqua scriptura *quom* facilius vitiosam lectionem *quos* gignere potuit. — 61. Vulgo legitur *Defessus subigit*, quod Ernesti servavit et ita interpretatur : cogit, imperat militibus ad Cumas se *vertere*. Quam rationem, etsi valde contortam, concoquerem tamen, modo militibus muros defenderunt, instar aquilæ serpentem a nido coercentis; Ernesti V. C. qui etiam recte jam monuit, comparationem satis quidem aptam esse, aliisque multis usurpatam (quos vellem nominasset vir doctiss. nam imagines quidem ab aquila petitas passim repperire memini, non vero eamdem comparationem), sed illud vanum et tumidum videri, quod *ungues* dicantur *fulmina ferre adsueti*, quasi nunc de illo phantasmate poetico, nec potius de vera aquila sermo esset; neque excusari poetam, eo quod antea *alitem Jovis* dixerit, quæ poetica sit aquilæ descriptio. Cf. sup. X, 108, 109, ubi poeta similiter, nimio ornatus sectandi studio ductus, peccavit. Ceterum h. l. etiam notanda est nimia historiam turbandi licentia, quam poeta, ut passim, sibi sumsit: nam quæ Livius XXIII, 37 de Cumarum obpugnatione tradit, huc transtulisse videtur. — 56. *Ales fulva Jovis*, ut ap. Virg. Æn. XII, 247; Draken. coll. Ælian. H. A. IX, 10, notat, non omnem aquilam *Jovis alitem* dictam esse, sed herbis, non carne, vescentem.

58 sq. Ælian. H. A. II, 40. Ζηλοτυπώτατον δὲ ἦν ζῷον αἰετὸς περὶ τὰ νεόττια· ἐὰν γοῦν θεάσηταί τινα προσιόντα, ἀπελθεῖν ἀτιμώρητον οὐκ ἐπιτρέπει· παίει γὰρ τοῖς πτεροῖς αὐτὸν, καὶ τοῖς ὄνυξι λυμαίνεται, καὶ ἐπιτίθησίν οἱ πεφεισμένας τὴν δίκην· οὐ γὰρ χρῆται τῷ στόματι. Quæ ultima verba aperte contra Silium esse monet Draken. Si vero poeta per errorem labsus est, debet illum Maroni Æn. XI, 756, quem locum habuit ante oculos, sed variavit. At bene Ernesti: talia, inquit, in poeta non sunt urgenda, ne dicam Ælianum in his et similibus fabulas sæpe pro naturæ veritate vendere.

60. Cf. Liv. XXIII, 36, 37. Quæ in Livio inde a cap. 15, leguntur, poeta vel plane silentio prætermisit, vel infra demum, confusis temporibus, memoravit, v. c. obpugnationem Nolæ v. 161 sqq. — *Cumarum portus*, conf. Var. Lect. ad v. 65. — 61. Vid. Var. Lect. — *lacessere*, movere, et hinc tentare, experiri, *fortunam*, incertum ejus

Fortunam, et famæ turbando obstare sinistræ.
Sed custos urbi Gracchus, tutela vel ipsis
Certior arcebat muris, iterumque sedere
Portis, atque aditus iterum sperare vetabat.

tum vel in his vel in præcedd. verbis mentio fieret. Quæ difficultas tollitur, si levi mutatione *Defessos* reposueris auctore Barth. Adv. IV, 10; *subiit* Col. unde *Defesso subiit* (h. e. succurrit, in mentem venit) conj. N. Heins. prob. Drak. *Defessum subiit* ed. Lefeb. Sed neutra emendatione nodus ille solvitur. Hinc scripsi *Defessos subiit*, qua lectione admissa nihil superest, quod displicere et lectorem offendere possit. *Defessos* milites ad Cumas *vertere*, ducere, *subiit*, cœpit, conatus est Hannibal. Sic *subisti pellere tela*, et *torquere carinam*, dixere Stat. Silv. V, II, 105, et Claudian. de cons. Mall. Theod. 46. — 65. Reduxi vulgatam, etsi suspectam, lectionem, quoniam nulla VV. DD. conjectura mihi satisfacit. *Sedere* pro adsidere, vel obsidere positum existimabat Cell. quod non plane repudiandum videtur: nam verba simplicia centies pro compositis, et hæc pro illis occurrunt, inpr. in scriptoribus posterioris ævi. *Portus* Col. quod etiam conjecerat Dausq. idque adridere potest coll. v. 29, et verbis Liv. XXIII, 36: *Hannibal, quia Neapolim non potuerat, Cumas saltem, maritimam urbem, habere cupibat;* conf. not. ad v. 27 seq. Sed eamdem notionem poeta jam v. 60, expresserat, et hinc consilium urbis obpugnandæ declaraverat voce *portus* nomini ejus adjecta. Itaque voc. *iterum* ejusque repetitio ad ea, quæ v. 37, 40, traduuntur, spectare videtur, et ut sup. *mœnia*, *viæ* ac *portus* Neapolis, sic h. l. *muri*, *aditus* et *portus* Cumarum memorantur. Præterea de obpugnatione urbis sermo est, quam Hannibal frustra tentabat, a Graccho repulsus, de qua plura vid. ap. Liv. XXIII, 37; *iterumque sedere Ad portas*, vel potius *portus*, (ut *sedere ad Suessulam*, *Trebiam*, *Ticinum*, *mœnia Romæ* et similia apud Liv. VII, 37; XXII, XXIII, XXVI, 11; Virg. Æn. V, 440 et al.) scribendum putabat N. Heins. qui tamen suspicabatur, aliquid forte apud Silium excidisse, quoniam *vetabat* ad *sedere* referri non posset. *Portarumque aditus* malebat Withof. *iterumque tenere Portus, atque*, etc. conj. Burm. non improb. Drak. qui tamen eamdem difficultatem hac distinctione removisse sibi videbatur: *iterumque sedere, Portus atque a. i. s. vetabat;* si modo *sedere* exponeretur, nihil agendo tempus sine fructu perdere, (vid. not. ad X, 598) et ad hoc verbum intelligeretur *jubebat*, vel *cogebat*, quum dudum notaverint eruditi, veteres interdum duabus pluribusve vocibus unum verbum addidisse, quod uni tantum responderet, omisso, quod alteri conveniret. Distinctionem illam, a Dausq. jam propositam, præter Drak. recepere Lefeb. et Ernesti,

eventum. Cf. inf. XV, 36 et supra ad I, 268; IV, 731; Heyne ad Virg. Æneid. X, 10, et Cl. Doering. ad Eclog. vett. poett. latt. p. 259, ubi monet, eum dici *fatum lacessere*, qui quasi ὑπὲρ μόρον temere aliquid tentet; de qua locutione Homer. Vid. Koppen ad Iliad. β, 155, et Ernesti ad Odyss. α, 34, 35.

62. *turbando*, vario impetu et motu, quo hostes conturbaret, ut si uno in loco male res cessisset, in altero tamen forte felicior esset; Ern.

63. Ti. Sempronius *Gracchus*, Cos. anno urbis, 538 (cf. ad IV, 495), *tutela vel ipsis muris certior*, firmius præsidium, propter insignem virtutem, quæ nota est ex Liv. XXII, 57; XXIII, 19, 24 sq., 30, 37; XXIV, 10, 14 seq., 43; XXV, 1, 3, 15 seq. — De v. 64 et

Lustrat inops animi, rimaturque omnia circum
Alite vectus equo, rursusque hortatibus infit
Laudum agitare suos : « Pro Dî, qui terminus, inquit,
Ante urbes standi Graias, oblite tuorum
Factorum miles? quis erit modus? Alpibus adstat
Nimirum major moles, et scandere cælum
Pulsantes jubeo scopulos : quamquam altera detur
Si similis tellus, aliæque repente sub astra
Exsurgant rupes, non ibis, et arduus arma
Me ducente feres? Tene, heu! Cumanus hiantem

qui hanc quoque interpretationem adscivit, et eumdem contulit Phædri locum Fab. IV, 17, 31, *non veto dimitti, verum cruciari fame*, scilicet jubeo. Neque etiam ignoro vel diffiteor, a scriptoribus tam Græcis quam Latinis sæpe duobus pluribusve membris unum jungi verbum, cujus plenus significatus ad unum modo membrum referri possit : sed tum ex hoc verbo generalis vel cognata notio, non vero contraria, petenda et ad reliqua membra transferenda est, nisi hæc durities additis vocc. *verum*, *sed* et similibus mitigetur, ut ap. Phædr. l. l. vel ap. Liv. III, 55, *negant quemquam sacrosanctum esse, sed eum, qui eorum cuiquam nocuerit, sacrum sancire;* conf. Liv. III, 48, pr. XXII, 12; Cic. ad Div. VIII, 10 (*de quo negant Cæsarem laborare, sed Pompeium valde nolle*) *Vetare* est id. qd. *jubere non*, et *negare* id. qd. *dicere non*, eaque notio generalis vel pars tantum pleni significatus ad alterum membrum referenda : at tum semper adjectis conj. *sed*, *verum* al. contraria designatur sententia; conf. sup. ad VI, 179; Faber et Burm. ad Phædr. l. c. Gron. Obss. IV, 2; Manut. ad Cic. pro Quintio c. 26, et ad Div. IV, 5; Janii A. P. p. 270, et inpr. Stroth. ad Liv. III, 48, 55 et 67, ubi multa exempla, quum Græca tum latina, congessit. Neque tamen in vulgata lectione adquiesco. Poeta forte scripsit *iterumque nocere Portis*, scilicet pulsando et quatiendo, ut sup. v. 40, vel *iterum quassare Portas*, vel, quod his præstiterit quodque minus a vulgata scriptura recedit, *iterumque ferire Portas*, h. e. pulsare, quatere, (cf. sup. v. 40) ut *ferire murum arietibus* ap. Sallust. Jug. 76 al. 79, et similia passim obvia. — 66. *rimaturque* scripsi; *rimatur omnia* priscæ edd. errore operarum, unde Nicander, ut laboranti versui mederetur, primus *rimatur et omnia* edidit in Juntina, et inde alii. — 68. *qui* legitur in Oxon. et priscis edd. quas Drak. consuluit, forte et in aliis libris et scriptis et editis, quorum lectionis varietatem h. l. non adtentisse videtur N. Heins. *quis* primum exstat in Junt. Ego restitui *qui*, tum ob auctoritatem codd. tum propter ea, quæ dixi ad II, 645. — 75. *tene*,

65, vid. Var. Lect. — 69. *Standi*, v. 41. — 69. *urbes Graias*, v. ibid.

70 sq. Acerbe et εἰρωνικῶς objurgat milites, minora pericula pertimescentes, superatis majoribus,

71. *Nimirum*, ut al. *scilicet;* vid. ad V, 114. — *scandere cælum Pulsantes jubeo scopulos*, quod nunc vobis injungo oneris non minus grave est, quam quod olim tulistis, quum scanderetis Alpes. — *scopulos pulsantes cælum*, Alpes. Cf. ad XI, 136 et 217.

75. *hiantem*, oscitantem, h. e. ignavum (v. ad XI, 35) : sed præstiterit, opinor, hiantem præ stu-

Agger adhuc murusque tenet? Gracchumque, moveri
Non ausum portis, parvo in discrimine cerno?
An vobis gentes, quæcumque labore parastis,
Casu gesta putent? Per vos Tyrrhena faventum
Stagna Deum, per ego et Trebiam, cineresque Sagunti
Obtestor, dignos jam vosmet reddite vestra,
Quam trahitis, fama, et revocate in pectora Cannas. »
  Sic ductor fessas luxu adtritasque secundis
Erigere, et verbis tentabat sistere mentes.

heu! Col. Vulgo *tenet heu!* quod revocavit Lefeb. ut per emphasin iteretur *tenet*, et pronomen more Silii omissum sit. — 76. *Gracchusque* Paris. nescio quæ, teste Dausq. — 77. Vox *Non* semper me obfendit; nam Gracchus eruptione ex oppido simul duabus portis facta, stationes hostium fudit fugavitque in castra, vid. Liv. XXIII, 37. Id vero novum est argumentum, quo Hannibal utitur ad ignaviam militum increpandam; conf. not. Nunc video, eamdem difficultatem sensisse Lefeb. qui reposuit *Nunc*. Non male, nisi præstiterit *En*, quod sarcasmo adfectuique irati H. aptius, et Silio in deliciis est. — 78. *A vobis* quidam. — 79. *Casu ut gesta putent* malebat N. Heins. *Vos per Tyrrhena*, etc. primus edidit Nicander apud Juntam. Sed vid. ad I, 658. — 81. *vestræ* Col. unde *dignos vestræ famæ* scribendum putabat N. Heins. Conf. not. ad VIII, 383. Mihi potius pron. *vestra* languere videtur, quoniam jungitur verbis *quam trahitis*, et *vosmet* modo præcessit. Neque etiam facile expedias formulam loquendi *famam trahere*; utrum sit possidere, an secum quasi ducere, an, quo sensu Ern. adcepit, huc usque comparasse. Nihil horum satisfacit, et crediderim potius legendum esse, *dignos jam vosmet reddite, gestis* (h. e. ex vel a rebus gestis) *Quam trahitis, fama*. Sic *famam trahere a censu* dixit Juvenal. XI, 23; *nomen e causis t.* Plin. XV, 14, et similia alii, ut et *ducere nomen*, etc. *ex* vel *ab aliqua re*. — 82. *in pectore* primus edidit Marsus. Male. Conf. Heins. ad Claudian. in Rufin. II, 79. — 84. *Arrigere* tacite et contra

pore, quasi tam arduus sit conatus et urbs inexpugnabilis. Conf. Virg. Ge. II, 508.—76. Verborum h. l. delectum gravitatemque poeticam desiderari, jam monuit Ern. —*parvo in discrimine*, quasi nihil periculosi conatus sit, eruptione facta. Cf. Var. Lect.

78. An pro nihilo habetis, *gentibus* exteris, si fama ad eas pervenerit de re male a vobis gesta vestraque ignavia, *quæcumque labore*, virtute, *parastis*, *casu*, fortuna cœptis adspirante, *gesta* videri? — *labor*, ærumnæ, inpr. bellicæ, res fortiter gestæ, etiam bellum et pugna, ut πόνος et μόχθος, vid. Cort. ad Sallust. Cat. VII, 4, p. 50. Musgrav. ad Eurip. Hecub. 1292.

79 seq. Cf. I, 658 seq, et V, 82 sq. — 79 seq. *Tyrrhena Stagna*, Trasymenus, lacus Etruriæ: *stagna Deorum faventum* pro Dei. Cf. IV, 725... 738, 828; V, 4... 23. — 82. *Quam trahitis, fama*, v. Var. Lect.

83. *fessas luxu adtritasque secundis*; conf. ad III, 506.—84. *sistere mentes*, firmare, confirmare animum, ut fere apud Virgilium Æn. VI, 859, et forte Livium III, 20 extr. Sed v. Stroth. ad Liv. II, 29, et III, 16.

Atque hic perlustrans aditus, fulgentia cernit
Arcis templa jugo, quorum tum Virrius, altæ
Inmitis ductor Capuæ, primordia pandit.
« Non est hoc, inquit, nostri, quod suspicis, ævi :
Majores fecere manus. Quum bella timeret
Dictæi regis, sic fama est, linquere terras
Dædalus invenit, nec toto signa sequenti
Orbe dare, ætherias aliena tollere in auras
Ausus se penna, atque homini monstrare volatus.
Suspensum hic librans media inter nubila corpus
Enavit, Superosque novus conterruit ales.

librorum fidem scripsit Lefeb. *mentes*, non *mentem*, scripti. — 85. *hinc perlustrans*, postquam nempe militum animos adhortando erexerat, conj. N. Heins. coll. III, 45, 46. — 86. Vulgo *Virius*, ut et v. 104; conf. ad XI, 65. — 87. *Inmeritus*, vel *Ante omnes ductor*, (ut inf. v. 299) vel *Intuitus ductor* opinabatur N. Heins. *Infidus ductor* Burm. Sed vid. not. — 89. *bella timeret* Col. *timeret* scripti et R. 2; cum aliis vetustis edd. teste N. Heins. Sed priscæ edd., quas Drak. consuluit, in vulgatum *regna teneret* conspirant, nisi quod *tenerent* legitur in ed. Benes. et in marg. R. 1. Vox *regna* e Virg. Æn. VI, 14, margini adscripta, et deinde recepta videtur; *bella* in cod. Col. legi solus notavit N. Heins. non, quod mireris, Modius. Sed recte, opinor, monuit Withof. vulgatum *regna* retinendum esse, quod et loco citato Virg. firmetur, et aptissimum sit h. l. quod Minos non opus habuerit, Dædalo in regno suo adhuc commoranti bellum inferre, adeoque Dædalus timuerit regna, non bella Minois, ideoque fugerit.

85. Hæc ornatus sectandi studio efficta a Silio ad ductum Maronis, Æn. VI, 9... 19: ad quem locum, a poeta nostro majore verborum copia expressum, v. Heyne in not. et Excursu III. — *fulgentia*, apud Virg. *aurea tecta*. — 86 sq. *templa*, templum Apollinis, in *jugo arcis*, montis (v. ad I, 7) ad Cumas; de quo v. Heyne l. l. — *Virrius Inmitis*, inmitia minatus Romanis, et *ductor Capuæ*, princeps Campanorum, vel dux olim et caput, seu princeps legationis. Conf. XI, 65 sq., et Liv. XXIII, 6.

89 seq. Cf. Virgil. Æn. VI, 14... 19, ubi v. Heyne, et ad Apollod. pag. 890 sq.; *Mém. de l'Acad. des Inscr.*, T. XIII; Juvenal. Sat. III, 25, et Gierig. ad Ovid. Met. VIII, 183 sqq. — 90 *Dictæi regis*, Minois Cretensis; nam *Dicte* mons Cretæ; unde Jupiter *Dictæus*. Ed.

91. *signa*, vestigia fugæ, *dare sequenti*, Minoi ipsum persequenti. — 92 sq. *aliena penna*, pennis, avibus, non homini, propriis, *pennis non homini datis*, Horat. Od. I, III, 35. Sic *alieno* et contra *suo Marte pugnare* de equitibus dixit Liv. III, 62 extr. et *alienis mensibus*, Virg. Ge. II, 149.

94. *librans*; v. ad I, 317. — 95. *Enavit*, ut mox *Pennarum remi*; v. ad III, 682. Sic etiam ταρσοὶ et πτερά; v. Dorville ad Charit. pag.

Natum etiam docuit falsæ sub imagine plumæ
Adtentare vias volucrum; lapsumque solutis
Pennarum remis, et non felicibus alis
Turbida plaudentem vidit freta: dumque dolori
Indulget subito, motis ad pectora palmis,
Nescius heu! planctu duxit moderante volatus.
Hic pro nubivago gratus pia templa meatu
Instituit Phœbo, atque audaces exuit alas.»
Virrius hæc: sed enim ductor numerabat inertes
Atque actos sine Marte dies, ac stare pudebat.
Ingemit adversis, respectansque inrita tecta
Urbe Dicarchæa parat exsatiare dolorem.
Hic quoque nunc pelagus, nunc muri saxea moles
Obficit audenti, defensantumque labores.
Dumque tenet socios, dura atque obsepta viarum
Rumpere nitentes, lentus labor; ipse propinqua

105. *atros* pro *actos* Put. — 106. *invia tecta* conj. N. Heins. vel *irrita cœpta*, quod recepit Lefeb. Sed exquisitior et doctior est vulgata lectio, vid. not.

104. — 96. *Natum*, Icarum; qui mythus vel tironibus notus. — 97. *solutis*, solis ardore liquefactis.

99 sqq. *plaudentem*, lapsu percutientem, *freta*, mare Icarium. Commentum luxuriantis ingenii, nec tamen inlepidum. — *planctu moderante duxit*, produxit, *volatus*, volandi vires aluit, dum manibus ad pectus admotis, etiam alas movebat; Ern. Recte, puto, si sensum, respexeris; sed Silianæ verborum ubertati convenientius forte est, verba *moderante duxit* simpl. adcipere pro moderatus est, direxit, et hinc adjuvit. — 102. *meatu*, volatu, ut ap. Petron. 122. Cf. Heins. ad Claud. R. P. II, 74.

104. Hannibal *inrita tecta*, h. e. Cumas, quas frustra obpugnabat, relinquit, *respectans*, adeoque invitus (v. inf. ad v. 594), et *Puteolos* exercitum admovet. De vero profectionis tempore et causa v. Liv. XXIV, 12, 13. Quæ præterea ibi memorantur, poeta silentio præterit, eorumque loco ea substituit, quæ a poetis fabulose traduntur de Tartaro, Cimmeriis tenebris, campis Phlegræis, Gigantibus et inferorum fluviis ac lacubus; quos mythos peperit antiqua tractus Cumani, Baiani ac Puteolani natura, ubi passim colles vel silvis inadcessis continuisque consiti, vel variis specubus perfossi erant, totusque ager inter Cumas et Baias bitumine, sulphure calidisque aquis scatebat; de quo vid. Heyne Excurs. II ad Virg. Æn. VI, et Strab. V, p. 244, 245. — 105. *stare*; vide supra ad vers. 41.

107. De *urbe Dicarchæa*; v. ad VIII, 533.

Stagnorum terræque simul miracula lustrat.
Primores adsunt Capuæ : docet ille, tepentes
Unde ferant nomen Baiæ, comitemque dedisse
Dulichiæ puppis stagno sua nomina monstrat.
Ast hic Lucrino mansisse vocabula quondam
Cocyti memorat, medioque in gurgite ponti
Herculeum commendat iter, qua discidit æquor
Amphitryoniades, armenti victor Hiberi.
Ille, olim populis dictum Styga, nomine verso
Stagna inter celebrem nunc mitia monstrat Avernum;
Tum, tristi nemore atque umbris nigrantibus horrens,
Et formidatus volucri, letale vomebat
Subfuso virus cælo, Stygiaque per urbes

118. Vulg. *dispulit æquor*, quod primus edidit Nicander, et Dausq. etiam improbavit. — 119. *victor* Col. Vulgo *vector*. N. Heins. emendabat *abductor*, vel *rector*, vel *ductor*. — 121. Verbum *monstrat* suspectum videri potest vel in h. versu vel sup. v. 115. Sed hujus incuriæ culpa in ipso forte poeta residet.

113... 115. Conf. ad VIII, 539. — *Dulichiæ puppis*, Ulyssis, qui præter Ithacam vicinas quoque Ionii maris insulas, et in his Dulichium, seu Dulichiam, imperio tenebat. Cf. ad I, 379.

116 sq. Silius *Cocytum* in *Lucrino*, et v. 120 sq. *Stygem* in *Averno* quærit, viam autem ad inferos v. 126 sq. per Acherusiam paludem, in quo discrepat a Marone, quod jam monuit Heyne in Exc. IX ad Virg. Æn. VI, ubi docet, quantopere poetæ in fluminibus inferorum varient seu turbent. — *Lucrinus* lacus, prope Baias, inclytus ostreis et portu Julio, quo Augustus eum cum lacu Averno et ipso mari conjunxit; de quo v. Heyne ad Virg. Ge. II, 161 sq., et Cluver. Ital. ant. IV, 2, p. 1121.

119. Cf. I, 276 sq. Hercules inter Lucrinum lacum et mare aggerem, vel viam muniisse fingitur, qua Geryonis boves traduceret, et qua arceret lacum, ne in mare influeret. Vid. Strabon. V, p. 169 al., 236 al., 375; Diodor. IV, 22; Cic. Agrar. II, 14; Propert. I, II, 2; III, XVIII, 4; Lycophr. V, 697; Cluver. l. l. p. 1122. Hunc aggerem Agrippa refecit et exornavit, de quo v. Plut. vit. Marcell. pag. 215 sq., *commendat*, ostendit cum laude Herculis.

120. *Ille*, alius e primoribus Capuæ. Cf. Virg. Æn. VI, 237 sq. (ubi v. Heyne in Exc. II); Strab. V, p. 169 al., 235 sq. al., 244 al., 374; Cluver. l. l. p. 1126 et sup. not. ad VI, 154. — 121. *Avernum nunc celebrem* et *mitia stagna*, dicit poeta, quoniam Agrippa inmensam, quæ lacum cingebat, silvam excidendam curaverat, et lætiorem tristi loco dederat faciem. Vid. Strab. l. l. — 124 sq. *Stygia Religione sacer*, propter νεκυομαν-

Relligione sacer sævum retinebat honorem.
Hinc vicina palus (fama est, Acherontis ad undas
Pandere iter) cæcas stagnante voragine fauces
Laxat, et horrendos aperit telluris hiatus,
Interdumque novo perturbat lumine manes.
At juxta caligantes, longumque per ævum
Infernis pressas nebulis, pallente sub umbra
Cimmerias jacuisse domos, noctemque profundam
Tartareæ narrant urbis : tum sulfure et igni
Semper anhelantes coctoque bitumine campos
Ostentant : tellus, atro exundante vapore

127. *vorumine* Col. a *vorare*, judice Lefeb. — 130. *At juxta caligantes, longumque* Col. et R. 2, nisi quod in hac *justa* legitur errore typ. Vulg. *Ac juxta caligante situ*, quod quum metri legibus repugnaret, D. Heinsius τὸ *Ac* sustulit, quem secutus est Rapheleng. prob. Richter. Specim. Obss. Crit. p. 74. Illud *ac* etiam omissum in ed. Basil., at *juxta* post *situ* positum. *Juxta ac caligante situ* Cell. *caligante*, omisso τῷ *situ*, Put. teste N. Heins. sed, si Lefeb. fides habenda, *At mixta caligantis locumque*. 135. *Ostentant* Tell. quam veram lectionem, quod mireris, primus Nicander revocavit in ed. Junt. *Obstentant* Put. *Ostentat* Col. et Oxon. cum priscis edd. At proxime præcessisse *narrant*, et mox sequi *tradunt*,

τῶν his locis institutum, et *sævum honorem*, sacra, quibus et evocari Manes et placari solebant. Conf. Strab. et Heyne ll. ll. — *Stygia*, magica. Vid. ad I, 94.

126 sq. *palus* Acherusia, Cumis vicina (Plin. III, 6), ubi *iter ad undas Acherontis*, aditus ad inferos. Cf. XIII, 397 sq., et Heyne l. c. — *Hinc palus laxat*, etc., pro, hinc Hannibali a primoribus Capuæ monstratur palus, quæ laxat, etc. — 129. Cf. Ovid. Met. II, 261, et Burm. ad Petron. c. 120.

130 sqq. *Cimmerii*, in convalle inter Baias et Cumas, et in litore circa Misenum, ubi cautes passim excavatæ et cavernæ, quæ priscis hominibus pro domibus erant, unde nata fabula de Cimmeriis perpetuisque, quibus eorum terra prematur, tenebris; quod jam mo-

nuere Ephorus apud Strab. l. c. et Heyne l. l. quem vid. etiam cum Broukh. ad Tibull. IV, 1, 64 seq. *Cimmerium oppidum quondam juxta lacum Avernum*, Plin. III, 5, seu 9. — *jacuisse*, sitas fuisse in convalle, vel depressa valle inter montes. *Jacere* et *sedere* dicuntur loca depressa et profunda. Cf. sup. ad VI, 645; Broukh. ad Tibull. I, III, 67, et Drak. ad Liv. XXXIII, 17, et ad h. l. ubi laudavit Ovid. Fast. II, 392, et Lucan. II, 416; IV, 52.

133. *narrant* et mox *ostentant* scil. primores Capuæ Hannibali. Vid. sup. v. 113 sq. Cf. sup. ad v. 104 sq.; Cluver. Ital. ant. p. 1144; Vitruv. II, 6. — 134. *anhelantes campos*, exæstuantes cum sonitu et veluti gemitu quodam, ut mox *tellus suspirans*; Ern.

135 seq. Conf. VI, 146 seq. —

Suspirans, ustisque diu calefacta medullis,
Æstuat, et Stygios exhalat in aera flatus.
Parturit, et tremulis metuendum exsibilat antris:
Interdumque cavas luctatus rumpere sedes,
Aut exire fretis, sonitu lugubre minaci
Mulciber inmugit, lacerataque viscera terræ
Mandit, et exesos labefactat murmure montes.
Tradunt Herculea prostratos mole gigantas
Tellurem injectam quatere, et spiramine anhelo
Torreri late campos, quotiesque minantur
Rumpere compagem inpositam, expallescere cælum.
Adparet Prochyte sævum sortita Mimanta:
Adparet procul Inarime, quæ turbine nigro

jam monuit Draken. — 138. τὸ *Parturit* mendosum videbatur Barth. Adv. IV, 10 (ubi leves has adtulit rationes: « illud *exsibilat* minime de igni capere potes, nec ad id, quod sequitur, intelligendum, quum ibi *inmugit* legatur, neque tellurem *exsibilare* dicere licet; quare necesse est, ad τὸ *flatus* referas ») et N. Heins. Ille emendabat *Pars ruit*, pars flatuum intus conceptorum exhalatur, cum furore et magno impetu; hic *Par furit*, vel *Perfurit*, ut hæc verba referri possint ad illa de Vulcano, quæ sequuntur, *Mulciber inmugit*, et prius agatur de flamma ac vapore hic locorum exundante, nunc de fremitu, qui sub terris audiatur, ut ap. Petron. c. 120: *Est locus, exciso penitus demersus hiatu Parthenopen inter magnæque Dicarchidos arva, Cocyta perfusus aqua, nam spiritus, extra Qui furit effusus, funesto spargitur æstu.* Hæc conjectura non inprobanda videtur, nisi potius vel hic vel præc. versus ejiciendus est et glossam redolet: sensu certe parum differunt, et *æstuat* respondet τῷ *parturit*, ut *exhalat* τῷ *exsibilat*. Non ignoro quidem, me in poeta luxuriantis ingenii versari; at vix crediderim, eum tam abrupte dixisse, *tellus æstuat et exhalat, parturit et exsibilat*. Lefeb. monet, Barthium et Heins. mirum quantum ineptire, et Ernesti, eorum conjecturis non opus esse: sed neuter rationes adjecit. Verbum *parturit* τῷ *rumpere* obponi et ad Vulcanum referendum, adeoque minorem distinctionem in fine versus ponendam esse, existimabat Withof. — 140. *fretis* Col. Ox. R. 2, *fletis* Put. et Tell. Vulgo *foras*. — 143. *gigantas* pro *gigantes* primus edidit Drak. ex emendat N. Heins. vid. ad IX, 309. — 145. *minatur* primus reposuit Aldus, errore forsan operarum. — 147. *Munanto* Ox. *Numanton* Put. *Numanta* priscæ edd. solemni varietate vid. ad III, 494, et IV, 276. Veram scripturam primus restituit Wolf. in ed. Basil. et defendit Delr. ad Senec. Herc. Fur. v. 980.

136. *Suspirans*; v. ad IV, 777. — 141. Cf. ad IV, 275 sq., et VIII, 537... 541; Heyne ad Virg. Æn. III, 571... 582, ex quo loco etiam orationis colores potissimum petiisse videtur Silius. — 143. *Herculea mole*, vi ac virtute (v. ad IV, 599) Herculis, cujus præcipuæ in Gigantomachia partes fuere. Vid. Apollod. I, VI, 1, 2, et II, VII, 1, ibique Heyne. — 146. *compagem* terræ, h. e. terram. — *cælum*, deos.

Fumantem premit Iapetum, flammasque rebelli
Ore ejectantem, et, si quando evadere detur,
Bella Jovi rursus Superisque iterare volentem.
Monstrantur Vesvina juga, atque in vertice summo
Depasti flammis scopuli, stratusque ruina
Mons circum, atque Ætnæ fatis certantia saxa.
Nec non Misenum servantem Idæa sepulcro
Nomina, et Herculeos videt ipso in litore Baulos:
Miratur pelagique minas terræque labores.
Quæ postquam perspecta viro, regressus ad altos
Inde Pherecyadum muros, frondentia læto

150. *eructantem* conjicere possis. Sed vid. Burmann. ad Valer. Flacc. lib. II, vers. 30, et Heins. ad Ovid. Metam. lib. V, v. 353. — 152. *Vesvina* Put. quod reduxit N. Heins. pro vulg. *Veseva*, cujus voc. prima syllaba a poetis corripitur. *Besvina* Col. vid. not. ad VIII, 654. *Vesuvina* tamen in Put. legi testatur Lefeb. — 153. *stratusque ruina*, h. e. obstratus saxis exesis et late ejectis, ex probabili conj. N. Heins. *statusque* Put. Vulgo *fractusque*. — 154. *Ætnæ saxis certantia saxa*, hoc est immensæ altitudinis, conj. Dausq. et *Dorleans* ad Tac. Ann. IV, p. 499, ubi tamen vulgatum quoque non prorsus respuit, et recte ita explicat, ut Vesuvius eadem fata, quæ Ætna habere dicatur, globos scilicet saxaque ignea eodem modo volvens. — 159. *Phereciadum* Col. prob. N. Heins. At vellem, ratio-

149. *Iapetus* ab aliis in Titanas, ab aliis in Gigantas refertur: hi enim a poetis confundi solent.

152. *Vesvina juga*; v. ad VIII, 654. Incendium Vesuvii sub Tito, quo Plinius major periit, non primum, sed maximum fuit. Eum sæpius ac diu ante conflagrasse, Strabo, Vitruvius aliique memorant. Infra, XVII, 593, « Evomuit pastos per secula Vesbius ignes. »

153 sq. Vid. Var. Lect. — 155. *Misenum*, vid. ad VIII, 538. — *servantem Idæa Nomina*, Trojanum nomen, quod adcepisse dicitur a Miseno, tubicine Æneæ, ibi sepulto. Vid. Virg. Æn. VI, 212... 235. — *videt*, Hannibal. — *Bauli*, nobilis villa, inter Baias lacumque Lucrinum (v. Martial. IV, 63; Tac. Ann. XIV, 4, et Dio Cass. LIX, p. 652), ubi *Hercules* caulas bubus Geryonis fecisse dicitur, unde h. l. *Herculei*, et *Bauli* quasi *Boaulia*, a *βοῦς* et *αὐλή*. Vid. Serv. ad Virg. Æn. VII, 662; Symmach. Epist. I, 1; Lips. ad Tac. l. c.; Cluver. Ital. ant. IV, 2, pag. 1124; Holsten. ad Cluver, p. 236. *Tirynthiam aulam* dixit Stat. Silv. II, II, 109.

157. *pelagi minas*, fluctus cum impetu ingruentes, et *terræ labores*, litus adpulsu maris labefactatum, et ruinam minans, cautes excavatas et prominentes; Ern. Ego potius crediderim, *terræ labores* dici loca bitumine, sulphure calidisque aquis scatentia et subterraneis ignibus æstuantia. Cf. sup. v. 112, et III, 46 sq.

158. Hannibal rediit Puteolos. Cf. v. 110 seq. — 159. *Pherecya-*

Palmite devastat Nysæa cacumina Gauri:
Hinc ad Chalcidicam transfert citus agmina Nolam.
Campo Nola sedet, crebris circumdata in orbem
Turribus, et celso facilem tutatur adiri
Planitiem vallo: sed, qui non turribus arma
Defendenda daret, verum ultro mœnia dextra
Protegeret, Marcellus opem auxiliumque ferebat.
Isque ubi Agenoream procul adventare per æquor,
Et ferri ad muros nubem videt; « Arma, cruentus
Hostis adest, capite arma, viri, » clamatque, capitq
Circumstant rapidi juvenes, aptantque frementi
Sanguineas de more jubas: sonat inde, citato

nes adjecisset, *et post muros* perperam additur in priscis edd. non in scri et bene illud extrusere D. Heins. Raphel. et Cellar. — 168. *ferri* scripi quod etiam conj. Dausq. *fere* R. 1. Vulg. *ferre*, et sic quoque ed. Lefel rore typ. *pu'em* Rapheleng. ed. — 169. *capite* scripti et R. 2. Vulg. *ra* quitur *capitque*. — 170. *Circumdant rapide* malebat N. Heins. et v. 171; *sonat*. Sed *sonat* Marcellus, i. e. clara voce, ita ut audiri possit, dicit, ‹

dum contr. pro *Pherecyadarum*. Ingeniosa est h. l. Drakenb. conjectura: « Puteolanos, inquit, ita dictos esse crediderim a Pherecyde Pythagoræ præceptore: is enim, quamvis Syrius (immo Scyrius) fuerit, tamen per aliquod tempus in insula Samo habitavit (v. Diog. Laert. I, 116), et Puteoli a Samiis conditi sunt (v. Stephan. Byz. v. Ποτίολοι et Euseb. Chron. Olymp. LXIV); neque hæc cuiquam nimis longe petita videri debent. » Cf. ad I, 5, 6. Marsus ita dictos putabat Cumanos Neapolitanosque a Pherecyde, quo duce in Italiam navigassent. Hujus autem nemo, quod sciam, mentionem fecit.

160. De *Gauro*; v. ad VIII, 532 in not. et Var. Lect. ubi docui, locum illum non cum nostro pugnare. Neque opus est ratione Capaccii (antiq. Puteol. c. 22) ab Ernesti probata, qua tres montes in Campaniæ finibus Gau ne adpellati censentur, prope Massicum et Mintu ter circa Nuceriam et Sur in quo navalis materia s tertius prope Avernum e num. — *Nysæa*, vitifera. (VII, 198.

161. De obpugnatione Marcelli virtute. Conf. Liv 14... 16, et de *Chalcidica* N ad VIII, 534. — 162. *sedet po*, planitie, ad montium prope Vesuvium. Cf. ad v. VI, 645, 647. — 167 seq. 94 sq. — *Agenoream nube* norum copias. Vid. ad I. 311, *æquor*, campos.

170 sq. Cf. V, 131, et a seq. De acie a Marcello i conf. Liv. XXIII, 16. Po alios substituit duces, et ‹ Nolæ expugnationes conf quarum tertia Neronis pa

Agmina disponens passu, « Tu limina dextræ
Servabis portæ, Nero : tu converte cohortes
Ad lævam patrias et Larinatia signa,
Clarum Volscorum Tulli decus : ast ubi jusso,
Per tacitum ruptis subita vi fundite portis
Telorum in campos nimbum : ferar ipse revulsa
In medios, equitumque traham certamina, porta. »
Dumque ea Marcellus, jam claustra revellere Pœni,
Et scalis spretos tentabant rumpere muros.
  Insonuere tubæ passim, clamorque virorum,
Hinnitusque, simul litui, raucoque tumultu
Cornua, et in membris concussa furentibus arma.
Fertur acerba lues disjectis incita portis,
Effusæque ruunt inopino flumine turmæ;

rone et Tullio fieri velit; Drak. — 174. *Larinantia* Oxon. et ed. Dausq. — 179. *revellere* Col. et R. 2, quod tamen, quia modo præcessit, corruptum et e glossa ortum videri potest. Vulg. *evellere*. — 180. *tentare irrumpere* emend. Lefeb. Sed *rumpere* poetis etiam est id. qd. inrumpere, intrare, ut ap. Val. Fl. II, 37; Virg. Æn. XII, 683, et al. Conf. not. ad I, 54. — 182. *Hinnitusque* (equorum) Col. *Invitusque* Oxon. Vulgo *Tinnitusque simul litui*, quod ipsum quoque recte dicitur et apte, vid. not. ad XIII, 146. — 184. *undique* pro *incita* Puteol. unde recepere Drak. et Ern. suadente N. Heins. Sed quomodo hoc ex illo oriri potuerit, difficile dictu est, et τὸ *undique* glossam potius redolet vel emendationem; *disjectis portis* (ut VII, 523 et 568) Put. Tell. et R. 2, recte, quoniam de erumpentibus sermo est, *d. turmis* Col. perperam e v. seq. Vulgo *d. telis*. — 185. *flumine* scripti, si fides habenda N. Heins. Sed Lefeb. contendit, in omnibus et scriptis et editis libris legi *turbine*, quod idcirco reduxit. Verba certe *turbine turmæ* auribus ingrata

re, teste Liv. XXIV, 17, quod jam monuit Ern. De *Nerone* et *Tullio*; cf. VIII, 404 seq., 412 sq. — 174. *Larinatia signa*, auxilia Frentana. Vid. ad VIII, 402. — 175. Conf. ad VIII, 404 sq. — *jusso* pro jussero, ut ap. Virg. Æn. XI, 467 (ubi vid. Heyne) et *dixis* ap. Plaut. Mil. glor. III, II, 29; Drak. — 176. *Per tacitum*; v. ad VII, 527. — 177. *Telorum nimbum*; v. ad I, 311.

180. *spretos muros*, quia intra muros Romani se receperant (v. Liv. XXIII, 16), adeoque nullus armatus in iis conspiciebatur; Ernest. — 181 sq. Cf. V, 188 sq.

183. *concussa arma*, clipei percussi. De armis cum impetu quodam adprehensis a militibus, prælium inituris, intelligit Ern. quo sensu Virgil. Æn. VIII, 3 (quem locum Silius imitatus sit), dixerit *inpellere arma*. Vid. ibi Heyne.

184. *Fertur lues portis*; id. qd. mox *effusæ ruunt turbæ* Romanorum. — *Fertur*; v. ad I, 261, *lues*; cf. ad I, 174, et X, 603. — 185. *Effusæ ruunt flumine*, ut mox v.

Inprobus ut fractis exundat molibus amnis,
Propulsum ut Borea scopulis inpingitur æquor,
Ut rupto terras invadunt carcere venti.
Nec, torrente, Libys, viso armorumque virumque
Dejectus, sperare valet: dux Dardanus instat
Adtonito, prægressus equo, tergisque ruentum
Incumbens hasta, socios nunc voce fatigat:
« Perge, age, fer gressus: dexter Deus; horaque nostra est.
Hac iter ad muros Capuæ. » Nunc rursus in hostem

sunt, et τὸ *flumine* tum elegantius est, tum aptius τῷ *effusæ*, vid. not. et Heins. ad Claud. in Rufin. II, 427, ubi etiam *turbæ* e scriptis recipiendum putavit. Eum sequuti sunt Cell. Drakenb. et Ern. Ego vulgatum *turmæ* revocavi cum Lefeb. et vers. præc. ad pedites, hunc vero ad equites refero. Silius expressit Liv. XXIII, 16; *Patefacta repente porta, Marcellus signa canere, clamoremque tolli, ac pedites primum, deinde equites, quanto maximo possent impetu, in hostem erumpere jubet.* — 187. *aut Borea* malebat N. Heins. Tum vero vs. sq. etiam *Aut*, vel *Et rupto* scribendum erit. Silium contra in illo ter repetito *ut* elegantiam captasse putabat Drak. — 189. *terrente* R. 2, et hinc alii, *viso* Put. quod recepit Drak. ut sensus sit: Hannibal, viso militum in se ingruentium torrente dejectus, victoriam sperare non audet, *visu* Ox. R. 1, Med. et recent. edd. Vulgatam lect. *terrente visu* non inprob. Drak. si exponatur: Hannibal non sperare potest, se truci vultu (qualis describitur sup. XI, 337 sq.) arma et viros dejecturum, seu repulsurum esse. Ita quoque Ernesti verba *armorum v. dejectus sperare valet* interpretatur, ut *dejectus* sit vox substant. non participium, ne *sperare* nude ponatur et dura efficiatur sententia, *torrente nisu* Col. et ex eo Lefeb. qui coll. XVI, 248, et Virgil. Æn. XI, 852, hanc putat esse h. l. sententiam, eleganter et graphice expressam; Hann. dejectus vehementissimo impetu Romanorum, non valet sperare. Nihil horum satisfacit, et poetam scripsisse crediderim: *Nec, torrente, Libys, viso armorumque virumque Dejectus spe*, (ut ap. Cæs. B. G. I, 8) *stare valet*, cf. mox v. 195, 196. Si quis tamen nostram lectionem retinere malit, ea sic videtur explicanda: *viso torrente*, multitudine *armorum virumque*, Romanorum, cum impetu inruentium, (vid. not. ad v. 185) *dejectus* animo (ut ap. Virg. Æn. X, 858) *non* bene *sperare valet*. — 190. *Dejectum* Mars. et inde alii. — 191. *prægressus* Col. ut *prævectus* V, 170, ubi vid. Var. Lect. Vulg. *progressus*. Quidam jungunt *adtonito equo*, et Drak. malebat legere *dux D. instat Adtonitis*, militibus Punicis. Sed τὸ *Adtonito* referendum ad præc. *Libys*. — 192. *asta* Med. et Rom. 1, ad cujus marginem docta manu emendatum est *astat*. — 193. *fert* h. e. regit *gressus dexter Deus* corrig. N. Heins. Sed *fer gressus* eodem sensu dici, quo XV, 559, monuit Drak. — 194. *ad muros*, non *in muros*, scripti.

189, *torrente*. Vid. ad II, 151, et III, 159. — 186... 188. Triplex comparatio parum grata, et luxuriantis ingenii indicium. Singulas exornavit Silius sup. IV, 520 seq.; V, 395 sq., et VII, 569 sq. — *rupto carcere;* conf. Virg. Æneid. I, 54.

189 seq. Vid. Var. Lect. — *dux Dardanus*, Marcellus. Vid. ad I, 14. — 192. *voce fatigat socios*, auxilia. Conf. ad I, 63. — 193. *dexter Deus*, ut I, 514, et V, 227. — *hora*

Conversus, « Sta; quo raperis? non terga tuorum,
Te, ductor Libyæ, increpito : sta : campus, et arma,
Et Mars in manibus : dimitto a cæde cohortes;
Spectemur soli : Marcellus prælia posco. »
Sic rector Latius; juvenique invadere pugnam
Barcæo suadebat honor pretiumque pericli.
Sed non hæc placido cernebat pectore Juno,
Cœptoque avertit suprema in fata ruentem.
Sistere perculsos ille et revocare laborat.
« Talesne e gremio Capuæ tectisque sinistris
Egredimur? state, o miseri, quîs gloria summa
Dedecori est : nil vos hodie (mihi credite) terga
Vertentes fidum exspectat : meruistis, ut omnis
Ingruat Ausonia, et sævo Mavorte parastis,

196. *sta* scripti et R. 2, *stat campus* in vulg. *stet campus* emend. Dausq. non improb. Barth. Adv. IV, 10, qui tamen malebat *stent* et *Mars his manibus*. Sed τὸ *sta* δισσῶς repetitur, et *in manibus* dicitur, ut apud Val. VI, 460, Stat. Thebaid. X, 29; Lucan. VII, 253, et al. vid. not. ad VII, 35. — 197. Τὸ *a* abest a Col. et hinc ab ed. Lefeb. *e cæde* Put. *dimitte* conj. N. Heins. et v. 205, *summo Dedecori*. Idem v. 208, pro *sævo*, quod mox sequitur, reponendum pu-

nostra est; v. ad I, 118. — 195 sq. Verba Marcelli, quibus Hannibalem ad singulare certamen provocat.— 198. *Marcellus;* v. ad II, 29.

199 sq. *invadere pugnam;* cf. ad IX, 12. — *Barcæo juveni;* v. ad I, 72. — 201 sq. Ministerio deorum uti Silium more poetarum epicorum, sæpe jam vidimus. Vid. infra Commentationem de Silii vita et carmine, sect. II fin.— 203. *perculsos,* trepidos milites suos. — 204. Imitat. Liv. XXIII, 45, ubi tamen de altera Nolæ obpugnatione agitur : nam diversas hujus urbis obpugnationes poeta confundit. Simili quoque acerbitate fugientes et ignavi milites increpantur sup. v. 68 sqq. et alibi passim, ut pudore et memoria pristinæ virtutis ad eam acuantur. Non video itaque, cur ducem haud deceat increpare milites, sed potius conqueri aliisque modis fortitudinem in pectora revocare, curque absurda sit v. 204, Hannibalis interrogatio, quod putat Ernesti. Non ignorabat ille, Capuam virtutis bellicæ scholam non fuisse, sed miratur, tantopere milites ibi degenerasse a pristina virtute, et interrogationi magna vis inest exprobratioque acerba.— *e gremio Capuæ;* v. ad II, 574, et III, 678.

205. *quîs gloria summa,* rebus præclare olim gestis parta, *dedecori est,* quoniam nunc labem ei æternam adspergitis; quibus minori dedecori ac pudori fuisset, gloriam non cepisse, quam perdidisse et ignavia fœdasse. Magna est vis et gravitas verborum, nec minor v. 207 seq. — *meruistis,* di-

Ne qua spes fusos pacis vitæque maneret. »
Vincebat clamore tubas, vocisque vigore
Quamvis obstructas sævus penetrabat in aures.
Polydamanteis juvenis Pedianus in armis
Bella agitabat atrox, Trojanaque semina, et ortus,
Atque Antenorea sese de stirpe ferebat,
Haud levior generis fama sacroque Timavo
Gloria, et Euganeis dilectum nomen in oris.
Huic pater Eridanus, Venetæque ex ordine gentes,
Atque Apono gaudens populus, seu bella cieret,

tabat *lævo*, quod recepit Lefeb., vel *fœdo*, vel *sævo*. — 212. *Pulydamanteis* præter alios scribendum censebat Heins. ad Ovid. Met. XII, 547, quod in Πολύδαμας prima corripiatur. Sed idem recte monet ad Ovid. Epist. Her. V, 94, membranas veteres in locis Ovidii, Silii, Propert. III, 1, 29, et Pers. I, 4, constanter pro vulgata stare scriptura, et Græcis non modo Πολύδαμας et Ion. Πουλύδαμας, sed etiam dialecto Dor. et Æol. Πωλύδαμας dici, ut Κοράλλον, Κουράλλον et Κωράλλον. Ὄλυμπος, Οὔλυμπος aliaquæ similia. Idem jam animadvertit Dausq.

gni estis, quibus nunc arma inferat omnis Italia deposito timore, quo adhuc torpebat: nisi *meruistis* est id. qd. *parastis*, ut sensus h. l. sit: *sævo Mavorte*, ærumnis bellicis et cruentis, quas de populis Italiæ reportastis, victoriis nihil aliud consequuti estis, quam ut hi omnes nunc metu vacui arma capiant, et ne pacis quidem vitæque, nedum belli feliciter perficiendi, spes vobis reliqua sit. — 211. *obstructas*, tumultu bellico vel clangore tubarum; et *sævus*, cum summo nisu et contentione clamans; Ern.

212. Episodium, nimia verborum ubertate passim expressum, et, ut similia aliis locis, intextum haud dubie a poeta in gratiam amici sui, *Q. Asconii Pediani* Patavini, cujus patria, mores et ingenium adumbrantur. Cf. Fabricii Biblioth. lat. L. II, c. 6, T. II, p. 65, ed. Ern. et Voss. de histor. lat. pag. 143. Pedianus genus duxisse fingitur a *Polydamante* (de quo v. Hom. Iliad. μ, 60 sq., 210 sq.; ο, 522, ξ, 449, 518, σ, 260, χ, 100) et *Antenore Trojano*, Patavii conditore, de quo et de *Euganeis*; vid. ad VIII, 602 sq. *Polydamanteis* autem simpl. pro *Trojanis* dictum videtur.

213. *Bella agitabat*, ut I, 394, et X, 307. Verba *semina et ortus* et *stirpe* languent. Luxurianter etiam Patavina regio designatur, memoratis quinque gentibus ac fluviis.

215. *sacri* dicuntur fluvii et fontes ob numina, quæ in iis habitare putabantur. Vid. Spanhem. ad Callim. H. in Apoll. v. 112. — De *Timavo*, fl. Patavio et Antenore, vid. Heyne Exc. VII ad Virgil. Æneid. I, 244.

217. *pater Eridanus*; vid. ad I, 606. — *Aponus* fons prope Patavium, de quo v. Sueton. Tib. 14; Cassiodor. II, 39, et Claudian.

Seu Musas placidus doctæque silentia vitæ
Mallet, et Aonio plectro mulcere labores,
Non ullum dixere parem; nec notior alter
Gradivo juvenis, nec Phœbo notior alter.
Qui postquam, effusis urguens vestigia frenis
Pœnorum, juxta galeam atque insigne peremti
Adnovit spolium Pauli... puer illa gerebat,
Non parvo lætus ductoris munere, Cinyps,
Dilectus Pœno Cinyps, quo gratior ora
Non fuit, ac nulla nituit plus fronte decoris;
Quale micat, semperque novum est, quod Tiburis aura
Pascit, ebur, vel qui miro candoris honore
Lucet in aure lapis, rubris advectus ab undis.

220. *Aonio plectro* Col. Recte. Vulgo *Aonios*, et sic quoque ed. Drak. errore typ. — 221. *duxere parem* suspicabatur N. Heins. prob. Drak. — 222. Hunc versum, qui a vulgatis libris abest, revocavit Modius e cod. Col. in quo tamen *natior* invenit N. Heins. qui conj. *gratior*, vel *carior*. At vid. ad XI, 512. — 225. Vulgo post *Pauli*, et *decoris* v. 228; et *undis* v. 231, puncta ponuntur. Sed apodosis sequitur demum v. 234 sq. et verba *puer illa gerebat... advectus ab undis* pro parenthesi habenda sunt; quæ quoniam longa est, memoriæ juvandæ causa protasis v. 232 et 233, repetitur; conf. inf. ad v. 441. Hinc distinctionem mutavi. — 227. *ora*, Col. R. 1, Parm. Med. Marsi et Martini Herbip. edd. *hora* cum adspirat. Ox. Conf. Heins. ad Claud. de laud. Stilic. II, 136, *ore* Put. et vulg. edd. — 231. *ab* Epigr. VIII. Pedianus ille et belli artibus, et literarum studio excellebat: quæ sententia argute et luxurianter ornatur; Ern. — 219. *doctæ silentia vitæ*, otium literatum. Cf. ad III, 145. — 220. *Aonio plectro;* vid. ad VIII, 594, et Jani ad Horat. Od. I, XXVI, 11. — *mulcere labores;* v. ad IV, 748, et VI, 386. — 222. *Phœbo*, Apollini, Musarum poetarumque præsidi et chorago, auctori carminis et tutelæ ingeniorum, cui ars vaticinandi et enthusiasmus tribuitur.

224. *insigne* Æmilii *Pauli* Cos. — *peremti* in pugna Cannensi. Hoc insigne potest esse sagum aliaque Æmilii arma, ut *insignia*, v. 241. At ex v. 232, 237, 251, 253, intelligitur, non aliud præter galeam insigne consulis designari. — 226. *ductoris*, Hannibalis, *munere;* vid. ad V, 321 sqq.

227 sqq. Imitat. Virg. Æneid. I, 588... 593 et impr. X, 132... 138, ad quæ loca vid. Heyne. — 229. Ebur Tiburtino aere et vi auræ e calidis sulphureisque Albulis ipsoque Aniene (qui per Tiburtinum agrum fluit, et quidem *sulfureis undis*, inf. v. 539), surgentis, candidius fieri, semperque candidum colorem retinere; numquam pallescere, vel luteum fieri et flavescere dicitur. Cf. Martial. IV, 62; VII, 12, al 13; VIII, 28, Propert. IV, VII, 81, ubi v. Broukh.

231. *lapis*, unio, margarita (ut

Quem postquam, egregium cristis et casside nota
Fulgentem, extremo Pedianus in agmine vidit,
Ceu subita ante oculos Pauli emersisset imago
Sedibus infernis, amissaque posceret arma,
Invadit frendens; « Tune, ignavissime, sacri
Portabis capitis, quæ non sine crimine vester
Invidiaque Deum gestaret, tegmina, ductor?
En Paulus! » Vocat inde viri ad spectacula manes,
Et fugientis agit costis penetrabile telum.
Tum, delapsus equo, galeam atque insignia magni
Consulis abrumpit dextra, spoliatque videntem.
Solvitur omne decus leto, niveosque per artus
It Stygius color, et formæ populatur honores.

Indis primæ edd. — 234. *Ceu*, non *Cum*, Col. Ox. Parm. — 242. *spoliatque jacentem* conj. Burm. At vid. not. — 244. *honoræ* Parm. unde *et formæ populator honoræ* corrig. N. Heins. quod legitur in R. 1, et Med. Verius tamen putabat esse *et formæ populatur honorem*, ut ap. Iscan. de bell. Troj. IV, 70, At *honores* docap. Catull. 70; Claud. Cons. Hon. IV, 598, et Tibull. I, IX, 39, ubi v. Brouhk.), *qui lucet in aure* (de quo aures margaritis ornandi more v. Intpp. ad Petron. Sat. c. 55), *advectus ab undis rubris*, a mari Indico, quod *rubrum* et *erythræum* dicitur, et unde optimi uniones (v. Relandi Diss. de mari rubro §. 5) extrahebantur; Drak. Cf. Martial. V, 37 al.; XXXIX, 4; VIII, XXVIII, 14; Stat. Silv. IV, VI, 18. — 236. *Tune*, etc., ut ap. Virg. Æn. XII, 947; Lef.

239. *En Paulus*, en me tamquam alterum Æmilium ejusque vindicem. — *Vocat viri*, Pauli, *manes*, ut læti spectarent vindictam, et quasi inferias, quibus Manes adesse putabantur. — 240. *penetrabile telum*; v. ad VII, 649. — 241. *delapsus*, desultans; impetum et celeritatem desilientis ex equo expressit; Ern. — 242. *spoliat videntem*, adhuc viventem, unde vers. 276 *vivis avulsa tegmina bellantum*, Drak.

243. Nimium et luxuriantem in formæ laudibus se præstitit poeta, præsertim quum vs. 227 sq. sufficere possent, et Venerem moribundam, an militem pingat, ægre distinguas; ita colores undique adreptos in una hac imagine consumsit, ita v. 243 sq. omnia ludens variat vertitque dicendo, et v. 247 seq. ad absolvendam luxuriem ornandi etiam comparationem addit; Ernest.

244. *color Stygius*, mortis, pallidus, qualis est umbris; immo lividus, quod τῷ *niveos* obponatur. En. — *formæ honores;* v. ad IV, 755, et Heyne ad Virg. Æn. I, 591, qui locus Silii animo oculisque observatus videtur.

Ambrosiæ cecidere comæ, violataque cervix
Marmoreum in jugulum collo labente recumbit.
Haud secus Oceano rediens Cithereius ignis,
Quum sese Veneri jactat splendore refecto,
Si subita invadat nubes, hebetatur, et, atris
Decrescens tenebris, languentia lumina condit.
Ipse etiam, capta, Pedianus, casside, nudos
Adtonitus stupet ad vultus, irasque coercet.
  Tum, galeam magno socium clamore reportans,
Inmitem quatiebat equum, spumantia sævo
Frena cruentantem morsu, cui turbidus armis

tius dixit Silius pro honore, ut Virgil. Æneid. I, 591. — 245. *tum lactea cervix* emend. N. Heins. nostra verba nihili esse putans: et dubius hærebat Drakenb. Si quid mutandum, reponerem *et violacea cervix*. At vid. not. — 248. *sacrat*, vel *saccat* pro *jactat* Col. — 251. *rapta casside* maluerit N. Heins. coll. vers. 258. — 253. *ad socios* primus edidit Nicander apud Juntam.

245. *Ambrosiæ comæ*, divinæ et pulcherrimæ, vel unguentis optimis delibutæ, ut XV, 24. Cf. Cerda et Heyne ad Virg. Æn. I, 403, ubi tamen proprie, de dea, epith. adhibetur. — *violata cervix*, vulnerata, læsa vulnere, et quidem altero forte, quum Pedianus saucio galeam detraheret (nam per costas, non per cervicem telum adegerat); aut, quæ colorem amisit, Draken. Sic et Ern. deformatam intelligit, colore in morte mutato. Idem mihi in mentem venit: at nunc, re adcuratius perpensa, exspecto potius ac desidero epithet. ornans, ut *nivei artus*, *ambrosiæ comæ*, *Marmoreum jugulum*. Suspicor itaque, *violatam cervicem* esse violaceam, vel, ut Horatii verbis utar Od. III, x, 14, *tinctam viola*, h. e. quæ colorem violaceum, adeoque flavum, vel candidum, vel purpureum, habeat, cui sit *color candidus violam sentiens*, Plin. XXXIV, 13, extr. Cf. Heyne ad Virg. Æn. XII, 67, et Intpp. Horat. Epist. II, 1, 207. Perperam Lefeb. « *cervix*, pars pro toto, de *capite labanti*. » Nota miram hic palilogiam, *cervix* labente *collo* in *jugulum* recumbit, Drak. — 246. *Marmoreum jugulum*, candidum, ut λύγδινος τράχηλος (Anacr. XXVIII, 27), Δειρὴ λυγδινέη καὶ στήθεα μαρμαίροντα (Anthol. Gr. VII, epigr. 201), Δάκτυλα μαρμαίροντα (Nonn. Dionys. XV, 331) Drak. qui et multa e Rom. poetis exempla congessit post Dausq. Conf. Cerda et Heyne ad Virg. Ge. IV, 523.

247 sq. Cf. VII, 639, 640, et ibi not. — *Cythereius ignis*, Lucifer, Veneris stella. — 248. *sese jactat*, superbiens quasi splendore ac pulchritudine; vel placet, ut sup. VII, 640. *Laudatur Veneri*. Cf. Ernesti Clav. Cic. v. *jactare*. — 251 sq. Cf. VII, 470 sq.

254 sq. *Inmitem... morsu*, ἵππον θυμοειδῆ, λυκοσπάδα, D. Heins. — *Inmitem*, ferocem, indomitum. —

Obvia Marcellus rapido tulit ora tumultu :
Adnoscensque, « Decus macte o virtutis avitæ,
Macte Antenoride, nunc, inquit, rapta petamus,
Quod superest, Libyci ductoris tegmina; » et ardens
Terrificis sævam fundit stridoribus hastam.
Nec forsan voti vanus foret, obvia ni vis
Gestaris obposito tenuisset corpore telum.
Qui dum vicinis ductorem protegit armis,
Transabiit non hunc sitiens gravis hasta cruorem,
Ingentesque minas mutata morte peregit.
Avehitur raptim ductor, discrimine leti
Turbatus, cursumque furens ad castra capessit.
Jamque, fugæ inmodicus, tendit certamine gressum
Præcipitem versis Pœnorum exercitus armis.

258. *Antenorida* tacite edidit Lef. ex emendat. N. Heins. Cf. ad III, 650, et Serv. ad Virg. Æn. III, 475. — 266. Suspicor legendum esse *discrimine vitæ*, (quæ lectionis varietas et vocc. *leti* ac *vitæ* permutatio passim reperitur v. c. ap. Virg. Æn. X, 511) vel *Avehitur parvo ductor discrimine leti Turbatus*; cf. Heyne ad Virg. Æn. IX, 143; X, 511, et Heins. ad Ovid. Met. VII, 426. — 267. *furens*, quod conjecerat Dausq., est in scriptis, teste N. Heins. cui et *fremens* in mentem venit. At Lefeb. reduxit vulgatum *ferens*, et hæc notat : « In nullo cod. vidi *furens*, et *ferens* parum tute mutatur in *furens* : idiotismus est solentissimus auctori. »

spumantia... morsu, ut ap. Virgil. Ge. III, 203, et Æneid. IV, 135. — *turbidus;* conf. ad I, 477. — 257. *Decus macte*, etc., ut X, 278, et IV, 475, ubi v. not. — 258. *Antenoride;* cf. v. 214. — 259. *tegmina* capitis, galeam, ut I, 402 et al. nam galeam Cinypi abstulerat Pedianus. — 260. *stridoribus;* vid. ad I, 334, et IV, 567. — *fundit hastam*, v. ad I, 267.

261 sq. *non foret*, fuisset, *vanus voti*, ut *inritus incepti*, VII, 131. — *vis Gestaris*, fortis Gestar. Vid. ad IV, 599. Nota Homeri et inde poetarum consuetudo, heroum armigeros, vel vicinos milites alios substituendi, qui tela excipiant, divinitus quidem, ne heros ipse feriatur; Ern. — 264. *Transabiit*, ut ap. Virgil. Æn. IX, 432. — *sitiens cruorem hasta;* vid. ad V, 274. — *non hunc sitiens gravis hasta cruorem;* cf. VII, 630.

265. Telum et ictus Marcelli mortem, quam minitabatur, intulit quidem, sed Gestari, non, cui destinata erat, Hannibali. — 266. *discrimine leti*, ut *mutata morte*. Cf. Var. Lect.

268. *certamine*, ὁρμῇ, ut VI, 327 (cf. XVI, 494), vel potius certatim ut I, 184, et apud Virg. Georg. III, 103. Certatim veluti agmine facto fugiunt, vel certantes inter se de fuga et cursu; Ern. — *tendit gressum*, ut v. 512, XVI; 494, 629; Virg. Æn. I, 410, 656.

Adsequitur telis hostis, longasque viritim
Exsatiant iras cladum, cæloque cruentos
Certatim ostentant et Dîs ultoribus enses.
Ille dies primus docuit, quod credere nemo
Auderet Superis, Martis certamine sisti
Posse ducem Libyæ. Raptant currusque, virosque,
Massylamque feram; et vivis avulsa reportant
Tegmina bellantum, atque abeunt, sub cuspide terga
Contenti vidisse ducis. Tum Martis adæquant
Marcellum decori : graditur comitante triumpho
Major, quam ferret quum victor opima Tonanti.
Inde furens, postquam vallo vix depulit hostem,
Ductor Agenoreus; » Quando hanc, quantoque cruore
Hostili labem eluerim? mea terga videre
Contigit Ausoniæ? mene, inquit, summe Deorum,
Post Trebiam statuis tam turpi funere dignum?

273. *primus*, non *primo*, Col. et Put. Cf. ad II, 235. — 277. *sub casside* conj. Dausq. — 285. *mene... statui*, scilicet decet, vel æquum, seu par est, emend. N. Heins.

270 sq. *longas iras cladum*, iram, quam diu gesserant Romani, propter clades, a Pœnis sibi inlatas. In his verbis et iis, quæ mox sequuntur, magna vis inest.

273 seq. « Ingens eo die res, ac nescio, an maxima illo bello gesta sit: non vinci enim ab Hannibale vincentibus difficilius fuit, quam postea vincere, » Liv. XXIII, 16, extr. « Marcellus primus et Syracusas capi posse docuit, » Valer. Max. IV, 1, 7. Cf. et Claudian. B. Get. v. 138 sq. — 273 sqq. *quod*, vel *superis* adfirmantibus *credere nemo auderet*, de eo, quod incredibile est, et nimis lætum fortunatumque, quam ut aliquis illud exspectare ac sperare potuisset, adeoque, ubi nuntiatur, credere queat. Comparant Virg. Æneid. V, 17; IX, 6; Ovid. Trist. IV, VIII, 43 sq., et Stat. Theb. V, 724, ubi vid. Barth. et Lutat. — *ducem Lybyæ*, ejus impetum continuamque fortunam. — *sisti*, cursum fortunæ et victoriarum ejus inhiberi *posse*.

276 sqq. *Massylam feram*, elephantos. Cf. ad I, 101; III, 459; IV, 611. — *vivis avulsa Tegmina bellantum;* cf. sup. v. 242. — *sub cuspide*, ut *sub ictu* IV, 42, ubi v. not. — *vidisse terga ducis*, fugientem Hannibalem ac terga vertentem, ut v. 283; Valer. Max. II, 7, ex. 2, et Petron. Sat. c. 123; Drak. 280. Vid. ad I, 133.

282. Hæc oratio et personæ temporique adcommodatissima est, et plenissima gravitatis atque adfectus. Silio præivit Virgilius in loco præclaro Æn. X, 668 sq. cujus tamen vim et pathos non prorsus adsequutus est. — 285. *Tre-*

Vosque, invicta diu, nunc, heu! sine Marte, juventus
Debellata bonis Capuæ, non degener ipse
Gestorum Ausoniis verti victricia signa,
Vobis terga dedi : vidi, quum ad bella vocarem,
Non secus atque Italo fugere a ductore paventes.
Quid reliquum prisci Martis tibi, qui dare terga
Me revocante potes? » Fundebat talia Pœnus;
Et Latiæ sese Nolana ad mœnia turmæ,
Portantes spolium insigni clamore, ferebant.
At, consueta graves per longum audire suorum
Eventus, Roma, et nunquam recreata secundis,
Adlato tandem faustæ certamine pugnæ,
Erigitur, primoque Deum se munere tollit.
Ante omnes pigra in Martem, fugiensque laborum,

Recte puto : nam elliptica talis oratio, quod jam monuit Drak. qui tamen vulgatam lect. sine necessitate non repudiandam putabat, iratis et indignantibus, quique turbato sunt animo, maxime convenit; cf. Virg. Æn. I, 37; Gron. ad Stat. Theb. IX, 65; Lambin. ad Horat. Epod. VIII, 1, et Sat. II, IV, 83; *jam* pro *tam* R. 1, 2; Ben. et Marsi sec. ed. quod edidit Lefeb. *turpi* pro vulg. *tristi* e scriptis et R. 2; recepi cum eodem, probb. N. Heins. et Drak. *tam turpi crimine dignum* suspicari possis coll. simili loco Virg. Æn. X, 668 et 681, ubi Heyne monet, fugæ flagitium a viro forti *crimen* adpellari. — 289. *ad* abest a Put. unde *quum bella vocarent* (de qua locutione vid. ad X, 112, et not. ad IV, 508) conj. N. Heins. cui tamen vulgata scriptura videbatur verior, quam Draken. firmavit coll. II, 452; VII, 103; IX, 647; XII, 345; XVI, 53. — 294. *spolium* (scilicet galeam Pauli v. 224 sq.) e Col. recepi suadente N. Heins. Vulgg. *spolia*. — 295. *At jam sueta* non male conj. Withof. — 296. *recreata*, non *recreare*, Col. Tell. Rom. 2.

biam, victoriam ad Tr. — *funere*, morte Cinypi inlata; de quo cf. v. 225 sq. Vid. et Var. Lect.

286. Heus tu, *juventus debellata*, victa et debilitata *bonis Capuæ*, luxu Campano, non ego *Ausonios* fugi, veluti *degener gestorum*, et pristinæ virtutis meæ oblitus, immo vero *vobis*, propter vestram ignaviam, qua me deseruistis, et ad fugam quasi coegistis, *terga dedi*, acerba increpatio Hannibalis, cum qua callide suæ virtutis defensionem conjungit; Ern. — *sine Marte*, inbellis. *Mars* pro virtute, ut v. 291. — 292. *Fundebat talia* verba, ut IV, 526; X, 231; XIII, 539. — 293 sq. *sese ferebant*, vid. ad IV, 261.

298. « Post Cannensem illam calamitatem primum Marcelli ad Nolam prælio populus se Rom. erexit, » Cic. Brut. c. 3. — *primo Deum munere*, prima victoria, Deorum favori debita.

299. Silii errores et turbas jam notavit Ernesti his verbis : « Duplex hominum ignavorum, qui pœnas dare Romanis debebant, genus indicatur, primum ii, qui auctore

Dum bellum tonat, et sese furata juventus
Dat pœnas latebræ : tum, qui dulcedine vitæ
Invenere dolos, jurataque fœdera Pœno
Conrupere, notant, et purgant crimine gentem.
Punitur patriam meditati linquere terram
Consilium infelix scelerataque culpa Metelli.
Talia corda virum : sed enim nec femina cessat
Mente æquare viros, et laudis poscere partem.
   Omnis, præ sese portans capitisque manusque
Antiquum decus ac derepta monilia collo,
Certatim matrona ruit, belloque ministrant.
Haud tanta cessisse viros in tempore tali
Laudis sorte piget; factoque in secula ituro

304. *meditati... Metelli* Col. et Ox. *meditari* Put. et Med. *meditatum* R. 1, *meditantum* Marsus et alii eum sequuti. — 305. *Concilium* emend. Heins. ad Claud. in Eutrop. II, 325, in marg. Male ! Eidem τὸ *scelerata* mendosum videbatur : at Drak. monet, poetam, quum Metelli consilium mitiori, quam par esset, vocabulo *culpam* vocasset, ingravasse insuper, culpam *sceleratam* dicendo; mitius enim esse *culpam*, quam *scelus*, et has idcirco voces ubique ab Ovidio, inpr. Trist. IV, 1, 24, distingui. — 306. *cessat*, non *cessit*, scripti, R. 1, 2, Med. — 309. *derepta*, non *direpta*, scripti; conf. ad IX, 29; X, 318. — 310. *ruunt* tacite scripsit Lefeb. Leviori mutatione *ministrat* reponi potest. Sed nec ea forte opus est. — 311. *tantæ* malebat N. Heins.

Metello post pugnam Cannensem ex Italia migrare parabant, deinde illi, qui jurejurando adacti, ut negata captivorum permutatione in castra Pœnorum redirent, id jusjurandum violassent. De illo genere Silius memoravit sup. X, 415 sqq., et Liv. XXII, 53, de hoc Liv. XXII, 61; Cic. Off. III, 32; Gell. VII, 18. At Silius varias Nolæ obpugnationes commiscuit, veluti una tantum facta fuisset. Nam quæ de pœna transfugarum et perjurorum narrat a Romanis sumta, ea Livius demum lib. XXIV, 18 memorat, quum tertia Nolæ expugnatio facta esset. » — 300. *bellum tonat;* v. ad IV, 436 in Var. Lect. — *sese furata*, v. ad X, 74. — 303. *notant*, h. l. proprie dicitur de nota censoria. Vid. Liv. XXIV, 18. — *notant* scil. Romani, et quidem Censores, eos, *qui dulcedine*, etc. — 305. Cf. X, 423.

306. Eadem memorant Liv. lib. XXVI, 36, et Flor. II, vi, 23, sed diu post Nolæ obpugnationem facta sunt; unde poetam iterum non adcurate tempora distinxisse, monet Ern. Similia tamen jam prius variisque temporibus facta refert Livius v. c. lib. XXIII, 48, 49, quin eodem tempore lib. XXIV, 18, et de matronis lib. V, 25, 50.

311. *in tempore tali;* v. ad VII, 227. — 312. *facto in secula ituro;*

Lætantur tribuisse locum. Tum celsa Senatus
Subsequitur turba : in medium certamine magno
Privatæ cumulantur opes : nudare penates,
Ac nihil arcanos vitæ melioris ad usus
Seposuisse juvat : coit et sine nomine vulgus.
Corpore sic toto ac membris Roma omnibus usa,
Exsangues rursus tollebat ad æthera vultus.
Addunt spem miseris dulcem Parnasia Cirrha
Portantes responsa viri : nam læta ferebant
Exaudisse adytis, sacra quum voce tonaret
Antrum, et mugiret Phœbo jam intrata sacerdos.
« Solvite, gens Veneris, graviores corde timores :
Adversa, et quidquid duri sub Marte manebat,
Exhaustum est vobis : restant leviora laborum,
Et sine pernicie terror. Dîs vota precesque
Ferte modo, et tepidos aris libate cruores.
Neu date terga malis : aderit Gradivus, et ipse

320. *Cirrha* non est in Colon. *Parnaside Cirrha* (ut apud Ovid. Metam. XI, 165, et similiter *Argolis*, *Tænaris*, *Cecropis* et alia) corrig. N. Heins. qui conf. ad Ovid. Epist. Her. VI, 81; VIII, 72, ej. Art. Am. I, 172 et al. Id. prob. Drak. cui *Parnasia responsa* languere videbantur. Vulgg. *Parnassia* : at in codd. melioris notæ scribitur *Parnasus* et *Parnasius*, vid. Perizon. ad Ælian. V. H. VIII, 11; Pier. et Heins. ad Virg. Ecl. X, 11; Casaub. ad Pers. Prol. v. 2. Græcis tamen tam Παρνασσὸς, quam Παρνασὸς et Παρνησὸς dicitur. — 323. *intacta* Put. unde *instincta* (ut ap. Lucan. V, 150) conj. Lefeb. — 325. *Adversi et q. duro sub M. m.* Put. *Adversi en quidquid duro s. M. m.* vel *Adverso en q. duri s. M. m.* (ut ap. Ovid. Fast. I, 60) suspicab. N. Heins.

vid. ad II, 511. — 317. *sine nomine;* vid. ad VIII, 508, et IX, 373. — 319. *Exsangues*, v. ad XI, 150.

320. Poeta exornavit, quæ ap. Liv. XXII, 56, et XXIII, 11 leguntur, et jam paulo post Cannensem cladem facta sunt; adeoque et in his tempora turbavit. — 321. *Portantes*, adferentes a *Cirrha*, Delphis (propr. navali Delphorum), *responsa Parnasia*, oraculi Delphici. Cf. ad III, 97. — 323. *Antrum* in Parnaso, cui tripos inponebatur, et ex quo Pythia dei adflatum excipiebat, χάσμα, de quo v. Diodor. XVI. — *mugiret*, ut apud Virg. Æn. VI, 99, ubi vide absolutissimam bacchantis sibyllæ descriptionem. Ed — *Phœbo intrata sacerdos;* v. ad I, 124, et III, 697.

324. *gens Veneris*, Romani, a Trojanis et Ænea, Veneris filio, oriundi.

327 sq. *Dis vota precesque Ferte;* conf. ad VIII, 264 in V. L. — 329. *Neu date terga malis;* vid. ad III,

Delius avertet propiora pericula vates,
Trojanos notus semper minuisse labores.
Sed vero, sed enim ante omnes altaria fument
Centum festa Jovi : centum cadat hostia cultris.
Ille trucem belli nubem sævasque procellas
In Libyam violentus aget; spectabitis ipsi
Ægida turbato quatientem in prælia mundo. »
  Atque ea Parnasi postquam clamata sub antris
Adlatum, vulgique Deus pervenit ad aures.
In Capitolinas certatim scanditur arces,

331. *meminisse* Puteol. R. 1, Mediol. *miserasse* conj. N. Heins. coll. Virgil. Æneid. lib. VI, vers. 56. Sed cur poetam non deceat, variare verba? — 335. *violentus* Col. Tell. et R. 2, quod recepi cum Lefeb. pro vulg. *violenter*, quod glossam redolet. Illud doctius est: *violentis* Oxon. — 337. *Atque*, non *Ast*, Col. *Parnasi*, non *Parnassi*, omnes antiqui; conf. ad v. 320.

507. — 330 seq. Imitat. Virg. Æn. VI, 56. Apollo semper Trojanos juvit, quod ex Homero notum. — *Delius vates*, ut ap. Virg. Æn. VI, 12. Cf. ad v. 222, et Jani ad Horat. Od. III, IV, 64. — 332 sq. *Sed vero sed enim*, v. ad I, 33. — *ante omnes* deos. — *Centum altaria fument Jovi;* conf. Virg. Ecl. I, 44; Æn. I, 416 seq., et sup. ad I, 91. — *centum*, multa; numerus definitus pro infinito. De ἑκατόμβῃ adcipiunt alii: at tum *centum cultros* paulo argutius dixisse poetam, quia non opus sit, ut hi victimarum numerum exæquent, monet Ernesti. D. Heinsius hæc notavit: « Ego de ἑκατόμβῃ sumo: nam per *cultros centum* centum hostias *αἰνίττεται*. Erat autem numerus ille mirum in modum receptus, præsertim in sacris antiquorum et religionibus. Sic dii ἑκατομπέδους ναοὺς, βωμοὺς et ἀνδρῶνας, vel παρθενῶνα ἑκατόμπεδον habebant (vid. Harpocrat.), et Jupiter ægida ἑκατονθύσανον. Neque tamen me fallit, τὸ ἑκατὸν et ἑκατόμβη et hic ἀοριστίαν optime et τὸ πολὺ designare posse. Ab Lacedæmoniis autem profectum videtur, qui, centum urbes quum haberent, ἑκατόμβαια celebrabant; cujus auctorem Cononem quemdam fuisse reperio. »
  334 seq. Hannibal ex Italia in Libyam revocabitur et bellum transferet. — *belli nubem;* vid. ad I, 311. — *procellas*, ut VI, 105, et XI, 91. — 336. *turbato mundo*, commoto cælo, vel turbatis ipsis Superis, ut *terræ* pro hominibus ponuntur; Dausq. et Drak. Cf. ad III, 611; Gron. Obss. I, 9; Castal. ad Rutil. Itin. I, 117; Taubman. ad Virg. Georg. I, 5; Heins. ad Ovid. Met. II, 157. Sic et κόσμος, de quo v. Wesseling. ad Diodor. T. I, p. 225, et Photius c. 249. Turbas bellicas, ab H. in Hispania motas, simpl. intelligit Ern. coll. v. 62. Imago Jovis qualis Martis sup. I, 433 seq.; IV, 430 seq., et Palladis IX, 442 sq., ubi vid. not.
  337. *clamata*, per oraculum edita: ut *tonare*, et *mugire* sup. vers. 322 seq. — 338. *Adlatum*, ut I

Sternunturque Jovi, et delubrum sanguine honorant.
Tum Pæana canunt, responsaque fida precantur.
Interea adsuetis senior Torquatus in armis,
Sardoas patrio quatiebat milite terras.
Namque, ortum Iliaca jactans ab origine nomen,
In bella Hampsagoras Tyrios renovata vocarat.
Proles pulchra viro, nec tali digna parente,
Hostus erat: cujus fretus fulgente juventa,
Ipse asper paci, crudos sine viribus annos,
Barbarici studio ritus, refovebat in armis.
Isque ubi Torquatum raptim properata ferentem

343. *Sardoas p. quatiebat m. turres*, ut XIII, 36, 107, 267; Hor. Od. IV, Lucan. VI, 136, maluerit N. Heins. qui tamen *terras* quoque et *campos quati* plis sup. I, 297, probaverat. — 345. *Hampsicora*, seu *Hampsicoras* in meml legitur Liv. XXIII, 32, 40 et 41: in vulgatis *Harsicoras*; vid. ibi Drak. qui sc rum fidem sequutus est: *Hypsagoras*, vel *Hapsagoras* scribendum putabat Dau 347. *Hostus erat, cujus* Col. *Ortus erat Cumis* Ox. Put. R. 1, Parm. Med. Vul *cus erat, cujus*; conf. v. 403, 413, et sup. ad I, 437. — 348. *Asper pacis*, *nis belli* in vet. exemplari Stat. Theb. VII, 26; Rom. 1; Ben. et inde Lefe

456. — *Deus*, responsum oraculi.

340. *Sternuntur*, prosternunt se, προσκυνοῦσι et supplicant Jovi. — *honorant delubrum*, propr. Jovem, in cujus honorem sacra fiunt.

341. *Pæana canunt*, hymnum in honorem Apollinis. Cf. Spanh. ad Callim. H. in Apoll. 21 et 98.

342 seq. Memorantur res a T. Manlio Torquato in Sardinia gestæ, præeunte Liv. XXIII, 32, 34, et inpr. 40 et 41. De *Hampsagora*, principe Sardiniæ, defectionem moliente, ejusque filio, *Hosto*, seu Hiosto v. Liv. ibid. Ernesti et nunc emblema historicum adnoscit, et, qui rerum gestarum ex causis suis nexum quemdam argumentique unitatem requirant, eos hoc transitu poetæ, quo in medias res easque diversissimas abripiat lectores, obfendi arbitratur. Silius tamen h. l. minus tempora et res tum gestas turbat quam supr voce *interea* transitus satis designatur, ut apud Liv. qu passim. — *adsuetis in armis*; ante b. Punicum II, in cons jam subegerat Sardos et d triumphaverat. Vide Liv. X 34; Eutrop. III, 1. — *patrio*, mano, Italico.

344. Poeta, qui doctrinam vis ostentare solet, respexis detur *Ilienses*, Ἰλιεῖς (*Teucr* 362), antiquissimos celeberr que Sardiniæ populos, qui Il ruto huc confugisse tradunt τε Τρῶες ἐς τῆς νήσου τὰ ὑψηλὰ φεύγουσι. — Ἰλιεῖς μὲν ὄνομα καὶ ἔτι ἔχουσι, Pausan. X, 17. Cf. dor. V, pag. 296; Mela II, 7; XL, 19; XLI, 10, 16; Polyl 78 et 111; XXIII, 3; Plin. II ubi v. Harduin. — 348. *asper*, nus, infestus, ut apud Virg.

Signa videt, pugnæque avidas adcendere dextras,
Fraude loci nota, tenebrosá per avia saltus
Evolat, et, provisa fugæ compendia carpens,
Virgulta tegitur valle ac frondentibus umbris.
Insula, fluctisono circumvallata profundo,
Fastigatur aquis, compressaque gurgite terras
Enormes cohibet nudæ sub imagine plantæ.
Inde Ichnusa prius Graiis memorata colonis,

351. *accendere*, h. e. adhortari, Put. R. 1, Parm. Med. Cf. IV, 169; IX, 244, (ubi vid. Var. Lect.) Claud. in Rufin. II, 173, et 296; ad quæ loca vid. Barth. et Heins. Vulgatum *accedere* reduxit Lefeb. non inprob. Drak. modo jungas *pugnæ avidas dextras*, h. e. milites pugnandi cupidos. Sic *dextræ* sup. XI, 539, inf. XVI, 18, et al. vid. Gron. Diatr. Stat. c. 40, p. 263. — 352. *tenebrosa* Col. unde recepi: *nemorosa invia* inf. v. 376; *salebrosa* conj. N. Heins. Vulgo *latebrosa*. — 353. *profusa* primus edidit Marsus, et perperam defendit Dausq. ut sit longa semita; *fugæ* Oxon. *captans* Modius e Col. — 354. *Virgulta... valle*, h. e. virgultis obsita, (ut ap. Sallust. in Fragm. p. 1009, ed. Cort.) Ox. vel potius, si Lefeb. fides habenda, tres scripti et R. 2, vid. not. ad I, 173. Vulgo *Occulta valle*, ut VII, 133, et ap. Liv. X, 14; XXVI, 5; XXVIII, 11. Sed τὸ *virgulta*, quod elegantius est et doctius, quam ut ab indoctis librariis excogitari potuerit, præferunt Barth. (Adv. IV, 10,) Heins. Draken. Lefeb. et Ern. — 356. *Fastigatur* Col. unde recepi cum Lefeb. qui exponit, ex aquis earumque verticibus altissimis eminet. Sed vid. not. ad V, 50. *Sensum fastigans compressa cacumina nectit*. Ibi Drak. laudavit Cæs. B. G. II, 8; IV, 17; B. Civ. II, 10; Plin. XXIV, 19; Elmenh. ad Appulei. Florid. p. 346, et Savaro. ad Sidon. Apollin. Epist. III, 6. Vulgo *Castigatur*, h. e. comprimitur, coercetur, constringitur et nonnullibi coartatur, ne continua sit, aut procurrat latius in pontum. Ita bene Barth. Adv. XXII, 14, et Draken. qui lectores remisit ad Gron. Diatr. Stat. c. 24; Dresem. ad Iscan. bell. Troi. I, 157; Barth. ad Stat. Theb. IX, 687, et Burm. ad Petron. Sat. c. 47: Homer. ἱμάσσειν Iliad. Ε, 782: contulit D. Heins. — 357. *sub margine* Marsus edidit errore librariorum, et hinc alii.

VIII, 365. — *crudos sine viribus annos;* v. ad I, 405. — 351. Vid. Var. Lect. — 352. Conf. ad v. 376 seq. — 353. *compendia fugæ*, ut contra *dispendia fugæ*, apud Stat. Theb. I, 320; Lef. *carpens*, v. ad I, 570. — 354. *Virgulta valle;* v. V. L. — *umbris*, ut IV, 679, ubi v. not.

355. descriptio venusta Sardiniæ, de qua locus class. est Pausan. X, seu Phocic. c. 17, unde poetam profecisse haud dubitat Ern. Cf. etiam Claud. B. Gild. 507 sq.; Salmas. Exerc. Plin. p. 70, et Cluver. Sardin. ant. c. 1, p. 481 sqq. — 356. Insula non lata, sed longa est. Cf. Var. Lect.

357 seq. Sardinia olim a specie *plantæ* pedis, quam præbet, ἀπὸ τοῦ ἴχνου, dicta Ἰχνοῦσα et Σανδαλιῶτις. « Sardiniam ipsam Timæus Sandaliotin adpellavit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam a similitudine vestigii, » Plin. III, 7, seu 13. Ὄνομα τὸ ἀρχαῖον, ὅτι μὲν ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων ἐγένετο, οὐκ οἶδα. Ἑλλήνων δὲ οἱ κατ᾽ ἐμπορίαν ἐσπλέοντες Ἰχνοῦσαν ἐκάλεσαν, ὅτι τὸ σχῆμα τῇ

Mox, Libyci, Sardus, generoso sanguine fidens
Herculis, ex sese mutavit nomina terræ.
Adfluxere etiam, et sedes posuere coactas
Dispersi pelago, post eruta Pergama, Teucri.
Nec parvum decus, advecto cum classe paterna
Agmine Thespiadum, terris, Iolae, dedisti.
Fama est, quum laceris Actæon flebile membris
Supplicium lueret spectatæ in fonte Dianæ,

366. *in* deest in Oxon. et Put.

νήσῳ κατ' ἴχνος μάλιστά ἐστιν ἀνθρώπου, Pausan. l. l. Cf. Strab. V, p. 155, ibique Casaub. Scalig. ad Manil. IV, 629; Claudian. loc. cit. et Auctor libri mirab. auscultat. p. 1159.

359. Pausan. l. c. Πρῶτοι διαβῆναι λέγονται ναυσὶν ἐς τὴν νῆσον Λίβυες. ἡγεμὼν δὲ τοῖς Λίβυσιν ἦν Σάρδος ὁ Μακήριδος ʽΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ἐπονομασθέντος ὑπὸ Αἰγυπτίων τε καὶ Λιβύων..... Καὶ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Σάρδου τούτου μετέβαλεν ἡ νῆσος. Οὐ μέντοι τούς γε αὐτόχθονας ἐξέβαλεν ὁ τῶν Λιβύων στόλος· σύνοικοι δὲ ὑπ' αὐτῶν οἱ ἐπελθόντες ἀνάγκῃ μᾶλλον, ἢ ὑπὸ εὐνοίας ἐδέχθησαν. « Sardinia a Sardo filio Herculis adpellata, » Martian. Capella lib. VI. — 361 seq. Vid. ad v. 344. — *Adfluxere;* conf. ad VIII, 604, in Var. Lect.

363 sq. *Thespius* (al. Thestius) Thespiarum in Bœotia conditor et rex, cujus L filias Hercules gravidas reddidit, et ex quibus L suscepti filii, quorum *Thespiadarum* pars in Bœotia remansit, pars in Sardiniam missa est, duce *Iolao*, filio Iphiclis (qui Amphitruonis et Alcmenæ filius Herculisque frater fuit) ac perpetuo Herculis comite. De hac colonia v. Diodor. IV, 29; Strab. V, p. 155 (ubi cf. Casaub.) et Pausan. lib. X, 17: de Thespiadis, Iphicle et Iol ad Apollod. pag. 123, 3 439, 467, 486, 487, 490, Iolao Diodor. IV, 24, 29 Pausan. Arcad. c. 14; El Phoc. 29; Bœot. 23, et A Hinc Ἰολαεῖς, vel Ἰολάειοι *laenses* (Strab. l. c. et Dio 296), diversi ab Iliensib ignorabat, vel negabat Exerc. Plin. p. 70, et ad 29 et 99.

365 sqq. Ultimam col Sardiniam deduxit *Aristæ* linis et *Cyrenes* filius, q *Actæon* filius, ab irat quam nudam vidisset, i mutatus esset et a canib tus, doloris inpatiens pa lavit et Thebis migravit inde in Libyam, Sardir diu commoratus est, et T Vid. Diodor. IV, 83 seq 10, et Sallust. Fragm. De *tæonis* fato et fabula var relata v. Spanhem. ad C in Lavacr. Pall. vers. 1 Muncker. ad Hygin. f. 18 Heyne ad Apollod. p. 5 *Aristæo* Heyne ibid. p. 5 Virg. Ge. I, 14; IV, 283 558. — De aliis autem

Adtonitum novitate mali fugisse parentem
Per freta Aristæum, et Sardoos isse recessus :
Cyrenen monstrasse ferunt nova litora matrem.
Serpentum tellus pura, ac viduata venenis;
Sed tristis cælo, et multa vitiata palude.
Qua videt Italiam, saxoso torrida dorso
Exercet scopulis late freta, pallidaque intus

370. *inviduata* Ox. prob. Barth. qui exponit, prorsus viduata, *et viduata* Put. *viduata veneni* emend. N. Heins. coll. II, 247. Sed v. exempla ibi laudata, et Bentl. ad Hor. A. P. 60. — 371. *tristi cælo* scribendum censebat N. Heins. Sed vulgata doctior est. — 373. *squalidaque intus Arva* corrig. idem Heins. prob. Drak. qui *pallida Arva* quæ sint, non satis se intelligere fatetur; cf. not. ad I, 211. Sed exquisitior est vulgata lectio, et *pallida arva* sunt, quæ nimio solis ardore nimiaque siccitate *torrida*, pallent, quorum seges, frondes, gramina, etc. *pallescunt*, h. e. nativum perdidere colorem. Sic *vitio cæli pallet ægra seges*, dixit Ovid. Fast. I, 688, et *Ceres non sic pallet adusta gelu, Quantum, si culmos Titan incalfacit udos* ibid. IV, 918; *pallescunt frondes* Ovid. Art. III, 704; cf. Senec. Œdip. 45; Rutil. I, 479, et Passerat. ad Prop. I, xv, 39: Ernesti monet « ad naturam factum epitheton *pallida*, hoc est exusta nimio sole, quo sensu *pallorem anni* dixit Plin. II, 30. » Hunc locum jam contulerat Lefeb. qui non mirum esse dicit, si *pallida* illic arva, ubi *triste* est *cælum* quia ἀὴρ ϑολερός, et ubi sol vix puro splendet lumine. Plinius

Sardiniam deductis, v. c. Hispanorum, duce Norace, conditore Noræ, Locrensium, Pœnorum, etc. Vid. Pausan. Strab. et Diodor.

370. Cf. Strab. V, p. 155, ibique Casaub. « Venenum ibi non nascitur, nisi herba per scriptores plurimos et poetas memorata, » Isidor. Orig. XIV, 7. Hæc est *herba Sardonia*, de qua v. Solin. 4 (10), Plin. XX, 11; Martin. et Heyne ad Virgil. Ecl. VII, 41. Præterea ibi solifugæ, seu solipugæ, seu solpugæ, venenatum genus formicarum, de quo v. Solin. l. c. et Plin. XXII, 25; XXIX, 4. — *viduata venenis*, expers veneni, et quidem omnis, non serpentini tantum.

371. *cælum* Sardiniæ est *triste*, h. e. aer noxius et gravis propter *paludes* et salinas, violentos austros montesque altissimos (unde quidam *Insani* dicuntur), qui salubrem Boreæ flatum avertunt. Cf. ad XI, 540. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα διὰ μέσης αὐτῆς ὄρη χθαμαλώτερα· ὁ δὲ ἀὴρ ὁ ἐνταῦθα ϑολερός τε ὡς ἐπίπαν ἐστὶ καὶ νοσώδης, Pausan. l. c. Cf. Mela II, 7; Tac. Ann. II, 85 extr.; Martial. IV, LX, 6 (ubi pestilens Sardinia Tiburi obponitur), et Strab. l. c.

372... 374. Pars insulæ, quæ Italiam et septemtr. spectat (in quo tractu sunt *Insani Montes*), montosa et aspera. Τῆς νήσου τὰ πρὸς τῆς ἄρκτου καὶ ἠπείρου τῆς κατὰ Ἰταλίαν ἐστὶν ὄρη δύσβατα, τὰ πέρατα συνάπτοντα ἀλλήλοις. Pausan. loc. cit. « quæ respicit Arcton, Inmitis, scopulosa, procax, subitisque sonora Flatibus: Insanos infamat navita montes. Hinc hominum pecudumque lues, hinc pestifer aer Sævit, et exclusis regnant aquilonibus austri, Claud. b. Gild. 511 sq.

373 sq. Vid. Var. Lect. — *Exer-*

Arva coquit nimium, Cancro fumantibus Austris.
Cetera propensæ Cereris nutrita favore.
  Hoc habitu terræ nemorosa per invia crebro
Torquatum eludens hostis, Sidonia pugnæ
Tela exspectabat, sociosque laboris Hiberos.
Qui postquam adpulsis animos auxere carinis;
Haud mora, prorumpit latebris; adversaque late
Agmina inhorrescunt, longumque coire videtur;
Et conferre gradum : media intervalla patentis
Conripiunt campi properatis eminus hastis.
Donec ad expertos enses, fidissima tela,

tamen de pallore solis deficientis loquitur. — 374. *nimio cancro atque humentibus*, vel *uventibus Austris* emend. N. Heins. Id vero a vulgata scriptura nimis recedit, et *humentes Austri* h. l. non conveniunt. Drak. hanc poetæ mentem esse putabat, Sardiniam tam inclementi sole tamque torrido cancro infestari, ut omnem humiditatem omnesque nubes, quas Auster secum advehere soleat, siccet, et in fumum ire cogat. Ernesti vero ita vulgatam lectionem interpretatur : « venti ardentes nimio sole, calidissimi : fumus enim ignem consequitur; unde *fumantia saxa* de monte ignivomo Virg. Æn. VIII, 417. » Neutra ratio ita comparata est, ut in ea adquiescere possis, et *fumus* a vento alienus esse videtur. Silius forte scripsit *Cancro candentibus Austris;* conf. I, 193, 194, 256, 258. — 375. *favoris* Put. *propenso favore*, et v. 376 *creber* maluerit N. Heins. — 377. *Hostus*, et 378 *Vela*, et 379 *Cui postquam* emend. idem. — 381. *videntum* Put. *videntur*, vel *jubentur*, et v. 383 *campi ut properatis* conj. N. Heins. — 384. *exsertos enses* idem

cet scopulis freta, ut *fatigare* et *lassare*. V. ad I, 208 et 363.

375. Reliqua Sardiniæ pars fertilissima : unde etiam in horreis Romæ Italiæque refertur. Cf. Pausan. l. c.; Mela II, 7; Polyb. I, 79 et 82. Cic. pro l. Manil. c. 12; Valer. Max. VII, VI, 1.

376 sq. « Hostus temere prælio inito fusus fugatusque...Alius exercitus primo per agros silvasque fuga palatus... (cf. sup. v. 352 sq.) debellatumque eo prælio in Sardinia esset, ni classis Punica cum duce Hasdrubale in tempore ad spem rebellandi advenisset, » Liv. XXIII, 40, ubi etiam verba, quæ sequuntur, sunt conferenda.

381. *Agmina inhorrescunt* armis, conf. VIII, 570, et ad I, 423. Longum militibus videtur tempus eundi in hostes, quos ideo eminus jam telis lacessunt; Drak. Ardor pugnandi describitur, quem saltem simulacro pugnæ explent; et singula cum delectu, at luxuriantius expressa, Ern. — 383 seq. *Corripiunt;* v. ad I, 570. — *properatis*, properanter missis. Sic ap. Liv. II, 46 : « Pilis inter primam trepidationem abjectis temere magis quam emissis, pugna jam in manus, jam ad gladios, ubi Mars est atrocissimus, venerat. » Cf. ad IX, 314 in Var. Lect. — 384. *expertos enses*, ut *expertam clemen-*

Perventum : dira inde lues; cæduntque, caduntque,
Alternique animas sævo in mucrone relinquunt.
Non equidem innumeras cædes totque horrida facta
Sperarim tanto digne pro nomine rerum
Pandere, nec dictis bellantum æquare calorem.
Sed vos, Calliope, nostro donate labori,
Nota parum magni longo tradantur ut ævo
Facta viri, et meritum vati sacremus honorem.
Ennius, antiqua Messapi ab origine regis,
Miscebat primas acies, Latiæque superbum
Vitis adornabat dextram decus : hispida tellus
Miserunt Calabri; Rudiæ genuere vetustæ :
Nunc Rudiæ solo memorabile nomen alumno.

et jam ante Livineius recte, opinor, scribendum putavit. Id recepere Cellar. ac Lefeb., et probavit Draken. coll. Stat. Theb. X, 450, et XI, 377; vid. sup. ad IX, 314, et h. l. not. Heins. ad Val. Fl. III, 246, et Claud. in Rufin. II, 400, ubi præterea *Deventum*, sed memoriæ haud dubie vitio, scripsit, quod nolim in locum τοῦ *Perventum* a Cell. substitutum esse. — 385. *dira inde lues, cæduntque caduntque* Col. et R. 2; conf. V, 623; Lucan. IV, 558; Heins. ad Valer. Fl. III, 246; IV, 426. Vulgo *dura inde lues, ceduntque c.* — 387. *fata* opinabatur N. Heins. quoniam *facta* mox sequuntur; sed quatuor demum versibus interjectis. — 391. *ut*, non *in*, scripti et R. 2. — 393. *Mesapi, Mersapi, Mesappi* alii. Sed *Messapi* Col. Cf. Intpp. ad Virg. Æn. VII, 691; Gruter. Insc. p. 297; Turneb. Adv. XXII, 3. — 395. *dextram* est ex emendat. Gron. in Diatr. Stat. Vulgo *dextra*.

tiam, dixit Liv. III, et similia alii : experientia vero hæc causa est, cur *enses* a poeta dicantur *fidissima tela;* Dausq. Cf. tamen Var. Lect. — 386. Cf. Virg. Ge. IV, 238.

387 sq. Cf. IV, 525 seq., et IX, 340 sqq. — 388. *tanto pro nomine rerum*, tantis rebus. Cf. ad V, 161.

390. *vos, Calliope;* vid. V. L. et not. ad III, 222. — 391. Fac, o Musa, ut laudes Ennii, magni viri, meis carminibus ad memoriam posteritatis tradantur.

393 sqq. Elogium Q. Ennii poetæ, quem Silius fortiter pugnantem inducit. Ennius obiit anno ætatis LXXII, U. C. 585, et XXXIII post confectum b. Punicum II. Natus est *Rudiis* prope Tarentum (unde Tarentinum eum prodit Hieron. Chron. Euseb. Olymp. 135) in *Calabria* (quæ *Messapia* Græcis et Iapygia vulgo dicitur) et a *Messapo rege* originem duxisse perhibetur. Vid. Fabric. Bibl. Lat. lib. IV, cap. 1, et Heyne in Exc. VIII ad Virg. Æneid. VII, 691. — *Rudiæ*, hodie *Ruia*, seu *Musciagna* in *Terra d' Otranto*. — *Miscebat acies;* vid. ad I, 69. — *Latiæ superbum Vitis decus;* vid. ad VI, 43. Ennius poeta centurionis olim munere fungebatur in Sardinia.

397. conf. sup. ad vers. 31 in V.

Is prima in pugna (vates ut Thracius olim,
Infestam bello quateret quum Cyzicus Argo,
Spicula deposito Rhodopeia pectine torsit)
Spectandum sese non parva strage virorum
Fecerat, et dextræ gliscebat cædibus ardor.
Advolat, æternum sperans fore, pelleret Hostus
Si tantam labem, ac perlibrat viribus hastam.
Risit nube sedens vani conamina cœpti,

399. *Infaustam Argo* male corrig. Dausq. Infaustus potius Cyzicus fuit, non Argonautæ, nisi quod inprudentes et ignari illum, hospitem suum, obtruncarunt. *Infectam* Merula in vita Ennii p. XII. Vulgatum tuetur Drak. et *infestum* exponit infestatum, qui infestatur, coll. Gell. IX, 12, (*Infestus adpellatur, qui malum infert cuipiam, et contra, cui aliunde inpendet malum*, etc.) Non Marc. verbo *Infestum* et Barth. Adv. XXII, 9; conf. not. ad II, 99. Sed vid. not. ad h. l. *Cyzicus*, non *Cizicus*, Col. *Argo*, non *Argon*, Col. Med. Mars. et Martin. Herbip. — 401. *Spectandum is sese*, ut τὸ *is* repeteretur, malebat N. Heins. — 402. *dextris cædibus*, emend. Barth. Adv. IV, 10, ut sensus sit : successu pugnæ virtus augebatur. At vulgata lectio bene se habet, et τὸ *dextræ* tam cum *ardor*, quam cum *cædibus* jungi potest. *Dextra* passim pro virtute, et manu viri fortis. — 403. *spernens* Col. et Oxon. *hostis* Col. et R. 1; *Hostus* R. 2, et ita legendum duxerat N. Heins. Vulgo *Oscus*; cf. ad v. 347. — 404. *perlibrat turbidus* (v. sup. not. ad I, L. — 398 seq. Cf. Claud. de laud. Stilic. lib. III; Præf. v. 11 sqq. — *prima in pugna*, inter προμάχους, vel ἀριστεῖς *vates Thracius*, Orpheus, Argonautarum comes, cui apte comparatur Ennius.

399. *Cyzicus* rex Dolionum in insula Propontidis, quæ olim Dolionis, et ab eo Cyzicus dicta est (Plin. lib. V, cap. 32; Strab. XII, pag. 575; Apollon. II, 767; Flor. III, 5), *Argo* navem h. e. Argonautas, qui, quum hospitio benigne ab eo excepti discessissent, noctu tempestate orta ad eamdem insulam rejecti erant, *bello quassit*, h. e. adortus est putans eos hostes esse (unde h. l. *infestam*, h. e. quos infestos, vel hostes esse arbitrabatur), et quidem Macrienses, vel Macrones, Pelasgicæ stirpis: ipse vero a Jasone, ignaro quis esset, occisus est et postero die sepultus. Cf. Var. Lect. Apollon. I, 948 sqq.; Orph. Argon. v. 499... 593; Hygin. f. 16 et 273; Conon. Narr. 41; Apollod. I, IX, 18; Euphorion ap. Parthen. Erot. c. 28; Valer. Fl. lib. II et III; Mela I, 19. — 400. *Rhodopeia*, Thracia, epith. orn. — *pectine*, lyra, ut V, 205 et al.

403. *æternum fore* se, h. e. nomen suum, gloriam sibi a. fore, *si pelleret*, repelleret vel adeo occideret, *tantam labem*, hostem tam exitiabilem : nisi malis, si tantam calamitatem ac perniciem, quam Ennius Pœnis virtute sua moliretur, averteret, propulsaret, scil. cæde ejus. — 404. *labes*, ut al. *lues*, *pestis*, *pernicies*, al. Cf. ad I, 174. VIII, 21; X, 603. — *perlibrat*, v. ad I, 317.

405 sq. Iterum θεὸς ἀπὸ μηχανῆς, in periculo, quod magno viro in-

Et telum procul in ventos dimisit Apollo.
Ac super his : « Nimium, juvenis, nimiumque superbi
Sperata hausisti : sacer hic, ac magna sororum
Aonidum cura est, et dignus Apolline vates.
Hic canet inlustri primus bella Itala versu,
Adtolletque duces cælo; resonare docebit
Hic Latiis Helicona modis, nec cedet honore

477) vel *fervidus* (ut V, 320, IX, 129, 422) opinabatur N. Heins. Sed cf. II, 124; Virg. Æn. IX, 431, et Ovid. Met. V, 32. Drak. — 407. Hæc verba varie emendavit N. Heins. *nimium que superbe S. h.;* (quod etiam conj. Scalig. et recepit Cell.) *superbi Sperati hausisti; superba Sperata h.;* (ut et non nemo apud Dausq.) *nimiumque superbi Irrita spes ausi est*, vel *Spes ablata ausi est*, vel *Spe fata hausisti*. Si quid mutandum, equidem maluerim, *Nimium en vanam nimiumque superbam Spem mente hausisti*, ut ap. Virg. Æn. X, 648. Turnus *animo spem turbidus* (forte *turgidus*) *hausit inanem*. Vulgatam lectionem, quæ omnino corrupta videri potest, tuetur Dausq. et Barth. Adv. IV, 10. Ille intelligebat *superbi* viri *sperata*, ut *monstrata supra* (conf. V, 364); hic : nimium superbi et nimium juvenis sperata animo concepisti. Reliqui intpp. h. l. tacent. Withof. ingeniose emend. *nimiumque superbi Sperare hæc ausi est :* qua ipsius sententia nil literis vicinius, clarius certiusque dici potest. — 408. *auxisti* pro *hausisti* Tell. et R. 2. — 409. Tò *est* primus omisit Marsus operarum lapsu, et recte jam restituerunt Gryphius, Nutius, D. Heins. et alii, etsi hiatum illum exemplis firmavit Barth. Adv. XX, 18, et ad Calpurn. ecl. V, 12. — 412. *Latiis* R. 1, Parm. Med. Vulgo *latis*, solenni aberratione; cf. Heins. ad Claud. de Raptu Pros. II, 177, ad Ovid. Met. I, 560, et Fast. II, 555; V, 241. Merula in fragm. Ennii p. 2; Grot. ad German. Arat. Phœn. p. 3. Silium tamen h. l. Hesiodi tantum, nec potius Homeri meminisse, recte offendit Barth. Ad. IV, 10, et Wesseling. Obss. varr. L. II, c. 30, p. 280, 281. Hinc ille emendabat *Ascræo Smyrnæve seni;* hic vero, *nec cedet Homero*, quod omnino adridere potest; nisi potius verba *Ascræo seni* a docta manu ex Virg. Ecl. VI, 70, margini olim adscripta in textum inrepserunt, et vera lectio fuit, *nec cedet honore Cumæo*, vel potius *Smyrnæo famave seni;* conf. not. ad VIII, 594. Comparatio certe Ennii cum Hesiodo parum apta est, quum non eodem carminum genere inclaruerit : nam quod græcam Evhemeri historiam de origine Deorum latine et quidem

minet, ut passim. — *Apollo* tutor et præsidium vatis. — *Risit vani conamina cœpti*, præclara idea et magnifica, ut apud Horat. Od. III, XXIX, 30 (ubi vid. Jani) et Psalm. II, 4. Languent tamen *conamina cœpti*. — 407. *super his* sc. dixit. Vid. ad I, 60 in Var. Lect. *Sacer*, quia vates est. Cf. Jani ad Horat. Od. III, I, I... 3; IV, IX, 28.

408 sq. *sororum Aonidum ;* v. ad VIII, 594; XI, 436, 464. Sic apud Virg. Æn. VI, vs. 662 : *Phœbo digna loquuti*. Ed.

410 sq. Præclari versus de Ennio, carminis epici apud Romanos parente, qui eo Annalium Rom. libros XVIII scripsit. Conf. insignis locus Lucret. I, 118 sq. quem Silius ante oculos habuisse videtur.

411. *Adtollet cœlo*, ut I, 1. — 412. *Latiis modis*, romano, seu latino carmine epico. Conf. Horat. Od. III, XXX, 13, 14, et Epist. I,

Ascræo famave seni. » Sic Phœbus, et Hosto
Ultrix per geminum transcurrit tempus arundo.
Vertuntur juvenis casu perculsa per agros
Agmina, et effusæ pariter dant terga catervæ.
Tum pater, audita nati nece, turbidus iræ,
Barbaricum atque inmane gemens, transfigit anhelum
Pectus, et ad manes urget vestigia nati.
At Libyæ ductor, Marcello fractus, et acri
Contusus pugna, campos damnarat, et arma
Verterat ad miseras non æqui Martis Acerras.
Inde, ubi permisit flammis atque ensibus urbem,
Nuceriæ, nihilo levior nec parcior ira,
Incussit sese, atque æquavit mœnia terræ.
Post Casilina sibi, multum obluctatus iniquis
Defendentum armis, ægre reseraverat astu

[illegible] sermone reddidit, nihil facit ad rem. — 413. *Hosto* Col. et R. 2, *Hosco* Tell. Vulg. Oxon. cf. ad v. 34[illegible], et 405. — 41[illegible]. *Tum* [illegible] Vulgo *Dum*. — 424. [illegible] conj. N. Heins. et Gronov. Obs. I, 1[illegible], idque tacite recepit Lefeb. Conf. ad IV, 31[illegible], [illegible] Put. — 426. *magna* Col. — 42[illegible]. *armis* correx. Dausq. quia præsidium Rom. quod Casilini fuerit, magna animorum pertinacia oppidum defenderit. Rectè, sed et *armis*, vid. Liv. XXIII, 18. Mihi potius ex astu alienum ab h[illegible]

[illegible], 13, II, 11, 145 al. — 413. *Ascræo seni*, Hesiodo, cujus patria Ascra, vicus Bœotiæ, ut ap. Virg. Ecl. VI, 70, et Ge. II, 176. — 414. Cf. V, 44[illegible]. Liv. XXIII, 41. — 416. [illegible] ad II, 1[illegible] — 41[illegible] [illegible], ut IX, [illegible] ad I, [illegible]

418. [illegible], [illegible] quibus barbarorum esse [illegible] [illegible] III, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

420. Cf. Liv. XXIII, 1[illegible] [illegible] a Marcello ad Nolam, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

42[illegible] [illegible] ad VIII, [illegible] [illegible]

[illegible] ribus Pœnis. « Acerranis plus animi quam virium erat. » Liv. l. c. *miseras*, quas, noctu ab incolis desertas, Hannibal diripuit atque incendit. Aliam causam tradit Val. Max. IX, 6, ext. 2. — 423. Conf. Heins. ad Claudianum de bello Gildonico, v. [illegible]

424. Conf. Liv. XXIII, 15, quo [illegible] ante pugnam Nolanam [illegible] Nuceriæ. vid. ad VIII, [illegible] — 425. *Incussit sese*, [illegible] immisit Nuceriæ [illegible] I, 69 et ibi [illegible]

[illegible] memorat Liv. XXIII, [illegible] *iniquis*, ut [illegible] Casilinum [illegible] Rom. — 427.

Limina, et obsessis vitam pensaverat auro.
Jamque, in Dauniacos transfundens agmina campos,
Flectebat rabiem, quo præda vel ira vocasset.
Fumabat versis incensa Petilia tectis,
Infelix fidei, miseræque secunda Sagunto,
At quondam Herculeam servare superba pharetram.
  Verterat et mentem Tyria ad conata Tarentus,
Portisque intrarant Pœni : sed enim arce corusca,
Fisa loco, manus Ausoniæ stipata sedebat.

l. videtur; nam Hannibal non dolis, sed fame Casilinum expugnavit. Poeta forte scripsit: *et* (h. e. etiam), vel *vix re reseraverat arta;* conf. II, 103; V, 477; VII, 180. — 428. *obsessos* Oxon. *at obsessus v. p. auro* emend. Barth. Adv. V, 6. Non male! conf. II, 35. Sed doctior forte et exquisitior est vulgata lectio; vid. not. — 429. *Dauniacos* (ut *Iberiacis* XIII, 510) est ex emendat. Scalig. et N. Heins. qui putabat, *Dauniagos* vitiose scriptum fuisse, et hinc *Daunivagos campos* enatos, quæ vulgaris lectio est: *transfundens* scripti, prob. N. Heins. qui olim *effundens* correxerat; *profundens* opinabatur Livineius. Vulgo *perfundens*, et sic quoque ed. Ernesti, sed operarum, opinor, lapsu. — 430. *vocassent* malebat N. Heins. — 433. *At* Col. Put. R. 1, Mediol. Mars. et al. edd. *Ah* conj. Dausq. Vulgo *Ac*.

Conf. Var. Lect. — 428. *Limina*, portas oppidi. — *obsessis vitam pensaverat*, donaverat adpenso *auro*, ut fere Florus III, xv, 6, dixit *caput Gracchi percussoribus auro pensatum*. Cf. Var. Lect. et de re ipsa Liv. XXIII, 19.

429 sq. Cf. Liv. XXIV, 20, ubi tamen narrantur, quæ post receptum a consulibus Rom. Casilinum facta sunt, unde poeta duplicem hujus oppidi expugnationem et tempora iterum confudisse videtur. — *Dauniacos campos*, Apuliam. Vid. ad I, 291.

431. Conf. Liv. XXIII, 20 et 30. —*Petilia*, vel *Petelia* (Gr. Πετηλία et ita passim in numis, nunc *Strongoli*, si fides habenda Holsten. p. 307), in Bruttiis sita, et *fide* Romanis servata non minus inclyta, sed nec minus *infelix Sagunto*. *Petelini uni ex Bruttiis manserant in amicitia Rom.*, etc. Liv. XXIII, 20.

433. Petilia condita a Philoctete, perpetuo comite Herculis, qui moriens illi *pharetram*, arcum et sagittas hydræ veneno imbutas dono dederat. Vid. Strab. VI, p. 254; Virg. Æn. III, 401 sq. (ubi conf. Serv. aliique Intpp.); Tzetz. et Potter. ad Lycophr. v. 55 et 911; Diodor. IV, 39, et Hygin. f. 102, ubi cf. Muncker. — *superba servare pharetram*, ut sup. III, 374.

434. De expugnatione Tarenti plura v. ap. Liv. XXV, 7... 11; Polyb. VIII, 26... 36, ed. Schweigh. et Appian. hist. Hannibal. c. 32... 34. — *Verterat et... Tarentus*, h. e. a Romanis ad Pœnos defecerat.

435 sq. *Portis intrarant;* vid. ad VI, 498 in Var. Lect. — *arcem* tenebant Romani. « Arx loco plano posita, non altitudine tuta, sed et mari, quo in peninsulæ modum pars major circumluitur, præaltis rupibus, et ab ipsa urbe muro et

Hic, miranda movens, classem, quæ condita portu
Adstabat, (namque angustis e faucibus æquor
Erumpit scopulos inter, patuloque recessu
Infundit campis secretum gurgite pontum)
Inclusas igitur, quibus haud enare dabatur,
Arce superposita, claustris maris extulit astu,
Perque aversa tulit portatas arva carinas.
Lubrica roboreis aderant substramina plaustris,

437. *Hac* Parm. *Hinc*, vel *Huic* (*mirum*) *amovit classem* legi jubebat N
Sed sola distinctionis mutatione obscuritatem h. l. removit Gronov. ad S
Ira I, 3, ubi et reliquos versus erudite illustravit. — 438. *angustis se*
æquor Erumpit invitis licet codd. scriptis corrigendum videbatur N. Hei
tacite recepit Lefeb. vid. ad VII, 355. — 440. *Infundit* Col. *Diffundit* R.
Effundit. — 441. Hunc versum expungendum putabat Barth. Adv. V, 6.
nov. l. c. bene docuit, eo contineri repetitionem verborum *classem*, *qu*
portu Adstabat, similesque repetitiones, propter interpositionem juvand
riæ causa inventas, passim occurrere; interdum vero ipsas voces priu
repeti, interdum iis alias ejusdem potestatis substitui; conf. idem ad Liv.
XXV, 27, et loca a Drak. laudata, sup. IX, 530 sq. inf. XIII, 38 sq. X
sq. Virg. Æn. IX, 210 sq. et al. — 442. *extulit æstu* conj. Dausq. Male. F
ro *expulit* N. Heins. prob. etiam Drak. quia *tulit* mox sequitur : nisi mal
cum Gronov. ad Senec. de Ira I, 3. — 443. *portatus arva carinas* Col. u
l. castigaverat Scalig. ad oram edit Heins. Vulgo *portatus arva*, vel *in a*
thof. conj. *claustris maris extrahit astu Perque aversa vehit p. a. c.* — 4

fossa ingenti septa, » Liv. c. 11. — *corusca* forte propter illas rupes præaltas et murum. N. Heinsius eam putabat *coruscam* dici, ut sup. v. 85, *fulgentia Arcis templa jugo*, Ernesti vero, ut urbe paulo elatiorem, et e longinquo, inprimis a mari, conspicuam. — *sed enim;* v. ad I, 33.

437. Romani tenebant arcem et *claustra portus;* Tarentinorum autem *naves sinu exiguo intus inclusæ* erant: hinc eas Hannibal plaustris machinisque subductas per mediam urbem transvexit, et altera ejus parte inmisit in mare, ut non amplius urbs, sed arx commeatibus maritimis excluderetur. Ita Liv. c. 11, et Polyb. VIII, 36. Cf. Scheffer. de re nav. III, 3, Lect. — 438. *faucibus* portu *angustis*, ut ponte jung clauderenturque. Vid. Str p. 278, et Appian. de reb. I c. 34.

443. *tulit portatas;* vid. 99. — 444. *Lubrica substr* ut ap. Virg. Æn. II, 235, *lapsus*. Ποῤῥία ὑπότροχα dixi l. c. Ernesti intelligit terg recens cæsorum, per quæ næ ducerentur faciliori r ita ut magis *prolabi* quam viderentur. *Labi* enim ea dici, quæ lubrico in solo, pria lubricitate sua movea apud Virgilium, Æneid. li 147, et II, 225.

Atque, recens cæsi tergo prolapsa juvenci,
Æquoream rota ducebat per gramina puppim.
Et jam, per colles dumosque ad litus adacta,
Innabat pelago veniens sine remige classis.
  Nuntius interea vectis non more carinis
Terrentem freta curarum fervoribus inplet,
Dum procul OEbalios amet expugnare nepotes,
Et primus rostris sulcet navalibus arva,
Adsessos Capuæ muros, claustra ipsa revelli
Portarum, ac totum miseris incurrere bellum.
Linquit cœpta ferox, pennasque addente pudore
Atque ira simul, inmani per proxima motu
Evolat, et minitans avida ad certamina fertur.
Haud secus, amisso tigris si concita fetu

rent Col. *sidunt*, vel *iterant*, vel *addunt* emend. N. Heins. *substamina* scripti. — 445. *perlapsa* conj. Scalig. et recepit Cell. — 449. *sine more* corrig. N. Heins. vid. not. ad X, 31. Sed quum simpl. dicatur *more aliquid facere* (vid. Heins. ad Phædr. I, 12), etiam dici posse *more non facere* monet Drak. — 451. *avet* edidit Nicander et hinc alii; *OEbalios penates* conj. N. Heins. qui tamen ipse fatebatur, sibi videri nihil necesse mutare. Ceterum vulgo perperam punctum post *inplet* positum, etiam in ed. Drak. *Nuntius* vss. 451... 454 continetur. — 452. *Ut* scripti, R. 1, Parm. Med. — 453. *Assessos*, vel *Adsessos* Col. Oxon. R. 1, Parm. *Adfessos* Put. et Med. *Obsessos* Mars. et inde alii, vid. ad IX, 624. — 454. *incumbere* malebat N. Heins. putans tamen, vulgatam lect. alio Silii loco, IV, 651, firmari. — 456. Post *inmani* distinguendum censebat N. Heins. quem sequutus est Drak. Non multum interest. — 457. *nava ad certamina* (vid. ad I, 549) legendum putabat N. Heins. et *avide* Drak. quod tacite invexit Lefeb. Sed adject. doctius pro

445. Conf. Virg. Æneid. V, 328 seqq. — 447. Hæc poeta absurde prope et contra veritatem historicam finxit, ut strategematis miraculum augeret; Ern.

449 sqq. Hannibal Tarentinæ arcis obpugnatione absistit raptimque contendit Capuam, quam obsideri a Romanis compererat. Cf. Liv. XXV, 13 sq., inpr. XXVI, 4, 5, quibus locis accuratius omnia fusiusque narrantur. — 450. *Terrentem freta*, mare. Vid. ad I, 49, et III, 463. Tarentini dicuntur *nepotes OEbalii*, h. e. Spartani, quorum coloniam Tarentum deduxit Phalantus. Vid. ad VII, 665.

451. *OEbalus* priscus Lacedæmonis rex, Tyndarei pater, unde et *Tyndarium Tarentum* dixit Silius inf. XV, 320. Cf. ad I, 6.

752. Primus in terra quasi naviget. Sed idem jam fecerat Lysander. v. Frontin. Strateg. I, v, 7.

455. *pennas addente pudore*, ut *pedibus timor addidit alas* apud Virg. Æn. VIII, 224.

458. Comparatio satis frequens

Emicet, adtonitæ paucis lustratur in horis
Caucasus, et saltu tramittitur alite Ganges;
Donec fulmineo partus vestigia cursu
Conligat, et rabiem prenso consumat in hoste.
Obvius huic sparso Centenius agmine raptim
Funditur, audendi pravus, facilisque periclis.
Sed parvum decus Hannibali: nam, vitis honore
Perfunctus Latiæ, subito stimularat agrestes,
Semiermemque manum sternendam objecerat hosti.
Bis septem demissa neci, nec substitit agmen,
Millia: bis septem, quæ non sollertior ense,

adverbio positum videri potest; confer inf. v. 715. — 462. *Colligat* et *consumat* scripti. Vulgg. *Colligit* et *consumit*. — 463. *Obvius hinc* Put. — 464. *facilisque pericli* Put. quod recepit Lefeb. — 466. *subitos* malebat N. Heins. — 467. *Semermemque* alii, etiam Draken. Lefeb. Ern. Sed vid. ad III, 16. — 468. *dimissa* Put. At vid. not. — 469. In hoc loco, quem Intpp. silentio prætermittunt, semper obfendi. Si lectio sana est, post *bis septem* suppl. demissa neci. Sed præter hanc duritiem aliæ quoque eæque multo majores concoquendæ sunt, quod scilicet res plane diversa ac nova tam abrupte subnectitur, et poeta a veritate historica nimis deflectit. Hi nodi tamen levi vulgatæ lectionis, quæ ex compendio scripturæ orta videtur, mutatione solvi possunt, et vix dubito quin poeta scripserit: *Plus septem demissa neci* (*nec substitit agmen*) *Millia. Bis septem quoque* (scilicet millia) *non*

apud poetas, et nunc apte ad bestiæ atrocitatem verbis expressa, si a luxurie quadam recesseris, qua cursus celeritatem tribus modis variavit; quamvis, meo quidem sensu, *paucæ* illæ *horæ* nunc valde frigent, et vim summæ celeritatis et impetus infringunt; Ern. Enimvero luxuries illa hoc loco minus displicet, ubi celeritatis notio potissimum erat exprimenda, neque *paucæ horæ* admodum frigent, quoniam de Caucaso, altissimo Asiæ monte ac parte Tauri, qui simul designari videtur, sermo est. Conf. Plin. VIII, 18, seu 25; Stat. Theb. IV, 316 seq.; Dempster. ad Rosin. Antiq. Rom. II, 11 et supra ad IV, 331 sq. — 459. *Emicet*, ut II, 238; III, 85; IV, 468 al. *adtonitæ*, ab adtonita, ob metum amissi fetus. — *lustratur* discursu, ut II, 266; Virg. Æn. II, 528 al. — 461 sq. *fulmineo cursu*; vid. ad I, 421. — *Conligere vestigia* exquisite pro reperire, adsequi; Ern. 448; conf. Stat. Theb. VIII, 577; Cic. ad Heren. IV, 8 al.

463. Conf. Liv. XXV, 19 et sup. ad v. 27 seq. nam res a Silio memorata ab h. l. aliena est. — 464. *facilis periclis*; vid. ad I, 615.

465 seq. *vitis honore Latiæ*, ut VI, 43, ubi v. not. — *agrestes semiermemque manum*; v. Liv. l. c.

468. *demissa neci*; v. ad I, 439. — *nec substitit agmen* victoris, Hannibalis. Cf. v. 471 sq. — 469. Cf. Liv. XXV, 21, et Var. Lect. — *non sollertior ense*, apud Liv. l. c.

Sed genus insignis, justis ducebat in armis
Fulvius : ast æque per corpora fusa jacentum
Raptum iter est, victorque moram non passus eundi :
Exsequiæ tantum famam nomenque volentem
Mitificæ mentis tenuerunt funere læto.
Namque per insidias (infandum!) et ab hospite cæsus,

sollertior ense... Fulvius : ast æque per corpora, etc. Centenio octo tantum millia militum data esse, ex Liv. XXV, 19, intelligitur. Idem tradit ibid. cap. 21, duodeviginti millibus hominum præfuisse Fulvium, et ex iis duo millia haud amplius evasisse. Inde v. 469, *bisque novem* suspicari possis. Sed quis poetam rediget ad tantam subtilitatem? — 472. *euntis* Oxon. Put. omnesque edd. ante Basil. Wolfii. Id concinnius videbatur Barth. Adv. V, 6, quod recte mirabatur N. Heins. qui vulgatam lect. defendit, additis tamen his verbis : « Si quid mutandum sit, rescribam *moram non passus ovandi*, ne quidem tempus triumpho ducendo inpendens. » Quod nollem excidisset tanto viro : non enim de duce Rom. sed de Hannibale agitur, et quomodo is et in Italia de triumpho cogitare poterat? *eunte* Ven. Marsi, quod monuit N. Heins. sed negavit Drak. — 474. *Mitificæ* Col. et Put. *Artifice* Oxon. Vulgo *Horrificæ*. Dausq. conj. *Honorificæ* et *Justificæ*, quæ cadaveri justa facit; Barthius Adv. V, 6; *Rectificæ*, æquitatis respiciens, vel potius *nomenque levantem Horrificæ mentis*, famam crudelitatis, qua omnibus exosus erat, levare cupientem sepeliendis hostium ducibus; N. Heinsius *novemque foventem Mitificæ mentis*, sed ipse *volentem* non temere mutandum censebat. — 475. *ab hospite cæso* Col. et Oxon. *ab h. cesso* Put. *in h. cæso* R. 1, Parm. Med. Nihil mutandum videbatur N. Heins. et Drak. vel cuiquam alii. Sed lectio vulgata *primum* suspecta sit tot tantisque auctoritatibus; *deinde* a genio linguæ lat. aliena est et scabram efficit orationem; (nam, *ab hospite cæsus*, *cæco circumdatus astu*, *Occiderat*, vix dixerit poeta, et copula *et* certe post *cæco* inserenda) *denique* historiæ contraria

dux stultitia et temeritate Centenio par. — 470. *insignis* (κατὰ) *genus*, nobilior Centenio. De gente Fulvia v. meas Tabulas Geneal. — *justa arma* et justus exercitus Fulvii prætoris, non tumultuarius ac semiermis, neque precario ipsi traditus, ut Centenio, centurioni primipili. — 471. *jacentum;* v. ad II, 574.

472. *Raptum iter est;* vid. ad I, 570. — *moram non passus eundi*, inpatiens moræ, quam itineri faciendo inpendebat; Heins.

473. Commentarii instar est Liv. XXV, 16, 17. Conf. et sup. ad X, 559 sq. Citum Hannibalis iter morabantur Ti. Sempronii Gracchi Procos., qui *hospitis Lucani* dolo perierat, *exsequiæ*, quas Hannibal ipse celebrabat, *volens*, h. e. optans, cupiens, desiderans, captans (ut Gr. θέλων), *famam mitificæ*, h. e. mitis (ut apud Apul. de Mundo extr. et Prudent. Hamart. 963, et περὶ στεφ. hymn. VII, 42, ubi vid. Heins.) *mentis*, humanitatis et miserationis. — 474. *funere;* vid. ad V, 156. — *læto*, non modo quod Gracchus hostis fuerat et dux fortis bellique peritus, adeoque metuendus, sed quod armatus exercitus circa rogum ejus cucurrit cum tripudiis Hispanorum motibusque armorum et corporum. Vide Livium, loc. cit. — 475. Cf. Var. Lectiones.

Conloquium et promissa petit dum perfida gentis
Lucanæ, Gracchus, cæco circumdatus astu,
Occiderat, laudemque Libys rapiebat humandi.
Sed non, ut scitum celerare ad mœnia Pœnum,
Adstabat res ulla loco. Jam consul uterque
Præcipites aderant; Nola vis omnis, et Arpis
Ævi floridior Fabius rapida arma ferebat;
Hinc Nero, et hinc volucris Silanus nocte dieque
Inpellebat agens properata ad bella cohortes.
Undique conveniunt, pariterque obponere cunctos
Uni ductores juveni placet. Arduus ipse
Tifata insidit, propior qua mœnibus instat

est : Gracchus enim non ab hospite cæsus, sed in insidias præcipitatus ibique a Magonis militibus occisus est. Præterea non placet, nec, si bene novi Silium, probabile est, eum sic nude *hospitem* dixisse, sine epitheto, quo insignis ejus perfidia et inprobitas designaretur; ut taceam, verba *cæsus occiderat* languere. Forte legendum *ab hospite falso* h. e. fallaci, ut *falsus homo* dicitur Sallust. Cat. 10, al. — 480. *Sat stabat* conj. Dausq. et edidit Lefeb. *Restabat spes ulla loco*, vel *Hoc stabat spes illa loco* emend. N. Heins. Vulgata lectio utique mendum redolet, sed eam retinere malui, quam dubia pro certis venditare. Withof. corrig. *Cessabat res ulla; loco jam consul uterque P. aderant Nola, vis omnis et Arpis*. Certe post *Arpis* distinguendum putabat, quum ex Polyb. et Livio constet, consules Nola, et Fabium Arpis venisse. At vulgata interpunctio eamdem exhibet sententiam. — 482. *rabida arma* Col. ut sup. VII, 253. Sed vulgata lectio h. l. aptior. Confer V, 98: *ferebat* Col. ut mox *Inpellebat* de Nerone et Silano. Vulgo *ferebant*, quod servavit Lefeb. — 483. *volucris* ἀρχαϊκῶς Col. unde recepi, quod et tacite fecit Lefeb. Vulg. *volucres*. *Silanus* Col. Juniæ gentis cognomentum, quod tubum vel fistulam significat; N. Heins. Cf. Fest. verb. *Tullios*, et Lucret. VI, 1263; Cels. III, 18; Hygin. f. 169. Vulg. *Syllanus*, quæ vox nihili est. — 487. *insidit* Col. *insedit*

477. *cæco astu*; v. ad V, 3.—478. *laudem Libys rapiebat humani*, tum honoris et famæ gratia, tum raptim et ὡς ἐν παρόδῳ funus curabat: ipsa autem verba nihil prope nisi versum explent; nam res ipsa ex antecedd. nota erat; Ern.

479 seq. Cf. Liv. XXVI, 5, ubi tamen pro *Fabio* et *Silano* Fulvius memoratur. — *ut scitum*, cognitum, auditum est. — *mœnia*, Capuam. — *non Adstabat res ulla loco*, summa omnium perturbatio erat; Ern. coll. Liv. l. c. *res nec explorata Romanis* (quæ tamen verba in ed. Drak. et Ern. non leguntur) *ingentem præbuit terrorem*. Vid. Var. Lect. — 481. Conf. Liv. XXIII, 46, et XXIV, 46. — *vis omnis*, exercitus Nolæ in præsidio relictus. — 482. *Ævi floridior*; cf. ad I, 61. — 484. *Inpellebat agens*; cf. V, 623. — 486. *Uni juveni*, Hannibali. Cf. ad IX, 562.

487. *insidit*, cum quarto casu junctum. Vid. ad V, 3 in V. L., et

Collis, et e tumulis subjectam despicit urbem.
  Verum ubi, tum sese circumfundentibus armis,
Vallatas socium portas, unaque negari
Intravisse sibi, Capuæque erumpere cernit,
Anxius adventus, nunc ferro frangere cœtum
Obstantum meditatur; init nunc avia cœpto
Consilia, atque astu quærit tot millia portis
Abstrahere artatis, cinctosque resolvere muros.

Parm. et Ben. etiam bene, *incidit* Ox. et Put. *incedit* R. 1, et Med. *invadit* Mars. et hinc alii. — 490. *unaque* scripti et ed. Parm. *unamque* R. 1, Mediol. Marsi et Martini Herbip. *unique* ed. Junt. et inde aliæ, quod perperam retinuit Lefeb. — 491. *Capuæque* scripti et priscæ edd. ante Junt. in qua Nicander primus *Capuaque* reposuit. *Capuæque inrumpere* emend. N. Heins. vid. ad II, 378. Sed vid. not. — 492. Verba explicatu difficilia *anxius adventus* Intpp. silentio prætermittunt, excepto Ernesti V. C. cui videtur obscura brevitate elata formula pro, sollicitus præsenti fortuna sua, qua ad Capuam utebatur. Si lectio sana est, verborum hunc crediderim sensum esse: dolebat Capuam venisse. Sed tum poeta male dixit *anxius*. Suspicor potius, eum scripsisse *Anxius eventus*, vel *Anxius en mentis*; nisi malis *Ambiguus* (h. e. dubius) *mentis*, (ut *ambiguus consilii* ap. Tac. Hist. II, 83) quod tamen a vulgata scriptura magis recedit. — 493. *init* Col. *et huc* Oxon. *et hunc* Put. *huic* Ben. Vulgo *et huic*. Deinde *non* pro *nunc* Ben. *avia cœpti* malebat N. Heins. ut *devia recti* VIII, 316. Sic et *devius æqui* I, 57. At hæc verba etiam cum sexto casu jungi monet Drak. *ardua cœpto*, vel *cœpti* placebat Burm.

Heins. ad Valer. Fl. V, 536. Sic passim ap. Liv. Hannibal « in valle occulta post Tifata montem inminentem Capuæ consedit, » Liv. lib. XXVI, 5. Cf. id. VII, 29, et sup. ad IV, 363.

489. Conf. omnino Liv. XXVI, 7. — *armis*, ut VII, 61 et sup. v. 482. — 490. *Vallatas*, cinctas a Romanis *portas sociorum* suorum, incolarum Capuæ. — *una*, simul, *sibi negari*, se prohiberi a Romanis urbem obsidentibus, *intravisse*, intrare Capuam, *et Capuæ*, Campanis, sociis suis, scilicet negari *erumpere* portis. Lefeb. notandam h. l. dicit audaciam trium militum e Val. Max. III, 11, 20. — 492. *Anxius adventus;* v. V. L. Sollicitus de adventu suo, quod breviter et obscure dicitur pro: quomodo iis, quorum causa advenisset, auxilium ferret incertus; Lenz.

493. Hannibal « abscedere inrito consilio et movere a Capua statuit castra. Multa secum, quoniam inde ire pergeret, volventi, subiit animum impetus, caput ipsum belli Romam petendi, » etc. Liv. l. c. Cf. Polyb. IX, 3, 4. — *avia cœpto*, diversa a priori consilio, scil. ferro et impetu in hostes inrumpendi; Ernest. qui recte monet, omnem hunc locum (a v. 490... 495) laborare duritie quadam auribus elegantioribus et Virgilianæ concinnitati adsuetis molesta. *Cœptum* vero non consilium est, sed conatus sc. Capuæ obsidione liberandæ, quam ob rem iter erat ingressus.

Sic igitur secum, curasque ita corde fatigat:
« Quo, mens ægra, vocas? rursusne pericula sumam,
Non æquus regione loci? Capuaque vidente
Terga dabo? an, residens vicini vertice montis,
Exscindi ante oculos patiar socialia tecta?
Non ita me experti Fabius Fabiique magister
Turbatum, Hesperio quum clausos milite colles
Evasi victor, sparsosque per arva juvencos
Jactare adcensis stimulavi cornibus ignes.
Haud dum omnes abiere doli: defendere nobis
Si Capuam ereptum est, dabitur circumdare Romam. »
Hæc postquam placita, et tenuit sententia mentem,
Non exspectato, Titan dum gurgite lucem

498. *Non æqui* arbitrabatur N. Heins. Miror vero, τὸ *Capuaque* nemini displicuisse: equidem *Capuave* scribendum crediderim, quæ permutatio frequentissima est. Novum ac plane diversum designatur consilium, quod Hannibalis animo obversabatur. — 501. *Fabiique* Col. et ed. Parm. Vulgo *Fabioque*. — 502. *Turbatum* est ex emend. N. Heins. *Turmarum* Parm. *Turbarum* in reliquis libris. *Hesperio* Parm. et Ben. ut jam olim conj. N. Heins. *asperior* Col. *Hesperior* Oxon. *experior* Put. Vulgo *expertor*. Vulgatam lect. male correxerunt Dausq. et Barth. Adv. V, 6. Ille tentabat *Fabioque magister Turbarum inceptor*, vel *Fabiique m. Turbarum expertem*; hic *Fabiique magister Turmarum* vel *Turbarum*, *experto clausos cum milite campos*, etc.; sed cum Modio amplectendam potius censebat scripturam cod. Colon. *Turbarum asperior*, promtior ad turbanda omnia. Withof. emend. *Non ita me experti Fabius Fabiique magister Turmarum*, etc. quoniam Minucius non fuerit *Fabii* dictatoris *magister*, sed sub eo magister equitum, in turmas divisorum. — 507. *Hæc postquam placita intentæ*, vel *adtonitæ sententia menti* opinabatur N. Heins. — 508. *exspectatum* Ben. — 509. Suspicor poetam scripsisse, *impellit en agmen Voce manuque*, (ut ap. Virg. Æn. V, 241 et al.) *viris et cœpta immania pandit*: nam verba, quæ sequuntur, in itinere dicta videntur iisque milites ad illud adcelerandum incenduntur. — 511. *rumpe* pro *vince* R. 1,

496. — *curas fatigat*; vid. ad I, 675. — 497. *rursus*, ut ad Nolam. — *periculum sumere* pro subire etiam dixit Tac. Hist. III, 69 et al.

498. *Non æquus regione loci*, impar Romanis, qui opportuna loca tenent; Cell. et Ern. — 499. *vicini montis*; v. ad v. 487. — 501. Imitat. Virg. Æn. XI, 396 sq. — *magister* equitum, Minucius. — 502 sqq. Cf. sup. VII, 272 seq. et 310 sq. — *Turbatum*, confusum et consilii inopem. — *Hesperio*, Italo Romano. Vid. ad I, 4. — 503. *victor*, voti compos, ἐπιτυχών. Vid. Heyne ad Virg. Æn. II, 329; VIII, 61; X, 409; XI, 565, et Georg. III, 9; Burm. ad Valer. Fl. IV, 528, et ad Petron. c. CXII. — *victor*, superior iis arte ac fraude; Lenz.

507. *tenuit sententia mentem*, ei stetit; stabilem habuit sententiam.

508. *Non exspectato* ablat. absol. ut *audito* V, 106, ubi v. not.

Spirantes proferret equos, inpellit in agmen
Voce manuque viros, et cœpta inmania pandit:
« Perge, age, vince omnem, miles, virtute laborem;
Et, quantum humani possunt se tendere passus,
Arduus adcelera. Romam petis : hoc iter Alpes,
Hoc Cannæ stravere tibi : eia, incute muris
Umbonem Iliacis, Capuæque repende ruinas;
Quam tanti fuerit cadere, ut Palatia cernas,
Et demigrantem Tarpeia sede Tonantem. »
  Instincti glomerant gressus. Roma auribus hæret,
Roma oculis : creduntque ducis sollertibus actis
Aptius id cœptum, quam si duxisset ab ipso
Fatali Æneadis campo. Vulturna citata
Transmittunt alno vada, postremique relinquunt

Parm. Med. — 512. *possint* maluerit N. Heins. — 514. *stravere*, non *statuere*, Col. et Put. — 515. *Terrorem* pro *Umbonem* suspicari possis : aries certe h. l. aptior umbone. — 517. *demigrantem* est ex emendat. Modii. In plerisque libris legitur *denigrantem*, in quibusdam *denigrante*. *Et de Tarpeia nigrantem* (νεφεληγερέτην) *sede T.* vel *Et de nigranti Tarpeia sede T.* conj. Dausq. — 518. *Instincti* Col. Oxon. Put. et priscæ edd. *Instructi* Tell. B. 2, Marsi edd. et hinc aliæ. Male! vid. ad VIII, 242. — 520. *quasi* quidam, *durasset* Put. unde *ductasset* in mentem venit N. Heins. et v. 521, *cavata alno* ex Virg. Ge. I, 136. — 522. *alno*

509. *equos* Solis *spirantes lucem*, cf. Virg. Æneid. XII, 115, ibique Heyne. — *inpellit in agmen*, convocat, militum concionem facit; Ern. quod ab usu loquendi alienum videtur. Cf. V. L. — 513. Præclari versus, quibus magnum inest pathos. — 514 sq. *incutere Umbonem*, ut sup. II, 256. Cf. V. L. — *Iliacis*, Romanis. — 516. Non magna est jactura Capuæ, si possessio quasi Romæ præsensque ejus potiundæ spes ea redimitur.

517. Conf. ad II, 365, 592, et Klotz. ad Tyrt. p. 78.

518. *Instincti*, incitati et incensi, Drak. Cf. Var. Lect. — *glomerant gressus*; vid. ad III, 336. Bene Ernesti : « Exquisita ratio militum adplausus significandi, *Roma auribus hæret*, *Roma oculis*; at quam tenuis et diluta sententia est, *credunt ducis*, etc. Laudant milites Hannibalem, quod nunc demum, nec statim post pugnam Cannensem Romam petere instituerit. Quis, quæso, nunc hanc militum sententiam desideret? Aptior ea erat tranquillæ deliberationi, quam huic tempori, quo cuncti ardore Romam vincendi flagrant. Contrariam adeo Livius XXVI, 7, Hannibalis et militum sententiam adfert : « Cujus rei (sc. Romam petendi) semper cupitæ occasionem prætermissam post Cannensem pugnam et alii vulgo fremebant, et ipse non dissimulabat. »

521 seq. *campo* Cannensi. — *Æneadis*, Romanis. — *Vulturna*

Tardandis Italis conruptas igne carinas.
Tum Sidicina legunt pernicibus arva maniplis,
Threiciamque Calen, vestras a nomine nati,
Orithyia, domos : hinc Allifanus Iaccho
Haud inamatus ager, Nymphisque habitata Casinis
Rura evastantur : mox et vicinus Aquinas,
Et, quæ fumantem texere giganta, Fregellæ
Agmine carpuntur volucri. Fert concitus inde
Per juga celsa gradum, duris qua rupibus hæret
Bellator Frusino, et surgit suspensa tumenti
Dorso frugiferis Cerealis Anagnia glebis.
Jamque adeo est campos ingressus et arva Labici,
Linquens Telegoni pulsatos ariete muros,

Col. et Tell. Vulg. *alvo*, quod tuebatur Marcilius ap. Dausq. quia *alvus* Græcis ac latinis γαστὴρ νεώς· *alveo* (h. l. navi, ut inf. XIV, 428; Virgil. Æn. VI, 412, ubi vid. Cerda) legendum putabat Dausq. quæ vox et sup. IV, 602, inf. XIV, 428, passimque apud Virgil. dissyllaba est, (vid. Barth. ad Stat. Theb. V, 1) sed semper in fine versus. — 526. *Allifanus* R. 1, et Med. *Ælifanus* Col. Vulgo *Alifanus*; vid. ad VIII, 535. — 527. *inaratus* primus edidit Marsus et deinde alii: quod operose, sed frustra tuebatur Dausq. *Casinis* Col. Vulg. *Casini*. — 529. *At* Col. unde *Ac* legendum videbatur N. Heins. — 531. *thuris* pro *duris* Col. — 534. *Labyci* Col. Sed *Labicus* semper in optimis libris, et Gr. Λαβικος, vid. not. ad

vada; v. ad I, 52, et VIII, 528. — *alno*; v. ad III, 458. — *citata*, celeriter. — 523. « Fulvium Vulturnus tenuerat amnis, navibus ab Hannibale incensis, rates ad trajiciendum exercitum, in magna inopia materiæ, ægre comparantem, » Liv. XXVI, 9. — 524 seq. Describitur iter H. præeunte Livio l. c. Cf. Polyb. IX, 5. — *Sidicina arva Threiciamque Calen* et *Orithyia*; v. ad VIII, 511, 512. — *arva legunt*, ut VII, 132. — 526 sq. *Allifanus Iaccho Haud inamatus ager*; vid. ad VIII, 535. — *Iaccho Haud inamatus*; conf. I, 237; Bentl. ad Horat. Od. II, vi, 18, et Gronov. Diatr. Stat. c. XLIII. *Casinis*; vid. ad IV, 227. — *Nymphis habitata*, quia ad Lirim fl. sita. — 528. *Aquinas*, incolæ Aquini pro oppido, de quo v. ad VIII, 403. — 529. *Fregellæ*; v. ad V, 542. — *fumantem texere giganta*, quoniam in regione bituminis et sulphuris plena sitæ, Ern. cf. ad VIII, 537... 540.

530. *carpuntur*; vid. ad II, 458 — 531. *juga celsa* inter Fregellas et Frusinonem. — *hæret*, ut al. *pendere*, et mox *suspensa*; vid. ad I 128; III, 556; VI, 645; VIII, 565

532. *Frusino*; vid. ad VIII, 398 — 533. Cf. ad V, 543; VIII, 392 et Heyne ad Virg. Æn. VII, 684.

534. *Labici*; v. ad VIII, 366. — 535. *Telegonis muros* Tusculum Vid. ad VII, 692. — *Linquens* hanc urbem regionemque, quæ, quam

Haud dignam inter tanta moram : nec amœna retentant
Algida, nec juxta Junonis tecta Gabinæ.
Præceps ad ripas inmani turbine fertur,
Sulfureis gelidus qua serpit leniter undis
Ad genitorem Anio labens sine murmure Thybrim.
Hic ut signa ferox dimensaque castra locavit,
Et ripas tremefecit eques, perterrita pulsis
Ilia prima vadis sacro se conjugis antro
Condidit, et cunctæ fugerunt gurgite Nymphæ.
At matres Latiæ, ceu mœnia nulla supersint,
Adtonitæ passim furibundis gressibus errant.
Ante oculos adstant laceræ trepidantibus umbræ,

VIII, 366. — 540. Vulgo *Tibrim*, vel *Tybrim*. Sed vid. ad VIII, 367. — 546.

vis amœnissima, non tamen morabatur iter Hannibalis *inter tanta* molimina, in tantis cœptis.—537. *Algidum* opp. et *Algidus* mons nemorosus et pascuus (h. l. *amœnus*) Latii in Æquis, XVIII M. P. a Roma distans. Vid. Jani ad Horat. Od. I, XXI, 6; III, XXIII, 9; IV, IV, 58. — *Algida*, ut *Taygeta*, *Gargara*, *Mænala*, etc. Vid. ad IV, 363. — *Gabii*, oppidum Latii, medio fere inter Romam et Præneste loco situm, ubi *Juno* inprimis colebatur. Conf. Virgil. Æn. VII, 682, et ibi Heyne.

538. *Præceps fertur*, properat inde Hannibal. Vid. ad IV, 261.— *turbine*, impetu, velocitate.—539 sq. *Anio serpit ad genitorem Thybrim*; influit in Tiberim. Mirantur Drak. et Ernesti Anienem dici h. l. *serpentem leniter* et *labentem sine murmure*. Sed v. ad IV, 224 in V. L. Lenz. monet, poetam ad verbum expressisse Tibull. I, VII, 13, 14.—*Sulfureis*, flavis, luteis, ut VIII, 400, nam *gelidus* etiam vocatur; Ern. Rectius forte Draken. propter aquas Albulæ (fluminis Piceni in Marchia Anconitana, hod. *Ragnola*) in Anienem influentes et sulfureas. Vide Barth. ad Stat. Silv. I, III, 75, et intpp. Suet. Aug. 82, et Ner. 31. Cf. sup. ad v. 229, et ad VIII, 400.—*genitorem*, quia in Tiberim influit (ut *patre Benaco* dixit Virg. Æn. X, 205), vel quia hic major fluvius est. Conf. I, 606 sq. ibique not.

541. Cf. Liv. XXVI, 10, et Polyb. IX, 5, 9. — 542 seq. Terror etiam fluviis eorumque Nymphis tribuitur. Cf. I, 48; III, 463 seq.; IV, 443 sq., 601; VII, 413 sq.

543. *Ilia*, vel Rhea, Amulii jussu Aniene, vel Tiberi mersa, et hinc ab aliis huic, ab aliis illi nupta fingitur. Vid. Jani ad Horat. Od. I, II, 13... 20. — 545 sq. Conf. Liv. XXVI, 9, cujus elegans gravitas multo magis placet, quam ornatus Silianus; Ernest. v. et Polyb. IX, 6. — *furibundis gressibus*; vide Nostrum supra ad I, 458.

547. *laceræ umbræ*, quæ etiam nunc servant vulnera, quibus olim

Quæque gravem ad Trebiam, quæque ad Ticina fluenta
Obpetiere necem, Paulus Gracchusque cruenti,
Flaminiusque simul, miseris ante ora vagantur.
Clausit turba vias. Stat celsus et asper ab ira,
Ingentemque metum torvo domat ore Senatus.
Interdum tamen erumpunt sub casside fusæ
Per tacitum lacrimæ; quidnam Fortuna minetur,
Quidve parent Superi? Pubes dispersa per altas
Stat turres, atque huc ventum sub corde volutat,
Ut jam Roma satis credat, defendere muros.
Pœnus ut ad somnos vix totam cursibus actæ
Indulsit pubi noctem, vigil ipse, nec ullam
Ad requiem facilis, credensque abscedere vitæ,
Quod sopor eripiat, tempus; radiantibus armis
Induitur, Nomadumque jubet prorumpere turmas.
Inde, levis frenis, circum pavitantia fertur

Hic versus proxime sequenti perperam postponitur in c. Col. — 556. *atque eventum sub c. v. Et jam R. s. credit d. m.* emend. Dausq. Sed nihil magis perspicuum esse his versibus, jam monuere Bart. et N. Heins. — 559. *ipse*, non *ille*, scripsi et R. 2. — 563. *levis freni* opinabatur N. Heins.

occubuerunt: tali enim habitu umbræ ad inferos descendere credebantur, quali erant tempore mortis; Drakenb. Cf. Advers. Heinsii in Broukhusiana editione Tibull. pag. 461, et Cerda ad Virgil. Æn. II, 272... 279.

549. *Gracchus*, de quo v. supra v. 475 sq. — 551 sq. *Stat*, in foro, ubi magistratibus præsto est (Liv. l. c.), in viis et in turba hominum. — *celsus Senatus*, ut sup. v. 313, nisi malis, in muris. Magno animo est in tantis periculis; Cell. — *asper ab ira*; cf. XVI, 521, et ad II, 139. — *domat*, dissimulat.

554. *Per tacitum*; vid. ad VII, 527. — *quidnam Fortuna minetur*, sc. tristes et anxii expendunt, tacite quærunt. — 555. *Quidve parent Superi*, ut I, 136. — 556. *sub corde volutat*, secum cogitat, *huc ventum* esse, rem eo jam rediisse, *ut Roma satis credat*, satis habeat, contenta sit et esse debeat, *defendere muros*.

558. Cf. Liv. XXVI, 10. — *pubi cursibus actæ*, militibus raptim actis et itinere fessis. — 560 sq. *credens abscedere... tempus*, verba somno deditis notanda. — 562 sq. « Cum duobus millibus equitum a porta Collina usque ad Herculis templum est progressus, atque, unde proxime poterat, mœnia situmque urbis obequitans contemplabatur, » Liv. l. c.

563. *levis frenis*, quæ celeritatis vel artis laus nunc aliena; et arguta doctrina est, qua dicit *quadrupe-*

Quadrupedante sono perculsæ mœnia Romæ.
Nunc aditus lustrat, clausas nunc cuspide pulsat
Infesta portas, fruiturque timore paventum.
Nunc, lentus celsis adstans in collibus, intrat
Urbem oculis, discitque locos, causasque locorum.
Ac legeret visu cuncta, et penetraret in omnes
Spectando partes, ni magno turbine adesset
Fulvius, haud tota Capuæ obsidione relicta.
Tum demum castris turmas inflexit ovantes
Spectata ductor satiatus pectora Roma.
  Atque, ubi nox depulsa polo, primaque rubescit
Lampade Neptunus, revocatque Aurora labores,

567. *lentus* scripsi. Vulg. *lætus*. — 572. *inflexit* Col. Put. Parm. *influxit* Oxon. teste N. Heins. sed, si Barthio Adv. V, 6, fides habenda, *suffluxit*. *inflixit* R. 1, et Med. *induxit* ad marg. R. 1; *infœlix* Mars. et Mart. Herbip. *suffexit* Nicander et alii; *suffixit* Gryph. et al. *subduxit* conj. Burm. *suspexit*, *suffecit* et *suffexit* Dausq. qui et *suffixit* tuebatur. — 573. *Spectanda* Puteau. et hinc Lefeb. coll. XI, 260. Sed nunc Hannibal jam spectaverat urbem.

danti sono ferri pro obequitare; Ern. Sed verba sic jungenda : « levis frenis fertur circa mœnia Romæ, perculsæ sono quadrupedante, » h. e. quadrupedum, equorum : neque video, cur non celeriter obequitasse censendus sit Hannibal, urbem contemplaturus, etsi propius ad eam adcesserit. Cf. supra v. 66 seq., et Virgil. Æneid. VIII, 596.

566. *fruitur*, delectatur, Drak. coll. Martial. lib. VIII, xxx, 3, et Claud. in Rufin. I, 237. At malim exponere, utitur : in rem suam convertit, et fructum inde percipit. — 567. *lentus adstans in collibus*, lento obtutu, ut admirabundus, colles contemplans; Barth. Adv. V, 6, et Ernesti, coll. II, 639. Immo, stans in collibus, ut *urbem oculis intrare*, introrsus perspicere possit. Voce autem *lentus* securitas designatur. Vide supra ad II, 489, et Brouk. ad Tibull. I, v, 45.

568. *discit locos, causasque locorum*, explicari sibi loca quæque, et unde singula nomen adceperint, jussit; Mars. Conf. ad XI, 261.

569 seq. Cf. Liv. XXVI, 10. — *legeret*, legisset, *visu*, oculis quasi percurrisset, cognovisset, ut ap. Virg. Æn. VI, 755. — 571. Q. *Fulvius* Flaccus, a Capua obsessa Romam cum exercitu profectus, ceteris ducibus Romanis ibi relictis, unde *haud tota*, etc. Conf. Liv. XXVI, 8... 10.

574. Cf. Liv. XXVI, 11; Virg. Æn. III, 588 sq.; IV, 6, 7, *aurora polo dimoverat umbram;* et VII, 148. — 575. *Aurora revocat labores* Solis, eum ad cursum diurnum vocat; Lenz. coll. Ovid. Met. II, 144. Immo, Aurora labores suos, cursum suum, *revocat*, repetit, re-

Effundit rupto persultans agmina vallo,
Et quantum clamare valet : « Per plurima vestra,
O socii, decora, et sacras in sanguine dextras,
Vobis ite pares, et tantum audete sub armis,
Quantum Roma timet: reliquam hanc exscindite molem;
Nil, quod vincatis, toto restabit in orbe.
Neu populi vos Martigenæ tardarit origo;
Intratam Senonum capietis millibus urbem,
Adsuetamque capi : fortasse curulibus altis
Jam vos, exemplo proavorum, ad nobile letum
Exspectant de more senes, mortique parantur. »
Talibus hinc Pœnus : sed contra Œnotria pubes
Non ullas voces ducis aut præcepta requirit.

577. *vestra* scripti, unde recepi probb. N. Heinsio et Drakenborch. ut per suam ipsorum famam et gloriam milites hortetur Hannibal. Vulgo *nostra* : non male! — 578. *saturatas sanguine* corrig. N. Heins. *satiatas* s. Drakenb. — 579. *Votis ite pares* edidit Nicander et deinde alii, quod perperam prob. Barth. Adv. V, 6, quia vix tantum vovere ausi sint olim, quantum nunc Fortuna obtulerit, vid. not. In Put. cod. tamen ita jam legi contendit Lefeb. *ne* pro *ite* R. 2. — 582. *Ne* Col. quod tacite recepit Lefeb. *Heu* R. 1, et Mediol. — 585. *ad* Col. bene. Vulg. *ac*, quod servavit Lefeb. — 587. *hic* Mars. et inde alii, *contraque* pro *sed contra* Put.

novat. — 576. *Effundit*, ut II, 151, ubi v. not. — 577. *quantum clamare valet*, scil. clamat : Oro vos, vel obtestor *per plurima*, etc. Vid. ad I, 658. — 578. *sacras in sanguine dextras*, dura brevitate dictum pro, per dextras vestras sanguine hostium fuso *venerabiles;* Ern. Conf. ad VII, 9, et h. l. Var. Lect. — *sacras in sanguine dextras*, sacratas, inbutas, cædibus; et *vobis pares*, ita ut vobis dignum est, et pristinæ virtuti vestræ respondet; Lenz. — 579. *Vobis pares ite*, tam fortes, ut olim et hactenus, vos præstate. Cf. Heins. ad Ovid. Epist. Her. XX, 62 et inf.; XV, 445. — 581. *restabit*, supererit; nam Roma capta, urbes et provinciæ Romanorum imperio subjectæ, sponte Pœnis se submittent. Nihil est itaque, quod τὸ *restabit* cum Dausq. exponas, resisteret, repugnabit. — 582. *populi Martigenæ;* conf. Virg. Æn. I, 276; VI, 873 al. — 585. *exemplo proavorum*, ut olim, Roma a Gallis Senonibus, Brenno duce, capta, quod vel tironibus notum ex Liv. lib. V, cap. 41 pr. et Flor. I, 13. — *nobile letum*, quia in honorum insignibus moriebantur; Lenz. Malim referre ad genus mortis, quæ forti et obstinato ad eam animo adpetita, memorabilis et gloriosa fuit. — 586. *morti parantur*, ad mortem, ad moriendum se parant.

587. *Œnotria pubes*. Romana

Sat matres stimulant, natique, et cara supinas
Tendentum palmas lacrimantiaque ora parentum.
Ostentant parvos, vagituque incita pulsant
Corda virum, armatis infigunt oscula dextris.
Ire volunt, et pro muris obponere densi
Pectora, respectantque suos, fletumque resorbent.
Ut vero inpulso patefactæ cardine portæ,
Et simul erupit motis exercitus armis,
Funditur inmixtus gemitu precibusque per altos
Ad cælum muros plangor, sparsæque solutis
Crinibus exululant matres, atque ubera nudant.
Fulvius antevolans agmen, « Quis nesciat, inquit,
Non sponte ad nostros Pœnum venisse penates?
A portis fugit Capuæ. » Subnectere plura
Conantem tristis cæli cum murmure vasto

592. *defigunt* Puteol. — 596. *motis* Colon. Vulg. *junctis*, nisi quod *victis* in Puteol. pro *juctis*. — 598. *plangor* est ex emend. N. Heins. *clangor* scripti et vett. edd. — 600. *nescius* et mox *vestros* Put. — 603. *his dictis* pro *tristis* legendum

juventus. Cf. ad I, 2. — 589. Scena miserationis plena, e Liv. XXVI, 9, adumbrata, at paulo absolutior: qualibus locis inmorentur velim, qui Silium morosius fastidiunt; Ern. Eumdem Livii locum Silius expresserat sup. v. 545 seq. Cf. et Liv. VII, 11 med. — 591 sq. *pulsant Corda*, ut ap. Virg. Georg. III, 106. Cf. ad II, 213 (in V. L.) et 580. — 593. *Ire volunt* pubes, armati, et *pro muris;* ante muros; Lenz. Immo pro salute urbis.

594. *respectant suos*, quos sc. inviti relinquunt: ut apud Quintil. Decl. X, p. 174. « Invitus ille vanescebat ex oculis, multum resistens, sæpe respiciens, » etc. Conf. ad VIII, 108. — *fletum resorbent* reprimunt. Cf. Senec. Herc. OEt. 1285, et Stat. Theb. V, 654.

598. Conf. VI, 560 sqq. — 599. *ubera nudant* planctus causa; Lenz. Nonne potius quia vestes lacerant?

600 sqq. Brevis, at apta tempori et efficax admonitio: non timendus est hostis, qui *non sponte*, h. e. expulsus e Capua (immo repulsus a Capua, quam obsidione liberare non potuerat) venit et veluti in fuga versatur; Ern. Silius vero Fulvio tribuit, quæ Fabius dixit ap. Liv. XXVI, 8.

603. Poeta exornavit Livianam (lib. XXVI, c. 11) descriptionem tempestatis, qua prælium bis diremtum: quod cum judicio fecisse censendus est, quum res ipsa tanti fuerit momenti. Colores imaginis potissimum petiit e Virgil. Ge. I, 322 sqq., et Æneid. I, 84 sq.; IV, 160 seq. Hujus tamen tempestatis nulla mentio fit ap. Polyb. IX, 6, 7, ubi aliæ memorantur causæ,

Turbavit fragor, et subita de nube procellæ.
Jupiter, Æthiopum remeans tellure, minantem
Romuleo Pœnum ut vidit subcedere vallo,
Cælicolis raptim excitis, defendere tecta
Dardana, et in septem discurrere jusserat arces.
Ipse e Tarpeio sublimis vertice cuncta,
Et ventos simul, et nubes, et grandinis iras,
Fulminaque, et tonitrus, et nimbos conciet atros.
Concussi tremuere poli, cælumque tenebris
Clauditur, et terras cæco nox condit amictu.
Instat tempestas oculis, hostique propinquo
Roma latet: jactæ in turmas per nubila flammæ

censebat N. Heins. cui τὸ *tristis fragor* displicebat. Drak. contra monet, τὸ *tristis* etiam cum voc. *cæli* posse jungi, *triste* autem *cælum* dici in nubes ac tempestates coactum, ut *lætum* ac *hilare* serenum. Sed bis in uno versu adject. jungi cum substant., nullis interpositis vocibus, plane abhorret a more poetarum, qui ubivis fere ea disjungunt. Si lectio mutanda, *dictis* reponerem sine *his*, vel *dirus*. Vid. tamen not. ad XI, 540. — 607. *Cælicolas excitos* emend. Gron. Obss. I, 17, quod locutio *jubere alicui* in optimis scriptoribus, vel numquam, vel rarissime saltem sit obvia; confer Burm. ad Petron. c. LXXI; Duker. ad Liv. XXIII, 21; XXVI, 41; Drak. ad Liv. XXXII, 16; Gron. ad Liv. XLII, 43; Oudend. ad Cæs. B. C. III, 98; Ernesti ad Tac. Ann. IV, 72; XI, 32; XIII, 15, clav. Cic. voc. *jubeo*. Enimvero Perizon. ad Sanctii Minerv. l. II, c. 4, extr. recte monet, omnia istæc et plura ejusmodi loca, a se et Sanctio laudata, non temere conjecturis sollicitanda videri, et, si vel maxime solœca sit locutio, nullam tamen h. l. mutandi causam esse, quum τὰ *Cælicolis excitis* possint esse ablativi absoluti. — 609. *juncta... simul* corrig. N. Heins. *nutu* pro *cuncta* reposuit Lefeb. coll. vers. 724. Non male! *junctim* pro *cuncta*, vel *cunctos Et ventos simul* non male conj. Withof. — 611. *concitat* Put. — 612. *Concussi* scripti, Parm. et al. edd. vett. *Concussu* R. 1, Med. et al.

cur Hannibal abjecerit spem urbis capiendæ, et inde discesserit. — *tristis fragor*; v. V. L.

605. *Jupiter Æthiopum remeans tellure* fingitur exemplo Hom. Iliad. α, 423 sq., et Odyss. α, 22 sq., sed minus apte, nec nisi doctrinæ ostentandæ causa. A deorum quoque majestate abhorrere videtur, quod jubentur *discurrere in septem arces*, h. e. colles, in quibus sita est Roma; vid. Georg. II, 535. Id tamen coll. vs. 707... 725, minus displicebit. — 609. *e Tarpeio vertice*, monte Capitolino, Jovi inpr. sacro Cf. X, 360 sqq.

610. *grandinis iras* docte pro grandine, quam iratus mittit.

613. *Claudi cælum* dicitur *tenebris*, vel nubibus ac frigore, ut contra *aperiri*, *recludi*, *reserari*, *resolvi* luce, sole ac calore. Vide Weitz. et Burm. ad Valer. Fl. I, 655; Cerda et Heyne ad Virg. Ge. I, 393; IV, 52, et Æn. I, 155, 394; VIII, 523. — *cæco*, atro, nigro,

Stridorem servant, membrisque insibilat ignis.
  Hinc Notus, hinc Boreas, hinc fuscis Africus alis
Bella movent, quantis animos et pectora possint
Irati satiare Jovis. Fluit agmen aquarum,
Turbine confusum piceo et nigrante procella,
Atque omnes circa campos spumantibus undis
Involvit. Celsus summo de culmine montis
Regnator Superum sublata fulmina dextra
Libravit, clipeoque ducis non cedere certi,
Incussit. Summa liquefacta est cuspis in hasta,
Et fluxit, ceu conreptus fornacibus ensis.
  Ambustis sed enim ductor Sidonius armis
Sistebat socios, et cæcum e nubibus ignem,
Murmuraque a ventis misceri vana docebat.

616. *membrisque*, non *membris*, Colon. — 618. *quantamque* Puteol. — 619. *ruit agmen a.* malebat N. Heins. idque Drak. videbatur multo aptius exprimendo desuper cadentium imbrium ac procellarum impetum. Sic et Schol. Statii Theb. I, 356, legit ap. Virg. Ge. I, 322. Sed vid. ibi Burm. — 622. *celsi*, vel *Cæli* (h. e. Cœlii montis) corrig. N. Heins. neutrum bene. Cœlius mons ab h. l. alienus, (conf. v. 609) et *celsus* doctius quam *celsi*. *Celsus* est in monte çelso consistens, ut VII, 124, et *arduus* sup. v. 486, vel *sublimis* sup. v. 609, Drak.

amictu, ut V, 36. — 616. *insibilat ignis*, vivaciter, ut σίζειν ap. Hom. Odyss. IX, 394.; Dausq.

617. Venti promiscue ponuntur, omisso Euro. Sic Aquilo non memoratur Virgil. Æn. I, 85, ubi v. Heyne Exc. III. — *fuscis alis*; v. ad I, 589, et III, 524. Hæc vero verba non ad solum Africum, sed etiam ad Notum ac Boream referenda esse, jam monuit Drak.

618. *Bella movent*; conf. VII, 569 sqq. — 619. *agmen aquarum*; vid. Salmas. Exerc. Plin. p. 59, et Heyne ad Virg. Ge. I, 322.—*Fluit* ex alto, e cælo, magna vis pluviæ *confusa*, coacta, conlecta in nubibus piceis; Lenz, coll. Virgil. Ge. I, 322 sqq. Immo, effusus est imber, *confusus*, commixtus, conjunctus cum *turbine*, vel *procella*, vehementiore vento. Ita Liv. VI, 32, et XXIII, 44, *ingentibus procellis fusus*, scil. *effusus imber diremit pugnam*, scil. *pugnantes*.

620. *Turbine piceo*; cf. II, 630 seq.; V, 37, et VI, 321 sq.; Virg. Æneid. III, 573 (ubi v. Heyne) et Ge. I, 320. — *nigrante procella*; cf. Virgil. Æneid. IV, 120. — 622. *montis* Capitolini. Conf. v. 609.

624. *non cedere certi*, ut IV, 448. — 625 seq. Cf. simil. loca, a Draken. laudata, Lucan. VII, 158 sq., et Claudian. Consulat. Honorii, lib. VI, 344 seq.

627. *sed enim*; v. ad I, 33.—628 sq. *Sistebat socios*, revocabat milites suos in aciem prodeuntes. Hæc ad verbum fere translata e Virgil.

Tandem post clades socium cælique ruinam,
Non hoste in nimbis viso, non ense, referri
Signa jubet castris, mæstasque resuscitat iras.
« Ventis debebis nimirum hiemisque procellis
Unum, Roma, diem : sed non te crastina nobis
Lux unquam eripiet; descendat Jupiter ipse
In terras licet. » Infrendens dum talia fatur,
Ecce serenato clarum jubar emicat axe,
Purgatusque nitet discussis nubibus æther.
Æneadæ sensere Deum, telisque repostis
Submissas tendunt alta ad Capitolia dextras,

633. *hiemique, procellisque* conj. N. Heins. ut sit versus hypermetros, quales apud Maronem frequenter occurrant; conf. ad IV, 187. *Nimbis*, vel simile quid malebat Withof. pro *ventis*, ne hæc vox cum synon. *procellis* jungatur : quod tamen in poeta, nedum in Silio, neminem obfendere debet. — 636. *accensus* pro *infrendens* R. 1, 3, Parm. Med. Ben. haud dubie e glossa. *miscendus* Oxon. Vulgo male post *infrendens* interpungitur.

Æn. IV, 209 seq., ubi vid. Heyne, qui verbum *miscere* alio sensu, quam Silius cepit. Cf. inf. XVII, 327 sq. Ex his locis Drak. colligebat, hanc Carthaginiensium de tonitru et fulmine opinionem fuisse. Enimvero designatur potius Hannibalis intrepidus et invictus animus, contemtusque deorum. Cf. omnino sup. I, 58 (ubi v. not.) et 250... 255. Idem Drak. coll. Plin. II, 43, monet, fulmina hæc *vana* proprie et ex disciplina augurali *bruta* vocari, *ut quæ nulla veniant ratione naturæ.* — *Sistebat*, a fuga retinebat; Lenz. — 630. *post clades socium*, per tempestates et fulmina factas; Lenz. — *cæli ruinam;* v. ad I, 251. — 633. *hiemis;* v. ad III, 197. — *nimirum*, ut sup. v. 71, et *scilicet*, V, 114.

635. Ζεὺς καταιβάτης, de quo vid. Burm. Diss. Poeta immemor fuisse videtur eorum, quæ supra v. 609 finxerat, Lenz. qui etiam docte disputavit de Jove Elicio ac Descensore (Ζεὺς Καταιβάτης) in *Magazin für Philologen*, Tom. II, p. 48 sqq. et in Obss. ad Ovid. Fast. III, 179 (*Braunschw. Schul. Encyclop.* p. 118 sq.) — 637 seq. « Ubi recepissent se in castra, mira serenitas cum tranquillitate oriebatur, » Liv. XXVI, 11, qui tamen postero demum die id factum memorat, quum eodem loco acies instructas eadem tempestas diremisset, ut inf. v. 664 sq. — *jubar* solis, ut ap. Virg. Æn. IV, 130. — *axe*, cælo. Vid. ad VIII, 650.

639. *Æneadæ*, Romani, *sensere Deum*, cognoverunt voluntatem mentemque benignam Jovis. Cf. IV, 120. — 640. Silius ante oculos habuit Virg. Æn. IX, 657, *Agnovere deum et sensere;* Æn. XI, 477... 485, ut hic Hom. Iliad. ζ, 86 sq., 269 seq., 305 seq. Preces saltem inde petitæ. — *Submissas tendunt dextras:* v. ad I, 673, et IV, 409.

Et festa cingunt montis penetralia lauro.
Tum vultus, modo non parvo sudore madentes,
Nunc lætos Jovis adspectant. « Da, summe Deorum,
Da, pater, ut sacro Libys inter prælia telo
Concidat : haud alia potis est occumbere dextra. »
Sic adeo orantes pressere silentia, postquam
Abstulerat terras nigrantibus Hesperus umbris.
Quem simul adtollens rutilantem lampada Titan
Obruit, et vitæ rediit mortalibus usus,
Pœnus adest, nec se castris Œnotria pubes
Continet. Haud dum enses stricti, mediumque jacebat
Tantum ad bella loci, quantum transmittere jactæ
Subficerent hastæ, quum fulgor hebescere cæli

650. *claustris* emend. Burm. prob Drak. quia non in castris, sed in urbe fuerint Romani. Enimvero Livius lib. XXVI, 10, memorat, Fulvium inter, Consulesque circa portas Collinam Esquilinamque castra posuisse, et c. 11, utramque aciem recepisse se in castra, quæ forte die prælii longius ab urbe mota sunt; confer Polyb. IX, 6, 7, qui tradit, Consules primum castra ante urbis mœnia communisse, et mox posuisse decem stadia ab hostium castris. — 651. *mediique* præstat judice N. Heins.

641. In publica lætitia aræ ac templa deorum coronari, solebant, suspensis in horum postibus sertis, frondibus et infulis. Cf. inf. v. 743; Heyne ad Virg. Æn. II, 248 seq.; Gierig. ad Ovid. Met. VIII, 264; Toup. Opusc. T. II, p. 102; Barth. ad Stat. Silv. IV, VIII, 1; Koeppen. ad Hom. Iliad. α, 39. — *montis penetralia*, templum Jovis in monte Capitolino. — 642. De hoc tristi prodigio v. ad I, 86, 98, et VIII, 645. — *vultus* statuæ.

644. *sacro telo*; v. ad I, 253, et IX, 538. — 645. Hæc magnifice dicta de Hannibale, sed indigne de Romanis, qui tamen non omnes ita sensisse, vel certe dixisse censendi sunt.

646. *silentium premere*, ut tenere, obtinere. — 647. *Abstulerat terras*, earum adspectum, *Hesperus*, Vesper. Cf. IX, 327. — 648. « Postero die eodem loco acies instructas eadem tempestas diremit. Ubi recepissent se in castra, mira serenitas cum tranquillitate oriebatur, » Liv. XXVI, 11. — *Quem* Hesperum *simul*, simulac, *Titan obruit*, luce radiisque suis vicit, ejus adspectum abstulit et splendorem restinxit, vel obscuravit. Conf. Stat. Achil. I, 293, et Tac. Agric. 17. — *adtollens lampada*, graphice, proferens lucem; Ern.

650. *Œnotria pubes*, ut v. 587. — 651. *Haud dum enses stricti*; cf. ad v. 384, et ad IX, 314, in Var. Lect. Vid. ad IV, 101 seq. — 652. *bella*, prælium. Vid. ad I, 621.

653. *Subficerent*, valerent, possent, ut ap. Virg. Æn. V, 22 al. In

Per subitum cœpit, densæque subire tenebræ;
Atque dies fugere, atque armari ad prælia rursus
Jupiter. Incumbunt venti, crassusque, rotante
Austro, nimborum fervet globus. Intonat ipse,
Quo tremat et RRodope, Taurusque, et Pindus, et Atlas:
Audivere lacus Erebi, mersusque profundis
Adnovit tenebris cælestia bella Typhœus.
Invadit Notus, ac, piceam cum grandine multa
Intorquens nubem, cunctantem et vana minantem
Circumagit, castrisque ducem subcedere cogit.
Verum ubi depositis sepsit sese aggere telis,
Læta serenati facies aperitur Olympi,
Nullaque tam mitem credas habuisse Tonantem
Fulmina, nec placido commota tonitrua cælo.
Durat, et adfirmans non ultra spondet in ipsos

654. *redire* (scil. ut pridie) *tenebræ* malebat Burm. ne *subitum* et *subire* in eodem versu legantur. — 658. *Quod tremat* ex Put. et R. 2, recepit Lef. tamquam elegantius, et quod sic certe Hor. loquutus sit. Quem vero ejus locum respexerit nescio, forte Od. III, xxi, 19, ubi *tremere* cum quarto casu jungitur, quod tamen poetis solenne est, v. sup. not. ad II, 53. Alius Hor. locus nostro similior, Od. I, xxxiv, 9 sq. vulgatæ lectioni favet. *Quot* Tell. — 660. *regna* pro *bella* Tell. — 662. *contantem* R. 1, *conantem* ed. Junt. et inde aliæ, *moventem* pro *minantem* quædam edd. vett. — 666. *jam* primus edidit Nicander et hinc alii. — 668. *obfirmans* legendum putabant Cort. et N. Heins. aut *adfirmans* eodem sensu adcipiendum, ut ap.

tempestatis instauratæ imagine expende artem non contemnendam poetæ colores variandi, quæ est pars ingenii Siliani maxime insignis et ferax; Ern. — 654. *Per subitum;* v. ad VII, 527.

656. *Incumbunt* terris, in eas inruunt, ingruunt. Conf. Heyne ad Virg. Æneid. I, 85, et Ge. II, 311; III, 197; Jani ad Horat. Od. I, III, 31. — *crassus globus* flammarum, fulmina *nimborum*, spissis atrisque nubibus excussa. Cf. sup. IV, 441. Conf. V, 384... 388; Virgil. Georg. I, 328 seq., et Horat. Od. I, xxxiv, 5... 12. Sensus h. l. est: Tonitru tota natura et terræ tam altissimæ quam profundissimæ infimæque, nec non remotissimæ (nam *Atlas* terminus orbis terrarum versus occidentem) partes contremuere. — 659. *Erebi lacus*, infera loca et manes. — 660. De *Typhœo;* v. ad VIII, 540. — 661 seq. *Invadit ducem*, Hannibalem. — *vana minantem;* v. ad I, 306 in V. L. — 665... 667. Poeta bene variavit, quæ sup. v. 637 sq. dixerat.

668 sqq. Bene Ernesti Vir. Clar. « Spernens irata numina Hannibal spondet militibus suis, si modo fortes futuri sint, similem diem in posterum numquam rediturum esse. Non poterat superba inpie-

Venturam cæli rabiem; modo patria virtus
In dextras redeat, nec Romam exscindere Pœni
Credant esse nefas : ubi nam tunc fulmina tandem
Invicti latuisse Jovis, quum sterneret ensis
Ætolos campos? ubi, quum Tyrrhena natarent
Stagna cruore virum? « Pugnat pro mœnibus, inquit,
Si rector Superum tot jactis fulmine telis,
Inter tot motus cur me contra arma ferentem

Catull. Epigr. 77, et Cic. ad Att. I, 7, ubi *in iracundia adfirmatior.* in vett. quibusdam exemplaribus non *obfirmatior. ipso* Oxon. — 669. Vulgo *Venturam crebroque diem*, quæ mendosissima esse, vix est quod moneam : *crebra* Col. Hinc optime Lefeb. reposuit *Venturam cæli rabiem*, quod recipere non dubitavi; cf. II, 290, et Virgil. Æneid. V, 802. Minus certe probabiles sunt aliorum intpp. conjecturæ. *Ventorum e cælo rabiem*, vel, quod nostram lectionem proxime adcedit, *Venturam cælo rabiem*, emend. Dausq. *non u. s. in ipsos*, *Venturam retroque luem*, (non contra ipsos venturam luem, sed retro contra hostes ituram) vel *in ipsos Venturam, retro ire luem*, vel *diem*, filiam jovis, quum ipse *Diespiter* dicatur, Barth. Adv. V, 6: *Sævituram æthræ rabiem*, vel *Venturam hanc æthra rabiem* N. Heins. *Ventorum restare diem* Livineius. — 670. *ne* ed. Junt. et aliæ inde expressæ. — 672. *latuisse*, non *jacuisse*, Col. *Invisi Jovis* conj. N. Heins. inprob. Draken. qui hæc notat : « Quum Hannibal se Romanos ad Trasymenum lacum ac Cannas devicisse glorietur, Jovem, qui eos tuebatur, per ironiam *Invictum* vocat. — 675. *fulminis alis* non male opinabatur N. Heins. h. e. fulminibus alatis, ut *ni Jupiter æthere vulso Pacificas rubri torsisset fulminis alas* ap. Claud. R. Pros. II, 229; cf. not. ad VIII, 476. P. Burmannus malebat, *pugnat pro m. i. Si rector Superum, cur tactis fulmine telis Inter tot motus cur me*, etc. ut τὸ *cur* repetatur; vel *Superum, tot tactis fulmine telis, Inter tot mortes*, etc., ut insultet Jovi, qui, fulmine tactis armis et telis, plurimos milites in terram prostraverit, Hannibalem vero non adflixerit. Vulgata certe lectio, *jactis fulmine telis*, languet.

tas hominis luculentius et invidiosius adumbrari. Scilicet artem nunc poetæ, non rei dignitatem exploramus. » Egregie autem singula respondent personæ partibusque Hannibali a poeta adsignatis. Conf. I, 58 (ubi v. not.) et 250... 255. — *Durat;* cf. ad II, 463; VI, 308; Virg. Æn. I, 207, ubi v. Cerda et Heyne.

672. *Invicti Jovis;* vid. Doering. ad Cat. 64, 204. — *sterneret*, stravisset sc. hostium cadaveribus.

673 seq. *Ætolos campos*, ut I, 125. — *Tyrrhena Stagna*, Trasymenus lacus in Etruria. — 675. *telis;* v. ad I, 253, et IX, 538. Cf. V. L. — 676. Cur me sibi resistentem Jupiter non puniit? non numen ergo esse, cui Pœni cedant, sed ventorum et tempestatis fortuitum casum, patet; Cell. Ordo verborum est : *Si rector Sup., tot jactis*, quum tot homines dejecit, *fulmine pugnat pro mœnibus, cur me contra* Jovem *arma ferentem adflixisse telis*, fulminibus, *piget inter tot motus*, in tanta tempestate et clade? Sed præstiterit interpunct. vulgari servata legere *ful-*

Adflixisse piget? ventis hiemique fugaces
Terga damus : remeet, quæso, mens illa vigorque,
Qua vobis, quum pacta Patrum, quum fœdera adessent,
Integrare acies placitum. » Sic pectora flammat;
Donec equum Titan spumantia frena resolvit.
Nec nox composuit curas, somnusve frementem
Ausus adire virum, et redeunt cum luce furores.
Rursus in arma vocat trepidos, clipeoque tremendum
Increpat, atque armis imitatur murmura cæli.
 Ut vero adcepit, tantum confidere Divis
Ausonios Patres, submissaque Bætis ad oras

679. *vobis*, non *nobis*, Col. R. 2, Parm. — 681. *resolvat* R. 1, Parm. Med. Rectius, judice N. Heins. — 684. Tò *arma*, vel, quod mox sequitur, *armis* mendosum videtur, certe aures obfendit.

mine teli, hoc est, telo, seu fulmine; Lenz.. — 677. *hiemi*, ut III, 197. — 678 seq. Hæc spectant ad initium belli Punici II, quo fœdus ruptum, et arma iterum capta sunt; quod etiam Lenz. monuit. Cf. I, 8... 11. — 681. Cf. VI, 1 sq.

684. *trepidos*, bis tempestate repulsos. — 685. *Increpat clipeo*, ut Mars ap. Virg. Æn. XII, 332, *Sanguineus mavors clipeo increpat*, ubi v. Heyne. Ita et fulmina adcensis ignibus imitatur v. 700, ut vanam tempestatis ipsiusque Jovis vim eludat trepidosque erigat milites, qui cum numine sibi pugnandum credebant.

686 sqq. « In religionem ea res apud Pœnos versa est. Minuere etiam spem Hannibalis aliæ, parva magnaque res : magna illa, quod, quum ipse ad mœnia urbis Romæ armatus sederet, milites sub *vexillis in supplementum Hispaniæ* profectos audivit; parva, etc. His motus ad Tutiam fluvium castra retulit; » Liv. XXVI, 11. Poeta autem ita rem variavit, ut potius eam ob causam *violentius institerit*, et Jovis demum Junonisque interventu a vesano conamine et consilio, Romæ Capitoliique Jovi sacri, oppugnandi deterritus sit. Quod commentum et Hannibalis et Urbis dignitati consentaneum est, atque desumtum ex Virg. Æn. II, 588... 623, ubi Venus Æneam ab audaci consilio Trojæ defendendæ revocat. Ibid. v. 604 sq. Venus Æneæ, ut inf. v. 707 sq. Juno Hannibalis visum acuit, ut varias urbis partes et Deos, qui ipsi eas evertant, videre possit. Colles tamen Romæ et campus Martius, quos Juno Pœno ostendit, a Diis tutelaribus ac præsidibus defenduntur, non diruuntur. Livius bis tantum, epitomator vero ejus, ut Silius, ter Hannibalem impetum in Romam fecisse memorat. Polybius neque repetiti impetus, neque tempestatis mentionem facit : unde tota hæc historia Lenzio V. C. fabulosa videtur. Ed. — 687. *Bætis ad oras*, in His-

Auxilia, et noctu progressum mœnibus agmen :
Sic agitare fremens obsessos otia, jamque
Securam Hannibalis Romam, violentior instat.
Jamque propinquabat muro, quum Jupiter ægram
Junonem adloquitur curis, mulcetque monendo :
« Nullane Sidonio juveni, conjuxque sororque
Cara mihi, non ulla unquam sine fine feroci
Addes frena viro? fuerit delere Saguntum,
Exæquare Alpes, inponere vincula sacro
Eridano, fœdare lacus : etiamne parabit
Nostras ille domos, nostras perrumpere in arces?
Siste virum : namque, ut cernis, jam flagitat ignes,
Et parat adcensis imitari fulmina flammis. »
His dictis, grates agit, ac turbata per auras
Devolat, et prensa juvenis Saturnia dextra,
« Quo ruis, o vecors? majoraque bella capessis,
Mortali quam ferre datum? » Juno inquit, et atram

698. *Prorumpere* Puteol. — 703. *majorane* præstiterit. — 704. *datum*, non paniam. Cf. ad I, 146. — 689. *fremens*, etc., indignans, Romam obsessam tam securam esse et metu vacuam. — 693. *conjuxque sororque* secundum mythum antiquissimi temporis, quo sorores etiam fratribus nubebant. Confer Virg. Æneid. lib. I, 47, ibique Heynium et Cerdam.

695 sqq. Cf. VI, 600 sq. — *Addes frena*, bellandi pugnandique ardorem injicies. Cf. I, 36 seq. — *Fuerit*, ut *Fas fuerit* VI, 604. Vid. ad I, 163. — *Exæquare*, adscendere et superare. — *inponere vincula Eridano* ut *claudere cadaveribus*, vel *cæde* Eridanum, vel Trebiam sup. IV, 621; VI, 708; XI, 138. Ita et Ernesti V. C. hæc verba interpretatur. Marsus vero ad pontem retulit, quo H. junxerit fluvium et transierit. Sic *magno vincula Ponto jacta* (h. e. Hellesponto a Xerxe injecta) dixit Virgil. Cul. 30. — *inponere vincula Eridano*, subigere regionem juxta Padum; Lenz. coll. III, 511; Claudian. Laud. Stil. III, 23; Ovid. Fast. I, 285. Ed. — *Eridano* pro Trebia et Ticino. Vid. ad I, 132, et XI, 138. — *sacro*; v. ad v. 215. — *fœdare* sanguine *lacus*, Trasymenum lacum. — 698. Capitolium. — 700. Cf. ad v. 685.

701. *grates agit* Juno Jovi, quod Hannibalem, cui favebat, coercendi, atque ita Jovis iræ eripiendi et a periculo liberandi occasionem sibi dederit; Ern. — *grates agit* Jovi, quod non prostraverit Hannibalem fulmine, sed sibi ejus eripiendi copiam dederit; Lenz.—

Dimovit nubem, veroque adparuit ore.
« Non tibi cum Phrygio res Laurentive colono;
En, age; namque, oculis amota nube parumper,
Cernere cuncta dabo, surgit qua celsus ad auras,
Adspice, montis apex, vocitata Palatia regi
Parrhasio plena tenet et resonante pharetra,
Intenditque arcum, et pugnas meditatur Apollo.
« At, qua vicinis tollit se collibus altæ
Molis Aventinus, viden', ut Latonia virgo
Adcensas quatiat Phlegethontis gurgite tædas,

datur, scripti; *atrum Dimovit nimbum* suspicari possis, quia mox *nube* tur. — 710. *tumet et* Tell. unde *Parrhasio, plena, tumet*, (vid. ad lib. II, v *en, resonante pharetra* reposuit Lefeb. cujus hæc verba sunt: « Frigide i kenborch. et aliis *tenet et*. Certe si intendat arcum, debet illum *tenere*; ne id dixisse. » Enimvero Apollo non *tenet arcum*, sed *Palatia*, hoc est Palatinum occupat, et τὸ *en*, quod Lefeb. in deliciis est, modo præces 712. *At qui* scripti et vett. edd. — 713. De quantitate ultimæ syll. voc. *vide den'* multa disputant Intpp. ad Val. Fl. V, 595; Heins. ad Ovid. Ep. Her. XI

turbata; v. ad I, 477. — 705. Juno, densa nube, qua involuta adcesserat, dimota, ipsa specie divina se videndam præbet Hannibali. Sic Dii heroibus hominibusque a se amatis in conspectum veniunt. Vid. Heyne Exc. XIII ad Virg. Æn. I, 402 sq., et cf. Æn. II, 589 seq.

706 sqq. Cf. sup. ad v. 686 sq., et Virg. Æn. II, 601 sqq. — *non tibi res* est et pugnandum *cum Phrygio Laurentive colono*, cum Romanis et hominibus, sed cum Diis tutelaribus Romæ. Conf. ad I, 106, 110, 514; II, 352. — 709 sq. *vocitata Palatia regi Parrhasio*, montem Palatinum. Vide ad VI, 631 sq. — *vocitata regi*; conf. IV, 59, ibique Var. Lect. — *Parrhasio*, Arcadio: nam Parrhasia urbs et Parrhasius mons Arcadiæ. — 711. *Apollo* præsidet monti Palatino et *Palatinus* olim dictus a splendido marmoreoque templo, quod Augustus in Palatio in mem victoriæ Actiacæ exstruxera cui addita porticus cum bibli ca Latina Græcaque. Vide Aug. 29; Dio LIII, 1, p. 496 pert. II, 31, et IV, 6. — *p meditatur*; cf. ad V, 315, et I ad Virg. Æn. X, 455.

713. Hæc effecta, quonia monte Aventino inter reliqua ra publica ædesque sacras e bat templum Dianæ commun manorum Latinorumque sum consilio Servii Tullii exstruc unde Diana etiam *Aventina* c et mons Martial. XII, XVIII, 3 *lis dominæ Dianæ*. Cf. Liv. I Dionys. Hal. I, p. 25; Alex. D Roma vetus et recens, c. 13, 213, et Nardini Roma antic VII, c. 8, p. 445. — 714. Ita nys supra II, 610 (ubi v. not ap. Virg. Cul. 245. — 714. *Adcensas Phlegethontis gurgit*

Exsertos avidæ pugnæ nudata lacertos?
Parte alia, cerne, ut sævis Gradivus in armis
Inplerit dictum proprio de nomine campum.
Hinc Janus movet arma manu, movet inde Quirinus,
Quisque suo de colle Deus: sed enim adspice, quantus
Ægida commoveat nimbos flammasque vomentem
Jupiter, et quantis pascat ferus ignibus iras.
Huc vultus flecte, atque aude spectare Tonantem,
Quas hiemes, quantos concusso vertice cernis
Sub nutu tonitrus! oculis qui fulgurat ignis!
Cede Deis tandem, et Titania desine bella. »
Sic effata, virum indocilem pacisque modique,

et Bend. ad Horat. Epist. I, 1, 91. — 715. *Exsertos* (*aude*) *pugnæ*, etc. conj. Dausq. vel *avide*, quod prob. Barth. Adv. V, 6, et recepere Cell. Drak. Lefeb. Ern. Sed et sup. v. 457, *avida certamina* dici, vel utroque loco *rabida* scribendum esse, monuit N. Heins. Conf. sup. ad v. 457. — 718. *arma* pro *inde* Put. — 719. *quantus* Col. Oxon. Tell. R. 2, *quantos* Put. Vulgo *quantum*, vid. not. — 724. *fulgurat*, non *fulguret*, scripti.

e. letales, vel proprie, quia Diana etiam Hecate est, adeoque Dea inferna; Lenz. — 715. *nudata pugnæ*, ad pugnam, *κατὰ lacertos exsertos*, nisi malis jungere *nudata lacertos exsertos pugnæ*, ad pugnam; more venatricum et bellatricum, ut Dianæ ac Nympharum, quarum humerus pectusque dextrum in nummis et statuis nudatum conspicitur. Vid. sup. ad II, 78 sq.; Heyne ad Virg. Æn. I, 492 et inpr. XI, 649; Spanhem. ad Callim. H. in Dian. v. 212, 213.

716. Mars campum Martium obtinet. — 717. *Inplerit* armis, curru et comitatu (conf. ad IV, 324 sq., 430 seq.); vel potius, armorum et currus strepitu, ut IV, 436; vel denique, ut IX, 448, *clipeo campum involvens*. — *proprio*, ut VIII, 422. — 718. *Janus* tuetur Janiculum, et *Quirinus* collem Quirinalem. — 719 sq. Jupiter in monte Capitolino se parat prælio. — *quantus Ægida commoveat*; vid. ad I, 642.

720. Conf. Virg. Æn. VIII, 354, ibique Heyne. Docte autem ægis ipsa dicitur *vomere nimbos flammasque*, h. e. fulmina, quæ Jupiter dextra jaculatur, dum læva concutit ægidem. — 723. *hiemes*, ut III, 197. — *concusso vertice*, capite tuo. — 724. *Sub nutu*, potestate Jovis, ad ejus quasi nutum paratos, ut IV, 712. Nam de nutu, quo Jupiter totum tremefacit Olympum (Hom. Iliad. α, 528 sq.; Virg. Æn. IX, 106; X, 115), vix cogitandum videtur. — 725. *bella Titania*, h. e. bellum cum Diis, quale Titanes gesserunt; bella temeraria et infausta. Ed. — *desine bella*; vide Heinsium ad Ovid. Art. Am. II, 725.

Mirantem Superum vultus et flammea membra,
Abstrahit, ac pacem terris cæloque reponit.
Respectans abit, et castris avulsa moveri
Signa jubet ductor, remeaturumque minatur.
Redditur extemplo flagrantior æthere lampas,
Et tremula infuso resplendent cærula Phœbo.
At procul e muris videre ut signa revelli
Æneadæ, versumque ducem; tacita ora vicissim
Ostentant, nutuque docent, quod credere magno
Non audent hærente metu; nec abire volentis,
Sed fraudem insidiasque putant, et Punica corda:
Ac tacitæ natis infigunt oscula matres,
Donec procedens oculis sese abstulit agmen,
Suspectosque dolos demto terrore resolvit.
Tum vero passim sacra in Capitolia pergunt,

736. *volentis* Col. et Marsi edd. *volentem* Put. Vulgo *volentes*. — 738. *tacitæ*, non *tacite*, R. 1, ad marg. Parm. Ald. Marsi, Junt. et Gryph.

727. *flammea membra* ad oculos inprimis referenda, qui flammei et flammantes dici poetis solent in iratis et atroci vultu conspicuis; Ern. Sed eo potius *vultus flammei* spectant, utrumque vero maxime ad insignem splendorem multamque lucem, in qua Dii, quos Juno Hannibali videndos præbuerat, hominibus a se amatis heroibusque (nam alii mortales ne adspectum quidem eorum ferre possunt) manifesti nonnumquam in conspectum veniunt. Cf. Heyne Exc. XIII, ad Virgil. Æn. I, 402 sqq. — 728. *Abstrahit*, invitum, et cum vi, a Roma, vel ejus obpugnatione et audaci conatu, avertit. Sic *avellere Pœnum* sc. invitum ac nolentem, inf. XVI, 637. Conf. ad III, 591 in Var. Lect. — *reponit*, reddit, restituit. Cf. ad V, 535.

729 seq. *Respectans*; v. sup. ad v. 594, et ad VIII, 108. — *avulsa Signa*, ut vers. 733, *revelli Signa*, noto more, cum castra moverentur. — 731 seq. Cæli serenitas extemplo oritur vel redit discussa tempestate. Conf. sup. v. 637 sq., 664 sq. — 732. Cf. II, 663 sq., et ibi not. — *cærula*, ut I, 21. — *infuso Phœbo*; conf. Gronov. Obss. II, 7.

733. Bene Ernesti: « Egregius locus expressa veritate naturæ. Romani Hannibalem abeuntem vident. Jam respirant, idque primum vultu et ore taciti significant. Nam *metus hæret* adhuc in animis, et fraudis suspicionem alit. Sensim tollitur timor, sublato ex oculis hoste. Tum demum lætabundi sacris faciundis vacant. » — 737. *Punica corda*; v. ad I, 5, et II, 56.

738. Versus hic bene opponitur Virg. illi Æn. VII, 518. En.

Inque vicem amplexi permixta voce triumphum
Tarpeii clamant Jovis, ac delubra coronant.
Jamque omnes pandunt portas; ruit undique lætum,
Non sperata petens dudum sibi gaudia, vulgus.
Hi spectant, quo fixa loco tentoria regis
Adstiterint: hi, qua celsus de sede vocatas
Adfatus fuerit turmas: ubi belliger Astur,
Atque ubi atrox Garamas, sævusque tetenderit Hannon.
Corpora nunc viva sparguntur gurgitis unda:
Nunc Anienicolis statuunt altaria Nymphis.
Tum festam repetunt, lustratis mœnibus, urbem.

743. *coronant* scripti, Rom. 2, Benes. et al. Vulgo *decorant*, cujus verbi syll. ab optimi ævi poetis corripitur, quidquid contra dicat Daumius de caus. amiss. rad. ling. lat. p. m. 473. — 749. *Hannon* Col. Ox. Tell. R. 2; *Hanno* Ben. et al. *Anno* quidam. *Amon* Put. *Hammon* Mars. et alii, qui exponunt, Nasamones milites. — 752. *festa* primus edidit Marsus in Ven. poster. forte operarum incuria, *festa*, pro *festā*.

743. *delubra coronant;* v. ad v. 641. — 744 sqq. Imitat. Virg. Æn. II, 26 sqq. Diluta verbis gravitas Maroniana; at iniquior *Clément* (*Essai critique*, T. I, p. 58), quod in singulis verbis Silium carpebat; Ernest.

746. *regis,* Hannibalis. Vid. ad IV, 196. — 747 sq. *celsus de sede Adfatus fuerit turmas;* cf. sup. v. 567, 577 seq. et 622 in Var. Lect. — *Astur,* Hispani, pars exercitus Pœnorum. Cf. I, 231 seq. — 749. *Garamas* pro Afris, altera exercitus parte. Cf. ad I, 142, 414; III, 313. — *atrox* et *sævus,* fortis; vid. ad I, 2. — *Hannon* forte pro supplemento Carthagine vel ex Hispania misso, cui præfuisse videtur. — *tetenderit* scilicet tentoria; vid. ad III, 274.

750 sq. Nota expiatio et lustratio, ante sacrificia, preces solennes, ludos aliasque festivitates. Conf. Virg. Æn. III, 278 seq.; IV, 635. — *viva unda*, pura, gelida et fluente. Cf. VIII, 125; Virg. Æn. II, 719. — 751. *Nymphis Anienicolis,* Anienis, ad cujus ripam Hannibal castra posuerat. — 752. *festam urbem*, ut XI, 270. — *lustratis mœnibus*, amburbio. Conf. Lucan. I, 592 sq.; Vopisc. Aurel. 20, et Fest.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER DECIMUS TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Hannibal lente ad Tutiam rivum castra refert, ubi muliebrem ignaviam exprobrat militibus suis, qui, nullo vulnere adcepto, imbre ac tempestate perterriti prœliis excesserint; 1—18. Ita sensim restituit ardorem pugnandi, jamque Romam redire parat; 19—29. At edoctus a Dasio quodam, transfuga Romano, Urbem illam inexpugnabilem esse propter Palladium (cujus historia narratur 35—81), ad lucum Feroniæ pergit ire, et, spoliato ibi templo, divitiis ea tempestate inclito, ad Bruttium usque agrum, ad fretum Rhegiumque agmine progreditur; 30—93. Interea Q. Fulvius consul Roma redit Capuam, et, copiis suis ad perfidiam Campanorum vindicandam excitatis, turres arietesque cum vineis urbi admovet; 94—110. Animus suis crescit oblato omine fausto cervæ mille annorum, numinis loco a Campanis cultæ, quæ noctu luporum incursu consternata ex oppido profugit, et a Romanis capta Dianæ inmolatur; 111—137. Quo facto Fulvius Capuam corona cingit, et obsessis trepidantibus Taurea, longe omnium Campanorum fortissimus eques, provectus ante hostium stationes equo, Claudium Romanum, non inferiorem rei artisque militaris gloria, ad singulare in campo certamen provocat, quo Claudius superior factus refugientem ad urbem Tauream prosequitur, et patenti hostium portæ invectus, per alteram, stupentibus miraculo Campanis, incolumis evadit; 138—178. Quo virtutis exemplo exstimulati Romani omnes eodem furore Capuam obpugnant, et Fulvius Numitorem, unum e tergeminis, qui variis armis excubias agebant, hasta transfigit; 179—212. Tum Virrius porta se proripit cum mul-

tis civibus, et Veliternum Mariumque Calenus, robustus homo, hunc deinde Scipio, ac Volesus Ascanium obtruncat; 213—248. Campani tamen, qui in castra hostium inruperant, refugiunt in urbem et portas claudunt, quorum claustra et obices Romani moliuntur; 249—257. Tandem obsessi, gemitu parentum exterriti, consilia deditionis agitant, quæ Virrius, defectionis a Romanis auctor, inpedire conatur; 258—269. At postquam surdas pulsavit aures, qui perfidiæ scelerumque sibi conscii a Furiis agitantur, eum sequuntur domum, ubi epulati cum illo venenum omnes sumunt, et se invicem complexi eodem rogo cremantur; 270—298. Postero die Campani, ubi jam Milonem in murum evasisse vident, portas aperiunt, et lacrimis precibusque misericordiam Romanorum inplorant; 299—313. Horum exercitus ira incensus jam urbis evertendæ signum exspectat: sed quo minus ea diruatur inpedit religio et Jupiter ipse, cujus jussu Pan animos victorum mitigat; 314—350. Templa tamen domusque, pretiosa supellectile ornatæ, diripiuntur; Milo corona murali donatur; omnes, quorum de sententia maxime descitum ab Romanis constabat, securi percutiuntur; et Taurea, per pectus gladio transfixus, ante pedes Fulvii moribundus procumbit; 351—380. Per idem tempus Cn. et P. Scipiones in Hispania pereunt: quo tristi nuntio adcepto Scipio juvenis, qui tum Puteolis commorabatur, dolore confectus inferos adire in animum inducit, ut ibi parentis patruique umbras conveniat; 381—396. Itaque ad vicinas Averni fauces antrumque tendit Cumanum, ubi Autonoes sacerdotis monitu sacris rite factis manes evocat; 397—444. Quo facto primum ei obviam procedit, ne cruore quidem gustato, umbra Appii Claudii consulis, ad Capuam ex vulnere mortui, qui ab eo petit, ut cadaver suum non in patriam ad majorum sepulcra deportandum, sed quam primum terræ mandandum curet, quod Scipio promittit; 445—487. Mox adventat umbra Sibyllæ Cumanæ, quæ hausto victimarum sanguine futura juveni exponit fata (488—515), et vastam Orci voraginem (516—530), decem ejus portas vel septa (531—561), fluvios inferorum (562—578), monstra eorum (579—594), taxum ingentem, bubonum, strigum, Harpyiarumque sedem (595—600), Plutonem, jus dicentem de regibus (601—612), et varias umbras ostendit; 613 sqq. Primum adcedit Pomponia mater, quæ ex Jove, in anguem converso, se peperisse filium, et in puerperio mortuam esse docet; 613—649. Ei subcedunt pater patruusque, qui res a se in Hispania gestas extre-

maque fata memorant, et læti audiunt, in suum honorem cenotaphia in campo Martio exstructa, resque perditas in Hispania a Marcio restitutas esse; 650—704. Deinde Scipioni a Sibylla monstrantur Æmilius Paulus, Flaminius, Gracchus, Servilius (705—718), Brutus, Camillus, Curius, Pyrrhus (719—728), Lutatius, Hamilcar, qui valde lætatur de bello, quod a filio suo feliciter cum Romanis geri comperit (729—751); Decemviri, Alexander M. qui ad res audacter fortiterque gerendas juvenem exhortatur (752—775); Crœsus, Homerus, quem multæ sequuntur mirantes animæ (776—797), Achilles, Hector, Ajax, Nestor, Atrides, Ulysses, Castor (798—805); tum et feminæ, tam gloria ac virtutibus, quam flagitiis nobilitatæ, Lavinia, Hersilia, Carmentis, Tanaquil, Lucretia, Virginia, Clœlia, Tullia, Tarpeia et virgo Vestalis, incestus damnata (806—849); postremo manes Marii, Sullæ, Pompeii ac Cæsaris, ex inferis ad superos mox prodituri; 850—867. Quas umbras ubi Scipio vel vidit, vel adloquutus est, ultima Hannibalis fata ei sciscitanti Sibylla prædicit; 868—893. Inde vates ad suam in inferis sedem, juvenis vero lætus ad socios portumque redit; 894, 895.

SEGNE iter emenso vix dum Tarpeia videri
Culmina desierant, torvos quum versus ad Urbem
Ductor Agenoreus vultus remeare parabat.
Castra locat, nulla lædens ubi gramina ripa
Tutia deducit tenuem sine nomine rivum,

2. *torvo vultu* Med. forte rectius, judice Lefeb. Sed Silium similibus Græcismis ubique delectari recte monuit Draken. Conf. Heins. et Burm. ad Valer. Fl. III, 343. — 4. *radens* scribendum esse opinabatur N. Heins. ut designaretur, Turiam, vel Tutiam, rivum tenuem et exiguum, quum ripas non haberet, pro ripis *gramina radere* (vid. not. ad IV, 350), h. e. per plana et campos labi. At vid. not. — 5. *Tutia* Tell. R. 2, Med. Marsi, Mart. Herbip. Junt. Ald. Gryph. Nut. unde recepi cum Lefeb. et Ern. *Tucia* Oxon. Put. R. 1, *Tuscia* Parm. *Turia* ed. Basil.

2, 3. Conf. Juvenal. VII, 161...164. — 4. Hannibal « ad Tutiam fluvium castra retulit, sex millia passuum ab urbe, » Liv. XXVI, 11. — *nulla ripa*, sine alveo, ripam nullam fingens, et plano fere campo rivuli instar profluens, ideoque *gramina lædens*; Lef. et Ern. Cf. Var. Lect. — 5. *sine nomine*; v. ad VIII, 508, et IX, 373. Rivi

Et tacite Tuscis inglorius adfluit undis.
Hic modo primores socium, modo jussa deorum,
Nunc sese increpitat: « Dic o, cui Lydia cæde
Creverunt stagna, et concussa est Daunia tellus
Armorum tonitru, quas exanimatus in oras
Signa refers? qui mucro tuum, quæ lancea tandem
Intravit pectus? si nunc exsisteret alma
Carthago ante oculos, turrita celsa figura,
Quas abitus, miles, caussas, inlæse, dedisses?
« Imbres, o patria, et mixtos cum grandine nimbos
Et tonitrus fugio. » Procul hanc expellite gentis
Femineam Tyriæ labem, nisi luce serena
Nescire ac liquida Mavortem agitare sub æthra. »

et hinc aliæ recentt. forte et sic Col. ac vulgg. edd. Liv. XXVI, 11, ubi tamen Sigonius *Tutiam* ex vetustis libris prætulit, quam lect. retinuere Gron. Drakenb. et Ern. Conf. Cluver. Ital. ant. II, 10, 710. Præter Silium et Livium nemo mentionem facit hujus fluminis sive rivi, quem Dausq. perperam confundebat cum Thuriis, magnæ Græciæ urbe, quæ et Sybaris dicebatur. Notior est Turia, seu Turias et Turius, Hispaniæ fl. (hod. *Guadalabiar*) de quo vid. Plin. III, 3; Mel. II, 6; Sall. Hist. II. — 12. *si nunc se sisteret* maluerit N. Heins. improb. Lefeb. qui confert I, 585. — 15. *grandine* scripti. Vulgo *sanguine*. — 16. *gentes*, vel *menti* conj. N. Heins. et *genti* Drak.

tenuitas luxuria orationis exprimitur. De *Tutia* v. Var. Lect. — 6. *Tuscis undis*, Tiberi. Cf. supra ad VIII, 362.

7. *jussa deorum*, deos inmissa tempestate cœpta ejus interrumpentes; Ern. coll. XII, 605 seqq. At inpr. intell. jussa Junonis, forte et, quos hæc ei ad pugnam Romamque tuendam paratos ostenderat, deorum; unde voluntatem eorum conligebat. Vid. sup. XII, 701... 728. Bene et apte Hannibal, turpem nunc discessum animo secum reputans, indignatione exarsisse, et Romam redeundi consilium cepisse fingitur.

8 sq. *Lydia stagna*, Trasymenus Etruriæ lacus. Cf. ad IV, 719 seq. — *Daunia tellus*, Cannensis campus in Apulia, v. ad I, 291. — 10. *exanimatus*, anxius, timidus.

12 sq. *alma Carthago*; v. ad III, 203. — *turrita celsa figura*, ob alta mœnia et Byrsam arcem, in celsissima rupe sitam. — 14. *abitus* a Roma. — *miles inlæse*, qui turpiter ac timide discessisti, sine certamine ac vulneribus. Similis fere est prosopopœia patriæ loquentis ap. Cic. orat. in Cat. I, 7 et 11. Ern.

15 sq. *Imbres... fugio*, verba militum, quibus turpis defensio continetur. — 16 seqq. *hanc labem*, *Nescire Mavortem agitare*, turpem ignaviam, quæ acie dimicare non audet, *nisi luce serena ac sub æthra liquida*, h. e. pura, clara, serena.

Terror adhuc inerat Superum; ac redolentia in armis
Fulmina, et ante oculos irati pugna Tonantis.
Parendi tamen, et cuicumque incumbere jusso
Durabat vigor, ac, sensim diffusus ad aures,
Signa reportandi crescebat in agmine fervor.
Sic, ubi perrupit stagnantem calculus undam,
Exiguos format per prima volumina gyros,
Mox, tremulum vibrans motu gliscente liquorem,
Multiplicat crebros sinuati gurgitis orbes;
Donec postremo laxatis circulus oris
Contingat geminas patulo curvamine ripas.
At contra Argyripæ pravum decus (inclita namque

24 *perrupit* Oxon. et Put. Vulgo *perrumpit.* — 28. *postremus* ad marg. Bonn. 1. — 30. *Argiripæ pravum decus* Colon. unde veram lectionem Silio restituit N. Heins. Tertia syll. voc. *Argyripa* corripitur, ut supra lib. IV, v. 554, et inf. XVII, 3??, ad exemplum Virg. Æneid. XI, 246, ubi vid. Heyne. *Agrype parvum decus* Put. *Agrippæ parvum d.* R. 1, Parm. Med. *Argirippa* Marsi ed. Ven. *Agrippæ haud parvum d.* edd. Marsi, Junt. Ald. et al. *Agrippa hau ! parvum d.* ed. Woltii Basil. et inde aliæ. Eædem aliæque aberratt. vid. ap. Virgil. l. l.

19 seq. *inerat* in mentibus militum. — *redolentia in armis Fulmina*; cf. XII, 625... 627. — 21. *incumbere jusso*, ut *incumbere labori* IV, 818. — 24 sqq. Imago ardoris pugnandi paulatim crescentis Silio propria, et luxurie quidem orationis, sed graphice adumbrata, quæ recte laudabatur a Scalig. Poet. VI, 6. Cf. supra ad VII, 141 sqq.; Drakenb. bene comparavit verba Senec. Nat. Quæst. I, 8. « Quum in piscinam lapis missus est, videmus in multos orbes aquam discedere, et fieri primum angustissimum orbem, deinde latiorem, ac deinde alios majores, donec evanescat impetus, et in planitiem immotarum aquarum solvatur. » Perperam autem Dausq. examussim h. l. delineari putabat ludum puerilem (forte illum, qui describitur a Minuc. Fel. in Octav. c. 3, ubi v. Intpp.). et parum apte laudabat Senec. Herc. fur. 683 sq.

28 Donec in utraque ripa gyri desinunt, evanescunt, et veluti absorbentur : nam tum *patulum* curvamen oritur, quum gyrus a ripa interrumpitur et quasi aperitur; Ernesti. Enimvero *patulum curvamen* est late patens, orbis latior. Idem V. C. hoc comparandi genus exemplo Maronis excusat, quum potius suavissimum sit. Vid. Scalig. l. c. Heyne ad Virg. Æneid. VIII, 22 seq., et Lowth. ibi laud. Cf. inf. XIV, 189 seq. et sup. VII, 141 sq.

30. Pœnum a reditu avocat Dasius transfuga, docens, Romam inexpugnabilem esse propter Palladium, cujus historiam intexit poeta ornatus sectandi doctrinæque

Semina ab Œnea ductoris stirpe trahebat
Ætoli), Dasio fuit haud ignobile nomen,
Lætus opum, sed clauda fides, seseque calenti
Addiderat Pœno, Latiæ diffisus habenæ.
Is, volvens veterum memorata antiqua parentum,
« Longo, miles, ait, quateret quum Teucria bello
Pergama, et ad muros staret sine sanguine Mavors,
Sollicitis Calchas (nam sic fortissimus heros
Poscenti socero sæpe inter pocula Dauno
Narrabat memori Diomedes condita mente),
Sed Calchas Danais, nisi clausum e sedibus arcis
Armisonæ curent simulacrum avellere Divæ,
Non unquam adfirmat Therapnæis Ilion armis

31. *OEnea* scripti, *Æneæ* R. 1, Parm. Med. Vulgo *OEnei*. — 32. *Autolidas id fuit ignobile nomen* Col. et Put. ex quorum vestigiis felici et admodum probabili conjectura veram lectionem revocavit N. Heins. qui bene suspicabatur, nomen hic latere viri cujusdam, et intelligenda hæc esse de Dasio Altinio Arpinate, principe civitatis opulentoque homine. qui, sequutus primo partes Punicas, postea ad Romanos defecerit; vid. Liv. XXIV, 45. Noti quoque alii Dasii proditores, Brundusinus et Salapinus, e Liv. XXI, 48, et XXVI, 38. De constructione hac, *Dasio fuit haud i. nomen*, vid. not. ad XI, 58, *Ætholidas inter fuit* R. 2. Vulgo *OEtolidas inter fuit haud i. n.* Male! *OEnidas* (hoc est Ætolos) *inter fuit* conj. Dausq. quod recepit Cell. qui et *Ætolos* reponi posse notavit. — 43. Secunda syll

ostentandæ studio, sequutus varios auctores, nescio quos, sed inpr. Virg. Æn. II, 164 sq. Cf. ibi Heyne in Excursu IX, et ad Apollod. p. 744... 752; Spanhem. ad Callim. H. in Lav. Pall. v. 39. Totum tamen commentum h. l. aptissimum est. De *Argyripa* (propr. *Argyrippa*) v. ad IV, 554; de *OEneo* sup. III, 367; et de *Dasio*, h. l. V. L.— *pravum decus*, homo nobilissimis natalibus ortus, sed pravus fidei et moribus corruptis; N. Heins.

31 sq. *Semina*, originem. — *ductoris Ætoli*, Diomedis, nepotis OEnei. Cf. ad I, 125, et XI, 505.

33 seq. *Lætus opum*, ut ap. Valer. Fl. III, 659, ubi v. Burm. — *clauda fides*, ut *manca virtus*, Cic Fin. III, 9. — *calenti Pœno*; conf. ad XV, 337. — *Latiæ habenæ*, Romanorum rebus et imperio. — 35. *volvens*, ut ap. Virg. Æn. I, 262.

36. *miles*, Græci. — 37. *staret*; v. ad IV, 44.

38. *Calchas* vates notissimus ex Hom. Iliad. α, 69 al. — *Sollicitis Calchas... Sed Calchas Danais*; cf. ad XII, 441 in Var. Lect. — 41. *e sedibus arcis*, e templo *Armisonæ Divæ*, Palladis, in arce Ilii sito.

43. *armis Therapnæis*, Spartanis, h. e. Græcorum, inter quorum principes erat Menelaus, frater Agamemnonis et rex Lacedæmon. Cf. ad I, 6; VI, 303, et VIII, 412.

... aut Ledæ rediturum nomen Amyclas.
... ..., ne cui perrumpere detur,
... quas unquam possederit, urbes.
... ... adjuncto monstratam evasit in arcem
... ... Ithaco, et, dextra molitus in ipso
... ... aditu templi, cæleste reportat
Palladium, ac nostris aperit mala Pergama fatis.
Nam postquam Œnotris fundavit finibus urbem,

... *Thera...* corripitur, vid. ad VI, 303, et Heins. ad Ovid. Met. VI, 468. ... *C...* malebat N. Heins. quem vide ad Ovid. Epist. Her. I, 48, et Met. XIV, ... ; Conf. et Bentl. ad Horat. Od. III, III, 23. Sic et *Excisa ferro est Pergamum* dixit Seneca Troad. v. 14, ubi vid. Gron. Sed tam ..., *Ilium* et *Ilion*, quam ... et *Ilios* scribitur, vid. Heins. l. c. — 47. *evadit* Put. — 48. *amolitus* ... N. Heins. Sed vid. not. — 50. *male* e R. 2, recepit Lefeb. et sic scribendum putaverat N. Heins. prob. Drak. ut sententia h. l. esset, ut damnum et perniciem nostram effecit, ut Troja capi potuerit. Eodem tamen sensu Ernesti vulgatam adcepit lectionem, quæ et placebat Burm. coll. v. 61, neque displicebat Drak. si *mala* exponerentur infelicia, et v. 51; *Sed*, non *Nam*, legeretur. — 51. *Nam* Col. Oxon. R. 1, Parm. Mediol. Mars. et Mart. Herbip. quod h. l. pro *en*, ... ut passim in Virg., positum notat Lefeb. Cf. Heyne ad Virg. Ge. IV, 445, et ... VI, 378. Vulgo *Sed. Œnotris* Ald. Gryph. et alii. At vid. not. ad VIII,

44. *Ledæ nomen*, Helenam, Ledæ filiam, ut *nomen Echionium* ap. Virg. Æneid. XII, 515, ubi v. Serv. et Heyne. *Amyclas*, Spartam, vel Laconiam.

47. Quidam poetæ *palladium* a Diomede et Ulysse (conf. tabula Iliaca num. 95), alii a solo Ulysse (v. Gorlæi Dactyl. P. II, n. 95, Fabretti Comm. ad Tabul. Iliac. p. 364, et Begeri Thes. Brand. T. I, p. 94), ante Trojam captam, alii vero post captam demum urbem (quod ex Pausan. Phocic. c. 26, intelligitur) Trojanis furto ablatum fuisse memorant, Draken C: Heyne Exc. IX ad Virg. Æn. II, et ... ... T. I, p. 6... ... ... cum Ulysse ... ad I, ..., et II, 180.

48. ... ... Diomedes, ... cognatus ... ... ardens, ... verbi vis admodum dubia est. Rectius forte Lefeb. perrumpens impetu facto, vel N. Heins. amoliens. Sic *moliri montes sede sua*, *obices*, *portam*, *fores*, etc., dixere Liv. IX, 3; VI, 33; XXIV, 46; XXV, 36; XXVII, 28; Tac. Ann. I, 39 et alii dixere. Cf. ad I, 645; IV, 788; V, 585, et ad rem Virg. Æn. II, 166.

49. *cæleste Palladium*, διιπετές. Cf. Heyne ad Apollod. p. 744.

50. Cf. ... Lect. et Virg. Æn. II, 169 sq. De Palladio autem Lavinium a Diomede, et inde Romam translato, v. Spanhem. ad Callim. H. in Lav. Pall. v. 39, et de Diomedis sedibus e litore Apuliæ Daunorumque finibus, ubi Dauni regis filia in matrimonium ducta ... Argos, seu ... ... Exc. I, ... Virgil. ... ...

Æger delicti, Phrygium placare colendo
Numen, et Iliacos parat exorare Penates.
Ingens jam templum celsa surgebat in arce,
Laomedonteæ sedes ingrata Minervæ:
Quum medios inter somnos altamque quietem,
Nec celata deam, et minitans Tritonia virgo:
« Non hæc, Tydide, tantæ pro laudis honore
« Digna paras, non Garganus, nec Daunia tellus
« Debentur nobis: quære in Laurentibus arvis,
« Qui nunc prima locant melioris mœnia Trojæ.
« Huc vittas castumque refer penetrale parentum. »
Quîs trepidus monitis Saturnia regna capessit.
Jam Phryx condebat Lavinia Pergama victor,
Armaque Laurenti figebat Troia luco.
Verum ubi Tyrrheni perventum ad fluminis undas,
Castraque Tydides posuit fulgentia ripa,

46. — 60. *vobis* R. 2. Enimvero ipsa Pallas non Arpis, sed Lavinii et deinde Romæ vult coli. — 61. *nomina* Put. *meliori* malebat N. Heins. et sic tacite edidit Lefeb. — 62. *Huc vittas* Col. Tell. R. 2, *Huc intras* Oxon. et Put. *Huc nutras* R. 1, Parm. Med. Deinde *castumque* Col. R. 1, Parm. Med. Ben. Vulgatæ lectionis, *Huc intra captumque*, auctor est Marsus, *raptumque* (a Diomede et Ulysse) malebat Burm. Sed vid. not. — 67. Hic versus N. Heinsio suspectus erat, quia

v. ad I, 2, et VIII, 46. — 52 seq. *Æger delicti*, propter Palladium furto abductum; unde et *impius* Virgil. Æn. II, 163 dicitur. Conf. Heins. ad Valer. Fl. III, 737. — *Phrygium Numen, et Iliacos Penates*, Palladem. Cf. ad I, 43. — 54. *surgebat*, exstruebatur, ut VII, 747; Virgil. Æn. I, 437 al. — 55. *Laomedonteæ*, ut VII, 437. — *sedes*, ut XII, 48, ubi v. V. L. — 57. *Nec celata deum*, forma divina, ut *vero ore* XII, 705, ubi v. not. — *Tritonia virgo;* cf. ad III, 323. — 59. *Garganus* et *Daunia tellus*, Apulia. Vid. ad I, 291, et IV, 561.

60 seq. Quære Æneam, qui in Laurenti agro novam Trojam exstruxit (v. Heyne Exc. III ad Virg. Æn. VII), et Palladium Trojanis redde. — 62. *vittas et penetrale* signum palladis (v. ad I, 668; Cic. Nat. D. II, 27, et Virgil. Æneid. II, 168): nisi *vittas* Vestæ cum N. Heins. intelligere malis. Cf. Heyne not. et Exc. IX ad Virgil. Æn. II, 296. — *castum penetrale*, signum Palladis, virginis perpetuæ: cujus solenne epith. est, ut et sacrorum.

64. *Phryx*, Trojanus; *victor* Turni, Æneas. — *Lavinia Pergama*, novam quasi Trojam, quam a conjuge sua Lavinium dixit. — 66. *Tyrrheni fluminis;* cf. v. 6, et ad VIII, 362. — 67. *Castra*, classem in statione positam, *fulgentia*, ut

Priamidæ intremuere metu : tum, pignora pacis
Prætendens dextra ramum canentis olivæ,
Sic orsus Dauni gener inter murmura Teucrum :
« Pone, Anchisiade, memores irasque metusque;
« Quidquid ad Idæos Xanthum Simoentaque nobis
« Sanguine sudatum Scææque ad limina portæ,
« Haud nostrum est : egere dei duræque sorores.
« Nunc, age, quod superest, cur non melioribus, ævi,
« Ducimus auspiciis? dextras jungamus inermes.
« Fœderis, en, hæc testis erit. » Veniamque precatus
Trojanam ostentat trepidis de puppe Minervam.
Hæc ausos Celtas inrumpere mœnia Romæ
Conripuit leto; neque tot de millibus unum
Ingentis populi patrias dimisit ad aras. »
His fractus ductor convelli signa maniplis
Optato lætis abitu jubet : itur in agros,

Diomedes non manu venerit armata (conf. v. 78), et *fidepentia castra* ab hoc loco aliena. At vid. not. — 68. *pignore* Colon. Sed elegantior adpositio; N. Heins. — 69. *candentis* priscæ edd. et v. 71, *Anchisiadæ*. Male! *Anchisiada* putabat N. Heins. quod tacite recepit Lefeb. vid. ad lib. III, v. 650. — 75. *ævum* Putean. — 76. *inermes* quatuor scripti et R. 2. Vulgo *inertes*; cf. Heins. et Heyne ad loca similia Virg. Æn. X, 595; XI, 414, 672; XII, 311. — 78. *trepidus* Col. Male! conf. v. 68. — 81. *aras*, non *oras*, Col. Oxon. et R. 2. Eleganter *aras patrias* poeta dixit pro patria. Cf. Heins. et Heyne ad Virg. Æneid. XI, 269, ubi lectio *patriis aris* etiam Silii imitatione firmatur.

XII, 435, *arx corusca*; Drak. Cf. Cerda et Heyne ad Virg. Æn. III, 519; IV, 604; 5, 669; Heusing. ad Corn. Nep. Alcib. 8.

69. Imitat. Virg. Æn. VIII, 116, 128; XI, 101, 332. — *canentis olivæ*, ut *pallentis* ap. Virg. Ecl. V, 16; Drak. — 70. *Dauni gener*; cf. ad v. 50 seq. — 71. *memores iras metusque*; v. ad III, 65, et Heyne ad Virg. Æn. I, 4.

72. *Idæos*, Trojanos fluvios. — 73. *Sanguine sudatum*; cf. II, 455, ibique not. Cf. Virg. Æn. III, 350 sq. — 74. *Haud nostrum est*, etc., haud nostra, sed deorum et Parcarum voluntate, fato, actum est. — *sorores duræ*, ut I, 281, ubi v. not. — 76. *dextras jungamus inermes*, noto pacis, amicitiæ et fœderis signo. Cf. Var. Lect. — 77. *hæc*, *διιπετὲς*. — 79 sq. Res notissima e Liv. V, 49. Conf. sup. I, 624 sq., et IV, 150 sq. Poeta vero cladem Gallorum palladio, non virtuti Camilli tribuit. — 81. *aras patrias*; v. Var. Lect.

82. Conf. Liv. XXVI, 11. — *His* Dasii verbis *fractus ductor*, Hannibalis animus, furor, impetus, con-

Dives ubi ante omnes colitur Feronia luco,
Et sacer humectat fluvialia rura Capenas.
Fama est, intactas longævi ab origine fani
Crevisse, in medium congestis undique donis,
Inmensum per tempus opes, lustrisque relictum
Innumeris aurum, solo servante pavore.
Hac avidas mentes et barbara corda rapina
Polluit, atque armat contemtu pectora divum.
Avia tunc longinqua placent, quæ sulcat aratro
Ad freta porrectis Trinacria Bruttius arvis.

84. *Dives ubi annoso*, vel *antiquo-luco* legendum esse et sequentia id confirmare opinabatur N. Heins. — 86. *fani* Colon. Vulgo *Fauni*: Male! — 90. *Hac* Colon. Rom. 1, Parm. Med. *Hanc* Oxon. et Puteol. *Hec* Marsus errore librariorum, qui tamen vulgatam lect. *Hæc* peperit. — 91. *contemtus* malebat Burm.

siliumque fractum, vel ipse a sententia abductus est. — *convelli signa*, ut XIII, 729, 733.

84. *Feronia*, dea Latii Indiges (v. Heyne ad Virgil. Æneid. VII, 800; VIII, 564, et Struv. Synt. Ant. Rom. c. 1, p. 162), cujus triplex in Italia lucus cum fano memoratur: primus ad Tarracinam, seu Anxur in Latio et via Appia (de quo v. Virg. l. c. Horat. sat. I, v, 24, et Cluver. Ital. ant. II, 2, p. 460); alter in Etruria inter Lunam et Pisas ad Vesidiam fl. (si fides habenda inscriptioni apud Gruter. p. 220); tertius, de quo h. l. agitur, in eadem Etruria, inter Veios et Tiberim, in agro *Capenate*, ad radices Soractis montis, de quo v. Liv. XXVII, 4, 5; Virg. Æn. VII, 697; Cluver. II, 3, p. 547. *Fanum* hoc divitiis inclitum, ibique forum totius Italiæ mercatumque frequentem, Deam vero in illo communiter a Sabinis et Latinis cultam fuisse, tradunt Liv. I, 30; XXVI, 11, et Dionys. Hal. II, 6; III, 32. Cf. sup. ad V, 175 sq. Capena, seu Capenas et Capenus (Frontin. p. 121) notum Etruriæ oppidum, sed fluvius *Capenas* ignotus. — 85. *sacer*, tamquam adcola et custos sacri nemoris ac fani; Mars. Conf. et ad XII, 215. — 89. *solus pavor*, h. e. religio (v. ad I, 82), *servabat*, tuebatur opes templi, ab iis diripiendis homines absterrebat. Dausqueius non male comparabat locum Diodori, lib V: Ἴδιον δέ τι συμβαίνει καὶ παράδοξον παρὰ τοῖς ἄνω Κελτοῖς περὶ τὰ τεμένη τῶν Θεῶν γιγνόμενον· ἐν γὰρ τοῖς ἱεροῖς καὶ τεμένεσιν ἐπὶ τῆς χώρας ἀνειμένοις ἔῤῥιπται πολὺς χρυσὸς ἀνατεθειμένος τοῖς Θεοῖς· καὶ τῶν ἐγχωρίων μηδεὶς ἅπτεται τούτου διὰ τὴν δεισιδαιμονίαν, καίπερ ὄντων τῶν Κελτῶν φιλαργύρων καθ' ὑπερβολήν. Conf. et Virg. Æn. VII, 60. — 91. *armat contemtu pectora*, ut IV, 249.

92 sq. Cf. Liv. XXVI, 12 pr. — *sulcat aratro*, ut *Thraces arant* ap. Virg. Æn. III, 14, et similia passim. Vid. ad VIII, 564. — 94. *Haud lætus*, tristis: eum enim invitum, et deorum portentis territum, ac

Dum Libys haud lætus Rhegina ad litora tendit,
Victor, submoto patriis a finibus hoste,
Fulvius infaustam Campana ad mœnia clausis
Portabat famam, miserisque extrema movebat.
Tum prensans passim, cuicumque est nomen in armis :
« Dedecus hoc defende manu! cur perfida, et urbi
Altera Carthago nostræ, post fœdera rupta,
Et missum ad portas Pœnum, post jura petita
Consulis alterni, stat adhuc? et turribus altis
Hannibalem ac libycas exspectat lenta cohortes? »
Miscebat dictis facta, et nunc robore celsas
Educi turres, queîs vinceret ardua muri,
Cogebat, nunc conjunctas adstringere nodis
Instabat ferroque trabes, quo frangeret altos
Portarum postes, quateretque morantia claustra.

94. *haud lentus* (ut ap. Liv. XXVI, 12, pr. *repentino adventu*) emend. N. Heins. et edidit Lefeb. Non male; vid. tamen not. *Regina* Oxon. cum nonnullis ex primis edd. non improb. Drak. cujus nota est hæc : « Qui nomen a ῥήγνυμι deducunt, quod fama sit, eo in loco impetu maris Siciliam ab Italia abruptam esse, *Rhegium* malunt : his vero, qui a *Rege* derivant propter loci splendorem, *Regium* placet, ut Grævio ad Cic. Epist. Fam. XII, 25. Antiqui lapides literati, nunc addita, nunc detracta adspiratione, utramque orthographiam agnoscunt. » — 97. *miserique* Mars. et quidam alii. — 99. *urbis* Col. — 101. *admissum* Oxon. cum priscis edd. — 106. *conjunctis* Put.

tandem Dasii narratione permotum, Romæ capiendæ spem posuisse, et inde movisse, ex initio hujus et fine superioris libri constat; Drak.

97. *miseris*, obsessis Capuæ civibus *extrema* mala *movebat*, parabat. Ernesti : ita urbem obsidebat, ut spes nulla salutis civibus relinqueretur. — 98. *prensans*, rogans. Vid. ad lib. VI, v. 461 sq. *cuicumque est nomen in armis*, fortissimos militum, viros spectatæ virtutis.

99. Verba Fulvii. — *Dedecus defende*, ut V, 490, ubi v. not. Ernesti : injurias a Campanis nobis factas armis ulciscimini. Sed *dedecus* eo spectat, quod tam perfida urbs tam diu nequidquam obsidetur. Cf. sqq.

100. *fœdera rupta*; conf. XI, 29 seq. — 101 seq. *missum ad portas Pœnum*, Hannibalem arcessitum, quum Campani ad eum deficerent, de quo vid. XI, 132 seq., et XII, 449 sq. — *post jura petita Consulis alterni*; conf. XI, 55 sqq. — 103. *lenta*, secura, sine metu, et in otio. Cf. ad II, 489. — 104. *robore*, e ligno, ligneas. — 106. *conjunctas adstringere nodis*, palilogia, de qua v. ad IX, 99. — 107. *trabes*, arietes. — 108. *morantia claustra*, ut VII, 130.

Hic latera intextus stellatis axibus agger,
Hic gravida armato surgebat vinea dorso.
At postquam properata satis, quæ commonet usus,
Dat signum, atque alacer scalis transcendere muros
Imperat, ac sævis urbem terroribus inplet,
Quum subito dextrum obfulsit conatibus omen.
Cerva fuit, raro terris spectata colore,
Quæ candore nivem, candore anteiret olores.
Hanc agreste Capys donum, quum mœnia sulco
Signaret, grato parvæ mollitus amore,
Nutrierat, sensusque hominis donarat alendo.

111. *At* Colon. et Putean. Vulgo *Ac*. — 114. *Tum* emend. Dausq. Sed vulgata quoque lectio bene se habet; *offulsit* Colon. Conf. Heins. ad Virgil. Æneid. IX, 110, 731, et Valer. Flacc. IV, 482. Vulg. *effulsit*. — 115. *Teucris* pro *terris* scribendum censebat N. Heins. — 118. *parvam molitus* emend. idem, putans *moliri* esse id. qd. moderari, fingere, regere, ut *moliri parva tela manu, iter, terras*, ap. Senec. in Hippol. Œdipo et Troad. 682, quæ tamen exempla ad hanc verbi vim probandam nihil faciunt. Neque hanc conjecturam mihi persuasit

109. Dausq. Cell. et Ernesti intelligunt turres et machinas, quarum lateribus *stellati axes*, h. e. rotæ radiatæ fuerint adnexæ. Sed de *aggere* sermo est; unde *axes stellati* videntur potius ligna dici sive tigna, cancellatim, ad instar stellæ radiatæ vel potius radiorum rotæ, directa, transversa et decussata, quibus latera aggeris varie ligabantur. Ipsa autem verba petita sunt e Lucano, III, 455. Conf. Lips. Poliorcet. II, 3. — 110. *dorsum armatum*, dicuntur milites, vineis tecti; vel tectum vineæ permunitum, et, ut utar verbis Veget. IV, 15, *duplici munitione, tabulatis* (f. *tabulis*) *cratibusque contextum* (quod tamen tabulatum magis proprie pluteorum fuit); aut vinea dicitur *gravida dorso armato*, quia a tergo et dorso armatum militem revelat et ostendit. Ita Lips. Poliorc. I, 7. — *gravida*, ut *fœta armis* et *gravis* apud Virg. Æneid. lib. II, 238, et VI, 516, ad quæ loca vide Heyne. — *surgebat*, ut v. 54.

115. Commentum ornatus studio carmini intextum, et depromtum e Virg. Æn. VII, 483 sqq. sed Siliana orationis luxurie expressum. Conf. Heyne ad Virg. l. c. et Calpurn. VI, 32. — *Cerva*, in Virg. *cervus*. Cf. ad III, 39, in V. L.

116. Cf. Virg. Æn. XII, 84, ibique Cerda et Heyne. — 117 seq. *Capys*, de quo vid. ad XI, 30. — *mœnia sulco Signaret*, ambitum eorum locumque urbis novæ aratro definiret, h. e. Capuam conderet. Res nota ex Isidor. Orig. XV, 2; Serv. ad Virgil. Æn. V, 755, et Intpp. Ovid. Fast. IV, 819. — *mollitus*, captus. Quod feram captam occidi noluerat; Burman. — 119. Verba Virg. Æn. VII, 487... 490, ornatu parum apto et jucundo va-

Inde exuta feram, docilisque adcedere mensis,
Atque ultro blanda adtactu gaudebat herili.
Aurato matres adsuetæ pectine mitem
Comere, et humenti fluvio revocare colorem.
Numen erat jam cerva loci; famulamque Dianæ
Credebant, ac tura deum de more dabantur.
Hæc, ævi vitæque tenax, felixque senectam
Mille indefessos viridem duxisse per annos,
Seclorum numero Trojanis condita tecta
Æquabat: sed enim longo nox venerat ævo.
Nam, subito incursu sævorum agitata luporum,
Qui noctis tenebris urbem (miserabile bello
Prodigium) intrarant, primos ad luminis ortus
Extulerat sese portis, pavidaque petebat
Consternata fuga positos ad mœnia campos.
Exceptam læto juvenum certamine ductor
Mactat, Diva, tibi, tibi enim hæc gratissima sacra,
Fulvius, atque adsis orat, Latonia, cœptis.

Lefeb. coll. Ovid. A. A. II, 319. — 123. *renovare* Nicander et post eum alii edidere. — 129. *sed enim*, non *sed jam*, scripti; confer not. ad I, 33. Deinde *nox* scripti, R. 1, Parm. Med. *mox* R. 2. Vulgo *mors*, ex interpretamento, vid. ad II, 574. Vocab. tamen *nox* nude positum pro morte nunc, præsertim de cerva, recte, opinor, displicuit Ernesto V. C. ut et N. Heins. inf. v. 270. — 136. *Mactat, Diva, tibi enim gratissima sacra* Col. mendose! *Macta, Diva, tibi, tibi enim hunc, gratissima sacra* conj. N. Heins. *tibi, tibi enim hanc* non male reposuit Lefeb. coll.

riata. — 120. *exuta feram*, ferina natura, seu feritate exuta, deposita, h. e. mansuefacta. Cf. ad VI, 100, et VII, 496. — 124 sq. Conf. ad VI, 283... 288, et Gron. Obss. I, 13.

126. Quæ Plinius, VIII, 32 seu 50 (ubi vid. Harduin.) et alii de grandi cervorum ætate tradant, fabulosa esse, jam monuit Aristot. Hist. An. IX, 6; et hodie satis constat, raro triginta annis majores inveniri. — 127. *Mille* tamen cervorum *anni* a nemine, quod sciam, memorantur, et poeta nimis rem auxit. — 129. *nox*, mors. Vid. Var. Lect. — 131 seq. *miserabile bello Prodigium*, ut sup. VIII, 638, ubi v. not. — 134. *Consternata*; conf. Heinsium ad Ovidii Metam. lib. II, 314.

135. Cogita milites omine fausto lætos inter se certasse, quis primus caperet cervam; Ern. *Excipere* verbum proprium venatoribus, qui feras dolo ac fraude capiunt, ut δέχεσθαι. Vid. Burm. ad Quint. Inst. Or. II, 12, et Phædr. I, 11, 6, ubi cf. etiam Hartman. in Chrestom. Phædr.

Inde, alacer fidensque Dea, circumdata clausis
Arma movet, quaque obliquo curvantur in orbem
Mœnia flexa sinu, spissa vallata corona
Adligat, et telis in morem indaginis ambit.
Dum pavitant, spumantis equi fera corda fatigans,
Evehitur porta sublimis Taurea cristis
Bellator, cui Sidonius superare lacerto
Ductor et Autololas dabat et Maurusia tela.
Is, trepido ac lituum tinnitu stare neganti
Imperitans violenter equo, postquam auribus hostis
Vicinum sese videt, et clamore propinquo,

loco simillimo Virgil. VIII, 84, ubi vid. Heyne de usu voc. *enim*. — 141. *terris* Parm. — 142. *Tum* R. 1, Parm. Mediol. *pavitans* scripti, R. 1, Parm. Med. — 145. *dabat*, non *dedit*, Col. *parere lacerto* conj. N. Heins. *superante* ad marg. Silii sui notaverat Corte laudaveratque Markl. Epist. crit. p. 40. Sed vid. not. — 146. Vulgo *alituum*. Male! *et lituum* Mars. ed. Ven. *ac lituum* est ex emend. Dausq. et N. Heins. non est lectio c. Col. quod N. Heins. testari falso monet Drak. *Is trepido alipedi, ac hinnitu stare n.* perperam quoque conj. Dausq. et *Is trepido lituum tinnitu* Scaliger. quod recepit Cellar. *strepitu ac lituum tinnitu*, etc. emend. Burm. quod admodum adridebat Draken. non mihi : nam ὁμοιοτέλευτα *strepitu* et *tinnitu* auribus ingratissima sunt, et simplicissima est N. Heinsii medicina. De *lituum tinnitu* vid. ad XII, 182. *Trepidus* autem *equus* est properus, festinans, inquietus; quod jam notavere Dausq. et Drak. Conf. ad VIII, 222. — 147. *violentus* R. 1, et Ben. forte verius, judice Lefeb. — 148. *et* Col. Put. R. 2. Vulgo *ac*, quod pro confestim, seu propere h. l. positum putabat Dausq. *huic* conj.

138 sqq. « Capua etsi nihilo segnius obsessa per eos dies fuerat, tamen adventum Flacci sensit, » Liv. XXVI, 12. — *spissa vallata corona Adligat*, urbem corona cingit; noto obpugnandi modo, de quo v. Lips. Poliorc. I, 4, *telis in morem indaginis ambit*, tam arte Capuam obsidet, ut venator saltus ac ferarum latibula *indagine*, h. e. ingenti retium cassiumque serie, cingere solet, ne ulla elabendi occasio detur; quo sensu et inf. XIV, 368, *navalis indago* dicitur navium corona ac ordo; Drakenb. Cf. X, 80, et Cerda ad Virg. Æneid. IV, 121.

142. Poeta, confuso temporum rerumque ordine, huc transtulit narrationem Liv. XXIII, 46 sq. de Tureæ Campani singulari certamine cum Claudio Asello, fortissimo Romanorum milite. — *pavitant*, Campani arte obsessi. — 143 seq. *sublimis cristis*, heroum more. Cf. Heyne ad Virg. Æneid. I, 468, et Köppen ad Homer. Iliad. β, 816. — *superare lacerto dabat*, quum præposuit ceteris; Marsus. Male! Recte Lefeb. fatebatur, concedebat, Hannibal, Tauream Mauris præstare lacerti viribus. Withof. emendat : *cui sidonios superare lacerto Robur, et*, etc., ut more poetarum res inanimata aliquid dare dicatur. — 146 et 148. Vid. V. L.

« Claudius huic, inquit (præstabat Claudius arte
Bellandi, et merita mille inter prælia fama),
Huic, inquit, solum, si qua est fiducia dextræ,
Det sese campo, atque ineat certamina mecum. »
 Una mora Æneadæ, postquam vox adtigit aures,
Dum daret auspicium jusque in certamina ductor.
Prævetitum namque et capital, committere Martem,
Sponte viris. Erumpit ovans, ut Fulvius arma
Imperio solvit, patulumque invectus in æquor
Erigit undantem glomerato pulvere nubem.
Indignatus opem amenti, socioque juvare
Expulsum nodo jaculum, atque arcessere vires,
Taurea vibrabat nudis conatibus hastam.
Inde, ruens ira, telum contorquet in auras.

N. Heins. ut ter repetatur, *en* edidit Lefeb. quæ mutatio et levissima est et haud dubie vera. — 149. *huc* Put. quod recepit Lefeb. qui eam ob causam et v. 151, *Huc* reposuit. — 153. *vox accidit aures* non male conj. Drak. coll. Plaut. Stich. I, II, 31; Curt. IV, 4; Heins. ad Valer. Fl. II, 452, et Ovid. Fast. V, 360; Gifan. Ind. Lucret. in voce *Accidere*, Colv. et Elmenh. ad Apul. Met. V, p. 160. Neque tamen vulgatam lect. damnabat. — 154. *jusque* Col. *atque* Put. *suus* perperam corrig. Carr. Vulgo *usque*, inepte, judice etiam Dausq. — 155. *Prævehitur* Oxon. *in certamina ductor Prævehitur, namque ex Capua* R. 1, Parm. Med. *Prævetitum namque et capital* recte Col. et Put. *namque et capita* Oxon. *Prævetitum namque capiti* Mars. et Mart. Herbip. *Prævetitum capitis pœna* Ben. ut conj. Dausq. *Prævetitum capiti pœna* Nicander in Junt. edidit et ad ejus exemplum alii. — 162. *contorsit* Put. *furens ira*, vel *ruens teneras telum contorsit in auras* opinabatur N.

153 seq. « Hæc ubi Asello nuntiata sunt in castra, id modo moratus, ut consulem percunctaretur, liceretne extra ordinem in provocantem hostem pugnare? permissu ejus arma extemplo cepit; » Liv. l. l. — *Æneadæ*, Romano. — *auspicium* (ut XVII, 563) *jusque in certamina*, potestatem ac veniam pugnandi, N. Heins. quem vide ad Ovid. Amor. I, 1, 5.

155. *capital*, ἀρχαϊκῶς pro *capitale*, scilicet facinus, seu crimen, pœna capitis luendum. Vid. Ernesti clav. Cic. De pœnis militum, qui pugnam nisi jussi inierant et discesserant a signis, v. Lips. Mil. Rom. IV, 4. — 156 seq. *arma imperio solvit*, pugnandi potestatem dederat. — 158. Conf. ad lib. V, cap. 535.

159 sq. Taurea, ut vires lacerti (conf. v. 144) ostentaret, hastam ope *amenti*, vel *nodi*, vibrare noluit, sed *nudis conatibus*, sine illorum ope, sola lacertorum vi, jecit. Cf. ad I, 219, 318; IV, 14, 291. — *Indignatus opem*, non dignatus, respuens, tamquam rem indignam et inhonestam.

At non idem animus Rutulo : speculatur, et omni
Corpore perlustrat, qua sit certissima ferro
In vulnus via : nunc vibrat, nunc comprimit hastam,
Mentiturque minas : mediam tunc transiit ictu
Parmam, sed grato fraudata est sanguine cuspis.
Tum strictum propere vagina detegit ensem.
Et jam ferrata rapiebat calce volantem
Taurea cornipedem, fugiens minitantia fata.
Nec Rutulus levior cedentis perdere terga:
Nam profugo rapidus fusis instabat habenis.
Utque metus victum, sic ira et gloria portis

Heins. quem vide ad Virgil. Æneid. IX, 699. — 163. *speculatur* est ex emend. N. Heins. pro vulg. *spectatur;* conf. ad VII, 123, *ab omni* Tell. R. 1, Ben. *speculatur in omni Corpore, perlustrat*, etc. edidit Lefeb. Forte leg. *spectatur in o. C. perlustrans.* — 165. *librat* maluerit N. Heins. et tacite recepit Lefeb. non inprob. Drak. quum *vibrabat* proxime præcesserit; cf. ad I, 351; III, 319; IX, 523. — 166. *tunc transiit* Col. ut ap. Iscan. bell. Troj. VI, 51, sup. X, 253, et alibi *intrare* ac *penetrare*. Vulgo *transigit*, quod servavit Lefeb. et *nunc*, pro quo tamen et in Oxon. *tunc* legitur, *transfigit* Put. et R. 2; *Mentitusque minas mediam tunc transigit ictu P.* corrig. N. Heins. — 168. *deripit ensem* e c. Tell. recepit Lefeb. coll. Hom. Iliad. μ, 190, υ, 284, et sic conjecerat Burm. — 169. *quatiebat* opinabatur N. Heins. (cf. ad VII, 696, 697, ac not. ad II, 71) et *fodiebat* (ut VI, 212; VII, 67; Virg. Æn. VI, 882) Draken. qui tamen τὸ *rapiebat* multum facere arbitrabatur ad festinationem Taureæ, qua se pugnæ subduxerit, augendam. — 171. *prendere* Col. probb. Modio et N. Heins. idque recepere Draken. et Ern. Vulgatum tamen *perdere* recte, opinor, tuentur Dausq. Barth. Adv. VIII, 7 (ubi Claudium dicit leviorem fuisse, quam ut perdere Taureæ terga, h. e. amittere, tangere non potuisset; vel eum non levem ad perdenda Taureæ terga, sed adtentum, ut ante in duello, rem summa prudentia gessisse), Burmann. et Lefeb quos sequutus sum. vid. not. *pergere* Put. Hunc versum sequenti jungebat Burm. et *Jam* legebat pro *Nam*. Deinde *cedentia terga* maluerit N. Heins. quod utique elegantius est: vid. a Draken. coll. VIII, 1; XV, 729; XVI, 55, et Heins. ad Ovid. Epist. Her. II, 93, et Met. I, 541; Broukh. ad Prop. III, VII, 57. — 172. *rapidum effusis habenis*, et v. 178, *aversaque* (remotiori) *porta* emend. N. Heins. At vid. nott.

163 sq. Hæc eleganter et ad naturam apte memorari, jam monuit Ern. *Rutulo*, Italo, Romano, Claudio Asello. — *comprimit*, retinet ictum, ut VI, 538; IX, 650.

166. *Mentitur minas*, similis est minanti h. e. jaculanti, simulat se jam jacturum esse hastam, ut metum incutiat hosti.

169. Vid. Var. Lect. h. l., et VII, 696. — 171. *Rutulus*, Romanus, *levior*, velocior (v. ad III, 394), *non perdere*, h. e. non perdebat, premebat (ita jam Lefeb. coll. Virgil. Æn. II, 530; XII, 754). — *terga cedentis;* cf. ad I, 422. — 172. *fusis habenis*, ut VII, 696, et passim apud poetas.

Victorem inmisit, meritique cupido cruoris.
Ac dum vix oculis, vix credunt mentibus, hostem
Confisum nullo comitante inrumpere tectis,
Per mediam propere trepidantum interritus urbem
Egit equum, adversaque evasit ad agmina porta.
  Hinc ardore pari nisuque incurrere muris
Ignescunt animi, penetrataque tecta subire.
Tela simul flammæque micant: tunc saxeus imber
Ingruit, et summis adscendunt turribus hastæ.
Nec pronum audenti virtutem excellere cuiquam:

182. *adduntur turribus* legendum censebat idem N. Heins. coll. VI, 21; IX, 105; XV, 722; Stat. Thebaid. II, 579, *et missæ succedunt t. h.* Markl. Ep. crit. p. 42; *summis accedunt*, vel *funduntur* Draken. et *descendunt* Burm. ut non Capuæ turres intelligantur, sed machinæ in modum turrium, quas obsessores muris admoverint, et unde hastas miserint in defensores. Eodem sensu vulgatam lect. cepit Ernesti V. C. qui tamen ad exemplum Lefeb. monet, voc. *adscendunt* frustra sollicitari a viris doctis, neque agi de obsessis, sed de obsidentibus. De iisdem etiam Intpp. illi adceperunt hæc verba, etsi alio sensu, quam Lefeb. qui coll. Virg. Æn. IX, 568, exponit, hastæ jactantur ad fastigia turrium Capuæ. Ita et ego dudum hæc verba intellexi; at semper quoque veritus sum, ne aures poeticæ concinnati adsuetæ iis obfenderentur: nam hastæ missæ non bene *turribus adscendere* dicuntur. Silius forte memor fuit loci Virg. Æn. II, 237. *Scandit fatalis machina muros*, et, quod de equo illo in urbem inlato vel inmisso præclare dicitur, perperam transtulit ad hastas. — 183. Vulgata lectio est: *Nec pronum audendi virtutem e. c.* Eam in re dubia servavi, librorum auctoritatem sequutus, nisi quod *audenti* pro *audendi* e e. Put. recepi. Inde sententia non inepta exoritur: *non cuiquam*, nemini, *audenti virtutem excellere* aliis, *pronum*, facile id erat; nisi malis, *nec pronum*, facile, *cuiquam audenti*, forti viro, *v. excellere;* vel denique, *nec pronum audenti*, fortibus erat, *v. excellere cuiquam.* Tò *virtutem* retinui, quoniam Silius quam maxime græcismos amat: neque tamen intercedo, quo minus *virtute* reponatur, ut legitur in c. Put. (in quo tamen *et scendere* perperam pro *excellere*) et ed. Ben. *audendi virtutem extendere* conj. N. Heins. vel, ut Dausq., *audendi virtute excellere*, quod recepere Draken. Ern. et Lefeb. qui exponit: « nullus vult ut ab alterius virtute sua superetur virtus. » *Nec pronum*

175. *credunt*, Campani. — 178. *porta adversa*, e regione obposita illi, per quam Claudius Capuam intraverat; Drak. Recte. Cf. Liv. XXIII, 47 extr.

179 sq. Summa luxuries poetica est, qua jam communis omnium pugnandi ardor describitur; Ern. —*Ignescunt*, incensi sunt, *ardore*, cupiditate pugnandi. Conf. ad III, 136 et 305. — *pari*, communi; vel potius eodem, quo Claudius intraverat urbem; ejus exemplo incitati. — *tecta*, Capuam. — 181. *saxeus imber*; v. ad I, 311.

182 sq. Vid. Var. Lect. Withof. emendat *adstantum turribus*, hoc est, ingruunt hastæ militum romanorum, qui summis in turribus pugnantes adstabant.

Æquarunt iræ dextras : dictæa per auras
Tranat, et in medium perlabitur urbis arundo.
Lætatur non hortandi, non plura monendi
Fulvius esse locum; rapiunt sibi quisque laborem.
Quos ubi tam erectos animi videt, et superesse
Fortunæ sibi quemque ducem, ruit impete vasto
Ad portam, magnæque optat discrimina famæ.
Tres claustra æquævo servabant corpore fratres,
Quîs delecta manus centeni cuique ferebant

audenti virtutem ostendere c. emend. Burm. hoc sensu : cuiquam forti et audenti non facile erat, virtutem suam præcipuam ostendere, quum omnes simul et confusim pugnarent, et *iræ æquarent dextras*, h. e. omnes eodem furore et ira pugnarent. Recte sententiam h. l. percepit Burm. sed eadem quoque vulgatæ lectioni inest (quin eodem modo et Ernesti lectionem sibi probatam interpretatus est), neque adsequor, cur non tam bene *virtute excellere* dicatur, quam *virtutem ostendere*. — 188. *jam* maluerit N. Heins. — 189. *Fortunæ* ex ed. Ven. Marsi recepit Drak. suadente N. Heins. *Fortuna* Parm. Ald. Florent. et Gryph. edd. prob. Dausq. Vulgo *Fortunam :* quod non spernebat Barth. Adv. XXII, 8, modo *superesse* exponeretur præesse, de quo vid. Gell. I, 22; malebat tamen legere *Fortuitum sibi q. d.*, quemque, ut Fortuna datum, rebus suis ipsummet ducem futurum. Idem Adv. VIII, 7, scribendum censebat, *et super esse Fortunam s. q. d.*, super h. e. præter Fortunam esse sibi quemque ducem seu instar ducis. Hanc distinguendi explicandique rationem amplexus est Lefeb. coll. perperam Virg. Æn. XII, 714, nec laudato sententiæ hujus auctore. Ea nihil contortius esse monet Ernesti, qui nostram lectionem ita interpretatur : quemque fortunæ suæ auctorem esse. Sed poetam, qualis Silius est, *superesse* dixisse pro *esse* vix crediderim. Illa vero divisio forte non respuenda, si *super* pro *insuper*, scilicet videt (vid. ad I, 60 et 340) et verba *esse Fortunæ sibi quemque ducem* eo sensu posita adceperis, quo Livius lib. XXII, 5 (quem locum Silius ante oculos habuisse videtur) dixit : *sibi quisque dux adhortatorque factus ad rem gerendam*. Sic tamen *Fortuna* præstiterit; nisi aliud mendum latet. — 190. *parat* conj. N. Heins.

184. *Dictæa arundo;* vid. ad II, 90. — 185. *Tranat;* v. ad III, 682.

187. *rapiunt sibi quisque laborem*, eleganter, ut XI, 197, 491; XII, 478. Cf. ad I, 569. — 188 sq. Vid. Var. Lect. — 190. *magnæ optat discrimine famæ*, quo sensu Curtius, VIII, 13 extr., dixit *gloriam sibi ex periculis arcessere*.

191. Narratio variarum cladium, ad Capuam factarum, in qua poeta magis ingenio suo ad quævis mira (quis enim non illud statim studio quæsitum putet, quod tres fratres, iidemque varia armorum genera tractantes in uno loco excubias agunt?) et atrocia narranda prono indulsit, quam historiæ fidem servavit; Ern. Silius turbato temporum rerumque ordine, ut passim, impr. lib. XII, huc transtulit, quæ Livius lib. XXVI, c. 5, 6, de pugna ad Capuam commissa tradit, et quæ sup. XII, 488, carmini intexere debuerat. — *æquævo corpore fratres*, ut *tergemini fratres* sup. IV, 355. — 192. Imitat. Virg. Æn. IX, 161 sq.; Drak. *ferebant*,

Excubias, unaque locum statione tenebant.
Forma ex his Numitor, cursu plantaque volucri
Præstabat Laurens, membrorum mole Laburnus.
Sed non una viris tela : hic mirabilis arcu;
Ille hastam quatere, ac medicatæ cuspidis ictu
Prælia moliri, et nudo non credere ferro;
Tertius aptabat flammis ac sulfure tædas.
Qualis Atlantiaco memoratur litore quondam
Monstrum Geryones inmane tricorporis iræ,
Cui tres in pugnam dextræ varia arma gerebant;
Una ignes sævos, ast altera pone sagittas
Fundebat, validam torquebat tertia cornum,
Atque uno diversa dabat tria vulnera nisu.
  Hos ubi non æquis variantes prælia consul
Conspexit telis, et portæ limina circum
Stragem, ac perfusos subeuntum sanguine postes,
Concitat intortam furiatis viribus hastam.
Letum triste ferens auras secat Itala taxus,

194. *volucris* Col. — 195. *Taburnus* corrig. N. Heins. quia Silius nomina militum a fluviis montibusque ut plurimum soleat derivare (vid. ad I, 306), et Taburnus sit mons Samnii, a Marone Ge. II, 38, et Æn. XII, 715, memoratus, nec remotus admodum a Capua. — 199. *armabat* conj. Burm. ut *enses veneno armari* dicuntur passim; *actabat* Tell. quod placet Lefeb. ut veteres dixerint *agere*, *actare*, *actitare*, ut *jacere*, *jactare*, *jactitare* : certe anteced. pro conseq. vel *aptabat* pro *aptabat et vibrabat* positum monet. — 202. *parıa*, h. e. totidem, *arma* opinabatur N. Heins. Sed cuivis dextræ *arma varia* h. e. diversi generis, alteri ignes, alteri sagittas, tertiæ *cornum* seu hastas (vid. not. ad II, 124) tribui, et hinc Geryoni comparari tergeminos, quibus *non una tela* seu arma fuerint (cf. v. 196), jam monuit Drakenb. Rectius *in pugnam* emend. N. Heins. quod recepi, quia et linguæ convenientius et auribus suavius est, atque in duobus antiquis, nescio quibus, *pugnā* legi monet Lefeb. qui *pugnas* reposuit; conf. ad VII, 67. — 208. *ac*, non *et*, Col.

tenebant, *Excubias unaque locum statione tenebant;* conf. Burm. ad Val. Fl. V, 252.

197. *medicatæ cuspidis* et *nudo ferro;* vid. ad I, 219; VII, 453, et Heyne ad Virg. Æn XII, 857.

199. Cf. IX, 336. — 200 sq. Cf. ad I, 277 seq.—*Atlantiaco litore,* in Erythia ins.; v. Heyne ad Apollod. p. 71 et 386 seq. — 201. *Geryones;* v. ad III, 422 in Var. Lect.

203 sq. *sagittas Fundebat;* v. ad I, 267. — 206. *non æquis*, non paribus et iisdem, sed variis. Sic ap. Virgil. Æneid. lib. II, vs. 714 est, *non passibus æquis*. Ed. — 210.

Et, qua nudarat, dum fundit spicula ab alto,
Arcum protendens, Numitor latus, ilia transit.
At, non obsepto contentus limine Martem
Exercere levis bello, sed turbidus ausi,
Virrius incauto fervore eruperat amens
Reclusa in campum porta, miseramque furori
Vincentum obtulerat pubem : ruit obvia in arma
Scipio, et oblatum metit insatiabilis agmen.
  Tifata umbrifero generatum monte Calenum
Nutrierant, audere trucem; nec corpore magno
Mens erat inferior : subsidere sæpe leonem,
Nudus inire caput pugnas, certare juvenco,
Atque obliqua trucis deducere cornua tauri
Adsuerat, crudoque aliqua se adtollere facto.

211. *spicula fundit* Put. — 213. *obsepti contentus limine M. E. tenus valli*, vel *brevi vallo*, vel *levi bello*, putabat N. Heins. — 221. *sibi subdere sæpe leonem* emend. Barth. Adv. VIII, 7, et *subsistere* (h. e. sustinere impetum, ut ap. Liv. I, 4, extr. et IX, 31) Gronov. Obss. I, 17, ubi tamen in curis secundis vulgatam scripturam defendit, et *subsidere* exponit venatu et insidiis capere, propr. in insidiis subsidere (Liv. I, 14) seu latere, more venatorum, qui ita feras obvias clamore in laqueos præcipitant, et inde *subsessores* vocantur v. c. Senec. Hippol. v. 52; conf. Gron. l. l. Heins. et Heyne ad Virg. Æn. XI, 268; Passer. ad Prop. I, VIII, 15; Lucan. V, 226. Marsus simpl. explicat sternere, non improb. Ernes. quum eo tandem redeat illa ex insidiis occupatio. — 224. *crudoque aliqua se a. facto* Col. vid. not. *crudoque oblique se a. fato* Ox. Parm. Med. Mars. Mart. Herbip. c. *obliquo se a. fato* Put. *crudo oblique et se a. fato* Junt. Ald. Gryph. Illud *oblique*, quod jam Draken. monuit, male ab oscitante librario ex vs. præc. hic revocatum; conf. ad VIII, 466, *crudoque olim se a. fato* Basil. Wolfii et inde plurimæ aliæ; *crudoque olim* (quum juvenis esset) *se adtollere cæstu* corrig. Burm.

taxus; cf. ad IV, 255, 567. — 211. *fundit*, ut v. 204.

214. *levis bello*, inbellis, nullarum virium, nullius artis ac momenti in bello. Vid. ad VIII, 515. — *turbidus ausi*, audax. — 215. *Virrius*, de quo vid. ad XI, 65 seq.; XII, 86. — 218. *metit*; cf. ad IV, 213, 462.

219. *Tifata*; v. ad XII, 487. — 220. *audere trucem*, audacissimum; noto græcismo. Audacia et vires Caleni mox omnibus fere poeticæ orationis coloribus adumbrantur. — 221. *subsidere leonem*; v. Var. Lect. — 222. *Nudus caput*, sine galea. Cf. ad III, 358. — 223. *deducere* Barthius, Adv. VIII, 7, exponit tenuare et in rectam seriem deflectere, ut *deductum carmen*, quod subtile unoque tenore fluens dici possit : sed rectius Gronov. Obss. I, 17, ad terram detrahere, coll. Suet. Claud. 21; Ovid. Met. IX, 84; Plin. VIII, 45. — 224. *crudo facto*; v. ad I, 405; V, 423. — *ali-*

Is, dum præcipites expellit Virrius urbe,
Seu spreto, seu ne fieret mora, nudus in æquor
Thorace exierat, leviorque premebat anhelos
Pondere loricæ, et palantes victor agebat.
Jamque Veliternum media transegerat alvo,
Jam, solitum æquali ludo committere equestres
Scipiadæ pugnas, Marium tellure revulso
Perculerat saxo: miser inplorabat amicum
Cum gemitu exspirans, scopulusque premebat hiantem:
Sed, validas sævo vires duplicante dolore,
Effudit lacrimas pariter cornumque sonantem
Scipio, solamen properans optabile in armis
Hostem prostrato morientem ostendere amico:
Tranavit, liquidas volucris ceu scinderet auras,
Hasta viri pectus, rupitque inmania membra;
Quanta est vis agili per cærula summa liburnæ,
Quæ, pariter quoties revocatæ ad pectora tonsæ

nam qui cæstibus pugnant, in digitos pedis erecti sunt (conf. Virg. Æn. V, 426, Stat. Theb. VI, 747; Valer. Fl. IV, 267), et *crudus cæstus* ut ap. Virg. Æn. V, 69; Stat. Theb. VI, 730 al. Non male, judice Drak. qui tamen lectionem c. Col. præferebat, quum τὸ *olim* primum in cd. Basil. vidisset. — 235. *Effudit* scripti. Vulgo *Effundit*, quod revocavit Lefeb. et in duobus scriptis legi testatur. — 238. *volucris liquidas ceu* Put.

qua sc. via et ratione, seu ex parte, ut ap. Virg. Ecl. III, 15; conf. Intpp. ad Plaut. Epidic. I, II, 49, et Heins. ad Ovid. Trist. III, IV, 75.

226. *nudus*, sine *thorace*. Conf. ad IV, 313. — 227. *levior*, velocior ac expeditior (conf. ad III, 394), quum sine lorica esset, *premebat* et urgebat Romanos, cursu et armorum pondere fessos.

230. Marium, æqualem *Scipiadæ*, Scipionis. Vid. ad VII, 107.

232. *Perculerat saxo;* cf. ad IX, 395. — 233. *hiantem*, bene de eo, qui *scopuli*, h. e. saxi pondere premitur, et hianti ore auram captat.

235. *Effudit cornum sonantem;* cf. ad I, 267; II, 124, et IV, 567.

237. *Hostem morientem* tamquam *solamen in armis*, viris in acie cadentibus. Cf. II, 258. — 238. *Tranavit;* v. ad III, 682.

240. Comparatio hæc, qua velocitas hastæ declaratur, acutissima recte videbatur Barthio Adv. XXII, 8 et Ern. qui tamen in 243, ludentem poetam adnoscit. — *Liburnæ*, seu *Liburnicæ* sc. naves, levissimæ ac *agiles*, velocissimæ, quibus Liburni, Illyrici et Epiri populus, mare infestabant. — *cærula;* v. ad I, 21. — 241. Conf. XI, 489, et

Percussere fretum, ventis fugit ocior, et se,
Quam longa est, uno remorum præterit ictu.
Ascanium Volesus, projectis ocius armis,
Quo levior peteret muros, per aperta volantem
Adsequitur planta: dejectum protinus ense
Ante pedes domini jacuit caput; ipse sequutus
Conruit ulterior procursus impete truncus.
Nec spes obsessis ultra reserata tueri
Mœnia; convertunt gressus, recipique precantes
Infandum! excludunt socios: tum cardine verso
Obnixi torquent obices, munimina sera.
Acrius hoc instant Itali, clausosque fatigant.

246. *desectum* malebat N. Heins. Sed vulgatam lect. bene firmavit Drakenborch. imitat. Virgil. Æneid. lib. IX, v. 770. — 250. *precantes*, non *petentes*, Col. *Recipine precantes, Infandum! excludant socii?* perperam emend. et edidit Lefeb. qui *excludant socii* et interrogative in c. Tell. legi monet. Præstiterit forte *excludunt socios, qui cardine verso*, porta clausa, *Obnixi torquent obices*, eos refringere conantur. — 252. *munimina sera* Col. Oxon. Put. R. 2, probb. Draken. Lefeb. et Ern. ut Silius dicat, sero Campanos adcepta clade et spe salutis amissa obice portam muniisse, quum satius fuisset eam loco non movisse obductamque tenuisse. Vulgo *munimina seræ;* non inprob. Drak. modo *obicis* scribatur: nam si *sera* substant. est, prior vocis syll. ubivis corripitur, neque obices sunt munimina seræ, sed portarum: *munimina ahena* corrig. Barth. Adv. VIII, 7. *Obnixi intorquent obicis munimen ahenæ*, vel *munimina ferreæ*, vel *ferrea* N. Heins. Hoc præ ceteris placebat Drakenb. ut obices non totæ ex ferro (v. IV, 23, 24), sed laminis ferreis æneisque munitæ, ne dissecari possent (vid. Casaub. ad Æneæ Tactic. c. 17, unde *postes ærati, ferrati, cardo æratus, porta ahena*), intelligantur, et versus sit hypermetros, de quo vid. ad IV, 187. Possit etiam τὸ *e* in *ferrea* elisum videri, de quo vid. Heins. ad Ovid. Met. VII, 223, ubi etiam de h. l. egit. Si quid tamen mutandum, malim cum Burm. reponere *munimina sæva*, quæ so-

Ovid. Met. XI, 461 sq. — 242 sq. *se, Quam longa est*, spatium mensuræ ac magnitudinis suæ, etsi longissimum est.

245. *levior*, ut v. 171 et 227. — *per aperta*, apertum, seu patentem campum, *volantem*, ut *per apertum fugientes cervos* dixit Horat. Od. III, XII, 8. — 246, 247. Verba Maroniana Æn. IX, 770 sq.

248. *procursus impete*, ex nisu et impetu procurrendi: res ad miraculum usque exaggerata; Ern.

249. seq. Poeta expressit Liv. XXVI, 5, 6 (cf. ad v. 191 sq.) et Virgil. Æn. XI, 883 sq. — *obsessi* Campani, qui duce Virrio eruperant in campum reclusis portis (cf. v. 215 sq.), quum *mœnia reserata* tuendi spes relicta non esset, fuga repetunt urbem, et primi intrant, postremi vero ab his, qui confestim portas claudunt, ne hostis simul inrumpat, excluduntur.

251 sq. Vid. Var. Lect. — 253. *clausos* in urbe; nisi malis exclu-

. .ctias nox conderet atro,
. . . patuissent milite portæ.
. . equiem pariter cessere tenebræ.
. . impavidus, qualem victoria movit:
. . . aut mæstis ululantum flebile matrum
. . . aut gemitu trepidantum exterrita patrum,
. . . ntis finem metamque laboribus orat.
M. . sat perfidiæ ductorque caputque Senatus.
V . . us, a Pœno nullam docet esse salutem,
Vociferans, pulsis vivendi e pectore curis;
.. Speravi sceptra Ausoniæ, pepigique, sub armis
Si dexter Pœnis Deus et Fortuna fuisset,
Ut Capuam Iliaci migrarent regna Quirini:
Qui quaterent muros Tarpeiaque mœnia, misi:
Nec mihi poscendi vigor abfuit, alter ut æquos
Portaret fasces nostro de nomine consul.
Hactenus est vixisse satis, dum copia noctis.

cios excludebant; quod et mihi in mentem venit. — 255. *rapido* (h. e. raptim admoto urbi et fugientibus instante) e scriptis recepere Draken. et Ern. Ego vulgatam lect. *rabido* reduxi cum Lefeb. Nam Romanos Campanis institisse poeta jam dixerat v. 253, unde furor, quo portas perfringere conantur, h. l. aptior est. — 256. *in requiem pariles* opinabatur N. Heins. — 257. *movit* Col. *norit* Put. Vulgo *mut.t*. Possis et *finit* auctore N. Heins. — 261. *Mussat perfidiæ, et ductorque*, vel *ut ductorque*, vel *Mussat perfidiæ structorque* legendum censebat idem. — 268. *Nec... afuit* Col. Vulgo *Hoc affuit*, vel *abfuit*; male! *æquos* ed. basil. Wolfii et inde aliæ. — 270. *mortis* pro *noctis*, vel *dum copia lucis est* corrig. N. Heins. Conf. sup. ad v. 129. Vulgo post *satis* punctum ponunt, et Scaliger ita distinguebat

sos intelligere, qui, clausa porta, a Romanis premebantur cædebanturque, de quo v. Liv. XXVI, 6.

254. Cf. V, 36, et XII, 613. — 256 sq. Campanorum somnus erat turbulentus, Romanorum placidus ac dulcis.

258 seq. Has dedititionis causas Silius finxit, quia a tali reipublicæ Campanæ statu non abhorrebant, et erant ornatui poetico aptiores; Ero Alias adfert eloquentior Liv. XXVI, 12 sqq. — 261. Cf. omnino Liv. XXVI, 13 sq. « Virrius, defectionis ab Romanis auctor. » Liv. l. c. — Cf. XI, 65 sq.; XII, 86.

264 sqq. Conf. XI, 59 sqq. — *sceptra Ausoniæ*, alterum Consulem Rom. e Campanis creatum iri. — *dexter*, ut V, 327. Sic Æn. II, 433, *si fata fuissent, ut caderem*. Ern. — 268. *vigor*, animus, audacia.

270. *Hactenus est vixisse satis*: v. ad IV, 795. — *dum copia noctis*, mortis mihi conscendendæ. Cf. sup. ad v. 129 in Var. Lect.

Cui cordi comes æterna est Acherontis ad undam
Libertas, petat ille meas mensasque dapesque;
Et, victus mentem fuso per membra Lyæo,
Sopitoque necis morsu, medicamina cladis
Hauriat, ac placidis exarmet fata venenis. »
Hæc ait, et turba repetit comitante penates.
Ædibus in mediis consurgens ilice multa
Exstruitur rogus, hospitium commune peremtis.
Nec vulgum cessat furiare dolorque pavorque.
Nunc menti seræ Decius redit, et bona virtus
Exsilio punita truci : despectat ab alto
Sacra Fides, agitatque virum fallacia corda.

seqq *Dum copia noctis, Cui cordi, comes* (*æterna est A. ad u. L.*) *petat ille*, etc. Ita Cell. qui hanc poetæ mentem esse credebat : dum moram adhuc nox concedit, cui cordi et commodum est, me sequatur ad ferale convivium. — 273. *vinctus mentem* conj. N. Heins. quem vid. ad Ovid. Met. XI, 238. Id recepit Lefeb. Sed mentis potius alienatio designatur, vid. not. Præterea et *vinciri* et *vinci* vino ac somno recte dici monet Drak. — 275. *ac* Col. Vulg. *et*. — 278. *auspicium* melius videbatur D. Heins. Vulgatum recte defendit Dausq. coll. III, 627, et aliis, qui sepulcrum adpellant *diversorium, portum corporis* et καταγώγιον, v. c. Prudent. Hamart. Enn. ap. Cic. Tusc. I, 44, et Antiphane. Præterea h. l. de convivio agitur. — 281. *Exsilio punita. Truces despectat* conj. N. Heins.

271 sqq. « Quibus vestrum ante fato cedere, quam hæc tot tam acerba videant, in animo est, iis apud me hodie epulæ instructæ paratæque sunt, » etc. Liv. l. l. c. 13. — 273. « Alienatis mentibus vino ab inminentis sensu mali venenum omnes sumserunt, » Liv. c. 14. — 274. *necis morsu*, dolore, ut XVII, 345, ac *morsus curarum* et *exsilii* ap. Ovid. ex Ponto I, 1, 73; III, 43. Conf. sup. ad VII, 271, et Ernesti clav. Cic. — *medicamina cladis*, venenum, quod cladem arcet et *fata exarmat*, h. e. crudele mortis genus nobis inminens et supplicium ab irato hoste timendum propulsat. Conf. verba Virrii ap. Liv. loc. cit. « Romanos Roma circumsessa... a Capua non averterunt : tanta aviditas supplicii expetendi est... nos idem fecissemus, si data fortuna esset. Itaque quando aliter Diis inmortalibus visum est, quum mortem ne recusare quidem debeam; cruciatus contumeliasque, quas sperat hostis, dum liber, dum mei potens sum, effugere morte, præterquam honesta, etiam leni, possum, » etc.

280 sq. Cf. XI, 158... 258 et 377 seq. Versus præclari de fide constanter servanda. *Fidei* Deæ ministerio poeta usus erat et sup. II, 479 sqq. Saguntinis ibi propitia, Campanis perfidis h. l. infesta bene fingitur. — *ab alto*, de cælo.

282. *Sacra Fides*; v. ad I, 481,

Vox occulta subit, passim diffusa per auras :
« Fœdera, mortales, ne sævo rumpite ferro :
Sed castam servate Fidem; fulgentibus ostro
Hæc potior regnis : dubio qui frangere rerum
Gaudebit pacta, ac tenues spes linquet amici,
Non illi domus, aut conjux, aut vita manebit
Unquam expers luctus lacrimæque; aget, æquore semper
Ac tellure premens, aget ægrum nocte dieque
Despecta ac violata Fides. » Adit omnia jamque
Concilia, ac mensas contingit, et, abdita nube,
Adcumbitque toris, epulaturque inproba Erinnys.
Ipsa etiam Stygio spumantia pocula tabo

283. *auras* scripsi et R. 2, quod recepi cum Lef. Vulgo *aures*; cf. not. — 287. *tenuis* suspicabatur N. Heins. idque recepit Lef. e c. Put. et R. 2. Sed Drak. jam monuit, ex mente Silii omni eum luctu et ærumnarum genere mactatum iri, non qui tenuem et minus potentem amicum, quum ei adhuc subpetat spes, relinquat, sed qui amicum in rebus dubiis ac *tenui spe* (ut ap. Liv. XXV, 38; Cic. pro Rosc. Com. 14 al.) deserat. — 291. *namque* Col. idque ex conj. D. Heins. recepit Cell. Sed τὸ *jam* h. l. aptius et Silio in deliciis est. — 292. *et* deest in Put. *ut abdita* edidit Lefeb.

et ad II, 479 in Var. Lect. — 283. *Vox occulta* Fidei, in nubibus abditæ; nisi malis Erinnyos, quod ex v. 291 seq. probabile fit. — *subit*, ut al. *venit*, h. e. audita est, *passim diffusa per auras*; cf. IV, 260, ubi v. Var. Lect.

285 sq. *castam servate fidem*; cf. ad I, 481; II, 700 sq. — *fulgentia ostro regna* pro imperiis summis, splendidissimis, inusitate dictum et incommode, nisi sub regnis munera intelligas, ad quorum splendorem purpura pertinet; Ernest. Idem.. V. C. verba *dubio rerum* dandi casu adcipit pro, ei, cujus spes dubiæ, tenues sunt, ut mox dicitur. Ego *dubio rerum* docte positum crediderim pro, in dubio rerum statu et eventu, in rebus dubiis, ut *in dubiis* sup. I, 562.

289. *Erynnis* advocatur in desperato consilio Virrii, noto more poetarum : nam Furiis agitantur homines scelerum sibi conscii, et illæ ipsæ sunt ultrices perfidiæ aliorumque flagitiorum; Ern. A Furiis quoque homines, tam probi quam inprobi, in furorem aguntur, iisque tribuitur, quod insania efficit. Cf. ad II, 595, et 609 sqq. Ibi lampada Phlegethontis in undis tinctam quassat Erinnys, qua instincti Saguntini rogum exstruunt; h. l. *pocula Stygio tabo*, h. e. atro ac mortifero veneno, vel potius ex Styge hausto, cujus aqua certe epota illico necat (v. Plin. II, 103 seu 106; lib. XXX, 16; XXXI, 2, seu 19; XXXIX extr. Pausan. Arcad. c. 18; *l'Hist. de l'Acad. des Inscr.*, T. IV, p. 554). Cf. inf. XIV,

Porrigit, et large pœnas letumque ministrat.
Virrius interea, dum dat penetrare medullas
Exitio, adscenditque pyram, atque amplexibus hæret
Jungentum fata, et subici jubet ocius ignes.
Stringebant tenebræ metas, victorque ruebat.
Jamque superstantem muro, sociosque Milonem
Voce adtollentem pubes campana videbat.
Pandunt adtoniti portas, trepidoque capessunt
Castra inimica gradu, quîs leto avertere pœnas
Defuerant animi : patet urbs, confessa furorem,
Et reserat Tyrio maculatas hospite sedes.
Matronæ puerique ruunt, mæstumque Senatus
Concilium, nullique hominum lacrimabile vulgus.

298. *Jungentum* Colon. *Jungent tum* Oxon. Vulgo *Jungere tum*. Deinde *subici* tres scripti et Rom. 2. Vulg. *subjici*, claudicante versu. — 300. *muros*, et v. 304. *Defuerunt* malebat N. Heins. — 307. *illacrimabile vulgus*, vel *multis-*

99. — 294 seq. *spumantia Porrigit* Virrio ac XXVII senatoribus, et ita *large pœnas letumque ministrat*, omnes necat ac perfidiam eorum punit. — *ministrare* verbum conviviale. Cf. ad II, 674 in V. L. et Burm. ad Petron. Sat. c. 31.

296 sq. « Venenum omnes sumserunt : inde misso convivio, dextris inter se datis, ultimoque complexu, conlacrimantes suum patriæque casum, alii, ut eodem rogo cremarentur, manserunt, » etc., Liv. XXVI, 14. — *dum dat*, concedit, *Exitio*, veneno letifero, dum sinit veneni vim *penetrare medullas*. — *Exitium*, *pernicies*, *pestis*, *lues*, ὄλεθρος, dicitur poetis omne, quod noxium et exitiosum est. Vid. ad I, 174. « Inpletæ cibis vinoque venæ minus efficacem in maturanda morte vim veneni fecerunt, » etc., Liv. l. c. — 298. *Jungentum fata*, senatorum, qui cum ipso perfungebantur fato, seu voluntariam mortem obpetebant. — *subici*; v. ad I, 113.

299. *Stringebant tenebræ metas*, ut V, 24, ubi v. not. — *victorque* Romanus *ruebat*, inrumpebat, vel muros adscendebat; quod primus fecisse fingitur *Milo*, de quo cf. v. 365. Is *socios voce adtollit*, dum læto eos clamore et hortatu ad murum adscendendum excitat.

302 sqq. « Postero die porta Jovis, quæ adversus castra Romana erat, jussu proconsulis aperta est... et C. Fulvius legatus senatum Campanum (qui non cum Virrio et XXVII senatoribus necem sibi consciverant) *ire in castra ad imperatores Romanos jussit*, » etc. Liv. XXVI, 14. — 305. *Tyrio hospite*, hospitio, amicitia et fœdere, cum Pœnis juncto.

307. *nullique hominum lacrimabile vulgus*, ut ap. Hom. οἱ τυχόντες et ἄκλαυστοι, qui in bello, vel nullum, vel ἄκριτον, commune cum

Stabant innixi pilis exercitus omnis,
Spectabantque viros et læta et tristia ferre
Indociles, nunc propexis in pectora barbis
Verrère humum, nunc fœdantes in pulvere crinem
Canentem, et turpi lacrima precibusque pudendis
Femineum tenues ululatum fundere in auras.
Atque ea dum miles miratur inertia facta,
Exspectatque ferox sternendi mœnia signum,
Ecce repens tacito percurrit pectora sensu

que hominum lacrimabile v. emend. Dausq. — 308. *omnis*, non *omnes*, ed. Gryph. Raphel. et R. 1, ad marg. prob. N. Heins. ut metro consulatur. Vide eum ad Ov. Met. IX, 425, et nos sup. ad XI, 232. — 310. *propexis in pectore barbis* suspicari possis coll. Virg. Æn. X, 838. Sed vulgata quoque lectio recte se habet. — 313. *effundere* conj. N. Heins.

multis, non singulare, nanciscuntur sepulcrum; D. Heins. Aptior est Drak. nota: Merito suo hæc plebem Campanam pati, nec dignam esse, quæ defleatur, innuere vult Silius: nam ingens eam momentum ad defectionem adtulisse patet ex lib. XI pr., et Liv. XXIII.

308. *innixi pilis*, ut apud Virg. Æn. IX, 229. Conf. ad IV, 550. — *exercitus* Romanorum *stabat exspectans signum mœnia diruendi*, v. 315. — 309 sq. *et læta et tristia ferre Indociles* præclare dicuntur cives Capuæ, qui olim, fortuna superbi, poposcerant, ut alter Consul Rom. e Campanis crearetur (vid. XI, 59 seq.), et nunc, saluti suæ desperantes, femineo plangore urbem complent; qui itaque luxuria diffluentes neque secundam neque adversam fortunam sapienter ferre didicerant, in illa animi nimis elati ac insolentis, in hac nimis fracti ac humilis. Cf. VIII, 544 sq.

310 sq. Cf. ad VI, 560 seq., et XII, 597 seq. De *propexis*, h. e. promissis *barbis*, vid. Heins. ad Ovid. Amor. III, 1, 7, et Fast. I, 259, et de hoc summi mœroris indicio Intpp. ad Suet Calig. 24; de præcepto autem grammaticorum, qui barbam de homine, *barbas* de animalibus dici notant, Burm. ad Petron. Sat. c. 99, et Beroald. Adnot. in Serv. p. m. 265, quos Drak. laudavit. Poetas præterea plurali ac singul. numero indifferenter uti vel tironibus notum est. — 313. *ululatum fundere*; v. ad XII, 292.

316. Poeta urbem servatam dicit partim ob religionem Jovisque voluntatem, partim v. 323, ut Livius, XXVI, 16, « propter præsentem utilitatem et agrum, quem omni fertilitate terræ satis constabat primum in Italia esse. » Aliæ causæ latent in vs. 318... 322, qui spectant ad illa Liviana ibid. « non sævitum incendiis ruinisque in tecta innoxia murosque; et cum emolumento quæsita etiam apud socios lenitatis species, incolumitate urbis nobilissimæ opulentissimæque, cujus ruinis omnis Campania

Relligio, et sævas componit numine mentes;
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem traxisse rogo : subit intima corda,
Perlabens sensim, mitis Deus : ille superbæ
Fundamenta Capyn posuisse antiquitus urbi,
Non cuiquam visus, passim monet : ille refusis
In spatium inmensum campis habitanda relinqui
Utile tecta docet : paullatim atrocibus iræ
Languescunt animis, et vis mollita senescit.
Pan Jove missus erat, servari tecta volente
Troia, pendenti similis Pan semper, et imo
Vix ulla inscribens terræ vestigia cornu.

319. *traxisse* Col. Oxon. et Tell. cum Parm. Ben. Ald. Florentina Juntarum, Nut. Gryph. Raphel. *struxisse* Put. Vulgo *transisse*. De singul. num. *cinerem* conf. Heins. ad Ovid. Epist. Her. I, 24. — 327. *imo* Col. ut conj. Gron. Obss. I, 17 Vulgo *uno* : male! *unco* corrig. Barth. Adv. VIII, 7. At vid. not.

ingemuisset.» Nec male poeta templorum et antiquitatis urbis rationem habuit. Quæ vero finxit vers. 326... 347, ad ornatum poeticum pertinent. — 317. *componit mentes*, ut XI, 350. — 318. *velint*, ut II, 518.

321. Conf. ad XI, 30 et 297 sq. — 322. *Non cuiquam visus*, more Deorum, qui nube vel caligine involuti cum mortalibus agere solent. Cf. Heyne Exc. XIII ad Virg. Æn. I. — *refusis*, expansis, *In spatium immensum campis*, cf. ad III, 464. — 325. *senescit*, imminuta est. Cf. ad II, 457.

326. *tecta Troia*, ut *Dardana mœnia* XI, 30, ubi v. not. — 327 sq. Locus class. de *Pane* ejusque habitu, in quo poeta Hymnum Hom. ante oculos habuisse videtur, quocum conferendus est Orphicus Hymn. X, et Val. Fl. III, 47 seq. De utroque hymno et de tota fabula v. Hermanni Mythol. Lyricorum p. 188 seq., et *Heyne antiq. Aufsätze Fasc.* II, p. 53 sqq. Incessus deorum plerumque fingitur levis, celer, suspensus, pendulus (*schwebend*), *pendenti ac volanti similis*, ut se per auras *librent* (cf. v. 337), et *vix terræ inscribant vestigia*, h. e. eam pedibus adtingant. Vid. Heyne Exc. XIII ad Virg. Æn. I, et Köppen ad Hom. Iliad. δ, 75 seq.; ε, 778; ν, 62 et 70. Dii præterea agrestes ac silvestres sunt agiles, leves, veloces, leviter salientes, ἐλαφροὶ, κοῦφοι (v. ad III, 394, et Jani ad Horat. Od. I, XVII, 1), unde et Pan ipse σκιρτητὴς, περίδρομος et σύγχορος νυμφῶν dicitur in Orph. Hymno X. — *imo cornu*, ungulis corneis : *imo*, ad differentiam ejus, quod summum est et in fronte protuberat ; quod jam monuit Gronov. Obss. I, 17. Nam Pan non modo duo *cornua parva* in *fronte* habet (cf. v. 332 et de origine hujus commenti sup.

Dextera lascivit cæsa Tegeatide capra
Verbera læta movens festa per compita cauda.
Cingit acuta comas, et opacat tempora, pinus,
Ac parva erumpunt rubicunda cornua fronte :
Stant aures, imoque cadit barba hispida mento.

330. *festo ludo* et *Verbera feta* (hoc est fecunda, ut ad Lupercos et Lupercalia adludatur, quibus steriles matronæ se percutiendas dederint) emend. N. Heins. h. l. et *cæsæ Tegeatica capræ Vellera secta movens festo per compita ludo* in curis secundis ad Ovid. Fast. V, 102. Ego nihil mutandum crediderim, excepta *festa cauda*, pro qua *festo cursu*, seu *saltu*, seu *ludo* reponendum videtur. — 331. *opaca* mendose ed. Marsi Ven. posterior et inde aliæ. — 332. *erepunt* conj. N. Heins. ad Ovid. Met. XV, 621, et Fast. V, 102. Sed in notis ad h. l. nihil mutandum censet et confert Oppian. Cyneg. III, 474, de camelopardali, Ἐκ δὲ μέσης κεφαλῆς δίδυμον κέρας ἰθὺς ὀρούει. Putabat tamen h. l. et *vara cornua* pro *parva* legi posse, de quidus vide eum ad Ovid. Amor. I, 3. Bene autem monet Drak. in bove quidem *vara* et distorta cornua laudari, et parva in vitio poni; at Pani non bovina cornua, sed caprina tribui, quæ retro flexa et parva sint, non *vara*. — 332. *imoque* Col. quod displicebat N. Heins. quum *imo cornu* paulo ante ad I, 415, et Herman. l. c. p. 188), unde δικέρωτης dicitur Hom. l. c. et Ζεὺς ὁ κέραστης, Orph. sed etiam pedes cornutos, *cornipedem plantam* inf. v. 338. unde et ipse vocatur *cornipes*, *capripes*, αἰγοπόδης, Hom. αἰγιμιλης, Orph. κεροβάτης, Hesych. et Suid.

329. *Dextra* tenet ac *movet verbera*, *cæsa capra*, h. e. flagellum ex pelle caprina factum. — *lascivire* hic notare videtur petulans et protervus esse, ita ut omnis absit obscœnitas; Drak. coll. Liv. I, 5 (*nudi juvenes*, *Lyceum Pana venerantes*, *per lusum atque lasciviam currunt*), Budæo ad Pand. p. m. 619, et Gron. Obss. III, 4. — *Tegeatide*, epith. orn. Tegeæa, seu Tegeatica, h. e. Arcadica, a Tegea, urbe Arcadiæ : nam Pan ἐπιχώριος Arcadiæ Deus, qui in ea ejusque oppidis montibusque, inpr. Mænalo, Lycæo, et Parthenio, potissimum colebatur. Conf. inf. v. 345 sq., et Spanhem. ad Callim. H. in Dian. v. 87... 89.

330. Poeta adludit ad Lupercalia, festum Panis (unde forte *festa cauda*), quo discurrebant Luperci et scuticis, e corio caprino factis, percutiebant manus ac terga obviorum, præcipue mulierum, quæ ita fecundæ fieri credebantur : quod vel tironibus notum ex Ovid. Fast. II, 425 seq., et V, 102, ubi v. Heins. Cf. V. L.

331. Conf. Ovid. Epist. Her. V, 137, et Met. I, 699; XIV, 633; Heyne ad Virgil. Ge. I, 20, atque Ecl. X, 24; Heins. et Burman. ad Valer. Fl. III, 50, et, ubi ratio hujus commenti redditur, Geopon. Græc. XI, 10. — 332. Conf. ad v. 327 sq. Observent tirones cum delectu eleganti posita verba *erumpunt*, *stant*, *cadit* pro vulgari, habet cornua in fronte, erectiores aures, barbam; Ern. — *fronte rubicunda*, moris, ebuli succo et minio. Vid. Serv. et Heyne ad Virg. Ecl. II, 31; VI, 22; X, 27.

333. *Stant aures*, erectæ sunt et acutæ. Sic *stare* I, 527; IV, 142,

Pastorale deo baculum, pellisque sinistrum
Velat grata latus teneræ de corpore damæ.
Nulla in præruptum tam prona et inhospita cautes,
In qua non, librans corpus, similisque volanti
Cornipedem tulerit præcisa per avia plantam.
Interdum inflexus, medio nascentia tergo
Respicit adridens hirtæ ludibria caudæ.
Obtendensque manum solem infervescere fronti
Arcet, et umbrato perlustrat pascua visu.
Hic, postquam mandata dei perfecta, malamque
Sedavit rabiem, et permulsit corda furentum,

(v. 327) præcessisset. Hinc vulgatum *summo* (h. e. extremo, ut ap. Martial. XII, 78, *Stans summos resupinus usque in ungues*) retinendum, vel potius *simo quæ* castigandum putabat, quam ingeniosam conj. recepit Lefeb. neque improbavit Drak. nam Pani, Faunis, Satyris ac Silenis nasus mentumque resimum tribuitur ipsique *simi* vocantur, ut capellæ et capri, quorum facie fingi solent. De hac voce vid. Heins. ad Ovid. Fast. III, 754, et Met. XIV, 95. — 335. *rapta*, h. e. corpori damæ derepta, pro *grata* malebat N. Heins. quem vid. ad Ovid. Met. III, 52; XV, 304, et Fast. V, 102: *teneri* pro *teneræ* tacite reposuit Lefeb. invitis libris; conf. tamen Serv. et Heyne ad Virg. Ecl. VIII, 28, et Ge. III, 539. — 337. *In quam* recte, puto, emend. Lefeb. — 344. *perfulsit* et *præfulsit* quidam.

620; V, 319, 521 et al. Contra *cadit barba*, promissa est, et *hirsuta* (qualis conspicitur in Mus. Florent. T. I, t. 86, n. 6. Begeri Thes. Brand. T. III, pag. 448. *Mariette, pierr. grav.* T. II, P. II, p. 27); unde Pan. ηὐγένειος, Hom. quod leonis et pardi epitheton est Iliad. ο, 275; ρ, 109 al. — 334. *Pastorale baculum* Pani tribuitur, quia armenti pastorumque curam gerere credebatur; Drak. inde et νόμιος dicitur Hom. *baculum* pro vulg. *baculus*. Vid. Heins. ad Ovid. Met. II, 681.

335. Pan nebride, vel stellata pelle pardi, seu leopardi, indutus fingitur. Cf. Phurnut. de N. D. c. 27. Serv. l. c. et *Montfauc. Suppl. aux Antiq. expl.* T. I, pl. 64. Pan λαῖφος δ' ἐπὶ νῶτα δαφοινὸν λυγκὸς ἔχει apud Hom. Hymn. v. 23 de quo v. Hermanni Mythol. Lyric. not. 351.

336. Describitur Pan οὔρειος (Eurip. Iphig. in Taur. 1126), ὀρειβάτης (Sophocl. Œd. Tyr. 1110), et *montivagus;* Drakenb. Conf. Hom. Hymn. v. 6 sqq. et Ovid. Fast. II, 285 seq. — 337. *librans corpus similisque volanti;* conf. sup. ad v. 327, et I, 317; V, 284; XII, 94.

338. *Cornipedem præcisa;* cf. ad v. 328.

341 sq. Videtur Silius imaginem ante oculos habuisse, quum hæc scriberet; Ernest. Ita non Pana quidem, sed alium quemdam exhibet gemma (in Gorlæi Dactyl. P. II, n. 9), Drak. — *Obtendens;* cf. ad III, 613 in Var. Lect. — 343. *mandata dei*, Jovis, v. 326. — 344. *permulsit corda furentum*, nam Pan Deus hilaris, λιγυρῇσιν ἀγαλλό-

Arcadiæ volucris saltus et amata revisit
Mænala; ubi argutis longe de vertice sacro
Dulce sonat calamis, ducit stabula omnia cantu.
At legio Ausonidum, flammas ductore jubente
Arceri portis, stantesque relinquere muros,
(Mite decus mentis) condunt ensesque facesque.
Multa deum templis domibusque nitentibus auro
Egeritur præda, et victus alimenta superbi,
Quisque bonis periere, virum de corpore vestes
Femineæ, mensæque alia tellure petitæ,

345. *volucer* legendum censebat N. Heins. Sed vid. ad X, 351. — 346. *Tegeæ de vertice sacro* (nam *Mænalus in Tegea*, teste Vibio Sequest. qui tamen poetas magis, quam geographos sequi solet) conj. idem; et v. 347, *sonans*, quod tacite, sed recte, opinor, recepit Lefeb.

μενος φρένα μολπαῖς, et *ἁδυγέλως*, Homer. Hymn. 24, 37, nec non Ποθεῦς pater. *Πᾶνα δέ μιν καλέεσκον, ὅτι φρένα πᾶσιν ἔτερψε*, ibid. v. 47, quæ tamen etymologia est inepta.

345. Cf. ad v. 329, et I, 27. — 346. *Mænala*, ut *Taygeta* IV, 363, ubi v. not. Pan, Deus pastoralis, canit *calamis*, fistula, *σύριγγι*, et hujus quoque inventor fuisse fingitur; quod notum vel ex Ovid. Met. I, 689... 705; Virg. Ecl. II, 31 seq.; Pausan. Arcad. c. 38. — *argutis Dulce*, dulciter, *sonat calamis*, ut in Hom. Hymno, v. 15, *δονάκων ὕπο μοῦσαν ἀθύρων Νήδυμον... χέει μελίγηρυν ἀοιδήν*, et v. 24, *λιγυρῇσιν ἀγαλλόμενος φρένα μολπαῖς*. — *de vertice sacro*, Mænali, montis ipsi sacri. — 347. *ducit cantu*, adficit, et oblectat, eoque movet et ad obsequium suaviter trahit; Cell. et Drakenb. coll. XV, 458. Claud. Cons. Mall. Theod. 20, et Præf. in Rufin. I, 13. Sed Pan potius cantu fistulæ *stabula*, h. e. oves et armenta (v. ad III, 383), ut Amphion et Orpheus cantu lyræ feras, lapides aliasque res inanimas, *duxisse*, ad se adlexisse, fingitur, quod ad summam cantus vim atque præstantiam adumbrandam spectat. Cf. ad I, 96; XI, 451 sq., 464 seq., et Broukh. ad Prop. III, 1, 41.

348. Romani jussu Fulvii non delent Capuam. Cf. v. 315 sq.

351 sq. Poeta, qui adripit quidquid potest, si id modo ornatum epicum capit, exaggeravit, quæ de conlatis spoliis memorat: apud Liv. XXVI, 14, ejus rei levia tantum vestigia reperiuntur; Ernest. Nescio tamen, utrum historico id magis an poetæ vitio vertendum sit: nam spolia opulentissimæ urbis immensa fuisse probabile est. Conf. XI, 38 seq. Sed vid. Liv. XXVI, 34.

353 sq. *Femineæ vestes*, non tam ob formam, quam materiam, scil. subsericæ, Coæ, aliæque, quas vix feminas, multo minus viros decere Romani putabant: nam Silius h. l. ad sui seculi mores respexisse videtur; Drak. coll. locis simil. Lu-

Poculaque Eoa luxum inritantia gemma.
Nec modus argento, cælataque pondera facti
Tantum epulis auri; tum passim corpora longo
Ordine captiva, et domibus depromta talenta,
Pascere longinquum non deficientia bellum,
Inmensique greges famulæ ad convivia turbæ.
  Fulvius, ut finem spoliandis ædibus, ære
Belligero revocante, dedit, sublimis ab alto
Subgestu, magnis fautor non futilis ausis :
« Lanuvio generate, inquit, quem Sospita Juno
Dat nobis, Milo, Gradivi cape victor honorem,
Tempora murali cinctus turrita corona. »

360. *gregis* edidit Nicander, et post eum alii. — 363. *auctor* pro vulg. *fautor* legendum putarunt Scaliger, N. Heins. et jam nescio quis ap. Dausq. Hæc conject. firmatur loco simil. Virgil. Æneid. lib. XI, v. 339, et recepta est a Cell. Drakenb. Lefeb. Ern. Ego tamen non video, cur Silio nihil liceat mutare ac variare, nec cur vulg. lect. displiceat, modo *fautor* sit Fulvius, qui virtutem Milonis amplo adficiebat præmio et ita alios ad eamdem excitabat, non ut Dausq. notavit, Milo. — 364. *Lanuvio* Col. Vulgo *Lavino*, solenni errore; conf. ad VIII, 361, in not. et V. L. Antiquiorem scripturam esse *Lanivium* monuit Jani ad Hocan. I, 163 sq., et Petron. Sat. c. 119. Idem putabat, poetam quoque, ut sup. XI, 40, ad colorem vestium respexisse videri posse; quod mihi non persuasit. Cf. Intp. ad Juvenal. II, 65 seq. — *mensæ alia tellure petitæ*, citreæ, quas ex Africæ silvis advectas Romani insano pretio emebant; Drak. coll. Intpp. ad Petron. l. c. Meurs. de luxu Rom. c. 9, et Kobierz. de luxu Rom. II, 10. Vid. et VV. DD. ad Juven. I, 75 et 137.

355 sqq. De poculis *gemmeis* ac *cælatis*, v. Intpp. ad Juvenal. I, 76, et V, 38 sq. Draken. laudavit Kobierz. l. c. Meurs. de luxu Rom. c. 8; Cerd. ad Virg. Ge. II, 506, et Æneid. I, 728. — *pondera auri, epulis tantum facti*, vasa aurea magni ponderis, in usum convivalem facta. — 359. Pecunia sufficiens sumtibus in bellum, quamvis diuturnum, faciendis. — 360. Silius respexit ad innumeram servorum turbam, inpr. ad convivia, quam ditiores Romani alebant; Draken. qui contulit sup. XI, 274 seq.; Quintil. Declam. XIII, pag. 237; Reines. et Burm. ad Petron. Sat. c. 37 et 47; Kobierz. l. c.

361 sq. *ære Belligero*, tuba. — 364. Fulvius coronam muralem dono dat *Miloni*, qui primus muros adscenderat; de quo v. supra v. 300 sq. Conf. XV, 257. Poetam autem h. l. adlusisse ad Milonem, dictatorem *Lanuvinum*, quem Cicero defendit, jam notarunt Cell. et alii. — De *Lanuvio* et *Junone Sospita* v. ad VIII, 360 seq.

365. *Gradivi honorem*, præmium virtutis. — 366. *Tempora turrita*; nam corona muralis turres aut

Tum sontes procerum meritosque piacula prima
Adciit, et justa punit commissa securi.
Hic atrox virtus (nec enim obculuisse probarim
Spectatum vel in hoste decus) clamore feroci,
Taurea, « Tune, inquit, ferro spoliabis inultus
Te majorem animam? et jusso lictore recisa
Ignavos cadet ante pedes fortissima cervix?
Haud unquam hos vobis dederit Deus. » Inde, minaci
Obtutu torvum contra et furiale renidens,
Bellatorem alacer per pectora transigit ensem.
Cui ductor : « Patriam moriens comitare cadentem.
Qui nobis animus, quæ dextera, quidve viritim
Decernet Mavors : tibi, si rebare pudendum
Jussa pati, licuit pugnanti obcumbere letum. »

rat. Od. III, xxvii, 3. — 366. *cunctis* Marsi edd. unde ad multas alias propagatum est. — 368. *Acciet* Oxon. et Put. *Accit, et interea* primæ edd. — 369. *probarim* Silio restituit Modius e c. Col. probb. N. Heins. Drak. et Lefeb. qui tamen in c. Col. *precarim* legi monent, *p̄carum* Oxon. *precatur* priscæ edd. *pratu* Tell. Vulgo *probatum*: sed proxime subsequitur *Spectatum*; unde *probatur* conj. Markl. Ep. crit. p. 45. — 371. *Tune* Col. R. 1, Parm. Mediol. ut etiam conj. Scaliger. Vulg. *tunc*. Deinde *inulto* malebat N. Heins. — 372. *viso lictore* Oxon. quæ lectio non minus bona videbatur Barth. Adv. VIII, 7. Male! conf. ad IX, 504. — 374. *vobis* Col. Vulgo *nobis*. — 378. *quæ dextera cuique viritim* opinabatur N. Heins. Possis et *quæve viritim*, scilicet dextera sit, vel *quidve virilis*. — 379. *Decernat* R. 1, et Ben. Non male! Dausqueius hic aliquid desiderari putabat, quod ita subplebat, *Decernet Mavors, tellus Campana videbit, Romaque; justi erimus: tibi si rebare*, etc. Sed vid. not. — 380. *Justa* dedit Nicander in Junt. et inde alii. Deinde *pugnantum*, vel *pugnantem occumbere leto* conj. Dausq. Posterius etiam placebat N. Heins. vel *pugnanti leto*, ut *bellantem somnum* VII, 229. Sed Drak. jam bene monuit, in vulg. lect. nihil posse jure displicere (tibi pugnanti licuit o.

pinnas murorum præferebat. Cf. de coronis, militum præmiis, loc. class. Gell. V, 6, et Lips. de Mil. Rom. V, 17.

367. Cf. Liv. XXVI, 15, 16. — 369 sqq. *atrox virtus*; v. ad I, 58, et VI, 378. — *virtus, Taurea inquit*, h. e. Taurea, vir fortissimus. Cf. ad IV, 599. — 371... 379. Imitat. Virg. Æn. X, 739 sqq., ubi v. Heyne.

378. Fulvius respondet ad verba Taureæ, v. 371 seq. *Qui nobis* sit *animus* ac virtus, *quidve* animi *viritim*, cuique nostrum, *Decernet Mavors*, decernetur bello, ex belli exitu intelligetur; vel, ut ap. Virg. l. c. *Ast de me Divum pater viderit*. Lefeb. comparavit Hom. Iliad. υ, 435, et χ, 365. Withof. haud dubie legendum putabat: *Qui nobis animus, quæ dextera, quidve viri sim, Decernet Mavors; tibi*, etc. *quid viri*, in quantum sim vir. En.

Dum Capua infaustam luit haud sine sanguine culpam,
Interea geminos terra crudelis Hibera
Fortuna abstulerat, permiscens tristia lætis,
Scipiadas, magnumque decus, magnumque dolorem.
Forte Dicarchea juvenis dum sedit in urbe
Scipio, post belli repetens extrema penates,

I.) et *occumbere letum* non minus recte dici, quam *o. leto.* — 381. *infandum* Put. *infandam luas culpam* corrig. N. Heins. quum non satis sit dixisse consuli de tanta perfidia *infaustam culpam*. Idem tamen vulgatam lect. probabat sublata distinctione majori, quæ in omnibus fere libris post *culpam* posita est ante Drak. in qua hic versus recte connectitur cum proxime seq. — 385. *consedit* primus edidit Marsus et inde alii, *cum sedit* R. 2, *tum sedit* putabat N. Heins. et mox forte *belli*

381. Recte Ernesti V. C. « In Hispania interea Cn. et P. Scipiones ceciderant. Vid. Liv. XXV, 36; coll. XXVI, 18. Hinc Silius occasionem adripit in longum episodium excurrendi, quo Scipionem filium adiisse inferos, ut ibi umbras parentis et patrui spectaret, narrat ad exemplum Virgilii Æn. VI, quo tamen, sive opportunitatem hujus episodii inferendi, sive modum tractandi enarrandique, artem et gravitatem vel dignitatem rerum et verborum, consideremus, inferior mansit, quamvis suo modo multa bene et graviter expressit. » Ad excusandum tamen ac defendendum poetæ consilium valent pleraque eorum, quæ in Commentatione de Silii vita et carmine ad fin. sect. II, et in notis Argumento lib. VI subjectis, disputavi, quæque Heyne monuit in Exc. I, ad Virg. Æn. VI, et in nota Argumento ejus libri subjecta; ad quæ lectores brevitatis studio remittimus. Notandum in primis est, Scipionem Africanum alterum quasi hujus carminis heroem esse, qui gloriam quoque confecti belli Punici II sibi comparaverit; neque Silium temere Maronis institisse vestigiis, sed, quod doctum poetam decet, multa passim variasse, ad exemplum potissimum Homeri. Qui vero v. 385 sq. nimis abrupto transitu obfenduntur, carmen Silianum perperam exigunt ad leges, vel ἱστορίας, vel perfectæ narrationis historicæ; de quo v. ad Comment. de Silii vita et carmine, init. sect. II.

383. *Fortuna permiscens tristia*, necem Scipionum omniumque fere, quibus præfuerant, copiarum, *lætis*, tot tantisque rebus per octo fere annos ab illis feliciter gestis; quas poeta mox *magnum decus*, ut *tristia* illa *magnum dolorem* adpellat. Præstat tamen verba *permiscens tristia lætis* de Fortuna universe posita adcipere, et illa *magnum decus, magnum dolorem*, ad Scipiones referre, qui *magnum decus* Romanorum vocantur propter virtutem, et *magnus dolor*, quum periissent, non tam Romanorum, quam totius Hispaniæ; de quo v. Liv XXV, 36 extr. *Scipiadas*, ut VII, 107, ubi v. not.

385. *Dicarchæa in urbe*; vid. ad VIII, 533, et XII, 107 sq. — *sedit*, commoratur, tempus terit in otio. Cf. ad III, 142, et X, 597. — 386.

Huc tristis lacrimas et funera acerba suorum
Fama tulit: duris quamquam non cedere suetus,
Pulsato lacerat violenter pectore amictus.
Non comites tenuisse valent, non ullus honorum
Militiæve pudor: pietas irata sinistris
Cælicolis furit, atque odit solatia luctus:
Jamque dies, iterumque dies absumta querelis.
Versatur species ante ora oculosque parentum.
Ergo excire parat manes animasque suorum,
Adloquioque virum tantos mulcere dolores.
Hortatur vicina palus, ubi signat Averni
Squalentem introitum stagnans Acherusius humor.
Noscere venturos agitat mens protinus annos.
Sic ad Cymæam, quæ tum sub nomine Phœbi
Autonoe tripodas sacros antrumque tenebat,

externa. Illud recepit Lefeb. — 394. *parentum*, non *parentis*, scripti, prob. N. Heins. ut et parentibus adcenseatur patruus, ut inf. v. 403; conf. Liv. XXVI, 41. Idem monet, *parentum* etiam construi posse cum *suorum*, quod subsequatur, amota distinctione. — 400. *Sic ad Grynæam* Put. et Paris. prob. Scalig. nec improb. N. Heins. Conf. ad IX, 57; *Crineo antro* Put. inf. v. 498, *Sic ad Gryneam* R. 1, Parm. Med. *Sed ad Crineam* Ox. Vulgo *Sic et Grynæam*. Sed *Cymæam* Col. probb. N. Heins. et Draken. Conf. ad VIII, 531. Deinde *sub numine* malebat N. Heins. et *Autonoen*. — 401. *sacrum* edd. vetustiss. *sacrumque* ad marg. R. 1.

post belli extrema, finem, h. e. post expugnationem Capuæ. Conf. inf. v. 454. — *penates*, patriam, Romam, domum. — 390. *tenuisse*, luctum ejus sedare, *non honorum pudor;* quasi vero in honoribus id esse deberet, ut a luctu se abstineret, qui illis conspicuus esset: alia ratio *militiæ* est, quæ profecto fortis animi præsidia adfert; Ernesti. Enimvero qui honoribus fungitur, inferioribus, quique militibus præest, iis exemplo esse debet ac solet.

391 seq. Similes querelas inpatientes et pæne inpias adversus Deos passim legimus in similibus veterum locis, et ap. Kirchmann. de fun. Rom. p. 168 sq. qui multos congessit; Ernesti. Recte; quod tamen nemini mirum videbitur, qui loca illa non ad nostram de divina natura cogitandi rationem, sed ad notiones, quas veteres sibi de ea animo et informasse et informare debuisse notum est, exegerit. — 394. *parentum;* vid. Var. Lect. — 395. *excire manes animasque suorum;* vid. ad I, 97 seq.

397 seq. Conf. ad XII, 121 et 126 sqq.

400 seqq. *Autonoe*, sacerdos Phœbi, ut jam Ernesti monuit, adumbrata ex Homerica Circe, quæ Ulyssem simili modo instituit (Odyss. κ, 488 sqq.), et diversa

Fert gressus juvenis, consultaque pectoris ægri
Pandit, et adspectus orat contingere patrum.
Nec cunctata diu vates, « Mactare repostis
Mos umbris, inquit, consueta piacula nigras
Sub lucem pecudes, reclusæque abdere terræ
Manantem jugulis spirantum cæde cruorem.
Tunc populos tibi regna suos pallentia mittent.
Cetera, quæ poscis, majori vate canentur.
Namque tibi Elysio repetita oracula campo
Eliciam, veterisque dabo inter sacra Sibyllæ

405. *Mox* Marsi Ven. posterior et inde plurimæ edd. *furvas* pro *nigras* reposuit Lefeb. invitis libris et ne admonito quidem lectore; cf. VIII, 119, et ad V, 220.

ab alia Sibylla vate (v. inf. v. 409 sq., 444 et 488 sq.), ut ap. Virg. Deiphobe sacerdos a Sibylla, secundum sententiam Holdsworthi et Spencii, quibus tamen refragatur Heyne, qui in Exc. V ad Æn. VI, ad unam feminam omnia refert, ut Ovid. Met. XIV, 104 seq. — *Cymæam;* cf. ad VIII, 531. — *sub nomine*, præsidio, tutela, patrocinio. Cf. ad I, 93 in Var. Lect. et Burm. ad Ovid. Trist. II, 551; IV, II, 9. — *tripodas sacros antrumque tenebat*, ut Pythia, quæ tripodi insidens Delphis vaticinabatur. De *antro* Sibyllæ cf. Heyne Exc. III ad Virg. Æn. VI.

404 sqq. De evocatione Manium et Homeri imitatione v. ad I, 97, 98; Hom. Od. κ, 524 sq., et Heyne Exc. XIV, ad Virg. Æn. VI. Qui ad Manes et inferos adcedunt, eos *piaculari* sacro placare solent. Cf. Homer. l. c. Heyne et Cerda ad Virgil. Æn. VI, 153 seq. quæ loca Silius imitatus est. — *nigras pecudes*, cf. ad I, 119, et Hom. l. c. — *Sub lucem*, post mediam noctem, more hujus sacri. Cf. v. 413 et 420 sup. ad VIII, 124; Cerda et Heyne ad Virg. Æn. VI, 252, 255 et 535 sq. Perperam D. Heins. verba *sub lucem*, h. l. et VIII, 124, exponit, ore vultuque ad lucem solemque surgentem converso, coll. Sophocl. OEd. Col. 468, et Electra 425 quibus locis Schol. monet, τὰ καθάρματα, lustrationes, expiationes, etiam somniorum, et similia sacra ita fieri.

406 sq. *reclusæ abdere terræ cruorem;* vid. ad I, 98, et conf. inf. v. 427... 434; Homer. Od. λ, 25 seq. (quem locum Silius ante oculos habuit), Ovid. Met. VII, 243 sq.; Horat. Sat. I, VIII, 28 seq.; Orph. Argon. 569 sq., et Cuperi Obss. I, 12. — *spirantum*, id est, palpitantium, ut I, 121.

408. *suos populos*, κλυτὰ ἔθνεα νεκρῶν, Odyss. κ, 526. — 409. *majori vate*, mox *veteri Sibylla*, cujus animam Autonoe evocatura erat.

411. *veteris Sibyllæ*, ut *anus* v. 494, propter grandem ejus ætatem, de qua et de variis Sibyllis v. Heyne Exc. IV et V ad Virgil. Æn. VI; Petiti et Gallæi libellos de Sibyllis, Intp. ad Propert. II, II, 16; XXIV, 34, et alios.

Cernere fatidicam Phœbei pectoris umbram.
Vade, age, et, a medio quum se nox humida cursu
Flexerit, ad fauces vicini castus Averni
Duc prædicta sacris duro placamina Diti.
Mella simul tecum et puri fer dona Lyæi. »
Hoc alacer monitu, et promissæ nomine vatis,
Adparat occulto monstrata piacula cœpto.
Inde, ubi nox jussam procedens contigit horam,
Et spatia æquarunt tenebras transacta futuras,
Consurgit stratis, pergitque ad turbida portæ
Ostia Tartareæ; penitus quîs abdita vates
Promissa inplerat, Stygioque sedebat in antro.
Tum, qua se primum rupta tellure recludit
Invisus cælo specus, atque eructat acerbam
Cocyti laxo suspirans ore paludem,
Inducit juvenem, ferroque cavare refossam
Ocius urguet humum, atque, arcanum murmur anhelans,

425. *Invisus* Col. R. 1, Parm. Mediol. unde recepi cum Lefeb. Conf. Serv. et Heins. ad Virg. Æn. VII, 568. Vulgo *Invisum*.

413. Conf. ad V, 24. — *nox humida;* v. ad I, 259 in Var. Lect.

414. *Flexerit se* proprie, ut *verti* dixere Stat. Theb. III, 33; Senec. Herc. fur. 131, et στρέφεται ἐς δύσιν ἄρκτος, Theocrit. XXIV, 11; Drak.

415. *duro diti*, sævo, inexorabili, inlacrimabili, truculento; Drak. coll. Virg. Æn. XII, 199.

416. Melle, vino et lacte libatio fiebat Manibus et inferorum Diis. Cf. inf. v. 434, et ad I, 98; Hom. Odyss. κ, 519 sq.; λ, 27; Orph. l. c. Eurip. Orest. 115; Apollon. III, 1034 sq., 1209 sq. — *dona Lyæi*, ut XI, 414, v. ad VII, 748.

417. Imitat. Virg. Æn. VI, 236... 254, et Hom. Odyss. λ, 22 seq. — *promissæ vatis*, Sibyllæ, nomine. Cf. v. 409 sq. — 419. *horam jussam*, constitutam ab Autonoe v. 413. — 420. *spatia æquarunt*, post mediam noctem.

425 seq. *Cocytum* Silius ponit sub ipsius speluncæ, seu antri Stygii ingressum, ubi victimæ parantur, discrepans a Virgil. Æn. VI, 295 sq. cujus tamen verba æmulatus est; Ernesti. Sed illum Maronis locum expressit potius inf. v. 571 seq., et h. l. Æn. VI, 107, ubi v. Heyne. Pro Acheronte tamen Cocytum posuit: nam in fluminibus inferis mire seu turbant seu variant poetæ; de quo v. Heyne Exc. IX ad Virg. Æn. VI. — *suspirans*, spirans, exhalans. Conf. XII, 136, et ad IV, 777.

427 seq. *ferro cavare refossam humum*, fossam, seu scrobem fa-

Ordine mactari pecudes jubet : ater operto
Ante omnes taurus Regi, tum proxima Divæ
Cæditur Hennææ casta cervice juvenca.
Inde tibi, Alecto, tibi, nunquam læta Megæra,
Corpora lanigerum procumbunt lecta bidentum.
Fundunt mella super Bacchique et lactis honorem.
« Sta, juvenis, faciemque, Erebo quæ surgit ab omni,
Exclamat vates, patere : adcedentia cerno
Tartara, et ante oculos adsistere tertia regna.
Ecce ruunt variæ species, et quidquid ab imo
Natum hominum exstinctumque chao est.» Jam cuncta videbat,

429. *ater*, non *acer*, scripti. — 431. *Hennææ* Colon. Vulgo *Ennææ*, vel *Enneæ*, vid. ad lib. I, v. 93. — 434. In sacris Eumenidum vinum non adhiberi, e Sophocl. Œdip. Col. vers. 472, notavit D. Heinsius, et Stanlei. ad Æschyli Eumenid. vers. 107, ubi monet, eam ob causam hunc Silii locum caute legendum, et vel *μνημονικὸν* ejus *ἁμάρτημα* esse, vel post *bidentum* certe punctum ponendum, ut hic versus ad v. 430 et 431, pertineat. Hoc consilium sequutus est Drakenb. Totum vero versum post v. 431, posuit Lefeb. ne adjuncta quidem hujus mutationis causa. — 435. *Sta* ex emend. D. et N. Heins. Vulgo *Stat*, et mox *in omni*, quod primus edidit Nicander. — 439. *videbis* legendum crediderim, ut et hæc sint vatis verba, ut quæ proxime tam præcedunt, cere. Ἐγὼ δ' ἄορ ὀξὺ ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ βόθρον ὄρυξα, etc., Homer. Odyss. λ, 24, 36, et κ, 517. Conf. ad I, 98. — 429 sqq. *Ater taurus*, ut *nigras pecudes*, v. 405, ubi vid. not. — *operto Regi*, subterraneo, Plutoni, *Stygio regi*, Æn. VI, 252, ubi et v. 140, *telluris operta*, dicuntur loca infera. — *Divæ Hennææ*, ut I, 93, ubi v. not. — *casta cervice juvenca*, non ἄζυξ, vel ἀδμὴς (Odyss. δ, 637), quæ haud passa est jugum, ut D. Heins. notavit et Dausq. (qui adeo ex Virg. Ge. IV, 551, *intacta cervice juvenca* substituendum putabat), sed quam Hom. Odyss. λ, 30, στεῖραν βοῦν, et inde Virgil. Æn. VI, 251, *sterilem vaccam* adpellat, quod jam monuere Drak. et Ern.

432. Ipsis Eumenidibus sacrum fit, non matri Eumenidum, ut ap. Virg. Æn. VI, 250; Drak. — 434. Conf. Var. Lect. et sup. ad v. 416. Voc. *honorem* abundare putabat D. Heins. et Plautum simil. dixisse *florem vini veteris*, Eurip. οἴνου ἄχνην, Pind. ἄνθεα μήλων et ὕμνων, vel ἄνθεμα χρυσοῦ. Sed v. supra ad III, 218.

435. Adcedentibus Manibus horret Scipionis animus, quem Autonoe erigere conatur.—*faciem*, quæ mox *varie species* dicuntur. — 436. *patere*, ut v. 441, *contende tueri interritus*. — 437. *tertia regna*, ut VIII, 116.

438 seq. Cf. Hom. Odyss. λ, 36 sqq.; Virg. Georg. IV, 471 sq., et Æn. VI, 305 sq. — *ab imo chao*, a prima mundi origine, quum adhuc chaos esset Ern. Conf. XI, 453;

Cyclopas, Scyllamque, et pastos membra virorum
Odrysiæ telluris equos. « Contende tueri,
Eductumque tene vagina interritus ensem.
Quæcumque ante animæ tendent potare cruorem,
Dissice, dum castæ procedat imago Sibyllæ.
Interea cerne, ut gressus inhumata citatos
Fert umbra, et properat tecum conjungere dicta :
Cui datur ante atros absumti corporis ignes,
Sanguine non tacto, solitas effundere voces. »
Adspicit, et subito turbatus Scipio visu :
« Quinam te, qui casus, ait, dux maxime, fessæ
Eripuit patriæ; quum tales horrida poscant
Bella viros? nec enim dextra concesserit ulli

quam sequuntur. — 443. *tendent* scripti. Vulg. *tendunt*. — 444. *Dissice* Col. Put. (in quo tamen *disice* legi adfirmat Lefeb.) et R. 2, *disyce* R. 1, *Discite* Oxon. et Med. unde *discute* suspicari possis. Vulgo *Disiice;* conf. ad IX, 538. — 449. *turbatus*, non *turbatur*, scripti et R. 2.

Ovid. Met. I, 1 sq.; Hesiod. Theog. 116 seq. — 441 sq. *Odrysiæ telluris*, Diomedis Thracis, *equos pastos membra virorum*, ἀνδροφάγους. Cf. ad III, 38, et IV, 431.

442. Cf. Hom. Odyss. κ, 535 sq.; λ, 48 sq.; Virg. Æn. VI, 260, 290. 443. *potare cruorem;* cf. mox ad v. 448, et ad I, 98. — 444. *imago*, umbra, εἴδωλον. Cf. ad I, 97.

445. Appius Claudius Pulcher consul, ad Capuam vulneratus et mortuus (vid. Liv. XXVI, 6, 16), sed nondum crematus ac sepultus (v. 447), cujus umbra ad Scipionem prima venit, effictus ad similitudinem Elpenoris apud Homerum Odyss. λ, 51 seq., et Palinuri apud Virgilium Æneid. lib. VI, 337 sq.

448. *Sanguine non tacto*, cruore victimarum non hausto, quo simplices infirmæque umbræ vires, vitam et reminiscendi vim recipiunt: veteres enim credebant, vitam ac vitalem vim in sanguine inesse. Cf. inf. vers. 494 sq., 621, 706, 735; Hom. Odyss. λ, 36, 50, 89, 95, 97, 141, 147, 152 al. et sup. ad I, 98. Umbræ vero, quæ nuper demum in inferos descenderunt, plus virium habent, quam quæ diutius ibi commoratæ sunt. Sic Elpenor, etsi non, ut reliquæ umbræ, sanguinem bibit, cum Ulysse loquitur fatorumque suorum recordatur Odyss. λ, 59 sqq. Animæ quoque heroum sine usu cruoris colloquuntur Odyss. ω, 15 seqq. — *solitas effundere voces :* nam propr. umbræ stridorem edunt, τρίζουσαι ποτέονται ὡς νυκτερίδες, Odyss. ω, 5 seq.

450. Cf. v. 654, Hom. Odyss. λ, 57, 170; ω, 106, et Virg. Æneid. VI, 341. *Quinam... qui;* cf. ad II,

Appius, aut astu : decimum lux retulit ortum,
Ut te, quum Capua remearem, vulnera vidi
Mulcentem, hoc uno mæstum, quod adire nequires
Saucius ad muros, et Martis honore careres. »
Contra quæ ductor : « Fesso mihi proxima tandem
Lux gratos Phaethontis equos avertit, et atris
Æternum demisit aquis : sed lenta meorum,
Dum vanos ritus, cura, et sollemnia vulgi
Exsequitur, cessat flammis inponere corpus,
Ut portet tumulis per longum membra paternis.
Quod te per nostri Martis precor æmula facta,
Arce, quæ putris artus, medicamina, servant;
Daque vago portas quamprimum Acherontis adire. »

459. *dimisit* Col. Male! — 460. *curant* Put. *curat* primus dedit Marsus et hinc alii, *sed lenta meorum Cura est, dum vanos ritus sollemnia vulgi E.* conj. Dausq. et *Dum varios ritus, curam, et,* etc. Dempster. ad Rosin. Ant. Rom. Lib. V, c. ult. At v. not. — 464. *quæque* Med. Deinde *patrios* Put. et vulgo *patriis*. Sed *patris* Col. R. 1, 2, Parm. Med. unde *putres* recte, opinor, emend. Dausq. et N. Heins. Ego ἀρχαϊκῶς et levissima mutatione scripsi *putris,* unde et τὸ *patris*, et vulgatum *patriis* ortum videtur. *Phariis* scribendum censebat Barth. Adv. VIII, 7, ut Appius Ægyptiorum condituras, medicamina exotica, deprecetur, et more Romano tumulari cupiat. *Urge, quæ patriis* (terris, in patrias terras reportandos) *artus* (integros) *m. servant;* 645 in Var. Lect. — 454 sq. *Mulcentem vulnera;* cf. ad V, 368, et VI, 91.

457 seqq. *Lux proxima*, dies proximus ei, quo me postremo vidisti, *mihi gratos Phaethontis equos avertit*, lucis vitæque usum abstulit, h. e. eo mortuus sum. — *atris aquis,* ad Stygem et in orcum *demisit.* Cf. ad I, 439.

459 seqq. *Lenta cura meorum cessat*, h. e. Romani, amici ac propinqui mei ob curam dignitatis meæ cessant *corpus* meum *flammis inponere, dum vanos... exsequitur.* — *ritus vanos* et umbris inutiles, quibus cadaver in patriam ad majorum sepulcra putabatur referendum esse, ideoque *medicaminibus* (v. 464), h. e. condimentis servandum, ne *putresceret;* bene Mars. Cell. et Ern. His addatur Draken. nota : Appius magnificos exsequiarum adparatus *vanos ritus* vocat, quod contentus esset, si cadaver suum, quocumque ritu fieret, quam primum terræ mandaretur, ut campos Elysios et loca beata intrare posset, unde inhumati diutissime arcebantur. — *lenta cura*, quod a Capua ad Romam longius iter erat; Ern. Sed eo potius spectant verba *per longum*, scilicet iter, vide vs. 462.

464. *putres artus*, qui, nisi medicamentis servarentur, putri tabo et sanie liquerent; Drak. Cf. inf. v. 487. — 465. Cf. Virg. Æn. VI,

Tum juvenis : « Gens o veteris pulcherrima Clausi,
Haud ulla ante tuam, quamquam non parva fatigent,
Curarum prior exstiterit : namque ista per omnes
Discrimen servat populos, variatque jacentum
Exsequias tumuli et cinerum sententia discors.
Tellure (ut perhibent) is mos antiquus Hibera,

vel *Arce* (quo citius cremer) *quæ putres*, etc. vel *Urge*, *quæ putres*, etc. vel denique *Arce*, *quæ patrios artus*, etc. tentabat Dausq. Sed vid. not. — 466. *Clausi* ed. Ven. Marsi. Recte, vid. not. *Dauni* Put. Vulgo *Claudi*. — 467. *Haud ulla ante mihi*, vel *animum quamquam non parva fatigant*, et v. 468, *nam justa per omnes Discrimen servant p.* conj. N. Heins. — 469. *cadentum*, et v. 471,

325 seq. (ubi v. Heyne et sup. ad I, 154; IV, 669; V, 156.)

466. *Gens*; conf. ad II, 185. De Atta, vel Atto *Clauso*, auctore gentis Claudiæ (cujus familia sunt Appii), qui e Sabinis migravit Romam, ibique *Appius Claudius* dictus est, v. Liv. II, 16; sup. ad VIII, 412; Heins. ad Ovid. Fast. IV, 305, et meas Tabulas genealog. — 467. Conf. Hom. Odyss. λ, 80. *Nulla mihi cura prior erit ante tuam*, quam cura tuæ sepulturæ. Withof. corrigit : *Haud ulla ante tui hanc, quamquam non parva fatigent*, etc. hoc est, *ante hanc tui*, scilicet curam, vel sepeliendi officium.

468. Totum hunc locum e Lucret. III, 883... 906, expressum censet Lefeb. ego potius ex Cic. Tusc. Qu. I, 45. Bene vero Ernesti V. C. « Omnem hanc recensionem variorum generum mortuos tractandi et sepeliendi, quæ apud diversos populos obtineant, semper maxime absurdam judicavi. Non potest ulla probabilis ratio inveniri, quare poeta hæc Scipionem disputantem induxerit. Certe, si in solatium Appii dicta quis putaverit, ridiculus consolandi modus mihi videtur. Credo poetam, quum vellet doctrinam expromere, et variandi ornatus artem ostentare, non sensisse, quam absurde et contra dignitatem carminis epici id faceret. Eum omnem locum, si quem alium, ex carmine Siliano, ut absit, optaverim. » Idem Vir Ill. monet, τὸ *namque* nihil habere, ad quod referatur. Sed *namque* h. l. dicitur, ut γὰρ ab initio orationis (v. Heyne ad Virg. Æn. VI, 378, et Ge. IV, 445); vel ut δὴ γάρ τοι, vero, vel enim vero, atqui, quo sensu *enim* occurrit ap. Virgil. Æn. V, 850; VI, 52; VIII, 84; X, 874, ad quæ loca v. Heyne. *Enim*, *nam* et *namque* centies ap. Cicer. et alios transitioni servire, præter alios notavit Ernesti ad Tac. Hist. IV, 11, et in clav. Cic. Cf. sup ad I, 33. — *ista* cura sepeliendi, *discrimen servat*, diversa est apud populos diversos : quæ sententia mox argute variatur verbis; Ern. — 469. — *jacentum*; v. ad lib. II, 574, et Klotz. ad Tyrt. p. 93.

471. De variis variorum populorum sepeliendi ritibus multa veterum loca congessit Kirchman. de fun. Rom. App. c. 2 sqq. Conf. not. ad III, 341 sq. Withof. corri-

Exanima obscœnus consumit corpora vultur.
Regia quum lucem posuerunt membra, probatum est
Hyrcanis adhibere canes. Ægyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, et a mensis exsanguem haud separat umbram.
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, et longum medicata reponit in ævum.

Telluri ut p. est mos a. Hiberæ maluerit idem. — 475. *odoratu* Tell. *ὀdorato taxo* ingeniose emend. D. Heins. h. e. reconditorio, e taxo fabrefacto, θηκαίῳ οἰκήματι Herodot. II, 86; *odorata capsa*, h. e. arca lignea, in qua cadaver includitur, conj. Burm. vel *odorato gypso*, quod Kircherus ex Herodoto (forte III, 24) notaverit, Ægyptios gypso induxisse cadavera. At vid. not. — 478. *medicata* Col. *moricata* Tell. *mercata* Oxon. Put. et priscæ edd. *myrrhata* edd. Marsi et inde aliæ, quod glossema τοῦ *medicata* videbatur Drakenb. *reponere* malebat N.

git: *Tellure (ut perhibent, is mos antiquus) Ibera exanima*, etc.

473 seq. Vid. eadem nota, Cuperi Obss. I, 8, et Cicero Tusculan. Qu. I, 45. — *probatum est*, more receptum, Cell. νενόμισται D. Heins.

475. De ratione, qua *Ægyptii* mortuorum corpora condierint, loca class. sunt Diodor. Sic. II, 5, et Herodot. II, 86, ubi præter alia hæc leguntur, ποιεῦνται ξύλινον τύπον ἀνθρωποειδέα, ποιησάμενοι δὲ ἐσέργνῦσι τὸν νεκρὸν, καὶ κατακληίσαντες οὕτω θησαυρίζουσιν ἐν οἰκήματι θηκαίῳ, ἱστάντες ὀρθὸν πρὸς τοῖχον, unde Silius dixit *stantia*. Pro lignea effigie, vel arca et capsa h. l. *saxum odoratum*, unde Drak. τὸ *saxum* refert ad opus arcuatum, sub quo cadavera sepulta fuerint, et in quod se descendisse referat de la Valle (Itiner. P. I, c. 25); Dausq. autem ad pyramidas (tum *corpora* regum intell. ut v. 473), et Epith. *odoratum* ad ipsum corpus unguentis conditum. Cf. Var. Lect.

476. In conviviis ad memoriam mortalitatis sceleton circumferunt; Cell. Ad luxum hoc pertinere, monet Dausq. Conferunt loc. insignem Herodot. II, 78, et Plut. Conv. VII Sap. ὁ δὲ Αἰγύπτιος σκελετὸς, ὃν εἰσφέροντες εἰς τὰ συμπόσια προτίθενται, καὶ παρακαλοῦσι μεμνῆσθαι τάχα δὲ τοιούτους ἐσομένους. Kirch. de Fun. Rom. lib. I, c. 8, comparavit Lucian. de luctu: ταχιρεύει δ' ὁ Αἰγύπτιος οὗτος μέν τοι, λέγω δὲ ἰδὼν, ξηράνας τὸν νεκρὸν σύνδειπνον καὶ συμπότην ἐποιήσατο. Æthiopes quoque mortuos doliis, vel arcis vitreis ligneisve inclusos mensis adponere solebant. Conf. Herodot. III, 24; Diodor. T. I, p. 128. Middleton Monum. erud. ant. p. 253; Salmas. ad Solin. T. II, p. 850, et inpr. Intpp. ad Petron. Sat. c. 34.

477. Bene Cell. « Hoc Ægyptiis tribuit Herodot. II, 86. Σκολιῷ σιδήρῳ, incurvo ferro per nares cerebrum extrahere, in ejusque locum pharmaca inferre. Ab his Ponticæ gentes habuere, quia Colchi colonia Ægyptiorum, eodem Herodoto auctore, II, 104. » — 478. *medicata*, ut *medicamina*, v. 464, et *odorato*, v. 475.

Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt? quid, qui sævo sepelire profundo
Exanimos mandant Libycis Nasamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circumdare gaudent
Ossa (nefas) auro, ac mensis ea pocula servant.
Cecropidæ ob patriam Mavortis sorte peremtos
Decrevere simul communibus urere flammis.
At gente in Scythica subfixa cadavera truncis
Lenta dies sepelit, putri liquentia tabo. »
 Talia dum memorant, umbra veniente Sibyllæ,

Heins. — 481. *Exanimos* scripti. Vulgo *Exanimes*. — 487. *tabe* malebat N. Heins. ad III, 342, ut ap. Lucan. II, 166; VI, 88; VII, 808; VIII, 778; Conf. Ernesti

479. Antiquissimi rudesque populi sepulcra non lapidibus seu pavimentis sternere, et arcuato opere exstruere, vel parietibus circumsepire, sed scrobes in terra cavare solebant, quibus *nuda* cadavera *infodiebantur* potius quam sepeliebantur. Conf. Kirchman. de fun. Rom. III, 15 pr. De *Garamantibus* v. ad I, 414.

480 seq. Idem Strabo, XVI de Chelenophagis, et XVII de Meroes adcolis tradit; Dausq. *sepelire profundo*, projicere in mare : nam *sepelire*, ut θάπτειν, de quovis cadavera condendi modo, de combustione, etc., dicitur. Conf. mox. v. 487, et Cuper. Obss. I, 7. De *Nasamonibus* v. ad I, 408.

482 sq. Idem Thracibus tribuere Flor. III, 4; Scythis Strab. VII, p. 458 (al. 298); Solin. c. 15 et 23; Mel. II, 1; Herod. IV; Plin. VII, 2. Essedonibus Melam et Solin. ll. cc. sed et Boiis Liv. XXIII, 24, jam monuere intpp. Cf. Dempster. ad Rosin. Ant. Rom. III, 30.

484 sq. Athenienses illis, qui in prælio ceciderant, publicum sepulcrum extra urbem in Ceramico erigebant; Drak. qui laudavit Lesbon. in Protrept. p. m. 210, et Meurs. Ceram. gemin. c. 22 et 23 (in Thes. Gronov. T. IV). Conf. et Kirchman. de fun. Rom. II, 25, et inf. ad v. 659.

486. Hunc ritum, mortuos, et nonnunquam adeo vivos, ex arboribus, vel patibulis suspendendi, Tibarenis quoque Porphyrius et Hieron., Colchis vero tamquam proprium tribuunt Ælian. V. H. IV, 1; Nicol. ap. Stob. serm. 120, et Apollon. Arg. III, 200... 209, ex cujus loco class. intelligitur, viros tantum ita ab iis suspensos, mulieres autem terra obrutas esse. Cf. ibi Schol. (qui hæc ex Nymphodoro hausta notat), Cuper. Obss. I, 7, et Kirchm. de Fun. Rom. App. c. 2 extr. — 487. *Lenta dies*, ut *longa dies*, ap. Ovid. Met. XIV, 148; Drak. Cf. Bentl. ad Horat. Epist. I, 1, 21. — *sepelit*, consumit. Cf. ad v. 480. — *putri tabo*, sanie, putredine. Cf. vers. 464, et Var. Lect.

488 seq. Conf. v. 409 seq. —

Autonoe, « Finem hic, inquit, sermonibus adde
Alternis! hæc, hæc veri fecunda sacerdos,
Cui tantum patuit rerum, quantum ipse negarit
Plus novisse Deus: me jam comitante tuorum
Tempus abire globo, et pecudes inponere flammis. »
At gravida arcanis Cymes anus adtigit ore
Postquam sacrificum, delibavitque cruorem,
In decus egregiæ vultus intenta juventæ,
« Ætherea fruerer quum luce, haud segniter, inquit,
Cymæo populis vox nostra sonabat in antro.
Tunc te permixtum seclis rebusque futuris
Æneadum cecini. Sed non sat digna mearum
Cura tuis vocum: nec enim conquirere dicta,
Aut servare fuit proavis sollertia vestris.
Verum age, disce, puer, (quando cognoscere cordi est)
Jam tua, deque tuis pendentia Dardana fatis.
Namque tibi cerno properatum oracula vitæ
Hinc petere, et patrios visu contingere manes.

ad Tac. Ann. II, 69. Nil interest. — 491. *quanto* conj. Barth. Adv. VIII, 7, et *quantum ipse negarit Prænovisse Deus* N. Heins. refrag. Lefeb. quum similiter *multum ditior* et *multum majora* inf. v. 683 et 708, dicatur. — 494. *Cymæa anus* Put. *Crines avus* Oxon. R. 1, Med. *Crines anus* aliæ edd. priscæ; *Cymeïas* opinabatur N. Heins. non inprob. Drak. Conf. ad II, 117, et VIII, 531. — 496. *egregiæ*, non *egregium*, scripti. — 503. *quonium* pro *quando* Col. quæ tamen vulgatæ lectionis glossa videbatur Drak. Deinde *est* in scriptis. Vulgo omittitur. — 505. *properatim* Put. *properandum* emend. Scalig. quod recepit Cell. *Namque tibi cer-*

492. With. malebat *se* pro *plus*; sed conject. Barthii *quanto* pro *quantum* verior ipsi modestiorque videbatur. — 494 sq. *gravida arcanis* ut *veri fecunda*, v. 490, vel *noxa gravido*, v. 542, et *feta furore*, v. 592. Cf. Heins. ad Ovid. Fast. III, 238. — *Cymes anus*; vid. ad VIII, 531. — *anus*; cf. ad v. 411. — *adtigit ore... cruorem*; v. supra ad v. 448.

496. Vultum intendens in Scipionem, juvenem formosum.

498. *Cymæo antro*; cf. ad VIII, 531. — 499. In libris Sibyllinis olim Romanorum et tua fata exposui; sed eos contemsistis: quibus verbis adluditur ad Tarquinium Superbum, ad quem quum delati essent novem libri fatidici, sex combustis, tres tantum servavit; Ern.

504. Magna Scipionis laus. — 505. *cerno*, *tibi*, h. e. a te *properatum* fuisse, ut peteres oracula; Lefeb. Video itineris tui hoc consilium esse, ut fata tua cognoscas;

Armifero victor patrem ulcisceris Hibero,
Creditus ante annos Marti, ferroque resolves
Gaudia Pœnorum, et missum lætabere bello
Omen, Hiberiacis victa Carthagine terris.
Majus ad imperium post hæc capiere, nec ante
Jupiter absistet cura, quam cuncta fugarit
In Libyam bella, et vincendum duxerit ipse
Sidonium tibi rectorem : pudet urbis iniquæ,
Quod post hæc decus hoc patriaque domoque carebit. »
Sic vates, gressumque lacus vertebat ad atros.
Tum juvenis, « Quæcumque datur sors durior ævi,
Obnitemur, ait : culpa modo pectora cessent.
Sed, te oro, (quando vitæ tibi causa labores
Humanos juvisse fuit) siste, inclita virgo,
Paullisper gressum, et nobis manesque silentum
Enumera, Stygiæque aperi formidinis aulam. »
Adnuit illa quidem; sed, « Non optanda recludis

tum properatæ oracula vittæ conj. N. Heins. — 508. *Martē* Put. et R. 2, unde *Martem* edidit Lefeb. cujus hæc nota est : « Nempe ut XVI, 686, *puero credita bella*, et IV, 425, *teneræ qui prælia dextræ credebat puer*. Junior erat Scipio ut consul crearetur, quum ivit in Hispaniam : ideo hac victa et pacata non triumphavit, qua privatus enim eam recuperaverat. Post creditum ipsi bellum Hispanicum, majus ad imperium vocatus fuit, ut ait poeta v. 511, atque victo Hannibale triumphavit, quia tum non ut privatus, sed qua consul bellum gessit. Nil intellexit hic Drakenb. qui legit *marti*, ut vulgati libri. » Sed vereor ne hæc difficiliora intellectu sint quam vulgata lectio. — 511. *posthac* Col. *rapiere* malebat N. Heins. ut celeritas designaretur, qua Scipio ante annos ad Consulatum evectus sit. Non male! — 513. *abduxerit*, vel *huc duxerit* emend. idem. Possis et *duxerit illuc*. — 515. *Quod post hæc... carebit* scripti. *Quod post hoc... carebit* Tell. et R. 2. Vulgo *Quod tu post... carebis*. — 517. *Dum* Col. *Cum* putabat N. Heins. — 523. Ern. — 507. Vaticinium Sibyllæ, ut Tiresiæ ap. Hom. Odyss. λ, 99 seq. — *patrem*, patris necem. Cf. v. 382 sq. — 508. *ante annos*, quatuor et viginti ferme annos natus, *Marti creditus*, cum imperio et ad bellum missus in Hispaniam. Cf. Liv. XXVI, 18.

510. *Carthago* Hispaniæ capta *omen* fuit superandæ Carthaginis in Africa; Cell. — 511. *Majus imperium*, Consulatum. Confer. Liv. XXVIII, 38. — 514 sq. Hæc spectant ad accusationem et exsilium Scipionis, de quibus v. Liv. XXXVIII, 50... 53. — *iniquæ*, ingratæ in virum de patria tam bene meritum.

522. *Stygiæ formidinis aulam*. Orcum horrendum. *Οἰκία θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι Σμερδαλέ', εὐρώεντα, τά τε στυγέουσι θεοί περ*, Hom. Iliad. υ, 64 seq. — 523. *recludis*, actus

Regna, ait : hic tenebras habitant, volitantque per umbras
Innumeri quondam populi : domus omnibus una.
In medio vastum late se tendit inane;
Huc, quidquid terræ, quidquid freta, et igneus aer
Nutrivit primo mundi genitalis ab ævo,
(Mors communis agit) descendunt cuncta : capitque
Campus iners, quantum interiit, restatque futurum.
« Cingunt regna decem portæ; quarum una receptat
Belligeros, dura Gradivi sorte creatos.
« Altera, qui leges posuere atque inclita jura
Gentibus, et primas fundarunt mœnibus urbes.
« Tertia ruricolas Cereris, justissima turba

recludes Put. *recludit* Tell. a m. sec. *optanda recludi* conj. N. Heins. quod et mihi in mentem venit. At vid. not. — 524. *habitant* scripti et R. 2, ut jam conj. Dausq. Vulgata lectio *agitant* ex ant. scriptura *abitant*, sine adspiratione, orta videbatur Drak. Mox *per auras* Put. — 527. *aer* quatuor scripti. Vulg. *æther*, non inprob. Drak. quia *æther* ab *αἴθω uro* proprie *igneus* dicatur, ut sup. I, 135. — 532. *cruda sorte* conj. N. Heins. Deinde *crematos* sine auctoritate ac perperam reposuit Lefeb. Ego maluerim *dura Gradivi sorte necatos*, ut sup. v. 484. *Mavortis sorte peremtos*.

pro conatu, ut inf. v. 728; I, 14, et XI, 551. — 525. Ἐπὶ ἔθνε' ἀγείρετο μυρία νεκρῶν, Hom. Odyss. λ, 631.

526 sqq. In tota hac inferorum descriptione discrepat Silius ab Homero et Marone, nec satis constat, quos potissimum auctores sequutus sit. Cf. Heyne Exc. VIII ad Virg. Æn. VI, qui suspicatur, ei v. 531 sqq., ubi decem portas, vel septa in illis constituit, circulos Platonis ante oculos fuisse. Ernesti V. C. putat, Homeri quoque σιδήρειας πύλας, Iliad. Θ, 15, poetæ ingenio hoc phantasma subjicere potuisse. Sed hæ sunt Tartari portæ (Virgil. Æn. VI, 552, 573, 631, sexta porta inf. v. 542 sq. et *ostia Ditis*, v. 587), a Tartaro autem diversi Orcus et Hades. Conf. Senec. Herc. fur. v. 673 sqq.

529. *agit* omnia huc, in hanc inferorum voraginem detrudit.

530. *Campus iners*, ut *pigra vorago*, v. 562. Cf. ad VI, 146.

531. In hac inferorum descriptione poeta passim quidem colores ab Homero et Virgilio mutuatus est, sed multa quoque variavit, et, quæ illi jam copiose ornateque extulerant, sapienter contraxit primisque velut lineis designavit. — *regna* inferorum. — 532. Cf. Virg. Æn. VI, 660 sqq., quem locum Silius manifeste imitatus est, sed ita variavit, ut cuivis piorum generi singularem adsignaverit locum, non omnia in Elysium transtulerit, et pro *sacerdotibus piis* substituerit ruricolas.

533 sq. Conf. Horat. Sat. I, III, 105, et Art. poet. v. 399. — 535.

Quæ venit ad manes, et fraudum inlæsa veneno.
« Exin, qui lætas artes vitæque colendæ
Invenere viam, nec dedignanda parenti
Carmina fuderunt Phœbo, sua limina servant.
« Proxima, quos venti sævæque hausere procellæ,
Naufraga porta rapit; sic illam nomine dicunt.
« Finitima huic, noxa gravido et peccasse fatenti,
Vasta patet populo : pœnas Rhadamanthus in ipso
Expetit introitu, mortemque exercet inanem.
« Septima femineis reseratur porta catervis,
Liventes ubi casta fovet Proserpina lucos.
Infantum hinc gregibus, versasque ad funera tædas
Passis virginibus, turbæque in limine lucis

542. *hinc* Put. — 544. *noctemque* Oxon. teste et prob. N. Heins. Sed in excerptis hujus cod. duplicibus lectionem istam non notatam vidit Drakenb. — 546. *Umentes* Colon. unde *Humentes* edidere Drakenb. et Ern. *Viventis* Ox. et Put. *Lucentes* emend. Barth. Adv. VIII, 7, et *Uventes* N. Heins. Conf. ad I, 259, et II, 469. Vulgo *Liventes*, ut in Tell. R. 1, 2; Mars. Ben. et al. quod restitui cum Lefeb. non inprob. Drak. quia poetæ loca infera semper *liventia* fingant, vid. not. — 547. *versasque*, non *versas*, scripsi. — 548. *Passim* Marsi Ven.

Cf. locum præclarum Virg. Ge. II, 458... 540, de vitæ rusticæ amœnitate et innocentia, ibique Heyne. *Cereris justissima turba*, et *fraudum inlæsa veneno;* cf. Virg. l. c. vers. 467, 473, 474, 499. — 536. *fraudum veneno;* v. ad III, 580. — *inlæsa*, non imbuta et conrupta.

537 sqq. Cf. Virg. Æn. VI, 662 seq. et ibi Heyne. *Exin*, etc., de porta, seu septo quarto agitur.

540. *Proxima*, quinta porta. Cf. ad IV, 668 seq. — 542. Brevis fit mentio Tartari, ut mox 550 seq. Elysii, quoniam utrumque jam ornatissime descripserat Virgil. Æn. VI, 548... 627 et 637... 893. Conf. ibi Heyne in not. et Exc. VIII.

543. *Rhadamantus*, judex in inferis ap. Virg. Æn. VI, 566 sq. et seriores poetas, a quibus demum fabula de tribus inferorum judicibus inventa est. Vide Heyne Exc. XI ad Virg. Æn. VI. — 544. *mortem inanem*, mortuos, umbras inanes, *exercet*, vexat, pœnis. Conf. Virg. Æn. VI, 543, 739, et supra ad I, 260, 363 et 675.

546. *Liventes*, atros, *lucos:* nam loca infera et quæ in iis sunt, poetis plerumque *atra*, *nigra*, *liventia*, *pallida*, furva dicuntur. Cf. ad I, 119; X, 137; Brouk. et Heyne ad Tibull. III, 1, 28. — *Proserpina*, Dea, feminarum catervis præficitur. — *casta;* cf. Virg. Æn. VI, 402, ibique Heyne.

547 sqq. Imitatio dulcissimi loci Virg. Æneid. VI, 426 seq., ubi v. Heyne. — *hinc est iter*, etc., porta octava. — *versas ad funera tædas Passis*, in ipso nuptiarum adpa-

Est iter exstinctæ, et vagitu janua nota.
« Tum, seducta loco, et laxata lucida nocte,
Claustra nitent, quæ secreti per limitis umbram
Elysios ducunt campos : hic turba piorum,
Nec Stygio in regno, cæli nec posta sub axe :
Verum, ultra Oceanum sacro contermina fonti,
Lethæos potat latices, oblivia mentis.
« Extrema hinc, auro fulgens, jam lucis honorem
Sentit, et admoto splendet ceu sidere lunæ.
Hac animæ cælum repetunt; ac, mille peractis,
Oblitæ Ditem redeunt in corpora, lustris.
Has passim nigrum pandens Mors lurida rictum
Itque reditque vias, et portis omnibus errat.

poster. et Paris. operarum errore, in reliquas edd. ante Drak. propagato. — 554. *contermina* scripti, *certamina* R. 1 et 2. Vulgo *certamine :* unde *sacro certamine fontis* corrig. Dausq. Male! — 555. *potant* Put. quod verius videbatur N. Heins. et Lefeb. Conf. ad XI, 232. Sed *turba... posta... contermina... potant* vix bene dicitur. — 557. *admotæ lunæ* malebat N. Heins. — 560. *Hac* Col. et a m. sec. Tell.

ratu mortuis; Drak. Conf. ad II, 184. — *in limine lucis*, initio vitæ. Cf. V, 423; Lucret. II, 959; Senec. Herc. fur. 1132. — 550. Cf. ad v. 542, et Virg. Æn. VI, 637 seq. — *laxata nocte*, dissoluta, sine caligine, *lucida claustra*, conf. Virg. Æn. VI, 640, ubi v. Heyne. — 551. *Claustra*, porta, seu septum nonum.

553 seq. Elysium non, ut apud Virg. Æn. VI. 637 sq. sub terra et in *Stygio regno*, h. e. in Orco, loco tenebris circumfuso, neque *sub axe cæli*, in orbe stellarum fixarum, vel lunæ (de qua opinione v. Natal. Com. III, 19), sed in insulis Fortunatis, ad extremum occidentem et *Oceanum* (non, ut ap. seriores poetas, in ipso Oceano), collocatur, ut ap. Hom. Odyss. δ, 563 sq., et Hesiod. Ἐργ. 170 seq., ubi v. Cleric. Cf. Heyne ad Virgil. l. c. et Hermanni Mythol. T. I, p. 407 sq.

555. Hæc sunt ipsa verba Virg. Æn. VI, 715. *Lethe, sacer fons*, h. e. fluvius, ad Lethen, Hispaniæ fl. qui in Oceanum influit, effictus; Ern. Cf. ad I, 236. Commentum de hoc fluvio est Platonicum. Vid. Heyne ad Virg. Æn. VI, 703, 705, 749, et Exc. XIII. Pythagoræ tribuitur a Lactant. Inst. III, 18; §. 16, et Orpheo a Diodoro I, p. 58 et 61.

556... 559. Hic locus concinnatus e Virg. Æneid. VI, 719... 751, ubi purgatio *animarum*, in nova *corpora* transiturarum, copiosius ornatiusque exponitur. Cf. de ea Heyne in notis et Exc. XIII. — *Extrema*, decima porta. — *mille peractis lustris*, non *annis*, ut apud Virg. Æn. VI, 748, ubi v. Heyne.

560 seq. Iisdem coloribus *Mors*

« Tum jacet in spatium sine corpore pigra vorago,
Limosique lacus : late exundantibus urit
Ripas sævus aquis Phlegethon, et, turbine anhelo
Flammarum resonans, saxosa incendia torquet.
Parte alia torrens Cocytos sanguinis atri
Vorticibus furit, et spumanti gurgite fertur.
At, magnis semper Divis regique Deorum
Jurari dignata palus, picis horrida rivo,
Fumiferum volvit Styx inter sulfura limum.
Tristior his Acheron sanie crassoque veneno

567. *vecticibus* R. 1, et ad marg. manu docta emend. *verticibus*; conf. not. ad III, 475.

adumbratur sup. II, 548 (ubi v. not.) forte et VI, 53. In aditu inferorum *Letum* constituit Virgil. Æneid. VI, 277. Commentum vero Silii non minus ingeniosum videtur.

562. De fluminibus inferorum, quorum nomina Silius more poetarum temere posuisse videtur, v. Heyne Exc. IX ad Virgil. Æn. VI, ubi præter alia docet, Platoni in Phædone (p. 83, B. ed. Frf.) vetustiorum Theologorum exemplo (v. Hesiod. Theog. 740 seq., 807 sq.) Tartarum *voraginem* esse, in quam omnia flumina confluant et unde rursus effluant. Quod commentum animo Silii obversatum esse suspicari possis cum Ernesti V. C. cui tamen verba *sine corpore* nimis argute dicta videntur de voragine, quum in tractu inferorum nullum omnino corpus, solæ umbræ reperiantur. Cf. ad VIII, 145, et Heyne ad Virg. Æn. VI, 292.

563 sq. De *Phlegethonte*, a φλέγειν, vel φλεγέθειν dicto, cf. inf. v. 836 sq., et Virg. Æn. VI, 550 seq. Πυριφλεγέθων, dicitur Hom. Odyss. κ, 513, et Platoni in Phædone, p. 84. Notandæ autem h. l. verborum ambages.

566. In *Cocyto* Silius dissentit a reliquis poetis, qui eum plerumque lacrimarum flumen faciunt a κωκυτῷ, ut Claud. in Ruf. II, 491 sq. et R. Pros. I, 86; Stat. Theb. VIII, 30, nam v. 577, alium *lacrimarum amnem* anonymum ponit, incerta auctoritate usus; Draken. (ad v. 577) et Ern. De illa nominis etymologia, cf. Serv. ad Virg. Æn. VI, 132 et, qui primus ejus mentionem facit, Plato l. c. de ipso fluvio sup. ad XII, 116 sq.

568. Hoc notum ex Hom. Odyss. ε, 185; Iliad. ξ, 271 sq.; ο, 37 sq.; Hesiod. Theog. 400, 774 sqq.; Virg. Æn. VI, 324; IX, 104 sq. — 569 seq. *palus*, quoniam ei similis et tarda est, unde et *lacus* dicitur. Cf. Virg. Æn. VI, 134, 369, 414. — *picis horrida rivo... limum*; cf. Pausan. VIII, 18; Virg. Æn. IX, 105; X, 114. — 571 seqq. Imitat. Virg. Æneid. VI, 295 seq., ubi v. Heyne Exc. IX, et not. ad v. 107. — *Tristior*, atrocior, funestior :

Æstuat, et, gelidam eructans cum murmure arenam,
Descendit nigra lentus per stagna palude.
Hanc potat saniem non uno Cerberus ore.
Hæc et Tisiphones sunt pocula, et atra Megæra
Hinc sitit, ac nullo rabies restinguitur haustu.
Ultimus erumpit lacrimarum fontibus amnis
Ante aulam, atque aditus, et inexorabile limen.
« Quanta cohors, omni stabulante per atria monstro,
Excubat, et manes permixto murmure terret!
Luctus edax, Maciesque malis comes addita Morbis,
Et Mæror pastus fletu, et sine sanguine Pallor,
Curæque, Insidiæque, atque hinc queribunda Senectus,
Hinc angens utraque manu sua guttura Livor,
Et deforme malum ac sceleri proclivis Egestas,
Errorque infido gressu, et Discordia gaudens
Permiscere fretum cælo : sed et ostia Ditis
Centenis suetus Briareus recludere palmis,

574. *Hanc optat* edidit Mars. et deinde alii. — 576. *Hic* ed. Marsi Ven. poster. et inde aliæ, *restinguitur*, non *exstinguitur*, Col. *atra Megæræ rabies* putabat N. Heins. — 579. *Quanta*, non *Quarta*, scripti et R. 2. Deinde *atria* Col. Ox. Tell. R. 2. Vulgo *avia*. — 580. *terrent* malebat N. Heins. — 587. *sedet* Put. — 588.

quam tristitiam in Acherontis imagine satis graphice et absolute poeta expressit, nisi quod rei fœditas fastidio et nausea animum inplet; Ern. *sanie;* cf. ad VI, 187.—*nigra*, sic *nigri æquoris* Hor. II, XXVII, vs. 23. Ed.

573. Drak. notat, Acherontem rapidum et Stygem lentum describi a Seneca Herc. fur. 712 sq., unde *raptus* forte pro *lentus*, h. l. legendum censet Lefeb. — 574. *non uno ore:* nam Cerberus vulgo triceps fingitur, πεντηκοντακάρηνος Hesiod. Theog. 312, et ἑκατοντακέφαλος Pind.; unde *centiceps* Hor. Od. II, XIII, 34. — 577. Cf. ad v. 566.

579 sq. Silius expressit, sed additis aliis, aliis variatis et exornatis, locum Virg. Æn. VI, 273 sq., ubi v. Heyne. Conf. supra II, 548 sqq., ubi iidem sunt Mortis comites. — 581. *Luctus edax;* vid. ad VII, 271. — 584. Imago *invidiæ*, quæ nescio an alibi reperiatur. Aliis eam coloribus adumbravit Ovid. Met. II, 760... 808.

585. Cf. Heyne ad Virg. Æneid. VI, 276. — 587. *Permiscere fretum cælo*, ut fere XV, 714; XVII, 377; Virg. Æneid. I, 133; V, 790; XII, 705. Imitat. Virg Æneid. VI, 285 sq. — 588. De *Briareo* ἑκατογχείρῳ, cf. Hom. Iliad. α, 402 seq. (ubi v. Koeppen.) Virg. Æn. VI, 287, et X, 565 seq. de eodem et reliquis Centimanis, Cotto ac Gyge, Herman. Mythol. T. I, p. 56

Et Sphinx, virgineos rictus infecta cruore,
Scyllaque, Centaurique truces, umbræque Gigantum
Cerberus hic ruptis peragrat quum Tartara vinclis,
Non ipsa Alecto, nec feta furore Megæra
Audet adire ferum, dum fractis mille catenis
Viperea latrans circumligat ilia cauda.
« Dextra vasta comas nemorosaque brachia fundit
Taxus, Cocyti rigua frondosior unda.
Hic diræ volucres, pastusque cadavere vultur,
Et multus bubo, ac sparsis strix sanguine pennis,
Harpyiæque fovent nidos, atque omnibus hærent
Condensæ foliis: sævit stridoribus arbor.
« Has inter formas conjux Junonis Avernæ,
Subgestu residens, cognoscit crimina regum.

[illegible] Wellii et [illegible] — 592. [illegible] *feta* Oxon. et Putean. [illegible] R. 1, ad marg. et R. 2; *numerosaque* mal[illegible] — 59[illegible] [illegible] Put. ut sup. v. 440; Virgil. [illegible] 118 [illegible] et [illegible] II, 371. Sed vulgatam quoque le[illegible] [illegible] et omnes fere libros pro ea stare monet Drak. — [illegible] [illegible] Ta [illegible] tuebatur N. Heins. coll. [illegible] IV, 1[illegible], ubi vid. ejus not. — 602. *Suggesto*

[illegible] Virg. [illegible] I, 31. [illegible]

[illegible] phantasma Silio, [illegible] fur. 686 sq. (ex [illegible] expres[illegible] male putat Lefeb.) subje[illegible] Virg. [illegible] VI, 282 seqq., ubi [illegible], ab utroque [illegible] sedem, satis [illegible] in taxum et sedem bu[illegible] Harpyiarumque [illegible] Taxus feralis arbor [illegible] tributa, [illegible] quoque VI, 645, Ditis [illegible]; vid. ad IV, [illegible] instar nemo[illegible] Ovid. Met. VIII, 744, [illegible] XV, 160 [illegible] diri ominis (ut

bubones) et nocturnæ, quæ infantium exsorbere fingel[illegible] Vid. Intpp. ad Ovid. Fast. [illegible] seqq.: Harduin. ad Plin. X[illegible] seu 95 extr.; Burm. ad Petr[illegible] 63 et 134: Heyne ad Tibul[illegible] 52, et Virg. Æn. XII, 862 s[illegible]

601. Novo phantasmate reges a *conjuge Junonis Aver*[illegible] e. Plutone judicatos infert[illegible] Umbrarum tamen judicem [illegible] et alii Plutonem inducunt. [illegible] v. 604 in V. L. — *Juno A*[illegible] Proserpina, ut apud Ovid[illegible] XIV, 114, et *Juno inferna* Virg. Æn. VI, 138, ubi v. [illegible]

602. *Subgestu* (Ὑψοῦ, [illegible] Iliad. υ, 62) *residens*, ut ap[illegible] Fauc. *Ant. expl.* T. I, P. I, [illegible] n. 3. *Rude solium* ei tribu[illegible]

Stant vincti, seroque piget sub judice culpæ :
Circumerrant Furiæ, Pœnarumque omnis imago.
Quam vellent numquam sceptris fulsisse superbis!
Insultant duro imperio non digna nec æqua
Ad superos passi manes : quæque ante profari
Non licitum vivis, tandem permissa queruntur.
Tunc alius sævis religatur rupe catenis :
Ast alius subigit saxum contra ardua montis :

603. *seræque culpæ* malebat N. Heins. — 604. *Pœnarumque* scripti pro *pœnarumque*: nam pœnas a Minoe, vel Plutone umbris inrogatas ab iis expetunt Ποιναὶ, Ἀλάστορες καὶ Ἐριννύες. Conf. not. ad II, 551, et Barth. ad simil. loc. Stat. Theb. VIII, 21 sq. *Forte sedens media regni infelicis in arce Dux Erebi, populos poscebat crimina vitæ, Nil hominum miserans iratusque omnibus umbris. Stant Furiæ circum, variæque ex ordine Mortes, Sævaque multisonas exercet Pœna catenas.* — 610. *subicit* Tell. et R. 2, *subjicit* Ben. Deinde *contra* scripti. Vulgo *perque*.

Claud. R. P. I, 79, et sella in Maffei gem. ant. P. II, t. 36.

604. De *Furiis* pauca dixit Silius sapienter, quia ornatissime jam omnia extulerat Virg. Æneid. VI, 555 sq., 570 sq. — *Pœnarumque*; v. Var. Lect.. — 605. Imitat. Virg. Æn. VI, 436, ubi v. Heyne.

606 seq. *manes* eorum, qui ad *superos*, apud vivos, inter homines, in terra (ut ap. Virg. Æneid. VI, 481), sub *duro imperio* regum indigna et iniqua *passi* erant, nunc iis *insultant*, libere illos adcusant et graviter, vel adeo *αἰκίζουσι*, ut ap. Senec. Herc. fur. 737 sq. « Vidi cruentos carcere includi duces, Et inpotentis terga plebeia manu Scindi tyranni. » Hunc locum imitatus est, et mirifice amplificavit vir cl. *Fénélon*, *Télémaque*, lib. VIII; unde pauca excerpere operæ pretium videtur : « Ces ombres d'es« claves ne craignaient plus l'om« bre de Nabopharzan; elles la te« naient enchaînée et lui faisaient « les plus cruelles indignités... « Enfin Télémaque aperçut les « rois qui étaient condamnés pour « avoir abusé de leur puissance... « On les entend gémir dans ces « profondes ténèbres, où ils ne « peuvent voir que les insultes et « les dérisions qu'ils ont à souffrir : « ils n'ont rien autour d'eux qui ne « les repousse, qui ne les contre« dise, qui ne les confonde... Dans « le Tartare ils sont livrés à tous « les caprices de certains esclaves, « qui leur font souffrir à leur tour « une cruelle servitude... O insen« sé, celui qui cherche à régner ! » etc... Ed.

609 Imitat. Virgil. Æn. VI, 616 sqq., ubi Heyne monuit, non necesse esse, ut poeta solum Ixionem et Sisyphum respexerit. — *alius religatur rupe*, ut Prometheus, qui, ob ignem in terram delatum, non Caucaso tantum monti, sed in inferis quoque rupi adfixus fingebatur, de quo v. Aristot. Poet. c. 17. — 610. *alius*, ut Sisyphus, de quo v. Jani ad Hor. II, 14, 19, 20. — *subigit*, agit in montem. Cf. XV, 218, et Gron. ad

Vipereo domat hunc æterna Megæra flagello.
Talia letiferis restant patienda tyrannis.
« Sed te maternos tempus cognoscere vultus,
Cujus prima venit non tardis passibus umbra.
Adstabat fecunda Jovis Pomponia furto.
Namque, ubi cognovit Latio surgentia bella
Pœnorum, Venus, insidias anteire laborans
Junonis, fusa sensim per pectora patrem
Implicuit flamma: quæ ni provisa fuissent,
Sidonia Iliacas nunc virgo adcenderet aras. »
Ergo ubi gustatus cruor, admonuitque Sibylla,
Et dedit alternos ambobus noscere vultus,
Sic juvenis prior: « O magni mihi numinis instar,

611. *alterna Megæra* emend. N. Heins. Sed Drak. recte interpretatur, Megæra æternum, semper domat, ut *Conditus Inarimes æterna* (h. e. æternum) *mole Typhœus* ap. Lucan. V, 101; conf. ad III, 36. — 612. *faciferis* Put. teste N. Heins. qui eam ob causam *fatiferis* conjiciebat. Sed *lætiferis* in hoc cod. legi contendit Lefeb. vid. etiam Draken. si tanti est. — 615. *Jovi* Tell. quod placet Lefeb. — 618. *Junoni* Tell. non inprob. Lefeb. ut *insidiis anteire Junoni* sit idiotismus Ciceron. quo sensu *capere ante dolis* dixerit Virg. Æn. I, 673. Præstiterit *fusam... patri Inplicuit flammam*, quod facile a librariis in *fusā patrē I. flamma* mutari potuit. Vid. not. — 620. *Sidonis* e conj. N. Heins. recepit Lefeb. Deinde *Italicas* Put. ex interpretamento.

Liv. XXVI, 7. — 611. *Vipereo domat flagello;* conf. Virg. Æn. VI, 570 seq. — *æterna Megæra;* vid. Var. Lect.

613 sqq. Sic matris umbram videt Ulysses et cum ea conloquitur Odyss. λ, 140 seq., 615 sq.; v. ad IV, 476, *fecundo* olim *Jovis furto,* ut VII, 487, ubi v. not. *Latio surgentia bella,* ut ap. Virg. Æn. IV, 43. — 617. Non male Venus, ut adversus Junonis machinationes et consilia tueretur Romanum imperium, et Scipio, vindex ejus, nasceretur, Jovem amore Pomponiæ inflammasse fingitur; quod commentum et Veneri consentaneum est, et ad insignem Scipionis laudem valet.

618 seq. Exquisitius *ossibus inplicare ignem*, dixit Virgil. Æn. I, 660, ubi v. Heyne. Conf. sup. II, 516 seq. — 620. Vestales virgines ex Carthaginiensibus caperentur, h. e. Romano imperio potiti Pœni forent; Cell. Virgines Punicæ in altaribus Rom. sacrificarent; Mars. quod, etsi eodem redit, rectius videtur Ern. qui bene monet, hanc argutam et longinquius petitam Silii rationem esse imperium Rom. designandi. Excusari tamen potest, quum ab igni Vestæ æterno Palladioque, in ejus æde servato, imperii salus pendere crederetur. Cf. simil. loc. sup. I, 542 sq. ibique not.

621. *gustatus cruor;* cf. Odyss.

arens, quam, te ut nobis vidisse liceret,
em Stygias vel leto intrare tenebras.
›rs nostra fuit, cui te, quum prima subiret,
t sine honore dies, et funere carpsit? »
ipit his mater : « Nullos, o nate, labores
ıabuit nostra : æthereo dum pondere partum
or, miti dextra Cyllenia proles
io Jovis Elysias deduxit in oras;
uitque pares sedes, ubi magna moratur
: genetrix, ubi sacro munere Leda.
rum age, nate, tuos ortus, ne bella pavescas
ıec in cælum dubites te tollere factis,
o aperire datur nobis, nunc denique disce.
ie caperem medio quum forte petitos
[uiem somnos, subitus mihi membra ligavit

›artus Putean. unde *ætherei partus* suspicabatur N. Heins. *partu*, per nem, ed. Marsi Ven. poster. et inde aliæ, *partum Exsolvero* Rom. 1, marg. manus docta emend. *Exsolvo*. — 631. *in* scripti et Rom. 2 !. — 633. *sacro numine* Putean. unde *limine* conj. N. Heins. — 635. *te* Put. Tell. et R. 2. — 636. *nobiscum denique disce* Col. — 637. *medio* ·o vulg. *media*, quod tamen poetis familiarius esse monent Drakenb. et

, et sup. ad v. 448. — 626. mihi, seu nobis. — *te, quum ıbiret... dies:* nam in partu mater, et filius utero ejus, si fides habenda Plinio Solin. c. 4, et Tertull. de c. 25. Cf. mox v. 629 seq.; 46. Hinc Drak. conjiciebat, ı P. et L. Scipionum, cujus ›rit Polyb. X, 4. Publii no-, et Lucii, fratris minoris natrem fuisse. — 627. *ho- funere* pro exsequiis; Ern. ıus certe pro morte dictum, *te funere carpsit*, ut supra, ubi v. not.

labores, ut VI, 386. — 629. ı *pondere partum*, divinitus n; Ern. At junge *æthereo pondere Exsolvor* κατὰ *partum*, h. e. te, ex Jove conceptum, partu edo, pario. — 630. *Cyllenia proles*, Mercurius, Jovis filius in Cyllene monte natus (cf. III, 203), ψυχοπομπός, seu πομπαῖος, de quo vide Heyne ad Virgil. Æneid. IV, 243; Jani ad Horat. Od. I, 10, vs. 17, et Hermanni Mythol. T. I, p. 128.

633. Verba *sacro* (h. e. Jovis) *munere* etiam ad *Alcidæ genetricem*, Alcmenam, refero, quæ post mortem Jovis jussu a Mercurio in Elysium deducta ibique Rhadamantho nupta perhibetur. Vide Antonin. Liber. cap. 32. Similia forte de *Leda* commenti sunt poetæ nescio qui.

Amplexus, non ille, meo veniente marito,
Adsuetus facilisque mihi : tum luce corusca,
Inplebat quamquam languentia lumina somnus,
Vidi (crede) Jovem : nec me mutata fefellit
Forma Dei, quod, squalentem conversus in anguem,
Ingenti traxit curvata volumina gyro.
Sed mihi post partum non ultra ducere vitam
Concessum : heu, quantum gemui, quod spiritus ante,
Hæc tibi quam noscenda darem, discessit in auras! »
His alacer colla amplexu materna petebat;
Umbraque ter frustra per inane petita fefellit.
  Subcedunt simulacra virum concordia, patris
Unanimique simul patrui : ruit ipse per umbram,
Oscula vana petens juvenis, fumoque volucri
Et nebulis similes animas adprendere certat.
« Quis te, care pater, quo stabant Itala regna,
Exosus Latium Deus abstulit? Hei mihi! nam cur
Ulla fuere adeo, quibus a te sævus abessem,

Broukh. ad Propert. III, ix, 50. — 640. *coruscas* Col. unde *coruscans* conj. N. Heins. *coruscum* reposuit Lefeb. sine auctoritate, etsi non male. — 650. *consortis* malebat N. Heins. quia *unanimi* mox subjungitur. At quoties Silius bis pluriesque idem dixit! — 654. *Qui* tacite edidit Lefeb. Cf. ad II, 645. *Queis* quidem male. Deinde *quod stabant* Col. et *cum stabant* Med. — 655. *Latium* scripti. Vulgo *Latio*.

640 sqq. *luce corusca vidi Jovem;* conf. ad XII, 705. De hoc commento v. ad IV, 476. — 647. *Hæc*, quæ ad divinam originem tuam spectant. — 648 seq. Conf. Hom. Odyss. λ, 205 sq.; Virg. Æn. II, 792 sq., et VI, 700 sq., ad quæ loca v. Heyne. — *per inane*, ut I, 97, et X, 151.

650. *simulacra*, εἴδωλα. Cf. ad I, 97, et Broukh. ad Prop. I, xix, 11. — *patris et patrui*, P. et Cn. Scipionum, qui in Hispania perierant, quorumque causa Scipio juvenis descenderat ad inferos. Cf. sup. ad vers. 381 sq. — 651 sqq. Cf. Cerda et Heyne in not. et Var. Lect. ad Virgil. Æn. II, 794; VI, 702, et Ge. IV, 499. — 654 sq. Color orationis ut sup. v. 450, ubi v. not. — *quo stabant Itala regna;* cf. ad III, 173.

656. Hæc mihi frigent, saltem his verbis expressa : et cur *sævus?* quum opem ferre patri absens non posset; Ern. Enimvero satis apte de eo queritur Scipio, quod patri non præsens adfuerit in Hispania, ut eum mortis periculo, sicut in pugna ad Ticinum (conf. IV, 454 seq.), iterum eripere potuerit. — *sævus* itaque et inpius sibi videtur

Momenta? obposito mutassem pectore mortem.
Quantos funeribus vestris gens Itala passim
Dat gemitus! Tumulus vobis, censente Senatu,
Mavortis geminus surgit per gramina campo. »
Nec passi plura, in medio sermone loquentis
Sic adeo incipiunt. Prior hæc genitoris imago :
« Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces;
Dulce tamen venit ad manes, quum gratia vitæ
Durat apud superos, nec edunt oblivia laudem.
« Verum age, fare, decus nostrum, te quanta fatiget
Militia. Heu, quoties intrat mea pectora terror,
Quum repeto, quam sævus eas, ubi magna pericla
Contingunt tibi! per nostri, fortissime, leti
Obtestor causas, Martis moderare furori.
Sat tibi sint documenta domus! octava terebat
Arentem culmis messem crepitantibus æstas,

661. *plures medio* Col. *plura et medio* emend. N. Heins. — 664. *gratia vitæ* scripti et R. 2, ut *gratia facti* et *factorum* apud Virg. Æn. VII, 232, et Tac. Ann. III, 53; Lefeb. Vulgo *gloria vitæ*, quod firmabat Drak. verbis Cic. Philipp. V, 13. *Neque enim ullam mercedem tanta virtus præter hanc laudis gloriæque desiderat.* Parum interest. — 665. *Duret* et *edant* priscæ edd. Post *superos* colon. ponit Lefeb. ut sensus sit : tum non edunt oblivia laudem. — 670. *causa* Col. *causam* opinabatur N. Heins. — 671. *Sat tibi sint* Col. ut ap. Prop. IV, 11, 81. Vulgo *Sat ti-*

esse, quatenus a patre discessit, neque cum eo, ut pium filium decebat, in Hispaniam profectus est.

657. *obposito pectore*, ut sup. II, 117. — *mutassem mortem*, pro te subiissem, vel a te depulissem, ut sup. II, 118, *præripere letum;* Ern. Cf. ad XII, 265. — 659 sq. Viris de republ. præclare meritis nonnumquam Romæ ex senatusconsulto sepulcra et cenotaphia in campo Martio, vel Esquilino, ut Atheniensibus, qui in bello pro patria ceciderant, publico sumtu in Ceramico, extruebantur; de quo v. Kirchman. de fun. Rom. II, 25, et sup. ad v. 484.

663. Stoicus erat Silius; Lef. Omnium sententiarum in hoc poeta numerossisima est hæc his tribus versibus, quam nemo felicissimorum poetarum rotundius, latinius, nervosius, sapientius umquam extulerit; Barth. Adv. XXII, 8, quem vide etiam ac simil. loc. Claud. de Cons. Mall. Theod. v. 1 seq.

664. *Dulce venit ad manes*, etc., dulcis est nuntius, qui Manibus adfertur, gratam memoriam suam in terris superesse ac vigere.

665. *edunt oblivia laudem;* cf. ad VII, 271.

671 sqq. Confer. VI, 122; Liv. XXV, 32... 36, et XXIV, 41, 42. — *Octava... tellus*, octavo anno *cuncta Tartessia tellus*, tota Hispa-

Ex quo cuncta mihi calcata, meoque subibat
Germano devexa jugum Tartessia tellus.
Nos miseræ muros et tecta renata Sagunto,
Nos dedimus Bætin nullo potare sub hoste.
Nobis indomitus convertit terque quaterque
Germanus terga Hannibalis. Pro barbara numquam
Inpolluta fides! peterem quum victor adesum
Cladibus Hasdrubalem; subito venale, cohortes
Hispanæ, vulgus, Libyci quas fecerat auri
Hasdrubal, abrupto liquerunt agmine signa.
Tunc hostis socio desertos milite, multum
Ditior ipse viris, spisso circumdedit orbe.
Non segnis nobis nec inultis, nate, peracta est
Illa suprema dies, et laude inclusimus ævum. »
    Excipit inde suos frater conjungere casus:

bi sunt, non male, judice Drak., ut sup. VI, 122. — 674. *Carthesia* R. 1, et Med. *Carchesia* Put. unde *Carteia*, vel *Carpesia* suspicari aliquem posse monet Draken. Cf. Heins. ad Ovid. Met. XIV, 416. *Tarthesia* et *Thartesia* alii. — 681. *Libyci quas fecerat auri* scripti, eleganter, judice N. Heins. et Barth. Adv. VIII, 7. Vulg. *Libyco quas fecerat auro*, scilicet venales, h. e. conruperat; forte rectius: illud certe insolentius dictum videtur etiam Ern. An præstiterit, *Libyco quas emerat*, vel *ceperat auro?* — 685. *est* ex scriptis. Vulgo omittitur. — 686. *laudi indulsimus*

nia (conf. VI, 1; XV, 5), a me et fratre meo expugnata. *Octava terebat messem æstas;* v. ad VIII, 61. — *æstas terebat messem*, exquisite pro, æstate terebatur messis in area. Cf. Hor. Sat. I, 1, 45. — *calcata;* conf. ad III, 85. — *subibat devexa jugum*, sub jugum mittebatur.

675. Scipiones Saguntum « vi pulso præsidio Punico receperunt, cultoribusque antiquis restituerunt, » Liv. lib. XXIV, c. 42, coll. XXVIII, 39. — 676. *Bætin potare dedimus*, etc., effecimus, ut Saguntini in Hispania essent tuti ab hoste, nam *Bætis* Hispaniæ fl. Cf. ad I, 146; VIII, 367, 564. — 677. Hasdrubal sæpius a nobis victus. Cf. Liv. XXIII, 26... 29.

678 seq. Cf. omnino Liv. XXV, 33, de perfidia Celtiberorum. — *adesum Cladibus;* v. ad VII, 271.

683. Cf. Liv. XXV, 34 sqq. — 686. *laude inclusimus ævum*, cum laude fortiter pugnans vitam finivi; Drak. qui recte monet, *includere* pro simpl. *claudere* positum esse, et *includere* pro finire dixisse Propert. II, xii (al. 15), 54 (ubi v. Passerat.), et Senec. Epist. XII (ubi v. Gronov.), ut *claudere* Sil. inf. XV, 655 al. et *excludere* Stat. Silv. II, præf. Conf. IV, 172, et XVII, 119.

687. Cf. Liv. XXV, 36. — *Exci-*

« Excelsæ turris post ultima rebus in artis
Subsidium optaram, supremaque bella ciebam.
Fumantes tædas, ac lata incendia passim,
Et mille injecere faces. Nil nomine leti
De Superis queror : haud parvo data membra sepulcro
Nostra cremaverunt in morte hærentibus armis.
Sed me luctus habet, geminæ ne clade ruinæ
Cesserit adfusis obpressa Hispania Pœnis. »
  Contra quæ juvenis turbato fletibus ore :
« Dî, quæso, ut merita est, dignas pro talibus ausis
Carthago expendat pœnas. Sed continet acres
Pyrenes populos, qui, vestro Marte probatus,
Excepit fessos, et notis Marcius armis
Subcessit bello : fusos quoque fama ferebat
Victores acie, atque exacta piacula cædis. »
His læti rediere duces loca amœna piorum :
Prosequiturque oculis puer adveneratus euntes.

ævum conj. N. Heins. *at* vel *sed* malebat Drak. — 693. *in Martem hortantibus armis* Put. — 700. *Marcius* ex emend. N. Heins. Conf. ad VI, 403. Vulgo *Martius*.

pit insolentius dictum pro continuavit, perrexit, finita oratione fratris cœpit. Cf. Heins. et Burm. ad Ovid. Met. VII, 476. — 688. *rebus in artis*, ut II, 103; V, 477 al. — 689. *optaram*, elegeram. Vid. Cerda, Heins. et Heyne ad Virg. Æn. I, 425 et 552, Ern. clav. Cic.

692. Ludentem verbis poetam audio, non Cn. Scipionem; Ern. Splendidissimas exsequias consequutus sum : turris enim mihi pro rogo fuit, simulque cum eo arma combusta sunt, ut in funeribus heroum fortiumque virorum; Drak. et D. Heins. qui comparant sup. X, 559 seq. (ubi v. not.) inf. XV, 390 seq.; Hom. Odyss. λ, 74, et Iliad. ζ, 418; Virg. Æn. VI, 217; ubi verba sunt Donati : « virorum fortium arma et cætera, quæ carissima haberent, cum ipsis veteres consumebant. » Kirchman. de fun. Rom. III, 5. — 693. *in morte hærentibus*, mihi mortuo, vel cadaveri adhærentibus.

695. *adfusis;* cf. ad IV, 251 in Var. Lect. *expendat*, ut VI, 588.

698 sq. Cf. Liv. XXV, 37, « vestro Marte probatus et notis Marcius armis : » nam de eo Liv. l. c. « inpiger juvenis, ad cujus summam indolem adcesserat Cn. Scipionis disciplina, sub qua per tot annos militiæ artes edoctus fuerat. » 704. Cf. Virg. Æn. VI, 476. — *adveneratus*, de officio, quo prosequimur amicum, cum significatione honoris, ut utar verbis Heynii ad Tibull. I, v, 33.

Dumque aderat multa vix adnoscendus in umbra
Paullus, et epoto fundebat sanguine verba:
« Lux Italum, cujus spectavi Martia facta,
Multum uno majora viro, descendere nocti,
Atque habitanda semel subigit quis visere regna? »
Cui contra tales effundit Scipio voces:
« Armipotens ductor, quam sunt tua fata per Urbem
Lamentata diu! quam pene ruentia tecum
Traxisti ad Stygias Œnotria tecta tenebras.
Tum tibi defuncto tumulum Sidonius hostis
Constituit, laudemque tuo quæsivit honore. »
Dumque audit lacrimans hostilia funera Paullus,

705. *muta umbra*, et mox *at epoto* reposuit Lefeb. cujus hæc nota est: « *Muta*, quia umbra corporis sepulti vel cremati, nec biberat sanguinem. At umbra Appii, qui non sepultus, poterat loqui, non epoto sanguine, sup. v. 448. Jam vero *muta* erat *umbra*, ut in Virg. Æn. V, 264, *umbræ silentes*. Aliis *multa* inepte. Dic, in sua umbra *muta*, quia tot vulneribus confossus fuerat, ut ni loquutus fuisset, non agnovisset eum Scipio. » Sed cur inepta est vulgata lectio? Verba vel sic jungi et exponi possunt: *Paulus aderat vix adnoscendus in multa umbra*, propter multitudinem umbrarum; vel, quod præstat, ita: *Paulus in multa umbra*, inter multas umbras, *aderat*, vix *adnoscendus* propter multa vulnera, quæ eum deformabant: nam umbræ, quæ ipsis fuerant in terris, cupiditates et adfectus animi, vitæ instituta, arma, vulnera, etc. retinent, et mortui iisdem notis, quibus vivi, cognoscuntur; conf. Hom. Odyss. λ, 37... 41, et 380 sq. Virg. Æn. VI, 494 seq. quem locum Silius ante oculos habuit. — 708. *nocti* Col. *norti* Oxon. Put. R. 2. Vulg. *nunc te*, scilicet ante fatum, cui mox *semel* respondet, unde prob. Cell. At exquisitius τὸ *nocti*, vid. not. — 709. *subiret* R. 2, *subit* Cell. — 710 *Cui* Col. *Qui* Oxon. et Put. Conf. ad XII, 379. Vulgo *Quem*. — 716 *lacrimas* R. 1, Lefeb. « Sic forte amassem e v. 387, ni in Virg. Æn. VI, 686, ploraret etiam Anchises

705. Æmilius *Paulus*, qui in acie Cannensi ceciderat. Similis est de Deiphobo locus Virgil. Æn. lib. VI, 494 sq. — *vix adnoscendus*; vid. Var. Lect. — 706. *epoto fundebat sanguine verba*; cf. sup. ad v. 448. — 707. *Lux Italum*, ut lumen VI, 130, ubi v. not. — 708. *descendere nocti*, ut *demittere neci*, vel umbris. Cf. ad I, 430, et infra v. 759. *Nox*, loca infera, perpetuis tenebris obsita, ut contra XIV, 243 *dies* pro locis superis; Drak. qui multa poetarum exempla congessit.

709. Conf. Virgil. Æn. VI, 531 seq. — 713. *Œnotria tecta*, Italiam et Romam. Cf. ad I, 2. — 714 sq. Cf. X, 520 sqq. — *laudem tuo quæsivit honore*; conf. ad lib. XII, vss. 473, 478.

716. *funera hostilia*, exsequias ab hoste ipsi factas esse: quæ humanitas Paulum ita movet, ut lacrimas non teneat, etsi Scipio id laudis cupiditate factum dixerat.

Ante oculos jam Flaminius, jam Gracchus, et ægro
Absumtus Cannis stabat Servilius ore.
Adpellare viros erat ardor, et addere verba :
Sed raptabat amor priscos cognoscere manes.
Nunc meritum sæva Brutum inmortale securi
Nomen, nunc Superos æquantem laude Camillum,
Nunc auro Curium non umquam cernit amicum.
Ora Sibylla docet venientum, et nomina pandit.
« Hic fraudes pacis Pyrrhumque a limine portæ
Dejecit, visus orbus. Tulit ille ruentem
Thybridis in ripas regem, solusque revulso

umbra. » Quasi id non passim obvium esset. — 722. *Superos æquantem* scripti, R. 2, Parm. Mars. in notis, et ad marg. R. 1, ut I, 611, et inf. v. 789, 803. *Superis æquatum* Ven. Marsi et Cell.; non male, judice N. Heins. qui et *Superis æquandum* conjecit, *æquantum* Tell. et R. 2. Vulgo *Superis æquantem* : sed *Superis æquatum*, vel *se æquantem*, vel *Superos æquantem* emend. jam Dausq.

717 seq. *Flaminii* mors nota ex lib. V, 655 sq. *Gracchi* ex XII, 475 sq., et *Servilii* ex VIII, 664 sq., et X, 222 seq. — *stabat ægro ore*, tristi vultu.

720. Judicium consiliumque, quod poeta in hoc animarum recensu sequebatur, eo spectabat omnino, ut ex antiqua patriaque potissimum historia exempla virorum, gloria rerum gestarum, ingenii ac virtutum præ ceteris conspicuorum, seligeret, omissis iis, quæ Maro in necyia sua recensuerat, et sic tam argumenti dilectu, quam ornatu exquisitiore et doctrina, civium suorum animos teneret.

721. *sæva securi*, qua suos et sororis filios feriri jussit, quod notum ex Liv. II, 5. Cf. Virg. Æneid. VI, 819 et 825. — 723. *Curium non umquam auro amicum*, quoniam aurum Samnitium repudiavit, de quo vid. Val. Max. IV, 3; Aurel. Vict. 33; Juvenal. XI, 78. Sententia languido ornatu elata; Ern. Similiter *amica luto sus* dicitur Horat. Epist. I, II, 26, et similia al. — 725 sq. *Hic visus orbus*, Appius Claudius Cæcus, qui pacem cum Pyrrho ineundam gravi oratione dissuasit, quam Plut. in Pyrrho, p. 394, excerptam tradit; de quo Flor. I, XVIII, 20, ac Ovid. Fast. VI, 203 seq. conferendi; Cellar. Withof. conjicit, *Rejecit visus orbus*.

726. *ille*, Horatius Cocles, qui Porsenam *regem tulit*, h. e. impetum ejus et Clusinorum sustinuit in primo aditu pontis sublicii, eoque *pone*, post tergum suum, *revulso* a Romanis, *regna redeuntia*, reges, h. e. Tarquinios (v. ad III, 383, et X, 486), redituros, reditum Porsenæ ope parantes ac sperantes (actus pro conatu; v. sup. ad v. 523), *exclusit* mœnibus Romæ. Res nota ex Liv. II, 10. Conf. sup. X, 483 sq. Hanc pæne fabulosam audaciam, et quasi Hercu-

Pone ferox ponte exclusit redeuntia regna.
« Si tibi dulce virum, primo qui fœdera bello
Phœnicum pepigit, vidisse, hic inclitus ille
Æquoreis victor cum classe Lutatius armis.
Si studium et sævam cognoscere Hamilcaris umbram,
Illa est (cerne procul) cui frons nec morte remissa
Irarum servat rabiem : si jungere cordi est
Conloquium, sine gustato det sanguine vocem. »
Atque ubi permissum, et sitiens se inplevit imago,
Sic prior increpitat non miti Scipio vultu :
« Taliane, o fraudum genitor, sunt fœdera vobis?
Aut hæc Sicania pepigisti captus in ora?
Bella tuus toto natus contra omnia pacta
Exercet Latio, et, perruptis molibus Alpes
Eluctatus adest, fervet gens Itala Marte
Barbarico, et refluunt obstructi stragibus amnes. »
Post quæ Pœnus ait: « Decimum modo cœperat annum

730. *inclitus* scripti, (teste N. Heins.) R. 2, Ben. *medius* Ox. R. 1, Med. Marsi, Mart. Herbip. aliæque edd. Utraque lectio in c. Tell. reperta a Lef. qui tamen non monuit, quænam a m. pr. fuerit. *Martius* Basil. Wolfii et inde aliæ. — 731. *ultor* pro *victor* Put. Deinde *Lutatius* scripti R. 1, Parm. Med. et al. Vulgo *Luctatius*, quod vel metro adversatur; conf. ad VI, 687. — 733. *mesta* pro *morte* Ox. *meste* Put. *mœsta* Parm. *cœde* R. 1, *veste* et *in hoste* alii, teste Lefeb. nescio qui. Deinde *remissam* conj. vir doctus, haud dubie Livineius, quod Cortius ad marg. edit. suæ notavit. Sed vulgata lectio exquisitior est, vid. not. — 737. *mitis* quatuor scripti et R. 2, male. — 739. *Haud* prætulerit N. Heins. sublata interrogationis nota. *Atque* Put. quod recepit Lefeb. — 741. *præruptis* Putean. quod non displicebat N. Heins. qui tamen malebat *perruptæ molibus Alpis*, ut *Alpis* unitatis numero dicatur, quod poetis non infrequens esse, multis exemplis docuit Drak.

leum laborem, sibi quoque habet gallica historia in fortissimo equite Bayard. Ed.

729 sq. Cf. ad I, 33 sq., et VI, 684 seqq. — 732 seq. Hamilcaris umbra idoneo cum delectu juxta Lutatium cernitur, cum quo ille vana pacis fœdera pepigerat; unde sensum v. 738 sq. expedias licet; Ern. — 733 sq. Cf. ad V, 673. — *frons remitti*, vel *explicari*, *solvi* et *exporrigi* dicitur, quæ serena ac læta est, ut contra, quæ gravis ac tristis, *contrahi*, *adtrahi*, *adduci*.

735 sq. Conf. sup. ad v. 448. — 738. *fraudum genitor*; vid. ad III, 126 in Var. Lect. — 739. *captus*; conf. ad VI, 689 in V. L. — 742. *fervet Marte*, ut ap. Virg. Æn. VIII, 676. — 743. *refluunt obstructi stragibus amnes*, ut sup. I, 47, 48.

744. Cf. I, 77... 119, et ad II,

Excessisse puer, nostro quum bella Latinis
Concepit jussu; licitum nec fallere Divos
Juratos patri : quod si Laurentia vastat
Nunc igni regna, et Phrygias res vertere tentat,
O pietas, o sancta fides, o vera propago!
Atque utinam amissum reparet decus! » Inde citato
Celsus abit gressu, majorque recessit imago.
  Exin designat vates, qui jura sub armis
Poscenti dederint populo, primique petitas
Miscuerint Italis Piræo litore leges.
Lætatur, spectatque virum insatiabilis ora
Scipio, et adpellet cunctos, ni magna sacerdos
Admoneat turbæ innumeræ : « Quot millia toto
Credis in orbe, puer, lustras dum singula visu,
Descendisse Erebo, nullo non tempore abundans
Umbrarum huc agitur torrens, vectatque capaci
Agmina mole Charon, et subficit inproba puppis. »
  Post hæc, ostendens juvenem, sic virgo profatur :
« Hic ille est, tellure vagus qui victor in omni

746. *placitum* Put. — 751. *incessit* Put. quod ex Virg. Æn. I, 405, ad quem locum Silius adluserit, petitum putat Lef. At h. l. non de Dea sermo est. — 758 *dum secula* Put. Conf. Heins. ad Claud. R. P. II, sub finem. — 762. *juvenem* Col. et 349 sq. — 745 sq. *Concepit bella*, v. ad I, 109. — 747 seq. *Laurentia regna*; vid. ad I, 110. — *Phrygias vertere res*, evertere, delere Rom. imperium. Cf. I, 514; II, 352.

750. Cf. I, 61 sq., 106 sq. — 751. *major imago*; cf. ad VIII, 145, et Ovid. Fast. II, 503.

752. Decemviri legibus scribendis designantur, quorum historia nota ex Liv. III, 31, 35. — *sub armis*, quia tum penes Decemviros summa reipubl. erat; Ern. Sed jungenda, opinor, verba *populo jura poscenti sub armis*: nam de lege a Terentio lata nonnumquam tanta inter patres plebemque contentio fuit, ut altera pars vi pelleretur foro. Conf. Liv. III, 9 et 11.

753 seq. *petitas Piræo litore*, Athenis : nam *Piræus* portus pagusque Atheniensis. — *Italis*, Italicis legibus.

757... 761. Conf. Virg. Æn. VI, 305... 330. — 759. *Descendisse Erebo*; v. ad v. 708, et I, 439. — 760 seq. *Umbrarum torrens*, ut *undæ* IV, 159, ubi v. not. Conf. ad IX, 250 sq. — *inproba puppis*, id. qd. — *capax moles*, h. e. magna cymba. Cf. ad I, 58, VI, 525.

762. *juvenem*, Alexandrum Ma-

Cursu signa tulit; cui pervia Bactra Dahæque;
Qui Gangem bibit, et Pellæo ponte Niphaten
Adstrinxit; cui stant sacro sua mœnia Nilo. »
Incipit Æneades : « Libyci certissima proles
Hammonis, quando exsuperat tua gloria cunctos
Indubitata duces, similique cupidine rerum
Pectora nostra calent, quæ te via, fare, superbum
Ad decus et summas laudum perduxerit arces. »

Tell. Vulgo *juveni*, scilicet Scipioni, quod non inprob. Drakenb. — 7 emend. Modius et N. Heins. Nihil mutandum, vel *vago cursu* legendu Drak. Deinde *Dahæque* scripti et R. 1. Vulgo *Dacæque* contra metri l Intpp. ad Virg. Æn. VIII, 728; Gronov. ad Senec. Thyest. 370 et 603 Lucan. II, 296; *Daæque* emend. Delrio ad Senec. l. c. — 768. *quando jam* conj. Dausq. Vulg. *quanto*. — 770. *fare* Col. et Tell. Vulgo *scire*. ·

gnum. — 764 sq. Victoriæ Alexandri in Scythia, India et Armenia designantur. Cf. III, 612 sq.

764. *Bactra* (nunc *Balck*) caput Bactrianæ, regionis extremæ imperii Parthici, in qua et in Sogdiana Alexander octo oppida condidit aliaque diruit, teste Strab. p. 517. — *Dahæ*, seu Daæ, Nomades in Scythia, ultra Hyrcanos et Caspium mare. Cf. Var. Lect.

765. *Niphates*, mons Armeniæ, sed h. l. fluvius, ut ap. Lucan. III, 245; Juvenal. VI, 409, et Martial. XII, 21, cujus tamen geographi mentionem non faciunt. Cf. Intpp. ad Hor. Od. II, IX, 20. — *Pellæo ponte*; v. ad XI, 381. — 766. *sua mœnia*, Alexandria Ægypti; *sua*, suo nomine dicta; et *Nilo* ad distinctionem : octodecim enim Alexandrias enumerat Stephanus ; D. Heins. — *Nilus*, hoc loco *sacer* dicitur, non tam perpetuo fluviorum epitheto (v. ad XII, 215), quam quia ab Ægyptiis summi numinis loco coli (vid. Plut. de Is. et Osir. Opp. T. II, pag. 353; Heliodor. Æthiop. IX, pag. 423; I Diss. XXXVIII, pag. 39 Oceani (Diodor. I, p. 8; l. c. p. 445), vel Osiridi nominibus condecorari (Plut. Sympos. VIII, Qu 729; Ælian. Anim. X, 4 ad Pind. Pyth. IV, 99; . *Panth. Ægypt.* II, 1, 4; I unde in ejus honorem te que exstructa et festa (stituta. Vid. Stephan. v. liod. l. c. p. 423; Spanh et Pr. N. T. I, p. 174.

767 seq. *Æneades*, I Scipio. — *Libyci proles H* vid. ad I, 415, et IV, XIII, 4; Ælian. V. H. V 37; Plut. in Alex., Arrian ad Curt. IV, 7; VIII, 5 *certissima proles Hammo* Virg. Æn. VIII, 301. — *mas laudum arces*, summ summum gloriæ fastigi laudat Savaron. ad Sid carm. XXIII, 140, et e 6; Barth. ad Claud. Pa Theod. v. 6.

Ille sub hæc : « Turpis lenti sollertia Martis.
Audendo bella expedias : pigra extulit artis
Haud umquam sese virtus; tu magna gerendi
Præcipita tempus : mors atra inpendet agenti. »
Hæc effatus abit. Crœsi mox advolat umbra,
Dives apud superos; sed mors æquarat egenis.
Atque hic, Elysio tendentem limite cernens
Effigiem juvenis castam, cui vitta ligabat
Purpurea effusos per colla nitentia crines,
« Dic, ait, hic quinam, virgo? nam luce refulget
Præcipua frons sacra viro, multæque sequuntur
Mirantes animæ, et læto clamore frequentant.
Qui vultus! quam, si Stygia non esset in umbra,
Dixissem facile esse Deum! » « Non falleris, inquit
Docta comes Triviæ : meruit Deus esse videri,

ces, non *artes*, Col. et Parm. — 773. *artis* Col. Vulgo *astris*. — 774. *tum magna g. Præcipitat t.* Put. *dum m. g. Præcipitas*, vel *ut Præcipites* (h. e. quamvis p.), vel *ni Præcipitas* tentabat N. Heins. Sed vulgata exquisitior et nervosior brevitas. — 777. Hic versus abest a R. 1, et Marsi Ven. sec. — 779. *Effigiem castam* h. e. umbram sacerdotis, ex emend. N. Heins. qui et *juvenis casti*, h. e. Homeri, conj. ut Dausq. quia Homerum cæcum a puero fuisse tradant Suidas et alii. Sed idem senex mortuus est. Vulgo *castæ*, quod servavit Lefeb. qui ita distinxit *Effigiem juvenis*, *castæ cui*, scilicet effigiei. — 782. *multæque frequentant*, et mox *clamore sequuntur* tacite edidit Lefeb. forte operarum lapsu. — 784. *quam* Col. et Oxon. Vulgo *quem*. Possis et *facie* pro *facile*, judice N. Heins.

772. Brevitas gravitasque sententiarum magnum et virum et poetam decet. — 773 sq. *bella expedias*, conficias. — *extulit sese*, emersit ex *artis* rebus, vel potius, in iis excelluit, eminuit. Cf. ad II, 103. Withof. male suspicabatur *actis* pro *artis*. Ed. — 777. Cf. V, 264 seq., et ibi not.

778. Præclarus de Homero locus, ad quem Silius ea transtulit, quæ de Musæo ac Marcello dixerat Virg. Æn. VI, 667 sq., et 861 sqq. ad quæ loca v. Heyne. — *tendentem*; v. ad VI, 335. — 779. *juvenis*, Scipio. — *Effigiem*, umbram, imaginem, simulacrum. Cf. Brouckh. ad Prop. I, xix, 11, et, qui de h. l. copiose disputavit, Cuper. Apotheos. Hom. pag. 20, it. Heins. et Barth. ad Stat. Silv. II, 1, 191; Scalig. ad Catull. p. 22. — *castam*; v. ad I, 481, et II, 698. — *vitta*, insigne deorum, vatum, sacerdotum, virorumque sacrorum et sanctorum. Conf. Heyne ad Virg. Æn. VI, 665 (ubi *nivea vitta* pro *purpurea*), et XII, 120.

781. *quinam*; cf. ad II, 645 in V. L. — 782. *frons sacra*; v. ad XII, 408. — 784 sq. Junge *quam facile dixissem*, *Deum esse* eum! — 786.

Et fuit in tanto non parvum pectore numen.
Carmine complexus terram, mare, sidera, manes,
Et cantu Musas et Phœbum æquavit honore.
Atque hæc cuncta, prius quam cerneret, ordine terris
Prodidit; ac vestram tulit usque ad sidera Trojam. »
Scipio, perlustrans oculis lætantibus umbram,
« Si nunc fata darent, ut Romula facta per orbem
Hic caneret vates, quanto majora futuros
Facta eadem intrarent hoc, inquit, teste nepotes!
Felix Æacida, cui tali contigit ore
Gentibus ostendi! crevit tua carmine virtus. »
Sed quæ tanta adeo gratantum turba requirens,
Heroum effigies majoresque adcipit umbras.

792. *persultans* R. 2, quod recepit Lef. ut respondeat τῷ *pererrat* ap. Virg. Æn. IV, 363. — 796. *Æacc* e scripti. *Æacidæ* edd. Marsi et quædam aliæ. Sed cf. ad III, 650. — 798. N. Heinsius recte metuebat, ne locus esset luxatus : nec tamen medelam ei adferre conabatur. *grassantum*, h. e. ruentium magno concursu, non male reposuit Lefeb. putans, Silio ante oculos fuisse Virgil. Æn. VI, 710, 712 et 305, 318. Sed præstiterit, opinor, *adeo stridentum*, h. e. tantum stridorem edentium : nam *majores* sunt *umbræ*. Animæ vero vel umbræ *strident*, seu stridunt, τρίζουσι, τρίζουσαι, πεποτημέναι ὡς νυκτερίδες. Conf. Stat. Theb. VII, 770; Horat. Serm. I, VIII, 41; Homer. Odyss. ω, 5 seq. — 799. *adspicit* corrig. Dausq.

comes et sacerdos *Triviæ*, Hecates, seu Proserpinæ, Sibylla. Cf. Virg. Æn. VI, 13, 35, 69. De Homero, pro deo culto, vid. Cuper. l. c. et ipsum illud marmor ἀποθέωσιν ejus continens; de *numine* vero, quod poetis inest, Ovid. Amor. III, IX, 17 sq., et Fast. VI, 5 sq.; Drak.

790. *prius quam cerneret*, ante descensum ad inferos, h. est, ante mortem; *hæc cuncta*, δεικτικῶς, loca infera et quæ in iis sunt. — *terris*; vid. ad III, 75 in V. L. — 791. *Prodidit*, descripsit in Odyss λ. — *vestram Trojam* : nam Romani a Trojanis oriundi.

793. *Romula*, ut ap. Hor. Od. IV, v, 1, ubi v. Jani. Sic et *Dardanus* sup. I, 14, ubi v. not.

794 sq. Quanto clariora Romanorum facta forent apud posteros hoc præcone Homero; Cellar. Recte : sed sententia haud bene expressa, et vereor ne *intrarent* librariis debeatur.

796 sq. Poetæ animo, quod jam Marsus, Dausq. et alii viderunt, obversabantur verba, quæ Alexander M. ad Achillis tumulum in Sigeo dixisse fertur : « O fortunate adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris. » Vid. Cic. pro Arch. c. 10; Plut. et Arrian. I. — *Æacides*, Achilles, Æaci nepos.

798 seq. Scipio *requirens*, quærens, *quæ tanta sit turba adeo gratantum : adcipit*, audit, cognoscit,

Inde viro stupet Æacide, stupet Hectore magno,
Ajacisque gradum venerandaque Nestoris ora
Miratur, geminos adspectat lætus Atridas,
Jamque Ithacum, corde æquantem Peleia facta.
Victuram hinc cernit Ledæi Castoris umbram :
Alternam lucem peragebat in æthere Pollux.
Sed subito vultus monstrata Lavinia traxit.

800. *Ire viro* scripti et priscæ edd. Ulcus hic Chironium latere, et *In torvo*, vel *In primo stupet Æ.* legendum putabat N. Heins. Sic *stupere in aliquo* dixere Val. Fl. I, 262, et Hor. Serm. I, VI, 17. *Hinc viso*, vel *In Phthio*, vel *In diro*, vel denique *Inde fero stupet Æ.* conj. Burm. *Irato st. Æ.* corrig. Hœufft in Periculis poet. quod est Achillis epith. ap. Homerum, Horat. Ep. II, II, 42; Ov. Am. II, XVIII, 1; Claud. Cons. Stilic. I, 99. Non male, modo minus ab antiqua vel vulg. lectione aberraret. *Inque uno* emend. Corte vel potius Livin. *Inque viro* Ernesti. *Ecce viro* reposuit Lefeb. qui se diu dubium hæsisse dicit, antequam auctorem in ipso auctore detexerit. Sed vereor, ut acu rem tetigerit, mirorque, eum non τὸ *En*, quod ipsi in deliciis est, pro *Inde*, et tum *diro* pro *viro* maluisse, quod certe præstiterit, etsi nondum mihi satisfacit, et epitheton Achillis, ut mox *magno*, omnino latere videtur. Olim suspicabar *Inmiti stupet Æ.* ut ap. Virg. Æn. I, 30; III, 27. Nunc pluribus conjecturis indulgere nec lubet nec vacat. Withof. conjicit, *jam claro*, vel *inde truci*, aut *acri*, aut *alto*. — 802. *aspectat* scripti, *geminosque aspectat* conj. Dausq. et *geminos jam spectat* N. Heins. Vulgo *aspectans*. — 805. *Alterno in æthere*, et mox *subitos vultus* malebat N. Heins. Vulgatam lect. *Alternam lucem* bene tuebatur Drak. coll. Virg. Æn. VI, 121, et Ciris v. 397; Hom. Odyss. λ, 302.

docetur a Sibylla (ut contra *dare* pro *dicere*) eas esse *effigies heroum* (v. ad v. 779) et *majores umbras*; cf. ad v. 751, et VIII, 145, *gratantum* sibi, h. e. lætantium. Sed v. Var. Lect.

800. Nota hic Achillis et Hectoris conjunctionem.

Les plus grands ennemis, les plus fiers adversaires,
Réunis dans ces lieux n'y sont plus que des frères.
Voltaire, Henriade, ch. VII. Ed.

801. *Ajacis gradum*, ut Αἴας μακρὰ βιβὰς, dicitur Homero, Iliad. η, 213, loco insigni, qui Silii animo obversatus videtur. — 803. *Ithacum*, Ulyssem (vid. ad II, 180), *corde*, eloquentia, versutia, prudentiaque, *æquantem facta Peleia*, res gestas et virtutem Pelidæ; non minus prudentia insignem, quam Achilles virtute. Notus ex Homero Ulysses πολύτροπος, πολύμητις, πολυμήχανος, Διὶ μῆτιν ἀτάλαντος.

804. Cf. ad IX, 295. — *Victuram*, mox in cælum redituram.

805. *Alternam lucem*; cf. Var. Lect. — 806. Silius, ut nullam varietatis et poetici ornatus adhibendi occasionem prætermitteret, illustres etiam feminas recenset : in quo exemplum quoque Virgil. Æneid. VI, 445 seq. sequutus est. Bene autem ita rem variavit, ut non ex mythis, sed prisca Romanorum historia petierit exempla, et pro heroinis substituerit clarissimas gentis suæ feminas. — *vultus* Scipionis ad se convertit *Lavinia*, Æneæ conjux; quæ tamquam auctor generis romani commode memoratur.

Nam virgo admonuit, tempus cognoscere manes
Femineos, ne cunctantem lux alma vocaret.
« Felix hæc, inquit, Veneris nurus ordine longo
Trojugenas junxit sociata prole Latinis.
« Vis et Martigenæ thalamos spectare Quirini?
Hersiliam cerne : hirsutos quum sperneret olim
Gens vicina procos, pastori rapta marito
Intravitque casæ, culmique e stramine fultum
Pressit læta torum, et soceros revocavit ab armis.
Adspice Carmentis gressus : Evandria mater
Hæc fuit, et vestros tetigit præsaga labores.
Vis et, quos Tanaquil vultus gerat? hæc quoque castæ

814. *Intravitque casæ* Colon. *Lustravitque casæ* Oxon. Putean. Roı Parm. Med. *Instravitque casæ* edd. Marsi et Mart. Herbip. quam proxime Vulg. *Lustravitque casam.* — 817. *cecinit* conj. Drak.

807. *virgo*, Sibylla, *admonuit*, *tempus esse*, *cognoscere*, etc.—808. *lux alma*, ut ap. Virg. Æn. I, 306 (ubi v. Heyne), et VIII, 455. Cf. sup. ad III, 203. — *vocaret* sc. ad superos : nam orto sole infera loca a vivis relinquenda, et a Manibus repetenda sunt. Silius ad verbum fere expressit Virgil. Æn. VI, 538 sq., ubi v. Heyne.

811. *Martigenæ Quirini*, ut *Mavortius Romulus* ap. Virg. Æn. VI, 778. — *thalamos*, consortem thalami, uxorem. Cf. ad III, 383.

812. *Hersilia* nota e Liv. I, 11, et Ovid. Met. XIV, 848. Conf. de raptu Sabinarum Liv. I, 9, 13, et Ovid. Fast. III, 179... 228. — *hirsutos procos*, priscos Romanos, horridam incultamque vitam agentes. Cf. ad I, 613 in Var. Lect.

813. *Gens vicina*, Sabini.—*pastori*, Romulo, *rapta* est Hersilia, ut ejus conjux esset. — 814. *casa* Romuli in Capitolio, ubi diu superstes fuit. Conf. Vitruv. II, 1; Ovid. Fast. l. c. v. 184 seq. ad Virg. Æn. VIII, 654; Pr xvi, 20, et IV, 1, 6 sqq. — *vit casæ*; conf. ad VI, 498 i Lect. Verba *culmi stramine f torum* pastoritiæ horridæqu consentanea. Silius forte re loca Ovid. Fast. III, 185, e Æn. VIII, 654; qui tamen v nisi mala manu inlatus, cert ruptus est. — 815. *soceros r vit ab armis*, quod Hersiliæ tribuit Ovid. Fast. III, 206 Livius, I, 11, pr. et 13 pr. Cæninenses Antemnatesque liæ, Crustuminos vero mul Sabinorum precibus reconc esse Romanis. Suam quoqu facto immortalitatem apu pictura asseruit. Ed.

816. Cf. ad VII, 18. — 81 Virg. Æneid. VIII, 340 sq. Heyne. — *tetigit* quædam l non omnia cecinit; Lefeb. *la* ut V, 561.

818 seq. Silius expressit

Augurio valuit mentis, venturaque dixit
Regna viro, et dextros adnovit in alite Divos.
« Ecce pudicitiæ Latium decus, inclita leti
Fert frontem atque oculos terræ Lucretia fixos.
Non datur, heu! tibi, Roma, nec est, quod malle deceret,
Hanc laudem retinere diu. Virginia juxta,
Cerne, cruentato vulnus sub pectore servat,
Tristia defensi ferro monimenta pudoris,
Et patriam laudat miserando in vulnere dextram.
Illa est, quæ Thybrim, quæ fregit Lydia bella,
Nondum passa marem, quales optabat habere
Quondam Roma viros, contemtrix Clœlia sexus. »
Quum, subito adspectu turbatus, Scipio poscit,
Quæ pœnæ caussa, et qui sint in crimine manes.
Tum virgo : « Patrios fregit quæ curribus artus,
Et stetit adductis super ora trementia frenis,

824. *Verginia* Col. quæ scriptura in lapidibus literatis frequentius quam *Virginia* reperitur; et Græcis constanter est Οὐεργίνιος; Drak. — 833. *Tum virgo: En, patrios* emend. N. Heins. Non male.

34 : Tarquinio « aquila pileum aufert, et rursus capiti apte reponit: quod augurium adcepisse læta dicitur Tanaquil, perita, ut vulgo Etrusci, cælestium prodigiorum mulier. Excelsa et alta sperare complexa virum jubet, » etc. — *castæ mentis*, qualis vatibus est. Cf. ad I, 481; et II, 698. — *dixit*, prædixit, vaticinata est; vocab. propr. de vate. Vide Heins. ad Ovid. Ep. Heroid. V, 33, et Passerat. ad Prop. I, IX, 6. — 820. *in alite*, ut V, 405.

822 sqq. Apta pudicitiæ pudorisque imago. Justo dolori indulget poeta, cujus ævo vix pudicæ mulieres, nedum talia pudicitiæ exempla reperiebantur. — *Lucretia*, vel pueris nota e Liv. I, 57 sq., et *Virginia* e Liv. III, 44... 48.

828 sq. Cf. sup. X, 492 sqq. — *Lydia bella*, ut *Lydia castra* X, 484.

831. Scipio procul, a sinistra forte, videt *Tartarum*, de cujus sede et de *pœnis*, quas damnati in eo luunt, v. Heyne in not. et Exc. VIII ad Virg. Æneid. VI, 557 seq. Harum tamen pœnarum et Tartari Silius jam sup. v. 542 seq., et 601 sq. mentionem fecerat; unde nunc contentus est pœnas mulierum memorasse. Quoniam enim inde a v. 809, feminas optimi exempli recensuerat, nunc pessimi alias iis adjungit, ut nulla varietatis ornatusque materies prætermittatur.— *poscit*, requirit, quærit.

832 Cf. Virg. Æneid. VI, 560, 561. — 833 seqq. *Tullia* ejusque scelera notissima e Liv. I, 46 sqq. Conf. Ovid. Fast. VI, 603 seq. —

Tullia, non ullos satis exhaustura labores,
Ardenti Phlegethonte natat: fornacibus atris
Fons rapidus furit, atque ustas sub gurgite cautes
Egerit, et scopulis pulsat flagrantibus ora.
Illa autem, quæ tondetur præcordia rostro
Alitis, (en quantum resonat plangentibus alis
Armiger ad pastus rediens Jovis!) hostibus arcem
Virgo (inmane nefas) adamato prodidit auro
Tarpeia, et pactis reseravit claustra Sabinis.
Juxta (nonne vides? neque enim leviora domantur
Delicta) inlatrat jejunis faucibus Orthrus,
Armenti quondam custos inmanis Hiberi,

845. *Orthrus* Col. et Oxon. *Orchus* Put. unde *Orthus* conj. Balbus ad Va III, 555, et Lefeb. Vulgo *Orcus*, quo nomine Cerberum designari pu Barth. Adv. XXII, 8, et Geryonem Marsus. At vid. not.

stetit, vel ipsa *super ora* patris, vel in curru, qui substitit *adductis frenis*. Utroque scelus augetur: sed neutrum alibi legere memini, et is, qui jumenta ageret, frenos potius inhibuisse dicitur, ne per patris corpus ageretur. Itaque vel τὸ *adductis* pro simpl. *ductis* positum, vel atrocitas sceleris a Silio aucta videtur. — *non ullos labores*, nullum pœnarum exquisitissimarum genus (cf. ad VI, 386, et XII, 78). — *satis exhaustura*, satis diu luitura.

836 sq. Cf. v. 563 seq., et Virg. Æneid. VI, 550 sq. — *fornacibus*, subterraneis receptaculis ignis, qui inde prosilit. — 838. *scopulis*, saxis *flagrantibus pulsat ora* Tulliæ; cujus pœna apte efficta.

839 sqq. *Tarpeia* ejusque flagitium notum e Liv. I, 11. Pœnam ejus poeta non male comminiscitur secundum fabulam de Prometheo, cujus cor, continuo renascens, aquila, ut Tityi vultur, exedere fingitur. De illo v. He Theog. v. 521 seq. de hoc. I Od. λ, 575 seq., et Virg. Æn. 597 sq. Eumdem mythum res Silius inf. v. 873. — *tondetur*, κείρονται, κατακείρονται, ut simili Virgil. Æneid. VI, 598, et S Agam. 18. Sed quantum a Vir distat Silius! Ed. — *Armiger J* ut X, 108 et al.

843. *pactis*, qui mercedem ea pacti erant. — 844. Descri mira, et modo memoratæ si pœna incestus, quam virgo V lis solvit. — *domantur*, punim

845. *Orthrus*, quod jam D. H monuit, biceps canis Geryo Cerberi frater comesque in in (v. Stat. Silv. II, 1, 230, qui l inde lucem adcipit), qui Ὄ dicitur Apollodoro et Qu. C VI, 253. Ὄρθος, Eustathio, H do, ejus et Apollonii Schol. Palæphato c. 40 (ubi conf. te Fisch.), et Gergittius Pollu 5. Cf. Heyne ad Apollodor. p.

Et morsu petit, et polluto eviscerat ungue.
Nec par pœna tamen sceleri : sacraria Vestæ
Polluit, exsuta sibi virginitate, sacerdos.
« Sed satis hæc vidisse, satis : mox deinde videnti
Nunc animas tibi, quæ potant oblivia, paucas
In fine enumerasse paro, et remeare tenebris.
Hic Marius (nec multa dies jam restat ituro
Æthercam in lucem) veniet tibi origine parva
In longum imperium consul; nec Sulla morari

847. *pollutam* reposuit Lef. ut ad Vestalem referatur, quod librarii more suo ad proximum substant. retulerint. *præacuto ungue* conj. N. Heins. quum mox sequatur *Polluit*, eamdemque vocem reddendam censebat Martiali, VIII, 58, pro *picata*, vel *piperata*. — 852. *enumerasse* Col. et Oxon. Vulgata lectio *enumerare*, quam revocavit Lefeb., glossam redolet et aures obfendit. — 854. *veniens ab*

847. *morsu petit* virginem. — *eviscerat*, ut apud Virg. Æn. XI, 723, et Cic. Tusc. Qu. I, 44 (in loco Ennii), et II, 9; Drak.

849. Minuciam designari suspicatur Lefeb. coll. Liv. VIII, 15. Sed aliarum quoque Vestalium incestum et pœnas memorant Liv. XXII, 57; XXVIII, 11; XLI, 2, et alii. — 850. Withof. distinguebat: *mox deinde* (scilicet addit vates): *videnti*, etc.

851 sq. Cf. sup. ad v. 555 seq. Mirum phantasma est Silii, quod res gestas Marii, Sullæ, Pompeii et Cæsaris ita vates prædicit, ut illas ex Orco in terras mox prodituros narret; Ernesti. Quod cur mirum sit, non adsequor: nam Marius XL circiter anno post bellum Punicum II natus est, ejusque temporibus vixit Sulla, nec ita multo post Pompeius et Cæsar. Neque etiam mirus est omnino recensus posteritatis, quem multo prolixiorem dedit Virgil. Æn. VI, 748, 893, in quo Cæsaris quoque et Pompeii mentio fit v. 827 seqq. — *paucas* ejusmodi *animas* sapienter et cum dilectu poeta recensuit, non multas : nam primum Maro hoc argumentum jam summo ornatu summaque arte ac copia tractaverat; deinde quæ ille hac occasione in gratiam Cæsarum dixit, Silius jam vaticinio inseruerat sup. III, 593 seq. reges vero Albani ac Romani cum aliis, quorum Virgilius meminit, jam ante b. Punicum I vixerant, et ab eorum recensu poeta doctus, cui alia magnorum virorum exempla suppeditabat historia antiqua, abstinuit, ut res variaret, non easdem repeteret; denique hic liber copiosiore rerum futurarum commemoratione in nimiam molem excrevisset.

854. De *origine parva consulis Marii* cf. Juvenal. VIII, 245 seq. ibique Intpp. *veniet in longum imperium;* nam septies consul fuit. — *veniet tibi;* v. ad I, 46 in Var. Lect. — 855 sqq. *Sulla* non potest *morari jussa* et *fatum nulli Divum mutabile*, h. e. leges fati et tempus (*mille lustra*, v. 558) iis definitum,

Jussa potest, aut amne diu potare soporo.
Lux vocat, et nulli Divum mutabile fatum.
Imperium hic primus rapiet : sed gloria culpæ,
Quod reddet solus : nec tanto in nomine quisquam
Exsistet, Sullæ qui se velit esse secundum.
Ille, hirta cui subrigitur coma fronte, decorum
Et gratum terris Magnus caput : ille Deum gens,
Stelligerum adtollens apicem, Trojanus Iulo
Cæsar avo; quantas moles, quum sede reclusa
Hac tandem erumpent, terraque marique movebunt!
Heu miseri, quoties toto pugnabitur orbe!

origine parva scribendum videbatur N. Heins. et v. — 856. *Justa*. Sed cave quidquam mutes. — 864. *quantos montes* Put. — 865. *Hanc* Col. quod perperam recepit Lefeb. Conf. ad I, 268, et h. l. not. — 866. *pugnabitis* Col.

quo perfecto *lux vocat* animas, h. e. illis in nova corpora et ad superos redeundum est: nec *diu* amplius *potabit amnem soporum*, aquam Lethes bibet, h. e. mox nascetur; quo sensu etiam de Mario dicitur *nec multa dies jam restat ituro ætheream in lucem*. Cf. sup. ad v. 554... 559. Ita, nisi me omnia fallunt, hic locus explicandus est, non, ut Ernesti putat: Sulla non potest impedire leges fati, quod Marium Romæ destinavit.

858... 860. Sulla *primus* dictaturam perpetuam *rapiet*, in quo *culpandus* quidem erit, sed laudandus quoque propterea quod *solus* eam sponte et brevi tempore post deponet legibusque remp. reddet; Cæsar contra et Cæsares, vel imperatores, summam in republica potestatem ad exemplum ejus suscipient, sed illa se abdicare nolent. Res notissima ex historia Rom. *Sullæ secundum* potestate, vel inferiorem, (ut ap. Virgil. Æn. XI, 441 al.), vel secundum ab illo.

861. Imitat. Virg. Æn. VI, 827... 836. — *Ille*, quem vides, est Pompeius *Magnus*. — *hirta frons* majestati conciliandæ, Barth. Adv. XXII, 8. Cf. inf. XVI, 121. — 862. *ille* Julius *Cæsar Trojanus*, *Deum gens*, qui originem refert ad *Iulum* Trojanum, Æneæ filium, Veneris nepotem. Cf. ad II, 185, et Virg. Æn. I, 286 sq.; VI, 835 sq. De *stelligero apice* v. Suet. Cæs. c. 88; sup. ad III, 629, et Broukh. ad Prop. IV, vi, 59. — 863. *Iulo avo*, auctore generis.

864 seq. Silius ad verbum fere expressit locum Virgilii de bello civili, inter Pompeium et Cæsarem gesto, Æneid. VI, 828 sqq. — *sede hac* in inferis *reclusa*, post ingressum vitæ et reditum ex inferis. — *tandem*, post mille lustra, sup. v. 558. — *erumpent* exquisite de cupiditate, qua ardent quasi, ad vitam redeundi et rebus gestis inclarescendi. — 866. *Heu miseri*

Nec leviora lues, quam victus, crimina victor. »
 Tum juvenis lacrimans : « Restare hæc ordine duro
Lamentor rebus Latiis : sed luce remota
Si nulla est venia, et merito mors ipsa laborat,
Perfidiæ Pœnus quibus aut Phlegethontis in undis
Exuret ductor scelus, aut quæ digna renatos
Ales in æternum laniabit morsibus artus? »
« Ne metue, exclamat vates, non vita sequetur
Inviolata virum : patria non ossa quiescent.
Namque ubi, fractus opum, magnæ certamine pugnæ
Pertulerit vinci, turpemque orare salutem,
Rursus bella volet Macetum instaurare sub armis.

868. *hæc dura* maluerit N. Heins. et ego. — 878. *Macetum* Col. et R. 2, *Macetu*

Romani. His verbis et v. 868 seq. bene ac commode deploratur bellorum civilium calamitas; et mox *δυνᾶς crimina* dixit poeta.

867. Et *victus* Pompeius interficietur, et *victor* Cæsar : quod notum vel ex Sueton. Cæs. 35 et 82; Appian. b. Civ. II, 84 sq., et 111.. 117.

869. *luce remota*, vita finita, post mortem in inferis. — 870. *venia* criminum. — *mors ipsa laborat,* doloribus, calamitate, h. e. mortui quoque et animæ in inferis plectuntur et patiuntur mala. Hæc formula docta est et exquisita, non dura, ut notat Ern.

871 sq. Cf. simil. loc. de pœnis, a *Pœno,* Hannibale, olim luendis, et extremis ejus fatis, sup. II, 699 sqq. — *in undis exuret scelus;* cf. XVII, 564, et Virg. Æn. VI, 742, ibique Heyne. — 873. Cf. sup. ad v. 839. — 875. *Inviolata vita,* est vel flagitiis non contaminata, a scelere pura, vel quæ malis non urgetur aut vexatur, adeoque jucunda et felix : hoc aptius est loco nostro. — *patria non ossa quiescent;* vid. ad II, 574 et 701 sq. — *magnæ pugnæ* ad Zamam, de qua v. inf. 292 sq., 386 sq.; Liv. XXX, 29 sqq.

877. Expressit poeta verba Liv. XXX, 35 extr. « Hannibal fassus in curia est, non prælio modo se, sed bello victum, nec spem salutis alibi, quam in pace inpetranda esse; » et cap. 36 : « Decem legati auctore Hannibale missi ad petendam pacem... orantes inplorantesque fidem et misericordiam Scipionis. » Cf. Polyb. XV, 18 et de ipsis conditionibus pacis Liv. l. I, c. 37. Hannibal clam nuncios literasque ad Antiochum Syriæ regem misisse eumque ad bellum Romanis inferendum sollicitasse credebatur. Cf. Liv. XXXIII, 44.

878. *Macetes*, *Μάκετες*, vel *Macetæ* (tum *Macetum* pro Macetarum) Macedones, ut inf. XIV, 5; XVII, 415, 633, sic dicti a *Μακετία*, parte Macedoniæ. Conf. Intpp. ad Gell. IX, 3 pr., et Justin. VII, 1; Scalig. Lect. Auson. I, 23, et Gron.

Damnatusque doli, desertis conjuge fida
Et dulci nato, linquet Carthaginis arces,
Atque una profugus lustrabit cærula puppe.
Hinc Cilicis Tauri saxosa cacumina viset.
« Proh! quanto levius mortalibus ægra subire
Servitia, atque hiemes, æstusque, fugamque, fretumque,
Atque famem, quam posse mori! Post Itala bella
Assyrio famulus regi, falsusque cupiti
Ausoniæ motus, dubio petet æquora velo;
Donec, Prusiacas delatus segniter oras,
Altera servitia inbelli patietur in ævo,
Et latebram munus regni. Perstantibus inde

Ven. sec. Marsi. Vulgo *Macedum* solenni lapsu, v. not. — 879. *desertus* Put. — 884. In omnibus cdd. quas in manibus habui, versus hic ita legitur : *Servitia atque hiemes, æstus, fugamque fretumque*, contra metri leges Quare vehementer admiror viros doct. hunc locum tacite prætermisisse, et quum versum manifeste claudicantem reciperent, nihil admonuisse. Equidem metro consului, addito *que*, quod et orationis junctura postulabat. Ed. — 886. *fassusque* Parm. *cassusque* conj. N. Heins. — 889. *inbelli* scripti, *in bellis* R. 2. Vulgo *inbellis*. Deinde *pa-*

ad Senec. Herc. fur. 980. — *Macetum arma* pro Syris dixisse videtur Silius, quia Antiochus M. abnepos fuit Seleuci Nicatoris, ducis Macedonum, qui post Alexandri M. mortem regnum Syriæ obtinuit. An respexit fœdus inter Antiochum Philippumque ictum, bellumve Philippicum, quod Antiochico occasionem dedit? Cf. Polyb. lib. III, 2, 7, et 32; XV, 20; XVIII, 22. Sed illa ratio præstiterit: Silius autem epitheta longius petita amat. Vid. ad I, 6.

879... 882. Hannibal a Romanis adcusatus Carthaginem relinquit et in Asiam ad Antiochum M. perfugit. Conf. Liv. XXXIII, 47... 49. *Taurus* maximus mons Asiæ minoris, cujus pars est *Cilicia*. — *Cilicis Tauri* ut apud Ovid. Met. II, 217. Nota est *Cilicia* extra et intra Taurum, aspera, seu τραχεῖα et campestris. 883 sqq. Conf. II, 223 sq. ibique not.

886 seq. *Assyrio*, Syrio (ut XI, 41), *regi*, Antiocho M. *famulus*, cui operam suam addicet, ut deinde Prusiæ, unde v. 889, *altera servitia;* quod jam notavit Drak. Cf. Liv. XXXIV, 60. — *falsus cupiti Ausoniæ motus*, frustratus spe in bello Antiochico adversus Romanos posita, quod male cessit. Cf. Liv. XXXVI, 19 seq. — *dubio velo*, dubius quo contendat.

888. Ad Prusiam regem Bithyniæ confugiet, et, ne Romanis tradatur, venenum sumet, quod ante præparatum ad tales casus habebit. Cf. Liv. XXXIX, 51. — *inbelli in ævo*, in senectute. Confer cum hoc loco verba Juvenalis, sat. X, 160 seq., ubi eadem suo quisque

Æneadis, reddique sibi poscentibus hostem,
Pocula furtivo rapiet properata veneno,
Ac tandem terras longa formidine solvet. »
 Hæc vates, Erebique cavis se reddidit umbris.
Tum lætus socios juvenis portumque revisit.

tietur quædam edd. *in aula* pro *in ævo* suspicabatur N. Heins. — 893. Hic versus abest a nonnullis edd. — 894. *reddidit* Col. Vulgo *retulit*, quod revocavit Lefeb. — 895. *lætus* scripsi et B. 2. Vulg. *lætos*.

modo expressit : « atque ibi magnus Mirandusque cliens sedet ad prætoria regis, Donec Bithyno libeat vigilare tyranno. » Ed.

892. Conf. II, 705 sqq. — 893. Verba Maroniana Ecl. IV, 14, et morientis Hannibalis apud Liv. XXXIX, 51. Hunc Hannibalis exitum multi poetæ in scenam protulerunt, e quibus ante alios mihi nominandus est *Firmin Didot*, qui infensissimum nomini romano hostem vividis coloribus totum expressit, eumque morientem pulcherrimo hoc versu prosecutus est : « Rome! Annibal mourant te livre « enfin la terre. » Ed.

894. Verba Homeri Od. λ, 194 et 626, ut v. 895; Virgil. Æn. VI, 900. Nemini persuadere volumus, ut credat Silium ex apertis Virgilii et Homeri voluminibus hæc similia verba nunc descripsisse : sed tamen poetam illorum lectione imbutum ex hac similitudine adnoscimus, quod genus imitationis maxime intelligi volumus, quum de imitatione loquimur; Ernesti.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER DECIMUS QUARTU[S]

ARGUMENTUM.

Silius nunc bellum, a Romanis, Marcello duce, in Sicilia g
tum, commemoraturus, primum hujus insulæ situm, fertili
tem, poetas, veteres incolas (qui fuere Læstrigones, Cyc
pes, Sicani ex Hiberia, Ligures eo ducti a Siculo, Creter
cohors Minois, Trojani, Acestes scilicet et Helymus, Messe
ex Peloponneso, a quibus Zancle dicta est Messana, et Co
thii, quorum imperator Archias coloniam duxit Syracusa
loca ignibus subterraneis æstuantia, insulas Æolias, et
promontoria recenset; 1—78. Tum belli causas et origin
tradit. Mortuo enim Hierone, miti rege ac fido Romanor
socio, regnum ad Hieronymum, nepotem ejus, translat
erat; puerum, vixdum libertatem, nedum dominatione
modice laturum, inflatumque adsentationibus eorum, qu
lum non Hieronis tantum, sed Pyrrhi etiam regis, mat
avi, meminisse jubebant; 79—95. Qui quum ad Pœnos d
cisset, et propter crudelitatem superbiamque cum omni sti
regia a conjuratis esset occisus, pars Siculorum Pœnis, p
Romanis favebat; 96—109. In hac turbatione rerum variis
animorum motibus M. Claudius Marcellus Prætor, qui
ter consul fuerat, classem in Siciliam adpellit, et, de dis
diis civilibus certior factus, bellum comparat; 110—124. C
omni exercitu proficiscitur in Leontinos, et facilem ab inb
populo victoriam reportat: in qua pugna Asilus, miles T
rhenus, Beryam Pœnum, veterem dominum, jam humi p
stratum, adnoscit, et, quia benigne olim ab eo tractatus e
a morte revocat; 125—177. Leontinis expugnatis Marce
movet extemplo castra ad Syracusas, et legatis, quos præm

rat, ut pacis conditiones ferrent, re infecta reversis, terra marique urbs obpugnatur; 178—191. Auxilia Syracusanis mittunt duce Grospho Messana, Catane, Camarina, Hybla, Selinus, Myle, Eryx, Centuripæ, Entella, Thapsos, Acræ, Agyrium, Tyndaris, Agrigentum, Gela, Halæsa, Palici, Acesta, quique Acin, Hypsam, Alabim, Achaten, Chrysam, Hipparim, Pantagiam et Symæthum fluvios, adcolunt, præterea Termæ Himerenses et Henna; 192.—247. Romanos contra adjuvant Petræa, Callipolis, Enguion, Hadranum, Ergetum, Melite, Calacte, Cephalœdis et Tauromenium; 248—257. Reliquæ Siciliæ urbes a Pœnorum partibus stant, Agathyrna, Trogilos, Facelinæ Dianæ Fanum, Panormos, Herbesos, Naulocha, Morgentia, Menæ, Amastra, Tisse, Netum, Mutyce, Achætus, Drepane, Helorus, Triocola, Arbela, Ietas, Tabæ, Cossyra, Mute, Megara, Gaulum; 258—276. Syracusæ ipsæ, quæ ex quatuor urbibus maximis constabant, armatorum multitudine, muris et in primis magno portu, munitissimæ erant, et præterea militibus memoria victæ olim Atheniensium classis a ducibus incenditur animus, plebi autem ab Hippocrate et Epicyde, prætoribus, Carthagine natis et Pœnis materno genere; 277—291. Marcellus itaque, spe deditionis abscissa, omnem adparatum obpugnandarum urbium admovet muris, et Cimber turrim Syracusanorum miræ altitudinis incendio delet; 292—315. Omnia vero consilia cœptaque Romanorum disjicit ars unius hominis, Archimedis, celeberrimi spectatoris cæli siderumque, mirabilioris tamen inventoris ac machinatoris bellicorum tormentorum operumque, quibus ea, quæ hostes ingenti mole agunt, ipse perlevi momento ludificatur; 316—352. Interea adventat classis Punica, quæ, juncta Syracusanæ, cum Romana concurrit; 353—384. Inter cunctas naves eminet prætoria Himilconis, qui ipse gubernatorem Romanum, et mox Taurum, in locum ejus succedentem, sagittis configit; 384—407. In hanc vero navem Corbulo ex turri, navibus pluribus junctis inposita, ignes conjicit, quibus ubivis diffusis, Himilco, in minus navigium ope funis delapsus, e manibus hostium effugit; 480—451. Bato gubernator pectus suum gladio transigit; 452—461. Daphnis, formosi pastoris hujus nominis progenies, hauritur flammis; 462—476. Ornytos in adusto transtro natat; 477—480. et Scyron aquæ innans rostro navis transfigitur; 481—486. In ipsum quidem Marcellum impetum faciunt Lilæus et Podætus, juvenis ferox multarumque artium peritissimus: at

illi manus amputantur bipenni, hic hasta transjicitur; 487—515. Parte alia navis Punica, in qua Crantor et Polyphemus vehuntur, concurrit cum Romana, quæ tandem nimio Pœnorum, in eam inruentium, pondere depressa mergitur; 516—559. Multis deinde navibus jam igni conreptis Himilco fugam capessit, et capta hostium navigia ad litus ducuntur; 559—579. Hac Romanorum victoria Syracusanis animus frangitur, et urbs jam facilis captu fuisset, nisi subito intoleranda vis æstus, tempore autumni in locis natura gravibus, genuisset pestilentiam, qua animi avertuntur a belli consiliis, et multi Romanorum, Siculorum Pœnorumque absumuntur; 580—617. Mali hujus vi paulatim inminuta, animum recipiunt Romani, et, quia ferro potius quam morbo mori cupiunt, summo ardore invadunt urbem, quæ et primo impetu expugnatur; 618—640. Victores mœnia ingressi inmensa pretiosarum rerum operumque artis vetustæ præda potiuntur; 641—665. Marcellus autem militibus, ut a cædibus temperent, ædificiisque parcant tam sacris quam profanis, edicit, et lacrimans miseratur tristem sortem urbis atque Archimedis, quem in tanto tumultu intentum formis, quas descripserat in pulvere, miles ignarus, quis esset, interfecerat; 665—679. Certatim deinde lætantur Romani et Syracusani, illi de victoria, hi de Marcelli humanitate; 680—684.

FLECTITE nunc vestros, Heliconis numina, cantus
Ortygiæ pelagus Siculique ad litoris urbes.
Muneris hic vestri labor est, modo Daunia regna
Æneadum, modo Sicanios adcedere portus,

1. *Heliconia numina*, ut supra *Heliconia turba*, opinabatur N. Heins. — 3. Præteriit forte *hinc*, ab hoc tempore. — 4. *Sicanos* R. 1, Parm. et Med. ut passim.

1. Transitus ad novas res, et quidem in Sicilia a Claudio Marcello gestas. Conf. Virg. Æn. VII, 641; X, 163. — 2. *Ortygia* insula, a Syracusis mari disjuncta angusto, et deinde urbi ponte adjuncta ejusque pars, quæ et Νᾶσος, seu Νᾶσος, *Nasus*, *Insula*, dicebatur. Vid. Cic. Verr. IV, 53; Virg. Æn. III, 692 seq.; Liv. XXV, 24, 29, 30 et al.

3 seq. Bellum, quod a me describitur, ab hoc inde tempore *sparsis in oris* (v. 9), h. e. diversis

Aut Macetum lustrare domos et Achaia rura,
Aut vaga Sardoo vestigia tinguere fluctu,
Vel Tyriæ quondam regnata mapalia genti,
Extremumve diem et terrarum invisere metas.
Sic poscit sparsis Mavors agitatus in oris.
Ergo, age, qua litui, qua ducunt bella, sequamur.
  Ausoniæ pars magna jacet Trinacria tellus,
Ut semel expugnante Noto et vastantibus undis
Adcepit freta, cæruleo propulsa tridente.
Namque per occultum cæca vi turbinis olim
Inpactum pelagus laceratæ viscera terræ

5. *Macetum* Col. vid. ad XIII, 878. Vulgo *Macedum*. Deinde *Achaïa* Oxon. quod pro vulg. *Achaica* reposuit Drak. quia optimi quique poetæ illud malint, ut et *Troïus*, *Balearius*, *Bacchius* aliaque similia; conf. XV, 306. Intp. Virgil. Æn. II, 462; Jani ad Horat. Od. I, xv, 35; Heins. ad Ovid. Ep. Her. I, 28, et ad Met. II, 727; III, 517 al. — 6. *tinguere* scripsi, *tingere* R. 2. Vulg. *cingere*, quod frustra tuebatur Dausq. — 7. *magalia*, vel rectius *magaria* pro *mapalia* scribendum videtur. *Mapalia* vel omnino nihili sunt, vel diversa a *magaribus*, agrestibus ædificiis stativis, inpr. suburbiis Carthaginis, nam Orientalibus מגור, vel مغارة, *habitatio* dicitur; conf. omnino Heyne ad Virgil. Æn. I, 421, in Var. Lect., Petit. ad Plaut. Pœn. Prol. v. 86; Schweighæus. ad Appian. de reb. Pun. c. 117. De *mapalibus* vid. loc. class. inf. XVII, 89, 90, et Liv. XXX, 3, extr. Conf. sup. ad II, 85, et III, 290 seq. — 8. *Extremumve* scripsi et R. 2. Vulg. *Extremumque*.

ac remotis in regionibus a Romanis gestum est. Quæ terræ poeticis coloribus designantur. Observanda etiam varietas verborum *adcedere*, *lustrare*, *vaga vestigia tinguere fluctu*, *invisere*. *Daunia regna Æneadum*, Apulia, vel tota Italia. Vid. ad I, 291. *Sicanii portus*, Sicilia, de qua hic liber agit.

5. *Macetum domus*, Macedonia, ubi cum Philippo bellatum. Conf. XIII, 878, et XV, 286 seqq. — *Achaïa rura*, Græca regio, Ætolia. Bella ab Ætolis, gente ingenio inquieta, primum adversus Philippum, deinde adversus Romanos gesta, e Livio nota sunt. Cf. inf. XV, 286 sq. — 6. *Sardoi fluctus* pro Sardinia. *magalia*, Libya, ubi olim Pœni, *gens Tyria*, regnarunt. Conf. Var. Lect. — 8. *Extremum diem et terrarum metas*, Hispaniam. Conf. ad I, 141, et VII, 172.

11. Sicilia, Italiæ olim conjuncta, sed postea motu terræ diremta. Conf. Virg. Æn. III, 414 sqq.; Cluveri Sicil. ant. I, 1, et Claud. de raptu Pros. I, 140 seq., ubi v. Gesn. Hanc opinionem defendit Fazelli de reb. Sic. sed inpugnavit *Valguerner de Sic.* incol. — *Trinacria tellus*; conf. ad V, 489. — 13. *cæruleo tridente*, ut *Neptunia cuspis* in simili loco Valer. Fl. II, 618, ubi v. Burm. — 14. *per occultum*, ut *per subitum* et al., vid. ad VII, 527. — *cæca vi*; Cf. ad V, 3. — 15.

Discidit, et, medio perrumpens arva profundo,
Cum populis pariter convulsas transtulit urbes.
Ex illo, servans rapidus divortia, Nereus
Sævo dividuos conjungi pernegat æstu.
Sed spatium, quod dissociat consortia terræ,
Latratus fama est (sic arta intervenit unda)
Et matutinos volucrum tramittere cantus.
Multa solo virtus: jam reddere fœnus aratris,
Jam montes umbrare olea, dare nomina Baccho,
Cornipedemque citum lituis generasse ferendis,
Nectare Cecropias Hyblæo adcedere ceras.

16. *Discidit* scripti et edd. ante Junt. in qua Nicander *Disjicit* perperam primus edidit. *Dissicit* conj. Colvius ad Appul. pag. 108. Sed vid. supra ad XI, 455. — 17. *convulsis* Colon. Oxon. et Rom. 2, unde recepit Lefeb. — 18. Suspicari possis *rabidus Nereus*, et mox *dividuas* terras, Italiam et Siciliam. — 19. *æstus* scripti. — 23. *fœnus* Col. *sevus* Oxon. *scimus* Put. Vulgo *semen*. — 24. *Dea* pro *olea* Oxon. R. 1, Med. non inprob. Barthio Adv. IX, 3, ut Pallas subintelligatur. *Deæ* Put. — 26. *accedere* est ex emendat. Barthii Adv. IX, 3; N. Heinsii, *viscera laceratæ terræ*, ut I, 232, et V, 396.

18. *Ex illo* tempore. *Nereus*, mare. — 20 sqq. Tam angustum ibi fretum est, ut et canum *latratus* et *cantus* gallorum invicem audiri dicatur; quod et de Bosporis duobus tradit Plin. IV, 1, quem locum comparavit N. Heins. *volucrum*, gallorum gallinaceorum, ut ὄρνις et ὄρνιθες ap. Theocrit. XXII, 72; XXIV, 63, et al. Drak.

23. Fertilitas Siciliæ notissima. Cf. I, 214; Liv. XXVI, 40; XXVII, 5; Cic. orat. frument. et pro l. Manil. 12. — *virtus*, præstantia, ut ἀρετὴ ap. Strab. VI, p. 419 al., 213; Ern. — *reddere fœnus aratris* de terra, vel solo frugifero, ut ap. Cic. de Sen. 15; Plin. H. N. V, 6; XVIII, 17; Manil. V, 273 sq.; Sen. Hippol. 455, et aliis locis, quæ Drak. laudavit. Conf. sup. ad VII, 160. — 24. *dare nomina Baccho*, vina varii generis ac nominis gignere; ut Mamertina, Potulana, Taurominitana, de quibus v. Plin. XIV, 6; Dausq.

25. Equos bello aptos alit. Cf. Virg. Æneid. III, 704. — 26. Mel Hyblæum, Hyblæ, in Sicilia, factum, *adcedit*, h. e. non cedit *Cecropio*, i. e. Attico, ex Hymetto, monte Atticæ. Cf. inf. v. 199, 200. — *Nectar* dicitur, quidquid dulce est ac suave, vinum, lac, et h. l. mel, ut *ceræ*. Conf. Virg. Ge. IV, 162 et 164. — *Hybla* non montis nomen, ut vulgo putant, sed trium in Sicilia urbium: *majoris* prope Centuripas in Catinensium agro (hod. *Paderno*); *parvæ*, quæ et *Galeotis* ac *Megara*; *minoris*, quæ et *Hera*, vel *Hiræa* dicebatur. De parva Strab. VI, p. 185 al., 267 al., 410: Τὰ Μέγαρα οὐκ ἔτι ἐστὶ, τὸ δὲ τῆς Ὕβλης ὄνομα συμμένει διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ Ὑβλαίου μέλιτος. Cf. Serv.

Hic et Pæonios arcano sulfure fontes,
Hic Phœbo digna et Musis venerabere vatum
Ora excellentum, sacras qui carmine silvas,
Quique Syracosia resonant Helicona Camena.

Salmasii ad Solin. p. 106 (p. 75, ed. post.) et Gron. Obss. III, 7. Vulgo *accendere*. — 27. Secunda syll. voc. *Pæonios* corripitur, ut passim ap. poetas, quod mirum videri potest, vid. Heyne ad Virgil. Æn. VII, 760. — 28. *digna*, non *dignum*, scripti, R. 1, 2, *venerabere* est ex emend. Gronon. Obss. III, 7, et N. Heins. Vulg. *venerabile*, vid. not. *Hæc Phœbo digna et Musis* (*venerabile!*) *vatum Ora* (locus, insula, regio) *excellentum*, vel *Hic et Pæonius arcano sulphure fons est, Hæc Phœbo digna et Musis, fecundaque vatum Ora e.* opinabatur Barth. Adv. IX, 3. Neutra ratio probanda.

ad Virg. Ecl. I, 55, et Cluver. Sicil. I, 11; II, 8. Sed Drak. inf. ad v. 200 non male monet, Silium aliud sensisse, quum v. 200 *Hyblam* inter urbes Romanis faventes, et v. 273 inter eas recensuerit, quæ a Pœnorum steterint partibus. De *Hymettio* melle v. Plin. XI, 13, et Strab. IX, pag. 397. — *adcedere*, ut *adsurgit* ap. Virg. Ge. II, 98, et *non Hymetto mella decedunt* apud Horat. Od. II, vi, 14, quem locum Silio hæc scribenti succurrisse non dubitabat N. Heins.

27. *Pæonios fontes*, aquas calidas, ut sunt Thermæ, seu aquæ Selinuntiæ, Segestanæ, Himerenses, Perticianenses et ad Thermas, coloniam Romanorum prope Selinuntem. Θερμῶν ὑδάτων ἀναβολὰς κατὰ πολλοὺς ἔχει τόπους ἡ νῆσος, etc., Strab. VI, p. 189. *Pæonios*, medicos, medicabiles, salutares, ut ap. Virg. Æn. VII, 769 al. a *Pæone*, Deo et deorum medico, quod nomen seriores poetæ Apollini tribuere, de quo vid. Koeppen ad Hom. Iliad. ε, 401, et Valcken. ad Eurip. Hippol. 1472. — *sulfure arcano*, occulto et virium occultarum. Cf. ad v. 55 sqq.

28 sqq. *vatum*, Stesichori Himeræi, Cleonis Siculi (Curt. VIII, 5), Empedoclis Agrigentini, Epicharmi, qui plerumque *Siculus* dicitur, quia vix trimestris in Siciliam venit, Phormi (v. Suid.), Moschi et inpr. Theocriti, Syracusanorum. Conf. Virg. Ecl. IV, 1... 3, et VI, 1, ad quæ loca v. Heyne. — *Ora vatum*, ut XIII, 796; Hor. Serm. I, iv, 43, et Ὅμηρος, τὸ Καλλιόπας γλυκερὸν στόμα, Mosch. Id. III, 72. Πιερίδων τὸ σοφὸν στόμα, θεῖον Ὅμηρον, vel Στησίχορον ζαπληθὲς ἀμέτρητον στόμα Μούσης in Anthol. Gr. lib. III, c. 25, epigr. 4, et 62; Drak. — *Phœbo digna*, quæ cecinere carmina Phœbo digna. Cf. sup. XIII, 538. — *venerabere*, cum admiratione et veneratione adnosces, mirabere, Gron. Obss. III, 7. — *silvas* ad carmen Bucolicum et Theocriteum refert Ern. coll. Virgil. Ecl. IV, 3. Ad Theocritum quidem potissimum, nec tamen solum respexisse crediderim poetam, et *silvæ sacræ* videntur potius nemora esse Musis sacra in *Helicone* et ad radices hujus montis, cujus mox mentio fit, quo sensu *lucos pios* dixit Horat. Od. III, iv, 6, ubi v. Jani. — *resonant*, resonare faciunt, ut ap. Virg. Æn. VII, 12.

In longum ex sese donarunt nomina muris.
Nec Zanclen gerunt obscuram mœnia famam,
Dextera quam tribuit posito Saturnia telo.
Sed decus Hennæis haud ullum pulchrius oris,
Quam quæ Sisyphio fundavit nomen ab Isthmo,
Et multum ante alias Ephyræis fulget alumnis.
Hic Arethusa suum piscoso fonte receptat
Alpheon, sacræ portantem signa coronæ.

Actatus emend. manus docta. — 49. *zelo* pro *telo* Ox. — 50. *Hennæis* Col. *Hanneis* Ox. *Hannadis* Med. *Ethneis* Put. *Ætneis* Cell. ex emend. Scalig. Vulgo *Ennæis*; conf. ad I, 93. — 51. *ab Hista* Col. Oxon. R. 1, Parm. Med. — 53. *recepit* primæ edd. præter R. 2. Sed *receptare* dicitur, ut *inperitare*, *cœptare*, *facta-*

Pachynum in orientali, illam in occidentali Siciliæ latere inter Erycem et Drepanum sitam fuisse, putabat Salmas. ad Solin. p. 78 sqq. — *structis*; cf. Bentl. ad Hor. Od. III, III, 65.

48 sq. Postea Messenii ex Peloponneso venerunt in Siciliam, ibique *Zanclen* condiderunt, quæ urbs a Saturni *telo posito*, h. e. falce ibi abjecta nomen adcepit. Conf. omnino supra ad I, 662, et Cluver. Sicil. ant. I, 6.

50. Græci etiam, et quidem Corinthii duce Archia, in Siciliam trajecerunt, a quibus conditæ *Syracusæ*, caput Siciliæ. Conf. Strab. VI, p. 186 (al. 269 et 413); VIII, p. 380 (al. 583); Tertull. de Pall. c. 2; Pausan. Eliac. I, 7; Scalig. ad Euseb. Chron. a. 1283; Cluver. l. c. I, 12; Thucyd. VI, 3. Corinthus autem in *Isthmo* sita, condita a *Sisypho* (v. Apollod. I, IX, 3, et Euseb. Chron.), et primum Heliopolis dicta, deinde Pagos, posteaque *Ephyra*: unde ornatum h. l. expedies. — *Hennæis oris*, Siciliæ. Cf. ad I, 93. — 51. *Quam quæ* urbs, Syracusæ. — *ab Isthmo* Achaiæ. Cf. inf. v. 341, 642. — 52. *multum ante alias* Siciliæ urbes.

53. *Arethusa*, fons Siciliæ ad Syracusas, quocum jungitur *Alpheus*, Elidis fluvius, qui subter terram ac mare in Siciliam procurrere perhibetur: de quo v. Plin. II, 97 et 103; XXXI, 5, seu 30; Strab. VI, p. 187 al., 270 et 415; Intpp. ad Ovid. Met. V, 494... 641, et Virg. Ecl. X, 1... 5; Æn. III, 694 seqq.; Senec. Nat. Qu. III, 26; Gesner. ad Claud. R. P. II, 60; *D'Orville*, Sicula I, p. 198; Cluv. Sicil. ant. I, 12, p. 156... 163. — *piscoso fonte*; Cf. Cic. Verr. IV, c. 53. — 54. *Alpheum portantem*, secum in Siciliam auferentem *coronas*, in Olympiis ludis, qui ad Pisam et Alpheum agebantur in Elide, in hunc fluvium conjectas; cujus fabulæ etiam meminit Strabo, VI, p. 190 al., 275 al., 422: Τὸ ὕδωρ πρὸς τὴν Ἀρκαδικὴν Ἀβίαν (leg. ex L. VIII, p. 236, Ἀσέαν, vicum Megalopolitidis, ubi fontes Alphei et Eurotæ vicini sunt) ὑποβρύχιον ἰθὺν ὀψέ ποτε τόν τε Εὐρώταν καὶ τὸν Ἀλφειὸν ἀναδίδωσιν, ὥς τε καὶ πιστευθῆναι μυθῶδές τι, ὅτι τῶν ἐπιφημισθέν-

Mœnibus e centum non fausta ad prælia Minos,
Dædaleam repetens pœnam : qui fraude nefanda
Postquam perpetuas judex concessit ad umbras,
Cocalidum insidiis, fesso Minoia turba
Bellandi studio Siculis subsedit in oris.
Miscuerunt Phrygiam prolem Trojanus Acestes,
Trojanusque Helymus, structis qui, pube sequuta,

tum... *Minos* Colon. Ita quoque codices scripti et priscæ edd. nisi quod in Oxon. *duxerat avos Mœnibus eventum*, in Put. *duxerit actus Mœnibus ereptum*, in R. 1, Parm. ac Med. *duxerat arctos Mœnibus hærentum*, in edd. Marsi et Martini Herbip. *duxerat actos M. Eterrtum*. Pessime locum primus corrupit Nicander in ed. Junt. novo inserto versu, *Nec res dedecori fuit aut mutasse pudebat Sicanum Siculo nomen : mox adcola Minos Duxerat Eteretum non fausta ad bella cohortes :* quam scripturam edd. recentt. expresserunt. Vocem *Eteretum* quum nihili esse videret Dausq., emendabat *Dux Eteocretum, non fausta ad bella cohortans, Dædaleam repetit pennam.* Rectius Cluver. in Sicil. ant. I, 2, et Salmas. ad Solin. p. 105 al. 74. *Duxerat et Cretum... cohortes;* Scaliger ad marg. edit. D. Heinsii Raphel. *Duxerat et Cretam;* Cellar. *Duxerat e Creta.* Sed veram Silio lectionem restituit N. Heins. ex conjectura et libris priscis; *actum* pro *actos* reposuit Lefeb. quasi *Cres adcola* non collective dici possit. — 41. *pennam* idem Nicander primus edidit. — 43. *casso*, vel *misso* conj. Dausq. pro *fesso*. Sed poeta docte loquutus est pro *turba fessa bellandi studio*. — 45. *Acestu* R. 1, in cujus marg.

quutus erat Minos : qui quum ibi in balneo periisset, fervida aqua a filiabus *Cocali* regis capiti infusa, Cretenses in hac insula remanserunt. De Dædali fuga, cf. ad XII, 89 sq., et de Minois morte Conon ap. Photium, Tzetz. Chil. I, 19; Pausan. in Achaicis, Athen. I, 8; Diodor. IV, 81; Strab. VI, p. 419 et 427; Euseb. in Chron. ubi vid. Scalig. p. 51, Meurs. in Creta III, 3; Boecs. ad Ovid. Ib. v. 291; Lefeb ad h. l. ita : « Verius hæc tradit Valer. I, 704 seq. non insequutus est Minos. Error a nomine urbis *Minoa*, quæ non a Mino rege, sed sic adpellata a Phœnicibus, apud quos sonat *habitatio*, hebr. *Minoa*, vel *Minua*. Dicta etiam hæc urbs *Makera* a *ker*, *kir*, Celtice *Cær*, urbs. Inepte Græci omnia turbarunt. » Sed ineptius Lefeb.

40. *Mœnibus*, urbibus, *e centum*: nam ἑκατόμπολις Κρήτη. Conf. Clarke ad Hom. Iliad. β, 649; Jani ad Hor. Od. III, xxvii, 33; Heyne ad Virg. Æn. III, 106. — 41. *Dædaleam*, a Dædalo.

42. Vulgo non Minos II, sed primus, illius avus, *judex* inferorum factus creditur. Sed hi passim confunduntur. Cf. Heyne ad Apollod. p. 535 et 537.

45 sqq. *Acestes* et *Helymus* Trojani jam ante Trojæ excidium pervenisse in Siciliam, ibique *Acestam* (Ἀκέστην, Αἰγέσταν, *Ægestam*, *Egestam*, *Segestam*) et Ἔλυμα condidisse dicuntur. Cf. inf. v. 220; Virg. Æneid. V, 36 sq., 73 sq., 711 sq., 718, 749 sq. ibique Heyne in not. et Exc. I ac III. *Acestam* vero ab *Ægesta*, vel Egesta et Segesta diversam, et hanc inter Syracusas et

In longum ex sese donarunt nomina muris.
Nec Zanclæa gerunt obscuram mœnia famam,
Dextera quam tribuit posito Saturnia telo.
Sed decus Hennæis haud ullum pulchrius oris,
Quam quæ Sisyphio fundavit nomen ab Isthmo,
Et multum ante alias Ephyræis fulget alumnis.
Hic Arethusa suum piscoso fonte receptat
Alpheon, sacræ portantem signa coronæ.

Acestus emend. manus docta. — 49. *zelo* pro *telo* Ox. — 50. *Hennæis* (*næis* Ox. *Hannædis* Med. *Ethneis* Put. *Ætneis* Cell. ex emend. Scalig. V *næis;* conf. ad I, 93. — 51. *ab Hista* Col. Oxon. R. 1, Parm. Med. — *pit* primæ edd. præter R. 2. Sed *receptare* dicitur, ut *inperitare*, *cœpta*

Pachynum in orientali, illam in occidentali Siciliæ latere inter Erycem et Drepanum sitam fuisse, putabat Salmas. ad Solin. p. 78 sqq. — *structis;* cf. Bentl. ad Hor. Od. III, III, 65.

48 sq. Postea Messenii ex Peloponneso venerunt in Siciliam, ibique *Zanclen* condiderunt, quæ urbs a Saturni *telo posito*, h. e. falce ibi abjecta nomen accepit. Conf. omnino supra ad I, 662, et Cluver. Sicil. ant. I, 6.

50. Græci etiam, et quidem Corinthii duce Archia, in Siciliam trajecerunt, a quibus conditæ *Syracusæ*, caput Siciliæ. Conf. Strab. VI, p. 186 (al. 269 et 413); VIII, p. 380 (al. 583); Tertull. de Pall. c. 2; Pausan. Eliac. I, 7; Scalig. ad Euseb. Chron. a. 1283; Cluver. l. c. I, 12; Thucyd. VI, 3. Corinthus autem in *Isthmo* sita, condita a *Sisypho* (v. Apollod. I, IX, 3, et Euseb. Chron.), et primum Heliopolis dicta, deinde Pagos, posteaque *Ephyra* : unde ornatum h. l. expedies. — *Hennæis oris*, Siciliæ. Cf. ad I, 93. — 51. *Quam quæ* urbs, Syracusæ. — *ab Isthmo* Achaiæ. Cf. inf. v. 341, 642. — 52. *ante alias* Siciliæ urbes.

53. *Arethusa*, fons Sicili racusas, quocum jungitur Elidis fluvius, qui subte ac mare in Siciliam pr perhibetur : de quo v. Pli et 103; XXXI, 5, seu 3o VI, p. 187 al., 270 et 415 ad Ovid. Met. V, 494... Virg. Ecl. X, 1... 5; Æn. seqq.; Senec. Nat. Qu. Gesner. ad Claud. R. P. *D'Orville*, Sicula I, p. 19 Sicil. ant. I, 12, p. 156... *piscoso fonte;* Cf. Cic. Ve 53. — 54. *Alpheum portan* cum in Siciliam auferente *nas*, in Olympiis ludis, q sam et Alpheum agebantu de, in hunc fluvium conje jus fabulæ etiam meminit VI, p. 190 al., 275 al., ὕδωρ πρὸς τὴν Ἀρκαδικὴν Ἀ ex L. VIII, p. 236, Ἀσίαν Megalopolitidis, ubi fonte et Eurotæ vicini sunt) ὑ αὐθὶς ὀψέ ποτε τόν τε Εὐρώτα Ἀλφειὸν ἀναδίδωσιν, ὥς τε κα θῆναι μυθῶδές τι, ὅτι τῶν ἐπι

At non æquus amat Trinacria Mulciber antra;
Nam Lipare, vastis subter depasta caminis,
Sulfureum vomit exeso de vertice fumum.
Ast Ætna eructat tremefactis cautibus ignis
Inclusi gemitus, pelagique imitata furorem
Murmure per cæcos tonat inrequieta fragores
Nocte dieque simul: fonte e Phlegethontis ut atro
Flammarum exundat torrens, piceaque procella
Semiambusta rotat liquefactis saxa cavernis.
Sed quamquam largo flammarum exæstuet intus
Turbine, et adsidue subnascens profluat ignis,

re; Drak. — 58. *ignis Inclusi gemitus* scripsi. Vulgo *ignes*, *I. gemitus*, etc. — 64. *exæstuet* et mox *profluat* Col. Vulgo *exæstuat* et *profluit*: in Put. et priscis edd. *perfluat*, in Oxon. *superfluat*, in Cell. perperam *profugit*. Dausq. conj. *profurit*,

τῶν στεφάνων ἑκατέρων καὶ ῥιφέντων εἰς τὸ κοινὸν ῥεῦμα, ἀναφαίνεται κατὰ τὸν ἐπιφημισμὸν ἑκάτερος ἐν τῷ οἰκείῳ ποταμῷ. Hinc Alpheus loco Nonni, a Drak. citato, Dionys. XXXVII, v, 173, dicitur ἄγων στεφανηφόρον ὕδωρ. Similiter fimum, vel cineres Pisis in Siciliam deferri tradunt Plin. et Senec. ll. ll.

55 sqq. De solo Siciliæ Justin. IV, 1: « Ipsa terra est tenuis ac fragilis, et cavernis quibusdam fistulisque ita penetrabilis, ut ventorum tota ferme flatibus pateat; nec non et ignibus generandis nutriendisque soli ipsius naturalis materia; quippe intrinsecus stratum sulphure et bitumine traditur; quæ res facit, ut spiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter et compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eructet. Inde denique Ætnæ montis per tot secula durat incendium. » — 55. *non æquus*, non propitius, noxius, ut lib. III, 260. *Mulciber*, Vulcanus, ignis.

56 sq. De *Lipara*, maxima insularum Æoliarum seu Vulcaniarum circa Siciliam, ejusque ignibus subterraneis (unde officina ibi ac camini Vulcani et Cyclopum, ut in Ætna, esse fingebantur), v. Strab. VI, p. 190 al., 275 al., 423; Heyne ad Virg. Æn. VIII, 416 sq. (quem locum Silius ante oculos habuit), et Spanhem. ad Callim. H. in Dian. v. 47. — *subter depasta caminis*, ut *subter specus et Cyclopum exesa caminis Antra Ætnæa* ap. Virg. l. c. — *vertice*, monte, colle.

58. Cf. Virg. Æn. III, 571 sqq. (ubi v. Heyne et Cerda, et simill. loc. Claud. de R. Pros. I, 164 sqq. Non male Silius colores variavit: sed præter ceteros mirum phænomenon verticis, in tantu ignis profusione nive et glacie obtecti, inprimis ornavit, non sine luxuria verborum, una re sexties variata; Ern.

61 sqq. Cf. sup. XIII, 563 sq. et 836 sq. — 64 sq. Comparant Se-

Cura pudor : tam præcipiti materna furori
Pyrrhus origo dabat stimulos, proavique superbum
Æacidæ genus, atque æternus carmine Achilles.
Ergo ardor subitus Pœnorum incepta fovendi :
Nec sceleri mora : conjungit nova fœdera, pacto,
Cederet ut Siculis victor Sidonius oris.
Sed stabant pœnæ, tumulumque negabat Erinnys,

postrema ea cura, quæ debuit esse prima, pudor! — 93. *tum* Med. Idem, vel *jam* reponendum censebat N. Heins. — 97. *conjungit* est ex emendat. D. Heins. pro vulg. *jungit*, ne versus claudicet; *quin jungit*, quod recepit Cell., vel *Nec sceleri quin jungit enim nova f. p.* corrig. Barth. Adv. IX, 3; *conjungit*, vel *junguntur*, vel *jungebat nova fœdera pacto*, paciscenti, ut Pœni cederent Sicilia, N. Heins. *nam jungit* Lefeb. *Nec sceleri mora fit, jungit*, etc. Burman. — 99. Forte leg. *stabant Pœnæ*, h. e. adstabant, circumstabant, aderant tyranno Pœnæ ultri-

93. *pudor* significat verecundiam peccandi, quidvis turpiter aut inciviliter agendi fugam, cui ἔνοικος καὶ πάρεδρος Δίκη· φόβον ψόγου καὶ δέος ἀδοξίας. Ita Gron. Obss. III, 7.

94 sq. Hieronymus « inflatus adsentationibus eorum, qui eum non Hieronis tantum, sed Pyrrhi etiam regis, materni avi, jubebant meminisse. » Liv. XXVI, 6. Conf. Polyb. VII, 4, ubi a Nereide, Pyrrhi filia, natus dicitur. Comparanda et loca similia sup. III, 246 sq., et inf. XV, 291 sq. — *Pyrrhus origo*, a quo originem ducebat maternam. Ipse autem Pyrrhus, Epiri rex, ab *Æaco*, Pelei patre et *Achillis* avo, oriundus. Vid. ad I, 627. — *Achilles æternus carmine*, æternum nomen consequutus Iliade Homeri; Drakenborch. coll. XIII, 796 seq. — *Æacides* et *Achilles* unus idemque est.

96 sqq. Hieronymus, societate Roman. repudiata et cum Hannibale juncta (Polyb. VII, 2, 3), bis legatos Carthaginem misit, et primum Pœnis fœdus proposuit de dividenda Sicilia, deinde vero (quæ sunt *nova fœdera*) postulavit, ut *victor Sidonius*, Hannibal, omnino Sicilia *cederet*, et totius insulæ imperium sibi permitteretur. Cf. Polyb. VII, 4, et qui eum ad verbum fere expressit, Liv. XXIV, 6. Ernesti V. C. suspicatur, Silium in h. l. Hieronymi levitatem et jactationem animi, cujus eum Livius (l. l. cap. extr.) ex duplici legatione illa arguat, exprimere voluisse, dum primum *ardorem subitum* Pœnum adjuvandi, et mox *nova fœdera* commemoret, quibus ille favor quodammodo sublatus sit. — *pacto*, quum pepigisset, ut ap. Liv. XXVIII, 21. Cf. supra ad V, 106, et quos Drakenb. laudat, Heins. ad Vellei. I, 7; Gron. ad Liv. I, 41; Bentl. ad Hor. Serm. I, VI, 126 et al. Sed v. Var. Lect.

99. Cædem Hieronymi accuratius exponunt Liv. XXIV, 7, et Polyb. VII, 6. — *stabant pœnæ*, instabant, vel fixæ erant. Conf. Var. Lect. « Relata tyranni fœda scelera fœdioresque libidines adeo mutavere animos, ut insepultum jacere corpus paulo ante desiderati regis

Qua modo pactus erat socium non cernere, terra.
Sævos namque pati fastus, juvenemque cruento
Flagrantem luxu, et miscentem turpia diris,
Haud ultra faciles, quos ira metusque coquebat,
Jurati obtruncant; nec jam modus ensibus : addunt
Femineam cædem, atque insontum rapta sororum
Corpora prosternunt ferro; nova sævit in armis
Libertas, jactatque jugum : pars Punica castra,
Pars Italos et nota volunt; nec turba furentum
Defit, quæ neutro sociari fœdere malit.
 Tali Trinacriæ motu, rebusque Sicanis
Exitio regis trepidis, sublimis honore
(Tertia nam Latios renovarat purpura fasces)
Marcellus classem Zanclæis adpulit oris.
Atque ubi cuncta viro, cædesque exposta tyranni,
Ambiguæque hominum mentes, Carthaginis arma
Quos teneant, et quanta, locos, quod vulgus amicum
Duret Trojugenis, quantos Arethusa tumores
Concipiat, perstetque suas non pandere portas :
Incumbit bello, ac totam per proxima raptim

ces, ut supra II, 551. — 102. *diris* Colon. *dictis* Put. *ducis* Oxon. Vulg. *duris*.

paterentur, » Liv. XXIV, 21. — *Erinnyes*, Furiæ, ultrices scelerum : vel *Erinnys* h. l. pro furore conjuratorum Syracusanorumque, qui odium tyrannidis et tyranni perceperant. Cf. ad XIII, 289 seq.

100. *socium*, Hannibalem et Pœnos. Possis etiam ad Romanos referre.

101 seq. *cruento luxu*, ap. Liv. XXIV, 5, *libidines novæ*, *inhumana crudelitas;* Lenz. — Sic ap. Virg. Æneid. III, 326 : « Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum... tulimus. » Ed. — 103. *quos ira metusque coquebat*; v. ad II, 327. — 104. *Jurati*, conjurati. *ensibus*, cædi.

105 sq. Cf. omnino Liv. XXIV, 25 et 26. — *Corpora sororum*, v. ad VI, 572. — *jugum* servile *jactat*, ut alibi *excutit*, *exuit*. — 107 sqq. Conf. Liv. XXIV, 27 sqq. — *nota*, antiquum fœdus Roman.

110 sqq. Cf. Liv. XXIV, 27 sq., et Polyb. VIII, 3. — 112. Marcellus tertium Consul. — 113. *Zanclæis*, Messanæ, vel Siculis. Conf. ad vers. 48, et I, 662. — 116 seq. *quod vulgus amicum Duret Trojugenis*, quinam Romanis etiam nunc faveant. — *Arethusa* pro Syracusis. Cf. ad v. 53. — *tumores*; v. ad II, 288. — 118. *portas* incommode infert, quum de fonte dixerat; Ern.

Armorum effundit flammato pectore pestem.
Non aliter Boreas, Rhodopes a vertice præceps
Quum sese inmisit, decimoque volumine pontum
Expulit in terras, sequitur cum murmure molem
Ejecti maris, et stridentibus adfremit alis.
  Prima Leontinos vastarunt prælia campos,
Regnatam diro quondam Læstrigone terram.
Instabat ductor, cui tarde vincere Graias
Par erat, ac vinci, turmas : ruit æquore toto;
(Femineum credas maribus concurrere vulgum)
Et Cereri placitos fecundat sanguine campos.

126. *diro* scripti et R. 2. Vulg. *duro*. — 130. *placitos* Col. R. 2, Mars. et al. Vulgo

120. *Armorum effundit pestem;* cf. ad II, 151. — 121 sqq. Impetus Marcelli et copiarum ejus comparatur Boreæ. Conf. ad I, 468 sqq., 587... 595, et IV, 243 sqq. *Rhodope* mons Thraciæ, *οἰκητηρίου ἀνέμων*, unde *Thracius Boreas*, I, 587, ubi v. not. — *decimo volumine*, decumano fluctu, *τρικυμία*, Draken. Cf. Intpp. ad Ovid. Met. XI, 530, et Trist. I, II, 50. — *molem maris*, ut III, 46. — *stridentibus adfremit alis*, ut I, 589. — Hanc comparationem vividissimis coloribus et poetico admodum œstro, gallicis carminibus expressit *Voltaire, Henriade, chant VIII* :

Ainsi, lorsque des monts séparés par Alcide
Les aquilons fougueux fondent d'un vol rapide,
Soudain les flots émus de deux profondes mers
D'un choc impétueux s'élancent dans les airs :
La terre au loin gémit, le jour fuit, le ciel gronde,
Et l'Africain tremblant craint la chute du monde. Ed.

125... 177. Cf. Liv. XXIV, 29... 33. — *Leontini*, seu Λεόντιον, Ptolem. (hod. *Lentini*) opp. Siciliæ, in ora maris Siculi, inter Syracusas et Catanam, de cujus situ et partibus v. Polyb. VII, 6. *Campi Leontini* olim dicti *Læstrygonii* (v. Plin. III, 8, et sup. ad v. 33), ac *Xuthia*, a Xutho, prisco domino, teste Diodor. V, 8. De fertilitate agri Leontini v. Plin. XVIII, 10; Sidon. carm. 22; Cic. in Frumentar. c. 18; in Philipp. II, 17; in Verrinis passim, v. c. Act. II, L. III, c. 64. — 126. *diro Læstrygone*, ut *durum Antiphatæ regnum* sup. v. 33.

127 sq. *ductor* Rom., Marcellus *instabat*, cui *par*, idem erat, tarde vincere inbelles et Græcos origine Leontinos, et vinci; quia nulla laus est molles vincere, nisi celeriter vincantur; Cell. « Marcellus tanto ardore militum est usus ab ira inter conditiones pacis interfectæ stationis, ut primo impetu urbem expugnarent; » Liv. XXIV, 30 pr. Leontini a Naxiis oriundi: Naxum autem in Sicilia Corinthii eodem tempore, quo Syracusas et Megara, condiderunt. Vid. Strab. VI, pag. 186 et 189. Hinc *Graias turmas* Leontinos dixit poeta, et quidem contemtim. Vid. ad III, 178. Inde et *femineum vulgus*. Vid. II, 361. — *Cereri placitos campos*, Leontinos feracissimos. Vid. ad v.

ur passim; pedibusque evadere letum
apidus Mavors; ut cuique salutem
fuga, præveniens dux occupat ense.
gregem metite inbellem, ac subcidite ferro,
cunctantes urguens umbone catervas.
ctandi studio certamen in umbra
iti docta, et gaudens splendescere olivo,
diocre decus vincentum, ignava juventus:
s sola datur, si viso vincitis hoste. »
audito ductore, exercitus omnis;
, quod superest secum certamina norunt,
tra antistet, spoliisque excellat opimis.
non, per scopulos inlisa Caphareo,

134. Copulam *et* ante *metite* perperam primus inseruit Nicander in 9. *si visi vincitis hostem* conj. Gron. Obss. III, 7, idque recepit Cell. posuit: si aperto Marte, non insidiis, vincitis. Barthio (Adv. IX, 3) idebatur *si visu vincitis hostem*, quod Draken. confirmat epigr. in Cata- L. II, p. m. 51, *Conspectu devicta tuo, Germanice Cæsar.* — 141. ino scribendum censebat N. Heins. quidquid obstent codices vetusti; ere Drak. Lefeb. Ern. Sed vulgata quoque lectio non male se habet: rtamina noverant milites, quam secum facienda, non cum hoste, qui tu sternebatur. Eadem non displicet Lefeb. qui comparat verba Liv. r. *nec præter externa, noverant bella;* conf. not.

. I, 237; XII, 526 sq. — *anguine campos;* vid. ad X, 461, et Intpp. Horat. , 29, et Petron. Sat. c. 31 seq. *Eripuit evadere*, evadendi *letum*, effu- 133. *occupat;* v. ad V, , 197. [. Verba Marcelli. — *me-* d IV, 213. — 135. Notus usus ad propellendum amque. — 136 sqq. Mol- ntinorum et gymnastica Græcorum designantur. it Claud. in Eutrop. II, Lucan. VII, 270 seq., et entus docta pati molle in umbra pigro luctandi Cf. ad III, 123, 145, et 578 sqq. — *olivo*, unguentis, in gymnasiis, et athleticis certaminibus.

139. Cæsareum illud adluditur, *veni, vidi, vici*, Barth. Adv. IX, 3. Cf. sup. v. 127 sq. — 141 seq. Certant tantum milites Marcelli, quis ceteris virtute antecellat, et spolia referat opima. Conf. L. V. *Spolia opima* proprie quidem dicuntur amplissima, quæ dux exercitus duci hostium a se interfecto detrahit (v. Liv. IV, 20), sed deinde et egregia alia, ut h. l. et ap. Liv. XXIII, 46; Flor. II, XVII, 11 et al. Conf. Perizon. Animadverss. hist. c. 7, ubi copiose et docte de his spoliis disputavit.

143 sqq. Luxuriatur poeta, ut

Armorum effundit flammato pectore pestem.
Non aliter Boreas, Rhodopes a vertice præceps
Quum sese inmisit, decimoque volumine pontum
Expulit in terras, sequitur cum murmure molem
Ejecti maris, et stridentibus adfremit alis.
Prima Leontinos vastarunt prælia campos,
Regnatam diro quondam Læstrigone terram.
Instabat ductor, cui tarde vincere Graias
Par erat, ac vinci, turmas : ruit æquore toto;
(Femineum credas maribus concurrere vulgum)
Et Cereri placitos fecundat sanguine campos.

126. *diro* scripti et R. 2. Vulg. *duro*. — 130. *placitos* Col. R. 2, Mars. et al. Vulgo

120. *Armorum effundit pestem;* cf. ad II, 151. — 121 sqq. Impetus Marcelli et copiarum ejus comparatur Boreæ. Conf. ad I, 468 sqq., 587... 595, et IV, 243 sqq. *Rhodope* mons Thraciæ, οἰκητηρίου ἀνέμων, unde *Thracius Boreas*, I, 587, ubi v. not. — *decimo volumine*, decumano fluctu, τρικυμία, Draken. Cf. Intpp. ad Ovid. Met. XI, 530, et Trist. I, II, 50. — *molem maris*, ut III, 46. — *stridentibus adfremit alis*, ut I, 589. — Hanc comparationem vividissimis coloribus et poetico admodum œstro, gallicis carminibus expressit *Voltaire, Henriade, chant VIII :*

Ainsi, lorsque des monts séparés par Alcide
Les aquilons fougueux fondent d'un vol rapide,
Soudain les flots émus de deux profondes mers
D'un choc impétueux s'élancent dans les airs :
La terre au loin gémit, le jour fuit, le ciel gronde,
Et l'Africain tremblant craint la chute du monde. Ed.

125... 177. Cf. Liv. XXIV, 29... 33. — *Leontini*, seu Λεόντιον, Ptolem. (hod. *Lentini*) opp. Siciliæ, in ora maris Siculi, inter Syracusas et Catanam, de cujus situ et partibus v. Polyb. VII, 6. *Campi Leontini* olim dicti *Læstrygonii* (v. Plin. III, 8, et sup. ad v. 33), ac *Xuthia*, a Xutho, prisco domino, teste Diodor. V, 8. De fertilitate agri Leontini v. Plin. XVIII, 10; Sidon. carm. 22; Cic. in Frumentar. c. 18; in Philipp. II, 17; in Verrinis passim, v. c. Act. II, L. III, c. 64. — 126. *diro Læstrygone*, ut *dirum Antiphatæ regnum* sup. v. 33.

127 sq. *ductor* Rom., Marcellus, *instabat*, cui *par*, idem erat, tarde vincere inbelles et Græcos origine Leontinos, et vinci; quia nulla laus est molles vincere, nisi celeriter vincantur; Cell. « Marcellus tanto ardore militum est usus ab ira inter conditiones pacis interfectæ stationis, ut primo inpetu urbem expugnarent; » Liv. XXIV, 30 pr. Leontini a Naxiis oriundi : Naxum autem in Sicilia Corinthii eodem tempore, quo Syracusas et Megara, condiderunt. Vid. Strab. VI, pag. 186 et 189. Hinc *Graias turmas* Leontinos dixit poeta, et quidem contemtim. Vid. ad III, 178. Inde et *femineum vulgus*. Vid. II, 361. — *Cereri placitos campos*, Leontinos feracissimos. Vid. ad v.

'erro juvenem, trepideque ferentem
:s retro gressus prosternit arena.
, audita victoris voce, trementem
temque animam Stygia ceu sede reducens,
a mento malefidæ vincula rumpit,
.tque preces, atque addere verba parabat.
;ubito adspectu et noto conterritus ore,
ıus ferrumque manu revocavit, et ultro
m gemitu lacrimis effudit obortis:
ıæso, supplex lucem dubiusque precare;
tem servare mihi: multo optimus ille
, cui postremum est primumque, tueri
:lla fidem: tu letum evadere nobis
ɔr, et servas nondum servatus ab hoste.

Ox. et Put. Vulgo *Invadit juvenem ferro*. — 161. *At*, non *Ac*, scripti, n. Med. — 162. *ceu* Col. Put. R. 2, *cui* Ox. Vulgo *tunc*. — 163. *rumupit*, scripti. — 165. *conterritur* Ox. — 167. *effundit* Put. R. 1, Parm. idem *abortis*, quod plurimis locis Ovidio perperam adseri a Gebhardo 12, monuit Drak.

ncula, C. Soll. Apollina. III, epist. 3, p. 64, laminæ ı, quibus aures buccæque ır, et quæ *vinculis* conıntur sub mento, vel lo- Suidas ὀχεὺς adpellat. Cf. 63; Lips. Mil. Rom. III, Schlichtegroll in *Abbil- :gypt. griech. u. röm. Got-* '. III, p. 135, ubi et ab his non diversa fuisse putat quæ tamen laminæ potius l scutula levigata (unde ı φαλὸς, splendidus) quæ tantum causa galeis adhi-·, unde τρυφάλεια, τετραφά-. Koeppen. ad Hom. Iliad. len. Allg. Lit. Zeit. ann. 105, p. 6; Lennep. Etym. 44, et Lutp. Hesych. tom. .92, 29.

162. Cf. VII, 586, 724, 741. — 163. *Cassidis malefidæ*, quatenus nunc, quum agnosci ab hoste vellet, cassis incommodo tempore vultum et os tegebat; Ernesti. Immo *male fida* dicitur, quia nullo usui fuerat Beryæ, isque frustra ei confiderat: nam *fida* arma, quod idem V. Cl. recte monet, vocantur, quæ nos tegunt adversus impetum hostis. Cf. ad IV, 24.

169. *Multo*, longe *optimus militiæ*, miles. Cf. ad IV, 530, et VII, 619. Hæc tamen in tali carmine languere, recte putat Ern. — 170. Proverbialis locutio, de qua vid. Erasm. in Adag. tit. II, Drak. Cf. XI, 163 sq.

171 sq. Ernesti: « *letum das prior evadere*, dabas olim, quum mihi parceres, et captivum tecum abdu-

Haud equidem indignum memet, quæ tristia vidi,
Abnuerim, dignumque iterum in pejora revolvi;
Si tibi per medios ignes mediosque per enses
Non dederit mea dextra viam. » Sic fatur, et ultro
Adtollit, vitaque exæquat munera vitæ.
At, compos Sicula primum certaminis ora
Cœpti, Marcellus victricia signa, quieto
Agmine progrediens, Ephyræa ad mœnia vertit.
Inde Syracosias castris circumdedit arces.

177. Possis et *victoque exæquat*, judice N. Heins. Withof. unice legendum monebat: *curaque exæquat mun. vitæ*, hoc est, ejus cui modo vitam donaverat, curam gerit beneficio non minori, ne scilicet in aliud periculum incidat. — 178. *At Campis Sicula primi c. o. Captis Marcellus* R. 1, Parm. Med. *Cœpti Marcellus* scripti. Vulgo *Marcellus cœpti*.

ceres, et tunc *servabas me nondum servatus*, h. e. priusquam te mihi beneficio servatæ vitæ obligaram. In verbis ludentem antithesibus poetam adnoscas. Sed quotusquisque poeta est, qui ita non ludat? »

173 seq. *indignum* iis, *quæ tristia*, etc. Putaverim me captivitate pristina, atque adeo multo atrociore dignum, si te nunc non defenderem ab hostibus: quæ singula ad grati animi sensum adcommodate dicta sunt, sed languidius, meo sensu, quam ut altius animum lectoris adficere possint; Ern.

175. Imitat. Horat. Od. IV, XIV, 24, ubi Jani monet, *medios ignes* dici medium pugnæ fervorem, τὸ θερμὸν τῆς μάχης, ut ap. Hom. δαΐς, πῦρ αἰθόμενον et θεσπιδαὲς, Iliad. κ, 246; ν, 286; μ, 177, ubi v. Koeppen. Διὰ πυρὸς, per summum periculum, dixisse Eurip. Androm. v. 488, et Electr. vers. 1182 (ubi v. Barnes.), notavit Doering. V, III, in Eclog. vet. poett. lat. ad nostrum Sil. XV, 41. — 177. *vita exæquat munera vitæ*, beneficium reddit, servans vitam Beryæ, cui ipse suam debebat.

178 sqq. *compos certaminis cœpti*, victor in primo prælio, quod in Sicilia commiserat. — *quieto Agmine*, a nullis hostibus jam lacessito, Lefeb. quia experiri voluit, an Syracusanos posset ad officium reducere; Mars. Hinc primum Syracusas misit legatos, quibus demum re infecta redeuntibus urbem obpugnare cœpit. Cf. v. 182 sq., et Liv. XXIV, 27 sq. et 33. — *Ephyræa mœnia*, Syracusæ. Vide sup. ad v. 52.

181. *arces* quatuor inf. v. 281. Ea tanta erat urbs, ut ex quatuor urbibus maximis constaret, quæ *Insula*, seu *Nasus*, Νᾶσος, Νῆσος, vel *Ortygia*, *Acradina* (Ἀχραδινὴ, Plut. in Marcello, p. 308, et Diodor. XI, 68; XIV, 64), *Tyche* et *Neapolis* dicebantur: unde *quadruplices Syracusæ* ap. Auson. de urbib. XI, 1. De hisce partibus v. Cic. Verr. IV, 53, et Liv. XXV, 24 sqq. Iis ab aliis additur quinta, *Epipolæ*, urbs prærupta et minus

Invadit ferro juvenem, trepideque ferentem
Instabiles retro gressus prosteruit arena.
At miser, audita victoris voce, trementem
Cunctantemque animam Stygia ceu sede reducens,
Cassidis a mento malefidæ vincula rumpit,
Jungebatque preces, atque addere verba parabat.
Sed, subito adspectu et noto conterritus ore,
Tyrrhenus ferrumque manu revocavit, et ultro
Talia cum gemitu lacrimis effudit obortis :
« Ne, quæso, supplex lucem dubiusque precare;
Fas hostem servare mihi : multo optimus ille
Militiæ, cui postremum est primumque, tueri
Inter bella fidem : tu letum evadere nobis
Das prior, et servas nondum servatus ab hoste.

159. Ita Ox. et Put. Vulgo *Invadit juvenem ferro*. — 161. *At*, non *Ac*, scripti, R. 1, Parm. Med. — 162. *ceu* Col. Put. R. 2, *cui* Ox. Vulgo *tunc*. — 163. *rumpit*, non *rupit*, scripti. — 165. *conterritur* Ox. — 167. *effundit* Put. R. 1, Parm. Med. In iisdem *abortis*, quod plurimis locis Ovidio perperam adseri a Gebhardo Crep. I, 12, monuit Drak.

narum vincula, C. Soll. Apollinaris Sidon. III, epist. 3, p. 64, laminæ galearum, quibus aures buccæque tegebantur, et quæ *vinculis* constringebantur sub mento, vel loris, quæ Suidas ὀχεῖς adpellat. Cf. mox v. 163; Lips. Mil. Rom. III, 5, et Cl. Schlichtegroll in *Abbildungen ægypt. griech. u. röm. Gottheiten*, P. III, p. 135, ubi et ab his bucculis non diversa fuisse putat φάλαρα : quæ tamen laminæ potius erant vel scutula levigata (unde φάλαρα a φαλὸς, splendidus) quæ ornatus tantum causa galeis adfigebantur, unde τρυφάλεια, τετραφάλαρον. Cf. Koeppen. ad Hom. Iliad. ε, 743; Ien. Allg. Lit. Zeit. ann. 1796, N. 105, p. 6; Lenuep. Etym. pag. 1044, et Intp. Hesych. tom. II, c. 1492, 29.

162. Cf. VII, 586, 724, 741. — 163. *Cassidis malefidæ*, quatenus nunc, quum agnosci ab hoste vellet, cassis incommodo tempore vultum et os tegebat; Ernesti. Immo *male fida* dicitur, quia nullo usui fuerat Beryæ, isque frustra ei confiderat : nam *fida* arma, quod idem V. Cl. recte monet, vocantur, quæ nos tegunt adversus impetum hostis. Cf. ad IV, 24.

169. *Multo*, longe *optimus militiæ*, miles. Cf. ad IV, 530, et VII, 619. Hæc tamen in tali carmine languere, recte putat Ern. — 170. Proverbialis locutio, de qua vid. Erasm. in Adag. tit. II, Drak. Cf. XI, 163 sq.

171 sq. Ernesti : « *letum das prior evadere*, dabas olim, quum mihi parceres, et captivum tecum abdu-

Haud equidem indignum memet, quæ tristia vidi,
Abnuerim, dignumque iterum in pejora revolvi;
Si tibi per medios ignes mediosque per enses
Non dederit mea dextra viam. » Sic fatur, et ultro
Adtollit, vitaque exæquat munera vitæ.
At, compos Sicula primum certaminis ora
Cœpti, Marcellus victricia signa, quieto
Agmine progrediens, Ephyræa ad mœnia vertit.
Inde Syracosias castris circumdedit arces.

177. Possis et *victoque exæquat*, judice N. Heins. Withof. unice legendum monebat: *cuiuque exæquat mun. vitæ*, hoc est, ejus cui modo vitam donaverat, curam gerit beneficio non minori, ne scilicet in aliud periculum incidat. — 178. *At Campis Sicula primi c. o. Captis Marcellus* R. 1, Parm. Med. *Cœpti Marcellus* scripti. Vulgo *Marcellus cœpti*.

ceres, et tunc *servabas me nondum servatus*, h. e. priusquam te mihi beneficio servatæ vitæ obligaram. In verbis ludentem antithesibus poetam adnoscas. Sed quotusquisque poeta est, qui ita non ludat? »

173 seq. *indignum* iis, *quæ tristia*, etc. Putaverim me captivitate pristina, atque adeo multo atrociore dignum, si te nunc non defenderem ab hostibus: quæ singula ad grati animi sensum adcommodate dicta sunt, sed languidius, meo sensu, quam ut altius animum lectoris adlicere possint; Ern.

175. Imitat. Horat. Od. IV, XIV, 24, ubi Jani monet, *medios ignes* dici medium pugnæ fervorem, τὸ θερμὸν τῆς μάχης, ut ap. Hom. *δαΐς*, πῦρ αἰθόμενον et δηϊοτῆτος, Iliad. κ, 246; ν, 286; μ, 177, ubi v. Koeppen. Διὰ πυρὸς, per summum periculum, dixisse Eurip. Androm. v. 488, et Electr. vers. 1182 (ubi v. Barnes.), notavit Doering. V, III, in Eclog. vet. poett. lat. ad nostrum Sil. XV, 41. — 177. *vita exæquat munera vitæ*, beneficium reddit, servans vitam Beryæ, cui ipse suam debebat.

178 sqq. *compos certaminis cœpti*, victor in primo prælio, quod in Sicilia commiserat. — *quieto Agmine*, a nullis hostibus jam lacessito, Lefeb. quia experiri voluit, an Syracusanos posset ad officium reducere; Mars. Hinc primum Syracusas misit legatos, quibus demum re infecta redeuntibus urbem obpugnare cœpit. Cf. v. 182 sq., et Liv. XXIV, 27 sq. et 33. — *Ephyræa mœnia*, Syracusæ. Vide sup. ad v. 52.

181. *arces* quatuor inf. v. 281. Ea tanta erat urbs, ut ex quatuor urbibus maximis constaret, quæ *Insula*, seu *Nasus*, Νᾶσος, Νῆσος, vel *Ortygia*, *Acradina* (Ἀχραδινὴ, Plut. in Marcello, p. 308, et Diodor. XI, 68; XIV, 64), *Tyche* et *Neapolis* dicebantur: unde *quadruplices Syracusæ* ap. Auson. de urbib. XI, 1. De hisce partibus v. Cic. Verr. IV, 53, et Liv. XXV, 24 sqq. Iis ab aliis additur quinta, *Epipolæ*, urbs prærupta et minus

Sed ferri languebat amor : sedare monendo
Pectora cæca virum, atque iras evellere avebat.
Nec (renuant si forte sibi, et si mitia malle
Credant esse metum) laxis servatur omissa
Obsidio claustris : quin contra intentior ipse
Invigilat cautis, frontem inperterritus, armis;
Et struit arcana necopina pericula cura.
Haud secus Eridani stagnis ripave Caystri

183. *avellere* sec. Marsi Ven. et inde aliæ edd. sono auribus ingrato, *havebat* Col. *habebat* Oxon. et Put. — 184. *renuant si forte, sibi et si*, etc. distinguebat Barth. Adv. IX, 3, qui sensum hujus loci non percepit. — 185. *servatur*, non *aufertur*, scripti et priscæ edd. — 187. *frontem* Oxon. probb. N. Heins. Drak. et Gron. Obss. III, 7, *nunc* Put. *tunc* vetustæ edd. Vulgatam lect. *fronte* reduxit Lef.

habitata, quam Dionysius muro circumdatam Syracusis adjunxit. Vid. Diodor. XIV, 19. Inde Syracusæ πεντάπολις ap. Strab. VI, p. 186 al., 270 al., 415. Florus vero triplicem urbi murum totidemque arces tribuit, lib. II, c. 6. Cf. Dorvill. Itin. Sic. p. 177 seq., et Schweigh. ad Polyb. VIII, 5. De *Syracusis* hujusque oppidi situ, portu, etc., vide *Bartels Briefe über Calabrien und Sicilien*, tom. III, p. 76... 148.

182 seq. Eadem fuit mens Henrici IV, quum Lutetiam obsideret :

Eux seuls voulaient se perdre, il voulut les gagner.
Heureux, si sa bonté, prévenant leur audace,
Forçait ces malheureux à lui demander grace !
Pouvant les emporter, il les fait investir,
Il laisse à leurs fureurs le temps du repentir.

Voltaire, Henriade, ch. X. Ed.

184 sq. Obsidio quamvis remissa, tamen non est neglecta, si forte Syracusani monitis Marcelli morem non gerant, eumque existiment propter metum mitius agere; Ern. Præivit Gron. Obss. III, 7, ubi h. l. ita inlustravit : « *Nec omissa*, et non remissa (ut *omissus* adject. pro *negligens* apud Terent. Heaut. V, II, 9, et Adelph. V, III, 44), sive diligens, laxis et remotioribus ab urbe claustris, obsidio servatur (ut *vigilias servat* ap. Senec. de tranq. an. c. 3) a Marcello, si forte repellant sese, et, quod solet fieri, credant diffidentia virium pacem obferri a Romanis. » Lefeb. hæc notavit : « *Metum :* non absimile quod Galli in Justino, lib. XXIV, 5. *Brevi sensurum*, etc. Nemo autem Marcello moderatior. Vide Val. Max. IV, 1, 7 : in voc. *servatur* frustra otiantur Gron. et alii. Locus clarus desumitur e verbis Liv. XXIV, 36 : « ne frustra adsidendo spectandoque obsidionem sociorum tempus tereret. » Sed ibi de Himilcone et longe alia re sermo est.

188. *necopina*, ut IX, 98. — *pericula struit arcana cura*, quatenus omnia ad obpugnandam urbem necessaria instruxerat, ut præsto essent, quum primum iis opus haberet : quam secretam Marcelli curam et tacitam machinationem poeta illustrat v. 189 seq. consue-

Innatat albus olor, pronoque inmobile corpus
Dat fluvio, et pedibus tacitas eremigat undas.
Interea, dum incerta labat sententia clausis,
Exciti populi atque urbes socia arma ferebant:
Incumbens Messana freto, minimumque revulsa
Discreta Italia, atque Osco memorabilis ortu:
Tum Catane, nimium ardenti vicina Typhœo,
Et generasse Pios quondam celeberrima Fratres,

194. *Messena* Col. et Ox. Gr. Μεσσήνη. Sed in numis Græcorum Siculorumque ut plurimum ΜΕΣΣΑΝΙΩΝ occurrit, nisi quod ap. Parutam exstat numus argenteus, in quo latinis literis MESSENION, et alius, in quo MESSANI; N. Heins. — 196. *Catane* ed. Parm. Gryph. Raphel. et ad marg. R. 1, Gr. Κατάνη, et sic quoque semper Rom. Vulgo *Catine*, quam posterioris ævi scripturam esse putabat Cluv. in Sicil. ant. I, 9, refrag. Salmas. Exerc. Plin. p. 78. *Catane*, si non ubique, certe h. l. scribendum censebat Drak. quia Silius nomen hujus urbis Græco more per secundam vocalem terminaverit, adeoque probabile sit, totum nomen Græce ab eo

tudine oloris, qui, quamvis immobili corpore undis innatans, tamen sub aqua pedibus agitandis remigare solet; Ern. De tali comparationum genere, conf. ad VII, 139 sq., et XIII, 24 sqq.

192. Livius, XXIV, 35... 39, memorat, Marcellum, Syracusis obsidione clausis, cum tertia fere exercitus parte profectum esse ad recipiendas urbes Siciliæ, quæ in motu rerum ad Pœnos defecissent. Hinc poeta, more suo, singula recenset oppida, quæ et Punicarum (v. 194... 247, 258... 276) et Romanarum partium (248... 257) fuerint, in quo fere arbitrium suum sequitur. Cf. ad III, 222 sqq., et VIII, 356 sqq.

194 sq. *Messana*, *Osco memorabilis ortu*; v. ad I, 662. — *Incumbens freto*, ad fretum Siculum sita, ubi Sicilia ab Italia *minimum discreta* est, distat. — *revulsa Italia*; v. sup. ad v. 11 sqq.

196. *Catane*, Κατάνη, seu *Catina* (v. Var. Lect.), *nimium vicina* (ut simil. loc. Virg. Ecl. I, 28) *ardenti Typhœo*, h. e. Ætnæ, quæ huic giganti inposita credebatur. Vid. ad VIII, 540. « Ætna mons ultra solitum exarsit, et torrentibus igneis superfusis lateque circumfluentibus Catanam, urbemque finesque ejus obpressit, » Oros. V, 13. Cf. Diodor. IV, et Strab. VI, pag. 185 al., 269 al., 412. Plura de hoc opp. v. in Dorvillii Sicula, c. 13, et Cluveri Sicil. ant. I, 9. — 197. *Pios Fratres*, Amphinomum et Anapiam, seu Anapin et Anapum, qui parentes suos humeris sublatos per medias Ætnæ flammas portarunt. Vid. Strab. l. c. Conon. Narr. 43; Senec. de Ben. III, 37; Solin. c. 11; Val. Max. V, IV, 4; Claud. Idyll. 7 de Piis Fratribus (ubi vid. Barth. N. Heins. et Gesn.); Salmas. Exerc. Plin. p. 78; Olear. ad Philostr. vit. Apollon. Tyan. I, 17, et Cluveri Sic. ant. I, 9. De Piis Fratribus, Amphinomo et Anapia, singulari nuper libello egit clarissimus Roos.

Et, cui non licitum fatis, Camarina, moveri.
Tum, quæ nectareis vocat ad certamen Hymetton,
Audax Hybla, favis, palmæque arbusta Selinus:
Et, justi quondam portus, nunc litore solo
Subsidium infidum fugientibus æquora, Myle.
Nec non altus Eryx, nec non et vertice celso

elatum esse. — 198. *Camarina*, Græcorum more, non *Camerina*, Ox. cum edd. R. 1, Parm. Gryph. Marsi et Martini Herbip. Conf. Heins. ad Claud. R. P. II, 52; Pier. et Heyne ad Virgil. Æn. III, 701. — 200. Vulgo *palmis quoque onusta Selinus*: sed *palmaque arbusta* in scriptis et priscis edd. unde *palmisque arbusta S.* reposuit Lefeb. coll. Plin. X, 29, qui *arbustum agrum* pro agro arboribus consito dixit, non vero *agrum palmis arbustum*. Nostram lectionem recepere Cellar. Drak. et Ern. ex emend. Gron. Obss. III, 7, qui tamen suspicabatur, latere vocabulum loci, quem Selinus palmarum fertilitate, ut Hymetton Hybla favis, provocare videatur, et forte legendum esse *palmis Phœnica*, vel *palma Hierichunta Selinus*; conf. Plin. XIII, 4. Sed nostra lectio vera videbatur N. Heins. qui cum Gron. contulit Lucan. III, 216, *arbusto palmarum dives Idume*. Ita Selinus exquisite dicitur *palmæ* h. e. palmarum *arbusta*, ut *palmosa* Virg. Æn. III, 705 (ubi vid. Heyne); nisi cum Cell. sic verba jungere malis: Selinus ad certamen vocat palmarum arbusta, ut Hybla Hymetti mella. — 202. *Mylæ* scribendum censebat N. Heins. Recte, opinor: præter Silium certe nullus auctor, neque Græcus neque Romanus, singulari numero urbis nomen extulit. Locum enim Livii XXIV, 30, a Dausq. laudatum, ad Mylam fluvium spectare, jam monuit Drak. — 203. *nec non et* Put. ut XI, 111, et 277; Virgil. Æn. I, 707 al. probb. N. Heins. et

198. Verba Virg. Æn. III, 700, ubi Servius hæc notavit: « *Camarina* palus est juxta ejusdem nominis oppidum; de qua quodam tempore, quum siccata pestilentiam creasset, consultus Apollo, an eam penitus exhaurire deberent, respondit: Μὴ κίνει Καμαρίναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων· quo contemto, exsiccaverunt paludem, et carentes pestilentia, per eam partem ingressis hostibus, pœnas dederunt. » Cf. Heyne ad Virgil. l. c. Cluver. Sic. ant. I, 14; Vib. Sequest. p. 275 sq., ed. Oberl. et *Brydon's Travels through Sicily and Malta*, qui noxias hujus paludis (*Lago di Camarana*) exhalationes etiam nunc procul in locis, qui mille passus distent, sentiri testatur. — 199 sq. Vid. sup. ad v. 26. — *Selinus*, nunc *Selinonte*, ad Fluv. ejusd. nominis, prope Lilybæum, urbs a Syracusanis condita, et ab Hannibale diruta, sed ab Hermocrate restituta. — *palmæ arbusta*; vid. Var. Lect. — 201 sq. *Myle*, vel potius *Mylæ* (v. Var. Lect.), urbs marit. prope Pelorum, de qua vid. Plin. II, 98; III, 8; Suet. Aug. 16; Vellei. II, 79; Polyb. I, 9 et 23; Appian. b. civ. V, 105... 116; Cluver. Sic. II, 5, *αἱ Μύλαι λιμὴν* ap. Scylac. pag. 10. Ibi naufragium fecit Ulysses, de quo v. Scalig. ad Phot. c. 190. — De Mylarum portu vid. Sen. Nat. Quæst. III, 26, extr. Ed.

203. *Eryx* opp. ad radices Erycis montis, in quo templum Veneris Erycinæ. Cf. ad VI, 697; Polyb. I, 55 et 58 seq.; II, 7; Strab. VI, pag. 188. — *altus*; nam Eryx

Centuripæ, largoque virens Entella Lyæo,
Entella, Hectoreo dilectum nomen Acestæ.
Non Thapsos, non e tumulis glacialibus Acræ
Defuerunt: Agyrina manus, geminoque Lacone
Tyndaris adtollens sese adfluit: altor equorum

Drak. Vulgatam lect. *nec non e* revocavit Lefeb. — 204. *Centuripæ* Col. αἱ Κεντούριπαι Ptol. et sic Cic. Plin. et al. At τὰ Κεντόριπα Strab. Polyb. aliisque Græc. auctoribus dicitur, et ΚΕΝΤΟΡΙΠΙΝΩΝ passim legitur in antiquis hujus oppidi numis, unde et *Centoripæ* h. l. legi posse monet N. Heins. Conf. Wessel. ad Antonin. Itin. p. 93, et Dorvillii Sicula p. 167. Vulgo *Centuripe*, sine exemplo. — 206. *Thapsus* est ex emend. N. Heins. Græc. Θάψος; conf. Intpp. ad Ovid. Fast. IV, 477, et Virg. Æn. III, 689; Cluver. Sic. ant. I, 11. Vulgo *Tapsos*. — 207. *Agyrina* recepi cum Cell ex emend. Gron. Obss. III, 7, pro vulg. *Agathyrna*: nam *Agathyrna* inf. v. 259, inter urbes Pœnis faventes recensetur, neque gentile est, ut cum *manus* jungi possit. Idem, vel *Agyrena*, quod receptum est a Lefeb. et Ern., conj. N. Heins. Nam Ἀγύρινα dicitur Steph. Byz. et Ἀγυριναῖοι Diodoro; at aliis Ἀγύριον (unde *Agyrinus*), Ἀγύρινα (unde Ἀγυριναῖοι in numis), Ἀγούριον Ptol. *Agurium* Antonino, *Agyrium* (et inde *Agyrinensis*) Cic. frument. c. 27, et in Verr. II, 9; III, 18 et 27; V, 62; Ἀργύριον Diodor. (cujus patria fuit) lib. I, 4, pro quo Ἀγύριον scribendum putabat Cluver. Sic. ant. II, 6, refrag. Holsten. quia urbs hodie *Argyro*, seu *Argirone*, vel *S. Filippo d'Argirone* (ad dextram Symæthi fl. ripam, non procul a Centuripis) dicatur. *Abacæna* etiam legi posse credebat N. Heins. Ἀβακαῖνον urbs prope Tyndarim, quacum etiam h. l. conjungitur, vid. Diodor. XIV, 79, et Cluver. II, 12. *Agathyrsa manus* corrig. Hermol. Barb. ad Plin. III, 8, male! vid. ad v. 259. — 208. *adfluit* Col. vid. ad VIII, 604. Vulg. *adfuit*. Sed illud exquisitius est, et paulo ante præcessit *defuerunt*. Deinde *altor* Col. Sed *altus*, h. e. in edito loco situs, Oxon. et Put. cum priscis edd. ante Junt. in qua Nicander primus *altor* restituit. Utraque lectio firmari potest ex Virg. Æn. III, 703, 704; *Arduus Acragas... magnanimum quondam ge-*

maximus Siciliæ mons post Ætnam. Vid. Polyb. et Strab. ll. cc.

204. *Centuripæ* XII M. P. ab Ætna, si fides habenda Itiner. Anton. p. 93. Conf. Cluver. Sic. Ant. II, 6, et Dorvillii Sicula, p. 167, qui urbem (hod. *Certolibi*) in jugis Ætnæis ponit. Vid. et V. L. et Cic. orat. frument. c. 45. — *Entella* ad Crimissum fl. *largo virens Lyæo*, vino abundans. Conf. Cluv. Sic. ant. II, 12; Cic. l. c. cap. 6 et 43.

205. Cf. Virgil. Æn. V, 387 seq. ibique Heyne in Exc. III, ubi monet, Silium sequi Maronis fidem, secundum quam Entellus inter ceteros Acestæ comites ante Æneæ tempora in Siciliam venerit eique junctus fuerit amicitia.

206. *Thapsus* peninsula, non procul Syracusis, cum oppido. Vid. Steph. Byz.; Thucyd. VI, p. 478; Heyne ad Virgil. Æneid. III, 689, et Cluv. Sic. ant. I, 11. — *Acræ*, a Syracusanis conditæ prope mare Ionium et Pachynum prom. Cf. Steph. Byz., Thucyd. VI, pag. 413, et Cluver. II, 10, *e tumulis glacialibus*, propter situm editiorem, quem ipsum quoque urbis nomen indicat. *Agyrina manus*; v. Var. Lect.

208. *Tyndaris*, Τύνδαρις, seu Τυν

Mille rapit turmam, atque hinnitibus aera flammat,
Pulveream volvens Agragas ad inania nubem.
Ductor Grosphus erat, cujus cælata gerebat
Taurum parma trucem, pœnæ monimenta vetustæ.
Ille, ubi torreret subjectis corpora flammis,
Mutabat gemitus mugitibus; actaque veras

nerator equorum. Τὸ *altor* vero duriorem efficit orationem: *Acragas altor equorum rapit turmam mille* scilicet equorum. — 209. *turmam* Col. Oxon. Tell. *turbam* Put. Vulgo *turmas*, laborante versu, nec restituitur metrum, si τὸ *atque* deleveris cum D. Heins. *Mille rapit turmas, quæ h. a. flaminant* emend. Dausq. *flammant*... *Agragas* Col. non inprob. N. Heins. coll. III, 222, ubi plura laudavi exempla, quæ tamen diversi sunt generis. Cf. Heyne ad Virg. Æn. VI, 209. — 210. *Agragas*, non *Acragas*, in omnibus fere libris et scriptis et editis, vid. Heins. ad Ovid. Fast. IV, 475, et Intpp. ad Virg. Æn. III, 703. Memorabilis potissimum locus Steph. Byz. voc. Ἀκράγαντες: Πολύβιος φησὶ, τὸν ποταμὸν καὶ τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς χώρας ὀνομάσθαι Ἀκράγης (vel rectius forte Ἄκρα γῆς, vel Dor. Ἄκρα γᾶς, præstantissima terræ) διὰ τὸ εὔγειον, hoc est propter soli fertilitatem; *ad inania* ex emend. Gron. Obss. III, 7, pro vulg. *ad mœnia*. — 211. *Crespus* Put. Sed *Grosphus* nomen Siculum fuit, v. c. Grosphus amicus Horatii ex Sicilia oriundus; Drak. coll. Schol. Crucq. ad Hor. Epist. I, XII, 22. — 213, *ubi torrerent subjectæ corpora flammæ* malebat N. Heins. quod mireris: nam vulgata lectio exquisitior

δάριον, ad Heliconem amnem, de quo v. Diodor. XIV, 79, et Cluver. II, 5. — *adtollens sese*, superba (ut XIII, 224), h. e. clara origine: nam nomen deducitur a *gemino Lacone*, Castore et Polluce, *Tyndaridis*, *Tyndarei* et Ledæ filiis; quo significatur oppidum a Laconibus conditum. — *adfluit*, copiose, multis cum copiis advenit, ut ap. Virg. Æn. II, 796; Liv. XXXIX, 31 al. Cf. ad VIII, 604. — *Agragas*, vel rectius forte *Acragas*, mons et oppidum in eo, quod vulgo *Agrigentum* dicitur, et adcuratissime describitur a Polyb. IX, 27. Cf. idem I, 17 sqq.; II, 7; XII, 25. — *altor equorum Acragas*, ut ap. Virg. Æneid. III, 704, ubi v. Heyne. Agrigentinos ad ἱπποτροφίαν usque equos aluisse, monet Ernesti coll. Plin. VIII, 42 seu 64: « Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. » — *rapit*; v. ad IV, 218: *hinnitibus aera flammat*, ut *cælum*, vel *urbem clamoribus incendere*, dixit Virg. Æn. X, 895, et XI, 147, ad quæ loca v. Heyne. — *Pulveream volvens nubem*, ut II, 174. — *ad inania*, in cælum, seu aerem. Cf. Ind. et sup. ad I, 97.

211 sqq. *Grosphus Ductor* Agrigentinorum, in clipeo gerens cælatam effigiem tauri Phalaridis, tyranni Agrigentini. Cf. ad I, 407. Taurus ille æneus fuit et tanta arte factus, ut, si homines in eum inclusi lente subdito igni torrerentur sonumque lugubrem ederent, mugitus tauri audiretur: Perillus vero, *conditor diræ artis*, h. e. inventor tauri artificiosi, primus in eo inclusus est. Hæc vel tironibus nota ex Ovid. A. A. I, 653 sq., et Trist. III, XI, 41 sqq.; Plin. XXXIV.

Credere erat stabulis armenta effundere voces.
Haud inpune quidem : nam diræ conditor artis
Ipse suo moriens inmugit flebile tauro.
  Venit, ab amne trahens nomen, Gela; venit Halæsa,
Et, qui præsenti domitant perjura, Palici,
Pectora supplicio; Trojanaque venit Acesta;
Quique per Ætnæos Acis petit æquora fines,
Et dulci gratam Nereida perluit unda.
Æmulus ille tuo quondam, Polypheme, calori,

est. — 218. *Halæsa* Col. Gr. Ἄλαισα, Ἄλισα (Diodor. XIV, 17); Ἄλαισος ποταμὸς et Ἀλαισῖνοι, Strab. Ptol. et Gruter. p. 212, unde rectius forte *Alæsa* scribitur. *Halesa* et *Halesini* ap. Cic. in Verr. Vulgo h. l. legitur *et Hæsa*, vel *Esa*, et *Hesa*, quorum nominum nulla sunt oppida Siciliæ. *Halesa* jam conj. Cluver. Sic. ant. II, 4, et *Alesa* Dausq. vel *et Helas*, quod fluvii nomen est ap. Plin. III, 8. — 219. *damnant* maluerit N. Heins.

8; Cic. Verr. IV, 33 et al. Ea falso in fabulas relata esse a Timæo, docet Diodor. XIII, p. 211. Sed mirum esse Silianæ phantasiæ lusum, quo res remotissimæ ex inproviso adreptæ, et satis quidem apte, conjungantur, bene monet Ernesti. — 215. *Credere erat*, ut I, 163.

218. *Gela fluvii cognomine dicta* ap. Virg. Æneid. III, 702, ubi v. Heyne. Conf. Oberlin. ad Vib. Sequestr. p. 116 sq. *Halæsa* ad Halæsum fluvium. Vid. Var. Lect.

219. *Palici* gemelli, Jovis et Ætnæ Nymphæ, vel Thaliæ filii, deorum loco culti et a terra, quæ gravidam hauserat matrem, ut tutam a Junonis ira eam præstaret, in lucem editi juxta duo stagna (λίμνας, seu κρατῆρας Παλίκων, *Dellos*), per quæ jurari solebat, et quorum aqua mergebantur perjuri. Vide Macrob. V, 19; Diodor. XI, 89; Serv.; Cerda et Heyne ad Virgil. Æn. IX, 585; Heins. et Burm. ad Ovid. ex P. II, x, 25, et Met. V, 406; Berkel. ad Steph. Byz. p. 618; Cluver. Sic. II, 9; Salmas. ad Solin. pag. 73; Olear. ad Philostr. Apoll. Tyan. I, 6; Fazelli Rer. Sicul. Dec. I, L. III, c. 2. — *Palici*, h. l. pro incolis Palicæ urbis, juxta fanum, oraculum et stagna vel lacus Palicorum, nec longe ab Eryce sitæ. De *Palicis* eorumque matre Thalia, nympha Siciliæ, conf. Wernsdorf in Poet. minor., tom. IV, p. 820 sq.

220. *Trojana Acesta*; v. sup. ad v. 45 et 205. — 221. *Acis* fl. (nunc *Aci*, *Iaci*, *Chiaci*) qui decurrit ab Ætna et in mare fluit. — 222... 226. In hunc fluvium *Galatea*, *Nerei* filia, Acin, puerum formosum, quem amabat, convertisse fingitur, quum Polyphemus, ejusdem Nymphæ amore captus, eum saxo ingenti percussisset. Fabula nota ex Ovid. Met. XIII, 750... 897. Cf. Cluver. Sic. ant. I, 9, et Casaub. lectt. Theocr. c. 2. — *perluit* et

Dum fugit agrestem violenti pectoris iram,
In tenues liquefactus aquas evasit et hostem,
Et tibi victricem Galatea inmiscuit undam.
Nec non qui potant Hypsamque Alabimque sonoros,
Et perlucentem splendenti gurgite Achaten:
Qui fontes, vage Chrysa, tuos, et pauperis alvei
Hipparin, ac facilem superari gurgite parco

227. *Hypsamque* Colon. Vulgo *Hyspamque*. Deinde *Alabimque* Colon. Vulgo *Alabinque*. Sed *Alabumque sonorum* Rom. 1, Parm. Mediol. non inprob. N. Heins. Ἄλαβος Ptolem. et Plut. in Timol. pag. 252, ubi Ἄλαβον pro Ἄβολον legendum esse jam monuit Cellar. in Geogr. Ἀλαβὼν Steph. Byz., Diodor. IV, 80, et Vib. Sequester. Ἀλαβὼς Hesych. mendose, judice N. Heins. *Albimque* Putean. *Atymque*, vel *Atynque* conj. Ortel. et Dausq. quod *Atym* et *Hypsam* jungat Plin. III, 8, ubi tamen non *Atys et Hypsa*, sed *Achates*, *Mazara et Hypsa* legendum docuere Harduin. et Salmas. Exerc. Plin. p. 80. — 229. *vage Chrysa* Col. verissime; *vage Chirsa* R. 2, *vage Crassa* Put. *Vagedrasa* Ox. *vage Drasa* R. 1, Parm. Med. Vulgo *Vagedrusa*, quem Cluverius putabat esse amnem inter Achaten et Gelam, qui incolis nunc *Manumuzza* diceretur. Sed hujus nominis fluvius a nullo scriptore memoratur. Hinc *Ericusa*, vel *Diana*, vel *Agathyrsa* conj. Dausq. et *Arethusa* Ortel. male, quia Syracusani a Punicis partibus stabant. — 230. *Hipparim* Col. prob. N. Heins. nisi quod *Hipparin* scribi jubeat; cujus auctoritatem sequutus sum cum Drak. et Ern. *Hipparem* Tell. et R. 2; *Iparem* vel *Ipparem* Put. *Hyparen* Oxon. *Hyppatem* R. 1 et Med. *Hyppaten* Parm. Vulgo *Hypaten*, cujus nominis fluvius apud scriptores non occurrit.

mox *inmiscuit*, quia in undas conversus Nereidi se miscuit. — *calori*, amori.

227. *qui potant*; v. ad VIII, 367 et 564. — *Hypsa*, magnus fluvius, qui, in Panormitanis montibus ortus auctusque Crimiso, seu Crimisso, non longe a Selinunte in mare fluit. Duplex Hypsa videtur fuisse apud Siculos, alter Agrigento, Selinunti alter vicinus; N. Heins. et Cluver. I, 15 et 18. — *Alabis*, vel potius *Alabus* fluvius, inter Mylas et Megaram. Vid. Var. Lect. et Cluver. I, 11.

228. *Achates* fl. inter Gelam et Camarinam. — *perlucentem splendenti gurgite*, quoniam in eo, vel, si Plinio, XXXVII, 10, et Solino, c. 5, fides habenda, ad ejus ripas primum reperta est achates gemma. Confer Cluver. I, 15. — 229. *Chrysas* fl. per Agyrinorum Assorinorumque agros fluens. Vid. Cluver. II, 7; Diodor. XIV, 96; Vib. Seq. et Cic. Verr. IV, 44, ubi Ursinus monet, hoc nomen sine adspiratione legi in numismate, quod ipse possideat. Sic quoque *Crysas* reperiri in numo æreo apud Parutam sub tit. *d'Asaro*, docet nos N. Heins.

230. *Hipparis* fl. qui in Camerinum lacum se exonerat et ἀστύμενος dicitur Nonno in Dion. XIII, 317, ut h. l. *pauperis alvei*: cujusque etiam meminit Pindarus et numus Camarinæ civitatis ap. Ursin. in not. ad rei rusticæ scriptores; N. Heins. Cf. Cluver. I, 14. — *facilem* cum inf. pass. sæpe occurrit; Luc. II, 656; Tac. Hist. IV, 39, etc. Ed.

Pantagiam, rapidique colunt vada flava Symæthi.
Litora Thermarum, prisca dotata Camena,
Armavere suos, qua mergitur Himera ponto
Æolio; nam dividuas se scindit in oras;
Nec minus occasus petit incita, quam petit ortus.
Nebrodes gemini nutrit divortia fontis,
Quo mons Sicania non surgit ditior umbræ.
Henna Deum lucis sacram dedit ardua dextram:

231. *Simethi* in omnibus fere libris legitur. Sed *Symæthi* jam emend. Dausq. et Cell. Cf. N. Heins. ad Virg. Æn. IX, 584, et Ov. Met. XIII, 750. — 237. *umbræ*, non *umbra*, scripti et R. 2. — 238. *Henna*, non *Enna*, scripti, v. ad I, 93; *sacra dextra* scripti, R. 1, Parm. Med. *sacras dextras* h. e. milites, recte, opinor, emend. N.

231. *Pantagias* parvus fl. hodie *Fiume di Porcari*. Vid. Heyne ad Virg. Æn. III, 689. — Vide et Ovid. Fast. IV, 469, et Claudian. Rapt. Pros. II, 58. Ed. — *Symæthus* (nunc *Giaretta*) maximus fl. Siciliæ.

232. Hunc locum docte ac copiose inlustravit Drak. e cujus notis hæc excerpsisse sufficiat: « Silius *Thermas* Himerenses respicit, biennium post Himeram urbem ab Hannibale, Gisgonis filio, excisam, A. U. C. CCCXLIII a Pœnis conditas (v. Diodor. XIII, 79) ad ejus nominis fluvium (Cic. Verr. II, 35), qui in *pontum Æolium*, h. e. Tuscum, seu Tyrrhenum, in quo sunt insulæ Æolides, decurrit (cf. Cluver. Sic. II, 3), non, quod Salm. Exerc. Plin. pag. 80 statuebat, ad alterum flumen Himeram, in Libycum mare influens. Verba autem *prisca dotata Camena* non, quod Dausq. putabat, ad Stesichori statuam Thermis positam (v. Cic. l. l.), vel ad arundines Thermitanas, unde tibiæ fiebant (Solin. c. 11), sed ad ipsum Stesichorum, domo Himeræum, referenda esse, recte docuerunt N. Heins. et Salmas. Exerc. Plin. p. 82. » De Stesichoro, summo poeta lyrico, Himeræ nato, cf. Jani ad Horat. Od. IV, IX, 8; Ælian. V. H. V, 26, et Conon Narr. 42. *Thermæ* autem illæ nunc *Termini* dicuntur.

234... 237. Nam duo hujus nominis fluvii sunt, qui ex diversis *fontibus* in *Nebrode* monte (v. Grat. Cyneg. extr. Solin. c. 5 et 11; Cluver. II, 11) oriuntur et in contrarias partes currunt. Alter Himera in septemtrionem, alter in austrum fluit, et ille nunc *fiume grande*, seu *fiume di Termini*, hic *fiume salso* vocatur, si fides habenda Cluver. Sic. ant. II, 3 et 11.

238. Conf. ad I, 93 et inpr. Cic. Verr. IV, 48; Diodor. V, 3; Ovid. Met. V, 385 sq., et Claud. de raptu Pros. — *Henna ardua*, in loco edito sita. Vid. Cic. et Diodor. ll. cc. — *sacram dextram* paulo argutius de militibus ex Henna, religione et cerimoniis Proserpinæ sacra, ad bellum excitis; Ern. — *dextrum*, vel potius *dextras*, milites. ut passim. Vid. Ind. et ad XI, 539. — *Sacri* proprie sunt *luci*, de quibus, ut et de *specu*, Plutone et

Hic specus, ingentem laxans telluris hiatum,
Cæcum iter ad manes tenebroso limite pandit,
Qua novus ignotas Hymenæus venit in oras.
Hac Stygius quondam, stimulante Cupidine, rector
Ausus adire diem, mæstoque Acheronte relicto
Egit in inlicitas currum per inania terras.
Tum rapta præceps Hennæa virgine flexit
Adtonitos cæli visus lucemque paventes
In Styga rursus equos, et prædam condidit umbris.
Romanos Petræa duces, Romana petivit
Fœdera Callipolis, lapidosique Enguion arvi,
Hadranum, Ergetiumque simul, telaque superba

Heins. idque probavit Drak. et tacite recepit Lefeb. — 241. *Hac Stygius postquam* emend. Gronov. Obss. III, 7. Sed leviori mutatione N. Heins *venit in oras, Ac Stygius quondam*, etc. quæ vera videtur lectio. — 244. *Egit in inlicitas* Col. et Ox. *Egit pollicitas* Put. proxime verum. Vulgo *Inlicitas egit*. — 245. *Cum* recte, puto, emend. Gronov. l. l. Deinde *flexit*, non *cessit*, Col. Oxon. Parm. — 246. *Adtonitos cæli visus*, non *visu*, scripti, unde recepi probb. N. Heins. et Drak. Confer ad VI, 231, et X, 370. Mox *paventes*, non *caventes*, scripti et Parm. — 248. *Petreia* in quibusdam edd. *Patherea* Put. Urbs *Petrina*, seu *Petrinæ* (f. aquæ) dicitur Antonino. Πέτρα Ptol. et aliis. Hinc *Romanos et Petra duces* fortassis legendum videbatur N. Heins. qui tamen et *Petræa* (Πετραῖα πόλις) bene se habere monebat. — 249. *lapidosique Engion arvi* Col. unde *Engùion* sive contr. *Engyon* recte emend. N. Heins. et Gron. Obss. III, 7. Illud recepere Draken. Lefeb. et Ern., hoc Cell. Vulgo *Eugion*, et *arcu* Oxon. *amni* Put. *artus* in omnibus edd. ante Cellar. excepta Parm. in qua *arcus* exstat. *Eugeon arcus* conj. Dausq. ut fornix nativus intelligatur, ut ap. Ovid. Met. III, 30. — 250. *Adranum* forte rectius. Gr. Ἄδρανον. Sed *Hadranitani* ap. Plin. III, 8. Mox *Ergetumque* Put. probb. N. Heins. Drak. et Cluver. II, 8. *Ergetiumque* Col. quod recepi. Ἐργέτιον Philisto ap. Steph. Byz. *Ergetini* Plin. III, 8. Σεργέντιον Ptol. *Hergetumque* Tell. et R. 2, prob. Lefeb. *Ergentumque* Oxon. R. 1, Parm. Med. Vulgo *Hergentumque*.

raptu Proserpinæ, v. Cic. et Diodor. ll. ll.

242 sq. Cf. VII, 689 sq. — *adire diem*; v. ad XIII, 708. — *mæsto*, ut al. tristi, inamabili. — 244. *inlicitas terras*; vid. ad III, 501, et Intpp. ad Val. Fl. I, 197 et 627. — *inania*; v. ad I, 97. — 246. Cf. V, 617 sqq. et ibi not.

248. *Petræa*, Petra, hod. *Petraglia*. Cf. Var. Lect. *Callipolis* urbs incerti situs, quam cum oppidis prope fretum, et in orientali latere sitis conjungunt Marcian. Heracl. p. 12, et Herodot. VII, 155. Conf. Cluver. II, 13. — 249. *Enguion*, Ἐγγύϊον, Plut. in Marcello, pag. 309; Ἔγγυον, Ptol. et Diodor. XVI, 73; hod. *Gangi*, inter Himeram et Symæthum fluvios, unde Ἐγγυῖνοι Steph. *Enguini* Plin. III, 8. *Engyni* apud Cic. in Verr. III, 43; IV, 44; V, 72. Cf. Cluver. II, 11. — 250. *Hadranum*, seu *Adra-*

Lanigera Melite, et litus piscosa Calacte,
Quæque procelloso Cephalœdias ora profundo
Cæruleis horret campis pascentia cete,
Et qui, conreptas sorbentem vorticis haustu,
Atque iterum e fundo jaculantem ad sidera, puppes,
Tauromenitana cernunt de sede Charybdim.
Hæc Latium manus et Laurentia signa movebat.

Deinde *teloque superba Lanigero* Put. *telæque superba Lanigeræ* malebat N. Heins. — 251. *Calacte* recepi cum Lefeb. et Ern. ex emend. Cluver. Sic. II, 4 et 5; Cell. et N. Heins. Calacte, seu Calacta vicina Cephalœdio atque Halesæ (vid. Antonin.) et ad originem vocis respexit poeta; Cell. in not. et Geogr. Καλὴ ἀκτὴ, bonum litus, dicitur Herodoto, VI, 23, et Diodor. XII, 8. *Melacte* Put. *Melatte* Parm. Vulgo *Melacte:* oppida ignota. — 252. *Cephaledias* quidam libri: *Cephaledum* et *Cephaleditani* Cic. Verr. II, 52. Sed *Cephalœdias* h. l. Col. et optimi libri. Κεφαλοίδιον Strab. et Diodor. XIV, 79, Κεφαλοιδὶς Ptol. *Cephalœdis* Plin. Cf. Casaub. ad Strab. VI, p. 184 et 1 8 al. 417, et Wesseling. ad Anton. Itin. p. 92. — 254. *verticis* Oxon. et priscæ edd. Conf. not. ad III, 475. — 256. *Tauromenitana* Col. *Tauromentina* Oxon. Vulgo *Taurominitana*. Ita passim, et *Taurominium*, ap. Cic. et alios scriptores Rom. Sed *Tauromenium* in priscis codd. Plin. III, 8. Ταυρομένιον Græcis dicitur, et Ταυρομενία Strab. TAUROMEN. et TAYPOMENITAN. in numis; conf. Heins. ad Ovid. Fast. IV, 475. — 257. *fovebat*

num (nunc *Aderno*), a Dionysio conditum, ad radices Ætnæ. Vide Stephan. Byz. et Diodor. XIV, 38. *Ergetum* circa Symæthum et Chrysam, hod. *Citadella*. Cf. Var. Lect.

251. *Melite* (nunc *Malta*) ins. inter Siciliam et Libyam, diversa ab illa, quæ in mari Hadriatico ad oram Dalmatiæ sita est, et hodie *Meleda* vocatur. Cf. Intpp. ad Acta Apost. XXVIII, 7. Ejus linteamina subtilissima laudat Diodor. V, 12; *Melitenses vestes*, e gossypio factas, et *textrinum* Cic. Verr. II, 72, et IV, 46. — *tela superba Lanigera* ut fere sup. III, 374. — *Calacte;* vide Varias Lectiones. — 252. *Cephalœdis*, seu *Cephalœdium*, opp. maritimum inter Thermas Himerenses et Alæsam in boreali insulæ latere; Cell. De hoc oppido et ad illud cetariis v. Cluver. II, 4. —*ora horret cete;* propr. cete horrent ad oram in mari. Conf. ad I, 423. — *Cæruleis campis*, ut *æquor maris* et *campi liquentes* ap. Virg. Æn. II, 780; VI, 724, vel *humentes* inf. v. 368.

254 sqq. Conf. ad II, 306 seq.; Strab. VI, p. 185 al., 268 al., 411; Senec. Epist. 79, et Pacati panegyr. c. 26; vid. et Heins. ad Ovid. Amor. II, XVI, 26. —*qui... cernunt*, Tauromenitani. — *Tauromenium* (hod. *Taormina*) urbs in orientali ora Siciliæ sita, et in Tauro monte condita, quæ vino ac marmore inclaruit, et, Naxo excisa, ejus incolis aucta est. Vid. Diodor. XIV, 60; XVI, 7; Sallust. fragm. lib. V; Cluver. I, 7.

257. *Hæc manus*, hi populi antea enarrati, *Latium et Laurentia signa movebat*, pro Romanis arma gerebant et militabant; Ern. — *Laurentia signa;* v. ad I, 110.

Cetera Elissæis aderat gens Sicana votis.
Mille Agathyrna dedit, perflataque Trogilos Austris,
Mille Thoanteæ sedes Facelina Dianæ.
Tergemino venit numero fecunda Panormos;

emend. Barth. Adv. IX, 3, et N. Heins. prob. Draken. coll. VII, 10: XI, 168; XIV, 97; Virg. Æn. I, 281; X, 93. Non male! vid. tamen not. — 258. *Elissæis* Col. Vulgo *Elysæis*, vel *Elisæis* et *Elyseis*, vid. ad I, 81. — 259. *Agatyna* scripti. *Agathina* Parm. *Agatinnum* certe et *Agantinnum* dicitur Antonino et tabulis Itinerariis. Vulgo *Agathyrna*, prob. Drak. *Agyrina* conj. N. Heins. Sed vid. ad v. 208. Deinde *Trogilos* Oxon. R. 1, Parm. Med. *Troylos* Col. *Troialos* Put. Vulgo *Strongylos*: sed recte jam monuit N. Heins. hanc insulam Æoliam intempestive h. l. inculcari, et Gr. Στρογγύλην, Lat. *Stronjulen*, non *Stronjylon*, dici. Idem conj. *Trotilon* (Τρώτιλον, *Trotilum*, opp. ad mare situm non longe a Syracusis), vel *Mille Acradina dedit, perflat que Trogilos austris*: at Acradina est pars Syracusarum, quæ urbs, v. 277, memoratur. — 260. *Facelina Dianæ* Col. probb. Cluver. Sic. II, 6, et N. Heins. qui monet, Dianæ Φακελίνης vel Φακελίτιδος nomen derivari a Φάκελος, qui est fascis sarmentorum, quo Orestes simulacrum Dianæ ex Scythia Ariciam in Italiam adtulisse dicitur, vid. Serv. et Pompon. Sabin. ad Virg. Æn. II, 117, et Bucol. pr. Munker. ad Hygin. fab. CCLXI, et ad Antonin. Liber. fab. XXVII, Cluver. l. c. et Heyne ad Donati vit. Virgil. § 85; *Phacetina* R. 2, unde *Phacelina* rectius, opinor, scripsit Lefeb. ut in Lucilii fragm. apud Pompon. Sab. l. c. Eadem scriptura aliis corruptis lectionibus h. l. firmatur. *Placentina Chavæ* Tell. R. 1, Parm. *Pharetia Chavæ* Mediol. *Placentia Aguvæ* a manu docta in R. 1, *facetia cave* Put. Vulgo *Fascellina*, vel *Fascelina Divæ*, quod nomen Dianæ (al. *Fascelis*, seu *Fascelitis*) a *fasce* lignorum deducitur. Pompon. Sabinus l. c. Deam hanc *Facelinam* a *facibus* dictam putabat. — 261.

258. *Elissæis votis*, Pœnis. Vid. I, 81. — Alludit ad Æn. IV, 622 sqq. Ed.

259. *Agathyrna*; Ἀγάθυρνα, Polyb. ap. Steph. *Agathyrnum* Plin. Ἀγάθυρνον Diodor. V, pag. 991 ab Agathyrno rege; Ἀγάθυρσον corrupte Strab. et Ἀγαθύριον Ptol. ad fluvium cognominem, inter Messanam et Panormum, ubi nunc S. Marci opp. *Trogilos*, Τρώγιλος, opp. Syracusis et mari vicinum (v. Thucyd.), cum portu (v. Liv. XXV, 23), unde *perflata austris*.

260. *Thoanteæ Dianæ*; v. ad IV, 769. — *sedes Facelina*, fanum Dianæ F. inter Mylas et Naulochum, non longe a Peloro prom. Cf. Var. Lect. Locum designat Appianus B. Civ. V, 116. Ἀρτεμίσιον, πολίχνη βραχυτάτη, ἐν ᾗ φασὶ τὰς ἡλίου βοῦς γενέσθαι, unde ap. Ovid. Fast. IV, 486: *Sacrorum Melan pascua læta boum*: nam Melas oppidum præterfluit, idemque *Phacelinus* dictus. « Phacelinus Siciliæ juxta Peloridem, confinis templo Dianæ: » Vib. Sequest. ed. Oberlin. p. 170 sq. *Panormos* (hod. *Palermo*) urbs condita a Phœnicibus (Thucyd. VI), et colonia Rom. (Strab. VI) cum portu peropportuno ad adpellendum, unde nomen adcepit a πάνυ ὁρμή. Hinc et *Panhormus* seu *Panhormum* dicitur, v. c. ap. Plin. III, 8, et *Panhormitani* in lapidibus vetustis ap. Spon. p. 176 et al. ut spiritus voc. ὁρμὴ seu ὅρμος exprimatur. — 261. *Tergemino numero*, tribus militum millibus. — *fecunda* omnis generis animali-

Et bellare Tabas docilis, Cossyraque parva,
Nec major Megara Mute concordibus ausis
Juvere, et strato Gaulum spectabile ponto,
Quum sonat Halcyones cantu, nidosque natantes
Inmota gestat, sopitis fluctibus, unda.

Arabeia, quæ nihili est. Forte leg. *Herbita*, vel *Acrilla*, vel *Onobala*. 'Ονοβάλα fl. ap. Appian. B. Civ. V, 109, qui Vibio Sequest. (vid. edit. Oberlin. p. 198, 199) Tauromenius et nunc *Cantara* dicitur, si Fazello et Cluver. fides habenda. *Herbita* et, quæ mox memorantur, *Tabæ* adjacent Heræis montibus. *Acrilla*, vel *Acrillæ*, non procul a Syracusis, inter Acras (sup. v. 206) et Agrigentum; vid. Liv. XXIV, 35, et Steph. Byz. — 272. *Tubas* Col. *Thabas* primæ edd. *Thebas* Put. Vulgatam lect. *Tabas*, quæ mendosa videbatur N. Heins., defendit Cluver. Sic. ant. II, 13, putans, hoc oppidum esse hod. castellum *Tavi* ad Heræos montes. — 273. *Nec major*, h. e. æqualis, una voce scribendum putat Lefeb. ut *necopina* sup. v. 188, et alia IX, 98, et XVI, 608, ex hellenismo. Deinde *Iuntæ* pro *Mute* Col. *Mite* vel *Myte* Ox. *Motyce* seu *Mutyce* corrig. Cluver. Sic ant. I, 11, cujus tamen urbis poeta jam meminit v. 268. *Motye* vel *Mutye* legendum videbatur Drak. Idem vero oppidum Silio *Muten* dici putant Dausq. Lefeb. et Ern. Μοτύη opp. marit. non longe a Lilybæo (non Pachyno, ut apud Pausan. Eliac. I, 25), vel in insula ejusdem nominis (Diod. XIII, 63 et 88, XIV) Phœnicum κτίσμα (Thucyd. VI, 2), vel colonia Pœnorum iisque fidissima, si fides habenda Diodoro l. c. Conf. Polyæn. Strateg. V, 2, n. 6. — 274. *Gaulum* scripti. *Gaurum* R. 1 et Med. *Gauros* Parm. Vulgo *Caulum*. Male! *Caulon* inepte conj. Dausq. quod Italiæ opp. est et *Aulon* quoque vocatur; *strato Gaulos* (*spectabile*) *ponto*, vel *strato*, *Gaulos*, *spectabile p.* (ut inf. v. 291, *postquam inmedicabile visum Seditio*) emend. Gron. Obss. III, 7, quod insula illa ceteris scriptoribus non *Gaulum*, sed *Gaulos* dicatur.

Harduin. — *Tabas*; v. Var. Lect. — *Cossyra parva* ins. inter Siciliam et Africam, hod. *Pantalarea*. Κόσσυρα Ptol. IV, 3 extr. Κόσσουρα Strab. VI, pag. 191. COSSURA in numis ap. Parutam et Holsten. ad Steph. Κόσυρος Scyl. ac Steph. *Cosura* Mel. II, 7. *Cosyra*, Plin. III, 8; V, 7, et Ovid. Fast. III, 567, ubi v. Heins. et Burm. Nullam ejus mentionem fecit Cluver. qui eam forte ad Africam retulit.

273. *Megara*; v. sup. ad v. 26. *Mute*; v. Var. Lect. — 274. *Gaulum*, al. *Gaulos*, ins. Siculi maris prope Meliten, Pachyno adversa. Γαῦλος πελαγία καὶ λιμέσιν εὐκαίροις κεκοσμένη, Φοινίκων ἄποικος, Diodor. V, 12. Hinc et *strato ponto*, plano et tranquillo mari. Vid. ad III, 55. in Var. Lect.

275. « Halcyone avis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte majore, tantum purpureis et candidis admixtis pennis, collo gracili ac procero: quam videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu et circa solstitia brumamve, nave aliquando circumvolata statim in latebras abeuntem. Fetificant bruma, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos et navigabili, Siculo maxime; » Plin. X, 32, ubi v. Harduin. et ad II, 47. Conf. Intpp. ad Virg. Georg. I, 399; Plaut. Casin. Prol. vers. 26, et Pœn. I, 11, 143; Varr. L. L. VI, 5.

Ipsa Syracusæ patulos urbs incluta muros
Milite conlecto variisque inpleverat armis.
Ductores facilem inpelli, lætamque tumultus
Vaniloquo plebem furiabant insuper ore :
Numquam hoste intratos muros, et quatuor arces,
Et Salaminiacis quantam Eoisque tropæis
Ingenio portus urbs invia fecerit umbram,
Spectatum proavis : ter centum ante ora triremes
Unum naufragium, mersasque inpune profundo

277. *Syracosæ* Col. *Syracuse* ad marg. R. 1. *Syracosias* conj. N. Heins. — 280. *plebem*, non *pubem*, scripti. — 281. *hosti* maluerit N. Heins. idque recepit Lefeb. — 282. *Eisque* R. 1, et *Actæisque* ad ejus marg. *trophæis* quidam male. Est Gr. τρόπαιον, seu τροπαῖον. Post *tropæis* Drak. punctum, Lefeb. vero et Ern. post *umbram* v. 283, signum exclam. posuere. E contextu *refert* vel simile quid subintelligendum censet Lefeb. Sed vid. not.

277 seq. *Ipsa urbs inclita Syracusæ inpleverat patulos muros*, ibi multi milites conscripti erant, qui Pœnis auxilio mitterentur. Verba *patulos muros* ad magnitudinem urbis spectant. Πεντάπολις ἦν τὸ παλαιὸν, ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα σταδίων ἔχουσα τὸ τεῖχος, Strab. VI, p. 186 al., 270 al., 415. Hinc et mox vers. 281. — *quatuor arces*, urbes, de quibus v. supra ad v. 181. — 280. *furiabant;* v. ad VII, 617.

281. Verba ductorum, qui dicunt : in hujus urbis mœnia ac portus numquam penetrasse hostem, et a *proavis spectatum* esse, h. e. majores vidisse, *quantam umbram fecerit urbs* hostibus *invia* (ut inf. vers. 639) *tropæis Salam. Eoisque*, h. e. quantopere obscuraverit gloriam victoriæ, ab Atheniensibus de Xerxe, rege Eoo, Orientis, ad Salamina reportatæ; horum naves *ter centum ante ora* proavorum *unum naufragium*, unam cladem fuisse, h. e. omnes periisse, vel *ter centum triremes... unum naufragium*... ipsasque *Athenas* quasi *mersas* esse mari. Intpp. bene comparant locum Cic. Verr. lib. V, 37, quem Silius expressit : « Quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam CCC navibus vi ac multitudine invasit : quæ in eo ipso portu, loci ipsius portusque natura (ut h. l. ingenio portus), victa atque superata est. Hic primum opes illius civitatis victæ, comminutæ depressæque sunt : in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperii, gloriæ naufragium factum existimatur. » De bello, quod Athenienses, ducibus Demosthene et Nicia, cum Syracusanis gesserunt, tempore belli Peloponnesiaci, et in quo bis victi sunt a Gylippo, qui Spartanis, Syracusanorum sociis, præerat, v. Justin. IV, 4 et 5; Thucyd. VII, 2 sqq.; Diodor. XIII, 7 sqq.; Plut. in Nicia et al. De duplici vero *portu* Syracusano Cic. Verr. IV, 52; V, 37, et Dorvill. ad Charit. p. 282 et 598. — 283. *Ingenio*, ut IV, 91, ubi v. not. — 285 sq. *Unum naufragium*, ut fere *tumulus* supra I,

Clade pharetrigeri subnixas regis Athenas.
Flammabant vulgum geniti Carthagine fratres,
Pœni matre genus; sed quos, sub crimine pulsus
Urbe Syracosia, Libycis eduxerat oris
Trinacrius genitor, geminaque a stirpe parentum
Astus miscebant Tyrios levitate Sicana.
Quæ cernens ductor, postquam inmedicabile visum
Seditio, atque ultro bellum surgebat ab hoste,
Testatus Divos Siculorum, amnesque, lacusque,
Et fontes, Arethusa, tuos, ad bella vocari
Invitum, quæ sponte diu non sumserit, hostem

288. *ob crimina* conj. N. Heins. et v. 293, *insurgebat*. At nihil mutandum. — 296. *Invitum*, *quia* ex Col. recepit Drak. *Invitumque a sponte non s. h.* Oxon. *Invi-*

50, ubi v. not. — *mersas profundo Athenas*, αἰνῶς de Atheniensibus, ad internecionem cæsis. — *subnixas* ut sup. VIII, 243, ubi v. not. —*pharetrigeri regis*, Xerxis, regis Persarum. Persæ ac Parthi proprie *pharetrigeri* ac *pharetrati* dicuntur. Conf. Intpp. ad Virg. Georg. IV, 290.

287 seq. *fratres*, Hippocrates et Epicydes, prætores, *flammabant vulgum*, de quo v. Liv. XXIV, 26 sq. Hi « nati Carthagine, sed oriundi ab Syracusis exsule avo, Pœni ipsi materno genere, » Liv. ibid. c. 6. Cf. Polyb. VII, 2. — *sub crimine*, sub prætextu criminis, Burman. et Drak. coll. Suet. Ner. 35, et Tac. Hist. II, 26. — 289. *eduxerat*, et genuerat et educaverat; Lefeb. — 291. *levitate Sicana;* cf. sup. ad v. 31.

292. Accuratius belli causas exponit Liv. XXIV, 33 sqq. — *ductor* Rom. Marcellus. — *inmedicabile* τὶ, pro, inmedicabilis visa. — 293. *surgebat*, oriebatur; Drak. coll. I, 686, et XIII, 617. — 294. Hæc adumbrata ex oratione Marcelli ap. Liv. XXIV, 38 extr. *Vos, Ceres mater*, etc.; Ern. Cf. Virg. Æn. XII, 581, et Ovid. Met. V, 44 seq. — *Divi Siculorum*, Orcus, Triptolemus, Ceres, Proserpina, Palici, Diana, Minerva, Jupiter, Olympius, Apollo, aliique; Dausq.

295. *Arethusa;* cf. sup. v. 53 sq. *ad bella* non cum Pœnis gerenda, quod Dausq. putabat, sed cum Syracusis, cui urbi diu pepercerat Marcellus, abstinendo hostilibus, e longinquo obsidione servanda, legatos mittendo; Gron. Obss. lib. III, 7.

296. Testatus Deos, *hostem induere sibi* (Marcello) *arma*, h. e. se invitum cogere ad arma capienda, *quæ sponte*, consilio et de industria, *diu non sumserit* (Marcellus), quorum usu diu abstinuerit, sperans, Syracusanos non extrema experturos esse. Conf. sup. v. 179 sqq. Similis est locus Liv. XXX, 31 : « Neque patres nostri priores de Sicilia, neque nos de Hispania fecimus bellum : et tunc Mamer-

Induere arma sibi, telorum turbine vasto
Adgreditur muros, atque armis intonat urbi.
Par omnes simul ira rapit, certantque, ruuntque.
Turris, multiplici surgens ad sidera tecto,
Exibat, tabulata decem cui crescere Graius
Fecerat, et multas nemorum consumserat umbras.
Armatam hinc igni pinum et devolvere saxa
Certabant, calidæque picis diffundere pestem.
Huic procul ardentem jaculatus lampada Cimber
Conjicit, et lateri telum exitiabile figit.
Pascitur adjuto Vulcanus turbine venti,

tumque a sponte diu non Put. *quia sponte Deum non sumserit* corrig. N. Heins. h. e. diis faventibus adnuentibusque; quod multis exemplis docetur, quibus opus non erat. Ego servavi vulgatam lect. exemplo Lefeb. et Ern. Eamdem non inprobabat Draken. et *sumserit* vel positum pro sumsisset, vel in *sumeret* mutandum putabat. Mireris viros doctos nodum in scirpo quæsisse, et Lefeb. primum percepisse h. l. sententiam, quam his verbis enuntiat: hostis induit Marcello arma, quæ ipse Marcellus diu sponte *distulit* sumsisse; vid. not. — 303. *pinum* scripti; conf. Heins. ad Claud. R. P. III, 387. Vulgo *molem*. — 305. *Huic* scripti. *Hinc* R. 1, Med. aliæque priscæ edd. Vulgo *Hic*. — 307. *adjutus* Put. et ad marg. R. 1, quod receperunt Lefeb. et Ern. Idem, vel *adjecto*, vel *adjuncto* conj. Dausq. Vulgatam lect. *adjuto* h. l. probabat N. Heins. qui sup. ad XI, 614, verebatur,

tinorum sociorum periculum, et nunc Sagunti excidium nobis pia ac justa induerunt arma. » — 297. *telorum turbine;* vid. ad I, 311.

300. Ernesti: « De hac turri excelsa, quæ igni Rom. adcensa prima ruinam in muris Syrac. dedit, omnia a Silio ficta sunt: nonnulla tamen leguntur ap. Liv. XXIV, 34, unde in turris cogitationem adduci facile poterat. Talia Silius numquam e manibus dimittit, et plerumque graphice, nec sine arte pingit, sed nec sine nimiæ luxuriæ vitio, ut h. l. altitudinem turris et inpr. incendium. » Poeta autem noster ante oculos habuit similem locum Virgil. Æn. IX, 530 sqq. — *multiplici tecto,* tabulato, de quorum numero sæpe ingenti ac fine v. Lips. Poliorc. lib. II, 4.

301. *Exibat* ad sidera, ut *ad cælum* ap. Virgil. Georg. II, 81, vel simpl. eminebat, ut ap. Ovid. Met. III, 78. Sic et *exsistere* sup. I, 585, ubi v. not. — *tabulata crescere*, ut v. 309: *crescentia tecta*. Vide ad VII, 676. — *Graius*, Archimedes, Syracusanus, de quo v. inf. v. 341 sq. Cur *Graius* dicatur, intelligitur ex v. 50 sq. — 302. *nemorum umbras*, ut IV, 679, ubi v. not.

303. *pinum*, tædas, ut v. 420; IX, 336; X, 549, et πεύκη ap. Aristoph. Nub. Act. I extr. Drakenb. — 304. *picis pestem;* v. ad I, 174.

307. Colores orationis poeticæ passim obvii. Cf. IV, 680 sq.; lib. V, 510 sq.; lib. VII, 351 sq.; IX, 602 sq. et inf. v. 419 sq. — *Pasci-*

Gliscentemque trahens turris per viscera labem,
Perque altam molem, et toties crescentia tecta,
Scandit ovans, rapidusque vorat crepitantia flammis
Robora, et, ingenti simul exundante vapore
Ad cælum, victor nitentia culmina lambit.
Inplentur fumo, et nebula caliginis atræ
(Nec cuiquam evasisse datur) ceu fulminis ictu
Conreptæ rapido in cineres abiere ruinæ.
Par contra pelago miseris fortuna carinis.
Namque ubi se propius tectis urbique tulere,
Qua portus muris pacatas adplicat undas,
Inprovisa novo pestis conterruit astu.
Trabs fabre teres, atque, erasis undique nodis,
Navali similis malo, præfixa gerebat
Uncæ tela manus: ea celso ex aggere muri

ne mendosa esset. Omnino doctior videri potest, et auribus certe gratior est. — 309. *toties* Col. Put. R. 2, Parm. Ben. Vulgo *turris*. Deinde *crescentia*, Col. Vulg. *nascentia* non inprob. Barth. Adv. IX, 3, ut sensus sit: Tam alta erat turris, ut ubi finem habitura videretur, ibi denuo novo tabulato renasceretur, et superiora tabulata enascerentur velut ex inferioribus iisque majoribus sursum procedendo: *texta* conj. N. Heins. et *tectis crescentia tecta* Dausq. — 310. *rapidusque* scripti et R. 2, quod recepi, etsi perperam ita legi putabat N. Heins. Mea qualicumque sententia exquisitius est vulgato *rapidisque*, et pro *raptim* positum, ut apud Virg. Æn. XI, 906; XII, 81 al. In iisdem scriptis recte *crepitantia*, non *trepidantia*; conf. Bentl. ad Horat. Od. IV, XI, 11, et Drak. h. l. — 312. *surgentia culmina* Ven. Marsi, teste N. Heins. Sed vulgatam lect. in utraque Marsi ed. Ven. reperit Drak. *nutantia* ingeniose conj. Dausq. h. e. ruinam minitantia. — 318. *adpulit undas*, ut inf. v. 418, Put. — 320. *Trabs trabe cincta teres*, *erasis u. n.* Put. Hinc *Trabs trabe juncta teres derasis* (ut *decisis undique ramis* ap. Virg. Æn. XI, 5) *undique nodis* emend. Lefeb. quia duæ certe trabes requirantur

tur, ut IX, 603. — 308. *labem*, ut v. 304, *pestem*; cf. ad VIII, 21.

309. *crescentia tecta*; v. ad VII, 676. — 310 sqq. *ovans victor*, Vulcanus, h. e. ignis. — *exundante vapore Ad cælum*; v. ad II, 631. — *lambit*, ut ap. Virg. Æn. II, 684, et III, 574.

316... 319. Ab altera parte navibus Romanorum non minus detrimenti inlatum est Archimedis arte.

320. Describitur machina Archimedis, qua navibus hostium nocuit, *tolleno*, Gr. καρχήσιον. Vide Liv. XXIV, 34; Polyb. VIII, 7 (ubi conf. Schweigh.); Athenæus, V, p. 208; Plut. in Marcello, Opp. T. I, p. 306, edit. Frft. Tzetz. Chil. II, 35; Oribas. de machinam. VI, 24.

322. *Uncæ tela manus*, mox *ungues curvi ferri*, et v. 327, *chalybs morsusque tenaces*. Livio l. l. dicun-

Bellantes curvi rapiebat in aera ferri
Unguibus, et mediam revocata ferebat in urbem.
Nec solos vis illa viros, quin sæpe triremem
Belligeræ rapuere trabes, quum desuper actum
Incuterent puppi chalybem morsusque tenaces.
Qui, simul adfixo vicina in robora ferro
Sustulerant sublime ratem (miserabile visu!),
Per subitum rursus laxatis arte catenis
Tanta præcipitem reddebant mole profundo,
Ut totam haurirent undæ cum milite puppem.
His super insidiis angusta foramina murus
Arte cavata dabat, per quæ confundere tela
Tutum erat, obposito mittentibus aggere valli.
Nec sine fraude labos, arta ne rursus eodem

325. *vis ulla* Col. *vix illa, quin s. t.* Put. *Nec solos fixura viros* suspicabatur N. Heins. — 327. *tenaci* Col. — 334. *cum fundere* Col. *clam fundere* conj. Burm. et recepit Lefeb. Recte, puto. Sic in loco Livii, quem in notis laudavimus, *pars sagittis, pars scorpionibus ex occulto petebant hostem.* — 335. *adposito* Put. non improb. Drak. ut positum sit pro vicino, proximo, de quo vid. Gronov. ad Senec. Epist. IV. — 336. *Tum sine* priscæ edd. Mox *artæ viæ* malebat N. Heins. et v.

tur *ferrea manus;* Polyb. VIII, 8, *χεὶρ σιδηρᾶ ἐξ ἁλύσεως δεδεμένη;* Plut. in Marcello l. c. *χεῖρες σιδηραῖ ἢ στόματα εἰκασμένα γεράνων*, et *harpagones* aliis. — *aggere muri;* v. ad lib. I, 265.

323. *Bellantes*, milites e navibus adreptos Silius de suo addidit: Livii narratio ad naves tantum correptas et in mare depressas pertinet, quam poeta, vss. 326... 332, luculenter et eleganti ornatu expressit; Ernesti. Sed congruit Polybius, ex quo Livius etiam sua hausit, lib. VIII, c. 9: Οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ ταῖς χερσὶ ταῖς ἐκ τῶν μηχανῶν ἐκακοποίουν· σὺν αὐτοῖς γὰρ τοῖς ὅπλοις τοὺς ἄνδρας ἐξαιροῦντες ἐρρίπτουν. — *morsus tenaces;* cf. ad VII, 624. — *angusta foramina*, ap. Liv. *cava*, gallice *meurtrières;* extriusecus *arta*, apud Liv. *cubitalia*, introrsum vero laxiora. Ed. — 330. *Per subitum;* v. ad VII, 527.

333. Archimedes, « ut sui vulnere intacti tela in hostem ingererent, murum ab imo ad summum crebris cubitalibus fere cavis aperuit, per quæ cava pars sagittis, pars scorpionibus modicis ex occulto petebant hostem. » Liv. l. c. Cf. Polyb. VIII, 7, ibique Schw. et Plut. l. l. *His super insidiis;* conf. ad I, 60 in Var. Lect.; Virgil. Æn. IX, 534.

334. *confundere tela*, pro simpl. fundere, Drak. vel sine ordine jacere, Burm. qui tamen perperam confert Horat. Od. I, xvii, 23, et Val. Fl. V, 581, ubi v. ejus not. Cf. Var. Lect. — 335. *aggere valli;* v. ad I, 265.

Adnabat centum latè Sidonia velis
Classis subsidio, et scindebat cærula rostris.
Erigitur subitas in spes Arethusia proles,
Adjungitque suas, portu progressa, carinas.
Nec contra Ausonius tonsis aptare lacertos
Addubitat, mersisque celer fodit æquora remis.
Verberibus torsere fretum : salis icta frequenti
Albescit pulsu facies, perque æquora late
Spumat canenti sulcatus gurgite limes.
Insultant pariter pelago : ac Neptunia regna
Tempestate nova trepidant : tum vocibus æquor
Personat, et clamat scopulis clamoris imago.
Ac jam diffusus vacua bellator in unda

365. Hæc nihili esse putabat N. Heins. qui conj. *clangoris imago*, vel *et clamat scopulis vaga Martis imago*, vel *ingeminat scopulis clamoris imago*, vel denique *icta redit scopulis clamoris imago*, ut apud Ovid. in Liv. v. 220, *Tunc vox adversis collibus icta redit*. Lefeb. contra miratur, versum elegantissimum displicuisse Heinsio dormienti, quum *clamare* pro *resonare* solenne sit apud antiquos. Id quidem neque nos ignoramus, vid. ad III, 471. Sed *clamorem clamare* quis umquam dixit, vel dici ferat? Forte reponendum *clangit*, h. e. resonat; nisi potius vera lectio *resilit* culpa librariorum excidisse censenda est, et vicina vox *clamoris* peperit inportunum *clamat*. Olim suspicabar *plaudit*, vel *plangit scopulos*.

510... 774, sed non absurdus ut Lucanus; Lefeb. — *Teucros*, Romanos, et *Sidonia classis* pro Punica.

354. « Bomilcar edoctis Carthaginiensibus, in quanto res Syracus. discrimine esset, cum centum navibus post paucos dies redit, » Liv. XXV, 25. At v. cap. 27. — 355. *cærula*, ut I, 21. — *rostris scindebat*, ut VII, 411. Ut gravius hostiles naves vulnerarent, aqua per rimam succedente, rostra depressa habebant, non exstantia super aquas; Cellar. e Schefferi Mil. nav. II, 5.

356. *Arethusia*, Syracusana. Cf. ad v. 53. — 358. *tonsis aptare lacertos*; cf. XI, 489, et XIII, 241.

360 seq. *Verberibus torsere fretum*, mare. Conf. ad lib. XI, 490. Graphica imago commotæ remis aquæ, obruta illa quidem coloribus, at non sine arte facta, Ern. — *salis facies*, maris superficies, ut mox *æquora*. — 363. *Insultant pariter pelago*. Conf. XI, 489, et XIII, 241. — 365. *imago*, Echo. Vid. Cerda ad Virgil. Ge. IV, 50; Jani ad Horat. Od. I, XII, 4; XX, 8, et Interpretes Valerii Flacci lib. III, 597. — 365. *clamat*; vide Var. Lect.

366... 370. Classes utrimque in semicirculum et cornua disposuerant; Cell. Luxuriosior poeta est, nec tamen moderatius eadem pinxit Lucan. III, 529 sq. Ern. — *diffusus*,

Cornibus ambierat patulos ad prælia fluctus,
Navali claudens humentem indagine campum.
At simili curvata sinu diversa ruebat
Classis, et artabat lunato cærula gyro.
Nec mora : terrificis sævæ stridoribus æris,
Per vacuum late cantu resonante profundum,
Incubuere tubæ, quîs excitus æquore Triton
Expavit tortæ certantia murmura conchæ.
Vix meminere maris; tam vasto ad prælia nisu
Incumbunt proni, positisque in margine puppis
Extremæ plantis nutantes spicula torquent.
Sternitur effusis pelagi media area telis,
Celsaque anhelatis exsurgens ictibus alnus

Withof. emend. *et reboat scopulis*, etc. — 368. *viventem* Ox. solenni lapsu librariorum, vid. sup. ad I, 259. — 369. *Ac* Col. — 370. *arabat* Col. *arquabat* conj. N. Heins. ut *arquatum* h. e. arcuatum *curvamen Iridis* ap. Ovid. Met. XI, 590, ubi vid. Heins. — 371. *terrifici* malebat N. Heins. — 372. *vastum* forte leg. pro *vacuum*, quæ vox præcessit v. 366. Deinde *late* Put. Vulg. *latæ*. — 373. *Increpuere* (ut V, 188; XVI, 95; Virg. Æn. IX, 504) recte haud dubie emend. Gron. Obss. III, 7, prob. N. Heins. qui et conj. *Incinuere*. Vulg. lectio non ferenda, quoniam mox sequitur *Incumbunt*. — 374. *tortæ ad certantia* Gryph. et Dausq. Male!

sparsus, dispersus. — 367. *Cornua* aciei *ambiunt fluctus*, ut mox *curvata sinu classis* et *lunato gyro*. — 368. *indago* propr. venatorium verbum, de quo v. ad XIII, 141. — *humentem campum*, mare. Cf. sup. ad v. 253. — gallice dicimus, *la plaine liquide*. Ed. — 370. *cærula*, ut I, 21. — *artabat*, claudebat, vel, ut ap. Virgil. Æn. IV, 582, *latet sub classibus æquor.*

371. sqq. *sævæ tubæ incubuere*; v. Var. Lect. — *stridoribus* de tuba. v. Burm. ad Val. Fl. VI, 28.

374. *murmura*, sonum tubarum. — *certantia conchæ*, cum concha sua ejusque sono. Cf. ad I, 234. — *conchæ*, buccinæ, quam Triton inflat, ut ap. Virg. Æn. VI, 171 sq. (quem locum Silius in mente, vel ante oculos habuisse videtur) X, 209; Ovid. Met. I, 333 sq.; Lucan. IX, 348 seq. *tortæ conchæ*, quam Græci *στράβηλον* vocant, et Lycoph. vers. 250, *στρόμβον*, D. Heins. qui multa docte, ut solebat, sed parum apte disputavit.

375 sqq. Imago atrociter pugnantium ex summo puppium margine (unde *nutantes*, in tam incertis vestigiis); et singula ad naturam apte adumbrata; Ern. Luxuriantior Lucan. III, 567... 582. — *Vix meminere maris*, sc in mari, non in terra pugnare.

378. *area pelagi*, superficies. — *media*, inter duas classes. — 379 seq. *anhelati ictus*, de remigibus

Cærula nigranti findit spumantia sulco.
 Ast aliæ latere atque incussi roboris ictu
Detergent remos : aliæ per viscera pinus
Tramissis ipso retinentur vulnere rostris,
Quo retinent. Medias inter sublimior ibat
Terribilis visu puppis, qua nulla per omne
Egressa est Libycis major navalibus ævum.
Sed quater hæc centum numeroso remige pontum
Pulsabat tonsis; veloque superba capaci
Quum rapidum hauriret Borean, et cornibus omnes
Conligeret flatus, lento se robore agebat,
Intraret fluctus solis si pulsa lacertis.

381. *latere* Colon. et Rom. 2; *lattere* Put. Vulgo *laceræ:* sed si ipsæ laceræ quomodo aliarum remos potuerunt detergere, utpote invalidæ; N. Heins. — 387. *Acta quater centum* emend. N. Heins. cui τὸ *sed* inportune hic videbatur inculcatum. *Nam quater hæc* tacite edidit Lefeb. eamdem haud dubie ob causam; conf. not. — 389. *Borean*, pro vulg. *Boream*, ex emend. N. Heins. qui ita versui consuluit. — 390. *robore* Col. et Oxon. Vulgo *corpore*. — 391. *Intraret fluctu*, h. e. fluctui, emend. N. Heins. sed vid. ad VI, 498. Deinde *se* pro *si* Oxon. Sed, nisi aliquid desit, *ceu* scribendum censebat N. Heins. prob. Drak. qui h. l. ita interpretatur : Navis Punica tantæ magnitudinis ac ponderis erat, ut, quamvis universis velis, iisque satis magnis, omnes auras conligeret, non citius tamen progrederetur, quam alia quævis, quæ solis remis propellebatur. Recte, puto; et ita quoque Ern. qui tamen vulgatam lectionem eodem adcepit sensu, quem non admittit. Nihil quidem mutandum videbatur Lefeb. cujus nota est hæc : « Non intellexerunt Heins. et Drak. Dic, hæc puppis, quæ superbiebat, quum omnes flatus

sub labore remorum anhelantibus; ex naturæ veritate expressum, ut et *nigrans sulcus:* nam sulcus mari inpressus umbram nigricantem et lumen efficit, quibus etiam pictores fluctus designant; Ern. — *alnus*, navis. Conf. supra ad III, 458.

381. Naves navibus conliduntur. — 382. *Detergent*, frangunt, *remos*, ut παρασύρειν τοὺς ταρσοὺς dixit Diodor. XI, 18. Cf. Scheffer. Mil. nav. III, 6, et Freinshem. Ind. in Flor. 383 seq. Comparant Lucan. III, 564.

385. *puppis*, navis Himilconis. Bruti prætoriam navem Lucanus, III, 535 seq. moderatius notavit; Ern. — 387. *Sed* h. l. pro *nam* positum videtur, ut δὲ pro γὰρ apud Hom. Odyss. α, 433 (ubi v. Eustath.), δ, 468; Hesiod. Scut. Herc. 251. Cf. Arnaldi Animadv. crit. p. 5. — 389. *cornibus* antennarum, lignorum transversorum in malo, a quibus vela pendent, ut apud Virg. Æn. III, 549; V, 832, et hinc pro ipsis velis. Verba *lento robore*, non ad remos, sed, ut v. 381, et ap. Lucan. III, 563, ad totam navem referenda; Drak. — 391. Vid. Var. Lect.

Procurrunt levitate agili, docilesque regentis
Audivisse manum, Latio cum milite puppes.
Has ut per lævum venientes æquor Himilco
In latus obliquas, jussamque incurrere proram
Conspexit, propere Divis in vota vocatis
Æquoris, intento volucrem de more sagittam
Adsignat nervo : utque oculis libravit in hostem,
Et calamo monstravit iter, diversa relaxans
Brachia, deduxit vultu comitante per auras
In vulnus telum, ac residentis puppe magistri
Adfixit plectro dextram; nec deinde regenda
Puppe manus valuit, flectenti inmortua clavo.
Dumque ad opem adcurrit ceu capta navita puppe,
Ecce iterum fatoque pari nervoque sagitta,
In medium perlapsa globum, transverberat ictu
Orba gubernacli subeuntem munera Taurum.

velo capaci hauriret, non nisi lente se agebat, si solis remis ageretur; tanta erat moles. Videtur τὸ *si* pro *ac si*, *velut si*, positum adcepisse, quod tamen nullo exemplo probari potest. Withof. *quasi* pro *si* substituendum censebat. — 400. *diduxit* Col. Sed *deduxit* stans in *puppi sublimiori*; conf. v. 384 seq. — 401. *ac*, non *et*, Col. ac Put. — 403. *flectendo* scribendum putabat Gronov. Obss. III, 7, vel *flectenti* pro *flectendo* positum esse, ut Lævius *curis intolerantibus* pro *intolerandis* dixerit, de quo vid. Gell. XIX, 7; *flectendo* recepit Cell. Sed recte jam monuit N. Heins. nulla opus esse mutatione, quum sensus sit, *clavo* puppem *flectenti*; et *flectendo clavo* durum esse, quum proxime præcesserit *regenda puppe*. Vulgatam quoque lect. firmavit Drak. ex Lucan. III, 555. — 407. *gubernandam*

392 sq. Cf. Lucan. III, 553 sqq. — *puppes dociles regentis audivisse*, audire, *manum*, naves Romanorum minores ac leviores, triremes, quæ facile regi possunt. Comparant Lucan. III, 594, et Virgil. Georg. I, 514. Ἅρματα πεισιχάλινα, dixit Pind. Pyth. II, 21.

394. Ap. Liv. XXIV, 36, et XXV, 27. — *Bomilcar* est præfectus Punicæ classis. — 395. *jussam;* conf. ad IX, 504. — 396. *divis in vota vocatis;* v. ad II, 115, et Heins. ad Val. Fl. II, 577. — 397. seq. Graphice adumbratur ars sagittandi, ut II, 126 seq. — 398. *Adsignat nervo*, inponit arcui. — *oculis librat*, qui collimat; Ern. Simile hoc illi, XII, 568, *intrat urbem oculis;* Drak. — 399 seq. *relaxans diversa brachia* dicitur, qui arcum tendit, altera manu summum arcum tenens, altera nervum adducens; Ernest. Immo, qui sagitta emissa utramque manum reducit, et illam, qua summum tenuit arcum, et hanc, qua eum intendit et remisit. — 401... 407. Conf. Lucan. III, 592, 602. — 402. *plectro*, clavo, gubernaculo, ut inf. v. 548.

Inrumpit Cumana ratis, quam Corbulo ductor
Lectaque complebat Stabiarum litore pubes.
Numen erat celsæ puppis vicina Dione.
Sed superingestis propior quæ subdita telis
Bella capessebat, media subsedit in unda,
Divisitque fretum : clamantum spumeus ora
Nereus inplet aquis, palmæque, trahente profundo,
Luctantum frustra summis in fluctibus exstant.
Hic, audax ira, magno per cærula saltu
Corbulo transgressus (nam textam robore turrim

Tell. *gubernanai* Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. quem errorem inde ortum suspicatur Drak. quod in scriptura Longobardica literæ *cl* et *d* difficulter distingui possint; conf. ad II, 52. — 409. *Lectaque* Col. et Oxon. h. e. delectu habito conscripta. *Lescaque* Put. Vulgo *Lætaque*. Deinde *complebant* Put. venuste, judice N. Heins. Denique *stabularum* Oxon. et Put. cum veterrimis edd. *Baiarum litore* conj. N. Heins. quod Baiæ Cumis vicinæ, Stabiæ autem, quamquam Campani litoris oppidum, satis tamen iis remotæ fuerint. Sed Drak. bene hæc notavit : « Vix verosimile videri potest, librarios indoctos notissimam vocem *Baiarum* in minus notam *Stabiarum* commutasse : quare si quid h. l. mutandum, legam potius versu præc. *Campana* pro *Cumana*. » — 410. *Nomen* Col. *subducta* pro *vicina* Parm. *Numen erat celsæ puppi Lucrina Dione* conj. N. Heins. cui vulgatum certe non de Venere Erycina, sed Lucrina, Baiis, non Stabiis vicina (vid. Stat. Silv. III, 1; Martial. XI, 81, et Heins. ad Ovid. Met. X, 558), intelligendum videbatur; *celsæ puppi vicina* reposuit et junxit Lefeb. — 413. *clamantem* primus edidit Marsus, *damnatum* R. 2, et Mars. in comment. — 416. *iræ* optime in Ven. ed. Marsi legi

409. Vid. Var. Lect. — 410. *Numen*, præsidium, seu tutela navis, quæ semper in puppi, et vel Deus, vel Dea est; ut contra παράσημον, seu insigne, a quo navis nomen adcipiebat, in prora, effigies dei, vel herois, vel animalis, vel aliarum rerum. Sed nonnumquam utrumque ejusdem signi erat, et navi nomen dabat. Cf. v. 437 sqq., 543, 565 sqq.; Cerda et Heyne ad Virg. Æneid. V, 116 sq., 663; X, 171; Heins. et Harles. ad Ovid. Trist. I, x, 1; Meurs. ad Lycophr. Cassandr. v. 110, 1299; Intpp. Val. Fl. I, 301; Petron. Sat. c. CV et CVIII; Senec. Agam. 423; et Acta Apost. XXVIII, 11. — *Dione*, Venus. Vid. ad IV, 106. — *vicina* Romanis in Sicilia bellum gerentibus, propter templum ejus in Eryce; Mars. Dausq. Cell. Drak. Ern. Cf. Var. Lect. et sup. ad VI, 697.

411. *propior* navis Romana. — 412. *subsedit*, mersa est, et sic *divisit* mare. Cf. Lucan. III, 630 sq. cujus tamen ingenium nimis luxuriat. — 414. *Nereus*, mare. — 416. Corbulo navem mersam ulturus ignes in magnam Himilconis navem conjicit; Cell.

417 sq. « Junctæ naves binæ ad quinqueremes turres contabulatas machinamentaque alia quatiendis muris portabant, » Liv. XXIV, 34. Machinas has navibus inpositas

Adpulerant nexæ ferri compage triremes)
Evadit tabulata super, flammaque comantem
Multifida pinum celso de culmine quassat.
Inde atros alacer pastosque bitumine torquet,
Amentante Noto, Pœnorum aplustribus ignes.
Intrat diffusos pestis Vulcania passim,
Atque inplet dispersa foros : trepidatur omisso
Summis remigio; sed enim tam rebus in artis
Fama mali nondum tanti penetrarat ad imos.
At rapidus fervor, per pingues unguine tædas
Inlapsus, flammis victricibus insonat alveo.
Qua nondum tamen inpulerat vim Dardana lampas,

testatur N. Heins. sed negant Draken. et Lefeb. — 422. *Amentante* Col. Vulgo *Adventante* inepte, etsi defendat Dausq. et ex Virg. Ge. IV, 192, expressum putet. *Augmentante* emend. D. Heins. *Adjutante* post Dausq. N. Heins. ad Claud. Cons. Manlii Theod. 321, qui tamen in not. ad nostrum loc. τὸ *Amentante* præfert, quum nihil elegantius dici possit. — 425. *jam* pro *tam* recte, opinor, scribendum videbatur N. Heins. — 427. *At* Col. R. 1, Parm. Med. Ben. al. *Ac* Ox. et Put. Vulgo *Et*, quod primum in Marsi Ven. sec. operarum errore editum fuit. — 429. *inpulerat* Put. ut ap. Ovid. Met. XII, 552; conf. Heins. ad Claud.

sambucas potissimum fuisse, docent, a Dausq. jam laudati, Plut. in Marcello (Opp. T. I, pag. 305, ed. Frft. ὑπὲρ δὲ μεγάλου ζεύγματος νεῶν ὀκτὼ πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένων μηχανὴν ἄρας; et p. 306, ἣν δὲ ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τοῦ ζεύγματος ἐπῆγε μηχανὴν, σαμβύκη μὲν ἐκαλεῖτο δι' ὁμοιότητα τινὰ σχήματος πρὸς τὸ μουσικὸν ὄργανον), et Polyb. VIII, 6... 8, ubi vid. Schweighæus. V. Cl. et ad V, 37, qui de sambucis docte ac copiose disseruit.

419. *tabulata* turris, *crescentia tecta* sup. v. 309. — *flamma comantem*; vid. ad VI, 184. — 420. *pinum*, facem. Vid. ad X, 549, et sup. v. 303. — *Multifida* proprie fax, quo facilius flammam concipiat, ut ap. Ovid. Met. VIII, 644, et Senec. Med. 111. — 421. *bitumine pastos*, pingues, ut ap. Val. Fl. III, 124, ubi v. Burm. Cf. inf. v. 427, et Lucan. III, 681. — 422. *Amentante Noto*, vento adjuvante flammas tædarum, quemadmodum amentum auget vim hastilium. Cf. ad I, 318; IV, 14, et inpr. IX, 508 sq.; Lucan. VI, 221; Ernesti clav. Cic. et Heins. ad Claudian. Cons. Manlii Theod. 321; Lefeb. contulit ἀνεμοτρεφὲς ἔγχος, Hom. Iliad. λ, 256, ubi v. Köppen. — *aplustribus*, in *aplustria*, de qua voce v. ad X, 324, et Ernesti clav. Cic.

424. *foros*, tabulata navis. Vide Salmas. ad Solin. p. 646. — 425. *Summis*, qui in superiori parte navis erant, ut mox *imi*, qui in carina versabantur; Ern. *rebus in artis*; v. ad II, 103, et V, 477, in V. L.

428. *insonat* crepitans. — *alveo*, in carina. Cf. ad XII, 522, in V. L.

429 sq. *Dardana lampas*, tædæ

Parcebatque vapor, saxorum grandine dirus
Arcebat, fatumque ratis retinebat Himilco.
Hic miser, igniferam dum ventilat aere pinum,
Murali saxo per lubrica sanguine transtra
Volvitur in fluctus, Lychæi vulnere, Cydnus.
Fax nidore gravi fœdavit comminus auras,
Ambusto instridens pelago. Ferus inde citatum
Missile adorata contorquet Sabrata puppe.
Hammon numen erat Libycæ gentile carinæ,
Cornigeraque sedens spectabat cærula fronte,
« Fer, pater, adflictis, fer, ait, Garamantice vates,
Rebus opem, inque Italos da certa effundere tela. »
Has inter voces tremulo venit agmine cornus,
Et Neptunicolæ transverberat ora Telonis.

Paneg. Manl. Theod. v. 325. Vulgo *intulerat*, quod restituit Lefeb. — 434. *Lycchæi* Col. unde *Lychæi* scripsit Drak. *Luchei* Oxon. R. 1, Parm. Med. Vulg. *Lichei*. Deinde *Cidus* Put. et *Ciclus* Oxon. R. 1, Parm. Med. Conf. ad III, 338. — 437. *Sabraca* Put. *Sabatra* malebat N. Heins. quod Africæ civitatis nomen sit. Ea tamen *Sabrata* potius dicitur, et hæc est vulgata lectio, quam revocavi. *Sabratha* edidit Drak. sine auctoritate; conf. ad III, 256. Possis et *Sabatha*, quæ est urbs Sabæorum et caput regni in Arabia. Ceterum pro *adorata* legendum crediderim *ab aurata... puppe*, ut ap. Virg. Æn. X, 171, *aurato fulgebat Apolline puppis*. Et tutela et insigne navis ex auro, vel ebore, vel simili materia esse solebat.

Rom. Cf. v. 450. — *Qua... Parcebat vapor*, argute dictum pro, quæ in loca fumus nondum penetraverat, adeoque adcedi sine periculo suffocationis poterat; Ern. — *saxorum grandine*, v. ad I, 311. — *Arcebat* Romanos, vel potius *fatum ratis*, interitum.

432 sqq. *pinum*, ut v. 420. — *Lychæi vulnere*, inlato a Lychæo, h. e. *saxo*, quo Lychæus eum vulneraverat, percusserat. Drakenb. bene comparavit Virg. Æneid. II, 436; Mel. II, 7 (ubi *Romana clades* dicitur, quam Romani intulere Pœnis), et Gell. IX, 12.

437. *Sabrata* nomen Pœni militis, ductum ab Africæ opp. de quo v. ad III, 256. Conf. ad I, 306 in Var. Lect. — *adorata puppe*, precibus fusis ad Jovem Hammonem, Deum tutelarem navis. Conf. ad v. 410, et h. l. Var. Lect. Vide quæ notavimus ad Æn. X, 171. Ed. — 438 sq. Cf. ad I, 414 sq., et III, 10.

441. *certa tela*, v. ad II, 112. — 442. *agmine*, ut XI, 284, ubi vid. not. — *cornus*, ut II, 124. — 443. *Neptunicolæ*, mare incolentis, *Telonis*: quibus verbis poeta adlusit ad Telonem, qui Capreis regnavit; Mars. et Cell. Cf. ad VIII, 541. — *Telon* nomen gubernatoris ap. Lucan. III, 592.

Urguebant nihilo levius jam in limine mortis,
Quos fuga præcipites partem glomerarat in unam
Puppis adhuc vacuam tædæ : sed proxima cursu
Fulmineo populatus inevitabilis ardor
Conreptam flammis involvit ovantibus alnum.
Primus, ope æquorei funis delapsus in undas,
Qua nondum Stygios glomerabat Mulciber æstus,
Ambustus socium remis aufertur Himilco.
Proxima nudarunt miserandi fata Batonis
Desertam ductore ratem : bonus ille per artem
Crudo luctari pelago, atque exire procellas.
Idem, quid Boreas, quid vellet crastinus Auster,
Anteibat : nec pervigilem tu fallere vultum,

444. *Urguebant* Col. quod et conj. Gron. Obss. III, 7. Vulgo *Urgebat*. — 449. *æquoreas in undas* forte rectius judice N. Heins. — 452. *Batonis* Col. nomen Pannonicum; N. Heins. *Baconis* Parm. Vulgo *Bathonis*. — 454. *obluctari* malebat N. Heins. Sed conf. IX, 553, et not. ad I, 234. — 456. Pro *Anteibat* poeta forte scripsit *Callebat*, vel *Anticipans*, vel *Anticipat*, scilicet mente, ut ap. Cic. Nat.

444. *Urgebant* telis Romanos et cœptis instabant *nihilo levius* Pœni, *quos fuga*, etc., etsi jam erant in *mortis limine*, h. e. summo ac præsente periculo, ut sup. V, 423, et ap. Lucret. VI, 1155, 1206.

445. Cf. Virgil. Æneid. IX, 539 sq. — 446 seq. *Fulmineo cursu;* v. ad I, 421. — 448. *alnum*, ut vers. 379. — *flammis ovantibus*, ut *victricibus*, v. 428. — Vide inf. quæ notamus ad vs. 559. Ed.

449. Cf. Scheffer. de mil. nav. II, 5. — 452. *fata*, mors. Post Himilconem misere periit Bato, gubernator navis. — 453 sq. Bene comparant Lucan. III, 592 sq. Cf. et sup. I, 687 seq., et IV, 713 seq. Tria præcipue laudantur, ars navis gubernandæ, quum tempestas est in mari; scientia ventorum, et peritia siderum; Ern. — *Bonus luctari*, ut ap. Virg. Ecl. V, 1, 2 (ubi vid. Heyne), et sup. I, 681. — *Crudo*, aspero, sævo. Vid. ad I, 405. Sic apud Virgil. Æn. V, vs. 69, *crudo cestu*, ad quem locum vide notas. Ed. — *luctari pelago*, vid. ad I, 234. — *procellas exire*, vitare, declinare; metaphora e gladiatoria re ducta. Conf. Lucret. V, 1329; VI, 1217; Intpp. Virg. Æn. V, 438, et Gifan. Ind. Lucret.

456. *Anteibat*, ante sciebat, præsciebat; quæ tamen verbi vis non alio exemplo firmari potest. Providebat; Mars. *Anteire* est aliquid, antequam fiat, deprehendere, ab iis, qui fugitivos certis itineribus anteibant, ut fugam eorum sisterent, et eorum propositum resciscerent; Barth. Adv. XXII, 14. Conf. Burman. ad Val. Fl. I, 31. Ernesti exponit : præstabat scientia ventorum. Recte, si cum *scire*, vel alio verbo jungere-

Obscuro quamvis cursu, Cynosura, valeres.
Is, postquam adversis nullus modus, « Adcipe nostrum,
Hammon, sanguinem, ait, spectator cladis iniquæ. »
Atque, acto in pectus gladio, dextra inde cruorem
Excipit, et large sacra inter cornua fundit.
Hos inter Daphnis, deductum ab origine nomen
Antiqua, fuit infelix, cui linquere saltus,
Et mutare casas infido marmore visum.
At princeps generis quanto majora paravit
Intra pastorem sibi nomina! Daphnin amarunt
Sicelides Musæ : dexter donavit avena
Phœbus Castalia, et jussit, projectus in herba

D. I, 27. — 460. *inde* Put. et vetustiores edd. Vulgo *deinde*, claudicante versu. — 465. *parabit* Put. *paravit* R. 1, Parm. Med. — 466. *Inter pastores* emend. N. Heins. non improb. Drak. *Intra pastores* edidit Lefeb. qui hæc notavit : « *Intra* notat habitum vel perpetuum quid. Non tantum erat inter pastores, sed et pastor ipse intra pastores : ut in Celso Præf. p. 17, ed. Krause, *medicina intra usum est... ipsi intra professionem.* »

tur, ut sup. V, 355; sed h. l. nude ponitur. Cf. Var. Lect. — 457. *Cynosura;* v. ad III, 665. — 461. *inter cornua* Hammonis, picti vel cælati in puppe; Cell.

462. *Hos inter,* qui in et cum nave Himilconis peribant, *Daphnis* flammis confectus moritur (cf. v. 476), progenies formosi in Sicilia pastoris, qui poetæ, sedulo præsertim talia anquirenti, et, quum nomina fingeret, ea maxime deligenti, in quibus ornatus poetici materia exstaret, facile occurrere poterat, quum in Sicilia versaretur; Ernest. De Daphnide, Siculo pastore, v. Intpp. ad Ovid. Met. IV, 276 sq.; Timæus ap. Parthen. Erot. c. 29; Heyne ad Virgil. Ecl. V, in Argum. et, quos hic laudat, Theocrit. Id. I, VII, XIX; Diodor. IV, 84 et 86; Ælian. V. H. X, 18, ibique Intpp. — 463 seq. *cui visum,* ᾧ ἔδοξε. — *infido marmore,* cum periculoso mari, h. e. navali bello se inplicuit, quum potuisset in casis et silvis, exemplo progenitoris (*principis generis*), tutus latitare; Cell. Ἅλα μαρμαρέην, dixit Hom. Iliad. ξ, 273.

465. Daphnis Siculus carminis bucolici inventor. Vide Diodor. l. l. et al. Præstantia carminis ejus pulchris, sed notis coloribus adumbratur.

466. *Intra pastorem*, in vita pastorali, Mars. et Ern. pastoritia sua vita et fortuna contentus, Barth. Adv. XXII, 14, ubi monet, *intra rem* v. c. *fortunam esse* dici pro, ea esse contentum, ut apud Prop. III, IX, 2, et *pastorem* pro pastoritia fortuna, ut *Hannibalem* pro furore ejus sup. I, 346, et *juvenem* pro ætate juvenili VII, 596. Conf. Var. Lect. — 467. *dexter,* ut V, 227. — *avena,* fistula pastoris. — 468. *Castalia;* cf. ad XI, 482.

Si quando caneret, lætos per prata, per arva
Ad Daphnin properare greges, rivosque silere.
Ille ubi, septena modulatus arundine carmen,
Mulcebat silvas, non umquam tempore eodem
Siren adsuetos effudit in æquore cantus;
Scyllæi tacuere canes; stetit atra Charybdis;
Et lætus scopulis audivit jubila Cyclops.
Progeniem hauserunt et nomen amabile flammæ.
Innatat ecce super transtris fumantibus asper
Ornytos, ac longam sibimet facit æquore mortem;
Qualis Oiliades, fulmen jaculante Minerva,

470. *rivosque cieri*, vel *citari* conj. N. Heins. At sensus hoc loco est, quod Drakenborch. jam monuit, canente Daphnide fluvios aquarum murmura continuisse, et ad vocem ejus inmobiles stetisse, ut apud Ovid. Fast. II, 84, et Propert. III, 1, 41, 42, al. III, II, 1, 2, ubi vid. Broukh. — 475. *sedavit jubila Cyclops*, h. e. cantus suos continuit et compressit intentus audiendo pastori, emend. Gronov. Obss. III, 7, non inprob. Drak. quia *jubilum* nullibi ponatur de carmine, quod laudem mereatur; conf. tamen not. *læta e scopulis audivit* conj. N. Heins. At neque huic, neque Drak. et Ern. vulgata lectio displicuit; *lentus audivit* reposuit Lefeb. coll. VII, 440, et Virgil. Eclog. I, 4. — 479. *Oiliades*

469 sq. Conf. XI, 440 sqq.; 464 sq. — 471. *septena arundine*, fistula septem cannis disparibus compacta; de qua v. Cerda ad Virg. Ecl. II, 36, et Broukh. ad Tibull. II, v, 31, 32. — 472. *Mulcebat silvas*, ut ap. Virg. Æneid. VII, 34. — 473. De cantu et forma *Sirenum* nota fabula. Vid. Heyne ad Apollod. p. 37, et Hermanni Mythol. T. I, p. 376. — *Siren* (Sirenes) *non eodem tempore* cecinit, sed tacuit admiratione capta. — *effudit*, fudit. Cf. ad XII, 292.

474 sq. Cum judicio Silius nunc maxime e tractu Siculo, in quo carmen versabatur, Scyllæos canes, Charybdim et Cyclopes adpellavit, cantum Daphnidis admiratos; Ern. Sic et *Sirenas*, quæ proprie sunt tres petræ non longe a Capreis. Vid. Heyne ad Virg. Æn. V, 864 sq. — De *Scylla* et *Charybdi*, v. ad II, 306 sq. — *Charybdis atra*, sæva, ut *inplacata Charybdis* apud Virgil. Æneid. III, 420, vel propter colorem maris in inpetuosiore undarum fluxu ac vortice.

475. *jubila*, quod jam Drak. notavit, propr. feri clamores, ut et *jubilationes* apud Apul. Met. VIII, p. 209, ed. Elm. (nam *jubilare* est voce rustica inclamare, de quo v. Fest. et Varr.) sed h. l. forte cantus pastorales Daphnidis, ut apud Calpurn. I, 30; VII, 3. Conf. Bocharti Hieroz. II, 23.

477. *asper*, fortis, vel iratus, vel sævus, *Ornytos*, de quo nomine v. Bentl. ad Horat. Od. III, IX, 14. — 478. *longam sibi facit æquore mortem*, moram mortis natando adsequitur. — 479 seq. Silius legit vestigia Virg. Æn. I, 39... 45, ubi

Surgentes domuit fluctus ardentibus ulnis.
Transigitur valida medius, dum se adlevat, alni
Cuspide Marmarides Scyron : pars subnatat unda
Membrorum, pars exstat aquis; totumque per æquor
Portatur, rigido (miserandum) inmortua rostro.
Adcelerant puppes utrimque, atque ora ruentum
Sanguinei feriunt remorum adspergine rores.
Ipse adeo senis ductor Rhœteius ibat
Pulsibus, et valido superabat remige ventos.
Quam rapidis puppem manibus frenare Lilæus
Dum tentat, sæva truncatur membra bipenni,
Ac fert hærentes trabibus ratis incita palmas.
  Sicania Æoliden portabant transtra Podætum.
Hic, ævo quamquam nondum excessisset ephebos,

scripti, R. 1, et Med. *Oliades* Put. *Olides* R. 2, et Marsi Ven. prior. *Oilides* Marsi Ven. 2, omnesque reliquæ edd. ante Drak. — 480. *Urguentes* malebat N. Heins. — 481. *alni* Col. vel potius, Lefeb. teste, tres scripti et R. 2; *alno* Parm. Vulgo *alvi*, prob. Dausq. ut jungantur *medius alvi*. Sic et *medius alni* jungebat N. Heins. (ut *medius teli* sup. I, 307, ubi vid. not.) qui tamen ita maluerit *medium dum se adlevat alni*. — 484. *ferro* pro *rostro* Put. prob. N. Heins. ut sit teli ferrum, quo transfixus fuerit Scyron, non *rostrum*, cui hic nullum putabat esse locum. At vid. not. — 487. *autem* pro *adeo* Put. Deinde *senis* Col. Vulgo *sævis*, quod ex antiqua scriptura *sevis* ortum. — 491. *Ac* Col. *At* Put. R. 1, Parm. Med. *Art fert* Ox. *Aufert* etiam legi posse monebat N. Heins. Sic tamen *Aufertque* scribendum. At *ferri* pro *auferri* dictum, ut sup. I, 361, Drak. — 492. *Podætum*, non *Podetum*, Col. — 493. *ephœbos* vel *ephebos* scripti, R. 2, Marsi et Martini

v. Heyne. — *Oiliades*, Αἴας Ὀϊλῆος, Oilei f. — 480. *Surgentes*, ut I, 646; Drak.

481 seq. Novum et mirum mortis genus : *Scyron, dum se adlevat* ex aqua (nam is quoque natando elabi volebat), *alni cuspide*, rostro navis inruentis ita medio in corpore *transigitur*, ut rostro veluti veruto cuidam inhæreret, atque sic una parte corporis in unda demersa, altera ex undis exstante per mare cum nave ferretur; Ern. ut jam ante Mars. et Cell. *Alnum* perperam de telo adcepere N. Heins. et Lefeb. Cf. ad III, 458, et sup. v. 379, 448. — *Marmarides*, Afer. Cf. ad II, 57.

487 sq. *ductor Rhœteius*, Romanus, Marcellus. Cf. ad I, 115, et II, 51. — *adeo* eleganter παρέλκει, ut I, 20; X, 488, 584; XI, 561; XIV, 488; Drak. — *Pulsibus senis*, sex remigum ordinibus, ut *senis verberibus* ap. Lucan. III, 536. Cf. inf. v. 574. — 489. *frenare*, retinere. — 490 sq. Cf. Lucan. III, 610 sqq.

492. Podæti adolescentis ferocis et Marcellum petentis cædes : locus moratus, imaginem temeritatis et ferocis φιλοτιμίας notans; Ern.

493. *excessisset ephebos*, pro ex

Seu lævi traxere Dei, seu fervida corda
(Nec sat maturus laudum) bellique cupido,
Arma puer niveis aptarat picta lacertis,
Et freta gaudebat celsa turbare Chimæra.
Jamque super Rutula, super et Garamantide pinu
Ibat ovans, melior remo meliorque sagitta:
Et jam turrigerum demerserat æquore Nessum;
(Heu puero malesuada rudi nova gloria pugnæ!)
Dum cristam galeæ trucis exuviasque precatur
De duce Marcello Superos temerarius, hasta
Excepit raptim vulnus letale remissa.
Proh! qualis! seu splendentem sub sidera nisu
Exigeret discum, jaculo seu nubila supra
Surgeret, aligeras ferret seu pulvere plantas
Vix tacto, vel dimensi spatia inproba campi

Herbip. edd. Vulgo *ephebis*. — 500. *summerserat* R. 1, Parm. Med. *turrigeram Nessum* malebat N. Heins. ut *Centauro magna* ap. Virg. Æn. V, 122, quod certe necessarium non esse Drak. probat ex v. 572 et 578. — 505. *Proh! qualem (seu splendentem... velox saltu) decuere labores* refinxit Lefeb. qui tamen hunc locum ita potius corrupit, quam emendavit.

ephebis (Terent. Andr. I, 1, 24), ut *excedere fidem* et alia, vel *exire procellas* sup. v. 455 et similia; N. Heins. et Drak. — 494. *Dei lævi*; cf. ad III, 94. — 495. *Nec sat maturus laudum*, ad gloriam in bello quærendam. Cf. XVI, 657. — 497. *Chimæra* et mox *Nessus* nomina navium, ut inf. v. 516 sq. *Perseus* ac *Io*, et v. 567 sq. *Cyane*, *Siren*, *Europe*, *Nereis*, *Python*, *Hammon*, *Elissa*, *Anapus*, *Pegasus*, *Libya*, *Triton*, *Ætne*, *Sidon*, ab insignibus earum ducta. Cf. ad v. 410, et Virg. Æn. V, 116 sqq.

498 sq. Naves Romanas et Pœnas anteibat remigando; Ernest. *Nessus* nomen navis, propr. Centauri, noti ex Ovid. Met. IX, 101 seq., et Apollod. II, vii, 6, ubi v. Heyne, p. 470 sq.

501. Uberrima sententiarum brevitate elatus versus: O miserum puerum, cui *nova gloria*, h. e. nimia ex novitate gloriæ cupido, suadebat *rudem pugnam*, cui nondum par erat ob juventutem; Ern.

504. *hasta remissa* a Marcello, vel ejus milite.

505. Conf. I, 641 seq. et de his exercitationibus campestribus et gymnasticis generosorum juvenum Horat. Od. I, viii, 3... 12, ubi v. Jani. — *Proh! qualis* quantusque erat! quam variis excellebat artibus! — 506. *Exigeret*; v. ad I, 307 et 642. — De *disco* vid. Jani ad Horat. Od. I. viii, 11. — 507. *Surgeret*, ut lib. VIII, v. 375. Proprie jaculum surgit, in altum fertur. — 508. *spatia inproba*, magna. Vid. ad I, 58.

Transiret velox saltu, decuere labores.
Sat prorsus, sat erat decoris discrimine tuto,
Sat laudis: cur fata, puer, majora petebas?
Illum, ubi labentem pepulerunt tela sub undas,
Ossa Syracosio fraudatum naufraga busto,
Fleverunt freta, fleverunt Cyclopia saxa,
Et Cyane, et Anapus, et Ortygie Arethusa.
  Parte alia Perseus (puppem hanc Tiberinus agebat)
Quaque vehebatur Crantor Sidonius, Io
Concurrunt: injecta ligant hinc vincula ferri,
Atque illinc, steteruntque rates ad prælia nexæ.
Nec jaculo aut longe certatur arundine fusa:
Comminus et gladio terrestria prælia miscent.

509. *decuere* Colon. quod recte probarunt N. Heins. Drakenborch. et Ern. Vulgo *docuere*, male; *nocuere* corrig. Barth. Adv. IX, 3, et Gronov. Obss. III, 7. — 511. *fata* scripti, probb. Gronov. Obss. II, 11, N. Heins. Drakenborch. al. Vulgo *facta*. — 512. *sub umbras* Putean. — 514. *Cyclopea* libri tantum non omnes, vid. ad v. 33. — 515. Ita h. l. ex scriptis restituit N. Heins. ut similes versus bis terve in Virgilio. Vulgo *Cyanes*, ne metrum laboraret, et *Ortygiæ Arethusa*, vel *Arethusæ*. Scribendum tamen crediderim *Ortygies Arethusa*. — 516. Ita Col. recte; *præsens* pro *Perseus* Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. Deinde *puppim hac* Oxon. *puppem hanc* R. 1, Parm. Med. Vulgo *Parte alia præses puppem Tiberinus agebat*. — 517. *vehebatur* Oxon. et Put. Deinde *Crantor* Col. *et auctor* Oxon. Tò *Io* autem est ex emend. N. Heins. qui omnino totum hunc locum restituit. Vulgo legitur *Quaque ferebatur ductor Sidonius, io Conclamant*, quod postremum verbum invexit Nicander; nam *Concurrunt* in omnibus edd. ante Juntinam. Prior vero syll. voc. *io*, quum sit exclamantis, corripitur. — 519. *sternuntque* Put. — 521. *at gladio* reposuit Lefeb. quem sequutus est Ernesti. Vulgata ve-

509. *decuere labores;* cf. XVI, 495, et Ovid. Met. X, 590.

510. *discrimine tuto*, ubi periculum de victoria erat, non de vita, ut in bello; Gron. Obss. II, 11, quem vide. Contentus esse debebat gloria, quam his artibus pacis sibi pepererat.

511. *Cur petebas majora fata*, majorem fortunam, spolium scil. de Consule. — 513. Conf. ad IV, 667, 671. — 514. Conf. I, 156, et ad V, 542. — *freta*, fretum Siculum. — *Cyclopia saxa*, litus Cyclopum saxosum prope Ætnam, ut ap. Virg. Æneid. I, 201, ubi vid. Heyne. — 515. *Anapus* fl. et *Cyane* fons agri Syracusani, notissimi ex Ovid. Met. V, 412 sqq., et Claud. R. P. lib. III, 245 sqq. — *Arethusa* fons *Ortygiæ* ins. ac partis Syracusarum. Cf. sup. ad v. 53 et 181.

516. *Perseus* navis Rom. et *Io* Sidonia, h. e. Punica, ab *Io* Inachi filia. — 518 seq. Conf. omnino Lucan. III, 565 sqq. — 520. *arundine*, sagitta, *longe*, eminus, *fusa*, missa. Vid. ad I, 267. — 521. *præ-*

Perrumpunt Itali, qua cædes prima reclusit,
Monstravitque viam : vastas et mole catenas
Hortatur socios et vincla abrumpere ferri,
Ac parat hostili resoluta puppe receptos
Avehere, et paribus pelago diducere ab armis.
  Ætnæo Polyphemus erat nutritus in antro;
Atque inde antiquæ nomen feritatis amabat.
Ubera præbuerat parvo lupa : corporis alti
Terribilis moles, mens aspera, vultus in ira
Semper, et ad cædes Cyclopia corde libido.
Isque relaxatis membrorum pondere vinclis
Inpulerat puppim, et mergebat gurgite tonsas,
Duxissetque ratem, pressa Laronius hasta
Ni propere duro nitentem exsurgere velox
Adfixet transtro : vix morte incepta remittit.

ro lectio haud dubie exquisitior est : nam *cominus* obponitur τῷ *longe*, et *gladius jaculo*; visque h. l. augetur omissa conjunctione disjunct. *sed*. — 523. *mole* scripti et priscæ edd. ante Marsum, qui primus *Mæla* edidit. *Mela* Cell. *vasta sub mole* conj. N. Heins. et rectius *vasta sed mole* Lefeb. h. e. vasto nisu abrumpere hortatur catenas. Uterque autem æque ac Drakenb. et Ern. hæc verba referunt ad Crantorem, qui hortatus sit socios, etc. quæ ratio admodum dura est. Videtur omnino in hoc versu nomen propr. latere, quod librariorum incuria ac stupore exciderit, ut passim supra vidimus. Pro *et* etiam *sed* vel *at* legendum crediderim. — 530. *multus in ira* opinabatur N. Heins. ut ap. Cic. et alios *multum esse in re aliqua, in opere*, etc. — 534. *Latronius* Col. Sed *Laronii* ac *Laroniæ* nomen apud Juvenalem, et non semel in inscriptt. antt. occurrere, jam monuit N. Heins. — 535. *Tyrio* pro *duro* conj. N. Heins. — 536. *Affixit* Put. et Med. Sed *adfixet*

lia miscent; vid. ad lib. I, v. 69.

524. *Hortatur* Crantor, vel Mela, vel nescio quis. Vid. Var. Lect. — 525. *hostili*, Romana. — *receptos* Romanos, in navem Pœnorum transgressos. — 526. *diducere*, sejungere, *paribus ab armis*, a suis, a sociis. — 527. Consilium illud exsequi conatur Polyphemus, sed a Laronio occiditur. *Polyphemus* miles fingitur oriundus a Cyclope illo, qui notus est ex Virg. Æn. III, 641 sq. et ejusdem feritatis homo. — *Ætnæo in antro*, antris et officinis Cyclopum. Conf. Virg. l. l. et v. 570 sq., ubi v. Heyne.

530. *vultus in ira*, h. e. iratus erat. Per hypallagen pro, ira in vultu; Drak. Lef. et Ern. — 533. *mergebat gurgite tonsas*, remos mari inmittebat, ut navem suam a Romana amoveret. *Gurges* μέγα λαῖτμα ἁλὸς, vel θαλάσσης.

536. Arguta sententia, quales in deliciis habent hujus ætatis poetæ : transfixus hasta et jamjam moribundus Polyphemus pergit remum *ignavum* (languida manu per-

Namque manus servat dum suetos languida ductus,
Ignavum summa traxit super æquora remum.
Perculsi cuneo Pœni densentur in unum,
Quod caret hoste, latus; subito quum pondere victus,
Insiliente mari, submergitur alveus undis.
Scuta virum, cristæque, et inerti spicula ferro,
Tutelæque Deum fluitant: hic robore fracto
Pugnat inops chalybis, seseque in prælia rursus
Armat naufragio: remis male fervidus ille
Festinat spoliare ratem, discrimine nullo
Nautarum interdum convulsa sedilia torquens.
Non plectro ratis, aut frangendæ in vulnera proræ
Parcitur, et pelago repetuntur nantia tela.
Vulneribus patulis intrat mare: mox sua ponto
Singultante anima propulsa refunditur unda.

pro *adfixisset* positum. — 538. *Ignarum remum* conj. N. Heins. quia vox illa ad res inanimales quandoque a poetis transferatur. At vid. not. *summo* Col. *summo* Put. R. 1, Parm. Med. *sompno* Oxon. Deinde *traxit* Col. Ox. R. 1, Parm. Med. et aliæ edd. antt. unde recepi; *atraxit* Put. Vulgo *adtraxit*. — 539. *Percussi* Put. et edd. vetustæ, vid. ad II, 213; *densentur* scripti, R. 2, et Ven. vid. ad IV, 159. Vulgo *densantur*, quod operarum vitio etiam legitur in ed. Drak. — 548. *in vulnera* scripti, R. 1, Ben. Vulgo *in vulnere*, et sic quoque ed. Drak. sed iterum culpa typographi. — 549. *e pelago* malebat N. Heins.

tractum a moribundo, qui proprie ipse ignavus, h. e. debilis erat) movere, ut fit ab his, qui in medio actu et manuum agitatione repente telo occupantur; Ern. Similis ingenii lusus supra XI, 479 sq. — 537. *servat ductus*, pergit remos *ducere*, adducere et movere. Conf. ad I, 334, in Var. Lect. et Gronov. Obss. lib. I, 13. — 538. *Ignavum*, ignaviter, *manu languida*, Drakenb.

539 seq. Imitat. Lucan. III, 647 sqq. — *Percussi Pœni densentur*; v. Var. Lect. — *cuneo*, v. ad IV, 144, in Var. Lect. — 541. *alveus*, navis Rom. — 542. Cf. Virg. Æn. I, 101, 119. — *inerti ferro*, quod nunc sine vi et inutile erat. Cf. ad VII, 629.

543 sqq. *Deorum tutelæ*, imagines in puppe. Vid. sup. ad v. 410. Imitat. Luc. III, 670 sqq. — *robore fracto*, fragmine trabis ligneæ: nam remos abreptos mox commemorat separatim; Ern. — *inops chalybis*, destitutus ferro, telis, gladiis. — *naufragio*, ruinis fragminibusque navis mersæ. — 548. *plectro*, ut sup. v. 402. — *frangendæ in vulnera proræ*, ut ea pro telo uterentur et hostibus vulnera inferrent, quo sensu *in pugnam fregere rates* dixit Lucan. III, 674; Drak.

550. Conf. Lucan. III, 660 seq. Versum 551 Silius addidit, quo

Nec desunt, qui conreptos amplexibus artis
Inmergant pelago, et, jaculis cessantibus, hostem
Morte sua perimant : remeantum gurgite mentes
Crudescunt, ac pro ferro stat fluctibus uti.
Haurit sanguineus contorta cadavera vortex.
Hinc clamor, gemitus illinc, mortesque, fugæque,
Remorumque fragor, flictuque sonantia rostra.
Perfusum bello fervet mare : fessus acerbis

553. *Inpellant pelago* Put. quod rectius videbatur N. Heins. qui et v. 554, *Mole sua*, h. e. incumbendo iis ac deprimendo sub fluctu, scribendum censebat, coll. VI, 32, et Tac. Ann. II, 17 extr. At vid. nott. — 558. Hic versus, qui vulgo omittitur, restitutus e c. Col. Exstat quoque in Oxon. Put. et R. 2, in quibus tamen *fluctu* pro *flictu* legitur. — 559. *ferro* pro *bello* Put.

eam imaginem absolveret : *unda* e vulneribus *propulsa refunditur*, propellitur *ponto*, *singultante anima*, h. e. motu illo convulsivo, et veluti singultibus quibusdam, qui animæ exitum consequuntur; Ern. Conf. ad lib. II, 362. Verba tamen h. l. sic junxerim : *unda*, quæ intraverat in vulnera, *refunditur ponto*, in pontum, *propulsa* e vulneribus *singultante anima*, singultibus morientium.

552 sq. Et hæc petita ex Lucano III, 693... 696. Cf. etiam sup. IV, 589 seq. — 554. *Morte sua*, ita ut simul cum eo demersi moriantur, ut *permixta morte* IV, 590, et *mergentes mori* ap. Lucan. l. c. — *Remeantum gurgite*, ex undis emergentium. — *Crudescunt mentes*, ut IV, 449, ubi v. not. — *stat*, ut II, 235. — *pro ferro fluctibus uti*, quos ferro interficere non possint, fluctibus inmersos suffocare; Ern. Cf. Lucan. l. l.

558. *flictu*, ut IX, 322. — 559. *Perfusum bello fervet mare*; conf. Virg. Æn. VIII, 676 sq., et sup. I, 456; VIII, 620. — Hic non abs re fore visum est similem navalis pugnæ descriptionem, vivide, et quasi quodam impetu adumbratam, e scriptore gallico referre : « Cependant l'on combat de tous côtés; « sur une vaste étendue de mer « règne le carnage. On se mêle; « les proues heurtent contre les « proues; les manœuvres sont en- « trelacées dans les manœuvres; « les foudres se choquent et reten- « tissent... Le *Dévonshire*, sembla- « ble à un volcan allumé, tandis « qu'il est consumé au dedans, vo- « mit au dehors des feux encore « plus terribles. Les Anglais d'une « main lancent des flammes; de « l'autre, ils tâchent d'éteindre « celles qui les environnent... Ce « fut un horrible spectacle... de « voir ce vaisseau immense brûlé « en pleine mer, la lueur de l'em- « brasement réfléchie au loin sur « les flots; tant d'infortunés er- « rants en furieux, ou palpitants « immobiles au milieu des flam- « mes; s'embrassant les uns les « autres, ou se déchirant eux-mê- « mes; levant vers le ciel des bras « consumés, ou précipitant leurs « corps fumants dans la mer; d'au-

Terga fuga celeri Libyæ convertit ad oras,
Exigua sese furatus Himilco carina.
Concessere mari tandem Graiusque Libysque,
Et jam captivæ vinclis ad litora longo
Ordine ducuntur puppes; flagrantibus alto
Stant aliæ tædis: splendet lucente profundo
Mulciber, et tremula vibratur imagine pontus.
Ardet nota fretis Cyane, pennataque Siren.
Ardet et Europe nivei sub imagine tauri
Vecta Jovi, ac prenso tramittens æquora cornu;

563. *En* tacite scripsit Lefeb. ut passim. — 565. *Nant aliæ textis* conj. N. Heins. ut *texta carinæ* et *texta pinea* pro navibus. — 567. *Ardent* ed. Gryph. non inprob. N. Heins. *pinnataque* reposuit Lefeb. cujus hæc nota est: « Fœdam labem hic reliquit et tuetur Drak. scribendo *pennata*. *Penna* pro *pluma* generatim de avibus, *pinna* de piscibus, quod recte de Sirene, monstro thalassio. Atque ita distinguit Quintilianus: sed et *pinna* de avium alis et cauda. Sic etiam Cupido *pinnatus* non *pennatus*. Hoc sensu intelligendus locus Licinii in Gell. XVII, 21, in fine, de Musis. » Pleraque perperam dicta, quæ refellere nihil adtinet. Piscium forma Sirenibus quidem tribuitur in Chartarii Imagin. 35, p. 109, sed non ab antt. scriptoribus. Alatas vero eas fingi, notum ex poetis et vett. monimm. Conf. Broukh. et Heyne ad Tibull. IV, 1, 69; Intpp. Ovid. Metam. V, 552 sq. Fabrett. ad Column. Traj. in Add. pag. ult. Montfauc. Antiq. expl T. I, P. II, pl. 222. Chausse gem. ant. fig. t. 128, al. — 569. *Jovi* Put. Vulgo *Jove*.

« tendre le bruit de l'incendie, les « hurlements des mourants, les « vœux de la religion mêlés aux « cris du désespoir et aux impré- « cations de la rage, jusqu'au mo- « ment terrible où le vaisseau s'en- « fonce, l'abyme se referme, et « tout disparaît. » *Thomas*, *Éloge de Dugay-Trouin*. Uter melius pingit, romanusne poeta, an gallicus scriptor? En. — 560. *sese furatus*, ut X, 74, et XII, 300, clam, furtim discedens.

562. *Graius*, Syracusani. Conf. sup. ad v. 50 sqq. — 564. *alto*, in mari. — 565 seq. Conf. ad lib. II, v. 663 seq.

567 sqq. *Cyane*, *Siren*, *Europe*, etc., nomina navium. Cf. ad vers. 500. — *Cyane* et v. 575 *Anapus* naves, ita dictæ a fontibus, de quibus v. ad vers. 515. — *nota fretis*, quoniam Cyane fons in Anapum fl. isque in portum magnum Syracusarum influit. — *pennata*, velox, Mars. sed rectius Drak. a pennata, seu alata Sirene nomen habens. Cf. Var. Lect.

568 seq. *Europe* navis, sic dicta ab Europa, *quæ nivei*, etc. Hæc fabula notissima, vel ex Ovid. Met. II, 850 sq. Ad ejus originem h. l. respici putabat D. Heins. coll. Polluc. I, 83: ἐστι μέν τινα πλοῖα Λύδια λεγόμενα κριοὶ καὶ τράγοι (καὶ ταῦροι), ὡς εἰκάζειν, ὅτι τοιοῦτον ἦν πλοῖον καὶ ὁ ταῦρος, ὁ τὴν Εὐρώπην ἀγαγών. Cf. Tzetz. et Meurs. ad Lycophr. Cass. vers. 1299, p. 319 sq.; Festus, V, et al.

Et quæ, fusa comas, curvum per cærula piscem
Nereis humenti moderatur roscida freno.
Uritur undivagus Python, et corniger Hammon,
Et, quæ Sidonios vultus portabat Elissæ,
Bis ternis ratis ordinibus grassata per undas.
At vinclis trahitur cognata in litora Anapus,
Gorgoneasque ferens ad sidera Pegasus alas.
Ducitur et Libyæ puppis signata figuram,
Et Triton captivus, et ardua rupibus Ætne,
Spirantis rogus Enceladi, Cadmeaque Sidon.

570. *Quæque effusa comas* conj. N. Heins. et *curvum p. c. pristem*, vel *pristim*, quod recepit Lefeb. qui monet, frustra hic negari Drak. et repugnare duos veteres. — 572. *Python* Col. *Piton* R. 2. Vulgo *Phyton*, vel *Phiton*. — 573. Vulg. *Elisæ*. Sed vid. ad I, 81. — 575. *At*, non *Ac*, Col. *At vinctus* malebat N. Heins. quia *vinclis* præcessit v. 563. Sed undecim versus interpositi sunt, et ipse sup. v. 500, navium nomina genere femin. efferenda credebat. — 578. *Ætne* Oxon. et Put. *Ethe* R. 1, *Ætnæ* Med. et Ven. Marsi. Vulgo *Ætna*.

570 seq. *Nereis*, nomen navis, proprie forsan Thetis, quæ *curvo pisce*, h. e. Delphine vehitur; Drak. Recte: sed et reliquæ Nereides belluis marinis vehi solent. Vid. Heyne et Broukh. ad Tibull. I, v, 45 (al. vi, 10); Burm. ad Val. Fl. I, 130 seq.; Claudian. de nupt. Hon. et Mar. 159 seq.; *Montfauc. Suppl. aux Antt. expl.* T. I, pl. 27; Lippert. Dactyl. I, 74; Borioni collect. antiq. t. 49; Maffei gem. ant. P. III, t. 90 et 91; *Pitt. ant. d'Ercol.* T. III, t. 16 et 17. — *fusa comas*; cf. Virg. Georg. IV, 337, de Nereidibus, et sup. ad IV, 137.

572. *Python* nomen navis ductum a dracone, Oraculi Delphici custode, quem Apollo occidit. — — *corniger Hammon*; cf. supra v. 438 sq. — 573. *Elissæ*, ut I, 81.

574. *Bis ternis ratis ordinibus*; cf. sup. ad v. 487. — 575. *cognata in litora*, quia Anapus propr. fluvius est. Cf. ad v. 515 et 567.

576. *Gorgoneas alas*: nam *Pegasus* propr. equus alatus, et progenies Neptuni ex Medusa, quæ κατ' ἐξοχὴν *Gorgon* dicebatur, etsi plures Gorgones fuisse finguntur. De *Pegaso et Gorgonibus*, v. Apollod. II, iii, 2, et iv, 2, ibique Heyne p. 288, 295... 308; Hermanni Mythol. T. I et III. — 577. *signata figuram*, h. e. figura *Libyæ*, filiæ Epaphi, unde Libya terra nomen adcepisse fertur. Vid. Heyne ad Apollod. II, 1, 4, p. 258. — 578. *Triton*; cf. sup. v. 373.

579. *Ætna* sup. vers. 196, non *Encelado*, sed Typhœo inposita dicitur, de qua fabularum diversitate v. ad VIII, 540, et Heyne ad Virg. Æneid. III, 578, ex quo loco Enceladum petiit Silius, qui sup. v. 196, aliorum poetarum auctoritatem sequutus est, et vel eorum, quæ supra dixerat, immemor fuit, vel doctrinam expromere voluit, quod tamen intempestive fecisse

Nec mora, quin trepidos hac clade inrumpere mc
Signaque ferre Deum templis jam jamque fuisset,
Ni subito inportuna lues inimicaque pestis,
Invidia Divum pelagique labore, parata,
Polluto, miseris rapuisset gaudia, cælo.
Criniger æstiferis Titan fervoribus auras,
Et patulam Cyanen lateque palustribus undis
Stagnantem Stygio Cocyti obplevit odore,
Temporaque auctumni, lætis florentia donis,

581. *ferre... ruisset* conj. N. Heins. Cf. ad I, 170. Sed vid. not. — 583. *vapore, parata*, vel *pelagine vapore coorta* emend. N. Heins. qui recte m ter causas pestilentiæ etiam maris ac fluviorum exhalationes recenseri, Claud. Cons. Hon. VI, 241, *amnisque vapore Sæviat aucta lues*. Sed vul lectio eodem spectat, vid. not. — 585. *æstiferis* scripti. Vulgo *astriferis*. *lætis* Col. Put. et priscæ edd. *lactis* Ox. Vulgo *latis*. Deinde *pomis* pro *d*

censendus est. — *Cadmea*, Phœnicia, ut *Cadmea Tyros* apud Prop. III, XIII, 7, quia Cadmus fuit Phœnix. Cf. ad I, 6.

580 seq. Levi transitu poeta, ut solet in omni carmine, ad pestilentiam illa in clade ortam describendam progreditur: causas morbi et omnem hanc calamitatem Livius, XXV, 26, adcuratius enarrat; Ern. Conf. similes pestilentiæ descriptiones ap. Virg. Ge. III, 474 sqq., et Æn. III, 137 sq.; Thucyd. II, 47 sq.; Lucret. VI, 1136 sqq.; Manil. I, 880 sqq.; Ovid. Met. VII, 518 sqq.; Lucan. VI, 80 sqq., et alios, quos laudat Heyne ad Virg. ll. ll. — *Nec mora*, nihil impediisset, obstitisset, *quin fuisset* datum, concessum, h. e. licuisset; sine inpedimento ac difficultate hac occasione in urbem inrumpere potuisset Marcellus. Cf. ad I, 163. — *Signa ferre*, exercitum ducere. — *templis Deum*, ad templa, ut I, 142.

583. *Invidia Divum*; cf. ad III, 78 (in V. L.); VI, 84, 340, 402, et VII, 61. — *pelagi labore*, ut XV, 179; Lefeb. In calami gnæ navalis cogitari poss fecta ex humoribus marini re, cadaveribus, quibus *p* *cælum* dicitur, corpora: q nia per partes mox poeta rat; Ern.

585. Poeta exornavit ve XXV, 26: « Tempore auctu locis natura gravibus, m men magis extra urbem, q urbe, intoleranda vis æs utraque castra omnium fe pora movit. » Hæc luxuria rietate imaginum elata, et i 590 seq., singula fere ve imaginem sistunt, sed ad n lum quoque aucta sunt; E Senec. Œd. 37 sqq. — *Tita criniger*, propter radios, v Apollo crinitus et intons Vid. ad I, 358, et VII, 196.

586. *Cyanen*; vid. sup. a 515. — 587. *Stygio odore* pestifero vapore, qualis est. Cf. ad VI, 146 sq., 15 117 sq., 137; XIII, 566. — *Tempora auctumni fœdavit*

Fœdavit, rapidoque adcendit fulminis igni.
Fumabat crassus nebulis caliginis aer:
Squalebat tellus, vitiato fervida dorso;
Nec victum dabat, aut ullas languentibus umbras;
Atque ater picea vapor exspirabat in æthra.
Vim primi sensere canes: mox nubibus atris
Fluxit deficiens penna labente volucris:
Inde feræ silvis sterni: tum serpere labes
Tartarea, atque haustis populari castra maniplis.
Arebat lingua, et gelidus per viscera sudor
Corpore manabat tremulo: descendere fauces
Abnuerant siccæ jussorum alimenta ciborum.

N. Heins. Sed *dona auctumni* dici poma, ut *Bacchi* et *Cereris dona* vinum et frumentum, jam monuit Drak. — 590. *crassæ caliginis* emend. Gron. Obss. III, 7, prob. N. Heins. Conf. sup. v. 313. — 598. *Ardebat lingua* præstiterit, ut lingua aspera inflammatione et intumescens designetur, vid. Heyne ad Virgil. Ge. III, 508. — 599. *descendere fauci*, vel *fauce sicca* reponendum putabat N. Heins. coll. XIII, 708, 759. Rectius forte *descendere fauces Abnuerant siccas... alimenta* Drak. *justorum*, vel *missorum ciborum* quidam ap. Dausq. Pro *siccæ* malim *septæ*, ut ap. Lucan. VI, 1146, *ulceribus vocis via septa cubat*. Conf. Heyne ad Virg.

cendit; cf. Virg. Ge. III, 479, ibique Heyne, et Horat. Od. II, xiv, 15, ubi vid. Jani. Proprie aer inflammatur et vaporibus corrumpitur. — 591. *Squalebat tellus*; v. ad I, 211. — *dorso*, superficie telluris. — 592. Cf. Virg. Æn. III, 137... 142. — 593. Conf. Scalig. Poet. V, 11. — *picea æthra*, ut mox *nubibus atris*.

594. Peste primum adficiuntur animalia, ut ap. Virg. Ge. III, 480, 494 seq. et, quos Drak. laudavit, Thucyd. II, 50; Lucret. VI, 1222 seq.; Ovid. Met. VII, 536 seq.; Claud. in Rufin. I, 303 sq., et Ammian. Marcell. XIX, 4, ubi v. Lindenbrog. Dausq. ad h. l. « Poetæ magistri vestigiis inhærescunt Homer. Iliad. α, 50 (quod etiam Ammian. l. l. notavit); ratio autem, quod boves, oves aliaque pecora et jumenta solo incubant, indeque perniciabilem vaporem prima trahunt. Quod præcipue verum, si inferne ea labes oboritur: nam si cælo, aeriæ volucres contagionem primæ sentiant. Est et in canibus peculiaris ratio, quia narem mergunt odoribus, et auram vitiatam uberius sibi inspirant. » — 595. *Fluxit*, defluxit, delapsa est. Cf. ad II, 131, et VII, 633. — 597. *Tartarea labes*, ut *Acherusia pestis*, v. 613. Cf. ad VI, 154, et VIII, 21.

598. Graphice morbi symptomata et indicia adumbrantur, sed breviter tantum, quia ornatius eadem extulerant poetæ supra ad v. 580 laudati. — 599 sq. *Abnuerant fauces siccæ*, faucium siccitas impedierat, ut *nisi abnueret duritia* ap. Plin. XXXVII, 10. Conf. Var. Lect. — *fauces siccæ et tumidæ*,

Aspera pulmonem tussis quatit, et per anhela
Igneus efflatur sitientum spiritus ora.
Lumina, ferre gravem vix subficientia lucem,
Unca nare jacent, saniesque inmixta cruore
Exspuitur, membrisque cutis tegit ossa peresis.
Heu dolor! insignis notis bellator in armis
Ignavo rapitur leto! jactantur in ignem
Dona superba virum, multo Mavorte parata!
  Subcubuit medicina malis : cumulantur acervo
Labentum, et magno cineres sese aggere tollunt.
Passim etiam deserta jacent inhumataque late
Corpora, pestiferos tetigisse timentibus artus.
Serpit pascendo crescens Acherusia pestis,

Ge. III, 508. — 609. *acervi* conj. N. Heins. et Scalig. Poet. V, 11. Sed vulgatam lect. e verbis sq. *magno sese aggere tollunt* firmat Lefeb.

quas *obsessas* dixit Virgil. Ge. III, 508, ubi v. Heyne. — *ciborum jussorum*, quos quis jusserat descendere, vel capere voluerat, jubente ac cogente fame et natura. Cf. ad IX, 504.

601. Conf. Lucret. VI, 1187, et Virg. Ge. III, 496 sq. — *tussis Aspera*, quæ asperos facit homines et fauces raucas, ut ap. Martial. XI, LXXXVII, 1.

603 sq. *Lumina jacent*, dejecta sunt et demissa in terram, ut ap. Ovid. Met. IV, 144, et XI, 618. *Jacens vultus languido obtutu stupet* dixit Seneca, Agam. 238, et in descriptione pestis OEdip. 187, *Oculi rigent*, ut Virg. Ge. III, 523, *oculos stupor urget inertes.* Sed possis etiam intelligere oculos depressos, vel ut sup. II, 465, *lumina retro excsis fugientia genis.* Sic *cavati oculi* ap. Lucret. VI, 1192. — *Unca nare*, ut apud Lucret. VI, 1191, *Compressæ nares, nasi primoris acumen Tenue*, et apud Senec. OEd. 189, *Stillatque niger naris aduncæ Cruor.*

607. *Ignavo leto*, ut *ignobile letum*, III, 123, ubi vid. not. Conf. Hermanni Mythol. Tom. I, p. 384 not. — 609. *Subcubuit medicina malis*, ut ap. poetas, a Drak. jam laudatos, Lucret. VI, 1224 (*Nec ratio remedi communis certa dabatur*); Manil. I, 885 (*Nec locus artis erat medicæ, nec vota valebant*); Ovid. Met. VII, 527. — 609 sq. Cf. Liv. XXV, 26; Manil. I, 887 sq.; Lucr. VI, 1213 sq., 1233... 1256; Scalig. Poet. V, 11.

613...617. Magna orationis luxurie poeta expressit verba Liv. XXV, 26 extr. « Multo major vis pestis Pœnorum castra quam Romana adfecerat, etc. » — *pascendo*, depascendo, carpendo, consumendo. — *Acherusia pestis;* vid. ad v. 597. Tria verba *serpit pascendo crescens* ejusdem significatus esse putabat Barth. Adv. XXII, 14. Eum tamen ineptire, et nullam hic esse tauto-

Nec leviore quatit Trinacria mœnia luctu,
Pœnorumque parem castris fert atra laborem.
Æquato par exitio, et communis ubique
Ira Deum, atque eadem leti versatur imago.
  Nulla tamen Latios fregit vis dura malorum,
Incolumi ductore, viros, cladem que rependit
Unum inter strages tutum caput: ut gravis ergo
Primum letiferos repressit Sirius æstus,
Et minuere avidæ mortis contagia pestes;
Ceu, sidente Noto quum se maria alta reponunt,
Propulsa invadit piscator cærula cymba;
Sic tandem ereptam morbis grassantibus armat
Marcellus pubem, lustratis rite maniplis.
  Circumstant alacres signa, auditisque tubarum
Respirant læti clangoribus: itur in hostem;
Et, si fata ferant, juvat inter prælia ferro
Posse mori: socium miseret, qui sorte pudenda
In morem pecudum effudere cubilibus atris
Inlaudatam animam; tumulos inhonoraque busta

618. *Latio* Put. Deinde *vis dira* maluerit N. Heins. ut *dira lues* ap. Ovid. Met. VII, 523. — 619. *clademque*, non *cladesque*, scripti. — 620. *ægre* pro *ergo* malebat N. Heins. — 622. *minuere* Col. quod etiam conj. Gron. Obss. III, 7; *timuere* Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. *posuere* R. 2, Ben. Marsi ed. et inde aliæ, quod placet Lefeb. sed displicebat Gronov. et N. Heins. quia *reponunt* proxime subsequitur. — 627. Ita scripti omnes et R. 2, nisi quod per compend. scripturæ *audisque* in Tell. et hinc vitiose *avidisque* in Oxon. Put. et priscis edd. Vulgo *Signaque circumstant alacres, avidisque tubarum*, etc. — 628. *ad* pro *in* Parm. *ire et in hostem*, vel *ire per hostem* conj. N. Heins. — 630. *forte* Tell. *sorte* in reliquis scriptis et edd. vetustis. Vulgo *morte*.

logiam monet Lefeb. — 614 sq. *Nec leviore luctu* et *parem laborem;* immo *multo major vis pestis*, apud Liv. l. l. — *Trinacria*, Sicula, *mœnia*, Syracusas. — *Pœnorum castris*, ante urbem positis, quibus Himilco et Hippocrates præerant. Livius, XXV, 26; Lenz. — *laborem;* cf. ad VI, 386, et XII, 78.

618 sqq. Adcuratius rerum ordinem exponit Liv. XXV, 27 seq., 39 sq. — *Sirius* h. l. æstus cæli, qui eo oriente ingruit, et pestilentiæ causa est, ut XVI, 99, et ap. Virg. Æn. III, 141, et Ge. IV, 425, ad quæ loca vid. Heyne.

631. *cubilibus atris*, tentoriis vel obscuris casis terrenis, vel sepulcris; Lenz. Immo in lectis tristibus.

632. *Inlaudatam animam*, et *inhonora busta;* conf. ad lib. III, v. 123.

Respiciunt, et, vel nullo jacuisse sepulcro,
Quam debellari morbis, placet. Ardua primus
Ad muros dux signa rapit: tenuata jacendo
Et macie galeis abscondunt ora, malusque,
Ne sit spes hosti, velatur casside pallor.
Infundunt rapidum convulsis mœnibus agmen,
Condensique ruunt: tot bellis invia tecta,
Totque uno introitu capiuntur militis arces.
  Totum, qua vehitur Titan, non ulla per orbem
Tum sese Isthmiacis æquassent oppida tectis.
Tot delubra Deum, totque intra mœnia portus;

636. *Et macie*, pro vulg. *Et maciem* ex vet. ed. Marsi recepit Drakenb. ut et conj. Dausq. et vir doctus ad marg. R. 1; *Marcidaque in galeis* emend. N. Heins. quem vide ad Claudian. in Eutrop. I, 111; *Et macie in galeis* Barth. Adv. IX, 3. Mox *malisque* Put. non inprob. N. Heins. ut sensus sit: ne spes et fiducia hosti subnascatur ex malis suis. — 637. *vallatur* Put. *celatur* conj. N. Heins. vulgare verbum substituens poetico. — 640. *una* forte judice N. Heins.

634. *placet*, scil. *magis*, vel *potius*, quæ particulæ in comparationibus passim omittuntur, ut Gr. μᾶλλον; cf. Stroth. ad Liv. III, 40, not. b. Ernesti ad Tac. Ann. I, 57; Intpp. Plaut. Rud. IV, iv, 70, et Justin. VI, 1; Schol. ad Homer. Iliad. α, 117; Kœn. ad Gregor. p. 20, et Valken. ad Herodot. III, 40. Nolim tamen id inter hebraismos referre cum Lefeb.

635. Mirum poetæ commentum, galeis et casside milites ora ex morbo marcescentia et pallida contexisse: sed id quodammodo excusat addita causa, *ne sit spes hosti*, ne conspecto militum pallore et macie hostes spem victoriæ concipiant; Ern. — *jacendo*, languendo, ut ap. Tibull. I, iv, 31, vel potius ægrotando, ut ap. Plin. Ep. V, 9, et Cic. ad Div. IX, 20 extr.

636. Quoniam pallor utique hosti videndus fuisset, si milites caput solum texissent, non et faciem, veteribus etiam clausiles fuisse galeas, quales recentiori ævo, ab equitibus præcipue, in bello gestatæ sint, putabat Barth. Adv. XXII, 14, ad Stat. Theb. IV, 20; XI, 373 sq. et ad Claud. in Rufin. II, 257, quod ex eo repetiit Fabrett. ad Columm. Traj. c. VII, p. 213: conf. tamen Lips. Mil. Rom III, 5; Drak.

638. De expugnatione urbis vide fragm. Polybii n. 11, Opp. Tom. V, pag. 32... 35, edit. Schweigh. Liv. XXV, 24, 30, 31; Plut. in Marcello, pag. 308. De *foro* magno quod Achradinæ, et de vasto *theatro* (v. 644), quod in alia urbis parte, Neapoli, erat, vide *Bartel's Briefe über Calabrien und Sicilien*, T. III, pag. 126... 135; Lenz.

639. *tot bellis invia tecta;* conf. sup. v. 281 seq. — 640. *Tot arces;* vid. sup. ad v. 181 et 277 sqq.

642. *Isthmiacis tectis*, Syracusis, vid. ad v. 50 sq. et 341.

643. De direptione urbis conf.

Adde fora, et celsis subgesta theatra columnis,
Certantesque mari moles; adde ordine longo
Innumeras spatioque domos æquare superbas
Rura: quid, inclusos porrecto limite longis
Porticibus, sacros juvenum certamine lucos?
Quid tot captivis fulgentia culmina rostris;

648. Forsan scribendum *sacros*, *juvenum certamina*, *lucos*, h. e. lucos sacros, (quod perpetuum est epith. lucorum, qui sacri sunt diis) in quibus loca sunt certaminum juvenilium, i. e. gymnasia. — 649. *fulgentia limina* Put.

Liv. XXV, 25 et 31. Silius eam ita definite et per partes more poetico effert, ut recensum faciat operum et monimentorum in Syracusis memorabilium, de quibus passim disputavit Cic. in Verrinis; Ern. Liv. (XXV, 31) contentus est dixisse, in hac urbe « tantum fuisse prædæ, quantum vix capta Carthagine tum fuisset, cum qua viribus æquis certabatur. » — *Tot delubra Deum*, conf. Cic. Verr. IV, 53... 59, *tot portus:* duo tantum, quod sciam, memorantur, major, et minor, qui *Laccius* dicebatur. Vid. Dorvill. ad Charit. p. 282. — *intra mœnia portus;* vid. Cic. Verr. IV, 52, extr. 53, pr. V, 37, et Dorvill. l. c. pag. 598. — 644. *subgesta*, exaltata, inposita.

645. *Certantes mari moles*, fluctibus oppositas marisque inpetum frangentes, ingentium saxorum substructiones; recte Mars. et Dausq. coll. II, 408; IV, 295 sq.; Virg. Æn. IX, 711 al. « Urbs est situ munito, » et « in insula fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est, quique fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum a mari disjunctus esset, » Cic. Verr. IV, 52, 53. Ernesti monet, ambiguum esse, utrum poeta pilas in litore Syrac. collocatas designet, an vero iis comparet grandia urbis ædificia. Nescio an mentem V. C. recte ceperim: ad hæc tamen ædificia verba ista referri non possunt, quia voce *adde* a molibus distinguuntur. — *ordine longo... domos*, ut apud Cic. loco laud. « Cætera *Achradinæ* partes una lata via perpetua... privatis ædificiis continentur. » Cf. *Bartels*, Tom. modo cit. pag. 89. De *porticibus* Achradinæ et de illustri gymnasio, ejusque porticu (στοὰ Σκυθικὴ, vel potius Συκικὴ, seu Τυχικὴ) Cic. loc. laud, Polyb. VIII, v, 2; ibique not. Schweigh. Tom. VI, p. 442; Lenz. — *æquare spatio superbas*, ut III, 374, et XII, 433. — 647. *Rura*, villas. — *Quid*, scil. memorem. — *porrecto limite lucos*, magni spatii, cf. ad I, 267, et IV, 461.

648. Intell. gymnasia; Cell. Parum apte, opinor, ab Ernesti V. Cl. comparatur locus Virg. Æn. IX, 584, ubi ejusmodi Martis lucum designari suspicatur, quo juvenes certaminibus bellicis exerceri consueverint. Sermo est h. l. de gymnasiis, quæ et *porticibus* (στοαῖς) et umbrosis silvis cingi solebant, unde notus est versus Eupolis, Ἐν εὐσκίοις δρόμοισιν Ἀκαδήμου θεοῦ, et Horatii (Epist. II, II, 45), *Atque inter silvas Academi quærere verum*, cf. Var. Lect.

649. *culmina*, ædes sacras deo-

Armaque fixa Deis, aut quæ Marathonius hostis
Perdidit, aut Libya quæ sunt advecta subacta?
Hic Agathocleis sedes ornata tropæis:
Hic mites Hieronis opes: hic sancta vetustas
Artificum manibus: non usquam clarior illo

652. *ædes* pro *sedes* conj. N. Heins. quoniam in templis spolia ab Agathocle fuere suspensa. Non male: sed *sedem* etiam regiam dici posse, in qua antea Agathocles et tum Hiero habitaverit, jam monuit Burmann. — 653. *mites Hieronis opes* Col. Ox. Tell. et R. 2. Vulgo *mitis*, ut sup. v. 79, ubi vid. not. Sed illud hoc loco aptius. Deinde *hinc* scripti. Majorem vero distinct. post *manibus* delendam, et post *vetustas* ponendam putabat Burm. Denique *vetustis* emend. Barth. Adv. IX, 3, quod artificum manibus, opere et vetustate consecrari velut et venerabiliora fieri censeantur toreumata, picturæ et talia. Sed durum esse τὸ *sancta* conjungi cum *gloria*, neque *manus artificum* recte ab eo explicari, jam observavit Gron. Obss. III, 7. — 654. *illo* Col. probb. Gron. l. c. et N. Heins. Vulgo *ullo*, quod servavit Lefeb. Sed pictura maxime in Græcia floruit, et, ut sculptura, quatuor ibi potissimum, quibus præda navalis, ἄφλαστα, ἀκροστόλια, κόρυμβα, aliaque navium fragmenta, olim v. c. a Syracusanis, quum Athenienses devicissent, dedicari solebant. Cf. Potteri Archæol. Gr. T. II, L. III, c. 22; Köppen ad Hom. Iliad. ι, 241, et Heyne ad Apollod. p. 199. Huc et spectant *arma* devictorum hostium *fixa Deis*, postibus templorum, ἀναθήματα in templis suspensa, cf. sup. I, 617 sq.; Cerda et Heyne ad Virg. Æn. III, 286 seq. et VII, 183 sqq.; Köppen ad Hom. Iliad. κ, 83; Potter. l. l. cap. 12.

650. *Marathonius hostis*, Athenienses, qui h. l. ut ap. Stat. Theb. XII, 196 et al. ita vocantur, non quod ipsi a Syracusanis in campo Marathonio (ut Ernesti lapsu haud dubie calami vel memoriæ vitio notavit), sed quod Persæ ibi ab illis duce Miltiade devicti sunt; quæ satis nota res est.

651. *Perdidit* in duplici prælio, quo a Syracusanis et Gylippo Spartanorum duce victi sunt Athenienses; de quo vid. sup. ad v. 281 sqq. — *quæ sunt advecta* ab Agathocle, notissimo Syracus. tyranno, qui Pœnos et in Africa aliquoties devicit, et Sicilia expulit, vid. Diodor. XIX (in quo libro præter alia hæc leguntur. ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Συρακούσας, καὶ τοὺς ναοὺς τοὺς ἐπιφανεστάτους τοῖς σκύλοις ἐκόσμησε) et XX; Polyb. VIII, 12; IX, 23; XII, 15; XV, 35; Justin. XXII, 1 sq.; XXIII, 1 sq.; Liv. XXVIII. 43.

652. *sedes*, vid. Var. Lect. — *sedes* sacra vel potius *ædes* ex conjectura Heinsii; templum, opinor, Minervæ in Insula cujus parietes interiores vestiti erant tabulis, in quibus picta equestris pugna Agathoclis: vid. Cic. Verr. IV, 55; *Bartels*, Tom. III, p. 181 sq. Lenz.

653 seq. *mites Hieronis opes*, Gron. Obss. III, 7, recte exponit monimenta ornamentaque pacis splendorem significantia, quæ urbi addidit Hiero, ut in paucis pugnis egregius, ita mirificus in tranquillis rebus conservandis et otio civibus præstando, cf. ad II, 601. — *sancta vetustas Artificum manibus*,

Gloria picturæ seclo : non æra juvabat
Quem adcire ex Ephyre : fulvo certaverit auro

suum scholas habuit, Rhodiensem, Corinthiam, Sicyoniam et Atheniensem, quod doctus poeta non ignorasse censendus est. — 655, 656. Locus perplexissimus, *juvabat* Col. *juvabant* reliqui scripti et vetustæ edd. Deinde *Quem scire Ephyren* constanter scripti et edd. priscæ, nisi quod *ex Ephyre* in duobus veteribus, nescio quibus, reperit Lefeb. Denique *certaret in auro* Put. et Parm. Vulgo *non æra vacabant, Quæ scirent Ephyren fulvo certaret ut auro*. Hanc variis conjecturis emendare conati sunt viri docti, Barthius Adv. IX, 3, non male conj. *non æra vacabant*, deerant, *Quis scires Ephyren*, quibus visis illico Corinthium opus adnosceres; *fulvo certaverit auro Vestis*, textura seu artificium metallo erat pretiosius, vel illi certaverit. Gronovius in prima edit. Obss. III, 7, *non æra juvabant, Qui scirent Ephyren*, non æra Corinthia, quamvis auro contra cara, juvabant intelligentes præ Syracosiis hisce tam fabre factis, *fulvo certaret ut* (h. e quamvis) *auro. Vestis*, etc. Sed in altera edit. ex illo loco Stat. Silv. II, II, 68 (*Æraque ab Isthmiacis auro potiora favillis*) *non æra vacabant*, ne æra quidem vacua artificii, non omissa, arti neglecta et inelaborata, inculta, vacantia, erant, *Queis scires Ephyren fulvo certasse vel auro*. (Etsi enim plures calamitate Corinthi mirabilem illam æris extitisse temperaturam, non defuerunt tamen, qui aliter, et quidem salva urbe atque arce, tradiderint) *Vestis spirantes referens subtemine vultus. Quæ radio*, etc. N. Heinsius coll. supra lib. II, vers. 600... 604, corrigebat, *non usquam clarior illo Gloria picturæ seclo, non æris, avitam Qua scires Ephyren, fulvo certaret ut auro. Vestis*, etc. vel *fulvo consertaque ab auro Vestis*, etc., ut sensus sit, non defuisse signa ærea maximi pretii, ex quibus liqueret, Syracusas a Corinthiis conditas, seu eorum coloniam esse, vel quæ facile artis Corinthiacæ esse, adpareret. Cellarius edidit *non æra juvabant, Quæ scirent Ephyren : fulvo certaret ut auro Vestis... vultus. Quæ*, etc. ut sententia h. l. sit, non adfecisse admodum

opera artificum, nondum vetustatis injuria victa, venerabili et inviolata vetustate, Gron. l. l. monimenta, quibus vetustas sanctum aliquid et venerandum addebat; Drak. — *sancta vetustas*, quatenus animum sanctitatis et venerationis cujusdam sensu inplet; Ern. conf. sup. ad XI, 278. — *Artificum manus*, non labor in materia, sed ipsa exempla, sive res effectæ, opera, ut Gr. χεὶρ, Gron. l. c. qui auctores et Græcos et Rom. laudavit, cf. Burm. ad Petron. Sat. c. 83. Mox designatur artis varietas, quæ spectabat ad *picturam*, sculpturam, texturam, etc.

655. *Gloria picturæ*; conf. Cic. Verr. IV, 55, de tabulis, in quibus picta Agathoclis pugna equestris. Ars omnino pingendi magno in honore fuit Syracusis, et Siculos primos fuisse, qui cum coloribus pingerent, testatur Plin. XXXV, 3. — *æra*, statuas, signa, vel vasa ex ære, *non juvabat aliquem* Syracusanorum *adcire ex Ephyre*, e Corintho, h. e. nemini in mentem veniebat Corinthia emere, nemo ea cupiebat, desiderabat, quum Syracusana non minoris pretii artisque essent.

656. *Ephyre*, eadem ac Corinthus, vid. sup. ad v. 52. Præstantissima autem erant *Corinthia vasa*, et *æs*, quod ex diversis metallis artificiose miscebatur, et auro carius erat. De hoc quidem ære locus noster non capiendus videtur Draken. et Ern. quum excidium Corinthi diu post

Vestis, spirantes referens subtemine vultus,

æra Corinthia Syracusanos præ puro auro, quo res suas, vestes maxime ornaverint. Burmannus malebat *non ære vacabat Quæsito ex Ephyre*, h. e. regia illa non carebat ære Corinthiaco) *fulvo certaret ut auro. Vestis*, etc. quæ omnia referebat ad regiæ supellectilis magnificentiam. Lefeb. reposuit, *non æra juvabat Quæsisse ex Ephyre:* (Syracusani non ibant quæsitum æra Corinthum, quia apud se tam pretiosa habebant (*fulvo haud certaverit auro Vestis, spirantes r. s. vultus Quos radio*, etc. ut τὸ *certaverit* in seqq. subpleatur : non *certaverit* vestis referens... Babylon; non *certaverit* Tyros læta murice picto; non *certaverint*, quæ variata per artem, etc. Quæ clarissima licet sint, neminem tamen intellexisse mirtur. Omnino nexum verborum perturbant, qui post *auro*, vel *vultus* distinguunt : nam τὸ *certaverit* ad ea spectat, quæ sequuntur; nec tamen in emendatione Lefeb. ejusque interpretatione adquiescendum crediderim. Drak. scripsit, *non æra juvabant, Quæ scirent Ephyren, fulvo certaret ut auro Vestis,... vultus, Quo*, etc. sed quo sensu hæc verba adceperit, non docuit nos. Hanc lectionem retinuit Ernesti V. C. nisi quod *certaverit auro* ex vestigiis cod. Put. et ed. Parm. dedit; verba autem, *non æra juvabant, quæ scirent Ephyren*, ita explicat : non valde delectabant et desiderabantur a Syracusanis opera artis Corinthiacæ; nam suis superbire satis superque poterant. Enimvero verba *quæ scirent E.* huic sententiæ parum apta sunt. Ego ex Col. recepi *juvabat*, e scriptis *Quem*, et ex duobus veteribus, a Lefeb. inspectis, *ex Ephyre:* pro *scire* autem, quod scripti exhibent, levi mutatione *adcire* reposui. Antiqua scriptura fuit, *q̅m̅ accire ex*, quam librarii mutarunt in *quæ scirent* et *quem scire*. Pro *Ephyren* scripsi *Ephyre*, nisi quis malit *ex Ephyre: en fulvo certaverit auro V*. Ex *certaverit* autem facile enasci poterant lectiones depravatæ *certaret ut*, et *certaret in*. Olim suspicabar *non æra juvabant Quæsita ex Ephyre*. Quod etsi eumdem efficit sensum, a scriptura tamen vetustorum codd. longius recedit; confer not. Withof. emend. *Non æra superbam Tam fecere Ephyren* (idest, non æra ibi Corinthia, quæ ipsi auro palmam faciebant dubiam, non vestes ibi Babyloniæ, Tyriæ, etc. aberant; non usquam æra clariora, quam ibi, quæ olim Ephyren superbam fecere), *fulvo certaret ut auro*, hoc est, quamvis Ephyre ipsi auro fulvo certaret hoc æra conficiendi artificio.

Syracusas a Marcello captas adciderit, et ex illius urbis incendio ista variorum metallorum mixtura ipsaque adeo æra Corinthia nata dicantur. Sed Burmannus jam recte monuit, hanc fabulam esse, et quamvis id verum foret, a poetis tamen talia per πρόληψιν fingi posse. Romæ forsan illud æs post dirutam demum a Mummio Corinthum innotuit, aliis vero populis jam diu ante notum fuit. Vid. de ejus pretio et origine fabulosa Harduin. ad Plin. XXXIV, 2 et 3; Duker. ad Flor. II, 16; Bochart. Hieroz. II, vi, 16. Ceterum *æra* possunt etiam statuæ esse ac signa : nam præter ceteras artes statuariam quoque Corinthi maxima cum laude viguisse constat. — Hos versus eodem modo, quo dudum eos explicandos vidi, interpretatur Ernesti, et quidem ita : « *Fulvo auro vestis* (nam hæc jungenda, non *certaverit auro*, ut cetera cohæreant), h. e. vestis aurata, auro intertexto elaborata, *spirantes referens subtemine vultus*, in qua figuræ tela textæ ea arte erant, ut spirare et vivere viderentur, *certaverit* iis, *quæ radio cælat Babylon*, etc. Jam *radius* est instrumentum, quo subtemen trajicitur inter tramas staminis : *cælare* autem nunc cum delectu ex arte

Quæ radio cælat Babylon, vel murice picto
Læta Tyros, quæque Attalicis variata per artem
Aulæis scribuntur acu, aut Memphitide tela.
Jam simul argento fulgentia pocula, mixta
Quîs gemma quæsitus honos, simulacra Deorum
Numen ab arte datum servantia : munera rubri
Præterea ponti, depexaque vellera ramis,
Femineus labor. His tectis opibusque potitus

661. *simili argento*, inscripto, picto, conj. N. Heins. qui tamen recte monebat, nihil posse planius apertiusque esse vulgata lect., quæ suspecta videbatur Barthio Adv. IX, 3. Mox *mistu Quis gemino quæsitus honor* male legebat Scalig. ad Manil. V, 535. — 665. *pudor* pro *labor* Col. et Ox. unde *Femineus sudor; tectis opi-*

statuaria ad telas traductum, ut earum expressas imagines commendet. » *Vestis auro fulvo* dicitur, ut τεύχεα χαλκῷ, Homer. Iliad. ζ, 504; *ductor nomine tanto*, sup. VI, 462, vel *acuto robore valli*, *antiquo robore quercus*, *stipites robore duro*, et alia ap. Virg. Ge. II, 25, 332; Æn. XI, 893 al. — *spirantes vultus*, vid. ad II, 430. De veterum vestes texendi arte v. Salmas. ad Capit. Pertin. c. 8.

658. « Colores diversos picturæ *vestium* intexere Babylon maxime celebravit et nomen inposuit... Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestertium octingentis millibus venisse jam tunc, posuit in Catonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies sestertio nuper stetere; » Plin. VIII, 48, seu 74, cf. Martial. VIII, 28; XIV, 150; Lucret. IV, 1023; Plaut. Stich. II, II, 54, ubi vid. Salmas. — *murice picto*, purpura, quæ acu pingebatur, ut mox *acu scribuntur*. De *murice*, qui propr. a purpura differt, vid. Harduin. ad Plin. IX, 36, et Jani ad Hor. Od. II, XVI, 35.

659. « Aurum intexere *vestibus* in Asia invenit Attalus rex; » Plin. l. l. Inde *Attalica aulæa*, *vestis*, et *tori* ap. Prop. II, XXXII, 12 (al. XXIII, 46); III, XVIII (al. XVI), 19; IV, V, 24; et *Attalica peripetasmata*, apud Ciceron. Verr. IV, 12. — 660. *tela Memphitide*, Ægyptia. « Plurimis liciis texere, quæ polymita adpellant, Alexandria instituit; » Plin. l. l. cf. idem XXXV, 11; Martial. XIV, 150; Plaut. Pseud. I, II, 14, ubi vid. Salmas. et Harduin. ad Plin. ll. cc.

662. *mixta*, inserta, *gemma quæsitus honos* poculis argenteis, pretium majus datum, auctum est; cf. ad Juvenal. V, 37... 45. — 663 sq. *munera rubri ponti*, margaritæ. « Præcipue laudatur margarita circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri; » Plin. IX, 35, seu 54, ubi vid. Dalech. cf. Martial. V, XXXIX, 4; et Stat. Silv. IV, 6, 18.

665. *Femineus labor* dicuntur sericum et fila bombycina, quæ a mulieribus duci solent. — « Marcellus, ut mœnia ingressus ex superioribus locis urbem oculis subjectam vidit, inlacrimasse dicitur, partim gaudio perpetratæ rei, partim vetusta gloria urbis, etc. » Liv. XXV, 24, et cap. 25 : « Edixit mi-

Ausonius ductor, postquam sublimis ab alto
Aggere despexit trepidam clangoribus urbem,
Inque suo positum nutu, stent mœnia regum,
An nullos oriens videat lux crastina muros,
Ingemuit nimium juris, tantumque licere
Horruit, et, propere revocata militis ira,
Jussit stare domos, indulgens templa vetustis
Incolere atque habitare Deis : sic parcere victis
Pro præda fuit, et sese contenta, nec ullo
Sanguine pollutis plausit Victoria pennis.
Tu quoque, ductoris lacrimas memorande tulisti

busque emend. N. Heins. Omnino *labor* glossema et interpretamentum vocis *sudor* videri potest. Nihil tamen mutandum censebant Drak. et Burm. quem vide ad Ovid. Amor. I, XIII, 23. — 667. *plangoribus*, et mox *stent mœnia*, *rerum An nullos* opinabatur N. Heins. — 670. *nimium juris* R. 1, Parm. Med. Ben. *nimiumque viris*, scripti, R. 2; Cell. Vulgo *nimium viris* metro repugnante; *nimium victis* conj. Barth. Adv. IX, 3, *nimirum, iris tantumque l.* vel *tantumque viris nimiumque l.* Dausq. *nimias vires*, vel *nimius juris* N. Heins. cui tamen verius videbatur *nimium juris*, h. e. nimium jus, nimium sibi potestatis esse, ut *nimium regni* ap. Ovid. Amor. II, XVII, 11; conf. sup. VI, 81. — 675. *planxit* Put. R. 2, et Mar-

litibus ne quis corpus liberum violaret, etc. » Præter hæc loca Silius etiam Ciceronianum de Marcelli humanitate Verr. IV, 54, ante oculos habuisse videtur. Ex eodem Cic. (Verr. I, 51, 55; II, 21 sq) notum est, Marcellum postea Siciliæ patronum fuisse, et in ejus honorem a Siculis celebrata esse Marcellea, quibus Verres substituerit Verrea: quo forte poeta mox v. 680... 684, respexit.

667. *clangoribus*, audito tubarum sonitu, ut sup. v. 628. — 668. Et postquam *in suo nutu*, potestate, *positum*, scil. videbat. — *mœnia regum*, Syracusas, sedem regiam.

670 sq. *Ingemuit nimium juris*, vid. Var. Lect. Eadem sententia exprimitur verbis seq. — *tantumque licere horruit*, quæ tamen Barthius Adv. IX, 3, ita exponebat : horrebat tantum militi suo, quem revocandum censebat, licere, ut patriæ quoque periculum memoriæ subierit. — 673 sq. *parcere victis Pro præda fuit*, acute : non aliter animum satiavit parcendo hostibus, quam alii prædam diripiendo; Barth. Adv. XXII, 14.

675. *Victoria* h. l. Dea est, quo imago rei fit poetica ac vivida. De alis *Victoriæ* res nota, etiam ex numis, gemmis aliisque monimentis antt. cf. XV, 99, 737; Stat. ad Tibull. II, v, 45. Ill. Doering. Comment. de alatis imaginibus apud veteres, Gothæ, 1786; Klotz. ad Tyrt. p. 78. Lenz. suspicatur, poetæ animo obversatam esse imaginem Victoriæ post triumphatorem in curru stantis.

676. De Archimedis nece cf. Liv. XXV, 31; Cic. Fin. V, 19, et Plut.

Defensor patriæ, meditantem in pulvere formas,
Nec turbatum animi, tanta feriente ruina.
At reliquum vulgus, resoluta in gaudia mente,
Certarunt victi victoribus : æmulus ipse

sus in comment. — 678. Post hunc versum in vulg. edd. legitur hic : *Ignarus miles vulgi tum forte peremit*, vel in ed. Cell. ex emendat. Gron. Obss. III, 7, extr. *vulgi quem sorte*, h. e. tanquam vulgarem hominem, non artificem tanti ingenii. Hic versus, exceptis forte duobus antt. libris, nescio quibus, qui eum exhibent, si Lefeb. fides habenda, comparet neque in scriptis, neque in vetustis edd. ante Marsum, qui primus eum, ex ignoto nobis fonte haustum, vulgavit. Ego totum ejeci, quum non modo librorum auctoritate destituatur, sed etiam, quod recte jam monuit N. Heinsius, nihil sane elegantiæ et commodi sensus præ se ferat. Profectus est haud dubie ex ingenio inepti versificatoris, cui manca et inperfecta videbatur h. l. sententia, quæ tamen, his laciniis recisis, bene procedit, modo major distinctio post voc. *patriæ* v. 677, tollatur. Vid. not. Heinsius quidem versus adeo complures et totam fortasse paginam, quæ meritissimas Archimedis laudes vitæque exitum complexa sit, hic nobis periisse suspicabatur : quod persuasisse videtur Drak. qui versum, a nobis extrusum, inclusit uncinis et ante illum lacunam asteriscis designandam curavit. Enimvero laudes Archimedis Silius jam sup. v. 341 seqq. copiose celebraverat, et h. l. mortem ejus, breviter quidem, quum pleniore illum ore jam laudasset, at gravibus verbis memorat. Withof. legendum censebat : *Defensor patriæ : meditantem in pul. for. Nec tur. an. t. fer. rui. Ignarus miles vulgi cum sorte peremit.* Idem hæc notavit : « Nihil abesse affirmo contra Heinsium. Inominata cædes Archimedis nullam Silio gloriandi materiem suppeditabat, nec de exitu vitæ, qui adeo subitus ac repentinus fuit, multa poterat proferre; satis erat dixisse, ipsum Marcellum Archimedis neci etiam illacrymatum in Marcello. — *Tu ductoris lacrimas tulisti*, tuæ neci inlacrimavit Marcellus. Cf. Cic. Verr. IV, 58.

677. *pulvis* ac *forma* propria vocab. in disciplina Geometr. et Mathematica; Drak. qui laudat Colv. ad Appul. Apol. pag. 284, Barth. ad Claud. Paneg. Mall. Theod. v. 128 et al. — 678. *tanta feriente ruina*, quum tanta clades, mors tanto viro manu militis, ignari quis esset, inlata, opprimeret *meditantem... animi*, h. e. ut Livii verbis utar, « Archimeden, in tanto tumultu, quantum capta urbs in discursu diripientium militum ciere poterat, intentum formis, quas in pulvere descripserat. » Poeta forte respexit verba Horat. Od. III, III, 8 : « Inpavidum ferient ruinæ orbis justum virum. » Possis etiam *ruinam* referre ad expugnationem urbis, qua tantus vir perierit.

679. *resoluta in gaudia mente*, cf. XI, 303. — 680. *Certarunt victi victoribus :* communis omnibus lætitia erat, victoribus, quod vicissent Syracusas, victis, quod urbi et sibi pepercerat Marcellus, *æmulus Ingenii Superum* imitator Deorum, clementia et humanitate, qui *servando condidit urbem*, veluti novus conditor et restaurator urbis, quam servaverat; (cf. Cic. Verr. IV, 52 : « a Marcello, qui cepit, conditas dicetis Syracusas, » et Barth. ad Stat. IV, III, 72) quæ itaque urbs *exstat seclis... insigne tropæum*, ut insignis clementiæ do-

Ingenii Superum servando condidit urbem.
Ergo exstat seclis, stabitque insigne tropæum,
Et dabit antiquos ductorum noscere mores.
Felices populi! si, quondam ut bella solebant,
Nunc quoque inexhaustas pax nostra relinqueret urbes.
At ni cura viri, qui nunc dedit otia mundo,
Effrenum arceret populandi cuncta furorem,
Nudassent avidæ terrasque fretumque rapinæ.

fuisse. » — 682. *sedis* pro *seclis* Oxon. et priscæ edd. facili et solenni errore; cf. ad II, 52. — 686. *Ac* Col.

eumentum, vel exemplum et decus posteris commendabitur; Ernesti.

685 sq. Aptissime et paucis quidem, sed gravibus verbis poeta designat miseram conditionem sæculi sui et provinciarum Rom. quæ tum ab avaris hominibus, qui illis præerant, in pace magis, quam a ducibus olim in bello, *exhauriri* ac diripi solebant. Similiter Cicero passim in Verrinis actt. humanitatem clementiamque Marcelli cum inmani crudelitate et avaritia Verris comparat. — 687 sq. Laus Domitiani, non sine adulatione. Cf. ad III, 594 sq. et 607 sq.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER DECIMUS QUINTUS.

ARGUMENTUM.

Cnæo et Publio Scipionibus in Hispania cæsis, Senatus Rom. de duce, qui in eorum subcedat locum, deligendo consilia agitat, precibusque ad Deos fusis solliciti exspectant Patres, ut, qui imperium in Hispaniam audeant adcipere, nomina profiteantur; 1—9. P. Cornelius Scipio, Publii, qui in Hispania ceciderat, filius, quatuor et viginti fernne annos natus, illud quidem petere gestit, ut patris patruique necem ulciscatur; sed absterretur consiliis cognatorum, qui juvenilem respiciunt ætatem, horrentque et funestam domus fortunam, et gentem terramque mali ominis, ubi inter sepulcra parentis ac patrui res gerendæ sint, et hostes, qui duos summos imperatores devicerint animosque conlegerint secundo Marte; 10—17. Juveni in inpluvio domus sub lauri umbra hæc secum reputanti fluctuantique animo subito per aerem adlapsæ *Voluptas* ac *Virtus* diverso oris vestisque habitu adparent, et utraque dat operam, ut eam blande adpellando deleniat; 18—31. Voluptas, argumentis ex Epicureorum disciplina petitis, dissuadet militiam, vitamque mollem, otiosam, bellicis publicisque negotiis, periculis ac curis vacuam, omnibusque voluptatibus diffluentem commendat; 32—67. Virtus contra, secundum doctrinam Stoicorum, de divina animi humani origine, de hominum præ ceteris animalibus præstantia, de inani brevique voluptatis fructu et malis, quæ inde nascantur, de veris ac perennibus præmiis virtuti propositis, disputat, et ad studium laudis patriæque defensionem exhortatur; 68— 120. Hæc præcepta juveni adrident, et Voluptas irata in nubes se tollit; 121—128. Scipio igitur, Virtutis instinctus monitis, imperium,

quod nemo sibi deposcere audet, palam profitetur se petere, et ora in se convertit omnium, qui patrem ejus aut patruum revixisse et renatum sibi opinantur; 129—134. Impetus quidem animorum et ardor mox residet, silentio orto ac tacita cogitatione, quanta moles rerum quantumque imperium ætati haudquaquam maturæ permittatur: sed eum excitant rursus fausta omina anguis occidentem versus per aerem volantis, et tonitru, quo cælum bis terque contremit; 135—145. Iis confirmati omnes Scipioni imperium esse in Hispania jubent, et certatim dant nomina; 146—151. Ille itaque, precibus ad Neptunum missis, cum classe oram Tusci Ligusticique maris, Alpes ac Gallicum sinum, et deinde Pyrenei promont. et Emporias prætervectus, Tarraconem proficiscitur, ubi naves subduci jubet; 152—179. Ibidem ei in somno obfertur species parentis, qui filio vehementer auctor est, ut prius quam tres Pœnorum duces, qui trifariam exercitus in diversissimas regiones distraxerint, castra conjungant, Carthaginem Novam obpugnet, urbem opulentissimam omnium in Hispania, ac insignem præterea portu, celso situ et ubertate agrorum; 180—199. Eo itaque raptim ducitur agmen, eodemque tempore, quo ad mœnia subit, C. Lælius cum classe intrat portum; 200—231. Contra Aris, Pœnorum dux, arcem militibus insidet, et urbs potissimum altitudine murorum defenditur: raræ enim scalæ iis æquari possunt, et, quo quæque altiores, eo infirmiores sunt, ipsoque hominum, qui adscendunt, onere franguntur; 232—236. Verum Scipio, ubi comperit, æstum decedere, et, qua parte stagnum claudat urbem, facilem per illud pedibus ad mœnia transitum dari, eo secum armatos ducit, et, nulla ibi hostium statione aut custodia obposita, sine certamine Carthaginem uno die capit; 237—250. Postridie Neptuno Jovique tauros mactat, et militibus, prout cuique meritum virtusque fuerat, ante omnes vero C. Lælio, dat dona; 251—262. Tum prædam dividit, et adultam virginem eximia forma principi Hispaniæ adolescenti, cui ea desponsa erat, inviolatam reddit: quæ continentia ac benignitas in convivio amplissimis a Lælio laudibus celebratur; 263—285. Interea Philippus, Macedonum rex, fœdere cum Pœnis Acarnanibusque junctus, bellum infert Ætolis, sociis Romanorum, subitamque expeditionem facit in fines Epiri, Illyrici ac Græciæ; 286—311. Idem tamen sæpius in Macedoniam, a Dardanis aliisque hostibus infestatam, retro concedit, nec nisi finitimam Græciam bello vexat, donec, terra marique a Romanis victus,

pacem petere cogitur; 312—319. Eodem tempore Tarentus per proditionem recipitur a Fabio Maximo, in cujus exercitu erat frater mulierculæ, quam præfectus præsidii perdite amabat; 320—333. Anno autem insequenti in Apulia cæditur M. Claudius Marcellus consul et vir fortissimus, qui, si diutius vixisset, Scipioni forte gloriam eripuisset confecti belli; 334—342. Is, tumulum inter Punica et Romana castra occupandum ratus, ipse eo cum T. Quinctio Crispino conlega, M. Marcello filio paucisque equitibus, non perturbatus malo omine, speculatum proficiscitur; 343—365. Ab tergo deinde circumventus a Numidis, qui ex insidiis consurrexerant, fortissime pugnat, et forsan evasisset e manibus hostium, nisi saucium vidisset filium: sed attonito ea specie arma excidunt e manibus, et mox transfixus lancea prolabitur ex equo; 366—380. Inventum Marcelli corpus Hannibal comburendum curat, tantumque virum honore solemni ac laudatione prosequitur; 381—398. Quæ dum in Italia aguntur, fama captæ Carthaginis Novæ terrorem incutit Hispaniæ populis, et tres Pœnorum duces omnem salutis spem in eo positam putant, ut exercitus in unum omnes contrahantur; 399—409. Proximus Scipioni est Hasdrubal, Hannibalis frater, qui, quum forte primordia Carthaginis veteris sacris epulisque celebranda instituisset, turbatur Romanorum adventu, et in castra trepide confugit; 410—439. Postero die prælium committitur, in quo maxime eminet virtus C. Lælii, viri non minus eloquentiæ, quam rei militaris gloria conspicui; 439—470. Pœni fusi ad Pyrenæum tendunt, et Scipio castris hostium potitus ingentem prædam concedit militibus; 471—492. Tum Hasdrubal in Galliam transgressus magno auri pondere conducit ibi auxilia, et vere ineunte Alpes transit, ut fratri se conjungat; 493 -514. Quo nuntio Romam perlato omnia terrore ac tumultu strepunt, et Italiæ imago vel genius, ægre ferens hostis audaciam et calamitates, quas hac terra per decem jam annos perpessa sit, C. Claudium Neronem consulem, in Lucanis Hannibali oppositum, per somnum in eam impellere mentem conatur, ut, castris clam noctu relictis, cum electa manu ad Metaurum, Umbriæ fluvium, proficiscatur et Hasdrubali obviam eat; 515—559. Is quoque expergefactus confestim de toto exercitu, quod roboris est, deligit, magnisque itineribus contendit ad castra M. Livii conlegæ, viri fortis ac prudentis, qui, multis ante annis ex consulatu populi judicio damnatus, nunc eumdem honorem ibi delatum, ut laboranti patriæ opera et consilio suo subveniret,

etsi invitus receperat; 560—600. Hasdrubal mox ex variis indiciis conligit, multitudinem hostium crevisse, eaque cura anxius noctu furtim signa ferri jubet; at per tortuosi Metauri amnis sinus flexusque errorem volvens haud multum procedit; 601—625. Postquam itaque orto sole fuga fit manifesta, Romani extemplo fessum agmen hostium insequuntur, et duces orationibus animos militum ad pugnam excitant; 626—665. Tum Livius, vir exactæ jam ætatis, acer in hostes ruit, et Nabim, Jovis Hammonis sacerdotem, armis veneno infectis et conto ferocem, Hasdrubal vero Arabum, in spoliando Nabis corpore occupatum, et Canthus Rutulum, pecoris olim ditissimum, telo transfigit; 666—710. Inpetum Romanorum non sustinent Galli, intolerantissima laboris corpora, et Livius, juvenili ardore pugnans, cedentibus instat; 711—739. Fugientes nunc precando, nunc castigando revocat Hasdrubal, et leve vulnus infligit consuli, quo facto atrox utrimque editur cædes; 740—777. Tandem Nero, ubi conlegam vulneratum esse resciverat, ira incensus cæco inpetu fertur in Hasdrubalem, eumque jaculo ictum gladio obtruncat; 778—807. Cæso duce reliqui Pœni aut sternuntur aut fugiunt: Nero autem jam ipsa nocte, quæ sequuta est pugnam, raptim ad stativa sua, in Lucanis posita, redit; 807—812. Illuc nuntium ingentis cladis adfert, caputque Hasdrubalis, hastæ cuspidi infixum, ostendit Hannibali, qui tacito dolore cruciatus castra inde movet; 813—823.

At nova Romuleum carpebat cura senatum,
Quis trepidas gentes Martemque subiret Hiberum,
Adtritis rebus: geminus jacet hoste superbo

1. *Tartesia* R. 2. *Tarthesia* Tell. *Carchesia* Put. *Carthesia* R. 1, et Med. Conf.

Hic liber continet historiam belli in Hispania a Romanis duce Scipione Africano gesti, quum Cn. et P. Scipiones ibi periissent; de quo v. sup. XIII, 381 sqq. — 1. Conf. omnino Liv. XXVI, 18. — 2. *gentes*, copias Rom. — *trepidas*, cæsis Scipionibus et utroque exercitu. — *gentesque Martemque Hiberum*, h. e. periculosum copiarum Rom. in Hispania residuarum imperium, tanquam grave onus, *subiret*. Cf. v. 9.

3. *hoste superbo*, per hostem superbum; Lenz. Immo, hoste superbiente, triumphante.

Scipio, belligeri Mavortia pectora fratres.
Hinc metus, in Tyrias ne jam Tartessia leges
Concedat tellus, propioraque bella pavescat.
Anxia turba Patrum quasso medicamina mæsti
Imperio circumspectant, Divosque precantur,
Qui laceris ausit ductor subcedere castris.
  Absterret juvenem, patrios patruique piare
Optantem manes, tristi conterrita luctu,
Et reputans annos, cognato sanguine turba.
Si gentem petat infaustam, inter busta suorum
Decertandum hosti, qui fregerit arma duorum,
Qui consulta ducum, ac flagret meliore Gradivo;
Nec promtum teneris inmania bella lacertis
Moliri, regimenque rudi deposcere in ævo.
  Has, lauri residens juvenis viridante sub umbra,

ad XIII, 674. — 7. *Anxia turba Patres*, per adposit. ut inf. v. 367, malebat N. Heins. idque recepit Lefeb. — 9. *Quis* opinabatur N. Heins. per interrogat. notam, quam post *castris* exprimendam curarunt Lefeb. et Ern. exemplo Drak. qui etiam punctum posuit post *precantur*. Ego revocavi vulgatam distinctionem, ut sensus sit : a Diis precantur, expetunt, ductorem, qui, etc. Nolim quoque cum Burm. pro *laceris* substituere *vacuis*, h. e. quæ ducibus suis orbata sunt. — 10. *patrios patruosque* conj. N. Heins. quem vide ad Claud. Epithal. Honor. et Mar. v. 39, et ad Ovid. Amor. III, VI, 49. — 12. *cognato e sanguine* emend. idem, et v. 14, *arma duorum Inconsulta ducum*, quod recte displicuit Drak. quum parum dextre argumentati essent cognati, si Cn. et P. Scipiones sua temeritate in exitium ruisse dixissent. — 15. Primam syll. voc. *Gradivo* corripi, ut inf. v. 337, et apud Valer. Fl. V, 650, notandum videbatur Barth. Adv. XXII, 8; cf. sup. ad IV, 776. — 17. *Molliri* primum operarum errore in secunda Marsi Veneta editum.

5 sq. *Tartessia t.*, Hispania, a Tartaro, ob subterraneas cavernas, sic dicta. Strab. Cf. ad III, 399. — *in Tyrias leg. Conc.*, imperio et potestati Pœnorum se subjiciat; Drak. coll. v. 383, et I, 2. — *propiora bella*, in Libya, Hispaniæ vicina.

10 sq. Cf. Liv. XXVI, 18, extr. *juvenem*, Scipionem Africanum. — *patrios manes*, cf. ad VII, 487. — *piare*, vindicare, *manes*, mortem. — 12. *annos*, juvenilem ætatem Scipionis, quatuor et viginti ferme annos nati. — *cognato sanguine turba*, cognati. Id toti populo tribuit Livius l. l.

13. *gentem infaustam*, Hispanam, Scipionibus perniciosam, vel mali ominis. — 14. *Decertandum* esse Scipioni, *hosti*, cum hoste. Cf. ad I, 234. — *Gradivo*, belli fortuna *meliore flagret*, ad virtutem incendatur. — 16. Nec facile esse puero vel juveni, tam periculosi gravisque belli molem sustinere. Conf. XVI, 656 sq.

18... 128. Præclarum commentum, quo fabula de Hercule a Prodi-

Ædibus extremis volvebat pectore curas;
Quum subito adsistunt, dextra lævaque per auras
Adlapsæ, haud paullum mortali major imago,
Hinc Virtus, illinc virtuti inimica Voluptas.
Altera Achæmenium spirabat vertice odorem,

19. *Ædibus et mediis* suspicari possis; cf. not.

ro narrata et omnibus notissima e Xenoph. Mem. Socr. II, 1, §. 21 seqq.; et Cic. Off. I, 32 (quam et Ovid. Amor. III, 1 sq.; Lucian. in Somn. aliique imitati sunt), ad Scipionem transfertur, facile animum docti poetæ subire poterat ex iis, quæ de origine vulgatæ opinionis, qua Scipio divinæ originis vir esse credebatur, memorant Liv. XXVI, 19, et Polyb. X, 2 et 5, quæ loca insignia neminem comparasse pœnitebit. Fabulam venustam Prodici Sophistæ, quam Xenophon memorat e libro, cui titulus fuit Ὧραι (f. ætates vitæ), ingeniose etiam tractarunt Ill. Wieland (in *N. Amadis* et *Musarion*, Ges. I) et Stiernhielm in carmine Danico, quod Sæc. XVII edidit et inscripsit: *Hercules*; Lenz. Eamdem nuper erudite copioseque interpretatus est juvenis doctiss. *Goth. Aug. Cubæus* Misnensis in libello, quem nondum vidi, et cujus titulus est: *Xenophontis Hercules Prodicius et Silii Italici Scipio, perpetua nota illustrati, præmissa de Prodico dissert.* Lips. 1797, in-8°. — Episodium hoc docte illustrarunt Ill. *Doering* in Eclogis vett. poett. lat. p. 255 sqq., quem comment. passim laudabo, et Cl. Weiske in vers. germ. Xenoph. Mem. Socr. Lips. 1794, quem librum mihi nunc ad manus haud esse doleo. Conf. qui iisdem coloribus adumbrarunt Virtutem ac Voluptatem, Philostr. in Imagin., Philo Jud. de mercede meretr. p. 863; Lactant. VI, 3 et 4; Maxim. Tyr. λόγος ιδ', pr. Basil. orat. de legendis Græc. libris §. 10; Themist. Orat. XXII, p. 280, ed. Hard. — 18 seq. *Impluvium*, seu cavædium (al. cavum ædium), μεσαύλιον, media ædium pars, non modo porticibus cingi, sed et amœnis arboretis (unde h. l. *lauri sub umbra*), xystis vel ambulationibus ornari solebat, vid. Heyne ad Virg. Æn. II, 512 sq.; VII, 59; et ad Tibull. III, III, 15; Jani ad Horat. Od. III, x, 5 sq.; Ernesti clav. Cic. v. *impluvium* et *xystus*. Hinc *extremas ædes* adcipio de extrema parte impluvii, prope ὀπισθόδομον. « Hortus erat posticis ædium partibus, » Liv. XXIII, 8.

20. *per auras*, de cælo, ut Deæ. — 21. *haud paulum mortali major imago* iis fuit, ut Diis, qui humana forma, sed majore, pulchriore et augustiore, induti hominibus adparent. Vid. Heyne Exc. XIII, ad Virg. Æn. I. — 22. *Virtuti inimica Voluptas*, cf. Cic. de Senect. c. 12.

23 sq. Hoc loco Lenzius notat Voluptatem Silii, qualis est orientalis meretrix, pretioso cultu adornatam: « illa vero Prodici, inquit, similior est ionicæ ἑταίρᾳ. » Ed. — *odorem*, unguentum, et quidem h. l. Deorum, ambrosiam, unde mox *Ambrosias diffusa comas*, ut

Ambrosias diffusa comas, et veste refulgens,
Ostrum qua fulvo Tyrium subfuderat auro:
Fronte decor quæsitus acu, lascivaque crebras
Ancipiti motu jaciebant lumina flammas.
Alterius dispar habitus, frons hirta, nec unquam

25. *qua* Oxon. Put. Tell. R. 1, Parm. Med. Ben. Mars. et al. *quam* Col. R. 2; Junt. et inde al. edd. quod, nescio quare, placet Lefeb. Dausqueius vel ita interpungendum putabat, *veste refulgens Ostrum, quam*, etc. vel scribendum *e veste refulgens Ostrum, quod fulvo Tyrius* (artifex) *s. auro.* Neutra ratio probanda. *quæ* Cell. edidit ex emend. Gronov. Obss. II, 6, quod forte verum est et maxime adridet Doering. Nostram tamen lectionem eodem sensu capere possis, stamini scilicet purpureo aurum vel aureum subtemen intextum fuisse.

de Venere ap. Virg. Æn. I, 403, cf. sup. ad VIII, 469, et XII, 245. Silius autem ad Voluptatem transtulit imaginem Veneris. Ἀφροδίτη γὰρ ἐστιν ἡδονή, Athen. Deipn. XII, pag. 510. — *Achæmenium*, Persicum, pro quovis pretioso et optimo, cf. ad VII, 647; Plin. XIII, 1, s. 1; Salmas. ad Solin. p. 947.

24 sq. Apud Xenoph. Κακία habet ἐσθῆτα, ἐξ ἧς ἂν μάλιστα ὥρα διαλάμποι. Apud Philostr. Ἡ μὲν Κακία χρυσῷ τε κατεσκευασμένη, καὶ ὅρμοις, ἐσθῆτί τε ἁλιπορφύρῳ, καὶ παρειὰς ἄνθει, καὶ χαίτης ἐμπλοκαῖς καὶ γραφαῖς ὀμμάτων, cf. Var. Lect. — Voluptas *subfuderat*, trajecerat, *ostrum*, purpuream tramam, *fulvo auro*, subtemine aureorum filorum; et in *fronte* crinis constringebatur *acu* aurea; *lascivaque lumina motu ancipiti*, incerto, fluctuante, *jaciebant crebras flammas*, radios amoris, ut ap. Lucian. Amor. III: ἱλαρὰς τῶν ὀμμάτων αἱ βολαὶ ταχείας ἀνεγραίνοντο; Lenz.

26 seq. *acu* comatoria, seu crinali, vel discriminali, qua nodi capillorum a fronte in verticem reductorum (tutuli, κρωβύλοι, κορύμβαι, κόρυμβοι, σκορπίοι) ligebantur, cf. Salmas. Exerc. Plin. p. 534, et Intpp. Petron. c. 21. Eodem forte sensu Virg. Æn. IV, 138, dixit *crines nodantur in aurum*, h. e. acu aurea. Ea sic *decor quæritur* in *fronte*, fronti. Contra vers. 28. — *frons hirta* est, ubi capilli, ut ap. Terent. Heaut. II, II, 49, passi et circum caput rejecti negligenter sunt; Doering. — Sic ap. Xenoph. l. l. ὄμματα ἀναπεπταμένα, oculi huc illuc volitantes, τῆς Κακίας, lascivi et mobiles, ap. Lucian. Merced. cond. c. 33, T. I, p. 692: τὸ βλέμμα διασεσαλευμένη; Doer. Philo Jud. l. l. ὑπὸ τρυφῆς τε ἄγαν καὶ χλιδῆς σαλεύουσα τὼ ὀφθαλμώ, οἷς τὰς τῶν νέων ἀγκιστρεύεται ψυχάς.

28 sq. Ἀρετὴ Prodici virtutes in qualibet vitæ conditione complectitur, et mitiorem elegantioremque animi formæque indolem præ se fert: Virtus Silii est virago, aspera heroina et imago bellicæ virtutis, juveni fortissimo consentanea, non Virtus elegantioris Græciæ, sed veteris Romæ, cujus *frons* est *hirta*, incomtis et fruticantibus capillis, *stans vultus*, βλέμμα καθεστηκός (vid. *D'Orvill.* Charit. p. 404), oculus eodem obtutu sibi constans (quo animi tranquillitas significatur, ut contra mentis motus æstusque lu-

Composita mutata coma; stans vultus, et ore
Incessuque viro propior, lætique pudoris,
Celsa humeros niveæ fulgebat stamine pallæ.
Occupat inde prior, promissis fisa, Voluptas:

30. *Incessusque* ed. Gryph. unde *et ora Incessusque viro propior* conj. Dausq. et N. Heins. ut sit Græcismus.

minibus lascivis mobilibusque Voluptatis), et *lætus pudor*, grata verecundia; Lenz. — *Alterius*, Virtutis. — *frons hirta*, crinibus negligenter in ea sparsis, cf. ad v. 26. Sed quoniam hæc notio verbis seq. exprimitur, malim intelligere frontem rugis horridam et deformem (ut *hispida facies* ap. Hor. Od. IV, x, 5), qualis meditabundis est, sive acribus et industriis in rebus gerendis; vel tristem ac torvam, quæ *corrugari*, *contrahi*, *adduci* solet, ut contra serena ac læta *exporrigi*, *remitti*, *explicari*, *solvi*. *Hirtum*, vel *hispidum* proprie dicitur quidquid non satis cultum ac politum, et sic asperum vel ingratum adspectu est, quod jam monuit Jani ad Hor. Od. II, ix, 1. Ille vero oris cultus habitusque Virtuti tribuitur a Philostr. Ἡ δὲ Ἀρετὴ πεπονηκυία μὲν πρεσωπεῖς, τραχὺ δὲ ὁρῶσα, etc. et Justitiæ ab antiquis poetis, sculptoribus pictoribusque (qui eam iisdem coloribus, quibus Virtutem, depingebant), quod vel ex verbis Chrysippi ap. Gell. XIV, 4, intelligitur: σκυθρωπὴ γράφεται, καὶ συνεστηκὸς ἔχουσα τὸ πρόσωπον, καὶ δεδορκὸς βλέπουσα, ὥς τι τοῖς μὲν ἀδίκοις φόβον ἐμποιεῖν, τοῖς δὲ δικαίοις θάρσος.

29 sq. *nec unquam composita mutata coma*, nativa frontis forma non exornata et mutata fuit crispatis et arte compositis capillis; Doering. — *Vultus stans*, constans, semper idem et compositus, vel in unam rem defixus, quod constantiæ, gravitatis, probitatisque indicium est, ut levitatis contra et lasciviæ, si quis oculos perpetuo movet et ubivis circumfert, vel obliquat eos, et limis alium adspicit, cf. v. 27, et sup. ad III, 173; Stat. Theb. X, 688. Sic συνεστηκὸς ἔχουσα τὸ πρόσωπον, ap. Gell. l. l. λογισμὸς ἑστὼς, χρεία et ἐλπὶς ἑστηκυῖα, vel ἑστῶσα τῇ διανοίᾳ ap. Polyb. III, 105; VI, 25; X, 16; XXI, 9: τὸ τοῦ βλέμματος καθεστηκὸς ap. Eustath. in Iliad. γ. — *ore Incessuque viro propior*; καί μοι ἔδοξεν ἀνδρῶν εἶναι κρειττόνων τε θεῖα, etc. Philost. — *læti pudoris*, grata oris verecundia; κεκοσμημένη τὰ ὄμματα αἰδοῖ, Xenoph. — *Lætus pudor* est, qui vultum decorat, et animos adspicientium læto quodam et jucundo sensu afficit; ut Venus ap. Virg. Æn. I, 591 (ubi vid. Heyne), Æneas *oculis lætos adflat honores*; Doering.

31. *Celsa humeros*, naturæ convenienter, Dausq. qui contulit Terent. Eun. II, iii, 21 seq. « Haud similis virgo est virginum nostrarum, quas matres student Demissis humeris esse, vincto pectore, ut graciles sient, etc. — *niveæ fulgebat stamine pallæ*, κεκοσμημένη τὸ σχῆμα σωφροσύνῃ, ἐσθῆτι δὲ λευκῇ, Xenoph. Vestis quoque naturalis, non adscititii coloris.

32. *Occupat*, scil. loqui h. e. festinat loqui, vel potius prior dixit,

« Quis furor hic, non digne puer, consumere bello
Florem ævi? Cannæne tibi, graviorque palude
Mæonius Stygia lacus excessere, Padusque?
Quem tandem ad finem bellando fata lacesses?
Tune etiam tentare paras Atlantica regna,
Sidoniasque domos? moneo, certare periclis
Desine, et armisonæ caput objectare procellæ.
Ni fugis hos ritus, Virtus te sæva jubebit
Per medias volitare acies, mediosque per ignes.
Hæc patrem patruumque tuos, hæc prodiga Paulum,
Hæc Decios Stygias Erebi detrusit ad undas:

35. *Padusne* male opinabatur Dausq. — 37. *Atlantica* scripti; *ad Atlantica* R. 2. Vulgo *Atlantia*. — 42. Hunc versum sequenti postposuit Lefeb. non addita causa. Poeta certe ad tantam subtilitatem non exigendus est, et ne sic quidem singula ordine procedunt: nam Paulus ante Scipiones periit.

... ap. Stat. Theb. VII, 538, φθάνει, vel προλαμβάνει λέγειν. Ap. Xenoph. τὴν Κακίαν φθάσαι βουλομένην, προσδραμεῖν τῷ Ἡρακλεῖ καὶ εἰπεῖν, etc. — *Promissis*, quæ datura, et quibus Scipionis animum motura esset.

33. Simillima est oratio τῆς Κακίας ap. Xenoph. l. l. cf. mox ad v. 45. — 34. Num inmemor es cladium, quas Romani adceperunt ad Cannas, etc.? — *gravior*, tristior Romanis Styge. — 35. *lacus Mæonius*, Trasymenus, cf. ad IV, 719 sqq., et V, 9 sq. — *Padus*, clades ad Trebiam et Ticinum, in Padum influentes, cf. ad VII, 149. — *excessere* ex animo vel memoria tua, vid. ad II, 628.

36. *Quem ad finem*, quo usque, ad quos fines et terminos bella et expugnationes tuas quasi proferes, et *fata lacesses*, mortem adcelerabis, ut contra v. 47 *ætas concessi* a fatis *temporis*; Lenz. Immo *quem ad finem*, quo fine, cur. Illa certe explicatio a juvene, qui nondum administraverat bellum, et a verbis *fata lacesses* aliena videtur. — *fata lacesses*, vid. ad I, 680; IV, 731, et XII, 61.

37. *Atlantica regna*, extremam Libyam, ubi mons Atlas: nisi potius intell. h. l. Hispania, a mari Atlantico sic dicta, cf. XIII, 200. Scipio primum petiturus erat Hispaniam, eaque debellata *Sidonias domos*, Carthaginem. — 39. *armisonæ procellæ*, periculis belli.

40. *Ni fugis hos ritus*, quales Virtus exigit, θρησκείας; invidiose, quasi in externis ritibus versetur virtutis exercitium; Doering. — *ritus*, leges, cultus et præcepta Virtutis; Lenz. — 41. Cf. ad XIV, 175. — 42. *prodiga*, invidiose, veluti Virtus non parcat viris magnis, sed eos temere pessumdet; Ern. — *Paulus* ipse *prodigus animæ magnæ* dicitur Horat. Od. I, xii, 38. Cf. sup. ad I, 225.

43. *Decios* patrem filium et nepotem, pro patria se devoventes,

Dum cineri titulum, memorandaque nomina bustis
Prætendit, nec sensuræ, qui gesserit, umbræ.
At si me comitere, puer, non limite duro
Jam tibi decurrat concessi temporis ætas.
Haud unquam trepidos abrumpet buccina somnos :
Non glaciem Arctoam, non experiere furentis
Ardorem Cancri, nec mensas sæpe cruento
Gramine compositas : aberunt sitis aspera, et haustus
Sub galea pulvis, partique timore labores :

45. *quid gesseris* scribendum censebat N. Heins. vel invitis libris vet tamen non adsequor, cur ei displicuerit vulgata lectio: *cineri, bustis* … *bræ, non sensuræ, quid gesserit.* — 46. *tramite duro* in duobus veteribu scio quibus, invenit Lefeb. et recepit. — 47. *decurrat* scripti et Rom. 2. *decurret.* Deinde *congressi* Rom. 1, et Mediol. *congesti* ad marg. Rom. 1. Verba *partique timore labores*, quæ reliqui interpr. silentio prætermittunt, i

si fides habenda Cic. Tusc. Qu. I, 37, et fin. II, 19; nam alii non idem tradunt de nepote. — 44. Hoc iterum acerbe dictum pro, gloriæ et honoris spe fallit, ut mortis contemtum animis ingerat; Ern. Summam rerum gestarum sepulcris inscriptam *titulos supremos* Plin. Ep. IX, 19 vocat; Cell.

45. *non sensuræ, quid gesserit, umbræ*, sententia, quæ animorum post mortem vitam invidiose ridet; Ern. Epicureorum præcipue ea fuit opinio, animam simul cum homine mori et interire (vid. Diog. Laert. lib. X); ubique vero Silius Voluptatem ex opinione Epicureorum, quos Voluptatem summum bonum putasse creditum est, argumentantem inducit, quemadmodum contra Virtutem ex placitis Stoicorum; Drak. 46 sqq. Sic et Κακία disputat ap. Xenoph. Mem. Socr. II, 1, §. 23. Ἐὰν οὖν ἐμὲ φίλην ποιήσῃ, ἐπὶ τὴν ἡδίστην τε καὶ ῥᾴστην ὁδὸν ἄξω σε, καὶ τῶν μὲν τερπνῶν οὐδενὸς ἄγευστος ἔσει, τῶν δὲ χαλεπῶν ἄπειρος διαβιώσῃ· πρῶτον μὲν γὰρ οὐ πολέμων, οὐδὲ π… των φροντιεῖς, ἀλλὰ σκοπούμενος … τί ἂν κεχαρισμένον ἢ σιτίον ἢ πο… εὕροις, etc. — 46. *limite duro*, … et molesta vitæ via ac condi… cf. ad. VIII, 612.

48. Cf. omnino Heyne ad T… I, 1, 4, ubi exemplis docet… ant militiæ ærumnas et te… hostiles (unde h. l. *trepidos* somnos classico interruptos… tis declarari. — *abrumpet so…* ut apud Virgil. Ge. III, 530 … Drak. cf. sup. ad VII, 156.

49 sq. Conf. Ovid. Met. IV … *arctoa glacies*, polus arcticu… septemtrionalis : *Cancri*, p… tarctici, seu australis. — … *sæpe cruento Gramine com…* ut fit in vita bellica, quum su… humi, inter cæsorum cadave… cumbunt ad cibum capie… Ernesti, qui et recte jam m… in toto h. l. singula ad exte… dam illam vitam laboribus … commodis plenam bene elat…

51 seq. *haustus pulvis*, u…

Sed current albusque dies, horæque serenæ;
Et molli dabitur victu sperare senectam.
Quantas ipse Deus lætos generavit in usus
Res homini, plenaque dedit bona gaudia dextra!
Atque idem, exemplar lenis mortalibus ævi,
Inperturbata placidus tenet otia mente.
« Illa ego sum, Anchisæ Venerem Simoentis ad undas

cubare putant N. Heins. et Heyne, qui in Obss. ad loc. simil. Tibulli I, 1, 4, monet, recte quidem *terrorem* et *laborem* jungi, tamquam militiæ comites, *terrere* tamen ea, quæ metuantur, mala, pericula, discrimina, *laborem* autem, quippe qui tolerandus sit, premere, urgere, exercere. Equidem, si quid mutandum, legerim, *partique labore timores;* nisi malis *junctique*, vel *plenique*, vel cum N. Heins. quod propius ad literarum ductum adcedit, etsi a Lefeb. inter nugas refertur, *pastique timore labores*. Sed vulgata opinor, lectio bene se habet, vid. not. — 58. *terit* conj. N. Heins.

Ovid. Met. XIV, 136; Stat. Silv. V, III, 223; et Theb. VI, 848, quibus locis eleganter *hauriri* dicitur pulvis adtractus et conlectus; Doering. — *labores parti timore*, ærumnæ, quarum causa est timor ab hoste. Possis etiam interpretari: facta et rerum gestarum gloria, multis curis et timore parta. Sed illa ratio præstiterit. — *Labores*, ut πόνοι et μόχθος, et ærumnæ, et res fortiter gestæ dicuntur. — *labores parti timore*, curæ et sollicitudines periculis creatæ; Lenz. coll. Tibull. I, 1, 3, et Burm. ad Prop. III, IX, 6. Cf. Var. Lect.

53. *album*, ut al. *candidum*, dicitur bonum, lætum, felix, vel a creta et candido lapillo, quo Thraces Romani aliique populi felices dies, ut infelices atro calculo, signabant (vid. Intpp. Plin. VII, 40, et Hor. Od. I, XXXVI, 10); vel, ut mox *serenum*, a cælo sereno, ac nullis nubibus tenebrisque obducto et contristato; vel denique a colore albo, qui olim sacer, divinus, solennis, lætus, habebatur; ut contra *atrum* et *nigrum* est triste et infaustum a colore atro, signo tristitiæ, et qui rebus inferis proprius est, cf. ad III, 211, et VII, 633. Sic λευκὸν εὐήμερον φάος dixit Soph. Ajac. 723: λευκὸν ἔαρ, λευκὸν δὲ θέρος, Callim. H. in Cer. v. 123, ubi vid. Spanh. et ad v. 136. — *horæ serenæ*, vid. ad VIII, 544.

54. *molli*, jucundo. — 57 seq. Hæc iterum sunt ex dogmate Epicureorum, qui Deos res humanas non curare, et in perpetuo otio feliciter tempora transigere existimabant; Drak. coll. Horat. Serm. I, V, 101 sq.; Sen. de Ben. IV, 4; Cic. Ep. ad Div. VII, 12; Virg. Æn. IV, 379 (ubi v. Cerda); Gebhard. Crep. I, 17, et Diog. Laert. lib. X, §. 77, ubi v. Menag. Sed sive de industria, sive incuria poetæ factum videtur, ut huic otio contradicant, quæ de Deorum beneficentia in vss. 55 sq. dicebantur; Ern.

59 sq. Observa, Voluptatem in seq. oratione jactare, quod alias Venus de potentia sua jactare solet; Doer. Apta calliditate inçul-

Quæ junxi, generis vobis unde editus auctor.
Illa ego sum, verti Superum quæ sæpe parentem
Nunc avis in formam, nunc torvi in cornua tauri.
Huc adverte aures; currit mortalibus ævum,
Nec nasci bis posse datur: fugit hora, rapitque
Tartareus torrens; ac secum ferre sub umbras,
Si qua animo placuere, negat: quis luce suprema
Dimisisse meas sero non ingemit horas? »
Postquam conticuit, finisque est addita dictis,
Tum Virtus: « Quasnam juvenem florentibus, inquit,
Pellicis in fraudes annis, vitæque tenebras,
Cui ratio, et magnæ cælestia semina mentis
Munere sunt concessa Deum? Mortalibus alti

62. *torvi* scripti et R. 2. Vulg. *torva*. — 67. *auras* opinabatur N. Heins. quia *hora* præcessit.

cat, Æneam, Rom. gentis auctorem, suis artibus natum esse; Ern. cf. sup. ad v. 23. — *Illa ego sum*, verba eorum, quorum amplissima est fama, cf. ad IX, 128. — *Simoentis ad undas*, Trojæ. — 60. *Jungere* de re Venerea, vid. Drak. et quem laudat Heins. ad Claud. Epithal. Pall. et Cell. v. 32, ad Ovid. Heroid. III, 107, et Rem. Am. v. 407.

62. *avis*, et aquilæ, et oloris, quum Asteries, Ganymedis et Ledæ amore captus esset. — *tauri*, quum Europam raperet. — 63. *currit mortalibus ævum*, conf. ad VI, 121. — 64 sqq. *Nec nasci bis posse datur*, ipsa Epicuri verba, quod jam Drak. notavit: Γεγόναμεν ἅπαξ· δὶς δ' οὐκ ἔστι γενέσθαι, vid. Gatack. ad Antonin. de se ipso lib. II, §. 6. — Cf. ad V, 264 sqq. et Propert. III, v (al. IV), 13 sq. — 67. Doer. comparat Tibull. I, IV, 33 seq. — *Dimisisse meas horas*, tempora lætitiæ, ac voluptatis neglexisse; Lenz.

69... 120. Bonæ, aureæ sententiæ sunt, quibus Virtus Voluptatem refutat; sed molesto verborum adparatu dilutas adnosco, inprimis quum de hominum ad gloriam et virtutem destinatione velut ex cathedra disputat; Ern. Similiter tamen disserit ἡ Ἀρετὴ apud Xenoph. et, si unquam, nunc certe declamatorium acumen, commune illius ævi vitium, quo Lucanus toties lectores offendit, Silio condonandum est. Virtus disputat more Stoicorum, forte quia Scipio (et ipse Silius) horum philosophiæ deditus, et discipulus erat Panætii, qui tamen de animi immortalitate alias fovebat opiniones; Lenz. — 70. *vitæ tenebras* forte errores dici putat Doering. ut ap. Lucret. II, 15 sq. 58 et al. Sed aptior h. l. est illa notio, quam ad III, 145, exposui.

71. Disputat Virtus ex opinione, quam de animo humano fovebant Stoici, qui, quum mentem divinam, seu animam mundi ex mate-

Quantum Cælicolæ, tantumdem animalibus isti
Præcellunt cunctis; tribuit namque ipsa minores
Hos terris Natura Deo : sed fœdere certo
Degeneres tenebris animas damnavit Avernis.
At, quîs ætherei servatur seminis ortus,
Cæli porta patet; referam quid cuncta domantem
Amphitryoniaden? quid, cui, post Seras et Indos
Captivo Liber quum signa referret ab Euro,
Caucaseæ currum duxere per oppida tigres?

72. *Munera* Put. — 74. *minore... Deo* scripti, eleganter judice N. Heins. Id recepere Drak. et Ern. sed vellem sensum quoque horum verborum exposuissent, quem non satis adsequor. *minores Deo* e R. 2, edidi cum Lefeb. et Doering. Forte tamen non spernenda vulgaris lectio *minores Deos*.

rie vel ætherea (Diog. Laert. VII, 156; Senec. Ep. 50), vel ignea (Cic. Acad. Qu. I, 11) conflatam putarent, animum humanum ejusdem originis, et divinæ mentis sive animæ mundi *σπέρματα* quasi et *ἀποσπάσματα* esse statuebant; Doer. qui et laudat Tiedeman. *Geist der speculat. Philos.* T. II, pag. 490; Meiners. *Grundriss. der Gesch. d. Weltw.* p. 119 sq.; Heyne ad Virg. Æn. VI, 730; cf. et Burm. ad Val. Fl. III, 380, et Lips. Manud. ad Philos. Stoic. II, 11 : « Ratio nihil aliud est, quam in corpus humanum pars divini spiritus mersa, » Senec. Ep. 66.

72 sq. Comparant Oppian. Halieut. V, IV, 5, 10, 11, ubi v. Rittersh. — 74 sq. *minores Deo*, solis Diis; inferiores quidem Diis, sed secundi ab illis, ut *Te* (Jove) *minor latum reget æquus orbem* Augustus ap. Horat. Od. I, XII, 57, ubi vid. Jani, et ad Od. III, V, 1... 3; *οὐ γάρ τι πέλει καθυπέρτερον ἀνδρῶν Νόσφι θεῶν· μούνοισι δ' ὑπείξομεν ἀθανάτοισι*, Oppian. loco laudato confer Psalm. VIII, 6 seq. — *fœdere certo*, certa lege, ut apud Virgil. Æneid. I, 62.

76 sq. Drak. bene comparavit locum Cic. Tusc. Qu. I, 30 : « Socrates censebat, duas esse vias duplicesque cursus animorum e corpore excedentium : nam qui se humanis vitiis contaminavissent,... iis devium quoddam iter esse, seclusum a concilio Deorum, qui autem se integros castosque servassent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab his semper sevocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati Deorum, his ad illos, a quibus essent profecti, reditum facilem patere. » Cf. ib. Davis. et ad cap. 12.

78 seqq. *Cæli porta patet*, formula Ennii, ad quem v. Columnn. p. 164, cf. Senec. Herc. Œt. 1982 seq. — Poeta ante oculos habuit Cic. Tusc. Qu. I, 12, et Hor. Od. III, III, 9... 16, ubi vid. Jani.

79 sq. De Bacchi expeditionibus Indicis et triumpho, cf. XVII, 647 sq.; Heyne ad Virg. Æn. VI, 805, et Hermanni Mythol. Lyric. p. 262, 15.

Quid suspiratos magno in discrimine nautis
Ledæos referam fratres, vestrumque Quirinum?
« Nonne vides, hominum ut celsos ad sidera vultus
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora;
Quum pecudes, volucrumque genus, formasque ferarum
Segnem atque obscœnam passim stravisset in alvum?
Ad laudes genitum, capiat si munera Divum

85. *fixerit* Col. — 87. *traxisset* R. 2. — 88. *genitum est* malebat N. Heins. Pro *munera* in R. 1; *innuam*, et in ora *numina*.

De *tigribus* ejus currui junctis vid. Heyne ad Virg. Ecl. V, 29, et Jani ad Horat. III, III, 14. — 82. *Suspiratos*, cum suspiriis invocatos, imploratos; Lenz.

83. *Ledæos fratres*, Dioscuros, *suspiratos*, optatos, invocatos a *nautis*, quibus sidera eorum exoptata sunt, vid. Jani ad Horat. Od. I, III, 2; XII, 27 sq. et Hermann. l. c. p. 142. — 84. Comparant Cic. de Legg. I, 9, et de Nat. D. II, 56; Ovid. Met. I, 84 sq.; Severi Ætna, v. 223 seq.; Isidor. Orig. XI, 1; Sallust. Cat. 1 (ubi vid. Corte), et Herderi *Ideen zur Philos. der Gesch. der Menschh.* T. I, p. 219 sq. — Hæc gallice transtulit, magno patri non inficianda proles, *L. Racine*, *la Religion*, *chant I*, vs. 193 sq. :

Le roi, pour qui sont faits tant de biens précieux,
L'homme élève un front noble, et regarde les cieux.
Ed.

86. *formas ferarum*, h. e. feras, ut χρῆμα ὑὸς, Herodot. I, 36; πρόσωπον παρδαλίων, Nonn. Dionys. I, 158; τύπος συὸς, ap. eumd. D. Heins. Sic et *forma*, *simulacrum*, *corpus*, ἔργον, periphrast. poni monuit Drak. coll. Virg. Æn. VII, 18, 650; Ovid. Met. I, 73; II, 78; IV, 779; Stat. Silv. I, 1, 62 (ubi vid. Barth.); Oppian. Halieut. I, 105, ubi vid. Rittersh. Vid. et sup. ad VI, 572, et, quos Doering. laudat, Dorvill. ad Charit. p. 204, ac Valcken. ad Theocr. XVIII, 4. — 87. *stravisset in alvum*, ornate, de animalibus prona ad terram alvo incedentibus, et *obscœnam*, epitheto rei indignitatem notante, ut *obscœni canes* ap. Virg. Ge. I, 470, quatenus mala portendunt; Ernesti. Rectius Doering. eorum capita depressisset et flexisset in alvum, *obscœnam*, cujus adspectus teter et fœdus est, de quo vid. ad Catull. LXVIII, 99 — *passim*, ubique in terra; Doer. Immo, sine discrimine, promiscue, h. e. omnes; conf. Broukh. et Heyne ad Tibull. II, III, 41 al. 69.

88. Ἡ Ἀρετὴ ad τὴν Κακίαν apud Xenoph. loc. cit. §. 31; τοῦ δὲ πάντων ἡδίστου ἀκούσματος, ἐπαίνου ἑαυτῆς ἀνήκοος εἶ, et §. 3, οἱ μὲν νέοι (scilicet τῶν ἐμῶν φίλων) τοῖς τῶν πρεσβυτέρων ἐπαίνοις χαίρουσιν, οἱ δὲ γεραίτεροι ταῖς τῶν νέων τιμαῖς ἀγάλλονται· καὶ ἡδέως μὲν τῶν παλαιῶν πράξεων μέμνηνται, εὖ δὲ τὰς παρούσας ἥδονται πράττοντες, δι' ἐμὲ φίλοι μὲν θεοῖς ὄντες, ἀγαπητοὶ δὲ φίλοις, τίμιοι δὲ πατρίσιν. Ὅταν δ' ἔλθῃ τὸ πεπρωμένον τέλος, οὐ μετὰ λήθης ἄτιμοι κεῖνται, ἀλ-

Felix, ad laudes hominum genus. Huc, age, paullum
Adspice (nec longe repetam) modo Roma minanti
Inpar Fidenæ, contentaque crescere asylo,
Quo sese extulerit dextris; idem adspice, late
Florentes quondam luxus quas verterit urbes.
Quippe nec ira Deum tantum, nec tela, nec hostes,
Quantum sola noces animis inlapsa Voluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi Luxus, et atris
Circa te semper volitans Infamia pennis:
Mecum Honor, ac Laudes, et læto Gloria vultu,
Et Decus, ac niveis Victoria concolor alis.
« Me cinctus lauro producit ad astra triumphus.
Casta mihi domus, et celso stant colle penates:

91. Pro *Fidenæ* malim *Porsenæ*, vel *Porsennæ*. Fidenates certe a Romanis victi sunt, non Porsena. — 92. *Quæ*, vel *Que* Ox. Put. R. 1, 2, Med. *Quam* Parm. Deinde *terris* pro *dextris* Put. et Parm. — 93. *verteret* Ox. et Put. — 95. *Animas illapsa* Oxon. Non male, judice Drak. si refingatur *Animos i.* ut ap. Cic. Legg. II, 15. Sed idem vulgatum firmat coll. Virgil. Æn. II, 240, et III, 89. — 96. *fæda*, vel *feda*, Oxon. et Put. — 100. *producit* Col. *pducit* Put. ex quo scripturæ compendio

λὰ μετὰ μνήμης τὸν ἀεὶ χρόνον ὑμνούμενοι θάλλουσι. — *Ad laudes*, gloriam, *genitum*, modo tam *felix* est, ut *munera Divum*, dotes et bona, quibus præstat cæteris animalibus, *capiat*, agnoscat.

89 sq. *Huc*, Romam, δεικτικῶς, nec *longe*, a populis peregrinis *repetam*, repetenda sunt exempla, ut apud Luc. I, 94; Lenz. Copiosius id exposuit Grat. Cyn. 308... 325. — *Roma modo inpar*, vix par, *Fidenæ*, vid. Liv. I, 14 seq. conf. V. L. — *modo*, ut *nuper*, etiam de tempore satis longo; confer Gron. Obss. IV, 18. Ernesti clav. Cic. Duker. ad Flor. I, 11. — *asylo* vel tironibus noto ex Liv. I, 8. — 92. *Quo sese extulerit*, ad quantum fastigium evecta sit. — *dextris*, virtute, præclare gestis.

93. Poetam respexisse urbes Italiæ inferioris, Crotonem, Sybarim, Tarentum, etc. putat Doering. — *verterit*, everterit, ut inf. v. 408; conf. Intp. Virgil. Æn. I, 20; II, 625; XI, 264, et Ernesti ad Tac. Ann. XII, 45.

94... 99. Locus præclarus, qui ex alio poeta, forte Græco, nescio quo, expressus videtur. Poeta exornavit verba Scipionis apud Liv. XXX, 14: « non est tantum ab hostibus armatis ætati nostræ periculum, quantum ab circumfusis undique voluptatibus, etc. »

95. Conf. XI, 400. — 97. *Infamiæ*, et mox *Victoriæ* alæ tribuuntur, sed illi *atræ*, huic *niveæ*; cf. ad XIV, 675. — 98 sq. *Gloria vultu læto*, nitido, fulgente (ut apud Virg. Æn. I, 591, ubi vide Heyne) et *Victoria concolor* mihi; cf. supra v. 31; Lenz. — 101 sq. Imita-

Ardua saxoso perducit semita clivo.
Asper principio (nec enim mihi fallere mos est)
Prosequitur labor: adnitendum intrare volenti:
Nec bona censendum, quæ Fors infida dedisse,
Atque eadem rapuisse valet; mox celsus ab alto
Infra te cernes hominum genus. Omnia contra
Experienda manent, quam spondet blanda Voluptas.
Stramine projectus duro patiere sub astris
Insomnes noctes, frigusque famemque domabis.
Idem justitiæ cultor, quæcumque capesses,
Testes factorum stare arbitrabere Divos.

ortum est vulgatum *perducit*, quod mox denuo sequitur. — 103. *Asper* scripsi. Vulgo *perducit semita clivo Aspera*, etc. — 104. Ita scribendum distinguendumque viderunt jam Barth. Adv. IX, 17, et N. Heins. Vulgo legitur *Prosequitur, labor ad nitendum*, etc. — 105. *bona censendum* Col. et R. 2, vid. ad VIII, 36. In iisdem recte *Fors* h. e. Fortuna. Vulgo *bona conscendunt, quæ sors*, et *concendunt* in Oxon. Denique *dedisse* Barth. Adv. IX, 7, et N. Heins. bene pro vulg. *dedisset* substituerunt etsi invitis libris. — 107. *intra te* Put. non inepte, judice Drakenb. quum *intra aliquem* esse dicatur, qui minor sit eo, ut ap. Flor. IV, 11; Senec. Med. 520, (ubi vid. Gron.) Quintil. Inst. Or. XI, 3, et Prop. III, VII, (al. IX) 2, vid. Brockh. Sed conf. Heins. ad Ovid. Trist. III, IV, 25, et Burm. ad Petron. c. 84. — 108. *spondet* Col. Vulgo *sponte*. — 112. Syllabam sec. voc. *arbitrabere* ab optimis poetis corripi monet Drak. *adstare* conj. N. Heins. prob. Doering. nisi *stare* pro *adstare* positum sit. Immo simpl. *esse* significat, ut III, 94, et al.

tio manifesta egregii loci Hesiod. Ἐργ. v. 289 sq. quem etiam laudavit Xenoph. l. c. §. 20; cf. sup. ad IV, 603 et 604. Similiter sedem vel ædes Virtutis δυσαμβάτοις ἐπὶ πέτραις posuit Simonides apud Clement. Alex. Strom. IV, pag. 585, ut Sapientiæ domum in celso colle Lucret. II, 7 seqq. et inde Virg. Cir. 8 seq.

103. *nec enim mihi fallere mos est*, ut ap. Xenoph. οὐκ ἐξαπατήσω δέ σε προοιμίοις ἡδονῆς, ἀλλ' ᾗπερ οἱ θεοὶ διέθεσαν, τὰ ὄντα διηγήσομαι μετ' ἀληθείας. τῶν γὰρ ὄντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν οὐδὲν ἄνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας θεοὶ διδόασιν ἀνθρώποις.

105. *bona censendum* conf. Var. Lect. — 106. Cf. Lucret. II, 7 seq. — *mox celsus*, si conscenderis celsum illum collem, et ad ipsam Virtutem perveneris, *ab alto infra te*, etc. multum excelles reliquis hominibus, iis superior ac felicior eris. Hunc nexum sententiæ, quæ cum v. 104, tamquam apodosis cohæreat, verbis v. 105, 106. — *Nec bona... valet* incommode interrumpi censet Ernesti.

107. *contra... quam*, contraria iis, quæ spondet, etc. — 111. Aureæ sententiæ, ut plures in hac Virtutis oratione, et in veteribus poetis Gnomicis obviæ, quæ legendæ sunt ab iis, qui talia præcepta non nisi in sacris libris reperiri etiam nunc opinantur.

112. *stare*, vid. Var. Lect. —

Tunc, quoties patriæ rerumque pericula poscent,
Arma feres primus : primus te in mœnia tolles
Hostica; nec ferro mentem vincere, nec auro.
Hinc tibi non Tyrio vitiatas murice vestes,
Nec donum deforme viro fragrantis amomi;
Sed dabo, qui vestrum sævo nunc Marte fatigat
Imperium, superare manu, laurumque superbam
In gremio Jovis excisis deponere Pœnis. »
  Quæ postquam cecinit sacrato pectore Virtus,
Exemplis lætum vultuque audita probantem
Convertit juvenem. Sed enim indignata Voluptas
Non tenuit voces : « Nil vos jam demoror ultra,
Exclamat; venient, venient mea tempora quondam
Quum docilis nostris magno certamine Roma
Serviet imperiis, et honos mihi habebitur uni. »
Sic quassans caput in nubes se sustulit atras.
  At juvenis, plenus monitis, ingentia corde
Molitur, jussæque calet virtutis amore.
Ardua rostra petit, nullo fera bella volente,
Et gravia ancipitis deposcit munera Martis.
Adrecti cunctorum animi; pars lumina patris,

vid. ad II, 639. — 113. *Tu quoties* legendum videbatur N. Heins. — 117. Vulgo *flagrantis*, non inprob. Dausq. quum unguenta caleant omnia. Sed recte idem et N. Heins. emend. *fragrantis* Proxime *fraglantis* Tell. — 127. *honos*, non *honor*, Col. et Oxon. — 130. *jussæque* scripti et R. 2. Vulg. *visæque*.

116. Cf. ad XI, 41, in Var. Lect. — *vitiatas* exquisite pro tinctas, ut *violaverit* apud Virg. Æn. XII, 67, ubi vid. Heyne. — *amomi*, cf. ad XI, 402, et ad Virg. Eclog. III, 89, IV, 25. Ed. — 119 sq. *laurum... deponere*, vid. ad IX, 546.

122. *lætum*, captum et excitatum *exemplis*, quibus virtutis studium commendaverat; Doer. — 123. *Convertit* ad se, in suas partes; *nil vos demoror*, vos valere jubeo; verba consulum, quum dimitterent senatum, *nil vos moramur*, P. C. Ed. — 125. Apte insertum est vaticinium eorum temporum, quibus res Romanæ luxu et superbia labefactatæ ceciderunt; Ern. — 126. *docilis* freni, ut XVI, 360, h. e. prona ad voluptatem. — 128. *quassans caput*, vid. ad I, 298, et VI, 600.

131. Hæc ad verbum fere expressa sunt ex Liv. XXVI, 18, et versus 133, 134, ex cap. 41, extr. — *Ardua rostra*, subgestum orato-

Pars credunt torvos patrui revirescere vultus.
Sed quamquam instinctis tacitus tamen ægra periclis
Pectora subrepit terror, molemque paventes
Expendunt belli, et numerat favor anxius annos.
  Dumque ea confuso percenset murmure vulgus,
Ecce, per obliquum cæli squalentibus auro
Effulgens maculis, ferri inter nubila visus
Anguis, et ardenti radiare per aera sulco,
Quaque ad cæliferi tendit plaga litus Atlantis,
Perlabi resonante polo. Bis terque coruscum
Addidit augurio fulmen pater, et vaga late
Per subitum moto strepuere tonitrua mundo.
Tum vero capere arma jubent, genibusque salutant
Submissi augurium, ac iret, qua ducere Divos

134. *revirescere* scripti, R. 1, 2, Parm. Med. Ben. *reviscere* Marsi prima Ven. errore operarum. Inde *revisere* sec. Ven. et hinc aliæ, *se visere* Ald. — 135. Ita Col. *postquam* Put. R. 1, Ben. Vulgo *quamquam tacitus magnis tamen æ. p.* N. Heins. corrig. *ægra pericli*, quum *instinctis periclis* nihili sit. Sed recte Lef. hæc notat : « *instinctis* tertius casus est; terror subrepit illis instinctis pectora, quæ ægra erant periclis. » — 136. *subrepsit* R. 1, et Med. — 138. *percensent* Parm. non male. — 145. *Ter subitum* emend. Barth. Adv. IX, 17, quia numerus ternarius in ejusmodi præsagiis auspicatus fuit. Sed vid. not. — 147. *ac* Col. Vulgo *atque*.

rum in foro Rom. — 134. *revirescere credunt*, eleganter pro, patris et patrui vultus in juventam ætatem reductos adnoscere sibi videntur; Barth. Adv. IX, 17. Ipse Scipio apud Liv. l. c. cap. 41. « Brevi faciam,... ut revixisse aut renatum sibi quisque Scipionem imperatorem dicat. » Conf. ad VIII, 226.

135 sq. Cf. Liv. XXVI, 18, extr. — *instinctis*, adspectu Scipionis incitatis, quo sibi egregia patris ac patrui facta in memoriam revocabant, nec minorem de ipso spem concipiebant; Drak. cf. Var. Lect. — 137. *favor anxius*, qui Scipioni favebant, sed de difficultate et exitu rei solliciti erant, *numerant annos*, ætatem ejus respiciunt.

139. seq. Veritatem rei tradit Liv. XXVI, 19. Omen *anguis* unde petierit poeta, intelligetur ex not. ad IV, 476, et II, 584. Confer ad XVI, 52. Silius respexisse videtur Virgil. Æn. II, 692 sq. et forte tempestas coorta fuerat cum tonitribus fulminibusque ad Oceanum Atlanticum tendentibus (*dii auguriis auspiciisque*, etc.) Liv. XXVI, 41, qua Scipio, vir callidus in rem suam convertebat; Lenz. — *squalentibus auro maculis*, ut sup. II, 585. — 141. *sulco*, cf. ad I, 357. — 142. *plaga* cæli.

145. *Per subitum*, vid. ad VII, 527. — *moto mundo*, cælo, vid. ad III, 205 (in Var. Lect.) et 611. — 146 sq. *salutant augurium* clamo-

Perspicuum, et patrio monstraret semita signo.
Certatim comites rerum bellique ministros
Adglomerant sese, atque acres sociare labores
Exposcunt, laudumque loco est isdem esse sub armis.
Tum nova cæruleum descendit classis in æquor.
It comes Ausonia, atque in terras transit Hiberas.
Ut, quum sæva fretis inmisit prælia, Corus
Isthmon curvata sublime suberigit unda,
Et, spumante ruens per saxa gementia fluctu,
Ionium Ægæo miscet mare. Celsus in arma
Emicat, ac prima stans Scipio puppe profatur:
« Dive tridentipotens, cujus maria ire per alta
Ordimur, si justa paro, decurrere classi
Da, pater, ac nostros ne sperne juvare labores.

149. *comites operum* malebat N. Heins. *ministros* scripti. Vulg. *ministri.* — 151. *isse sub armis*, ut IV, 64, et Lucan. IX, 21, non male conj. Dausq. et recepit Lef. — 155. *superrigat* opinabatur N. Heins. ut *superspargere* ap. Caton. R. R. 54, vel *superstagnare* ap. Tac. Ann. I, 79, et *tramittere Cycladas unda* sup. I, 472, quo sensu *Isthmo incurvatam..., undam* reposuit Lef. quum Corus non suberigat Isthmon sed undam, quam incurvatam Isthmo, seu in Isthmum efferat. At vulgata lectio doctior est, vid. not. — 159. *tridentipotens* scripti et R. 2; bene, ut *armipotens*, *arcipotens*, *bellipotens*, *ignipotens* et similia. Vulgo *tridente potens*.

re, ut II, 411, ubi vid. not. — 148. *patrio signo*, tonitru, omine misso a Jove, patre Scipionis, vid. ad IV, 476. Anguis autem in Hispaniam versus et Libyam volabat.

149. *rerum*, belli, unde *res gerere*, Drak. Gr. ἔργα πολεμήϊα, seu μάχας et Ἄρεος. Cf. Klotz. ad Tyrt. p. 83. — 152. Cf. Liv. XXVI, 19. — 153. *It* classis *comes* Scipionis ex Ausonia; Lenz.

154 sq. Comparatio non nisi ad tumultum pertinet et turbam, qua classis in mare inmissa est; et nemo eam, si abesset, desideraverit, vel optaverit certe aptiorem; Ern. Cf. I, 468 sq. V, 395 sq. VII, 569 sq. IX, 282 seq. — *curvata unda*, vid. ad I, 470, 472. — *Isthmon* Corinthiacum inter *Ionium* et *Ægæum* mare. *Isthmon suberigit unda Corus*, ut *sublatum pulvere campum* sup. X, 203, et similia passim. — 156. *saxa gementia*, vid. ad V, 398, et Bentl. ad Hor. Odyss. III, xxvii, 23. — 157 seq. *Emicat in arma*, vid. ad III, 85. — *prima puppe*, conf. ad XII, 398.

159 sq. Cf. Liv. XXVI, 45 extr. et Polyb. X, 11, ubi Scipio in oratione ad milites habita dicit, ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐπιβολὴν αὐτῷ ταύτην ὑποδεδειχέναι τὸν Ποσειδῶνα, παραστάντα κατὰ τὸν ὕπνον, καὶ φάναι, συνεργήσειν ἐπιφανῶς κατ' αὐτὸν τὸν τῆς πράξεως καιρὸν οὕτως, ὥστε παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τὴν ἐξ αὐτοῦ χρείαν ἐναργῆ γενέσθαι. Conf. et sup. v. 18 sq. — 161. *pater*, v. I, 606.

Per pontum pia bella veho. » Levis inde secunda
Adspirans aura propellit carbasa flatus.
Jamque agiles, Tyrrhena sonant qua cærula, puppes
Ausonium evasere latus, Ligurumque citatis
Litora tramittunt proris : hinc gurgite ab alto
Tellurem procul inrumpentem in sidera cernunt,
Aerias Alpes : occurrunt mœnia Graiis
Condita Massiliæ; populis hæc cincta superbis,
Barbarus inmani quum territet adcola ritu,
Antiquæ morem patriæ cultumque habitumque
Phocais armiferas inter tenet hospita gentes.
Hinc legit Ausonius sinuatos gurgite ductor

168. *Graiis* Col. et Ox. Vulg. *Graio*. — 169. *hæc cincta* Col. R. 1, Parm. Med. *hæc cuncta* Put. *hinc cincta* Ox. *excincta* edd. Marsi, Martini Herbip. Junt. Ald. Gryph. *accincta* Basil. Wolfii, Colin. et Nut. — 170. *cum territet* Col. et Put. *tunc et territet* Ox. *nunc territat* R. 1, Parm. Med. *cum territat* Mars. Vulgo *quæ territat*. — 171. *cultumque*, non *cultusque*, Col. — 172. *armiferas* scripti et R. 2. Vulgo

162. *pia bella*, vel rite indictum bellum (vid. Non. voc. *Fetiales*); vel quod Scipio se ducem obtulerat, ut patrem ac patruum, fraude Punica in Hispania interemtos, ulcisceretur; vel quia Romani hoc bellum susceperant, ut injuriam, Saguntinis sociis a Pœnis inlatam, vindicarent, unde Scipio ipse apud Liv. XXX, v. 31, dixit, *Sagunti excidium Romanis pia ac justa induisse arma;* Drak. Conf. ad VII, 406.

164... 179. Conf. Liv. XXVI, 19. — 167. Conf. ad XI, 217. — 169. *Massilia* a *Graiis condita*, colonia Phocæorum, unde mox *Phocais hospita;* Confer ad IV, 52. Præter exempla ibi laudata, conf. quoque Cicero de Offic. lib. II, 23, et in Orat. pro Flacco, cap. 63, ubi Massiliensium disciplinam gravitatemque fere cunctis gentibus anteponendam censet. En. — *populis superbis*, Gallis, ut mox *armiferas gentes*. Conf. ad IV, 45. Vel *superbis* eo sensu, quo Strabo IV, p. 302, de Gallis ait : πολὺ τὸ ἀνοητὸν καὶ ἀλαζονικὸν πρόσεστι, Ern.

169... 172. Conf. omnino Strab. IV, p. 270 seqq. 302 seq. et Valer. Max. II, VI, 7... 9. — *Barbarus adcola*, Massiliensis, *territat* hos populos *inmani ritu*, quo sacrificia humana Dianæ Ephesiæ in luco obfert (cf. Lucan. III, 399 sq. et Strab. l. l.) sed eadem Massilia *antiquæ morem patriæ tenet*, republica ad normam græcam constituta; Ern.

173. « Gallicum sinum, et deinde Pyrenæi circumvectus promontorium, Emporiis urbe Græca (oriundi et ipsi a Phocæa sunt) copias exposuit : inde sequi navibus jussis, Tarraconem pedibus profectus conventum omnium sociorum habuit; naves ibi subduci

Anfractus pelagi : nemoroso vertice celsus
Adparet collis, fugiuntque in nubila silvæ
Pyrenes; tunc Emporiæ, veteresque per ortus
Graiorum vulgus, tunc hospita Tarraco Baccho.
Considunt portu; securæ gurgite clauso
Stant puppes; positusque labor terrorque profundi.
Nox similes morti dederat placidissima somnos;
Visa viro stare effigies ante ora parentis,
Atque hac adspectu turbatum voce monere :
« Nate, salus quondam genitoris, nate, parentis
Et post fata decus, bellorum dira creatrix
Evastanda tibi tellus, et cæde superbi
Ductores Libyæ cauta virtute domandi,

armisonas. — 177. *hospite* ed. Dausq. vitiose. Post hunc versum nonnulla excidisse suspicabatur N. Heins. nescio quare. — 178. Voculam *et* ante *securæ* omnes codd. scripti et edd. ante Juntinam ignorant. — 182. Hic et seq. versus deest in Put. *adspectus turbatum* conj. N. Heins. coll. XIV, 678. — 186. *tanta virtute* Put. Male : innuit enim, Pœnos non virtute tantum, sed artibus etiam et dolo superandos esse; quare filium pater monet, ut videat, ne duces hostium disper-

jussit, etc. » Liv. XXVI, 19. — 174 sq. Conf. III, 415 seq. — 176 seq. *Emporiæ... hospita Tarraco Baccho*, vid. ad III, 369. — 178. *gurgite clauso*, in portu.

180. Conf. ad II, 574, in Var. Lect. et Val. Flac. v. 74. — 180... 207. Consilium Carthaginis Novæ oppugnandæ Scipioni in somnio dat Neptunus apud Polyb. X, 11, 7, et ipse Scipio apud Liv. XXVI, 41, memorat Deos auguriis auspiciisque *et per nocturnos etiam visus* omnia læta ac prospera portendisse; Lenz. « Scipio oratione accensis militum animis Iberum trajecit; ubi quibusdam suadentibus, ut, quoniam in tres tam diversas regiones discessissent Punici exercitus, proximum adgrederetur, periculum esse ratus, ne eo facto in unum omnes contraheret, nec par esset unus tot exercitibus, Carthaginem Novam interim obpugnare statuit, urbem cum ipsam opulentam suis opibus, tum hostium omni bellico adparatu plenam, sitam præterea opportune, etc. » Liv. XXVI, 42, pr. Hoc Scipionis consilium poeta parenti ejus tribuit, cujus species filio oblata sit in somno.

183. *salus quondam genitoris*, qui me olim in acie servasti, vid. sup. IV, 454 sqq.

186 sq. « In hiberna diversi concesserunt : Hasdrubal Gisgonis usque ad Oceanum et Gades : Mago in mediterranea, maxime supra Castulonensem saltum : Hasdrubal, Hamilcaris filius, proximus Ibero circa Saguntum hibernavit; » Liv. XXVI, 20, et cap. 41, « tres duces discrepantes, trifariam exer-

Qui sua nunc trinis diducunt agmina castris.
Si conferre manum libeat, coeantque vocatæ
Hinc atque hinc acies, valeat quis ferre ruentes
Ter gemina cum mole viros? Absiste labore
Ancipiti, sed nec segnis potiora capesse.
« Urbs colitur, Teucro quondam fundata vetusto,
Nomine Carthago; Tyrius tenet incola muros.
Ut Libyæ sua, sic terris memorabile Hiberis
Hæc caput est : non ulla opibus certaverit auri,
Non portu, celsove situ, non dotibus arvi
Uberis, aut agili fabricanda ad tela vigore.
Invade aversis, nate, hanc ductoribus urbem.
Nulla acies famæ tantum prædæve pararit. »
Talia monstrabat genitor, propiusque monebat,
Quum juvenem sopor et dilapsa reliquit imago.
Surgit, et infernis habitantia numina lucis
Ac supplex patrios compellat nomine manes :

sas copias in unum cogant, sed ut potius singulos adoriatur; Drak. — 187. *diducunt*, pro vulg. *deducunt*, ex emendat. N. Heinsii, quæ firmatur loco Livii, in notis laudato. — 188. *conferre manum* (ut VII, 599, et similiter *conferre gradum*) scripti et priscæ edd. *c. manu* sec. Veneta Marsi, et inde aliæ edd. *liceat* et *coeantque coactæ*, scilicet in unum, malebat N. Heins. — 190. *labore* Oxon. et Put. Vulgo *labori*. — 193. *Nomine C.* (ut apud Liv. XXI, 31, *Brancus nomine*, Cic. pro Mil. 17, *cognomento Schola*, et Ovid. Am. I, VIII, 2, *nomine Dipsas*) Col. et Put. Vulgo *Nomen*. — 195. *illa*, scilicet vetus in Africa Carthago, corrig. Dausq. quia urbes ditiores, etc. alibi exstiterint. Sed *ulla* scilicet Hispaniæ urbs; Drakenb. *urbi*, vel *aut vi* pro *auri* scribendum putabat N. Heins. forte quod ibi non auri, sed argentifodinas fuisse Strabo doceat. Sed τὸ *auri* ad divitias civium recte referebat Drak.

citum in diversissimas regiones distraxere,... et diduxerunt exercitus; quæ patri patruoque meo causa exitii fuit. » Conf. Polyb. X, 7. — 186. *cauta virtute*, vid. Var. Lect.

190 seq. Noli pugnare cum tribus his ducibus, sed ante omnia ac sine mora oppugna Carthaginem novam, quæ res multo *potior*, ac gravior est. Versus 194... 199, causas hujus consilii continent. — *Ter gemina*, terna.

192. Vid. ad III, v. 368. — 193. *Tyrius incola*, Pœni. — 194. Cf. Polyb. X, 8, et Liv. XXVI, 42, ac 47. — *Ut Libyæ sua* Carthago *caput est*, etc. — 198. *ductoribus* Pœnorum *aversis*, longe remotis et in diversissimas regiones profectis; conf. ad v. 186.

203. Conf. Gron. ad Tac. Ann.

« Este duces bello, et monstratam ducite ad urbem :
Vobis ultor ego, et, Sarrano murice fulgens,
Inferias mittam fusis insignis Hiberis,
Et tumulis addam sacros certamine ludos. »
  Progreditur, celeratque vias, et conripit agmen
Pernici rapidum cursu, camposque fatigat.
Sic, ubi prosiluit Pisæo carcere præceps,
Non solum ante alios, sed enim (mirabile dictu!)
Ante suos it victor equus; currumque per auras
Haud ulli durant visus æquare volantem.
Jamque Hyperionia lux septima lampade surgens
Sensim adtollebat propius subeuntibus arces
Urbis, et admoto crescebant culmina gressu.
Ac pelago vectus servata Lælius hora,
Quam dederat ductor subigendæ ad mœnia classi,
A tergo adfusis cingebat tecta carinis.

207. *sacros, certamina, ludos* reposuit Lefeb. ut designentur certamina, quæ sint ludi sacri respectu funerum. — 208. *Præyreditur* Colon. — 211, 212. Hoc ordine versus leguntur in cod. Oxon. Putean. et, si Lefeb. fides habenda, in aliis veteribus, nescio quibus. Vulgo male transponuntur. — 212. *curritque* primus edidit Wolfius in Basil. et deinde alii. — 217. *advertus*, vel *invectus* emend. N. Heins. *At pelago* R. 1, a m. sec. — 218. *subigentem* Put. *subeunda ad mœnia* conj. N. Heins. coll. Liv. XXVI, 42, extr. Sed deinde vulgatam

II, 8. — 205. *Sarrano*, vid. ad I, 72. — 206. Cf. inf. v. 820, et sup. ad IV, 232; V, 213. — 207. Confer XVI, 293 sq. — 208... 213. Summa orationis luxuries est, qua celeritatis notio exprimitur. — 209. *campos fatigat*, vid. ad II, 74.

210 sq. Conf. I, 224; Virg. Ge. I, 512 seq. III, 103 seq. Ovid. Heroid. Ep. XVIII, 166 sq. Olympica quadrigarum certamina agebantur ad Alpheum fl. et *Pisam* urbem Elidis. — *carcere*, ut VIII, 279. — 212. *Ante suos* etiam cum quibus est ligatus ad currum; Mars. et Cell. coll. XVI, 401, ubi Panchates equus victor *socios trahit prior ipse jugales*, et poeta eumdem lusum captavit. — 214 sq. « Septimo die ab Ibero Carthaginem ventum est simul terra marique; » Livius, XXVI, 42, et Polybius, X, 9. — *Hyperion*, Sol, vel ejus pater.

215 sq. Vid. ad III, 157, in Var. Lect. — 217. « Nemo omnium, quo iretur, sciebat, præter C. Lælium. Is classe circummissus ita moderari cursum navium jussus erat, ut eodem tempore exercitus ostenderetur et classis portum intraret; » Liv. XXVI, 42; cf. Polyb. X, 9. — 218. *subigendæ classi*, vid. ad XIII, 610. — 219. *ad-*

Carthago, impenso naturæ adjuta favore,
Excelsos tollit pelago circumflua muros.
Artatas ponti fauces modica insula claudit,
Qua Titan ortu terras adspergit Eoo.
At qua prospectat Phœbi juga sera cadentis,
Pigram in planitiem stagnantes egerit undas,
Quas auget veniens refluusque reciprocat æstus.
Sed gelidas a fronte sedet sublimis ad Arctos
Urbs inposta jugo, pronumque excurrit in æquor,
Et tuta æterno defendit mœnia fluctu.
Audax, ceu plano gradiens victricia campo
Ferret signa, jugum certabat scandere miles.

lect. loco non movendam recte putabat. — 228. *Urbi* quædam edd. — 229. *Eterno* pro *æterno* R. 1, *alterno flu.tu* i. e. æstu corrig. N. Heins. coll. v. 226, 237; Prop. II, XII, 7; Claud. Cons. Hon. III, 58, et sup. III, 292, ubi vid. not. Sed Drak. jam bene monuit, nunc illud urbis latus describi, quod mari obversum numquam possit pedibus adiri, sed æterno fluctu tutum sit.

fusis carinis, vid. ad IV, 251 (in Var. Lect.), et V, 66.

220. De situ portuque Carthaginis novæ cf. omnino Polyb. X, 10; Liv. XXVI, 42, et Heyne Exc. VI, ad Virg. Æneid. I. — *impenso favore*, magno, eximio; Drak. coll. Manut. ad Cic. Ep. ad Div. XIII, 64; Popm. ad Cic. Ep. ad Att. XIV, 13, et Gifan. in Ind. Lucret.

221. « A sinu maris peninsula excurrit; tumulus is ipse, in quo condita urbs est, » Liv. loc. cit. — 223. « Ab ortu solis mari cincta est urbs » Liv. l. c. ἡ πόλις περιεχομένη θαλάττῃ μὲν ἀπ' ἀνατολῶν, Polyb. l. l. — *ortu terras adspergit Eoo*, ut al. radiis; conf. V, 56, et IX, 34. — 224 seq. *Ab occasu stagnum claudit*, Liv. l. l. ἡ πόλις περιεχομένη ἀπὸ τῶν δύσεων λίμνῃ, Polyb. loc. cit. — *Phœbi juga sera*, ad quæ Phœbus sero, ad vesperam, advenit, unde apud Virg. Ge. I, 461. *serus vesper*; Ernest. — 225. Urbs *egerit undas in planitiem*, docte pro, undæ maris, ingredientis in campum, egeruntur in planitiem (ut supra v. 221, *tollit muros* pro, muri ejus tolluntur) et *refl. æstus reciprocat undas*, recessus maris vicissim revocat, retrahit ex planitie undas; Lenz. — 226. « Stagnum incertæ altitudinis, utcumque exæstuat aut deficit mare. » Liv. l. l. Cf. Polyb. X, 10, extr. — *veniens refluusque reciprocat æstus*, cf. v. 237, et sup. ad III, 55... 60 et 392.

227 seq. « Castra ab regione urbis, qua in septemtrionem versa est, posita : his ab tergo (nam frons natura tuta erat) vallum objectum, » Liv. l. c. Latus urbis septemtrionale trium collium objectu claudi tradit Polyb. l. l. — 229. Cf. Var. Lect.

230... 236. Adcuratius copiosius

Aris ductor erat; qui contra, amplexus in artis
Auxilium atque excelsa loci, præsepserat arcem.
Pugnabat natura soli; parvoque superne
Bellantum nisu passim per prona voluti
Truncato instabiles fundebant corpore vitam.
Verum ubi concessit pelagi revolubilis unda,

232. *Aris* scripti, R. 1, Parm. Mediol. *Arris* R. 2, et inde aliæ edd. *Aris* nom. propr. notum ex Prisc. lib. VI, et Cic. Or. pro Scauro. Sed Liv. XXVI, 44, et Polyb. X, 12, 15, 18 et 19, solius meminere Magonis, qui præfectus urbi fuerit. Inde Ernesti: « Quid Silius in hac re præter arbitrium suum sequutus sit, dici non potest; hoc tamen ex ejusmodi locis intelligitur, Silium non hoc egisse, ut historiam belli Pun. sec. scriberet: quomodo enim sine dementia mutare ista nomina instituerit? » Apud Livium vero XXVI, 49, hæc leguntur: *Arinen præfuisse Punico præsidio deditumque Romanis, Antias Valerius; Magonem alii scriptores tradunt.* Hinc *Arnes* (f. *Armes*) h. l. pro *Arris* legendum videbatur N. Heins. Drak. contra in Livii l. l. *Arinem* edidit; unde *Arin* h. l. reponendum crediderim. — 233. Ita hunc versum ex Col. codd. restituere Modius et N. Heins. qui et *arce* scribi posse monet. *Auxiliumque excelsa loci processerat artem* Oxon. *presserat* R. 2. *ptesserat* Tell. *Auxiliumque excelsa loci præcesserat arcem* Put. atque ita omnes priscæ edd. nisi quod R. 1, Parm. Med. al. *protexerat*, aliæ vero *præcinxerat* habeant. Vulgatam lectionem *Auxilium excelsamque loci præcinxerat arcem* primum exhibet ed. Basil. Wolfii. *qui cuncta amplexus in arctis Auxilia, excelsam sociis præcinxerat arcem* conj. Dausq. *qui contra a. in a. Auxilium, qua excelsa loci, protexerat arcem* Barth. Adv. IX, 17, ut sensus sit: arcem non tegebat, qua urbem spectabat, sed qua editior pelagus, cujus æstu recedente Scipio muros scandit. *qui contra, amplexus inertis Auxilium*, (h. e. perfugium in arcem, non audens in æquo ante muros manum conserere) vel *qui, ponti amplexus in artis Auxilium, qua excelsa, loci præsepserat arcem* emend. Burm. h. e. urbem incustoditam fere relinquebat ab illa parte, qua marinis undis tuta erat; eam solum partem muniebat, qua adiri poterat. Alterutram conj. veram putabat Drak. Sed lectio c. Col. bene se habet.

que hæc narrant Polyb. X, 12, 13, et Liv. XXVI, 44. — *Aris ductor* Pœnorum, qui urbem defendebat, vid. Var. Lect. — *in artis*, ut V, 477. — *amplexus auxilium atque excelsa loci*, h. e. auxilium celsi loci, et hoc pro vulg. confugerat in arcem, eamque *præsepserat*, jam ante, nisi malis in fronte, munierat, scilicet pluribus operibus, machinis ac militibus; conf. Liv. XXVI, 46. — 234. *Pugnabat natura soli*, ut apud Liv. XXVI, 45, « neque viri, nec tela, nec quidquam aliud æque, quam mœnia ipsa sese defendebant. »

235 seq. « Raræ scalæ altitudini murorum æquari poterant, et, quo quæque altiores, eo infirmiores erant: itaque... onere ipso frangebantur, etc. » Liv. l. c. — *per prona voluti*, cf. Bentl. ad Horat. A. P. v. 60. — 237... 245. Quum æstus decederet, Romani ab altera parte in stagno scalas admoverunt urbi et in mœnia adscenderunt; conf. omnino Polyb. X, 14, et Liv. XXVI, 44, 45. — *revolubi-*

Et fluctus rapido fugiebat in æquora lapsu,
Quaque modo excelsæ sulcarant cærula puppes,
Hac inpune dabat Nereus transcurrere planta:
Hinc tacite nitens informidatus adire
Ductor Dardanius, subitam trahit æquore pubem,
Perque undas muris pedes advolat; inde citati
A tergo adcelerant, qua fisus fluctibus Aris
Incustoditam sine milite liquerat urbem.
Tum prostratus humi (miserandum) victa catenis
Pœnus colla dedit, populumque addixit inermem.
Hanc oriens vidit Titan, quum surgeret, urbem
Vallari castris, captamque adspexit eamdem
Ocius, Hesperio quam gurgite tingueret axem.

240. *Hic* Oxon. Deinde *plantæ* maluerit N. Heins. — 241. *taciti nectens* Oxon. Putean. et Rom. 2. *tacite nectens* in reliquis libris, quod Marsus interpretabatur cogitans. Sed *tacite nitens* bene emendarunt Dausq. (qui et *Hac* malebat) Cell. Drakenb. Ern. *tacite enitens* conj. N. Heins. *tacite innitens* scripsit Lefeb. — 244. *visis fluctibus* quædam edd. et *fixus* aliæ. — 246. *victa* Col. Ox. et R. 2, prob. Drak. quum Pœnus non dederit *vincta colla*, sed *victa*, ut nempe catenis vincirentur. *vincta* Put. Tell. R. 1, aliæque priscæ edd. non improb. Lefeb. ut non inelegans tautologia sit, qualis apud Virgil. *incensum inflammat*, vel in Silio *spernor contemta* et similia: quasi *vincta catenis colla dare* sit tautologia!

lis unda, ἀψόῤῥοον ὕδωρ. Conf. sup. ad v. 226. — *concessit*, recessit

239 sq. Conf. sup. III, 55 sq. et quos Drakenb. laudavit, Ovid. ex Ponto IV, x, 33, 34; Trist. III, x, 31, et Senec. Herc. Fur. v. 538 sq. — 241. *informidatus*, quem obsessi non metuebant ab illa parte urbis, qua mare erat; Mars. — 242. *æquore* per stagnum *subitam*, subito trahit, rapit. — 244. *adcelerant* adcensum in murum *a tergo* oppidanorum, quorum et animi, et oculi, auresque in certamen cum Romanis, ab terra urbem oppugnantibus, adeo intenti erant, ut nemo ab tergo sentiret captam urbem. Ita Livius XXVI, 46.

246 seq. Aris se arcemque et præsidium dedidit; cf. Liv XXVI, 46, extr. et Polyb. X, 15. — *addixit*, in servitutem tradidit; locutione desumta a debitoribus in jure veteri, qui, si solvendo non erant, creditoribus dedebantur, ut serviendo nomina expungerent, et proprie *addicti* dicebantur; Drakenb. coll. Passerat. ad Prop. III, ix, 2; Græv. ad Cic. pro Quint. c. 18 et al.

248 sq. Ornate pro, urbs mane obpugnata et ante vesperam capta est; conf. inf. v. 107; Liv. XXVI, 48, pr. et Senec. Thyest. 612 seq. — 250. *Hesperio gurgite*, ut *Tartessiaco æquore* sup. VI, 1, ubi vid. not. — *tingueret axem*, currum, h. e. occideret.

Aurora ingrediens terris exegerat umbras :
Principio statuunt aras : cadit ardua taurus
Victima Neptuno pariter, pariterque Tonanti.
Tum merita æquantur donis, ac præmia virtus
Sanguine parta capit : phaleris hic pectora fulget;
Hic torque aurato circumdat bellica colla;
Ille nitet celsus muralis honore coronæ.
Lælius ante omnes, cui dextera clara domusque,
Ter dena bove et æquorei certaminis alto
Donatur titulo, Pœnique recentibus armis
Rectoris : tunc hasta viris, tunc Martia cuique
Vexilla, ut meritum, et prædæ libamina dantur.

259. *Ter dena bove* Col. et Mars. Vulgo *Ter deno b.* cf. ad III, 39. — 261. *tunc Martia* Col. et Ox. *tum M.* Put. Vulgo *et M.* — 262. *ut meritum* scripti et R. 2. Sic *prout cuique meritum* ap. Liv. XXVI, 48. Vulgo *et meritum.* Posse etiam *cuique*

251... 262. Conf. omnino Liv. XXVI, 48. — 253. *Neptuno*, ut militibus suis persuadeat, ejus maxime opera factum, ut palus, invia olim, insolitis æstibus pervia fuerit, idque se numen itineris ducem sequutum esse, Drak. Confer sup. ad v. 159 sq.

255. *phaleræ* non modo equorum ornamenta, quod Cerda ad Virgil. Æn. VII, 278, et IX, 359; contendebat, sed et equitum aliorumque hominum, etiam feminarum, quod ex Petron. c. 55, et Liv. IX, 46, extr. intelligitur. De iis vid. Ernesti clav. Cic. Cerda et Heyne ad Virg. locis citatis. Heins. et Burm. ad Ovid. Met. VIII, 33, et, quos Drak. laudavit, Lips. de Mil. Rom. V, 17, et Intp. Sueton. Ner. 33. In *pectore* erant, et pensiles. Illud ex h. l., hoc ex Plin. XXXVII, 12, patet. 256; cf. Lips. loco citato.

257. Cf. Liv. XXVI, 48, et sup. ad XIII, 366. — 258 sq. Vid. Liv. l. l. — *Ter dena bove*, antiquorum more, quorum census in bubus erat et pecudibus, unde ex bobus et præmia proponi, et mulctæ inrogari solitæ; D. Heins. Cf. Köppen ad Homer. Iliad. β, 449, et ζ, 236; Plin. XXXIII, 2; *æquorei certaminis alto titulo*, nomine Thalassiarchæ, seu θαλασσοκράτορος, Dausq. Forte intell. columna rostrata, vel tropæa. — 260. *Pœni recentibus armis Rectoris* vide supra ad librum V, 321.

261. *hasta* pura præmium ejus, qui primus in pugna vicerat. Cf. Intpr. Propert. IV, III, 68, laudatique a Drak. Noris. in Cenot. Pis. II, 5, p. 121, et Salmas. Epist. 83. — 262. *Vexilla* etiam dona militaria, præcipue pura et ἀπόρφυρα, (purpura non admixta) vel unius coloris, vel versicoloria; Drakenb. coll. Vopisc. in Aurel. c. 13; Casaub. ad Lampr. Alex. Sev. c. 37, et Salmas. ad Vopisci Prob. c. 5, *prædæ libamina*, partes, his præ

Postquam perfectæ laudes hominumque Deumque
Captivæ spectantur opes, digestaque præda.
Hoc aurum Patribus, bello hæc Martique talenta,
Hoc regum donis, Divum hoc ante omnia templis:
Cetera bellantum dextræ pulchroque labori.
Quin etiam adcitus populi regnator Hiberi,
Cui sponsa et sponsæ defixus in ossibus ardor.
Hanc notam formæ concessit lætus ovansque
Indelibata gaudenti virgine donum.
Tum vacui curis vicino litore mensas
Instituunt, festoque agitant convivia ludo
Lælius adfatur: « Macte, o venerande, pudici,
Ductor, macte animi: cedat tibi gloria lausque
Magnorum heroum, celebrataque carmine virtus. »

emerito, vel *ut meriti* legi monebat N. Heins. — 264. *vectantur*, vel *avectantur* conj. idem. — 266. *regi donis Divum* Tell. et Mars. unde *regi donat Divum*, h. e. Jovi Capitolino, conj. Lefeb. qui tamen vulgatam lect. præfert, quum sic dona Masinissæ regi missa memoret Liv. XXX, 17. — 267. *dextris* primus edidit Nicander. — 270. *Huic* emend. Dausq. et N. Heins. — 274. *effatur* Col.

ceteris, veluti primitiæ quædam, adsignatæ (nam reliqua præda postea in varias partes *digesta* v. 264) ut ap. Ovid. Ep. Her. II, 130. *Tu nova servatæ carpes libamina famæ*, h. e. primus degustabis pudicitiam hactenus servatam; Ern. Conf. sup. X, 551, et ibi not.

263 sq. Conf. de prædæ divisione Polyb. X, 16 seq. Lips. de Mil. Rom. V, 15, et Schelii Diss. IX. — 268 seq. Scipio virginem Allucio, principi Celtiberorum adolescenti, desponsam reddit; de quo vid. Liv. XXVI, 50; conf. Polyb. X, 19, qui etiam de reddita uxore Mandonii similia tradit c. 18. — *Lucceius* dicitur sponsus Plutarcho, et *Indibilis* Valer. Max. IV, III, 1. Memoria autem hujus rei servata creditur in clipeo quodam votivo, in Gallia circa Rhodanum reperto, cujus delineationem ex Tom. IX, ephemerid. *le Journal des Savants* exprimendam curavit Drakenb. — 270. *notam formæ*, conf. Bentl. ad Hor. Od. II, II, 6; *notus in fratres animi paterni*. Ed.

274. Bene Ernesti: « Ego judicium poetæ in h. l. maxime desidero. Cur Lælium potissimum, cujus in ea re adsentatio magis, quam vera gratiarum actio esset, nec potius, ad exemplum Livii, sponsum vel parentes munificentiam, gravitatem et pudicitiam Scipionis laudantes inducit? Scilicet sponsus non tam docte laudare poterat. Ergo Lælius Scipionem cum Agamemnone et aliis heroibus Græcorum comparat, qui tempore belli amoribus detinebantur et captivis non abstinebant. » *Macte*, vid. ad IV, 475.

Mille Mycenæus qui traxit in æquora proras
Rector, et Inachiis qui Thessala miscuit arma,
Femineo socium violarunt fœdus amore;
Nullaque tum Phrygio steterant tentoria campo,
Captivis non plena toris : tibi barbara soli
Sanctius Iliaca servata est Phœbade virgo.
Hæc, atque his paria, alterno sermone serebant;
Donec nox, atro circumdata corpus-amictu,
Nigrantes invexit equos, suasitque quietem.
Emathio interea tellus Ætola tumultu
Fervebat, Macetum subitis perculsa carinis.
Proximus hinc hosti dextras jungebat Acarnan.
Caussa novi motus, Pœnis regique Philippo

277. *Mycenæas* et *in æquore* Basil. Wolfii et inde aliæ edd. — 279. *violarunt* Col. et Put. *vigilavit* Oxon. Vulgo *violavit*. — 280. *steterunt* malebat N. Heins. — 283. *ferebant* scripti et R. 2, unde *serebant* emend. N. Heins. et recepere Drak. Lefeb. Ernest. Vulgo *requirunt*. — 287. *Macetum* Col. Vulgo *Macedum*, vid. ad XIII, 878. — 288. *hinc*, non *huic*, Col.

277. Conf. ad III, 229, et VIII, 620 seq. — 278. *Inachiis*, Argivis vel Peloponnesiacis, (ab *Inacho* fluvio ac prisco rege Argolidis) *qui Thessala miscuit*, junxit, *arma*, h. e. Achilles Thessalus. — 280. De heroibus Græcorum, qui servas amarint, vid. Horat. Odyss. II, 4, et Drak. ad h. l.

282. *Iliaca Phœbas*, non quævis virgo Vestalis, oraculorum Sibyllinorum custos, quod putabat Barth. Adv. IX, 17, sed, quod alii jam monuere, Cassandra, Priami filia et fatidica, unde *Phœbas*, h. e. Phœbi adflatu agitata, dicitur Ovid. Am. II, VIII, 12; Prop. III, 11 (al. 13), 62 (ubi vid. Broukh.) Senec. Agam. 710; Sidon. Apoll. V, 195; XV, 2, quæ loca jam excitavit Drak. Cassandræ vero Ajax Oilei f. capta Troja in templo Minervæ stuprum intulisse fertur, vid. Intp. Virg. Æn. I, 41; Hygin. fab. 116; Lipperti Dactyl. II, 194; Maffei Gem. ant. T. II, tav. 73, p. 158. Simile continentiæ exemplum majores nostri mirati sunt in clarissimo duce, *Turennio*. Ed. — 283. *sermone serebant*, ut ap. Virg. Æn. VI, 160. — 284 sq. *atro amictu*, ut XII, 613. — *equos*, vid. ad V, 24.

286. Brevis historia belli a Romanis gesti cum Philippo, rege Maced., qui fœdere cum Hannibale junctus et ab Acarnanibus arcessitus, Ætolos, Romanorum socios, vexabat. Adcuratius de eo egit Livius XXVI, 24, XL et Polyb. IV, 15; V, 112, et VIII, 14; XXIV, 8. — *Emathio*, vid. ad III, 400. — 287. *Macetum*, ut XIII, 878. — 288. *Proximus*, finitimus Ætolis. — *hosti*, Punico, N. Heins. Immo Philippo.

289 sq. Cf. Liv. XXIII, 33, 34,

In bellum Ausonium sociatæ fœdere vires.
Hic, gente egregius, veterisque ab origine regni
Æacidum sceptris proavoque tumebat Achille.
Ille et nocturnis conterruit Oricon armis :
Quaque per Illyricum Taulantius incola litus
Exiguos habitat non ullo nomine muros,
Turbidus incessit telis : ille æquore vectus,
Nunc et Phæacum Thesprotiaque arva lacessens,
Epirum cassis lustrabat futilis ausis.
Nunc et Anactoria signa ostentavit in ora,
Ambraciosque sinus Pellæaque litora bello

294. *Taulentius* Colon. — 295. *nullo munimine* male conj. non nemo apud Dausq. — 297. *Hinc et* malebat Dausq. Sed vid. ad vers. 299. *Tesprotiaque* edd. tantum non omnes, etiam Drakenborch. Lefeb. et Ern. Sed Gr. Θεσπρωτία Steph. Θεσπρωτὶς et Θεσπρωτὶς γῆ Thucyd. I, Θεσπρωτοὶ Herodot. VIII, 46, dicuntur; conf. Scylac. Peripl. pagg. 26, 27. — 298. *cassi ausi* rectius putabat N. Heins. Siliano more. Sed conf. Virgil. Æneid. XI, 339. — 299. *Nunc* scripti, R. 1, Parm. Mediol. Vulgo *Hinc*. — 300. Pro *Pellæaque* forte legendum *Pallenæ*-

39, et Polyb. III, 2, VII, 9. — 292. Conf. ad I, 627, et XIV, 94 seq. Heyne ad Virgil. VI, 837... 841. Philippus II, genus referebat ad *Achillem Æaci* nepotem : nam Olympias, conjux Philippi I, filia erat Neoptolemi, filii Achillis; cf. Justin. VII, 6. Similis orationis color sup. III, 246 seq., et XIV, 94 sq. — *tumebat*, conf. ad II, 288.

293. Conf. omnino Liv. XXVI, 25 pr. — *Oricos*, seu Oricum, urbs Epiri cum portu, hod. *Orco*, vid. Plin. III, 23; Liv. XXIV, 40 al.

294. *Taulentius incola*, vid. ad X, 508. — 295. Dausq. bene contulit locum Plin. III, 21, s. 25, de Illyrico : *populorum pauca effatu digna aut facilia nomina*.

296. *Turbidus*, ut I, 477, ubi vid. not. — 297. *Phæacum* insula, olim *Drepane* et *Scheria* dicta, deinde *Corcyra*, et nunc *Corfu*, Gr. Κέρκυρα, Thesprotiæ objecta; conf. Schol. Hom. Odyss. ι, 34, et Apollon. IV, 983; Heyne ad Virg. Æn. III, 291. — *Thesprotia*, media Epiri pars; conf. Var. Lect.

298. *futilis*, vanus, unde h. l. forte stultus ostentator, et quem fortuna ad intolerabilem inflavit superbiam. — *cassis*, inanibus, levibus; conf. ad VII, 698. — 299. *Anactorium*, Acarnaniæ oppidum, in peninsula et ipso ore *Ambracii sinus*. Hic sinus, Augusti victoria Actiaca nobilitatus, inter Epirum et Acarnaniam in mare Ionium excurrit, et nunc *Golfo di Larta* vocatur, vid. Plin. IV, 1, et Polyb. IV, 63... 66; V, 5, 6, quibus locis et Philippi navigatio describitur. Ad eum sita Ambracia, caput Epiri et Pyrrhi regia. — 300. *Pella*, caput Macedoniæ, vid. ad XI, 381. Sed hæc urbs ab hoc loco aliena. — *Pella* etiam Achaiæ opp. apud Steph. Byz. Sed vid. Var. Lect.

Perfudit rapido : pepulit vada fervida remis
Leucatæ, et Phœbi vidit citus Actia templa.
Nec portus Ithacæ, Laertia regna, Samenque
Liquit inadcessam, fluctuque sonantia cano
Saxa Cephallenum, et scopulosis Neriton arvis.
Ille etiam, Pelopis sedes et Achaia adire
Mœnia prægaudens, tristem Calydona Dianæ,

que, (Pale, s. Palle opp. Cephalleniæ, ins. maris Ionii prope Acarnaniam) vel *Pharæaque*, (Phara, seu Pheræ, urbs Acarnaniæ inter Leucadem et Alyziam in Scylac. Peripl. p. 30, ubi vid. Voss.) vel *Paleraque*, a Palæro Acarnaniæ opp. ad sinum ingentem. — 301. *Perfudit*, non *Perfundit*, Col. et R. 1, ad marg. ut et conj. Scalig. ad oram libri sui. — 302. *videt incitus* conj. N. Heins. Sed *vidit* ut *ostentavit*, *perfudit*, *pepulit*, *liquit*. — 304. *inaccensam* Col. — 305. *scopulosæ Neriton arcis* (h. e. rupis, montis, ut ἄκρον et ἄκρα) ingeniose emend. N. Heins. Sic *Neritos ardua saxis* dicitur Virg. Æneid. III, 271; Νήριτος εἰνοσίφυλλος Hom. Iliad. β, 632, *scopulosi verticis Anxur* sup. VIII, 390. — 306. *Achaica* Put. Sed vid. ad XIV, 5. — 307. *prægaudens* Col. eleganter, judice N. Heins. *gavisum* Put.

302. *Leucate* (hod. *Cabo Ducato*), prom. Leucadiæ, quæ olim peninsula erat, Acarnaniæ cohærens, et deinde, perfosso isthmo, insula facta est, in qua Leucas urbs, quæ nunc *Leucada* dicitur, vid. Liv. XXXIII, 17; Plin. IV, 1, (ubi conf. Hard.) Strab. I, p. 59; X, p. 452 seq. al. 691, 693, 704 seq. Heyne ad Virg. Æn. III, 274, qui locus Silio forte hic ante oculos fuit. — *Actium* Acarnaniæ opp. et prom. in quo templum Apollinis Actii erat, et ludi Actiaci in memoriam Actiacæ victoriæ agebantur, vid. Strab. VII, pag. 325, al. 500, X, pag. 452, al. 693; Heyne ad Virgil. III, 275, 280; Hard. ad Plin. IV, 1.

303. *portus Ithacæ, Laertia, regna, Samenque*, ut apud Virg. Æn. III, 271, 272, ubi vid. notas nostræ edit. T. II, p. 386. Ed. — *Same* opp. Cephalleniæ, sed h. l. diversa ab ea insula, ut apud Mel. II, 7, et Plin. IV, 12, s. 19, ubi vid. Harduin. — 305. *Cephallenia*, maxima Græcorum in Ionio mari insula; hod. *Cefalonia*, seu *Cefalogna*. — *Neriton*, vid. ad II, 317.

306 sq. Conf. Polyb. IV, 67 sq. Liv. XXVII, 29 sq. — *Pelopis sedes*, Peloponnesus, cujus nominis origo nota ex Thucyd. I, 9; Herodot. VII, 11; Pausan. V, 1; Strab. VII, pag. 494; Diodor. IV, 73. — *Achaia Mœnia*, urbes Achaiæ in Peloponneso, vel Græciæ propr. sive τῆς Ἑλλάδος, unde mox Parnasi mentio fit. Sed cf. Liv. XXVII, 29, extr. — *Calydon*, urbs Ætoliæ, cujus agro *Diana*, irata *OEneo*, qui huic deæ soli primitias non obtulerat, aprum Calydonium inmisit; conf. Heyne ad Virg. Æn. VII, 306 seq. Köppen ad Hom. Iliad. ι, 529 sq. Gierig. ad Ovid. Met. VIII, 270 sqq. Muncker. ad Hygin. fab. 172 seq. — *tristem*, iratam (vid. Broukh. ad Tibull. IV, iv, 18, et Prop. I, vi, 10), vel *tristem Dianæ*, scilicet ἕνεκα, propter Dianam

OEneasque domos, Curetica tecta, subibat,
Promittens contra Hesperiam sua prælia Graiis.
Tum lustrata Ephyre, Patræque, et regia Pleuron,
Parnasusque biceps, Phœboque loquentia saxa.
Ac, sæpe ad patrios bello revocante penates,

Vulgo *gavisus*. — 311. *Parnasus*, non *Parnassus*, priscæ edd. Gr. Παρνασὸς et Παρνασσὸς; sed illa scriptura antiquior est; conf. XII, 320; Casaub. ad Pers. Prol. v. 2; Heins. ad Virg. Ecl. X, 11, et Ovid. Met. I, 468; Perizon. ad Ælian.

ejusque iram. — 308. *OEneas domos*, ut III, 367. — *Curetica tecta*, vel Ætolia, vel Acarnania, in quam Curetes, ab Ætolo ex Ætolia pulsi, concessere; vid. Strab. X, pag. 319, al. 463 al. 710 seq. Köppen ad Homer. Iliad. ι, 525; Heyne ad Apollod. pag. 107, et Heins. ad Ovid. Met. VIII, 153.

310. Urbes remotissimæ junguntur. — *Ephyre*, Corinthus; confer ad XIV, 52. Philippum eo venisse docet Polyb. IV, 22 et 25. — *Patræ* urbs Achaiæ ad mare, quam Philippus aliquoties classe adpulit, vid. Polyb. V, 2, 3, 28, 91, 101. — *Pleuron regia*: nam Pleuron et Calydon principes Ætoliæ urbes, (unde pro tota Ætolia dicuntur Hom. Iliad. ν, 218; ξ, 116) a fratribus horum nominum conditæ, qui in iis regnabant; vid. Apollod. I, VII, 6 seq. Barth. ad Stat. Theb. II, 727, et IV, 103.

311. *Parnasus*, notus Bœotiæ et Phocidis mons. — *biceps*, ut apud Ovid. Met. II, 221, et Pers. Prol. v. 2, δικόρυμβος ap. Lucian. in Contempl. (Opp. T. II, pag. 210, ed. Schmid.) δικάρηνος ap. Nonn. Dionys. XIII; *bivertex* et *uterque* ap. Stat. Theb. I, 628, et VII, 346. Nam duo habuit juga, seu vertices, Tithoream et Hyampeum, vel Cithæronem et Heliconem; confer Serv. ad Virg. Æn. X, 163; Ovid. Met. I, 316; Lucan. V, 71 seq. — *Phœbo loquentia saxa*, Delphi, cujus urbis incolæ primum Lycoream in summo Parnasi vertice tenuere, et deinde degressi Delphos condiderunt in media montis parte circa templum Apollinis; cf. Pausan. Phoc. c. 6, et Strab. IX, pag. 288 al. 637 sq. « Templum Apollinis positum est in monte Parnaso, in rupe undique inpendente, » Justinus XXIV, 6. Inde hoc loco *saxa*, ut apud Hom. Πυθὼν (quod priscum Delphorum nomen fuit) πετρήεσσα, Iliad. β, 519, Δελφὶς πέτρα apud Theocr. Epigr. I, 4. Vox *loquentia* ad oraculum spectat; cf. I, 416. Similiter vocales fingebantur quercus Dodonææ, et Argo navis vel lignum in ejus puppi, φωνῆεν φηγοῦ τῆς Δωδωνίδος ξύλον Apollod. I, IX, 16; αὐδῆεν γλαφυρῆς νηὸς δόρυ Apollon. IV, 582; cf. Burm. et Carr. ad Valer. Fl. I, 301, 304.

312. Conf. Liv. XXVII, 32 seq. XXVIII, 8; extr. XXXII, 13, et Polyb. IV, 29, 64 seq. V, 30, 97, 109 sq. — *Sarmaticus Orestes* Cellario et Ernest. videtur fictum esse nomen ducis Dardanorum, qui ex Scythia traxerint originem, et Macedoniam illo tempore infestaverint, de quo vid. Liv. et Polyb. ll. cc. Populum Sarmaticum Thra-

Quum modo Sarmaticus regna infestaret Orestes,
Aspera nunc Dolopum vis exundasset in agros,
Incepto tamen haud facilis desistere vano,
Belli per Graias umbram circumtulit oras;

V. H. VIII, 11, vid. tamen Heyne ad Apollod. p. 110. — 313. In hoc versu et quidem in nominibus propriis, qui a librariis plerumque corrumpuntur, mendum latere crediderim. Pro *Orestes* forte leg. *Eropus*, quem incursasse Macedonum fines, et Dardanos etiam concivisse, tradit Liv. XXVII, 32. Eum *Sarmaticum* fingit poeta, quum Livius *Eropum quemdam* dixisset; *Orestes* autem notius librariis nomen erat. Possis etiam reponere *Quum modo Sulpicius*, vel *Scopas dux*, vel *Dorimachus*, vel denique *Pergameus* (rex Attalus) *regna infestaret*, *Orestum Aspera nunc Dolopum vis exundasset in agros*. De *Sulpicio* ejusque incursionibus in Macedoniam vid. Liv. XXVI, 22, 28; XXVII, 7, 10, 22, 31 seq. XXVIII, 5 seq. XXXI, 4...40; Polyb. VIII, 3; IX, 42; X, 41; XVIII, 6, de *Scopa* et *Dorimacho*, Ætolorum prætoribus, de illo Liv. XXVI, 24 seq. Polyb. IV, 5, et 67; V, 11, de hoc Liv. XXVI, 24; Polyb. IV, 67, 77; V, 3, 5, 9, 11; IX, 42, de *Attalo* Liv. XXVIII, 7; XXXI, 46; Polyb. IX, 30; X, 41; XVI, 2 seq. 30, de *Orestis*, vel *Orestibus*, vid. not. Sed præstiterit haud dubie *Quum modo Sarmata ei regna infestaret*, *Orestum*, vel *Orestis* (dat. plur.) *Aspera nunc*, etc. Tum *Sarmata* h. l. pro Dardanis, gente Mœsiæ, (hod. Serviæ) et quidem fera (Plin. IV, 1; Strab. VII, ac tunc temporis infestissima Macedoniæ, quod ex Liv. XXVII, 33; XXVIII, 8; XXXI, 28, 43; XXXIII, 19; XL, 57, notissimum est, *in agros Orestum*, h. e. Macedoniæ, cujus pars est Orestis, et cui non minus tum infesti erant *Dolopes*, h. e. Ætoli vid. not.

ciumque intelligit Lefeb. in indice Gall. neque ignoro, Orestiadem vel Orestam urbem Thraciæ memorari a Zonara et Lamprid. Heliog. 7. Idem vero in notis *Orestas*, Epiri olim et deinde Macedonum gentem, designari putat, quæ et Dausq. ac Drak. sententia est. Hi *Orestæ* dicuntur Liv. XXXIII, 34; XLII, 38; Steph. Byz. — *Orestes* Curt. IV, 13, 28, eorumque urbs *Orestia* Steph. et regio *Orestis*, de qua Liv. XXVII, 33: « Philippo nuncii obcurrunt, Dardanos, in Macedoniam effusos, Orestidem jam tenere, etc. » Sed h. l. de hoste Philippi, regnum ejus invadente, sermo est; conf. Var. Lect.

314. *Dolopes*, populus Epiri et Thessaliæ ad Pindum, supra Acarnaniam et Ætoliam, de quo vid. Polyb. XVIII, 30; XXII, 8, 14; Liv. XXXIII, 34; XXXVI, 33, XXXVIII, 3... 8; XLI, 27. Sed h. l. designantur omnino Ætoli, finitimi Acarnaniæ, Epiro et Thessaliæ, quarum partes incolebant Dolopes; gens fera ac ferox, unde h. l. — *Aspera*, vid. Polyb. II, 3, 4, 45, 46, 49; IV, 3, 67; IX, 38; Liv. XXXI, 28; XXXIII, 11, 44; XXXVI, 17. Iidem Ætoli acerrimi hostes Philippi et Acarnanum, v. Polyb. IV, 2 sq. 62; V, 1... 30; IX, 28 sq. XVIII, 10, 19 sq. Liv. XXVI, 24 sq. XXVIII, 5 sq. XXXI, 41.

316. *Belli umbram circumtulit*, σκιαμαχία, belli simulacro usus est, quo aptius regnum turbatum a se peti dissimularet; Dausq. Finitimam quoque Græciam bello vexabat, ut sociis opem ferret, et ne plane *incepto abstitisse* videretur, vel infestaretur Macedonia, si

Donec, nunc pelago, nunc terra exutus, omisit
Spem positam in Tyriis, et supplex fœdera sanxit
Dardana, nec legem regno adcepisse refugit.
Tunc et Tyndariis Latias Fortuna Tarenti
Auxit opes laudemque simul : nam perfida tandem
Urbs Fabio devicta seni, postremus in armis
Ductoris titulus cauti. Sollertia tutum
Tum quoque adepta decus, captis sine sanguine muris.
Namque ut compertum, qui Punica signa regebat,
Feminea exuri flamma, tacitusque quietæ
Exin virtuti placuit dolus; ire sorori,
Nam castris erat in Rutulis, germanus amatæ
Cogitur, et magnis muliebria vincere corda
Pollicitis, si reclusas tramittere portas

320. *Tænarii* etiam legi posse pro *Tyndarii*, monet N. Heins. At necesse non est. — 323. *tanti* pro *cauti* Putean. — 325. *et* pro *ut* Colon. quod forte non spernendum, ne *que* in *tacitusque* abundet, quod certe apodosi parum convenit. — 326. *quietæ*, non *quiete*, Colon. et Rom. 1, ad marg. — 327. *ire sororis* Colon. male, vid. not. ad X, 621.

quod longinquum bellum eum occupasset; conf. Liv. XXVIII, 5 sq. — *per Graias oras*, temporibus belli socialis, τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου, Ætolorum et Spartanorum adversus Philippum, Achæos, Acarnanas, Messenios, Epirotas, Phocenses, Thessalos, Bœotos, vid. Polyb. IV, 3... 37, 57 seq. V, 1... 30, 91... 105. — 317. Philippus a Romanis victus pacem petit; vid. Liv. XXXIII, 3... 13, 25, 30; XXXIV, 52; Polyb. XVIII, 4... 27. — 318. *Tyriis*, Pœnis. — 319. *Dardana*, cum Romanis.

320. Tarentum, Hannibali proditum (v. XII, 434 sq.), a Fabio Maximo per proditionem recipitur; cf. Liv. XXVII, 15; Appian. de bello Hannib. c. 49; Plut. in Fabio Opp. T. I, p. 186, ed. Frft. Polyb. X, 1; XIII, 4. — *Tyndarii Tarenti*, vid. ad VII, 665; XI, 16, et XII, 451.

322 sq. Hæc fuit postrema res a Fabio præclare in bello gesta. — *cauti*, Cunctatoris. — *titulus*, honos, et deinde factum laude dignum. — *Sollertia*, Fabius, cautus dux, ut *quieta virtus*, v. 326. — *tutum*, sine periculo.

325. Vid. Liv. l. l. *qui Punica signa regebat*. Cononeus, Dausq. Sed is Tarentum potius antea Hannibali prodiderat, de quo vid. Oudend. ad Frontin. Strat. III, III, 6, et Appian. b. Hannib. 32. — 326. *exuri flamma* amoris; cf. ad V, 15 et 19. — 328. In castris Romanis erat frater mulierculæ, cujus amore flagrabat præfectus præsidii Tarentini.

Concedat Libycus rector : votique potitus
Evicto Fabius Pœno circumdata telis
Incustodita penetravit mœnia nocte.
Sed quisnam aversos Phœbum tunc jungere ab urbe
Romulea dubitaret equos, qui tempore eodem
Marcellum adciperet letum obpetiisse sub armis?
Moles illa viri, calidoque habitata Gradivo
Pectora, et haud ullis unquam tremefacta periclis,
(Heu quantum Hannibalem clara fractura ruina!)
Procubuere; jacet campis Carthaginis horror.
Forsan Scipiadæ confecti nomina belli
Rapturus, si quis paullum Deus adderet ævo.
Collis Agenoreum dirimebat ab aggere vallum
Ausonio (Dauni Mavors consederat arvis):
Curarum comes et summi Crispinus honoris

334. *adversos* quædam edd. — 337. *calidoque* scripti et Mars. Vulgo *validoque*. — 339. Forte leg. *Heu quam tum*, etc. ut junguntur *quam clara ruina*. Sed *Heu quanta, Hannibalem clarum factura, ruina!* recte, opinor, edidit Lefeb. ex emendat. N. Heins. qui tamen contra metrum jungebat *quanta, H. c. factura, ruina Procubuere*.

334 sq. De morte Marcelli conf. Liv. XXVII, 25 sq ; Polyb. X, 32 ; Appian. b. Hannib. c. 50; Plut. in Marcello Opp. T. I, p. 315 seq. Imitatio loci Virg. Æneid. I, 568, cujus sententia quoque ex h. l. expedienda videbatur Marso et Ern. cf. ibi Heyne, qui *solem aversum* etiam ad horrorem et aversationem nefandi facinoris spectare monet, coll. Stat. Theb. V, 297 sq. Similiter contra Sol, voluptate captus diutius inspiciendi Nympharum chorum, inhibuisse cursum diesque produxisse fingitur in Callim. H. in Dian. vs. 181 seq. ubi vid. Spanhem.

337 sq. Graphica imago et insignis ac vera Marcelli laus. — *Moles viri*, vir magnus ac fortis. — *calido inhabitata Marte pectora*, at *calenti Pœno*, XIII, 33, et *calida consilia* apud Liv. XXXV, 32, ubi vid. Gron. cf. ad VII, 34. — 339. Vid. Var. Lect. — 340. *Carthaginis horror*, ut ap. Lucr. III, 1047. Scipio dicitur. — 341 sq. Forsan Scipioni hujus belli confecti gloriam et nomen Africani eripuisset, si vita ei contigisset aliquanto longior. — *Scipiadæ*, v. ad VII, 107.

343. « Tumulus erat silvestris inter Punica et Romana castra, etc. » Livius, XXVII, 26. — 344 seq. « In Apulia, inter Venusiam Bantiamque, minus trium millium passuum intervallo, consules (M. Claudius Marcellus et T. Quinctius Crispinus) binis castris consederunt : in quam regionem et Hannibal rediit, etc. » Liv. XXVII, 25. — *Dauni in arvis*, vid. ad I, 291 sq.

Marcello socius communia bella ciebat.
Ad quem Marcellus : « Gestit lustrare propinquas
Mens silvas, medioque viros inponere monti,
Ne Libys occultis tumulum prior occupet ausis.
Si cordi est, te participem, Crispine, laboris
Esse velim : nunquam desunt consulta duobus. »
Hæc ubi sedere, ardentes adtollere sese
Jam dudum certant in equos. Marcellus, ut arma
Aptantem natum adspexit, lætumque tumultu;
« Vincis, ait, nostros mirando ardore vigores.
Sit præmaturus felix labor : urbe Sicana
Qualem te vidi, nondum permitteret ætas
Quum tibi bella, meo tractantem prælia vultu.
Huc, decus, huc, nostrum, lateri te junge paterno,
Et me disce novum Martem tentare magistro. »
Tum, pueri colla amplectens, sic pauca precatur :
« Summe Deum, Libyco, faxis, de præside nunc his,

349. *occulti astus*, vel *occulto astu* conj. N. Heins. et v. 354, *lætumque tumultus*, et v. 356, *præmaturo*, quod tacite recepit Lef. — 358. *ritu* pro *vultu* opinabatur idem N. Heins. ut *arte paterna et stimulis gaudens* Fabii filius sup. VII, 712; cf. not. *nutu*, vel potius *ductu*, pro *vultu* legendum putabat Withof. — 361. *precatur*, non *profatur*, scripti. — 362. *nunc his* Col. *vinclis* Put. R. 1, Parm. Med. Vulgo

347 sq. Conf. Liv. l. l. c. 26. — 352 sq. *Hæc ubi sedere*, vid. ad II, 385. — *ardentes certant* junxerim, (*consules ingenio feroces*, ap. Liv.) non *ardentes in equos*. — 354. « Secuti M. Marcellus, consulis filius, et A. Manlius tribuni militum; » Liv. l. l. — 355. Hæc apte commentus est poeta, et expressit forte ex Virg. Æn. XII, 432 sqq.

356. Pater optat, ne filio (quem Silius nondum puberem fingit) hic labor infaustus sit; respiciens ad illud, quod Seneca dixit Controv. I, 1 : « tam inmature magnum ingenium non esse vitale, » vel Quintil. Inst. Or. I, 3 : « illud ingeniorum velut præcox genus non temere unquam pervenire ad frugem, » et in præf. lib. VI : « celerius occidere festinatam maturitatem, et esse nescio quam, quæ spes tantas decerpat, invidiam; » Drak. conf. Hor. Serm. II, VII, 4, et ibi Bentl. quamvis *vitale* de servo aliter explicandum sit. Ed. — *urbe Sicana*, Syracusis, a Marcello expugnatis.

358. *meo vultu*, ardore et ferocia meæ simili; Mars. At vix illo tempore ferocia pugnandi in puero locum habuerit; unde puto hoc potius notari, imitatum esse puerum, quæcumque pater vultu etiam et nutu militibus imperasset, Ern. cf. Var. Lect. — 360. Conf. Virg. Æn. XII, 435. — 362. *Libyco de*

His humeris tibi opima feram. » Nec plura, sereno
Sanguineos fudit quum Jupiter æthere rores,
Atque atris arma adspersit non prospera guttis.
Vixdum finitis intrarant vocibus artas
Letiferi collis fauces, quum turba volucris
Invadunt Nomades jaculis, nimboque feruntur
Æthereo similes, cæca fundente latebra
Armatos in bella globos. Circumdata postquam
Nil restare videt virtus, quod debeat ultra
Jam Superis, magnum secum portare sub umbras
Nomen mortis avet : tortæ nunc eminus hastæ
Altius insurgit, nunc sævit comminus ense.
Forsan et enasset rapidi freta sæva pericli,
Ni telum adversos nati venisset in artus.
Tum patriæ tremuere manus, laxataque luctu
Fluxerunt rigidis arma infelicia palmis.

victor. — 367. *volucris* scripsi et R. 1, ad marg. Vulg. *volucres*. — 373. *habet*, non *avet*, scripti. Deinde *torvæ* R. 2, *torta hasta* conj. Lefeb. Male! — 375. *enasset* Col. Oxon. Tell. Parm. Ben. *enoscet* R. 1. Vulgo *enasset* h. e. evasisset. — 376. *venisset*, non *evenisset*, Col.

præside, duce, Hannibale. — 363. *opima feram*, vid. ad I, 133.

364 sq. Aliud omen infaustum memorat Liv. XXVII, 26, extr. De pluvia cruenta veraque hujus portenti causa vid. Köppen ad Hom. Iliad. λ, 54 sq. (quem locum jam Dansq. contulit) et Heyne Opusc. Acad. T. II, pag. 212, 266. Minus apte Virg. Æn. VIII, 528, laudavit Ern. — 366 sq. Cf. Liv. l. l. cap. 27. — 368. *nimbo*, turbini. — *feruntur*, vid. ad IV, 261. — 369. *cæca latebra*, insidiis. Cf. ad V, 3.

370 sqq. Singula ad epicam gravitatem mutata sunt ex historica Livii narratione; nec male poeta hunc locum ita extulit, ut animos legentium mollibus etiam sensibus et commiseratione quadam detineret, quum Livius non nisi cædes et vulnera narraret; Ern. *Nil restare, quod debeat ultra Jam superis*, h. e. preces (v. 362) ac vota (nam preces olim simul vota erant) irrita esse, et de salute desperandum. Manifesta imitatio Virg. Æn. XI, 51 sq. ubi v. Heyne. — 373 sq. *Altius insurgit hastæ tortæ*, h. e. hastam altius sublatam torquet, vibrat. Cf. ad I, 401, et IV, 610.

375. *enasset freta pericli*, h. e. Marcellus evasisset e periculo vitæ. Conf. XVII, 365, et ad III, 662.

376. Marcellum adolescentem, saucium et ipsum, effugisse cum Crispino memorat Livius XXVII, 27. — 378. *Fluxerunt arma palmis*, manibus exciderunt. Vid. ad II, 131; IX, 120 sqq. et ad Virgilium,

Obvia nudatum tramittit lancea pectus,
Labensque inpresso signavit gramina mento.
At postquam Tyrius sæva inter prælia ductor
Infixum adverso vidit sub pectore telum,
Inmane exclamat: « Latias, Carthago, timere
Desine jam leges; jacet exitiabile nomen,
Ausonii columen regni: sed dextera nostræ
Tam similis non obscuras mittatur ad umbras. »
Magnanima invidia virtus caret: alta sepulcri
Protinus exstruitur, cæloque educitur, ara.
Convectant silvis ingentia robora; credas
Sidonium cecidisse ducem. Tum tura dapesque,
Et fasces, clipeusque viri, pompa ultima, fertur.
Ipse facem subdens, « Laus, inquit, parta perennis.
Marcellum abstulimus Latio; deponere forsan

Æneid. VI, 33. Ed. — 379. « Marcellum transfixum lancea prolabentem ex equo moribundum videre; » Liv. l. c. — 380. Cf. ad V, 526, ad Virg. Æn. XI, 418; *humum ore momordit*: et ad Hor. Od. II, VII, 12.

381. Et hæc apte a poeta finguntur, qui exornavit Liviana: « Hannibal magnum terrorem hostibus morte consulis unius, vulnere alterius injectum esse ratus... inventum Marcelli corpus sepelit, » XXVII, 28, pr. — 382. *adverso sub pectore*, vid. ad V, 594.

383 sq. *Latias leges*, conf. sup. v. 5. — *exitiabile nomen*, vid. ad IV, 729. — 385 sq. Cf. X, 519 sqq. — *dextera*, virtus, et hoc pro viro forti. — *dextera nostræ tam similis*, bene, servato adrogantiæ charactere, et *obscuræ umbræ* sunt illorum, qui sine funeris et exsequiarum honore ad inferos mittuntur.

387. Cf. X, 525... 565. *Alta sepulcri... ara*, hæc ad verbum expressa ex Virg. Æn. VI, 177 sq. ubi vid. Heyne. Drak. ad h. l. « *Ara* non τάφος, seu tumulus, sed rogus, qui in formam aræ, vel in altitudinem (nam omne, quod eminet, *ara* dicitur) exstruitur. Ceteroquin *aram* etiam notare urnam, basin, seu cippum funebrem, docuit Fabrett. Inscript. p. 107. *Aram* autem *sepulcri* dixit, rogum innuens, quod veteres voc. *sepelire* non de humatione solum usurparint, sed etiam de combustione et omni alio sepulturæ genere, de quo vid. Cuper. Obss. I, 7. » Sic et θάπτειν, conf. Burm. ad Val. Fl. V, 10, et Ernesti ad Sueton. Domit. c. 16.

389. Cf. X, 530 sq. — 390. De donis in rogum conjectis cf. X, 528, 562 sq.; XIII, 692, et Noris. ad Cenot. Pis. III, 5. — 391. *fasces*: quinque enim lictores vivos in potestatem hostium venisse, Livius XXVII, 27, auctor est; Drak. — *pompa ultima*, ut *extrema munera*, ap. Val. Fl. V, 13, ubi vid. Burm. — 392 sq. Cf. X, 550 sq.

Gens Italum tandem arma velit : vos ite superbæ
Exsequias animæ, et cinerem donate supremi
Muneris officio : nunquam hoc tibi, Roma, negabo. »
Alterius par atque eadem fortuna laborum
Consulis : exanimum sonipes ad signa revexit.
  Talia in Ausonia; sed non et talis Hiberis
Armorum eventus campis : Carthaginis omnes
Per subitum raptæ pernix victoria late
Terruerat gentes. Ducibus spes una salutis,
Si socias jungant vires : ingentibus orsum
Auspiciis juvenem, ceu patria gestet in armis
Fulmina, sublimi vallatam vertice montis

396. Hunc versum in vulg. libris excipiunt tres alii, a Nicandri ingenio profecti, (nam in Junt. ed. primum leguntur) *Quod virtute viri titulis decorare sepulcrum Ingentis bello liceat, nomenque futuros Æternum in Rutulos possis mandare nepotes.* Eos Drakenborch. uncinis inclusit, nos vero abesse jussimus exemplo Cell. Lefeb. et Ern. — 397. *eadem labori* non male conj. N. Heins. ut *ex iisdem tibi elementis* apud Macrob. Sat. I, 11; Drakenborch. Sic et *αὐτὸς τινὶ* eleganter dicitur, qui alteri par vel similis est, nec quidquam ab eo differt, ut *τὰ ὑποδήματα αὐτὰ φορεῖν τοῖς ἀνδράσιν* ap. Ælian. V. H. VII, 11; cf. Heins. ad Claud. laud. Stil. II, 30, et ad Ov. Am. I, IV, 1; Cort. ad Sallust. B. C. c. 20; Ern. ad Xen. Mem. Socr. II, 1, 5; Zenn. ad Xen. Cyrop. III, III, 35; Viger. de Idiot. Gr. L. p. 164; Findeisen. Ind. in Isocr. Paneg. et Hœpfner. ad Eurip. Cycl. p. 54, 55. — 399. *Sed non et* scripti, ut IV, 43; V, 523; Virg. Æn. X, 343; conf. Heins. ad Claud. Cons. Hon. IV, 500, ad Ovid. Met. IV, 273, et Ep. Her. III, 4. Vulgo *Sed non est.* — 404. *ceu patria* Col. Oxon. Put. R. 2, *ceu patriæ* Tell. *pa-*

394. Cf. Virg. Æn. XI, 24 sq. — *Exsequias ite animæ*, ut ap. Terent. Phorm. V, x, 37, et al. — *ire inficias;* Dausq. cf. Heins. ad Ovid. Amor. II, vi, 2. — 395. *cinerem donate* filio vel patriæ, ut sepulcro inferatur; Dausq. Cineres Marcelli Romam relatos, Appianus tradit; ossa filio remissa in Rom. castra, Plut. notavit; Ern. — 397 seq. De Crispini vulnere letali ac morte cf. Liv. XXVII, 27, 29, 33.

399 sq. Poeta retexit filum narrationis, inde a v. 286, abruptum. Cf. Liv. XXVI, 51, et XXVII, 17 sqq. — 401. *Per subitum raptæ pernix* verba luxuriantis ingenii. — *Per subitum*, vid. ad VII, 527. — *raptæ Carthaginis*, raptim, celeriter captæ, cf. v. 407, et ad I, 570.

402. Cf. Liv. XXVI, 51, extr. — *Ducibus* Pœnorum.

403. *jungant vires*, vid. sup. ad v. 186. — Hæc sunt verba et cogitationes Pœnorum. — 404 sq. *patria Fulmina*, Drak. et Lef. patris et patrui, qui *fulmina belli* dicuntur VII, 106, sed rectius Ern. Jovis, cujus ille filius credebatur. Cf. supra v. 148, et ad IV, 476, de sensu autem verborum sup. ad I, 421. — *sublimi vertice montis*, cf.

Ex oculis urbem, cumulatam strage virorum,
Non toto rapuisse die, qua Martius ille
Hannibal in terra consumto verterit anno,
Nec pube æquandam nec opum ubertate, Saguntum.
Proximus, adplicito saxosis aggere silvis,
Tendebat, fratris spirans ingentia facta,
Hasdrubal: hic robur, mixtusque rebellibus Afris
Cantaber, hic volucri Mauro pernicior Astur:
Tantaque majestas terra rectoris Hibera,
Hannibalis quantus Laurenti terror in ora.
Forte dies priscum Tyriis sollemnis honorem
Rettulerat, quo primum orsi Carthaginis altæ
Fundamenta, novam cœpere mapalibus urbem.
Et lætus, repetens gentis primordia, ductor
Festa coronatis agitabat gaudia signis,

triæ ceu R. 1, Parm. Med. et prima Marsi ed. — 406. *Et scopulis*, vel *Et populis* pro *Ex oculis* non male conj. N. Heins. quum *ex oculis rapta* dici nequeat Carthago, quæ expugnata quidem, sed non eversa sit. Ernesti jungit verba *vallatam ex oculis*, et intelligit urbem ita sublimi in vertice positam, ut oculi eam adsequi prope non possent. At dura est hæc et coacta interpretatio, quam exemplo firmari posse vix crediderim. Deinde *cumulata strage* recte, opinor, emend. idem N. Heins. quod τὸ *vallatam* jam præcesserit. — 407. *qua* Ox. Put. Tell. R. 1, Parm. Med. aliæque priscæ edd. *quo* Col. *quam* Junt. et inde aliæ, *quum* conj. Dausq. — 408. *in terra* scripti. Vulgo *interea*. Deinde *everterit*, vel *haud verterit* malebat N. Heins. et posterius quidem, Drakenb. judice, quod Saguntus octavo mense, (vid. Liv. XXI, 15) adeoque intra annum capta sit. — 409. *Non* Col. — 412 et 413. *hic*, non *hinc*, scripti, R. 1, Parm. Mediol. *huic* emend. Livineius. — 418. *cepere* Parm. *sepsere* conj. N. Heins. Pro *mapalibus* rectius scribitur *magalibus*, vel potius *magaribus*, vid. ad XIV, 7. — 420. *agitabat gaudia* scripti et R. 2, ut ap. Sallust. B. C. cap. ult. vel *agitare otia*, *convivia*, etc. Vulgo *a laurea*.

sup. v. 196 et 228. — 406. Vid. Var. Lect. — 407 sq. *Non toto die*, cf. sup. v. 248. — *rapuisse*, vid. ad v. 401. — *qua in terra*, Hispania. — *verterit*, everterit, vid. sup. ad v. 93. — 409. *pube*, militum et incolarum copia.

410. Cf. Liv. XXVII, 18, pr. — *Proximus*, proxime Scipionem, *tendebat*, castra habebat (vid. ad III, 274), *Hasdrubal*, frater Hannibalis. — 411. *fratris spirans facta*, vid. ad III, 240. — 412. *Hic robur* Punicarum copiarum tendebat. — 413. *Astur*, Hispani. Cf. I, 231 sq., 252; V, 192. — 415. *Laurenti in ora*, in Italia. C. ad I, 110.

416... 440. Episodium de natali die Carthaginis veteris, ab Hasdrubale celebrato, a poetæ ingenio profectum est. — *Retulerat*, conf. Heins. ad Ovid. Fast. II, 532.

418. *mapalibus*, vid. Var. Lect. — 420. De more, festis diebus si-

Pacificans Divos : fraternum læna nitebat
Demissa ex humeris donum, quam fœderis arti
Trinacrius Libyco rex inter munera pignus
Miserat, Æoliis gestatum insigne tyrannis.
Aurata puerum rapiebat ad æthera penna
Per nubes aquila, intexto librata volatu.
Antrum ingens juxta, quod acus similavit in ostro,
Cyclopum domus : hic recubans manantia tabo
Corpora letifero sorbet Polyphemus hiatu.
Circa fracta jacent excussaque morsibus ossa.
Ipse manu extenta Laertia pocula poscit,
Permiscetque mero ructatos ore cruores.
   Conspicuus Siculi Tyrius subteminis arte
Gramineas pacem Superum poscebat ad aras :

421. *læna*, non *lena*, scripti. Est Gr. χλαῖνα. — 425. *ad*, non *in æthera*, scripti et Parm. — 426. *librata*, non *vibrata*, scripti et R. 2, quam lect. multis exemplis firmavit Drak. ad h. l. et Heins. ad Ovid. Am. II, VI, 11. — 427. *similavit* h. e. simile fecit, effinxit, expressit, scripsi pro *simulavit*, et ita ubivis scribendum existimo; confer sup. ad II, 553. — 430. *freta* pro *fracta* R. 1, et Med. *frusta* ad marg. R. 1, *fressa* conj. non nemo ap. Lefeb.

gna militaria coronis ornandi vid. Lips. de Mil. Rom. IV, 5.

421... 432. Imitat. Virg. Æn. V, 250... 257, ubi vid. Heyne in not. et Exc. IV, cf. sup. ad V, 321 sq. Læna Hasdrubalis erat donum Hannibalis fratris, cui eam *rex Trinacrius* h. e. Siculus, Hieronymus, miserat, præter alia *munera*, tanquam *pignus* amicitiæ ac *fœderis*; de quo fœdere cf. XIV, 96 sq.

424. *Æoliis*, Siculis, opinor, qui ab Æoliis insulis (cf. XIV, 70 sq.) ita dicti videntur.

425. Lænæ intexta erant raptus Ganymedis et antrum Polyphemi. Poeta utrumque picturæ argumentum (nam uno non contentus erat) ex Virgilio petiit, illud ex Æn. V, 252 sqq. hoc vero, certe ornatum, ex Æn. III, 618 sq., 631 sq. In illo breviorem fuisse Silium, quum idem vidisset a Marone copiosius exornatum, jam monuit Ern. — *rapiebat aquila* exquisite pro, intexta erat aquila, quæ rapiebat, ut mox v. 429 : *sorbet*, et 431 : *poscit permiscetque*. Cf. ad II, 406, 417, al. — 426. *librata*, vid. ad I, 317, et Var. Lect.

427 sq. *Antrum ingens, Cyclopum domus*, cf. ad XIV, 527.

431. *pocula Laertia*, Ulyssis, qui eum vino inebriatum excæcavit; quod notum ex Hom. Odyss. ι, 346 sq.; Eurip. Cyclope et aliis.

433. *Tyrius*, Pœnorum dux, Hasdrubal. — *Siculi subteminis*, vid. ad v. 421 seq. — *arte subteminis*, læna, summa arte texta. — 434. *Gramineas aras*, cf. XVI, 263, et sup. ad IV, 701. — *pacem Superum*

Ecce inter medios hostilia nuntius arma,
Quadrupedante invectus equo, adventare ferebàt.
Turbatæ mentes, inperfectusque Deorum
Cessit honos : ruptis linquunt altaria sacris :
Clauduntur vallo; tenuemque ut roscida misit
Lucem Aurora polo, rapiunt certamina Martis.
Audax Scipiadæ stridentem Sabbùra cornum
Excepit; geminæque acies velut omine motæ.
Exclamat Latius ductor : « Prima hostia vobis,
Sacrati manes, campo jacet : en age, miles,
In pugnam et cædes, qualis spirantibus ire
Adsueras ducibus, talis rue. » Dumque ea fatur,
Incumbunt. Myconum Lænas, Cirtamque Latinus,
Et Thysdrum Maro, et incestum Catilina Nealcen
Germanæ thalamo obtruncat : cadit obvius acri
Carthalo Nasidio, Libycæ regnator arenæ.
Te quoque Pyrenes vidit conterrita tellus

438. *Cesset* Col. *Cessat* edidit Lefeb. ex emend. N. Heins. — 441. *Sabùra* Put. et nonnullæ edd. Confer Intpp. Lucan. IV, 724, et Cæs. B. C. II, 38; *Salmta* emend. Dausq. Conf. ad XIV, 437. — 447. *Lænas*, non *Lenas*, Col. Conf. Sigon. ad Liv. VII, 12. — 450. *Castabo* Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. Vulgo *Cartalo*, vel *Kartalo*. Sed *Karthalo* reposuit Drakenb. vid. ad I, 406. Deinde *Nasidio* Col. quod est nomen Rom. v. c. ap. Appian. B. Civ. V, 139; Cic. ad Att. XI, 17, et Phil. VII, 9; (ubi tamen vulgo *Visidius* legitur) Dion. et al. *Nascidio* Oxon. et Put. *Vascidio* Parm. Vulgo *Vasidio*, prob. Dausq. cui et *Vilidio*, vel *Vinidio* in mentem venit. — 451. *Pyrenes* Col. Vulgo *Cyrenes*.

poscebat, vid. ad IV, 766. — 437 sq. Sacrorum religio hostium adventu aliisque malis ominibus turbabatur, et, ne quid mali ominis exaudiretur, sacrificantes capita velare, tibicinesque precationibus et sacrificiis præcinere, profani autem removeri, et, qui aderant, linguis favere solebant. Cf. Virg. Æn. III, 405 seq.; VIII, 107 seq.; Burm. ad Val. Fl. III, 120.

440. *rapiunt*, vid. ad I, 570. — 441 sqq. De prælio, quo Hasdrubal ad Bæculam a Scipione victus est, vid. Liv. XXVII, 18, et Polyb. X, 38 sqq. A poeta non accurate ordinem ejus modumque, sed cædes tantum singulares memorari, jam notavit Ern. — *Scipiadæ*, vid. ad VII, 107. — *stridentem cornum*, vid. ad II, 124, et IV, 567. — 444. *Sacrati manes*, patris et patrui.

445. *spirantibus*, viventibus. — 446. *ducibus*, Cn. et P. Scipionibus.

451. Laudatur C. Lælius, legatus et a puero sodalis comesque Scipionis Afr. majoris, avus vero (vel, si Cic. Phil. XI, 7, fides po-

Permixtum Pœnis, et vix credenda furentem,
Magnum Dardaniæ, Læli, decus; omnia felix
Cui natura dedit, nullo renuente Deorum.
Ille foro auditus, quum dulcia solverat ora,
Æquabat Pyliæ Neleia mella senectæ.
Ille, ubi suspensi Patres, et curia vocem
Posceret, ut cantu, ducebat corda Senatus.
Idem, quum subitum campo perstrinxerat aures
Murmur triste tubæ, tanto fervore ruebat
In pugnam atque acies, ut natum ad sola liqueret

452. *furentis... Dardaniæ* Col. — 455. *solverat* Col. et Tell. ut v. 459, *quum perstrinxerat*. Vulgo *solveret*. — 456. *mella* Col. *membra* Ox. et Put. Vulgo *verba*. — 458. *et cantu* Marsi Veneta posterior et inde aliæ, *attenti d. c. senatus* conj. Dausq. Male! — 459. *subitam* Put. *subitæ tubæ*, vel *subitas aures* opinabatur N. Heins. Sed

tius habenda, pater) C. Lælii Sapientis, qui amicissimus Africano minori et eloquentissimus fuit, ad quem itaque potissimum laus hæc spectat. Silius enim ita confundere nomina, vel, quas hæc illi ideas subgerebant, quamque hac occasione doctrinam ostentare poterat, expromere solet, v. c. XIV, 462 sqq., 527 sq. et al. passim. Talis quidem ingenii lusus et tale ornatus quærendi studium, in nominibus præcipue tam notis, vereor ut multis placeat. Singularem tamen hujus loci elegantiam et suavitatem esse, quod ne ipse quidem Clemens, iniquus carminis Siliani censor, negaverit (*Essai de critique*, T. I, p. 85), recte monuit Ern. — *Pyrenes tellus*, Hispania. — 452. *furentem*, cum furore, h. e. animi fervore et audacia summa, perpetrantem, *vix credenda* facta.

456. Lælius eloquentia par erat Nestori, τοῦ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδὴ, Homer. Iliad. α, 249, unde h. l. *mella*, ut ap. Cic. de Sen. 10; Plin. Ep. IV, 3; Auson. grat. act. c. 8 (ubi vid. Heins.) et al. Drak. — *senectæ*, senis. Epitheta *Pylius* et *Neleius* centies in poetis obvia, nec longe petita sunt, ut putat Ernesti: nam Nestor fuit filius *Nelei*, ejusque regia *Pylos*; cujus nominis duæ urbes in Elide, Pylos Triphyliacos et Eliacos, fuere, ac tertia in Messenia Priorem illam Nestorei regni sedem fuisse, probabile fit ex iis, quæ dixit Strabo, lib. VIII, p. 519 et 529.

457 sq. Lælius in consulendo et persuadendo artifex: illuc pertinent *suspensi*, dubii, incerti quid sequantur, huc *cantus*, cum cujus efficacia dexteritas persuadendi comparatur; Ern. Eleganter orator dicitur *ducere* auditores, ut apud Cic. de clar. Orat. 50; Quint. Inst. Or. II, 15 al. quum dicendo persuadet, animisque motum, quem velit, induit: verba autem *ut cantu* respiciunt ad Amphionis et Orphei fabulas, qui cantu lyræ feras resque inanimatas *duxisse* perhibentur; Drak. cf. ad XIII, 347.

461. *natum ad sola bella*, cf. ad

Bella : nihil vitæ peragi sine laude placebat.
Tunc e furtiva tractantem prælia luce
Dejecit Galam : sacris Carthaginis illum
Subposito mater partu subduxerat olim.
Sed stant nulla diu deceptis gaudia Divis.
Tunc Alabim, Murrum, atque Dracen, demisit ad umbras,
Femineo clamore Dracen extrema rogantem :
Hujus cervicem gladio inter verba precesque
Amputat : absciso durabant murmura collo.
  At non ductori Libyco par ardor in armis.
Frondosi collis latebras ac saxa capessit
Avia, nec cædes extremave damna movebant

subitum est id. qd. *subito*; conf. not. ad VII, 527. — 463. *et furtiva luci* Col. *e furtivo lustro*, in quo, scilicet se condiderat, emend. Burm. et *e f. loco* N. Heins. coll. XVII, 91. At vid. not. — 464. *Galeam* Put. R. 1, Parm. Med. Sed *Gala* nomen est Libyeum, et v. c. patris Masanissæ. — 467. *Murrum*, non *Murum*, Col. omnesque antiquiss. edd. Nomen notum ex lib. I, 377 sq. II, 556; *dimisit* Put. — 470. *abscisso* primus edidit Nicander in Junt. vid. sup. ad III, 552; Duker. ad Flor. II, 2; Markl. ad Stat. Silv. III, II, 61, et Oudend. ad Frontin. Strat. I, IV, 7.

III, 335, in Var. Lect. — 462. *nihil vitæ*, nec belli, nec pacis tempore. — 463. *furtiva lux* forsan est obscura, qua defensus Gala secure prælia tractabat; Drak. Sed recte Marsus intellexit vitam, quam Gala furto matris habebat, quæ *olim* eum *subduxerat sacris* illis *Punicis*, de quibus v. sup. ad IV, 765 sqq. Ergo *subpositus partus* est alienus, oblatusque iis, qui infantem ad sacra poscebant : hinc et *deceptos Divos* expedies, felici brevitate expressam sententiam; Ern. Piaculum duxere Pœni in sacris Saturni suis præteritis externos puellos coemtos aut suppositicios mactare; quod quum olim factum esset, et causarentur Saturnum sibi adversari, ducentos nobilissimorum puellorum publicitus inmolarunt, et facinorosi facile trecenti suapte sponte hostiati ceciderunt; Dausq. coll. Diodor. XX, 14, et Euseb. Præp. Evang. — 464. *Dejicere* usitata vox est in præliis et venationibus pro interficere; Drakenb. coll. Virg. Æn. XI, 642; Ovid. Met. III, 303 al. Cf. Burm. ad Valer. Fl. I, 191, et Phædr. II, I, 1; Staver. et Harles. ad Nepot. Thrasyb. c. 3.

467. *demisit ad umbras*, cf. ad I, 439. — 468. *extrema*, extremum, postremo, vel potius vehementissime. — 470. Sic et poeta lusit sup. IV, 173, ubi vid. not.

471 sqq. Cf. Liv. XXVII, 19 pr. Hanc Hasdrubalis fugam Silius suo modo, ornandi magis libidine, quam historica veritate ex ordine ductus extulit, ut luxuriantem in his et prope loquacem se prodide-

Agminis; Italiam profugus spectabat et Alpes,
Præmia magna fugæ: tacitum dat tessera signum;
Dimissa in colles pugna silvasque ferantur
Dispersi, et summam, quicumque evaserit, arcem
Pyrenes culmenque petat: tum primus, honore
Armorum exuto, et parma celatus Hibera,
In montes abit, atque volens palantia linquit
Agmina: desertis Latius victricia signa
Inmittit miles castris: non urbe recepta
Plus ulla partum prædæ, tenuitque moratas
A cæde, ut Libycus ductor providerat, iras:
Fluminei veluti deprensus gurgitis undis,
Avulsa parte inguinibus caussaque pericli,
Enatat intento prædæ fiber avius hoste.
Inpiger occultis Pœnus postquam abditur umbris,
Saxosæ fidens silvæ, majora petuntur
Rursus bella retro, et superari certior hostis.
Pyrenes tumulo clipeum cum carmine figunt,
HASDRUBALIS SPOLIUM GRADIVO SCIPIO VICTOR.

480. *volens* Col. et Ox. *volvens* Put. Vulgo *volans*. — 484. *providerit* Col. — 488. *abditur* scripti duo (teste Lefeb.), R. 2, Parm. et Raphel. Vulgo *additur*.

rit; Ern. — 475. De *tessera* vid. ad VII, 347. — 478 sq. *honore Armorum*, paludamento aliisque insignibus ducis.

480. *volens*, cf. ad XI, 443, et XII, 473. — 481. De castris Pœnorum a Scipione captis cf. Liv. XXVII, 19 pr. — 484 sqq. Hasdrubal, ut hostem in persequendi studio retardaret, castrorum prædam reliquit, similis fibro vel castori, qui, ab hominibus exagitatus, testiculos suos morsu avulsos abjicit, ut ipse salvus evadat, quippe qui novit, se propter castoreum (quæ *causa periculi* est) maxime expeti. Apta est comparatio, etsi continetur errore vulgi, de quo cf. simil. loc. Juvenal. XII, 34 seq.; Plin. VIII, 30, seu 47 (ubi vid. Harduin.); XXXII, 3, seu 13; XXXVII, 6; Aristot. hist. Anim. VII, 5; Ælian. H. A. VI, 33 et 34; Dioscor. II, 23 et 26; Horus Hierogl. II, 65 et 214; Solin. c. 23 et al.

488 seq. Cf. Liv. XXVII, 20 pr. — *umbris* nemorum, *saxosæ silvæ* Pyrenæi montis. — 490. Scipio omissa persecutione Hasdrubalis reliquos Pœnorum duces, quorum victoriam certius sperabat, obpugnare meditabatur; Ernest. conf. Liv. l. c.

Terrore interea posito trans ardua montis
Bebrycia populos armabat Pœnus in aula,
Mercandi dextras largus, belloque parata
Prodigere in bellum facilis : præmissa feroces
Augebant animos argenti pondera et auri,
Parta metalliferis longo discrimine terris.
Hinc nova complerunt haud tardo milite castra
Venales animæ, Rhodani qui gurgite gaudent,
Quorum serpit Arar per rura pigerrimus undæ.
Jamque, hieme adfecta, mitescere cœperat annus.
Inde, iter ingrediens rapidum per Celtica rura,
Miratur domitas Alpes, ac pervia montis
Ardua, et Herculeæ quærit vestigia plantæ,
Germanique vias divinis comparat ausis.
Ut vero ventum in culmen, castrisque resedit
Hannibalis, « Quos Roma, inquit, quos altius, oro,
Adtollit muros, qui post hæc mœnia, fratri
Victa meo, stent incolumes? sit gloria dextræ
Felix tanta precor; neve usque ad sidera adisse
Invideat lævus nobis Deus : » agmine celso

496. *promissa* Put. R. 1, et Med. — 500. *quæ* pro *qui* Put. — 511. *neu quis*.

493... 514. Hasdrubal superato *monte* Pyrenæo in Gallia conducit milites et Alpes transit; Conf. Liv. XXVII, 20, 36 et 39. — 494. *Bebrycia aula* pro tota Gallia, quæ et v. 500 seq. fluviorum nominibus designatur; conf. ad III, 423. — 495. *Mercandi dextras* sq. conf. ad V, 195 sq. et XI, 539. — 498. *metalliferis terris*, in Hispania. — *discrimine*, bello.

500. *Venales animæ*, ut V, 195. — *animæ, qui* cf. ad V, 495. — 501. *Arar pigerrimus undæ*, cf. ad III, 451 seq. — 502. *hiems adfecta* est pene finita, ad finem vergens; Drak. coll. Gell. III, 16, et XV, 5. Proprie *adfectæ* dicuntur vires ac res debilitatæ et inminutæ. — *mitescere* ineunte vere. — 504 sq. Cf. II, 356 seq. III, 496 seq. IV, 4 al. — *domitas*, superatas, ut III, 499. — 506. *Germani* Hannibalis.

508. Miratur Hasdrubal, fratris armis nondum occupatam esse Romam, quum tam inmanes montes superaverit; Mars. et Cell. — 509. *hæc mœnia*, Alpes. — 510. *dextræ*, virtutis fraternæ ac meæ. — 511. *usque ad sidera adisse*, transiisse Alpes. — 512. *Invideat*, cf. ad III, 78, in Var. Lect. — *lævus Deus*, vid. ad III, 94. Sic Ge. IV, 7: si quem Numina læva sinunt. Ed.

Inde alacer, qua munitum declivis ab alto
Agger monstrat iter, properatis devolat armis.
Non tanto strepuere metu primordia belli:
Nunc geminum Hannibalem, nunc jactant bina coire
Hinc atque hinc castra, et pastos per prospera bella
Sanguine ductores Italo conjungere Martem,
Et duplicare acies; venturum ad mœnia cursu
Hostem præcipiti, et visurum hærentia porta
Spicula, Elissæis nuper contorta lacertis.
His super infrendens sic secum Œnotria tellus:
« Tantone, heu Superi! spernor contemta furore
Sidoniæ gentis, quæ quondam sceptra timentem
Nati Saturnum nostris considere in oris,
Et regnare dedi? decima hæc jam vertitur æstas,

quam ad sidera adisse conj. N. Heins. et v. 517, *belli*. — 520. *porta*, non *portæ*, scripti, R. 1, Parm. Med. — 521. Vulgo *Elisæis*. Sed vid. ad I, 81. — 526. *hæc jam vertitur* Put. ac edd. D. Heins. et Raphel. Vulgata lectio *jam hæc vertitur* in

515 seq. Silius expressit Liv. XXVII, 38, pr. 39, inpr. 40 et 44 pr. — *Non tanto strepuere*, etc. ne principio quidem belli adventus ipsius Hannibalis tantum Romanis terrorem incusserat. — 517 seq. *pastos Sanguine Italo*, conf. Heins. ad Ovid. Amor. III, VIII, 10. — 520 sq. *hærentia porta Spicula*, cf. I, 617 sq. et XIV, 650. — *Elissæis lacertis*, a Pœnis; cf. ad I, 81.

522... 576. Hasdrubali, qui transcenderat Alpes, ut se Hannibali conjungeret, ingentem inlatam esse cladem, opera potissimum C. Claudii Neronis consulis, qui, quum Hannibali in Lucanis obpositus esset, parvo in castris relicto præsidio, ut hostem falleret, clam noctu cum electa manu ad conlegam, M. Livium Salinatorem consulem, contendisset, notum est ex Liv. XXVII, 36... 46. Hanc summi momenti rem, quæ maximum periculum, quod Romæ inpendebat, propulsavit, Silius tractavit more poetarum. Ernesti: « hac prosopopœia utitur non inepte, si varietatem carminis probes, ut Italiæ imaginem (conf. v. 546), vel genium quemdam inducat lamentantem hostis adventantis metum, et Claudium Neronem ad auxilium Romæ ferendum ex Lucanis excitantem: sed fortasse nimia loquacitas est, qua episodium ornavit et extulit. » — *Œnotria tellus*, Italia, vid. ad I, 2, et VIII, 46. — 523. *spernor contemta*, emphatice, ut apud Virg. Æn. IV, 54. — *incensum inflammare*, Lefeb. conf. ad IX, 99.

524 seq. De Saturno metu nati, Jovis, in Italia latente, cf. Virgil. Æneid. VIII, 319 sq. et ibi Heyne, Exc. II. Hinc *Saturnia arva*, I, 70.

Ex quo proterimur : juvenis, cui sola supersunt
In Superos bella, extremo de litore rapta
Intulit arma mihi, temeratisque Alpibus ardens
In nostros descendit agros : quot corpora texi
Cæsorum, stratis toties deformis alumnis!
Nulla mihi floret baccis felicibus arbor;
Inmatura seges rapido subciditur ense;
Culmina villarum nostrum delapsa feruntur
In gremium, fœdantque suis mea regna ruinis.
Hunc etiam, vastis qui nunc sese intulit oris,
Perpetiar, miseras quærentem exurere belli
Relliquias? tum me scindat vagus Afer aratro,
Et Libys Ausoniis commendet semina sulcis,
Ni cuncta, exsultant quæ latis agmina campis,
Uno condiderim tumulo. » Dum talia versat,
Et thalamos clausit nox atra hominumque Deumque,
Tendit Amyclæi præceps ad castra nepotis.
Is tum, Lucanis cohibentem finibus arma,
Pœnum vicini servabat cespite valli.
Hic juvenem adgreditur Latiæ telluris imago :

metrum inpingit. — 531. *Cæsorum heu stratis* Nicander reposuit et deinde alii. — 532. *bacis* Oxon. R. 1, Med. vid. ad III, 596. — 535. *mea terga* conj. N. Heins. — 536. *Hunc*, non *Nunc*, Col. Deinde *vastis qui nunc sese intulit armis* suspicari possis, quæ sunt ipsa verba Virg. Æn. X, 768, et tam multitudinem quam magnitudinem armorum armatorumque designare possunt. — 537. *exurere bello* malebat Drak. — 542. *Deumque hominumque* Oxon. et Put.

et *Saturnia sedes*, IV, 442. — 527. Verbis *juvenis, cui sola*, etc. quum virtus ac fortuna, tum furor et adrogantia Hannibalis designatur. — — 528. *extremo de litore* Hispaniæ; conf. inf. v. 638; I, 141; VII, 171 sq. — 529. De *temeratis Alpibus*, vid. ad III, 499.

536. *Hunc* Hasdrubalem. — 537 sq. *exurere belli Reliquias*, regiones et loca, quæ mihi bella reliquerunt, quæ Hannibal nondum vastavit; cf. ad VII, 490. — 538. *vagus Afer*, ut *Quorum plaustra vagas rite trahunt domos* apud Horat. Odyss. III, xxiv, 10; cf. sup. III, 291.

539. Imitat. Ge. I, 223, committas sulcis semina. — 541. *Uno condiderim tumulo*, ut mox factum videbimus cæso Hasdrubale. — *talia versat* consilia in animo Italiæ genius vel imago. — 543. *Amyclæi nepotis*, Claudii Neronis; cf. ad VIII, 412.

544. Cf. Liv. XXVII, 40 seq. — 545. *servabat*, confer VII, 522. — 546. *Clausorum decus*, vid. ad VIII,

« Clausorum decus, atque erepto maxima Romæ
Spes Nero Marcello, rumpe, atque expelle quietem.
Magnum aliquid tibi, si patriæ vis addere fatis,
Audendum est, quod, depulso quoque mœnibus hoste,
Victores fecisse tremant : fulgentibus armis
Pœnus inundavit campos, qua Sena relictum
Gallorum a populis servat per secula nomen.
Ni propere alipedes rapis ad certamina turmas,
Serus deletæ post auxiliabere Romæ.
Surge, age; fer gressus : patulos regione Metauri
Damnavi tumulis Pœnorum atque ossibus agros. »
His dictis abit, atque abscedens visa paventem
Adtrahere, et fractis turmas propellere portis.
    Rumpit flammato turbatus corde soporem,
Ac supplex, geminas tendens ad sidera palmas,
Tellurem Noctemque, et cælo sparsa precatur
Astra, ducemque viæ tacito sub lumine Phœben.

555. *dilectæ* Put. — 556. *Matauri* Colon. vid. ad VII, 486. — 558. *abscedens* Col. Ben. Asul. Dausq. Cell. *absedens* Put. *abscendens* Tell. Vulgo *ascendens*. Deinde *jussa paventem* B. 2, et alii codices, teste Marso, et prob. Lefeb. ut sensus sit, timentem jussa *adtrahere* h. e. adtrahebat.

412, et XIII, 466. — 549 seq. Hæc ipsa esse Claudii verba apud Liv. XXVII, 43, jam vidit Drak. « audendum aliquid inprovisum inopinatum, quod cœptum non minorem apud cives, quam hostes, terrorem faceret, perpetratum in magnam lætitiam ex magno metu verteret. — *si patriæ fatis vis addere* aliquid, h. e. ejus fortunam adjuvare; ut *addere fatis cursum* XII, 45, et similia, de quibus vid. ad IV, 731. An poeta *vires* pro *fatis* scripsit? conf. Virg. Æn. IX, 717. — *quod Victores fecisse tremant*, quod ita arduum et periculosum sit, ut, quum perpetratum fuerit, ipsi victores rei magnitudinem admirentur: qua felici brevitate sententiam summi ponderis et magni ambitus expressam adnosco; Ern.

552 seq. *qua Sena... nomen*, cf. ad VIII, 453, et Liv. XXVII, 46. — *Sena* fluvius, et *Sena Gallica* urbs Senonum in Umbria. — 556. *Metauri*, vid. ad VII, 486. — 557. *Damnavi*, destinavi, sed illud acerbius et fortius; Ern.

561 seq. Milites contra Claudii Deos, ut faustum iter et felix pugna sit, precantur ap. Liv. XXVII, 45. — *Noctem*, *Astra* et *Phœben*, Lunam, *precatur* Claudius, quoniam nocturnum est iter. — 563. *tacito sub lumine Phœbes*, cf. V, 2; VIII, 638, et Virgil. Æn. II, 255.

Inde legit dignas tanta ad conamina dextras.
Quaque jacet superi Larinas adcola ponti,
Qua duri bello gens Marrucina, fidemque
Exuere indocilis sociis Frentanus in armis.
Tum, qua vitiferos domitat Prætutia pubes,
Læta laboris, agros, et penna, et fulmine, et undis
Hibernis, et Achæmenio velocior arcu
Evolat : hortator sibi quisque; « Age, perge, salutem
Ausoniæ ancipites Superi, et, stet Roma cadatne,
In pedibus posuere tuis, » clamantque, ruuntque.
Hortandi genus acer habet præcedere ductor.
Illum augent cursus adnisi æquare sequendo,

570. *Achemonio* quædam edd. — 572. *anticipes* Putean. non inprob. Lefeb. si et *Superi*, *en*, *stet* reponatur, ut *anticipare* sit idem quod *præripere*, vel *præcipere* infra vers. 656, et apud Virgil. Æneid. lib. XI, v. 491, quum non *anceps* sit, qui v. 557, *Damnavi*, etc. adfirmative dixerit. Sed idem deinde nihil mutandum recte censuit. — 575. *Illum ardent*, vel *urguent æquare* scribendum videbatur N. Heins. At conf. not. *adnisi*, non *adnixi*, scripsi, R. 1, Med. Mars. confer ubi vid. Heyne. — 564. *dextras*, viros fortes; conf. ad XI, 539. « Ipse de toto exercitu, quod roboris erat, delegit, » etc. Liv. XXVII, 43; conf. inf. ad v. 655.

565. Confer Liv. l. l. — *Larinas superi adcola ponti*, vid. ad VIII, 402. — 566. *Marrucina gens*, et *Frentanus*, vid. ad VIII, 519. — *duri bello*, conf. ad I, 558, et VI, 308. — 568. *Prætutianus* ager Piceno adjacet, inter Vomanum et Helvinum fluvios. Vina ejus laudat Plin. XIV, 6 et 7.

569 sq. Celeritatis notio magna orationis luxurie, ut passim, expressa. Ernesti similem comparat locum Claud. R. Pros. II, 198 sq. conf. et inf. v. 711 sqq. — *penna*, avibus, vid. ad III, 344, et IV, 121. De sagitta adciperem, ut inf. v. 630; VIII, 373, et X, 11, nisi mox *Achæmenio arcus* sequeretur. *Undæ hibernæ*, ut χειμέριον ὕδωρ ap. Hom. Iliad. Ψ, 420, torrens e tempestate orta; Gesner. ad Claud. l. c. Similiter χείμαρρος ποταμὸς apud Hom. Iliad. Δ, 452; Ε, 138, al. cf. Horat. Od. IV, XII, 3, et Serm. I, VII, 26. — *Achæmenio arcu*, conf. ad VII, 646 sq.

571. Confer Liv. XXVII, 45, extr. — 572 sq. Omnis spes victoriæ et fortunæ in celeritate posita : quæ sententia incommode et nimis argute enunciata; Ern. « Aut ruet in vestris, aut stabit Roma lacertis » Claud. bell. Gild. v. 460. Silium autem expressisse Homericum σοὶ ἐν γούνασι κεῖται, suspicatur Lefeb. — 574. Præire exemplo et labore iis, quos hortamur, efficacissimum genus hortandi est; Cell. adumbratio ex Æn. II, vs. 349 : « si « vobis audentem extrema cupido Certa sequi. » Ed. — 575. « Milites

Atque indefessi noctemque diemque feruntur.
At Roma adversi tantum mala gliscere belli
Adcipiens, trepidare metu, nimiumque Neronem
Speravisse queri, atque uno sibi vulnere posse
Auferri restantem animam : non arma, nec aurum,
Nec pubem, nec, quem fundant, superesse cruorem.
Scilicet Hasdrubalem invadat, qui ad prælia soli
Hannibali satis esse nequit? jam rursus, ubi arma
Avertisse suo cognorit devia vallo,
Hæsurum portis Pœnum : venisse, superbo
Qui fratri certet, cui maxima gloria cedat
Urbis deletæ : fremit amens corde sub imo
Ordo Patrum, ac magno interea meditatur amore
Servandi decoris, quonam se fine minanti
Servitio eripiat, Divosque evadat iniquos.
Hos inter gemitus obscuro noctis opacæ
Subcedit castris Nero, quæ conjuncta feroci
Livius Hasdrubali vallo custode tenebat.
Belliger is quondam, scitusque adcendere Martem

ad II, 123. — 577. *tantum et mala* omnes scripti et R. 2, unde *tantum, en, mala* edidit Lefeb. ut sit elegantissima emphasis. — 579. *Spiravisse* conj. N. Heins. et v. 581, *quem fundat;* non male, ut ad Romam ipsam referatur. — 582. Ita Col. et Oxon. non, ut vulgo, *invadant, ad prælia*, etc. — 587. *imo* Col. Tell. Rom. 1, Parm. Med. Marsi Ven. prima, *uno* Oxon. Put. R. 2, Marsi sec. Asul. et aliæ, probb. Dausq. et Barth. Adv. IX, 17, ut consensus Patrum in timore designetur. — 594. *Belliger is* Col. Tell. R. 1, *Belligere is* Put. *Belliger his* R. 2. Vulgo *Belli-*

adnisi illum *ductorem* æquare sequendo, augent cursus, atque, etc. » —*feruntur*, vid. ad IV, 261.

577 seq. Conf. Liv. XXVII, 44, et sup. 515 sq. ubi brevior fuerat poeta. — 579. *uno vulnere*, una clade. — 580. *restantem animam*, quidquid virium supersit. — 584. *Avertisse se*, aversa esse, *arma* Romanorum a *suo vallo*, suis castris; conf. ad I, 539. — 589. *fine*, modo (ut apud Gell. I, 3, extr. XIII, 20 al.), vel consilio. — 590. *Divos evadat iniquos*, iram deorum averruncet.

591 sqq. Conf. Liv. XXVII, 46. — *vallo custode*, castra vallo munita. — 594... 600. « M. Livius erat multis ante annis ex consulatu populi judicio damnatus (scil. « quod prædam non æqualiter diviserat militibus » Frontin. Straton. IV, 1, 45) quam ignominiam adeo ægre tulerat, ut et rus migraret et per multos annos et urbe et omni cœtu careret hominum, etc. » Liv.

Floruerat primo clarus pugnator in ævo.
Mox falso læsus non æqui crimine vulgi,
Secretis ruris tristes absconderat annos.
Sed, postquam gravior moles terrorque periclo
Poscebat propiore virum, revocatus ad arma
Tot cæsis ducibus, patriæ donaverat iram.
At non Hasdrubalem fraudes latuere recentum
Armorum, quamquam tenebris nox texerat astus.
Pulveris in clipeis vestigia visa movebant,
Et properi signum adcursus, sonipesque, virique
Substricti corpus, bis clarum buccina signum.

geris. — 597. *Secretis*, non *Secretus*, scripti et R. 2, *ruris*, non *ruri*, Col. — 600. *donaverat* Col. Tell. R. 2, et Mars. in comment. Vulgo *devoverat.* — 601. *repentum*, h. e. repentinorum, malebat N. Heins. Sed non video, cur displiceat nobis vulgata lectio. Recentes Neronis copiæ ex Lucanis adcesserant. — 603. *movebant* Col. et Oxon. ut ap. Liv. XXVII, 47. *Illud veterem ducem... movit, quod*, etc. *manebant* Put. Vulgo *monebant.* — 604. *Et properi signum adcursus* Col. et Oxon. Vulgo *Et propere signum ad cursus.* — 605. *Stricti corpus, bis clarum quoque buccina signum* Colon. quod recepit Lefeb. cujus hæc nota est : « Adcipe de *coartatione*, de qua vid. Liv. XXVII, 46, pr. et quæ in eo fuit signum *properi adcursus*, quod hinc videbantur Romani nondum sat temporis habuisse ad castra XXVII, 34, quod caput totum legendum est; conf. Liv. XXII, 35; Aurel. Victor de viris ill. c. 50; Pighii Ann. ad a. U. C. DXXXIV, et sup. ad VIII, 286 sq.

597. *Secretis ruris*, ut *secreta nemorum* dixit Ovid. Met. I, 594.

598. Conf. Sidon. Apoll. II, 530 seqq. Drak. — 599. *revocatus*, ut Camillus et alii. — 600. *donaverat*, condonaverat, remiserat *iram* in patriam, ut *inimicitias reip. donare* dixit Cic. ad Div. V, 4 (ubi vid. Græv.), et διδόναι pro ἀντιδιδόναι Græci; cf. Musgrav. et Hœpfner ad Eurip. Cycl. v. 295, et sup. ad I, 487. Livius tamen, lib. XXVII, 40, memorat, eum plenum adhuc iræ in cives profectum esse ad bellum.

601... 625. Hasdrubal, multitudinem hostium crevisse sentiens, ad Metaurum fl. castra noctu movet, transiturus, luce exorta; conf. omnino Liv. XXVII, 47, cujus narrationem Silius vestitu poetici sermonis ornavit. — *recentum Armorum* conf. Var. Lect. — 603. *Pulvis in clipeis*, ex motu agminis vehementiori, et *equi virique substricti corpus*, ut *strigosiores equi* apud Liv. h. e. ex continuis itineris laboribus graciles, languidi; Ern. — 605. *Substricta* et *strigosa* proprie dicuntur quæ contracta sunt et constricta, hinc tenuia et macie confecta, ἄτροφα; *bis clarum buccina signum*, etc. ut apud Liv. l. c. « adtendant, semel bisne signum canat in castris, *et* illud veterem ducem adsuetumque Rom. hosti movit, quod semel in prætoriis

Præterea gemino prodebant juncta magistro
Castra regi: verum, fratri si vita supersit,
Qui tandem licitum socias conjungere vires
Consulibus? sed enim solum (dum vera patescant)
Cunctandi restare dolum, Martemque trahendi.
Nec consulta fugæ segni formidine differt.
　Nox, somni genetrix, mortalia pectora curis
Purgarat, tenebræque horrenda silentia alebant:
Erepit, suspensa ferens vestigia, castris,
Et muta elabi tacito jubet agmina passu.
Inlunem nacti per rura tacentia noctem
Adcelerant, vitantque sonos; sed percita falli
Sub tanto motu tellus nequit: inplicat actas
Cæco errore vias, umbrisque ferentibus arto
Circumagit spatio sua per vestigia ductos.
　Nam, qua curvatas sinuosis flexibus amnis

more solito ponenda. » *Substricti corpus*, *clarum quoque b. s.* emend. N. Heins. extruso voc. *bis*, de quo vid. tamen not. — 609. *patescant*, non *patescunt*, Col. — 614. *Erepit* Col. et R. 2; *Eripit* Oxon. *Eripuit* Put. et Parm. Vulgo *Erupit*. — 616. *Illunem* Col. Parm. Ben. D. Heins. Cell. *In lumen* Oxon. R. 1, Med. Marsi Ven. prior. Vulgo *Illumen*, vel *Illumem*. — 617. *vitantque sonos* Col. *vitant sonitus* conj. Barth. Adv. IX, 17, quod recepit Cell. Vulgo *vitant socios*. — 621. *si-*

castris signum, bis in consularibus referebant cecinisse, duos profecto consules esse, etc. » Cf. Lips. de Mil. Rom. V, 9, p. 308, T. III, Opp. et sup. ad VII, 154.

607 sqq. Verba Hasdrubalis, de quo Liv. l. l. « quonam modo alter *consul* ab Hannibale abscessisset, cura angebat. Minime id, quod erat, suspicari poterat, etc. »

612... 625. Conf. Liv. l. l. Poeta hunc locum eleganti oratione extulit, quamvis non sine luxurie colorum, quibus clandestinam Hasdrubalis fugam, eamque noctu factam describeret; Ern. — *Nox, somni genitrix*, ut μελαίνης νυκτὸς ἐκπαίδευμα, Ὕπνος, apud Euryp. Cyclop. v. 597, ubi vid. Cl. Hœpfner.

614. Eleganter tacita occultaque Hasdrubalis fuga exprimitur. — *suspensa vestigia*, ut mox *tacito passu*; conf. Ovid. Fast. I, 425 sq. VI, 338; Drak. ad h. l. et Schwarz. ad Plin. Paneg. c. 22, p. 55.

616. *Inlunem noctem*, ut apud Anacr. III, 12; ἀσέληνον νύκτα, Drak.

618... 625. Cf. Liv. XXVII, 47, extr. — 619. « Per tortuosi amnis (Metauri) sinus flexusque errorem volvens haud multum processit; » Liv. l. c. Vias, quas jam perfecerant cursu, repetebant *errore cæco* h. e. nocturno; Cellar. — 621 seq. Conf. V, 139 seq. et IX, 227 seq. Cogitabis Hasdrubalem nocturni

Obliquat ripas, refluoque per aspera lapsu
In sese redit, hac, casso ducente labore,
Exiguum involvunt frustratis gressibus orbem,
Inque errore viæ tenebrarum munus ademtum.
  Lux urguet, panditque fugam : ruit acer apertis
Turbo equitum portis, atque omnis ferrea late
Tempestas operit campos : nondum arma manusque
Permixtæ, jam tela bibunt præmissa cruorem
Hinc, jussæ Pœnum fugientem sistere, pennæ
Dictææ volitant; hinc lancea turbine nigro
Fert letum cuicumque viro, quem prenderit ictus.
Deponunt abitus curam, trepidique coactas
Constituunt acies, et spes ad prælia vertunt.
  Ipse inter medios (nam rerum dura videbat)
Sidonius ductor, tergo sublimis ab alto
Quadrupedantis equi, tendens vocemque manusque,
« Per decora, extremo vobis quæsita sub axe,

nuosis Col. Vulg. *sinuatis*, ut II, 172; XV, 173. — Nil interest. — 624. *Irriguum... orbem* conj. N. Heins. — 627. *omnes* emend. idem. Sed *omnis* ἀρχαϊκῶς pro *omnes* dictum crediderim. — 629. *permixta* pro *præmissa* ed. Raphel. pessime, *permissa* Marsi Ven. posterior, probb. Dausq. et Gruter. ad Martial. X, 12. — 632. *prenderit* Col. Vulg. *prendidit*, quod latinum non est. — 634. *Constituunt* scripti et Parm. Vulgo *Consistunt*. — 635. *dura jubebant* maluerit N. Heins. — 637. *vocemque*, non *vocesque*, scripti, *intendens* emend. N. Heins. quem vid. ad Valer. Fl. III, 269. Sed *vox tensior* etiam dicitur Quintil. XI, III, 42, et alibi passim *manus tendere* ad cælum vel milites, quod tot exemplis a Drak. firmari non opus erat. Poeta autem verbum *tendere* duplici significatu posuit (vid. ad VI, 179), vel expressit Virg. Æneid. X, 667, *duplices cum voce manus ad sidera tendit*.

itineris errore, et fluminis, quod sequebatur, curvo flexu ita delusum, ut veluti in orbem illuc rediret, unde venerat; et *munus tenebrarum*, quibus ad fugam uti volebat, *ademtum*, quia hæ ipsæ tenebræ illum errorem viæ et orbem itineris fecerant; Ern.

626 sqq. Conf. Liv. XXVII, 48. — *Turbo equitum* et *ferrea tempestas*, vid. ad I, 311. — 629. *tela bibunt cruorem*, vid. ad V, 274.

630. *pennæ*, vid. ad VIII, 373, et X, 11. — 631. *Dictææ*, conf. ad II, 90. — *turbine nigro*, conf. inf. v. 765, et sup. II, 37; IV, 551.

634. *Constituunt acies*, vid. Gronov. ad Liv. XXVII, 16.

635... 651. Confer Liv. XXVII, 49, quem locum etiam Silius inf. v. 742 seqq. expressit. — 636. *Sidonius ductor*, Hasdrubal. — 637. Conf. Var. Lect. — 638. *extremo sub axe*, vid. sup. ad vers. 528, et

Per fratris laudes oro, venisse probemus
Germanum Hannibalis : Latio fortuna laborat
Adversis documenta dare, atque ostendere, quantus
Verterit in Rutulos domitor telluris Hiberæ,
Suetus ad Herculeas miles bellare columnas.
Forsitan et pugnas veniet germanus in ipsas.
Digna viro, digna, obtestor, spectacula pleno
Corporibus properate solo : quicumque timeri
Dux bello poterat, fratri jacet : unica nunc spes,
Et pœna et latebris infracto Livius ævo
Damnatum obfertur vobis caput. Ite, agite, oro,
Sternite ductorem, cum quo concurrere fratri
Sit pudor, et turpi finem donate senectæ. »
At contra Nero : « Quid cessas clusisse labores
Ingentis belli? pedibus tibi gloria, miles,

644. *veniat* Col. et R. 2, quod recepit Lefeb. prob. N. Heins. qui ad Ovid. Ep. Her. IV, 53, docuit, τὸ *forsitan* a poetis passim cum subjunctivo necti. — 645. *Digna, viri, o* corrig. N. Heins. — 648. *Et pœna et* Col. *Et pœne et* Tell. *Et pœnæ e* R. 2, aliæque priscæ edd. *Et pene o* vulgatæ edd. *Ex pœnæ l.* edidit Cell: ex emend. Barth. Adv. IX, 17. — 651. *turpi*, non *turpis*, Col. — 652. *clu-*

VIII, 650. — 640... 643. Fortuna populo Rom. calamitatibus studet probare, quales sint milites, qui devicta Hispania in Italiam venerint; Cell. et Ern.

645. *spectacula*, ut VIII, 554, vel θέαμα, rem spectandam, adspectum. — *pleno*, tecto, constrato. — 647. *Dux*, Servilius, Æmilius Paulus, Marcellus. — *jacet fratri meo*, ab eo cæsus est.

648 sq. Contemtim de Livio, de quo cf. sup. v. 596 sq. — *infracto ævo*, senex debilis; conf. v. 651, 658 et 667, qui nisi obstarent, non ad senectutem referrem hæc verba, quum vix crediderim, Livium exactæ jam ætatis virum fuisse, quippe qui, si Livio, XXVII, 34, fides habenda, octavo, vel, si aliis, duodecimo post damnationem anno ad secundum consulatum pene invitus protractus est. Ex fastis intelligitur, eum a. U. C. DXXXIV, DXLVI, consulem fuisse. Quod si igitur nunc jam grandis natu fuit, priorem consulatum sero obtinuerit necesse est.

650. *fratri*, Hannibali. — 651. *turpi senectæ*, Livio, seni decrepito, et qui populi judicio olim damnatus est. Sed præstat interpretari : cui ad pugnandum satis nec animi nec virium est. Silio enim præivit Virg. Ge. III, 96 : « nec turpi ignosce senectæ, ubi vid. Cerda et Heyne.

652. Cf. Liv. XXVII, 45, inpr. 46 et 48. — *clusisse*, conf. ad XIII, 686. — 653. *pedibus*, veloci ad-

Parta ingens : nunc adcumula cœpta ardua dextra.
Heu! temere abducto liquisti robore castra,
Ni factum absolvit victoria; præcipe laudem.
Adventu cecidisse tuo memorabitur hostis. »
  Parte alia, insignis nudatis casside canis,
Livius : « Huc, juvenes, huc me spectate ruentem
In pugnas; quantumque meus patefecerit ensis,
Tantum intrate loci; et tandem præcludite ferro
Jam nimium patulas Pœnis grassantibus Alpes.
Quod ni veloci prosternimus agmina Marte,
Et fulmen subitum Carthaginis Hannibal adsit,
Qui Deus infernis quemquam nostrum eximat umbris? »
Hinc, galea capite adcepta, dicta horrida ferro
Sancit, et, obtectus senium, fera prælia miscet.

sisse, non *clausisse*, Put. R. 1, Parm. Med. al. conf. ad VI, 451. — 655. *adducto* quidam libri, *adductæ* Put. Deinde *liquisti* Col. Vulgo *rupisti*. — 656. *præcipe* Ox. et Put. h. e. cape laudem, victoriam ex hoste refer, ante adventum Hannibalis; cf. v. 663 sq. et ad IV, 802. Vulgatam lectionem *præripe* tuetur Lefeb. et videtur omnino major ei vis subesse; conf. not. ad I, 570. — 661. *tantum præcludite* Ox. R. 1, Parm. Med. — 665. *Qui*, non *Quis*, scripti; cf. ad II, 645.

ventu ex Lucanis. — 654. *adcumula ardua cœpta dextra*, virtute. Conf. ad XI, 254. — 655. *abducto robore*, ut ap. Liv. XXVII, 44, pr. « Castra prope Hannibalem hostem relicta sine duce cum exercitu, cui detractum foret omne, quod roboris, quod floris fuerit. » Conf. ad v. 564. — 656. *Ni victoria factum* temerarium *absolvit*, culpa liberat et eximit. « Adparebat, quo nihil iniquius est, ex eventu famam habiturum, » Liv. XXVII, 44; cf. et cap. 46, extr. — *præcipe laudem*, vid. Var. Lect.

657. *Adventu tuo*, quia vos advenistis. Ipse Nero ap. Liv. XXVII, 45 : « Gloriæ quidem, *inquit*, ex re bene gesta partæ fructum prope omnem ipsos laturos. Semper, quod postremum adjectum sit, id rem totam videri traxisse. » Ernesti ad Cæsaris expeditionem Ponticam respici putat, et titulum trium verborum, *veni*, *vidi*, *vici*, in triumpho prælatum.

658... 665. Hanc orationem poeta commentus est. — *insignis canis* capillis, *nudatis casside*, sine galea; conf. v. 666 sq. — 661 sq. *præcludite ferro Alpes*, h. e. insigni clade Pœnis inlata efficite ne iterum Alpes transire conentur. Ernesti : Alpes veluti obstruite cadaveribus. — 664. *fulmen Carthaginis*, vid. ad lib. I, v. 421, et VII, 106, et Virgil. Æneid. VI, vs. 843.

666 sq. *Sancit dicta ferro*, conf. ad I, 305. — *obtectus senium*, caput. — *prælia miscet*, vid. ad I. 69. Sic nostras *Voltaire*, *Henriade*, *chant. VIII* :

Illum, per cuneos et per densissima campi
Corpora tot dantem leto, quot spicula torsit,
Turbati fugere Macæ, fugere feroces
Autololes, Rhodanique comas intonsa juventus.
  Fatidicis Nabis veniens Hammonis arenis
Inproba miscebat securus prælia fati,
Ceu tutante Deo; ac patriis spolia Itala templis
Fixurum vano tumidus promiserat ore.
Ardebat gemma Garamantide cærula vestis,
Ut quum sparsa micant stellarum lumina cælo,
Et gemmis galeam, clipeumque adcenderat auro.
Casside cornigera dependens infula sacros

672. *Fatidicus* Med. Deinde *Nabus* Put. *Nabin* Æthiopes camelopardalim vocant (vid. Plin. VIII, 18, et Solin. c. 30), unde id nomen militi Africano inpositum esse suspicabatur Drak. Sed נביא orientalibus vatem ac sacerdotem dici, non male monet Lefeb. — 674. *Itala templis* scripsi et R. 2. Vulgo *inproba terris*; unde et *tectis* reponi posse putabat N. Heins. — 679. *conigera* malebant Heinsii. At vid.

D'Ailly portait partout la crainte et le trépas;
D'Ailly, tout orgueilleux de trente ans de combats,
Et qui, dans les horreurs de la guerre cruelle,
Reprend, malgré son âge, une force nouvelle.
Ed.

670. *Macæ* et *Autololes* pro Pœnis; conf. ad II, 60 et 63. — *Rhodani juventus intonsa comas*, Galli, qui comam pascere solebant; unde *Gallia comata*. Ita Dausq. Cell. Drak. Ern. recte coll. Plin. IV, 17; XI, 37. D. Heinsius hæc adcipiebat de coma votiva, quam in bellum profecturi, fluviis potissimum, vovere, et reduces tondere consueverint, de quo vid. Hom. Iliad. Ψ, 144 sq. Nonn. III, 343 sq. Stat. Silv. III, IV, 84 sq.

672 Conf. simil. loc. I, 414 sq. — *Nabis*, sacerdos Jovis Hammonis; conf. ad II, 150. — 673. *miscebat prælia*, vid. ad lib. I, v. 69; et Virg. Æneid. XII, 628; et X, 23; et Georg. lib. II, v. 282. — *Inproba prælia*, sæva, cum inmani furore (cf. ad IV, 536), quia *securus fati* (conf. ad XVI, 344) et fretus auxilio Dei sui mortem et pericula negligebat; Ern. — 674. *spolia templis fixurum*, conf. ad I, 617 seq. et XIV, 650. — *Itala*, erepta Romanis eorumque sociis. — 675. *tumidus*, conf. ad II, 288. — 676. *Ardebat gemma vestis*, ut mox *gemmis galeam clipeumque adcenderat auro*, conf. ad IV, 268; Virgil. Æn. II, 734; V, 88; Claud. Cons. Hon. VI, 167; Burmann. ad Val. Fl. V, 370. — 678. *adcenderat* exquisite pro, clipeo utebatur, qui adcensus erat, h. e. fulgebat auro.

679. *Casside cornigera*, vid. ad I, 415. Perperam D. Heins. intelligebat galeam setis equinis ornatam, quod crines etiam *cornua*, ut Virg. Æneid. XII, 89, et κέρατα dicantur. — *infula* insigne sacerdo-

Præ se terrores Divumque ferebat honorem.
Arcus erat pharetræque viro, atque incocta cerastis
Spicula, et armatus peragebat bella veneno.
Necnon, cornipedis tergo de more repostus,
Sustentata genu per campum pondera conti
Sarmatici prona adversos urguebat in hostes.
  Tum quoque transfixum telo per membra, per arma,
Consulis ante oculos, magno clamore Sabellum
Absportabat ovans, et ovans Hammona canebat.
Non tulit hanc iram tantosque in corde tumores
Barbarico senior, telumque intorsit, et una
Prædam animamque simul victori victor ademit.
  Adsilit, audito tristis clamore ruinæ,
Hasdrubal, et cœptantem Arabum raptare peremto
Gemmiferi spolium cultus, auroque rigentes
Exuvias, jaculum a tergo perlibrat ad ossa.

not. — 680. *Divique*, scilicet Hammonis, reposuit Lefeb. — 681. *erant* conj. N. Heins. — 686. *Tum quoque*, non *Tanto*, Col. et R. 2. — 692. *Adsilit* Col. *Adsistit* Oxon. Vulgo *Adstitit*. — 693. *Arabum* scripti, R. 1, 2, Parm. Med. Vulgo *Atabum*. Utrumque nomen in monimentis antt. occurrere ap. Gruter. p. 59, n. 8, p. 687, n. 11, p. 914, n. 13, monuit Drak.

tis. — 681. *incocta cerastis*, infecta veneno, serpentis, cui nomen cerasta, unde mox *armatus veneno;* conf. ad I, 219 et 322 sq.

684. *conti*, hastæ prælongæ ac ponderosæ (unde *pondera conti*, de quo vid. ad II, 246, in Var. Lect.), amentatæ ut retrahi possent, prominentes per armos ac capita equorum, et, ob longitudinem pondusque, equitum *genibus sustentatæ* et innixæ, quibus *Sarmatæ* potissimum et Scythæ utebantur, ut cominus ferirent hostem, vel equo dejicerent; cf. Grat. Cyneg. 117 seq. Iscan. b. Troi. VI, 494; Tac. Hist. I, 79, inpr. Burm. ad Valer. Flac. VI, 162 et 234 sq. Gron. et Barth. ad Stat. Achill. II, 418 sq. Lips. de Mil. Rom. III, 7, extr.

688. *Absportabat*, ut *summa in cuspide portat* ap. Stat. Theb. VIII, 496, et *vehit* ap. Val. Fl. VI, 252. — *magno clamore ovans, et ovans Hammona canebat* conf. ad IV, 215.

689. *tumores*, vid. ad II, 288. — 690. *senior*, Livius consul.

693. *Hasdrubal* Arabum, qui *peremto* Nabi *spolia* detracturus erat, occidit. — 694. *auro rigentes*, ut apud Virg. Æn. I, 648, ubi vid. Heyne. — 695. *jaculum perlibrat* in *Arabum cœptantem*, etc. nisi potius *cœptanti Arabo... jaculum perlibrat* legendum est. Durior est interpretatio Ernesti, qui *cœptantem Arabum*, accusat. absol.

Jam conrepta miser geminis velamina palmis
Carpebat propere, et tepidos nudaverat artus.
Concidit, et sacras vestes atque aurea fila
Reddidit exanimo, spoliatum lapsus in hostem.
At Canthus Rutulum, Canthus possessor arenæ,
Qua celebre invicti nomen posuere Philæni,
Ditem ovium Rutulum obtruncat, cui mille sub altis
Lanigeræ balant stabulis : ipse, otia molli
Exercens cura, gelido nunc flumine soles
Frangebat nimios pecori, nunc lætus in herba
Tondebat niveæ splendentia vellera lanæ,
Aut, pecus e pastu quum sese ad tecta referret,

697. *trepidos* Putean. Teller. Rom. 1, 2, Mediol. Marsi Venet. prior al. — 700. Ita scripti, Rom. 2, et Benes. Vulgo *At Canthus Lybicæ Lutæ possessor arenæ*. In priscis edd. ex tribus verss. unus factus, *At Canthus Rutulum obtruncat, cui mille sub altis*, typographorum errore, in quem eos repetitio voc. *Rutulum* induxit; conf. ad lib. XVI, vers. 568. Marsus tamen in comment. vers. 701 et 702, exposuit, etsi ab ejus edd. exsulant. — 702. *ovium* Colon Vulgo *Obium*. Deinde *Rutulum obtruncat*, non *obtruncat Rutulum*, scripti et antt. edd. — 705. *herba* scripti. Vulgo *umbra*; quod forte non spernendum. *lentus in umbra*, ut apud Virg. Ecl. I, 4, non male conj. N. Heins. et recepit Lefeb. qui hanc lect. duobus veteribus, nescio quibus, firmari dicit. — 707. *ad septa*, hoc est ovile, ut ap. Virg. Eclog. I, 34, et al., malebat N Heins. et v. 708; *matrem* pro vulg. *matres*, ut ambiguitas vitaretur, et *Poscentes*. Illud recepit Drak. hoc ei acutum videbatur, ut quisque agnorum balatu matrem quasi vocaverit.

Græcorum more pro cœptante Arabo dictum existimat. — 696. *miser* Arabus. Hinc v. 698, *aurea fila*; conf. Virg. Æn. XI, 75.

700 seq. *Canthus* erat *possessor arenæ*, loci vel tractus arenosi ad Syrtes, *qua* parte, ubi, huic tractui *celebre nomen posuere*, h. e. dedere (vid. ad VI, 593). — *Philæni* fratres Carthaginienses, qui vitam suam devoverunt patriæ, vivi obruti, ut reipubl. terminos proferrent. Locus ille ab aris, quæ iis ibi consecrabantur, dictus οἱ Φιλαίνου, vel Φιλαίνων βωμοὶ, et situs prope majorem Syrtin, terminus ditionis Pœnorum in Africa; conf. Sallust. B. I, 79; Plin. V, 4; Strab. III, et XVII, p. 836; Valer. Max. V, 6, ext 4, Mela I, 7; Polyb. III, 39; X, 40; Ptolem. IV, 3; Scylax in Periplo p. 45, ed. Voss. (p. 113, ed. Gron.); Solin. c. 40.

702. Suavissimus locus, et tam sententiarum quam verborum luminibus distinctus. Poeta forte exornavit Virgiliana Æn. VII, 538 sq. — 703 sqq. *cura molli*, jucunda, ut apud Ovid. Fast. VI, 416; Trist. V, III, 9, et al. — *Frangebat soles*, vim æstus minuebat, ut *æstus frangere Tago* apud Martial. I, L, 15, et *calor se frangit* apud Cic. Or. I, 62.

Noscentes matrem spectabat ovilibus agnos.
Obcubuit clipei transfixo proditus ære,
Et sero ingemuit stabulis exire paternis.
Acrius hoc Italum pubes incurrit, et urguet:
Ut torrens, ut tempestas, ut flamma corusci
Fulminis, ut Boream pontus fugit, ut cava currunt
Nubila, quum pelago cælum permiscuit Eurus.
Proceræ stabant, Celtarum signa, cohortes,
Prima acies; hos inpulsu cuneoque feroci
Laxat vis subita, et fessos errore viarum,
Nec soli faciles; longique laboris anhelos
Avertit patrius genti pavor: addere tergo
Hastas Ausonius, teloque instare sequaci,
Nec donare fugam: cadit uno vulnere Thyrmis,

710. *exire* scripti. Vulgatum *exisse* retinuit Lef. Deinde *parentis* Col. — 713. *Borea pontus furit* emend. N. Heins. — 717. *vis subita* Col. Ox. Tell. Vulgo *vi subita*. — 718. *solis faciles*, duo veteres, teste ac prob. Lefeb. *ac solvi faciles* conj. Dausq. — 719. *genti*, non *gentem*, scripti. — 721. *Thyrmis* Col. Vox Gallica, quæ fulmen significat; Lefeb. *Thirius* R. 2. In aliis edd. antt. *Tirrus*, vel *Tyrrus* et *Thyrrus*. Vulgatum *Tyrus* primus edidit Mars. in Ven. poster. contra metrum. *Turus* reposuit Cellar. quia *Turias* Hispaniæ fluvius, et nomina quoque *Rhodani* ac *Mosæ* a fluviis sumta sint. Non male! cf. ad I, 306. Gallis quidem militibus non recte *Turum* Hispanum jungi posse existimabat Drak. Sed in exercitu Hasdrubalis

708. Ovibus ad pastum abeuntibus, agni in ovilibus concludebantur, quorum quisque matrem domum redeuntem noscebat; Drakenb. coll. Martial. III, 58, ibique Gruter. in App. — 709. *clipei transfixo proditus ære*, destitutus munimine justo, quia clipeus perforatus erat; Cell. Nempe æs molle fiduciam domini decepit, tramittendo ictum, cui resistere, quemque retro agere debuerat; Gron. Obss. III, 20; conf. sup. ad II, 247.

711 sq. Luxuriantis ingenii verba, quibus Romanorum impetus adumbratur; conf. sup. 569 seq.

714. Conf. ad XIII, 587. — 715 seq. Quo modo acies steterit, docet Liv. XXVII, 48.

717. Gallorum « pars magna ab signis aberant, nocte dilapsi stratique somno passim per agros; et qui aderant, itinere ac vigiliis fessi, intolerantissima laboris corpora, vix arma humeris gestabant; » Liv. l. c. conf. sup. ad IV, 311.

718. *Nec soli faciles*, non idonei ad tolerandos solis calores; Mars. conf. ad I, 615. — *laboris*, ob laborem, *anhelos*, ejus inpatientes.

719. *pavor genti patrius*, a parentibus traditus, h. e. naturalis, ut ἐμοὶ πατρώϊον οὕτω apud Callim. H. in Apoll. conf. XVI, 236, sup. ad I, 82, et Ernesti clav. Cic. —

Non uno Rhodanus; profligatumque sagitta
Lancea deturbat Morinum, et jam jamque cadentem.
Cedentes urguet, totas largitus habenas,
Livius acer equo, et turmis abeuntibus infert
Cornipedem : tunc aversi turgentia colla
Diripit ense Mosæ : percussit pondere terram
Cum galea ex alto lapsum caput, ac residentem
Turbatus rapuit sonipes in prælia truncum.
Hic Cato (nam medio vibrabat et ipse tumultu)
« Si, primas, inquit, bello quum amisimus Alpes,
Hic juveni obpositus Tyrio foret! hei mihi! quanta
Cessavit Latio dextra, et quot funera Pœnis

etiam Hispani erant. — 722. *sagitta* pro vulgato *sagittæ* reposui cum Lefeb. et Ern. Forte et aliud mendum his verbis subest. Sensus tamen est, quod N. Heins. jam monuit, saucium sagittæ vulnere Morinum lancea deturbatum porro fuisse ex equo. — 724. *Cedentes*, scilicet turmas Col. *Cedentis* Oxon. et Put. Vulgo *Cadentem Cedentemque*. Post *habenas* comma posuere Drak. Lefeb. Ern. Sed jungenda sunt verba : *totas largitus habenas equo*. Sic alibi *dare*, vel *inmittere habenas equis*, *classi*, etc. — 726. *fugientia colla* malebat N. Heins. ut *fugientia terga* II, 150, et VIII, 1; conf. ad XIII, 171. — 727. *Destitit* scripsi. *Decidit* Parm. Med. *Dicidit* R. 1, et Ven. Marsi. *Discidit* ad marg. R. 1. *Disjicit* non male conj. N. Heins. et proxime lectioni antt. membranarum, in quibus semper fere *Dissicit*, vel *Dessicit* scribitur; conf. ad IX, 538. *Deripit* emend. Lefeb. conf. ad IX, 29; X, 318, et not. ad VII, 704. — 730. *vibrarat* Oxon. et Put. *vibrat* Tell. — 732. Verba *hei mihi! quanta Cessavit Latio dextra* absunt ab Oxon. Put. et primis edd. Post *foret* vulgo colon vel comma ponitur, ut verba seq. *hei mihi*, etc. sint upo-

Addere, vid. ad X, 105. — 722... 727. Cf. Var. Lect.

730. Cellar. « Porcius *Cato*, levi armaturæ præfectus, Liv. XXVII, 48. » Sed ibi L. Porcium Licinum memorari jam monuit Ern. — *vibrabat*, scilicet se, ultro citroque se movebat, ferebatur, ardore pugnandi huc illuc raptus; conf. ad I, 539. — *medio tumultu* pugnæ, ut φλοισβος et al. ap. Hom. — 731. Utinam Livius consul primus *Tyrio juveni*, Hannibali, Alpes transituro, *obpositus* fuisset! — *Si* vox optantis, ut εἰ, εἰ γάρ; conf. Virg. Æneid. VI, 187 (ubi vid. Heyne); VIII, 560 al. — *primas*, primum, id est, in principio belli, *amisimus Alpes*, quoniam hic mons propugnaculum quasi Italiæ est; quo superato jam victi Romani videbantur. Ern.

732 seq. *quanta dextra*, quam fortis vir, *cessavit Latio* succurrere, vel otiosum se spectatorem præbuit calamitatis Romanorum! Apud Liv. XXVII, 34 : « indigno injuriam a populo factam, magnoque id damno fuisse, quod tam gravi bello nec opera nec consilio talis viri usa respubl. esset. » — *quot funera Pœnis donarunt*, etc. Conf.

Donarunt pravi suffragia tristia campi! »
Jamque inclinabant acies, cunctisque pavorem
Gallorum induerat pavor, et Fortuna ruebat
Sidonia : ad Rutulos Victoria verterat alas.
Celsus, ceu prima reflorescente juventa,
Ibat consul, ovans major majorque videri.
Ecce, trahens secum canentem pulvere turmam,
Ductor Agenoreus subit, intorquensque lacertis
Tela, sonat : « Cohibete fugam : cui cedimus hosti?
Nonne pudet? conversa senex marcentibus annis
Agmina agit : nunc, quæso, mihi nunc dextera in arm
Degenerat, nostrique piget? mihi Belus avorum
Principium, mihi cognatum Sidonia Dido
Nomen, et ante omnes bello numerandus Hamilcar

dosis. Ego substitui signum exclamandi, vid. not. — 735. *cuncisque* leg videbatur N. Heins. — 737. *Rutilos* Col. — 743. *annis* Col. *amnis* Tell. *armis*. — 744. *in annis* Oxon. *num... num* conj. N. Heins. — 747. *mirand* *Belo numerandus* Med. *belli memorandus* (ut *venerandus senectæ, curæ, scep* 409; VI, 574; XVI, 249; *damnandus facti*, VI, 191; *laudandus vitæ*, I, 5 561; *lugendus formæ*, III, 424, et similia) vel *Belo adnumerandus* e N. Heins. et posteriorem conj. recepere Lefeb. et Ern. Ego priorem prætu et verba *memorare* ac *numerare* sæpe a librariis inter se commutari, docen ad h. l. Heins. ad Ovid. Trist. I, IV, 1; Gron. in gustu ad Stat. Achill. I,

ad I, 487, et simil. loc. II, 326.

734. *suffragia tristia pravi campi* Martii, ubi populi judicio damnatus est, et a publicis negotiis remotus; conf. v. 596 seq. Ernesti hæc dicta putat obscura adlusione ad Varronem consulem, temerariis populi suffragiis creatum, cladisque Cannensis auctorem. Conf. VIII, 255 sq. et IX, 636.

735 sqq. *cunctis*, ceteris omnibus populis, unde præter Gallos Hasdrubalis exercitus conlectus erat; Drak. — *pavorem induerat*, incusserat; conf. ad I, 38. — *fortuna Sidonia*, Pœnorum, *ruebat*, ut XVII, 172, et al. vid. Ind. — *Rutulos*, Romanos. — *Victoria verterat alas*, vid. ad lib. XIV, v

739. Cf. I, 496 seq. ibiqu et Ovid. Met. VII, 639.

741. *Ductor Agenoreus*, H bal, vid. ad I, 15. — 742. C ad v. 635. — 743. *senex* consul. — 745 sq. Bene Er « Heroes ut sibi auctoritate cilient, originem et natale tant, ut v. c. IV, 150. Sed q rogantiam jactantis Hasd ferat? Quamvis hæc potius culpa est, qui, dum singula dicendo, in vitium incurrit tramite naturæ aberrat. » D confer I, 71 seq. et 87. — a *Principium*, generis nostri ceps et auctor; Drak. v. ad

Est genitor : mihi, cui cedunt montesque, lacusque,
Et campi, atque amnes, frater : me magna secundum
Carthago putat Hannibali : me Bætis in oris
Æquant germano passæ mea prælia gentes. »
Talia dum memorat, medios ablatus in hostes,
Ut nova conspecti fulserunt consulis arma,
Hastam præpropero nisu jacit : illa per oras
Ærati clipei et loricæ tegmina summo
Incidit haud felix humero, parceque petitum
Perstrinxit corpus, nec multo tincta cruore :
Vana sed optanti promisit gaudia Pœno.
  Turbati Rutuli, confusaque pectora visu
Terrifico : tunc increpitans conamina consul :
« Femineis læsum vana inter cornua corpus
Unguibus, aut palmis credas puerilibus ictum.

sup. II, 4. — 751. *Æquat* Col. — 752. *Talia commemorat*, vel *aufertur in hostes* conj. Dausq. — 755. *tegmina* Put. recte. Vox petita ex Virg. Æneid. X, 476, ex quo loco etiam *tegmina summa* suspicari possis cum Drak. h. e. superiorem loricæ partem. Sed *summo humero* non minus bene et eodem sensu dicitur. Vulgo *tegmine*. — 757. *Præstrinxit* emendav. et edidit Lefeb. At vid. not. — 760. *Tunc* Oxon. Put. et R. 1, ad marg. quod recte receperunt Lefeb. et Ern. Vulgo *tum*, contra metri leges. — 761. *cæsum* conj. Gronov. Obss. I, 17. Deinde *vana inter crimina*, vel *vano conamine*, vel *certamine* emend. Dausq. *vana inter jurgia* Barth. Adv. IX, 17, et Livineius. Recte Ernesti : « *Jurgia*, non *cornua*, omni consilio comparationis apta sunt : nam in severis jurgiis erret fortasse, qui feminarum ungues leves vel suaves existimet. » Sed quomodo librarii *cornua* pro *jurgiis*, et tam difficilem expeditu lectionem pro tam perspicua ac vulgari substituere potue-

750. *Bætis in oris*, in Hispania; conf. ad I, 146. — 752. Conf. Liv. XXVII, 49. — *ablatus* cursu et impetu; cf. ad V, 633. — 753. « Inter Livium Hasdrubalemque ingens contractum certamen erat, atroxque cædes utrimque edebatur, etc. » Liv. c. 48. Hinc poeta fingit, Livium ab Hasdrubale vulneratum esse.

754 seq. Imitat. Virgil. Æn. X, 476 sq. ubi *tegmina summa* ad loricam, non omnia ad clipeum referenda esse, ex voc. *tandem*, et ex nostro loco probabile sit. Hasta primum per clipei *oram*, ἄντυγα, deinde per loricam adacta in humerum : id quod verbis perspicuis Silius, et Maro paulo obscurioribus enuntiat. — 756. *parce*, leviter, *perstrinxit*, ut *strinxit* apud Virg. l. c. conf. ad V, 273 sq.

759. *Rutuli*, Romani. — 762 sq. Imitat. Homer. Iliad. λ, 389: Οὐκ ἀλέγω, ὡσεὶ με γυνὴ βάλοι, ἢ πάϊς ἄφρων, e quo uno duos versus efficit Silius; D. Heins. — *cornua* Barthius (Adv. IX, 17) refert ad in-

Ite, docete, viri, Romanæ vulnera suerint
Quanta adferre manus. » Tum vero effunditur ingens
Telorum vis, et densa sol vincitur umbra.
Jamque per extentos alterna strage virorum
Corpora fusa jacent campos, demersaque in undam
Junxerunt cumulo crescente cadavera ripas.
Ut, quum venatu saltus exercet opacos
Dictynna, et lætæ præbet spectacula matri,
Aut Pindi nemora excutiens, aut Mænala lustrans,

rint, vix adsequor. Equidem *vana prælia* reponerem, nisi et hæc scriptura a vulgata nimis abhorreret. Ita plane congrueret locus Horat. Od. I, vi, 17, *prælia virginum Se tis in juvenes unguibus acrium*, et *prælia* h. l. *vana* dicerentur, quia mulierum sunt, non virorum, et in quibus levia, non letalia infliguntur vulnera (conf. v. 763, 764), vel *se tis* pugnatur *unguibus*, quæ dilectum hostem non admodum *lædunt*, h. e. vulnerant. — 767. *demersaque* Col. Ox. Tell. Asul. *demensaque* Put. Vulgo *diversaque*.

sultus, vel ad sacrorum muliebrium carmina buccinarumque festarum concentum; Gron. (Obss. I, 17) ad furores orgiorum Bacchi feminarumque bacchantium, quarum vulnera, *inter cornua* inflicta, h. e. canentibus tibiis (quæ *cornua* dicuntur Ovid. A. A. II, 380; Met. III, 533; XI, 16, et Fast. IV, 181; Val. Fl. I, 726; III, 238; Juvenal. II, 90) minime superstitiosus consul elevet; Lefeb. ad iram muliebrem cassamque. Rectius forte adceperis de muliebri animo vel audacia, quo sensu *cornua* dicuntur Horat. Od. III, xxi, 18; Ovid. Am. III, 11, 6, et A. A. I, 239. Sed vid Var Lect.

763. *suerint*, consueverint. — *Quanta vulnera*, quæ Florus, II, 7, ultra mortem patere dixit; Drak. — 765. Conf. supra ad v. 631. — 766. *extentos*, late sparsos, stratos. Proprie *extenta*, late fusa jacent corpora in campo. — 767. *fusa*, recumbentia, ut *fusa jacent* pro simpl. *jacent* dictum sit (vid. ad III, 57, in Var. Lect.), vel potius prostrata, cæsa, vid. ad II, 112. — 768. *Junxerunt cadavera ripas* Metauri, quoniam alveus iis replebatur totus, et fluvius strage eorum tamquam ponte jungebatur; conf. I, 52, et VIII, 668 seq. Eamdem rem, quamquam alia imagine depingit *Voltaire*, *Henriade*, *chant VIII*:

Les flots couverts de morts interrompent leur course,
Et le fleuve sanglant remonte vers sa source.
Ed.

769. Poeta non numerum cæsorum exsequitur, ut Livius, XXVII, 49, sed eorum multitudinem epicis adumbrat coloribus, passim obviis; conf. inpr. Homeri hymn. II, in Dian. et Ovid. Met. II, 441 sqq. — *saltus exercere*, ut al. *fatigare*; conf. ad I, 63... 363, inpr. II, 74. — 770. *Dictynna*, vid. ad II, 71.

771. Pro *Pindi* Schrader in Observatt. libro (Franequeræ, 1761;

Omnis Naiadum plenis comitata pharetris
Turba ruit, striduntque sagittiferi coryti.
Tum per saxa feræ, perque ipsa cubilia fusæ,
Per valles, fluviosque, atque antra virentia musco,
Multa strage jacent : exsultat vertice montis
Gratam perlustrans oculis Latonia prædam.
  Audito ante alios senioris vulnere, rumpit
Per medios Nero sævus iter, visaque virorum
Æquali pugna : « Quid enim, quid deinde relictum est
Italiæ fatis? hunc si non vincitis hostem,
Hannibalem vincetis, ait? » Ruit ocius amens
In medios : Tyriumque ducem inter prima frementem
Agmina ut adspexit, rabidi ceu bellua ponti,
Per longum sterili ad pastus jactata profundo,
Quum procul in fluctu piscem male saucia vidit,

773. Hunc locum, inmutatis quibusdam verbis, et duobus additis versibus, fœde interpolavit Nicander hoc modo : *Turba ruit, cursuque leves nemora avia cingunt. Corythi interea stridunt, ductisque sagittis Pendentes saliunt, Nymphis obeuntibus arva. Tum per saxa feræ*, etc. — 774. *et per ipsa* Oxon. *per spissa cubilia*, ut IV, 303, putabat aliquando N. Heins. — 777. *Gratam* Col. et R. 2, *Et latam* Oxon. Put. et primæ edd. Vulgo *Tum*, vel *Tunc latam*.

in-4°) ingeniose conj. *Cynthi*, quoniam gratissimus is mons Dianæ (quæ inde dicta *Cynthia*, sicut frater *Cynthius*), et Silius imitatur Virg. Æn. I, 498, nec quisquam poetarum venantem Dianam *Pindi* nemora peragrasse tradit, prætereaque similiter voces illæ apud Ovidium Metam. VI, 204, commutantur. — *Mænala*, conf. sup. ad IV, 363.

772. *Naiades* passim quævis Nymphæ dicuntur. — 773. *stridunt*, conf. ad I, 334, et IV, 567. — De *corytis*, vid. ad II, 106. — 774. *fusæ*, vid. ad v. 767.

778. . 807. Et hæc commentus est poeta in gratiam Claudii Neronis, cui potissimum debebatur victoria. — *rumpit iter*, ut I, 54, ubi vid. not. — 779. *virorum*, Romanorum Pœnorumque, *æquali pugna*, dubia, in qua æquo Marte pugnabatur. — 780 seq. Pauca æstuantis animi, sed magni ponderis verba, quibus dictis confestim exemplum bellicæ virtutis datur militibus.

784. Balænæ, ut leoni, lupo aliisque feris famelicis, comparatur vir fortis et in hostem ruens. — *rabida* proprie est bellua.

785. *Per longum* tempus; cf. ad VII, 527. — 786. *saucia*, ægrota, laborans, adflicta, scilicet fame, ut ap. Apul. Met. IV, p. 152. ed. Elm. Nam *saucia* dicuntur corpora, animi omniaque ea, quæ graviter adficiuntur et dolores acutos sentiunt.

Æstuat, et, lustrans nantem sub gurgite prædam,
Absorbet late permixtum piscibus æquor.
Non telo mora, non dictis. « Haud amplius, inquit,
Elabere mihi : non hic nemora avia fallent
Pyrenes, nec promissis frustrabere vanis,
Ut quondam terra fallax deprensus Hibera
Evasti nostram mentito fœdere dextram. »
Hæc Nero, et intorquet jaculum : nec futilis ictus.
Nam latere extremo cuspis librata resedit.
Invadit stricto super hæc interritus ense,
Conlapsique premens umbone trementia membra,
« Si qua sub extremo casu mandata referri
Germano vis forte tuo, portabimus, inquit. »
Contra Sidonius : « Leto non terreor ullo.
Utere Marte tuo, dum nostris manibus adsit
Actutum vindex; mea si suprema referre
Fratri verba paras, mando, Capitolia victor
Exurat, cinerique Jovis permisceat ossa
Et cineres nostros. » Cupientem adnectere plura
Ferventemque ira mortis transverberat ense,

795. *librata* Col. Vulgo *vibrata*. Nil interest. — 806. *mortis*, non *Martis*, Ox.

790... 793. Hæc Marsus et Cell. perperam referebant ad Pyrenæam silvam, quæ Scipionem fefellerit, quum Hasdrubalem persequeretur (vide supra v. 475 seq. 488), recte autem Dausq. et Drakenb. ad dolum *vanaque promissa*, quibus Hasdrubal, in Hispania loco iniquo deprehensus, frustratus sit ipsum hunc Neronem, et incolumis ex angustiis evaserit, simulans se de conditionibus acturum, quibus omni Hispania decederet; de quo strategemate, vid. Zonar. lib. II, Liv. XXVI, 17; XXVII, 44; Frontin. Strat. I, v, 19. Hinc Hasdrubal dicitur *fallax*, et v. 807, *infidum caput*. — *Evasti*, evasisti, conf. App.

794. *ictus futilis*, vanus, irritus, ut V, 297; conf. ad VII, 629.

798 sq. Similis sarcasmus victoris passim obvius; conf. ad I, 383 et 398. — 800 seqq. Verba virtuti Hasdrubalis consentanea, de quo Liv. XXVII, 49 : « Ut patre Hamilcare et Hannibale fratre dignum erat, pugnans cecidit. »

801. *Utere Marte tuo*, ut apud Virg. Æn. XII, 932; conf. sup. ad I, 118. — *manibus adsit vindex*, quod et optat moritura Dido apud Virg. Æn. IV, 625 sq. — 804 seq. Conf. III, 86, et ibi not. — *cineri*

Et rapit infidum victor caput : agmina fuso
Sternuntur duce, non ultra fidentia Marti.
Jamque diem solisque vias nox abstulit atra,
Quum vires parco victu somnoque reducunt;
Ac, nondum remeante die, victricia signa,
Qua ventum, referunt clausis formidine castris.
Tum Nero, procera sublimia cuspide portans
Ora ducis cæsi, « Cannas pensavimus, inquit,
Hannibal, et Trebiam, et Trasymeni litora tecum
Fraterno capite : i, duplica nunc perfida bella,
Et geminas arcesse acies : hæc præmia restant,
Qui tua tramissis optarint Alpibus arma. »
Compressit lacrimas Pœnus, minuitque ferendo
Constanter mala, et, inferias in tempore dignas
Missurum fratri, clauso conmurmurat ore.

Put. Tell. R. 2, Ben. Asul. Gryph. — 809. *vias* scripti et R. 2, *vicens* Tell. Vulgo *vices*, non inprob. Draken. quum sol et luna per vices adpareant. Conf. Heins. et Burm. ad Valer. Fl. I, 283, et exempla a Drak. congesta; *solisque jubar* malebat N. Heins. Deinde *atras* Put.

Jovis, simulacro ejus cinefacto; Dausq. — 807. *rapit*, ut VII, 704. — *infidum caput*, vide supra ad v. 790 sq.

809. « Nero ea nocte, quæ sequuta est pugnam, citatiore, quam inde venerat, agmine, die sexto ad stativa sua atque ad hostem (Hannibalem) pervenit; » Liv. XXVII, 50 pr. — *solis vias*, ut XVI, 659, cursum, vel spatium, quod sol percurrit, et hinc solem, seu diem.

810. *parco victu;* nam cibus uberior stomacho lassorum et valetudini nocet; conf. Valer. Fl. II, 70, et sup. ad VI, 95.

813. « C. Claudius consul quum in castra redisset, caput Hasdrubalis, quod servatum cum cura adtulerat, projici ante hostium stationes, captivosque Afros vinctos, ut erant, ostendi, duos etiam ex iis solutos ire ad Hannibalem, et expromere, quæ acta essent, jussit, » Liv. XXVII, 51. — 814. *Cannas pensavimus*, etc. ut apud Liv. c. 49 : « Numquam eo bello una acie tantum hostium interfectum est, redditaque æqua Cannensi clades vel ducis, vel exercitus interitu videbatur. » — *Cannas*, cladem Cannensem, ut *Trebiam*, etc. — 816. *duplica bella*, etc. Cf. v. 516 sq.

819. *Pœnus*, Hannibal, de hac clade certior factus per nuntios. — *minuit ferendo*. Eamdem sententiam conf. apud Hor. Od. I, xxv, 19 : « ...levius fit patientia Quidquid corrigere est nefas, » Ed. — 820. *inferias*, etc. Cf. IV, 232, 465; V, 213.

Tum, castris procul amotis, adversa quiete
Dissimulans, dubia exclusit certamina Martis.

822. *caute* pro *quiete* conj. N. Heins. et v. 823, *dubii Martis.*

822. « Hannibal tanto simul publico familiarique ictus luctu, adnoscere se fortunam Carthaginis, fertur dixisse, castrisque motis... auxilia in Bruttium agrum traduxit, » Liv. lib. XXVII, cap. 51, extr. — *quiete*, abstinendo a prælio et omni expeditione militari, ac milites in castris continendo; Drakenb. « Neque ipse se obtulit in tam recenti vulnere publico privatoque, neque lacessierunt quietum Romani; » Liv. XXVIII, 12. — 823. *exclusit*, vitavit, vel prohibuit; confer XVI, 1 seqq. — Recte quidem egit Hannibal, quum lacrymas compressit; sed incautissimus sane fuisset, si ea, quæ memorat Livius, dixisset coram suis militibus. Ed.

Sic ea exponit V. C. *Montesquieu, Grandeur et Décadence des Romains*, c. V: « Encore faudrait-« il que les discours qu'on fait te-« nir à Annibal fussent sensés. Que « si, en apprenant la défaite de « son frère, il avoua qu'il en pré-« voyait la ruine de Carthage, je « ne sache rien de plus propre à « désespérer des peuples qui s'é-« taient donnés à lui, et à décou-« rager une armée qui attendait de « si grandes récompenses après la « guerre. » Ed.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER DECIMUS SEXTUS.

ARGUMENTUM.

Hannibal, tanto simul publico familiarique ictus luctu, in Bruttio agro belli instaurandi consilia agitat; 1—10. Sed impetus ejus et ardor pugnandi languescit odio invidiaque Hannonis, cujus factio ipsi res ad bellum necessarias ab domo mitti prohibet; 11—14. Nihilo tamen secius sola virtutis illius fama ac reverentia nominis tantam habent vim, ut nec hostes quietum lacessere auderent, nec ulla vel inter milites, ex conluvione omnium gentium mixtos, vel adversus ducem seditio exsisteret; 15—22. Romanorum contra cœptis non in Italia tantum adspirat fortuna, sed in Hispania quoque, unde Pœni pelluntur; 23—27. Eo quidem Hannon in locum Barcini Hasdrubalis novo cum exercitu ex Africa transgreditur, dux belli peritissimus, sed multum inferior Scipione, qui castra ejus vesperascente cælo adgreditur, magnamque in iis stragem edit; 28—43. Inter hostes vix quisquam virtute excellit præter Larum, Cantabrum fortissimum, qui solus restituit pugnam, multosque Romanos securi percutit, donec a L. Scipione, Publii fratre, gladio jugulatur; 44—67. Tanti viri præsidio orbati Pœni terga vertunt, et Ha non vivus capitur; 68—77. Tum Scipio Hasdrubali, Gisgonis filio, obviam procedit, sibique jam cum reliquiis hostium pugnandi occasionem fieri lætatur; 78—93. Utrimque summo inpetu concurritur, et ingens fit cædes; 94—106. Hasdrubal fortissime pugnat suisque jam cedentibus obsistit: at levi vulnere ictus ipse quoque fugam capessit, et navibus adceptis nocte Tartessum revertitur; 107—11{. In Pœnorum exercitu virtute eminuerat Masinissa, Nomadum rex, qui nunc omine fausto flammæ e capite micantis,

et adversa sociorum Hannibalisque fortuna permotus, ad Romanorum partes transit, et cum ipso Scipione congressus, fide data adceptaque, cum donis dimittitur; 115—167. Quo fœdere icto Scipio, jam Carthaginis excidium animo agitans, et præmoliendas sibi res conciliandosque aliorum etiam Libyæ regum gentiumque animos ratus, in Africam trajicit, ut Syphacem, opulentissimum regem Massyliorum, ad societatem belli inpellat; 168—179. Eodem forte tempore eodemque consilio Hasdrubal, Gisgonis filius, terræ adplicat naves, magnificumque id Syphaci videtur, duorum populorum, de imperio orbis terrarum dimicantium, duces uno die suam pacem amicitiamque petentes venisse; 180—188. Utrumque hospitio benigne excipit rex, et contrahere ad conloquium dirimendarum simultatium causa conatur; 189—221. Scipio abnuit, de republica se cum hoste agere quidquam injussu senatus posse; nec tamen ad easdem venire epulas recusat; 221—228. Postero die orta luce adit Syphacem, et fœdus cum eo facit; 229—261. Quod ubi sacris firmatur, rex terretur prodigiis, quæ interitum regni et captivitatem ei portendunt; 262—274. Juncto fœdere Scipio locum, unde venerat, repetit, ubi multitudo Hispanorum circumfusa Regem eum ingenti adpellat consensu, quod nomen ille, tanquam Romanis intolerabile repudiat; 275—284. Ibidem ludos funebres in honorem patris patruique, in Hispania cæsorum, instituit, et ad certamina tam Romanos quam Hispanos præmiis propositis invitat; 284—311. Certamen curule ineunt Cyrnus Lamponis equi, Atlas Caucasi, Durius Pelori, et Iberus Panchatis rector, qui victoriam consequitur; 312—456. Cursu certant Tartessus, Hesperus, Bæticus, Eurytus, Lamus, Sicoris et Theron, palmamque fert Eurytus; 457—526. Tum gladiatorium editur spectaculum, in quo non servi, neque obscuri tantum generis homines, sed clari quoque inlustresque, et in his gemini fratres, de principatu civitatis ambigentes, ferro decernunt; 527—556. Postremo jaculandi arte contendunt Burrus, Glagus, Aconteus, Indibilis ac Ilerdes, metamque ferit Burrus; 557—574. Ipsi quoque duces, P. et L. Scipiones cum Lælio, hastas conjiciunt, sagittaque, a P. Scipione emissa in auras ac terræ infixa, subito frondescit et in quercum mutatur; 575—591. Quo omine adcepto ludisque finitis Scipio Romam proficiscitur, ubi consul creatur ingenti centuriarum favore, et a senatu petit, ut Africa sibi provincia extra sortem destinetur; 592—602. Id haudquaquam primoribus Patrum placet, et Q. Fabius Maxi-

mus Hannibalem prius censet ex Italia pellendum, quam bellum in ipsa Libya geratur; 603—644. Ejus orationem et argumenta refutat Scipio, ipsique permittitur, ut in Africam trajiciat; 645—700.

BRUTTIA mœrentem casus patriæque suosque
Hannibalem adcepit tellus: hic aggere septus
In tempus posita ad renovandum bella coquebat:
Abditus ut silva, stabulis quum cesset ademtis,
Amisso taurus regno gregis, avia clauso
Molitur saltu certamina, jamque feroci
Mugitu nemora exterret, perque ardua cursu
Saxa ruit; sternit silvas, rupesque lacessit
Irato rabidus cornu; tremit omnis ab alto
Prospectans scopulo pastor nova bella parantem.
Sed vigor, hausurus Latium, si cetera Marti
Adjumenta forent, prava obtrectante suorum
Invidia revocare animos, ac stare negata

9. *rabidus*, non *rapidus*, Col. h. e. ob amissum regnum gregis in furorem actus; Drak. — 11. *hausurus*, non *hausturus*, Colon. Oxon. et priscæ edd. nisi quod in quibusdam *ausurus*; cf. ad VII, 584. Deinde *Marti*, non *Martis*, scripti. — 13. *ac stare* ex ingeniosa conj. Gron. Obss. II, 22, recepere Cell. Drak. Lefeb. Ern.

1. Conf. Liv. XXVII, 51, extr. et XXVIII, 12. — *casus patriæque suosque*, cædem fratris et exercitus, cui is præerat; ut *recens vulnus publicum privatumque* ap. Liv. XXVIII, 12, pr. — 2. *adcepit*, ut *cepere*, VII, 174. — *aggere*, castrorum vallo. — 3. *bella coquebat*, vid. ad II, 327. — *In tempus* aliquod, aliquantisper, *posita*, omissa. — 4... 10. Imitat. Virg. Ge. III, 220... 236, ubi vid. Heyne, et Scalig. Poet. V, 14. Comparatio spectat ad verba v. 10, *nova bella parantem*, et præclaro verborum apparatu expressa est.

11... 22. Sententiæ ac verba petita e Liv. XXVIII, 12. — *vigor*, virtus ac vindictæ cupido, *cogebatur revocare animos*, cohibere inpetum; nisi τὸ *revocare* pro infin. histor. adcipere malis, et τὸ *cogebatur* ad ipsum Hannibalem referre, quæ ratio alteri præferenda videtur. — *hausurus*, expugnaturus ac perditurus.

12. Supplementa militum, opes aliaque belli instrumenta non mittebantur Hannibali ob *invidiam* Hannonis, infesti Barcinæ factioni; cf. ad II, 276 seq. VIII, 21 sq. XI, 538 sq. 563 sq. XVII, 197 sq. Liv. XXIII, 14: XXVIII, 12. — 13. *stare*, vid. ad I, 341, et IV, 44.

Cogebatur ope, et senio torpescere rerum.
Parta tamen formido manu, et tot cædibus olim
Quæsitus terror, velut inviolabile telis
Servabant sacrumque caput; proque omnibus armis,
Et castrorum opibus, dextrisque recentibus unum
Hannibalis sat nomen erat: tot dissona lingua
Agmina, barbarico tot discordantia ritu
Corda virum mansere gradu, rebusque retusis
Fidas ductoris tenuit reverentia mentes.
Nec vero Ausonia tantum se lætus agebat
Dardanidis Mavors: jam terra cedit Hibera
Auriferis tandem Phœnix depulsus ab arvis.

suadente N. Heins. Vulgo *agitare*, quod otiose desidere interpretatur Barth. Adv. X, 7, ubi perperam provocat ad verba Porcii, a Donato in vita Terentii laudata; *abitare* emend. Dausq. male. Forte lenior medicina h. l. est: *vigor... Invidia revocari*, scilicet cœpit: *animos* (animum curis ac consiliis variis vel dolis) *agitare negata Cogebatur ope*, etc. — 19. *dissona linguis Agmina* auribus fuerit gratius; cf. III, 221. — 22. *ductori* edidit Lefeb. sine auctoritate librorum et ne admonito quidem lectore.

14. *senio torpescere rerum*, ut *senescere*, II, 457, ubi vid. not.

15... 19. « Non lacessierunt quietum (Hannibalem) Romani: tantam inesse vim, etsi omnia alia circa eum ruerent, in uno illo duce censebant, » Liv. XXVIII, 12. — *manu*, virtute, *parta formido* ut IV, 47.

17. Cf. v. 51; VII, 6 sq. et 742. — 18. *dextris*, militibus, *recentibus*, auxiliis, quæ vel a patria ipsi negabantur, vel intercipiebantur a Romanis, ut nuper, victo fratre.

19. seq. Confer Liv. l. l. — 21. *mansere gradu*, in ordine ac fide, sine seditione; Cell. Formula petita a gladiatoribus, qui *in gradu stant* (unde et *status*), et adversarium *gradu movere*, vel *de gradu dejicere* ac *depellere* conantur; cf. Cuper. et Burm. ad Petron. c. 80, Gron. ad Senec. Agam. v. 515 et 549. — *rebus retusis*, ut al. fractis et adcisis; conf. ad I, 34, et VIII, 319, in Var. Lect.

23 sqq. Silius Magonis veluti ὡς ἐν παρόδῳ mentionem facit, sed in Hannone devicto a Romanis et capto diutius inmoratur: præterea v. 26 sq. non priorem Magonis fugam (vid. Liv. XXVIII, 2) in mente habuit, sed alteram, Hasdrubale Gisgonis f. a Scipione pulso (Livius XXVIII, 16); et est hujus libri inprimis proprius character, ut rerum usque ad Carthaginem devictam gestarum magis emblemata et scenas insigniores, quam absolutam narrationem exhibeat; Ernest. Duplex etiam Silius prælium statuit, alterum cum Magone, alterum cum Hannone commissum: Livius vero lib. XXVIII, 1, refert. Hannonem, novum imperatorem, in locum Has-

Jam Mago, exutus castris, agitante pavore
In Libyam propero tramisit cærula velo.
Ecce aliud decus, haud uno contenta favore,
Nutribat Fortuna duci: nam concitus Hannon
Adventabat, agens crepitantibus agmina cetris

27. Post hunc versum Lefeb. ex Petrarchæ Africa XXXIV, alios inseruit, quos Silii esse putat, et huic loco aptissimos, quum Mago non redierit in Africam, sed antea mortuus sit. At *tramisit* tamen *in Libyam*, etsi non adpulit et cursum perfecit, vid. not. et de illo fragmento infra Comment. de Silii vita et carmine Sect. V, fere ad finem. — 28. *uno* Col. *tanto* Put. *parvo* R. 1, Parm. Med. *primo* Oxon. cum reliquis edd. — 29. *Hannon*, non *Anno*, scripti; cf. ad II, 277. — 30. *crepitantibus* Oxon. *crepidantibus* Col. Vulgo *trepidantibus*.

drubalis Barcini recenti cum exercitu ex Africa transgressum, cum Magone castra junxisse, eodemque prælio utrumque ducem a M. Silano sub auspiciis Scipionis devictum fuisse; Drak. Meo potius qualicumque judicio versus 23... 27, universe agunt de adversa fortuna Pœnorum, ex Hispania a Scipione pulsorum, quam deinde poeta adcuratius exponit, et quidem ita, ut Hannonis tantum, pro Hasdrubale cæso substituti, mentionem faciat, quemadmodum etiam libro XV, solum Hasdrubalem, non et reliquos Pœnorum duces, respexerat. Silius enim, poetarum more, constanter res graviores, quæque ornatum poeticum admittunt, seligit, leviores autem, vel strictim adtingit, vel plane prætermittit silentio. Hinc etiam Magonis forte non meminisset, nisi is quoque Hannibalis fuisset frater, ut Hasdrubal; conf. ad v. 28. Postquam itaque insignem, quæ Romanorum cœpta adjuvisset in Italia, fortunam libro superiori descripserat, nunc ita pergit: Nec tamen in *Ausonia*, Italia, tantum res feliciter a *Dardanidis*, h. e. Romanis, gerebantur, sed etiam in Hispania, unde mox pellebantur *Phœnices*, h. e. Pœni, quorum pars adeo non ita multo post, a senatu Carthag. *agitante pavore*, quem ei adventus Scipionis incusserat, in Africam trajicere jubebatur cum Magone duce, qui tum a Romanis in agro Gallorum Insubrium victus erat et *castris exutus*; de quo vid. Livium XXX, 18, 19. Nam tum demum Mago *in Libyam transmisit*, nec de alia ejus fuga vel prælio cogitandum est.

28 seqq. Conf. Liv. XXVIII, 1. Vox *ecce* innuit, poetam nunc eas res commemoraturum esse, quibus vss. 23... 27, tamquam prooemium præmiserat. — *aliud decus Nutribat*, aliam gloriæ conligendæ occasionem dabat, *Fortuna duci* Romanorum in Hispania, Scipioni. — *favore*, quo adjuverat eum in expugnatione Carthaginis. « Novus imperator Hanno, in locum Barcini Hasdrubalis novo cum exercitu ex Africa transgressus, quum in Celtiberia brevi magnum hominum numerum armasset, etc. » Liv. XXVIII, 1. — *crepitantibus agmina cetris*, Celtiberos vel Hispanos, qui prælium inituri clipeos gladiis pulsant, vid. ad III,

Barbara, et indigenas serus raptabat Hiberos.
Non ars, aut astus belli, vel dextera deerat,
Si non Scipiadæ concurreret : omnia ductor
Magna adeo Ausonius majori mole premebat :
Ut Phœbe stellas, ut fratris lumina Phœben
Exsuperant, montesque Atlas, et flumina Nilus,
Ut pater Oceanus Neptunia cærula vincit.
Vallantem castra (obscuro nam vesper Olympo
Fundere non æquam trepidanti cœperat umbram)
Adgreditur Latius rector, subitoque tumultu
Cæduntur passim cœpti munimina valli
Inperfecta : supercontexere herbida lapsos
Pondera, et in tumuli concessit cespes honorem.

31. *captabat* Ox. et Put. *carpebat* R. 1, Parm. Med. — 33. *omnia* scripti. Vulgo *agmina*, prob. Dausq. sed illud longe elegantissimum judice N. Heins. qui etiam *Magnum* legi posse putabat, ut esset græcismus similis illi Maroniano *Omnia Mercurio similis*. — 36. *et*, non *ut*, Col. — 38. *nam*, non *jam*, scripti. — 42. Vulgo male *Inperfecta super contexere*, etc. Præterea *supercontexere* una voce scripsit Drak. *super contexeret* Parm. *super contexunt* R. 1, ad marg. *super texerunt* malebat 348. — 31. *raptabat*, cf. ad IV, 218.

32. *Non deerat* Hannoni *dextera*, virtus. — 33 seq. *adeo omnia magna*, magnas Hannonis virtutes, Scipio *majori mole premebat*, superabat (ut apud Ovid. Met. VII, 449, et ex Ponto, III, 1, 116), vel inefficaces reddebat, et coercebat, ut hæc dictio petita sit a mole rem urgente eique incumbente, quæ prohibeat, ne illa emergere possit et vim suam exserere. Ad molem heroum referre nolim cum Ern. Si Livio, XXVIII, 1 sq. fides habenda, Silanus, non Scipio ipse, Hannonem Magonemque devicit, unde et comparatio hæc, quamvis venusta, aliena est ab h. l. nisi forte alios auctores sequutus est poeta, e quibus etiam hausisse videtur, quæ memorat v. 38 sq. Hannonem *vallantem castra* obpressum esse a Romanorum duce : *nam Vesper*, Hesperus, *cœperat fundere*, spargere, *umbram non æquam*, iniquam, ingratam, *trepidanti*, fortissimo duci concitato, ardenti cupiditate pugnæ, ab qua abstinere cogebatur caligine; Lenz.

35 seqq. Drak. comparavit Horat. Od. I, XII, 46 seq. Ovid. Met. II, 722, et Anthol. Gr. III, 33, epigr. 33, vel Diogen. Laert. VIII, 78. Observa autem orationis luxuriem. — 39. *trepidanti* Hannoni, id est, properanti castra vallo cingere, non ad pugnam parato, contra quod innuit Lenz. sup. ad vs. 33. Ed. *non æquam umbram*, noxiam, quia propter illam non vidit advenientes hostes; Cell. — 42 seq. *Pondera herbida* sunt *cespites*, vallo muniendo congesti, unde nunc structi *tumuli*.

Vix uni mens digna viro, novisse minores
Quam deceat, pretiumque operis sit tradere famæ.
Cantaber ingenio membrorum et mole timeri
Vel nudus telis poterat Larus : hic fera gentis
More securigera miscebat prælia dextra.
Et, quamquam fundi se circum pulsa videret
Agmina, deleta gentilis pube catervæ,
Cæsorum inplebat solus loca : seu foret hostis
Comminus, expleri gaudebat vulnere frontis
Adversæ; seu læva acies in bella vocaret,
Obliquo telum reflexum Marte rotabat.
At, quum pone ferox aversi in terga veniret
Victor, nil trepidans retro jactare bipennem
Callebat, nulla belli non parte timendus.
Huic ducis invicti germanus turbine vasto

N. Heins. quia *concessit* subjungatur. — 45. *operæ* primus edidit Nicander in Junt. Sed *pretium operis* numerosius esse, jam monuit N. Heins. — 46. *ingenti membrorum mole* corrig. N. Heins. cui *ingenium membrorum* insolentius videbatur. — 47. *nudus teli* conj. idem. Sed vulgatum quoque bene se habet; conf. IV, 313; V, 449, et inf. v. 172. — 54. *refluxum* Col. *reflexus* reposuit Lefeb. *refugum Mavorte* conj. N. Heins. — 55. *aversa in terga subiret* malebat idem.

44... 67. De L. Scipione, Publii fratre, qui hoc loco Larum, Cantabrum fortissimum occidisse fingitur, longe alia tradit Livius XXVIII, 3. — 44. Inter tot hostes vix uni fuit virtus digna posteritatis memoria. — *minores*, posteri, vid. ad VI, 550. — 45. *tradere famæ*, conf. ad IV, 73. — 46. *membrorum ingenio*, forma ac indole, vid. ad IV, 91; Burm. ad Ovid. Met. VI, 574, et Klotz. ad Tyrt. p. 85. — 47 seq. *nudus telis*, sine armis; confer ad IV, 313, et Klotz. ad Tyrt. p. 65 sq. — *More gentis*, Cantabrorum aliorumque populorum, de quo vid. Liv. IV, 4. — *miscebat prælia*, vid. ad I, 69.

49... 57. Dexteritas et fortitudo Lari, quas ipse pugnando et tractanda bipenni declarabat, per partes singulas recensentur poetico more; Ern. — *fundi*, vid. ad II, 113. — 51. *Cæsorum inplebat solus loca*, solus in eorum succedebat locum tantumque virtute præstabat, quantum populares, si viverent, præstare potuissent; jacturam locumque eorum quasi resarciebat. — 52. *expleri*, explere, satiare mentem. — 53. *seu læva acies... vocaret*, si a latere et oblique eum hostis petebat; hinc *obliquus Mars* erit ejus qui obliquo ictu hostem percellit, et ita *reflectitur* telum cum ipso corpore pugnantis; Ern.

58. *ducis germanus* L. Cornelius

Scipio contorquens hastam, cudone comantes
Disjecit crines; namque altius acta cucurrit
Cuspis, et elata procul est ejecta securi.
At juvenis, cui telum ingens adcesserat ira,
Barbaricam adsiliens magno clamore bipennem
Incutit: intremuere acies, sonuitque per auras
Pondere belligero pulsati tegminis umbo.
Haud inpune quidem; remeans nam dextera ab ictu
Decisa est gladio, ac dilecto inmortua telo.
Qui postquam murus miseris ruit, agmina concors
Avertit fuga confestim dispersa per agros.
Nec pugnæ species, sed pœnæ tristis imago
Illa erat, hinc tantum cædentum, atque inde ruentum.
Per medios Hannon, palmas post terga revinctus,
Ecce trahebatur, lucemque (heu dulcia cæli
Lumina!) captivus lucem inter vincla petebat.

61. *rejecta* opinabatur idem, *dejecta* scripsit Lef. — 67. *directo telo* (coll. Virg. Æn. VI, 57, parum apte) vel *adducto t.* emend. N. Heins. et v. 68, *consors*, h. e. una ac par fuga omnium. — 71. *cædentum* Col. *cadentum* Oxon. Vulgo *cedentum*. — 74. *vitæ* primus Nicander substituit pro *lucem*, quæ vox eleganter potius

Scipio, Asiaticus postea dictus; cf. v. 576. — *turbine*, ut I, 41, et al. — 59. De *cudone*, vid. ad VIII, 493, et Turneb. Advers. I, 13. In Gloss. Labæi περικεφαλαίας εἶδος. — *comantes crines*, vid. ad IV, 515. — 62. *cui telum*, etc. cujus impetus viresque ira augebantur. — *telum*, vid. ad II, 576.

65. *tegminis*, clipei, ut passim. — 66. *remeans*, retracta. — 67. *inmortua telo*, cecidit in terram, tenens securim; conf. XIV, 403 et 484. — *dilecto telo*, vid. ad I, 167, in Var. Lect. ubi dilectum ensem, *épée de chevet*. Ed. — 68. *murus*, Larus, vir fortissimus, præsidium suorum; cf. ad II, 576, et inprim. Klotz. ad Tyrt. p. 155 sq.

70 seq. Ernesti hæc similia esse putat verbis Scipionis, alia occasione dictis, ap. Liv. XXVIII, 32. « diis bene juvantibus sequerentur, non tam ad bellum gerendum, quam ad expetendas ab hominibus scelestis pœnas. » Ego potius crediderim, poetam ante oculos habuisse locum Livii XXVIII, 2, ubi refert, angustias et loca virgultis aspera ad fugam inpedimento fuisse Celtiberis, eosque ad cædem, velut vinctos, præbuisse.

72 seq. Hanno vivus captus et Romam missus, vid. Liv. XXVIII, 2 et 4. — *lucem*, vitam. — *heu dulcia cæli Lumina*, ut II, 223, ubi vid. not. Inest vituperatio Hannonis, qui, ut viveret, captivitatis ignominiam passus est; quo et pertinent acerba Scipionis convi-

Cui rector Latius : « Tanta, en, qui regna reposcant,
Quîs cedat toga, et armiferi gens sacra Quirini!
Servitio si tam faciles, cur bella refertis? »
Hæc inter celerare gradum, conjungat ut arma,
Hasdrubalem ignarum cladis prænuntius adfert
Explorator eques : raptat dux obvia signa.
At, postquam optatam lætus contingere pugnam
Vidit, et ad letum magno venientia cursu
Agmina, suspiciens cælum, « Nihil amplius, inquit,
Vos hodie posco, Superi; protraxtis ad arma
Quod profugos, satis est : in dextra cetera nobis
Vota, viri : rapite, ite, precor; vocat ecce furentes
Hinc pater, hinc patruus; gemina o mihi numina belli,
Ducite, adeste; sequor : dignas spectabitis, haud me
Præscia mens fallit, vestro jam nomine cædes.

et δεινῶς repetitur; conf. ad XI, 357. — 81. *Ac* Col. — 84. *Protraxtis... profugos* Col. *Protractis* Oxon. Put. R. 2, et *profugos* etiam Put. *profugo* Med. Vulgo *Protractus... profugus*. Deinde *vobis* Put. — 88. *haud me* Ox. Put. R. 1, Parm. Med. Mars. Vulgo *aut me*, quod retinuit Drak. cui illud præferre videbatur imitationem Virgil. Æneid. X, 630, quæ nulla est. Dubitationem locum non habere, si mens *præscia* sit, et Scipionem nunc ita loqui, ut se certum de victoria esse milites intelligant, jam monuere Lefeb. et Ern.

cia v. 77, si tam facili negotio vos capi patimini, et tam servitutis capaces estis, cur pugnam nobiscum restaurastis, cur non prorsus abstinuistis a bello? Ern.

75 sq. Et hæc σαρκαστικῶς dicta: En stultos et inbelles Pœnos, qui regnum adfectant, quod majus sit Romano! — *toga et armiferi gens sacra Quirini* ut *gens togata* apud Virg. Æn. I, 282, ubi vid. Heyne. — *gens sacra*, vid. ad VII, 9. — *armiferi Quirini* Romuli bellicosi. — 77. *Servitio faciles*, quia vivos se capi passi sunt; Cell. cf. ad I, 615. — *bella refertis*, ut III, 165, et XI, 28.

78 sq. Paucis describitur pugna Hasdrubalis Gisgonis filii a Gadibus reversi, cum Scipione, de qua vid. Liv. XXVIII, 12... 16, et Polyb. XI, 20 seqq. — 80. *dux* Rom. P. Scipio.

85. *profugos*, Hasdrubalem, et, qui ad eum in Gaditanam provinciam pervenerat, Magonem. vid. Liv. XXVIII, 2. — *dextra*, virtute.

87. Mors patris et patrui mei ad virtutem et vindictam ab hoste sumendam vos excitant. — In sqq. color orationis ut ap. Liv. XXX, 21. « En umquam (h. e. umquamne, ecquando) ille dies futurus esset, quo vacuam hostibus Italiam bona pace florentem visuri essent? »

Nam quis erit tandem campis telluris Hiberæ
Bellandi modus? en unquam lucebit in orbe
Ille dies, quo te armorum, Carthago, meorum
Adspiciam sonitus admotaque bella trementem? »
  Dixerat; et raucus stridenti murmure clangor
Increpuit; tonuere feris clamoribus astra.
Concurrunt; quantumque rapit violentia ponti,
Et Notus, et Boreas, et inexorabilis Auster,
Quum mergunt plenas tumefacta sub æquora classes;
Aut quum letiferos adcendens Sirius ignes,
Torret anhelantem sævis ardoribus orbem;
Tantum acies hominumque ferox discordia ferro
Demetit: haud ullus terrarum æquarit hiatus
Pugnarum damna; aut strages per inhospita lustra
Unquam tot dederit rabies horrenda ferarum.
Jam campi vallesque madent, hebetataque tela.
Et Libys obcubuere, et amantes Martis Hiberi.
Stat tamen una loco perfossis debilis armis,
Luctaturque acies, qua concutit Hasdrubal hastam.

93. *tonitrus* conj. N. Heins. — 103. *haud strages* ed. Lefeb. adjecta nota: « Sic omnes. » Quod si verum est, mireris, nullam lectionis varietatem notatam esse a N. Heins. vel Drak. in vulgatis certe edd. *aut* legitur, nec multum interest.

94. *clangor* tubarum. — 95. *clamoribus*, quibuscum acies concurrunt. — 96... 102. Quantum hominum naufragio, aut peste, tantum nunc ferro absumuntur. Comparationes magis ad multitudinem cæsorum spectant (quod vel ex voc. *quantum* et inpr. ex v. 101 sqq. ubi illa multis verborum ambagibus adumbratur, patet), quam ad inpetum et celeritatem, qua cædes fiunt, quo eas refert Ernest. coll. IV, 243 seq. et XIV, 121.

99. *Sirius*, æstus, et pestis causa; conf. XIV, 621, et ibi not.

102. *Demetit*, ut IV, 213. Non facile umquam hiatu terræ tot absorbentur, quot nunc ferro periere. Hæc nimium ad miraculum aucta sentio, et sequentia de *rabie ferarum* clementiora et remissiora sunt, quam ut imaginem inchoatam recte absolvant; Ern. — 105. *hebetata tela*, ut apud Lucan. VI, 186; Senec. Octav. v. 526, et Curt. IV, 16; Drak. — 107... 114. Conf. Liv. XXVIII, 16, et Polyb. XI, 24, qui Hasdrubalem cedentibus suis restitisse, nec tamen vulneratum esse tradunt. — 108. *concutit hastam* pro stat et pugnat, ut passim apud Homerum.

Nec finem daret ille dies animosaque virtus,
Ni perlapsa viro loricæ tegmine arundo,
Et parco summum violasset vulnere corpus,
Suasissetque fugam : rapido certamina linquit
In latebras evectus equo, noctisque per umbram
Ad Tartessiacos tendit per litora portus.
Proximus in pugna ductori Marte manuque
Regnator Nomadum fuerat; mox fœdere longo
Cultuque Æneadum nomen Masinissa superbum.

110. *viro* Colon. Oxon. Tell. *vitæ* Putean. Vulgo *foret*. Deinde *perlapsa tegmen* emend. Dausq. et *tegmina* Livineius. Vulgatum probabat N. Heins. coll. Liv. XXVIII, 11; *Foribus ipsis duo perlapsi angues*; conf. ibi Gronov. — 111. *vulnere*, non *pondere*, scripti. *En* pro *Et* substituit Lefeb. ut passim. *libasset* pro *violasset* conj. N. Heins. Sed vulgatum firmavit Drakenborch. coll. Virg. Æn. XI, 277, 591, 848; XII, 797; Ovid. Met. XIII, 279. — 113. *avectus* recte, puto, emend. N. Heins. et edidit Lefeb. — 117. *Masinissa* Putean. et plerique libri editi, ut et optimi ap. Livium. *Massinissa* in tabella ænea ap. Ursin. ad Cic. de Sen. c. 10, ut *Porsenna*, et metri causa *Porsena*, judice Drak. Dausqueius et alii *Masanissa*, vel *Massanissa*, vel *Massanassa* scribendum censent, forte rectius. Græcis certe plerumque Μασσανίσσης, vel Μασσανάσσης, vel Μασανάσσης dicitur; cf. Cl. Schweigh. ad Polyb. III, 5; XI, 21, et ad Appian. Hispan. c. 24, et Pun.

110. *viro*, Hasdrubali. — 111. Conf. ad V, 273, et XV, 755 seq. — *parco*, levi. — 112 seq. De fuga Hasdrubalis vid. plura ap. Liv. et Polyb. ll. cc. — 114. *Tartessiacos portus*, vid. ad III, 399. Sed h. l. *Gades* designari videntur, quo Hasdrubalem ac Magonem refugisse Livius loco laud. tradit, et quam urbem non diversam fuisse a Tartesso putabant Plinius III, 21, Avien. Descr. Orb. 613; Sallustius in Fragment. et alii; conf. ad III, 396.

115 sqq. *Masinissa*, filius Galæ, regis Numidarum Massylorum, et socius Pœnorum (vid. Liv. XXIV, 49; XXV, 34; XXVIII, 13), ad Romanorum nunc partes transit (Liv. XXVIII, 16, 35), et regnum paternum, a Syphace expugnatum (Liv. XXIX, 29... 34; XXX, 5), Scipionis ope recuperat (cf. Liv. XXX, 11), a quo præterea amplissimis muneribus, Cirta oppido ceterisque urbibus et agris, quæ ex regno Syphacis in populi Rom. potestatem venerant, donatur (inf. v. 130; Liv. XXX, 15, 44); cf. Polyb. XI, 21; XIV, 3 sq. 8 sq. XV, 4, 5, 9, 12, 14, 18; XXI, 9; XXII, 4, et Appian. Punic. 10... 28, 32, 37, 41... 48, 67, 74, 93, 105 seq. *proximus ductori*, Hasdrubali, *Marte manuque*, virtute, *fuerat*, eum fortiter pugnando prope æquaverat Masinissa. « Caput rerum in omni hostium equitatu. » ap. Liv. XXVIII, 35. — *Nomadum*, confer ad v. 171. — *Æneadum*, Romanorum. — *nomen superbum*, conf. ad IV, 729.

Huic fesso, quos dura fuga et nox suaserat atra,
Carpenti somnos subitus rutilante coruscum
Vertice fulsit apex, crispamque involvere visa est
Mitis flamma comam, atque hirta se spargere fronte.
Concurrunt famuli, et serpentes tempora circum
Festinant gelidis restinguere fontibus ignes.
At grandæva, Deum prænoscens omina, mater,
« Sic sit, Cælicolæ; portentaque vestra secundi
Condite, ait; duret capiti per secula lumen.

c. 10; Gron. et Drak. ad Liv. XXIV, 49; XXV, 34. — 118. *crudu fuga* conj. N. Heins. qui illam vocem in deliciis habebat; conf. Burm. ad Val. Fl. VI, 545; VII, 243, et sup. ad VI, 78; VII, 3; XIII, 532. — 122. *tempora*, non *pectora*, scripti, ut mox v. 128, et apud Virg. Æn. II, 684. — 125. *Sic sic* primus edidit Marsus in Ven. poster. Antiquiorem lect. revocavi cum Lefeb. et Ern. *portenta o vestra* ma-

118 seq. Masinissa fausto omine objecto, quod mater explicat, permovetur, ut Scipionem fœderis pangendi causa adeat: quæ res ita coloribus poeticis oblita est et figmentis epicis intertexta, ut sine Livio veram rerum gestarum rationem adsequi nullo modo possimus; Ern. conf. Liv. XXVIII, 16 et 35. Manifesta autem est et ab aliis jam notata imitatio Virgil. Æn. II, 682 seqq. ubi vid. Cerda et Heyne; cf. et Liv. I, 39, 41; XXV, 39; extr. Barth. ad Claud. Cons. Hon. IV, 193 sq. Casaub. ad Suet. Tib. 14. « Fulgor igneus, si urendo non noceat, celebritatis gloriam adferre creditur, » Saresber. Polycr. I, 13. Silii autem ingenio hæc fingendi locum dedisse crediderim verba Livii XXIV, 49 pr. « Filium Gala Masinissam habebat, septem et decem annos natum, ceterum juvenem ea indole, ut jam tum adpareret, latius regnum opulentiusque, quam adcepisset, facturum. » Veræ gloriæ ejus miracula addita, ut Marcii ap. Liv. l. c. Ascanii ap. Virgil. et aliorum. — 119. *coruscum* adverb.

120. *apex*, non pileus, de quo Burm. ad Virg. l. c. et Gesner. ad Claud. l. l. cogitarunt, nam mox *flamma* dicitur; Ern. — 121. *Mitis flamma*, ut apud Virg. *levis apex*, et *tractu innoxia molli* (vel *mollis*) *lambere flamma comas*: de *tractu*, vel potius *tactu*, vide Var. Lect. Nostri Virgil. Vol. II, p. 290. Ed. — *hirta fronte*, conf. ad XIII, 861.

122 sq. Ipsa verba Virg. Æn. II, 684... 686. — 124. *mater*, ut Tanaquil apud Liv. I, 39, et Anchises apud Virg. quorum tamen scientia auguralis notior est.

125 seq. Verbis *sic sit* adripit ex veterum superstitione anus omen et Deos salutat; Barth. Adv. XXI, 15. — *portenta vestra secundi Condite*, perficite læta, quæ nobis portenditis. Alii aliter exponunt: Barthius et Ern. firmate, vel conservate; D. Heins. « *Condite secundi* est secunda date : secunda enim auspicia, quæ *adtestata* dicebantur et fulgure constabant plerum-

Ne vero, ne, nate, Deum tam læta pavesce
Prodigia, aut sacras metue inter tempora flammas.
Hic tibi Dardaniæ promittit fœdera gentis,
Hic tibi regna dabit, regnis majora paternis,
Ignis, et adjunget Latiis tua nomina fatis. »
Sic vates, juvenisque animum tam clara movebant
Monstra, nec a Pœnis ulli virtutis honores,
Hannibal ipse etiam jam jamque modestior armis.

luerit N. Heins. — 127. *tam læta* e scriptis recepi, quod et rectius videbatur N. Heins. In omnibus edd. *tu læta.* — 131. *Latiis fastis* Gryph. Nut. Raphel. Cellar. Modius, refragg. N. Heins. Drak. Lefeb. et Ern. sed prob. Burm. ad Val. Fl. II, 245, ubi monet, sensum h. l. esse, tua nomina, ut amici et socii regis, fastis Romanis adscribentur, quibus fœdus tecum initum consignabitur, et per quos nomen tuum in secula ibit. Non male! nec tamen spernenda lectio antiqua. — 134. Hunc versum in recentt. edd. et primum quidem in Junt. excipit alius, a Nicandro procusus, *Ire videbatur, Martisque liquescere famam*, vel *fama*, ex emend. N. Heins. qui et *senescere* conj. quod adridere potest coll. Liv. XXIX, 3, extr. *Hannibalem ipsum jam et fama senescere et viribus.* Ernesti contra *liquescere*

que, condebant, h. est, confirmabant prima, quum fausta erant; quum infausta, quæ *parentalia* vocabantur, tollebant illa et destruebant quasi. » Hoc acumen, quod non mireris, displicebat Burm. qui ad Valer. Flacc. I, 531; multis exemplis docet, *condere*, quod instituere et in ipso principio decernere significet, proprium esse fatis verbum. — *duret capiti per secula lumen*, perpetua sit gloria ejus æternumque imperium, vel æternitati consecretur nomen ejus, cujus caput clarum fore divino igni circumfuso portendistis.

130. Conf. sup. ad v. 115 sq. — 131. *Latiis fatis*, fortunæ Romanorum, quorum postea constanter socius fuit et amicus: ut apud Lucan. III, 307; « populo communia nostro Fata tulit. » — 132. Recensentur causæ, quibus Masinissa motus partes Romanorum sequutus sit et fœdus pepigerit cum Scipione, primum *clara monstra*, h. e. omina manifesta, quibus imperii nominisque amplitudo portendatur, deinde quod a Pœnis nullo honore aliisve virtutis præmiis, vel adfectus esset, vel ea exspectare posset, denique quod Hannibalis fama ac res labi cœpissent; cf. ad v. 148. — 133. *Monstra* h. l. non malo, ut sæpe, sed bono sensu, Virg. Æn. II, 680, sumuntur; Drak. Confer ad II, 650.

134. *modestior armis*, arma bellumque tractans minore impetu, animo, ira ac insolentia, ut contra victor, et cujus virtuti fortuna conjuncta est, *ferox* dicitur, et *bello superbus* Virg. Æn. I, 21, vel *superbus virtute et factis* supra X, 573; *κυδιόων* Homer. et *insolentius hostem insequi* Cæs. B. C. I, 45. Marsus exponit, minoris famæ ac nominis in re militari; et Ernesti, adtritus, vel fractus fortuna bellica, et fama pristina deminutus.

Aurora obscuri tergebat nubila cæli,
Vixque Atlantiadum rubefecerat ora sororum:
Tendit ad Ausonios et adhuc hostilia castra.
Atque, ubi se vallo intulerat, ductorque benigno
Adcepit Latius vultu, rex talibus infit:
« Cælestum monita et sacræ responsa parentis,
Dîsque tua, o Rutulum rector, gratissima virtus
Avulsum Tyriis huc me duxere volentem.
Si tibi non segnes tua contra fulmina sæpe
Visi stare sumus, dignam te, nate Tonantis,
Adferimus dextram; nec nos aut vana subegit
Incertæ mentis levitas, et mobile pectus;
Aut spes et læti sectamur præmia Martis.
Perfidiam fugio et perjuram ab origine gentem.
Tu, quando Herculeis finisti prælia metis,

fama exquisite putat dici posse, cujus existimatio et gloria veluti diluta sit, et elanguerit ex pristino quasi robore. Idem monet, se non defendere versum, sed servasse, ut concinnior esset omnis locus, qui sine illo veluti claudicaret. Ego potius eum delevi cum Modio, Cell. et Lefeb. quoniam auctoritate optimorum librorum destituitur, eoque ejecto hic locus, in quo omnia pendent a verbis *animum movebant*, non modo integer est, sed etiam doctior, neque alienus a stylo Silii. — 137. *in Ausonios* Oxon. Put. R. 1. Parm. Med. Mars. Gryph. — 149. *Tu*

135. *tergebat*, serenabat, dimovebat. — 136. *Atlantiades sorores*, Atlantis filiæ, Pleiades, seu Vergiliæ, quæ summo mane occidunt in occidentali parte cæli, dum Aurora et sol interea ab oriente emergunt, vid. Heyne ad Virg. Ge. I, 221, et Hermanni Mythol. tom. III, not. 258 sq.

139. Conf. Liv. XXVIII, 35. Sed in hac oratione, quam ex ea, qua Indibilis suo et Mandonii nomine Scipionem ap. Liv. XXVII, 17, adloquutus sit, desumtam putabat Drak., poetam suum potius ingenium (a quo etiam profecta oratio Scipionis, et quæ de donis, ab eo Masinissæ datis, referuntur infra vers. 154... 167) quam Livium sequutum esse, jam monuit Ern.

140. *monita*, vid. ad IV, 120. — *sacræ responsa parentis;* conf. sup. v. 124.

143. *fulmina tua*, vid. ad I, 421; apte inpr. h. l. de Scipione *nato Tonantis*, de quo vid. ad IV, 476.

148. Cf. ad I, 5. Recte jam monuit Dausq. Silium respexisse fallacem conditionem de spatio corii taurini magnitudine consignando, et perfidiam Pœnorum, qui Sophonisbam, Masinissæ pactam, Syphaci tradiderint; de quo vid. Appian. Pun. 10, qui hanc præcipue causam Masinissæ fuisse dicit fœderis cum Scipione jungendi; conf. idem de reb. Hisp. c. 37.

149. *Herculeis finisti prælia me-*

Nunc ipsam belli nobiscum invade parentem.
Ille tibi, qui jam gemino Laurentia lustro
Possedit regna, et scalas ad mœnia Romæ
Admovet, in Libyam flammis ferroque trahendus. »
Sic Nomadum ductor : tunc dextra Scipio dextram
Amplexus, « Si pulchra tibi Mavorte videtur,
Pulchrior est gens nostra fide; dimitte bilingues
Ex animo socios; magna hinc te præmia claræ
Virtutis, Masinissa, manent; citiusque vel armis,
Quam gratæ studio vincetur Scipio mentis.
Cetera quæ in Libyam portari incendia suades,
Expediet tempus; nec enim sunt talia rerum
Non meditata mihi, et mentem Carthago fatigat. »

Col. Vulgo *Et*. — 150. *Hunc* Marsi Ven. pr. operarum errore. Inde *Hanc* castigatum in Ven. poster. quam aliæ edd. sequutæ sunt. *Hinc* ad marg. notavit Cortius, non inprob. Ern. Sed languet, quoniam τὸ *quando* præcessit. — 151. *tam gemino* Put. *tergemino*, h. e. terno, ut XV, 190, emend. Dausq. et eamdem ob causam inf. v. 215, *ter quinos*, non inprob. N. Heins. et Lefeb. cujus hæc nota est : « Placet conj. hæc, si *lustrum* pro quatuor annis adcipias, ut diserte adfirmat Plinius : et verius fuerit, si demas unum annum, quam si tres habeas addendos. » Lustrum vero numquam tempus quatuor annorum dicitur, nisi ubi periodus designatur, vel de ea re, quæ quarto quovis anno fit aut repetitur, sermo est, ut ap. Plin. II, 47, ed. Hard. et Ovid. Fast. III, 165. Tempus etiam non exacte convenit, sive *tergemino* sive *gemino* scribas, et sive quinque, sive quatuor annorum spatium contineat lustrum : conf. not. Neque tamen dissimulo, conjecturis illis favere duo hujus libri loca inf. v. 628, et 688. — 159. *stratæ* Marsi Ven. poster. errore operarum, quem plerique editorum recentt. fideliter expresserunt. — 160. *portari*, non *portare*, scripti. Τὸ *in* exulat ab omnibus edd. ante Wolfii Basil. unde *Lybiæ portari*, vel *properari* conj. N. Heins. Locutionem *portari Libyam* pro *in Libyam* multis exemplis firmant Sanctius Minerv. IV, p. m. 502, et Voss. art. gram. VII, 42. Sed inter solœcismos eam refert Quintil. Inst. Orat. I,

tis, totum expugnasti Hispaniam, nec desiisti vincere nisi in mundi fine; cf. ad I, 142, et IX, 185. Ed.

150. *belli* hujus *parentem*, causam et auctorem, scilicet Carthaginem Africæ. — 151 seq. *gemino lustro*, rotundiore numero, ut poetis mos est : nam Livius XXVIII, 16, 38, et fasti ab initio belli Punici usque ad debellatam Hispaniam tredecim annos, non quindecim, ut Dausq. et N. Heins. volebant, statuunt; Drak. Cf. Var. Lect. — *Ille, qui*, etc. Hannibal. — *Laurentia regna*, vid. ad I, 110.

154... 167. Conf. sup. ad v. 139 sq. — 156. *bilingues socios*, vid. ad II, 56. — 158 seq. Venustissima urbanitatis plena sententia, mixta gravitate aliqua heroi decora, ex armorum commemoratione; Ern.

162. *mentem fatigat*, vid. ad I,

Hinc juveni dona insignem velamine picto
Dat chlamydem, stratumque ostro, quem ceperat ipse
Dejecto victor Magone animique probarat,
Cornipedem; tum, qua Divum libabat ad aras
Hasdrubal, ex auro pateram, galeamque comantem.
Exin, firmato sociali fœdere regis,
Vertendas agitat jam nunc Carthaginis arces.
  Massylis regnator erat ditissimus oris,
Nec nudus virtute, Syphax : quo jura petebant
Innumeræ gentes, extremaque litore Tethys.
Multa viro terra, ac sonipes, et bellua, terror

5, Draken. — 163. *dono* quædam edd. conf. Gron. Obss. IV, 14. — 165. *animique* Col. *avumque* Ox. et Put. Vulgo *animumque*. — 166. *tum qua* scripti *cum qua* R. 1, Parm. Med. aliæque priscæ edd. In recentt. *et cum qua*. — 168. *formato* Ox. et Put. Deinde *sociati Regis* recte, opinor, emend. N. Heins. — 171. *quoi* olim scriptum putabat N. Heins. pro *cui*, vel *quo litore* jungendum.

63. — 164 sq. *stratum ostro Cornipedem*, ut ap. Virgil. Æneid. VII, 277. — *quem ceperat ipse*, etc. Cf. ad V, 137. — *Dejecto* ex equo, non interfecto, ut XV, 464, nam Magonem aliquem a Scipione occisum esse nemo tradidit. — *probarat animi* causa, ἕνεκα, propter animum, h. e. ferociam, ut apud Claudian. Cons. Hon. IV, 488. Cf. Heins. curæ sec. ad Claudian. p. 900. Sic et *laudabat leti*, IV, 259, similiaque passim. — 166 sq. Poeta et *pateram* facit spolium, et equum. — *galeam comantem*, vid. ad IV, 515.

170... 276. Conf. Liv. XXVIII, 17 sq. — *Massylorum*, vel Massyliorum rex proprie fuit Masinissa, et Massæsylorum Syphax. Inde constat, Silium duos populos vicinos confudisse : id autem tanto minus mirandum est, quod Syphax aliquando totum Masinissæ regnum obtinuit; Drak. Conf. Liv. l. l. Strab. XVII, pag. 829... 832; Intpp. Liv. XXIV, 48; XXIX, 29; Schweigh. V. Cl. ad Appian. Pun. c. 10, et ad Polyb. III, xxxiii, 15; VII, xix, 1.

170. « Magnum in omnia momentum Syphax adfectanti res Africæ erat, opulentissimus ejus terræ rex, bello jam expertus ipsos Carthaginienses, finibus etiam regni apte ad Hispaniam, quod freto exiguo dirimuntur, positis, » Liv. l. c. Conf. XVII, 143 sq. Appian. Pun. 10, et Hisp. 37. — *nudus virtute*, vid. ad IV, 313.

171. *quo*, a quo, ut apud Curt. V, 7, « regia totius orientis, unde tot gentes ante jura petebant. »

172. *extrema Tethys*, ut III, 411, fines extremi regni Syphacis, ad oceanum Atlant. et fretum, quo ab Hispania dirimuntur, producti; confer Liv. l. c. et supra ad I, 141 sq. Propr. amnis Mulucha Bocchi Massæsylorumque finis ab occasu (Plin. V, 2), et inde Mauri ad Oceanum usque. — 173. *bellua*,

Bellorum, nec non Marti delecta juventus.
Nec foret, aut ebore, aut solido qui vinceret auro,
Gætulisve magis fucaret vellus ahenis.
Has adjungere opes avidus, reputansque laborem,
Si vertat rex ad Pœnos, dare vela per altum
Imperat, atque animo jam tum Africa bella capessit.
Verum ubi perventum, et portus tenuere carinæ,
Jam, trepida fugiens per proxima litora puppe,
Hasdrubal adflictis aderat nova fœdera quærens
Rebus, et ad Tyrios Massylia signa trahebat.
  Audito, pariter populorum in regna duorum
Advenisse duces, qui tota mole laborent,
Disceptentque armis, terrarum uter imperet orbi,
Celsus mente Syphax adciri in tecta benigne
Imperat, et tanto regni se tollit honore.
Tum lætos volvens oculos adversa per ora,
Sic Latium adfatur juvenem, ac prior incipit ultro:
  « Quam te, Dardanida pulcherrime, mente serena
Adcipio, intueorque libens! quamque ora recordor

175. *Nec forte* Put. *torto ebore*, (quod torno dolatum rasumque erat) vel *nec tereti aut ebore* conj. N. Heins. — 176. *aenis*, ap. Col. sed nos *ahenis* hic, et ad V, 606, et VII, 642. Ed. — 179. *fera* pro *Africa* perperam substituit indoctus Nicander. — 190. *prior*, non *prius*, scripti. — 191. *Dardanide* Put. et ed. Gryph. Sed vid.

elephanti. — 176. *fucaret*, inficeret (ut VIII, 436), *vellus*, lanam, *Gætulis ahenis*, purpura Gætulica; conf. v. 354, 568 sq. Plin. VI, 31, extr. IX, 36; XXXV, 6.

177. Conf. omnino Liv. XXVIII, 17, pr. — *Has opes*, Syphacem, opulentissimum Africæ regem, *adjungere*, conjungere secum fœdere. — *reputans laborem*, quanto gravius foret bellum, quanto major difficultas bellica, si vires Pœnorum hujus regis societate augerentur. — 179. *Africa bella*, Africanum bellum, ut XVII, 11, vid. sup. ad I, 252, in Var. Lect.

180 sq. Cf. Liv. l. c. — *carinæ*, duæ quinqueremes. — 182. *Hasdrubal* Gisgonis filius Hispania pulsus, et socer postea Syphacis.

183. *ad Tyrios*, Pœnos eorumque partes, *Massylia signa*, Syphacem, *trahebat*, trahere conabatur, ut *reseravit*, I, 14, et similia passim. — 184... 188. Confer Liv. XXVIII, 18, pr. — *Audito*, vid. ad V, 106. — 185. *tota mole*, omnibus viribus.

189... 208. Manifesta imitatio Virgil. Æneid. VIII, 152... 171, ad quem locum, vid. Heyne. — 191. *Dardanida*, Romane; conf. V. L.

Lætus Scipiadæ : revocat tua forma parentem.
Nam repeto, Herculeas Erythia ad litora Gades
Quum studio pelagi et spectandis æstibus undæ
Venissem, magnos vicina ad flumina Bætis
Ductores miro quondam me cernere amore.
Tum mihi dona viri præda delecta tulere,
Arma simul, regnoque meo tum cognita primum
Cornipedum frena, atque arcus, quîs cedere nostra
Non norunt jacula, et veteres tribuere magistros
Militiæ, qui dispersas sine lege catervas
Vestro formarent ritu ad certamina Martis.
Ast ego, quum nostra (in nostris quæ copia regnis)

ad III, 650. — 194. *Erythia* Col. *Erychia* Oxon. Vulgo *Erythrea*, vel *Erythræa*. — 201. *Non nolint* emend. Gronov. Obss. IV, 6, p. 92, quod impense placebat N. Heins. qui etiam conj. *qui cedere nostro Non norint jaculo*, et recte monuit, verisimilius esse, commendari a Syphace ea munera, quam contemni. Hinc *qui cedere nostris Non norint jaculis* reposuit Lefeb. quem sequutus est Ern. Withof. emendat: *qui* (Romani ductores) *cedere nostra Cognorant jacula*. — 201. *veteres* est emend. N. Heins. pro vulg. *veteris*, quod tamen ἀρχαϊκῶς scriptum videri potest. — 204. *Atque ego* ex R. 2, ed. Lefeb. Deinde *vestra* Put. h. e. munera vobis destinata. Non male! Withof. non male conjicit *vetera*, ut ab antiquitate hæc munera laudentur; vel potius, *Ast ego quum contra*, hoc est, vicissim (*ita nostris quæ copia regnis*), etc. verum hoc altero modo claudicat versus. Ed. *vestro*, scilicet patri, ex ed. Parm. et Ben. recepere Drak. Lefeb. et Ern. suadente N. Heins. qui aliquando conj. *Ast ego quum* (*præsto in nostris q. c. r.*) *Nunc auri obferrem*,

193. *Scipiadæ*, vid. ad VII, 106. — *revocat* mihi in mentem, nisi malis, refert, reddit, ut II, 634.

194. Conf. Virg. Æn. VIII, 166 sq. et Liv. XXIV, 48. — *Erythia*, Ἐρύθεια, insula, vel eadem cum Gadibus, vel inter Gades et Hispaniam sita, regia Geryonæ, cujus boves Herculcs, occiso rege, in Italiam abegit; cf. Heyne ad Apollod. p. 386 sq. et Harduin. ad Plin. IV, 22, s. 36. — *Herculeas Gades*, conf. ad III, 14 sq.

195. Conf. ad III, 45 sq. — 196 seq. Syphacem petiisse Gades et cum Scipionibus congressum esse, tradiderant forte alii, quorum scripta interciderunt, idque maritimi æstus spectandi causa, non, quoniam a Masinissa pulsus sit ex Africa, factum esse, rex h. l. comminisci videtur, honestam causam prætendens turpiori, quam fateri ipsum pudebat; Lenz. — 200. *frena* equorum Numidis ignota, vid. ad I, 215. — 201 sq. Conf. Liv. l. l. — *veteres Militiæ*, vid. ad IV, 530. « Syphax oravit, ut unus apud sese magister rei militaris remaneret, etc. » Liv. XXIV, 48. Junge etiam *magistros militiæ*, et *veteres* accipe dictos pro peritis, usu atque exercitatione præditis. — *ritu*, arte, qua Rom. orbem domuere. Ed.

Nunc auri ferrem, nivei nunc munera dentis,
Nil valui precibus; solos sibi cepit uterque,
Quos cohibebat ebur vaginæ sectilis, enses.
Quare, age, lætus habe nostros intrare penates,
Ac, mea quando adfert Libycum fortuna per undas
Ductorem, facili, quæ dicam, percipe mente.
Et vos, qui Tyriæ regitis Carthaginis arces,
Hasdrubal, huc aures, huc, quæso, advertite sensus.
« Quanta per Ausonios populos torrentibus armis
Tempestas ruat, et Latio suprema minetur,

et certe *obferrem* malebat. Mihi potius τὸ *ferrem* exquisitius, et ellipsis in voc. *vestro* admodum dura videtur. Elegantiam certe ejus mihi non persuasit locus Terentii, a N. Heinsio laudatus, Andr. IV, IV, 25, ubi sermo Mysis a Davo interrumpitur, et τὸ *vestri* ad *Pamphili* pertinet. — 208. *have* Col. pro *habe;* conf. Burm. ad Val. Fl. I, 671, et Draken. ad h. l. *ave*, h. e. sit prosperum tibi, vel cupide, libenter intra, conj. Barth. Adv. X, 7. Sed nihil mutandum, nisi forte pro imperat. malis *habes* h. e. potes, ut *habeo dicere*, *polliceri*, *adfirmare*, ap. Cic. Rosc. Am. 35, ad Div. I, 5, Liv. XLIV, 22; conf. Burm. l. c. Gronov. Obss. in Eccles. Script. c. 22, p. 244, et ad Senec. Controv. I, 1, p. m. 385. Sic et ἔχω διδάξαι, ἀποδοῦναι, etc. vid. Schleussneri Lexic. in N. T. p. 874, 875. — 209. *adfert* Col. et Ox. *abest* Put. Vulgo *habuit*.

205. *nivei munera dentis*, ex ebore facta. Conf. IX, 581 sq.

206 sq. *uterque*, pater et patruus tuus. — *ebur vaginæ sectilis*, h. e. vagina ebore sectili ornata, κολεὸς πριστοῦ ἐλέφαντος Homer. Odyss. θ, 404; σ, 195; τ, 564. Nam proprie ebur est *sectile*, vel *sculptile*, torno dolatum rasumque, ut ap. Ov. medicam. fac. 10, et ex Ponto IV, IX, 28. Morem, eburnea vagina ensem ornandi (cujus etiam meminere Homer. Od. θ, 404; Virg. Æn. IX, 305; Ovid. Met. IV, 148), præcipue olim obtinuisse apud populos Africæ, quibus ingens elephantum copia erat, hinc etiam patet, quod postea Lusitani, ut refert Osor. in vit. Eman. Portug. regis lib. I, p. m. 25, apud nonnullas gentes, quæ ceteris cultiores haberi volebant, ejus rei vestigia invenerint; Drak.

208. *habe intrare*, intra, ut ap. Varr. R. R. I, 1, pr. — *rogas, ut habeam curare;* conf. tamen Var. Lect. — *lætus* te *habe intrare*, ad intrandum, hoc est, lætus, lubens intrato; Lenz. — 209 sq. Quoniam magnitudo fortunæ meæ vos ambos huc agit, agite, componite pacem mea auctoritate! rex enim fastu barbarico suspicabatur, componendæ controversiæ gratia ambos ad tantum arbitrum venisse; Barth. Adv. X, 7; confer omnino Liv. XXVIII, 18, pr. — *Libycum Ductorem*, etiam Hasdrubalem adduxit. — 211. *vos* pro *tu;* conf. ad III, 222, in Var. Lection. — *arces Carthaginis* vid. ad I, 7.

213 sq. « Syphax utrumque con-

Utque bibant Tyrium bis quinos sæva per annos
Sicana nunc tellus, nunc litora Hibera cruorem,
Cui nescire licet? quin ergo tristia tandem
Considunt bella, et deponitis arma volentes?
Tu Libya, tu te, Ausonia, cohibere memento.
Haud deformis erit vobis ad fœdera versis
Pacator mediusque Syphax. » Subjungere plura
Non passus, gentis morem arbitriumque Senatus
Scipio demonstrat; vanique absistere cœpti
Spe jubet, et Patres docet hæc expendere solos.
Suadendi modus hic : quodque est de parte diei
Exacti super, ad mensas et pocula vertunt.
Atque, epulis postquam finis, dant corpora somno,
Et dura in noctem curarum vincula solvunt.
  Jamque novum terris pariebat limine primo
Egrediens Aurora diem, stabulisque subibant
Ad juga solis equi, necdum ipse adscenderat axem,
Sed prorupturis rutilabant æquora flammis :
Exigit e stratis corpus, vultuque sereno
Scipio contendit Massyli ad limina regis.

215. *ter quinos* corrig. Dausq. vid. ad v. 151. — 223. *vanique* Col. Vulgo *namque illum*; unde *jamque illum* emend. Dausq. et Cort. — 225. *modus his* Parm. forte pro *is*. — 229. *limine* Col. R. 1, Med. Marsi Ven. prior. *lumine* Marsi Ven. poster. et inde aliæ edd.

trahere ad conloquium dirimendarum simultatium causa est conatus, » Liv. l. c. Hæc exornavit poeta. — *Tempestas* δεινᾶς de bello, unde et *torrentia arma* dicuntur.

215 sqq. Imitatio magnifici loci Virg. Æn. VII, 222 seqq. ubi vid. Heyne. — *bibant cruorem*, ut X, 268, et XVII, 412. — *bis quinos*, vid. ad v. 151. — 219. *memento*, vid. ad III, 118. — *te cohibere*, ejus finibus contentum esse.

221. *medius*, arbiter inter duos litigantes, qui barbare *mediator* dicitur, et sup. VI, 347, *pacis sequester*; conf. Cerda ad Virg. Æn. VII, 536; Gierig. ad Ovid Met. V, 564; Barth. ad Claudian. Cons. Mall. Theod. v. 250, et Heins ad Claud. in Rufin. II, 309. — 222 sq. « Scipio abnuebat, aut privatim sibi ullum cum Pœno odium esse, quod conloquendo finiret, aut de republ. se cum hoste agere quidquam injussu senatus posse; » Liv. l. c. — 225. *modus*, finis.

229. Conf. sup. V, 24 sqq. et ibi not. — 230. *stabulis*, vid. ad III, 399. — *juga* et *axem* pro curru.

234. *Massyli regis*, vid. ad vers.

Illi mos patrius fetus nutrire leonum,
Et catulis rabiem atque iras expellere alendo.
Tum quoque fulva manu mulcebat colla jubasque,
Et fera tractabat ludentum interritus ora.
Dardanium postquam ductorem adcepit adesse,
Induitur chlamydem, regnique insigne vetusti
Gestat læva decus : cinguntur tempora vitta
Albente, ac lateri de more adstringitur ensis.
Hinc in tecta vocat, secretisque ædibus hospes
Sceptrigero cum rege pari sub honore residunt.
Tum prior his infit terræ pacator Hiberæ :
« Prima mihi, domitis Pyrenes gentibus, ire
Ad tua regna fuit properantem et maxima cura,
O sceptri venerande Syphax; nec me æquore sævus
Tardavit medio pontus : non ardua regnis
Quæsumus aut inhonora tuis; conjunge Latinis
Unanimum pectus, sociusque adcede secundis.
Non tibi Massylæ gentes, extentaque tellus
Syrtibus, et latis proavita potentia campis
Amplius adtulerint decoris, quam Romula virtus
Certa juncta fide, et populi Laurentis honores.

235. *nutrire* Col. Vulg. *nutrisse*. — 244. *resident* R. 1, Parm. Med. *resedit* ad marg. R. 1; cf. ad V, 3. — 246. *Pyrenes montibus* R. 1, et Med. cf. XV, 504, et inf. v. 278.— 252. *prætentaque* conj. N. Heins. non male, ut plane h. l. respondeat Virg. Æn. VI, 60; conf. Burm. ad Val. Fl. V, 167. — 255. *juncta* et *honores* scripti. Vulgo 170. — 235 seqq. *mos patrius*, cf. ad I, 82. De hoc Maurorum more conf. I, 406; II, 440; III, 288 sq. Placebit in his jucunda et gravis verborum varietas, quam plerumque felici studio Silius exsequitur; Ern. — 240 sqq. *regni insigne vetusti decus* sceptrum; conf. v. 244. — *læva* manu *gestari* sceptrum multis exemplis docuere Dausq. ad h. l. Burm. ad Ovid. Amor. III, 1, 13, et Val. Fl. II, 590. — *vitta albente*, fascia candida ac tenui, caput cingente, h. e. diademate; cf. v. 268, et Lips. ad Tac. Ann. VI, 37. — 243 sq. *secretis ædibus*, in secreta et abdita domus parte. — *hospes cum rege*, h. e. et rex, *residunt*, ut ap. Sallust. B. I, 101. « Bocchus cum peditibus invadunt, » et Nep. Phoc. 2 : « Demosthenes cum ceteris in exsilium erant expulsi » Cell.

245. *terræ pacator Iberæ* magnifice de Scipione; conf. ad II, 483.

248. *sceptri venerande*, magne rex; conf. VI, 574. — 249. *ardua*, difficilia ac molesta.

Cetera quid referam? non ullus scilicet ulli
Æquus Cælicolum, qui Dardana læserit arma. »
Audivit læto Massylus et adnuit ore,
Complexusque virum, « Firmemus prospera, dixit,
Omina, nec votis Superi concordibus absint,
Cornigerumque Jovem Tarpeiumque ore vocemus. »
Et simul exstructis cespes subrexerat aris;
Victimaque admotæ stabat subjecta bipenni;
Quum subito abruptis fugiens altaria taurus
Exsiluit vinclis, mugituque excita late
Inplevit tecta, et, fremitu suspiria rauco
Congeminans, trepida terrorem sparsit in aula;
Vittaque, majorum decoramen, fronte sine ullo
Delapsa adtactu, nudavit tempora regis.
Talia Cælicolæ casuro tristia regno
Signa dabant, sævique aderant gravia omina fati.
Hinc fractum bello regem solioque revulsum,
Tempus erit, quum ducet agens ad templa Tonantis,

invicta et *honore*. — 265. Vulgo *Exsiliit*. Sed vid. ad VII, 46. — 267. *Congeminans*, non *Congeminat*, scripsi. — 272. *Hic* ex emend. N. Heins. reposuere Drak. Lefeb. Ern. ut jungantur *Hic*, *qui tunc orabat*, etc. Sed hæc ratio durissima est, quum tot verba interposita sint, et multo simplicior faciliorque expeditu vulgata

257. Dii non favent hostibus Romanorum, h. e. Fortuna non adspirat eorum cœptis qui *læserint*, id est, lacessiverint acies Romanas. Ed. — 258. *Massylus*, cf. ad v. 170. — 261. Conf. ad VI, 467 sq.

262. Confer ad IV, 701. Adcumulantur cespites in aras, forte duas, Jovi Capitolino et Hammoni exstructas; Lenz. — 263. *bipennis*, ut πέλεκυς, pro securi; de quo copiose disputant D. Heins. et Drak.

264 sq. Conf. V, 63 sq. (ubi vid. not.) Stat. Theb. XI, 226 sq. (ubi vid. Barth.) Senec. Herc. OEt. 798 seq. Fecit autem hujus ominis mentionem poeta, ut præsignificaret fœdus postea a Syphace violatum, qui filia Hasdrubalis in matrimonium ducta ad Pœnos defecit; Ern. At interitum potius regni ita portendi, ex vss. 270 seq. intelligitur.

268 sq. Conf. ad v. 241. Pessimi etiam hoc ominis fuisse, patet e Senec. Thyest. v. 701, et Sueton. Galb. 18, simileque prodigium Alexandro M. mortem præsagiisse testatur Appianus (de reb. Syr. c. 56), Drak. — 272 seqq. Scipio, *qui tunc orabat socialia fœdera*, *ducet* olim Syphacem in triumpho, de quo vid. ad XVII, 629 seq. — *ducet agens*, vid. ad VIII, 277.

Qui tunc orabat socialia fœdera supplex.
His actis repetit portum, puppesque secundo
Dat vento, et notis reddit se Scipio terris.
  Concurrere avidæ gentes, variosque subacta
Pyrene misit populos : mens omnibus una.
Concordes regem adpellant, regemque salutant.
Scilicet hunc summum norunt virtutis honorem.
Sed, postquam miti rejecit munera vultu,
Ausonio non digna viro, patriosque vicissim
Edocuit ritus, et Romam nomina regum
Monstravit nescire pati, tum versus in unam,
Quæ restat, curam, nullo super hoste relicto,
Et Latios simul, et vulgum Bætisque Tagique
Convocat, ac medio in cœtu sic deinde profatur :
  « Quando ita Cælicolum nobis propensa voluntas

lectio, *Hinc*, h. e. abhinc, postea, *tempus erit*, *quum regem ducet*, etc. — 275. *puppesque*, non *puppemque*, scripti; cf. v. 180. — 277. *Concurrere* Col. Put. R. 2. Vulgo *Concurrunt*. — 280. *norant* recte, puto, conj. Drak. — 284. *tum versus*, non *conversus*, scripti. — 286. *Latios* scripti, nisi quod *Latio* in Oxon. Vulgo *Latium*.

276. Scipio in Hispaniam redit. — *notis terris* Hispaniæ, ubi Scipio jam satis notus et clarus erat; Lenz. Immo quæ ipsi satis notæ erant, quia cum armis eas peragraverat. Ed.

277 sq. *avidæ*, Scipionem videre gestientes. — *gentes Pyrenes*, Hispaniæ. — 279 seqq. Poeta huc transtulit, quæ de regio nomine Scipioni jam prius a devictis Hispanis dato repudiatoque tradunt Polyb. X, 38, 40, et Liv. XXVII, 19. — 285. *super*, vid. ad I, 340.

288... 591. Scipio ludos funebres in honorem patris patruique instituit : quod argumentum nullus fere poeta fuit, qui non tractaverit exemplo Homer. Iliad. ψ, 257 seqq. Odyss. ω, 85 seqq. et Virgil. Æn. V, 42... 603, ubi vid. Heyne ad Argum. Æn. V. Silius non Maronis tantum, sed Homeri etiam loca ante oculos habuit, nec tam arbitrium suum ingeniumque, vel ornandi imitandique studium, quam historicam veritatem sequutus est, quod ex Liv. XXVIII, 21 (ubi vid. inpr. princ. et fin.), intelligitur. Tempus quidem non plane convenit; sed levis hæc mutatio non sine judicio facta est, ne, scilicet historia belli in Hispania inter Pœnos ac Romanos gesti, quæ hoc et super. libro narratur, tam longo episodio interrumperetur. Ea absoluta, facilius poeta aliam rerum varietatem circumspicere, eique diutius inmorari poterat.

288 sq. Cf. Virg. Æn. V, 44 seq.

Adnuit, extremo Libys ut dejectus ab orbe,
Aut his occideret campis, aut, axe relicto
Hesperio, patrias exsul lustraret arenas:
Jam vestra tumulos terra celebrare meorum
Est animus, pacemque dare exposcentibus umbris.
Mente favete pari, atque aures advertite vestras.
Septima quum solis renovabitur orbita cælo,
Quique armis ferroque valent, quique arte regendi
Quadrijugos pollent currus, quîs vincere planta
Spes est, et studium jaculis inpellere ventos,
Adsint, et pulchræ certent de laude coronæ.
Præmia digna dabo, e Tyria spolia incluta præda;
Nec quisquam nostri discedet muneris expers.»
Sic donis vulgum laudumque cupidine flammat.

290. *excideret* Col. quod recepit Lefeb. *occiderit* et *lustrarit* emend. N. Heins. — 293. *Fert animus* maluerit idem, non inprob. Drakenb. qui tamen utramque dictionem exemplis firmavit. — 297, 298. *quîs vincere planta Pernici, et studium* corrig. N. Heins. Sed a vulgata lectione hæc nimis abhorret, nec video cur illa tantopere frigeat. — 300. *e* recte ediderunt Raphel. Cell. Drakenb. probb. Dausq. et N. Heins. conf. inf. v. 449. Vulgo *et*.

289. *extremo dejectus ab orbe Libys*, Pœni ex Hispania pulsi; cf. I, 141... 270. — 290 sq. *axe Hesperio*, plaga occidentali, h. e. Hispania. — *patrias arenas*, terras, Libyam. — 292. *vestra terra*, bene, quæ nunc vestra est, ut vestra virtute parta, victis et expulsis Pœnis; Ern. Scipio quoque non Romanos tantum, sed Hispanos etiam adloquitur; conf. v. 286. — *tumulos celebrare*, exsequias, funus, exstructo tumulo vel cenotaphio, donis in rogum conjectis et sacris factis. — 293. *pacem*, quietem, *dare umbris*, funere facto: nam corpore insepulto et vel justis inferiarum honore nondum persoluto centum annos circa Stygem vagatur umbra, si fabulis credere tibi libuerit. nec ad loca infera admittitur ibique quieti datur; cf. ad I, 154.

294. *favete Mente*, ut al. *ore*, vel *linguis*, εὐφημεῖτε. Conf. Cerda ad Virg. Æneid. V, 71, et Jani ad Horat. Od. III, 1, 2. — 295 seqq. Conf. Virg. Æn. V, 64 sqq. — *orbita solis*, via et cursus, h. e. dies, ut X, 540. — *Septima*, qui numerus sacer erat (confer Heyne ad Virg. Æn. V, 85) vel ex arbitrio a poeta ponitur.

297. *planta*, cursu pedum. — 298. *jaculis inpellere ventos*, movere, vel stridore eorum ac sonitu concutere, quo sensu *auras mugitibus inpellere* dixit Ovid. Met. III, 21; conf. ad II, 580. — 299. *corona* quodvis præmium victoriæ, ut inf. v. 505, et *palma* v. 389, 462, al. — 301. Cf. Virg. Æn. V, 305.

Jamque dies prædicta aderat, cœtuque sonabat
Innumero campus, similatasque ordine justo
Exsequias rector lacrimis ducebat obortis.
Omnis Hiber, omnis Latio sub nomine miles
Dona ferunt, tumulisque super flagrantibus addunt.
Ipse, tenens nunc lacte, sacro nunc plena Lyæo
Pocula, odoriferis adspergit floribus aras.
Tum manes vocat excitos, laudesque virorum
Cum fletu canit, et veneratur facta jacentum.
Inde refert sese circo, et certamina prima
Inchoat, et rapidos cursus proponit equorum.

304. *similatasque* scripsi pro *simulatasque;* conf. ad lib. II, vers. 553. — 305. *abortis* Putean. — 308. Drakenborch. post *lacte*, non post *sacro*, distinxit, auctore N. Heins. Nil interest. — 309. *odoriferis adspergit roribus*, hoc est vino, vel unguentis, conj. N. Heins. Sed *floribus* et coronis sepu'cra mortuorum, et quum humarentur, et quotannis, adspersa esse, recte jam monuerunt Drakenb. et quos laudavit, Cerda ad Virgil. Æn. V, 79; VI, 885; Noris. ad Cenotaph. Pis. III, 6; Broukh. ad Prop. I, XVII, 22, et ad Tibull. II, IV, 48; VII, 14. — 311. *cantet, veneratur* Put. *caneret v.* Colon. Vulgo *cantat, veneratur.* Hinc *canit et v.* emend. Barth. Adv. X, 7, (cui τὸ *cantat* muliebre et convivio dignius videbatur) et *canere et venerari* N. Heins. Hoc in contextum recepit Lefeb., illud vero Drak. et Ern. quos sequuti sumus: nam infinit. histor. alienus ab h. l. ubi cum *vocat* jungitur, nec quisquam facile dixerit *vocat et canere* pro canit.

303... 311. Conf. Virgil. Æn. V, 104 sq. et 75... 81, ubi vid. Heyne.

304 sq. *similatas Exsequias*, fictam pompam funebrem *ducebat*, quæ mox narratur; Ern. Quæ interpretatio obcura est, et nescio an consentanea menti poetæ, qui designavit cenotaphia et exsequias in honorem eorum ductas, quorum corpora alio loco vel sepulta erant, vel, ut Scipionum (conf. v. 293), inhumata jacebant.

309. *floribus*, vid. Var. Lect. — 310. Conf. v. 577; Scalig. Lection. Auson. I, 8, Intpp. Virgil. Æn. V, 80, 81, et sup. ad I, 97. — 310 sq. *virorum jacentum*, Scipionum mortuorum; cf. ad II, 574, et Schleusneri Lex. in N. T. vid. κεῖμαι.

312 seq. Poeta jam ipsa describit certamina, animis lectorum satis ad ea præparatis: nec video, quænam sint illa efficaciora, quæ sententia Ernesti Virgilius ludorum recensioni præmiserit, præter serpentis portentum, quod Silius jam sup. II, 584 sq. ex eo desumserat, et inde h. l. sapienter prætermisisse silentio censendus est. Idem vir doctiss. monet, multo aptius ad victoriæ cupiditatem inflammandam dona oculis eorum, qui in certamen descendant, exposita memorari a Marone, quam a Silio post victoriam demum expromta et distributa. Sed, ut taceam, Silium illam quoque rationem sequutum esse inf. vers. 457

Fluctuat æquoreo fremitu rabieque faventum,
Carceribus nondum reseratis, mobile vulgus,
Atque fores oculis et limina servat equorum.
Jamque, ubi prolato sonuere repagula signo,
Et toto prima emicuit vix ungula cornu,
Tollitur in cælum furiali turbine clamor:
Pronique, ac similes certantibus, ore sequuntur
Quisque suos currus, magnaque volantibus idem
Voce loquuntur equis: quatitur certamine circus
Certantum, ac nulli mentem non abstulit ardor.

314. *æquato fremitu* conj. N. Heins. et v. 318, *moto cornu*. — 321. Colon. — 322. Verba *certamine certantum* mireris neminem obfendisse, pne quum vox *certantibus* modo præcesserit. Pro *certantum* forte legendı

sqq., Scipio jam sup. v. 299...302, concione ad milites habita præmiisque propositis animos eorum ad certandum incenderat.

314 sq. Conf. Virgil. Æneid. V, 148 seq. ubi *studia faventum* multo aptius dici, quam *rabiem*, jam notavit Ernest. — *æquoreo*, æquoris, campi, hoc est eorum qui in campo et circo erant. — *favere* et *favor* propriæ sunt voces, quibus non solum studium, quo populus erga hanc vel illam aurigarum factionem adficitur, indicatur, sed etiam solitæ adclamationes, quibus studium indicabat; Drak. — *Carceribus*, qui mox *fores* et *limina equorum*, Gr. vero ὕσπληγξ, seu ὕσπληξ, et ἀφετηρία, dicuntur. — *Carceribus reseratis*, conf. ad VIII, 279. — *mobile*, leve, inconstans, cujus favor admodum *fluctuat*, h. e. dubius et mutabilis est; conf. sup. v. 146, et Horat. Od. I, 1, 7. — 316. *servat*, ut III, 380, ubi vid. not.

317. Pro certamine navali, quod Maro jam summo ornatu descripserat Æn. V, 114... 285, Silius bene substituit curule. Sed ea rem jam occupaverat Hom. Ψ, 287 seq. 351 seqq. et Vi quoque in simili re iisdem coloribus usus erat. Hinc quæ iniqua sors est seriorui tarum, utrumque imitari ac tionem circumspicere cogel confer quoque ludorum d tiones apud *Fénélon*, *Télén* lib. III, et *Barthélemi*, *Anac* cap. 38. Ern. — *repagula*, vel trabs, quæ in terram ca dato *signo*, cum tuba, de q Cassiodor. Ep. III, 51; Solii 47; Intpp. Suet. Ner. 22.

318. Vix equi extulerant pedem e carceribus, amotis gulis; Mars. — 319. *clamo* garum. — *turbine*, inpetu, 41, et al. passim. — 320 sc rigæ et verberibus et verbis incitant. Imitat. Homer. Ili 362 seqq. Conf. Virg. Ge. II sq. — *Proni... ore sequuntur* et *præcipites instant*, conf. 385 sq. et sup. VIII, 281, ul not. — 323. Omnes insano v di ardore conrepti sunt.

Instant præcipites, et equos clamore gubernant.
Fulvus, arenosa surgens tellure, sub auras
Erigitur globus, atque operit caligine densa
Cornipedumque vias, aurigarumque labores.
Hic studio furit acris equi, furit ille magistri.
Hos patriæ favor, hos adcendit nobile nomen

tantum (ὁμόκλησάν τ' ἐπέεσσιν, et κέκλοντο δὲ οἷσιν ἕκαστος ἵπποις, Iliad. Ψ, 363, 371) vel *cædentum*, scilicet flagris, seu scuticis equos. — 324 *præcipites* ex emend. N. Heins. recte substituit Drak. pro vulg. *præcipitis*.

324. *Instant* verberibus equis. — *Instant verbere torto* ap. Virgil. l. l. — 325 sqq. Conf. Hom. Iliad. Ψ, 365 sq. Virg. Ge. III, 110.

326 seq. Et equi et aurigæ « jam cæco pulvere mixti Una in nube latent. » Stat. Theb. VI, 411.

328 sqq. Drak. ad v. 329 et 355, hæc jam bene notavit : « Versus 329, attinet ad spectatores, quorum alii equo ob patriam favebant, alii propter *nobile nomen. Antiqui stabuli*, h. e. quod patre nobili, qui sæpius in Circensibus victoriam adeptus erat, prognatus esset ; existimantes fortes fortibus creari, et in equis etiam patruum virtutem esse (cf. Horat. Od. IV, IV, 29 seq. et Stat. Silv. V, II, 21 seq. ubi vid. Barth.) Ut autem ex generosis equis sobolem servarent, « post vigesimum annum a Circo mittuntur ad sobolem reparandam, » teste Plin. VIII, 42, hinc etiam nobilium equorum genealogiæ (ut potissimum in Arabia) observabantur (vid. Græv. Præf. T. IX, Thes. Antt. Rom.) Ita Caucasus equus inf. v. 367, ortus dicitur ex illis, quos Diomedes ab Ænea abstulit. Solum vero equi Hispani sunt, quos in hoc certamine memorat Silius, in diversis tamen Hispaniæ regionibus nati. *Lampon* enim equus est Callaicus, *Panchates* Asturicus, *Pelorus* ex campis Vectonum, *Caucasus* Tyde venerat. Equi autem sanguinis Hispanici ut præstantissimi ludis Circensibus frequenter laudantur; insuper etiam equi Phrygii et Græci, sed inpr. Cappadoces, vid. Gothofr. ad Cod. Theodos. l. 1. de equis curul. et l. unic. de grege dominico. Præterea Silius hic sequitur morem in Circo usitatum, ut quarumcumque quadrigarum unius tantum equus, qui præstantissimus erat, et ex quo potissimum victoria pendebat, recenseretur, reliqui tres non nominarentur. Atque ita, quum hic quatuor aurigæ certarint, Cyrnus, Iberus, Atlas et Durius, et unusquisque quadrigas habuisse videatur, ex qualibet tantum unus equus memoratur, Lampon, Panchates, Caucasus et Pelorus. Id pluribus erudite illustravit Salmas. Exerc. Plin. p. 630 (al. 897) « Equi Hispani nominantur, tum quod in Hispania hi ludi, tum quod olim, ut et hodie, laudati sunt inde petebantur equi ; » Pancirol. Rector Lamponis est Cyrnus (v. 334... 342), Panchatis Iberus (v. 348... 354) Pelori Durius, et Caucasi Atlas (v. 355 sq. 366, 367). Hæc lectoribus in Siliana

Antiqui stabuli : sunt, quos spes grata fatiget,
Et nova ferre jugum cervix : sunt, cruda senectus
Quos juvet, et longo sonipes spectatus in ævo.
Evolat ante omnes, rapidoque per aera cursu
Callaicus Lampon fugit, atque ingentia tranat
Exsultans spatia, et ventos post terga relinquit.
Conclamant, plausuque fremunt, votique peractam
Majorem credunt præcepto limite partem.
At, quîs interior cura, et prudentia circi
Altior, effusas primo certamine vires
Damnare, et cassis longe increpitare querelis
Indispensato lassantem corpora nisu :

333. *curru* Colon. unde *raptoque curru* non male corrig. N. Heins. quod recepit Lefeb. — 334. *Lampo* Col. conf. ad II, 149. — 337. *prærepto limite* ex scriptis et R. 2, edidit Lefeb. recte forsan, vid. inf. not. ad v. 390; conf. tamen sup. ad IV, 802. *limine* malebat N. Heins. quum de initio cursus agatur. — 339. *vires* Col. Oxon. Tell. *viris* R. 2. *juris* Put. Vulgo *voces*.

certaminis descriptione numquam animo dimittenda sunt, ne ipsis quoque, quod doctissimis interpp. contigit, passim perturbata vel mendosa videantur, quæ tamen plana sunt et recte se habent.

330 sqq. *quos spes grata fatiget*, quatenus intenti spectant exspectatione equi juvenis, qui prima certamina init. — *nova ferre jugum cervix;* Ern. Cf. tamen sup. ad I, 63. — *spes grata* victoriæ, in equo juvene posita. — *nova ferre*, ut *vetus bellare* sup. V, 565. — *cruda senectus*, vid. ad I, 405.

333. Confer Virgil. Æn. V, 151, 318. — 334. *Callaicus*, vid. ad II, 397. — *tranat*, vid. ad III, 662.

335. Cf. v. 499; Virg. Æn. XII, 84, et similia passim, ubi, exaggeratione poetica, pingitur rapiditas. — 337. *præcepto*, ante capto, præoccupato, v. ad IV, 802, in Var. Lect. et inf. ad v. 390 — *limite*, via, spatio, ut I, 267; IV, 105, inf. v. 488; Drak.

338 seqq. Inter artes Circenses erat ne quis initio certaminis omnibus viribus uteretur, ne nimis cito spiritus equos deficeret; Drak. coll. sup. VIII, 278 sqq. (ubi vid. not.) inf. vers. 496 seq. Sophocl. Electr. v. 735 seq. Lucan. IV, 620 sq. et Stat. Theb. VI, 462 sq. ubi vid. Barth. Sic apud Tacit. Ann. XIII, 16; *quibus altior intellectus*. Ed.

341. *Indispensato nisu*, impetu inmoderato, omnibus viribus, sine ordine ac modo, effusis. Ex Stat. l. c. intelligitur, eum esse nimium in equos impetum, quo vires equorum non *dispensantur*, sed, ut v. 381, repente *exhauriuntur;* Ern. Bene Drak. contulit Liv. XXVII, 50 (ubi vid. Gron.) Plin. VIII, 45; Senec. Præf. Contr. I « Nesciebat dispensare vires suas, sed inmo-

« Quo nimius, quo, Cyrne, ruis? (nam Cyrnus agebat)
Verbera dimitte, et revoca moderatus habenas. »
Heu surdas aures! fertur securus equorum,
Nec meminit, quantum campi decurrere restet.
Proximus, a primo distans, quantum æquore currus
Occupat ipse, loci tantum : sed proximus ibat
Astur Panchates, patrium frons alba nitebat
Insigne, et patrio pes omnis concolor albo :
Ingentes animi, membra haud procera, decusque
Corporis exiguum; sed tum sibi fecerat alas
Concitus, atque ibat campo indignatus habenas.
Crescere sublimem, atque augeri membra putares.
Cinyphio rector cocco radiabat Hiberus.
Tertius æquata currebat fronte Peloro

346. *Proximus, a primo distans, quantum æquore currus Occupat ipse loci distans; sed*, etc. conj. Salmas. ad Solin. pag. 630. — 348. *Paucates* Putean. passim. *patrio insigni* scribendum videbatur Salmas. l. l. Sed per adpositionem, poetis solennem, hæc dicta esse, jam monuit N. Heins. — 351. *enim* pro *tum* conj. N. Heins. — 354, 355. Ita recte Col. et Ox. In reliquis libris, omisso versu integro, legitur, *Cinyphio rector radiabat fronte Peloro. Camphasus ipse, asper,* derati adversus se imperii fuit. » Et Plin. Paneg. 35 : « Quæ singula quantum tibi gratiæ dispensata adjecissent? at tu simul omnia profudisti. » — 342. *nimius*, nimium, nimio inpetu. — *revoca*, adduc. — 344. *securus equorum*, de iis non sollicitus, eos nil curans. Cf. XV, 673, et Virg. Æn. I, 350, ubi vid. Heyne.

346 seq. Minus est spatium, quod memorat Homer. Iliad. Ψ, 517 seq. quem Nonnus Dionys. XXXVII, 470 sq. imitatur; Drak. Color orationis similis Virgil. Æn. V, 320 seq. et inf. v. 489 seqq.

348 sq. Conf. Virg. Æn. V, 566 sq. et Iliad. Ψ, 453. — 350 sq. De Asturico equorum genere conf. ad III, 335. — 351. *sibi fecerat alas*, velocissime currebat, ut al. — *volare*, et ap. Homer. Iliad. Ψ, 506; *σπεύδοντι πετέσθην*. — 352. *indignatus habenas*, conf. ad XIII, 159.

353. Hoc loquendi genus ortum ex allucinatione visus nostri, qua illa pars corporis, quæ prima aerem scindit, major fieri atque adsurgere supra se ipsa videtur : sic ut quæ majora concipimus oculis, *crescere* dicuntur, et contra quæ minora adparere incipiunt, *decrescere;* Gronov. Obss. III, 1, quem vide. Equus ferox crevisse videbatur, quia caput et pedes in altum movebat; ut contra *decrescit* Lampon fessus, demisso capite ac cervice, inf. v. 391; conf. et inf. v. 374 sq. 394, 398, 442, 444.

354. *Cinyphio cocco*, Gætulica purpura. Cf. sup ad v. 176, et II, 60 — 355. *Caucasus* et *Pelorus*

Caucasus : ipse asper, nec qui cervicis amaret
Adplausæ blandos sonitus, clausumque cruento
Spumeus admorsu gauderet mandere ferrum.
At, docilis freni et melior parere, Pelorus
Non unquam effusum sinuabat devius axem;
Sed lævo interior stringebat tramite metam.
Insignis multa cervice, et plurimus idem
Ludentis per colla jubæ; (mirabile dictu!)
Nullus erat pater : ad Zephyri nova flamina campis
Vettonum eductum genitrix effuderat Harpe.
Nobilis hunc Durius stimulabat in æquore currum :

etc. — 356 *Caucasus* ubique Col. *Cauphasus* Put. *Campasus* Salmas. l. c. p. 631; conf. ad v. 367. — 357. *rosumque*, vel *rasumque* malebat N. Heins. — 364. Ita Col. et Ox. Nec aliter edd. Marsi et Martini Herbip. nisi quod τὸ *ad* omissum sit. *Nullus erat timor : ad Zephyri* Put. *Unus erat levis, ad Z.* R. 1, Parm. Med. *Unus erat levis, ut Z.* ed. Junt. et inde aliæ. — 365. *Vectonum* Colon. et edd. tantum

equi, diversis quadrigis juncti, *currebant æquata fronte*, altero non superato ab altero, ut eorum magistri, Atlas et Durius inf. v. 378 sqq. et ap. Sophocl. Electr. v. 739 sq. Κἀξισώσαντες ζυγὰ Ἠλαυνέτην, ποτ᾽ ἄλλος, ἄλλοθ᾽ ἅτερος Κάρα προβάλλων ἱππικῶν ὀχημάτων, Drak. Sic et *æquo discrimine*, dixit. Virg. Æn. V, 154, et v. 157 *una ambæ junctisque feruntur Frontibus.*

356 sq. *ipse*, Caucasus. — *cervicis Adplausæ blandos sonitus*, quomodo ceteroquin equi permulceri amant et gestiunt. Cf. ad IV, 264.

358. Cf. Virgil. Æn. IV, 135. — 360 seq. *Pelorus non unquam devius*, a proxima ad metam via deflectens, *axem*, currum, *effusum sinuabat*, h. e. numquam dextrorsum evagabatur flexu sinuoso, vel tramite flexuoso, sed recta via, *interior*, versus metam (non exterior, versus patentiora circi loca), et *lævo tramite*, læva parte ac via, quæ brevissima est; currum ita flectebat circa *metam*, ut eam quam proxime raderet, vel *stringeret*. Cf. ad V, 24; Hom. Iliad. Ψ, 319... 341; Heyne et Cerda ad Virg. Æn. V, 162, 163, 170, 202, 203; Barth. ad Stat. Theb. VI, 440 sq.; Intpp. Ovid. Am. III, 11, 12; A. A. II, 426, et Fast. V, 68; Taubneri Ind. in Fast. Ovid. et Gesn. Thes. v. *interior*.

362 sq. *multa cervice*, longa et crassa, ut *plurima cervix* ap. Virg. Ge. III, 52, ubi v. Heyne. — *plurimus jubæ*, plurimas vel densas gerens jubas, *ludentes per colla*; cf. inf. v. 442; Virg Ge. III, 86, et Æn. XI, 497. — 364. De equabus Lusitanis ex Zephyro concipientibus, et de *Vettonibus*; v. ad III, 378 seq. — 365. *Harpe*, h. l. equæ, et sup. II, 117 (ubi v. Var. Lect.), virginis bellatricis nomen.

366. *currum*, equum, Pelorum, ut ap. Virg. Æn. XII, 287, et Ge. I, 514 : ἅρματα πωσιχάλινα ap. Pind. Pyth. II, 21. — *Durius* (a Durio,

Caucasus antiquo fidebat Atlante magistro.
Ipsum Ætola, vago Diomedi condita, Tyde
Miserat: exceptum Trojana ab origine equorum
Tradebant, quos Æneæ Simoentis ad undas
Victor Tydides magnis abduxerat ausis.
Jamque, fere medium evecti certamine campum,
In spatia addebant; nisusque adprendere primos
Panchates animosus equos, super altior ire,

non omnes. Sed vid. ad III, 378. — 367. *Caucasus* scripti et priscæ edd. Vulgo *Camphasus*, ut v. 355. — 368. *Ipsumque Ætolo Diomedi c. Tinde* emend. Salmas. de quo vid. not. ad III, 367. — 370. *Tradebant* Col. *Cadebant* Oxon. *Ducebant* Tell. *Cedebant* R. 1, Parm. Med. Vulgo *Credebant*. — 373. *In spatio* scripti et R. 2, quod recepere Drak. Lefeb. Ern. prob. N. Heins. conf. not. et interpr.

Hispaniæ fl., dictus) erat agitator Pelori, et Atlas Caucasi. — 368. *Ipsum* Caucasum. — *Ætola Tyde* a Diomede *condita*; v. ad III, 367. — *vago*, propter tot errores ac peregrinationes, ut *vagus Hercules* ap. Horat. Od. III, III, 9. — 369 sqq. Caucasus oriundus ab equis Æneæ, a Diomede ad Trojam ablatis, de quibus v. Hom. Il. ε, 265 sq., 323 sq.; ψ, 290 sq.

372. *medium campum* puto dici medium decursum, adeoque tres gyros ac dimidium: nam tota decursio septem gyris, vel spatiis continebatur. Confecto dimidio decursu vel missu, maxime vero in extremo gyro, non initio certaminis (v. ad v. 338 seq.), aurigæ cursu concitatiore et habenis quam laxissimis vehi solebant: et hæc est sententia verborum *in spatia addebant*, quod etiam ex simili loco Hom. Iliad. ψ, 373.

373. Intelligitur. Ipsam loquendi formulam Silius petiit e Virg. Ge, I, 513, ubi interpretes eam vario modo expediunt. Plerique, ut et h. l. N. Heins. et Ern. post Serv. — *in spatio* (v. Var. Lect.) *addunt* h. e. intendunt, augent, scil. cursum. Heyne: *addunt*, dant scil. se, inmittunt se, ruunt, cum impetu feruntur *in spatia*, h. e. campum, scil. decursum (cf. sup. ad I, 539). Voss. *addunt in spatia*, h. e. spatiis, scil. spatia, h. e. gyros multiplicant et repetunt. Dausq. h. l. *addunt* se *in spatia*, insistunt, qua licentior cursus esse potuit, campum patentiorem, expatant, ut ap. Festum: « Expatare, in locum patentem se dare, sive in spatium se conferre. » Nulla harum rationum est, quæ non contorta sit: sed vereor, ut simpliciores dari possint, quam illæ Heynii et Vossii, quos vide ad Virgil. l. l. — *nisus*, connisus, *adprendere*, consequi (ut *prendere*, v. 416), *primos equos* Cyrni, cujus currui *Callaicus Lampon* junctus erat, unde *Callaicum axem* et *Callaicas vires*, v. 377, 332. Conf. v. 333 sq. — *super altior ire*, superare, præterire, vel id. qd. mox dicitur, « præcedentem jam jamque adscendere currum Pone videbatur, » ut ap. Hom. Iliad. ψ, 378 sq. Οὐδέ τι πολλὸν ἄνευθ' ἔσαν,

Et præcedentem jam jamque adscendere currum
Pone videbatur, curvatisque ungula prima
Callaicum quatiens pulsabat calcibus axem.
At postremus Atlas; sed non et segnior ibat
Postremo Durio : pacis de more putares
Æquata fronte et concordi currere freno.
Sensit ut exhaustas, qui proximus ibat, Hiberus
Callaicas Cyrni vires, nec, ut ante, salire
Præcipitem currum, et fumantes verbere cogi
Adsiduo violenter equos, ceu monte procella
Quum subita ex alto ruit, usque ad colla repente
Cornipedum protentus, et in capita ardua pendens,
Concitat ardentem, quod ferret lora secundus,

Virg. Ge. I, 513. — 381. *ut*, non *et*, Col. Tell. R. 2. — 382. *Cyrni* Col. Vulgo *cernit*.

ἀλλὰ μάλ' ἐγγύς· Αἰεὶ γὰρ δίφρου ἐπιβησομένοισιν ἐίκτην. — *altior*, ut mox *curvatis calcibus*. Ἵπποι ἀερσίποδες, et Ὑψόσ' ἀειρόμενοι ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθον, Iliad. Ψ, 475, 501, et Odyss. ν, 83, de cursu citatiore. Cf. inf. ad v. 390, 394, 398, 510.

376 seq. *ungula pulsabat axem*, ad naturam scena adumbrata, quum unus currus alterum insequens urget et tangit, ut ap. Hom. Iliad. Ψ, 763. Ὀδυσσεὺς θέεν ἐγγύθεν. Αὐτὰρ ὄπισθεν Ἴχνια τύπτε πόδεσσι, et ap. Virg. Æn. V, 324. *Calcem terit jam calce Diores*; Ern. Sed vix crediderim, verba nostra eo sensu capi posse. Egregie potius, nisi me omnia fallunt, depingitur fallacia visus, vel optica, qua equus, in cursu effuso *primam ungulam et calces curvans*, h. e. pedes anteriores elevans, procul cum spectantibus *videtur currum præcedentem adscendere*, et *quatere*, vel *pulsare*. Cf. ad v. 353.

378 sq. Atlas et Durius postremi et una, juxta se, *æquatis* equorum *frontibus*, vehebantur. Cf. ad v. 355. — 381. *proximus* Cyrno. *exhaustas* esse *vires Callaicas Cyrni*, h. e. equi Callaici, Lamponis, cujus magister erat Cyrnus. Conf. v. 334 et 342. — 382 sq. *salire Præcipitem currum*, ut ἅρματα ἀΐξαντε μετήορα, Iliad. Ψ, 369. Conf. Virg. Ge. III, 108 sq. — *fumantes* sudore, ut ap. Virg. Ge. III, 515.

384. Videtur poeta repentini impetus, quo Iberus ad *colla cornipedum protentus* fuit, notionem exaggerare voluisse : at quis non sentiat, *procellæ ex monte ruentis* imaginem ineptam huic consilio atque ex ornandi cupidine ortam? Ita bene Ern. — 385 sqq. Cf. VIII, 281 et ibi not. — *ardentem* Panchatem equum cum indignatione, *quod ferret lora secundus*, quod adhuc secundus esset, nec dum primus evadere potuerit; Drak.

Panchaten, vocesque addit cum verbere mixtas :
« Tene, Astur, certante feret quisquam æquore palmam
Erepto? consurge, vola, perlabere campum
Adsuetis velox pennis; decrescit anhelo
Pectore consumtus Lampon, nec restat hianti,
Quem ferat ad metas, jam spiritus. » Hæc ubi dicta,
Tollit se sonipes, ceu tunc e carcere primo

390. Vulgo male post *campum* major distinctio posita. — 393. *Qui ferat* reposuit Lefeb. ut sensus sit : non restat hianti spiritus, qui ferat illum ad metas. Sed recte etiam dici aliquem posse spiritum ad metas ferre, jam monuit Ern.

389 seq. Cf. Hom. Iliad. Ψ, 403 sq. et sup. ad IV, 265 sq.; V, 166 seq. Dictionem *eripere æquor*, seu *campum* ex lapide antiquo apud Gruter. p. 337, illustrant Salmas. ad Solin. p. 635, 636 (al. 905) et Gronov. ad Tac. Ann. I, 63 pr., ubi hæc ejus nota est : « Genus loquendi e circo petitum. Ubi quum quatuor currus ad carceres starent, si primo ostio missus palmam meruisset, dicebant, *occupavit et vicit;* occupatio enim est eorum, qui in vacua veniunt primi : si secundo, *successit et vicit :* si tertio, *eripuit* (scil. campum præcedentibus) *et vicit*. Idem Silius sup. vers. 337, *præripere* (seu *præcipere*) *limitem* dicit de primo, quod Manilio est *præcludere circum*, lib. V, 79 seq. *Vel prima tenentem Agmina in obliquum* (quod Silius repræsentat inf. v. 406 sq.) *currus agitare malignos* (scil. in adversarium, cui hanc moram objiciunt). *Obstantemque mora totum præcludere circum*, in quo nullum adversario locum dat antevertendi aut laudem in eo quærendi. » Hinc Drak. h. l. ita interpretatur : « Iberus, qui secundus erat agitator, conspiciens, prægressos Cyrni, primi agitatoris, equos spiritu jam defici, equum suum adhortatur, ne pati velit, quemquam alium se certante palmam ferre, *erepto* quamquam *campo*, i. e. licet primo ostio emissus non sit, sed ut potius nunc omnibus viribus adnitatur, eumque prævertere conetur. *Eripuit* itaque hic *campum* agitator, qui, primo ostio emissus, omnes post terga relinquit, ut supra v. 337. Non nego tamen tertium aliumve quem agitatorem *campum eripuisse* dici posse, si alios prioribus ostiis missos prægressus fuerit; sed ea nunc non est mens Silii. » Enimvero contorta est ratio illa, *erepto* quamquam *campo*, et multo simplicior hæc : num *quisquam feret palmam æquore erepto* tibi, h. e. dum te cursu præverterit? Conf. I, 331 et 422. — *Astur* Panchates. Conf. v. 348 seq. — *consurge*, altius pedes tolle, h. e. curre velocius, unde *tollit se sonipes*, v. 394; cf. ad v. 374. — *vola, perlabere campum pennis*, ut τὼ δὲ σπεύδοντε πετέσθην, Iliad. Ψ, 506. — *Adsuetis pennis*, h. e. rapiditate tibi adsueta. — 391. *Decrescit;* v. sup. ad v. 353.

394. *primo*, primum, *e carcere*,

Conriperet spatium, et, nitentem obponere curvos
Aut æquare gradus, Cyrnum post terga relinquit.
Confremit et cælum, et percussus vocibus altis
Spectantum circus : fertur sublime per auras
Altius adtollens cervicem victor ovantem
Panchates, sociosque trahit prior ipse jugales.
  At postremus Atlas, Durius postremus in orbem
Exercent artes, lævos nunc adpetit ille
Conatus, nunc ille premit, certatque subire
Dexter, et alterni nequidquam fallere tentant;
Donec, confisus primævæ flore juventæ,
Obliquum Durius conversis pronus habenis
Obposuit currum, atque eversum propulit axem

395. *curvos* scripti. Vulg. *lævos*. — 402. *artus* R. 1, Parm. Med. unde *astus* conj. N. Heins. qui etiam *lævo conatu* malebat. Sed Drak. τὸ *artes* firmavit coll. Plin. VIII, 42, *Quum puderet, hominum artes ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad metam stetere*. — 403. *certatque* libri veteres. Vulgo *certaque*. — 405. *primævo f. j.* legebat Salmas. ad Solin. p. 636; conf. ad I, 376.

unde initium cursus. — 395 seq. *Conriperet spatium*, stadium, vel campum. Cf. ad I, 570. Panchates subito prægressus currum Cyrni, frustratur artem, quam ille parabat, et de qua Salmas. in Exerc. Plin. p. 636, ita disputat : « *Obponere* est verbum ex arte circensi, et quidem proprium præcedenti aurigæ. Quum enim, qui præverterat, et primus erat, nimis premeretur a sequenti curru, nec alia arte aut vi vitare posset, ne ipse præverteretur, currum obliquum subito *obponebat;* quo facto instantis et incumbentis aurigæ currus, dum nimio inpetu ferretur, inpactus sæpe frangebatur, vel evertebatur excutiebaturque quadriga, quod ipse Silius disertius exponit, v. 405 seq. et Nonn. Dionys. XXXVII, 249 seq.; cf. et Manil. V, 80, de quo loco v. sup. ad v. 390. » — *curvos gradus*, gressus equorum, h. e. equos, seu currum, ut ap. Manil. I, 740; *curvæ quadrigæ* dicuntur, quæ a recta via deflectunt, et inf. vers. 406 : *obliquum conversis habenis*, vel ap. Manil. V, 80, *in obliquum currus agitare*.

397. Conf. Hom. Iliad. Ψ, 766, 767; Virg. Æn. V, 148 seq.; 227, 228, inf. v. 419 et sup. vers. 303, 314, 336. — 398 sq. Cf. ad v. 374.

400. *socios jugales*, equos iisdem quadrigis junctos. Conf. ad XV, 212. — 401. *in orbem*, alterni.

402 seq. *lævos adpetit Conatus*, a læva parte prætervehi conatur. — *nunc ille premit*, instat huic, et *dexter*, a dextra parte, *certat subire*, cum prævertere. — 405. *primævæ flore juventæ;* cf. ad I, 61, 376, et Klotz. ad Tyrt. pag. 68 seq. — 406 sqq. Vid. ad v. 395. —

Atlantis senio invalidi, sed justa querentis :
« Quo ruis? aut quinam hic rabidi certaminis est mos?
Et nobis et equis letum commune laboras. »
Dumque ea proclamat, perfracto volvitur axe
Cernuus, ac pariter fusi (miserabile) campo
Discordes sternuntur equi : quatit æquore aperto
Lora suis victor, mediaque Pelorus arena
Surgere nitentem fugiens Atlanta reliquit.
Nec longum Cyrni defessos prendere currus.
Hunc quoque, cunctantem et sero moderamina equorum
Discentem, rapido prætervolat incitus axe :
Inpellit currum clamor vocesque faventum.
Jamque etiam dorso atque humeris trepidantis Hiberi
Ora superposuit sonipes, flatusque vapore
Terga premi, et spumis auriga calescere sentit.
Incubuit campo Durius, misitque citatos
Verbere quadrupedes, nec frustra : æquare videtur,
Aut etiam æquavit juga præcedentia dexter.
Adtonitus tum spe tanta, « Genitore, Pelore,
Te Zephyro eductum nunc nunc ostendere tempus.

408. *justa*, jure. — 409. *certaminis mos*; cf. Bentl. ad Hor. Od. I, x, 4.

410. *laboras*, paras, moliris, ut inf. vers. 508; Drak. exponit : Circensi labore (ut de ludis v. 328, 494), agitatione currus tui nobis mortem paras, nos in periculum mortis adducis.

414. *victor* Durius *quatit lora suis* equis, incitat eos acrius, laxatis frenis, ut dum Atlas dejectus in arena serpat, campum apertum petant; Ern. Cf. v. 439. — *Pelorus*, equus Durii (cf. v. 366), non Iberi, quod putabat Barth. Adv. X, 7. — 416. *Nec longum*, non ita multo post. — *prendere*, prendit, adsequitur (ut v. 373). Durius, vel Pelorus Cyrnum. — 417 seq. *Discentem moderamina equorum*, moderatiore cursu, non, ut antea (v. 333 sq.), nimio impetu, vehentem, *sero*, fessis jam equis, de quo v. sup. v. 381 sq., 391 sq.

419. Conf. ad v. 397. — 420 sq. Imitat Hom. Iliad. Ψ, 380 seq., et 765; Drak. contulit Virg. Ge. III, 111; Nonn. Dionys. XXXVII, 628 sq.; Stat. Theb. VI, 603 sq.; Ovid. Met. V, 616 sq.

423. *Incubuit campo*, ut IV, 666, ubi v. not. — 424 sq. *æquare videtur, Aut etiam æquavit*, eleganter, judice Drak. ut ap. Stat. Theb. V, 599 sq., et Senec. Phœn. v. 427, ubi plurima exempla congessit Gronov. — 426 seq. Verba Durii, quibus Pelorum, equum

Discant, qui pecudum ducunt ab origine nomen,
Quantum divini præcellat seminis ortus.
Victor dona dabis, statuesque altaria patri. »
Et, ni successu nimio lætoque pavore
Proditus elapso foret inter verba flagello,
Forsan sacrasset Zephyro, quas voverat, aras.
Tum vero infelix, veluti delapsa corona
Victoris capiti foret, in se versus ab ira,
Auratam medio discindit pectore vestem,
Ac lacrimæ simul et questus ad sidera fusi:
Nec jam subducto parebat verbere currus.
Pro stimulis dorso quatiuntur inania lora.
Interea metis, certus jam laudis, agebat
Sese Panchates, et præmia prima petebat
Arduus; effusas lenis per colla, per armos
Ventilat aura jubas: tum, mollia crura superbi
Adtollens gressus, magno clamore triumphat.

429. *præcellat* Col. et Put. *præcellet* Oxon. Vulg. *præcellit.* — 431. *favore* emend. Gron. Obss. II, 14. At vid. not. — 436. *perscindit* R. 1, Parm. Mediol. unde *præscindit* conj. N. Heins. — 440. *metæ* corrig. Lefeb. vocem poeticam substituens vulgari; cf. v. 518.

suum, incitat. *Genitore Zephyro eductum*; cf. sup. v. 364 sq.

428. *ducunt nomen*; v. Heins. ad Ovid. Fast. III, 387. — *pecudum ab origine* vulgari.

431. Imitat. Hom. Iliad. Ψ, 382 sq. sed sine deorum ministerio. — *læto pavore*, acuta antithesis, cujus vim ut adsequamur, cogitemus necesse est Durium mixta metu eventus lætitia adfectum et consternatum, gaudium inter cordis pulsus sensisse, ut fit in spe propinquæ, at nondum præsentis victoriæ; Ern. Durius præ gaudio nimio successu consternatus et confusus; N. Heins. Cf. v. 479, 514 inpr. supra ad III, 215, et Heyne ad Virg. Ge. III, 105 seq., et Æn. V, 575. — 432. *Proditus*, destitutus ope *flagelli*, quod ipsi, *inter verba*, hæc cum ardore dicenti *elapsum* erat, manu exciderat. Cf. sup. ad II, 247.

438. *subducto verbere*, amisso flagello: unde mox *inania lora* dicuntur, quatenus sine flagello sola non subficiebant equis moderandis; Ern. — 439. *stimulis*, flagello, quo equi incitantur, ut *ἄνευ κέντροιο θέοντες* ap Hom. Iliad. Ψ, 387. Cf. sup. ad I; 113. — 440 *metis*, ad metam. — 442 sqq. *Arduus*, superbus quasi et elatus victoria. — *effusas... jubas*; cf. v. 363. *Χαῖται δ' ἐῤῥώοντο μετὰ πνοιῇς ἀνέμοιο*, Iliad. Ψ, 367. — *mollia crura superbi Adtollens gressus*, ut ap. Virg. Ge. III,

Par donum solido argento cælata bipennis
Omnibus, at vario distantia cetera honore.
Primus equum volucrem, Massyli munera regis
Haud spernenda, tulit: tulit huic virtute secundus
E Tyria, quæ multa jacet, duo pocula, præda,
Aurifero perfusa Tago: villosa leonis
Terga feri, et cristis horrens Sidonia cassis
Tertius inde honor: et postremo munere Atlanta,
Quamvis perfracto senior subsederat axe,
Adcitum donat ductor, miseratus et ævum
Et sortem casus: famulus florente juventa

446. *at*, non *ac*, Colon. et Rom. 1, ad marg. — 448. *hinc* pro *huic* Oxon. Put. R. 1, Med. et Marsi edd. Alterum *tulit* omittitur in R. 1, et Med. — 452. *est* pro *et* Put. *est: et* Mars. et Mart. Herbip. *at* vel *ast* recte, puto, corrig. N. Heins. qui tamen non damnabat conject. Dausq. *Tertius inde honor est: postremo*, quæ firmatur c. Put. et recepta est a Lefeb. Deinde *Atlanta* edidi ex emend. N. Heins. post Lefeb. et Ern. *Atlantem* etiam conj. Cort. vel Livin. Vulgo *Atlantis*. — 454. *Accitum* scripti et R. 2. Vulgo *Attritum*. — 455. *sortem cassam* conj.

76, ubi v. Heyne, qui tamen non ad superbiam refert, quo certe h. l. spectat.

445 sq. Sic et Æneas non victoribus solum, sed etiam omnibus, qui cursu certarent, proponit præmium duo jacula et *argento cælatam bipennem*, deinde victoribus alia propria, ap. Virg. Æneid. V, 305 sqq.; Drak. — *argento cælatam bipennem;* confer. Heyne ad Virg. l. c.

447. Recte illi, qui curuli certamine vicerit, equum proponi præmium, monet Drak. ut ap. Hom. Iliad. ψ, 265 sq.; Virg. Æneid. V, 310; Stat. Theb. VI, 644. — *munera Massyli regis;* cf. ad V, 321. — *Massyli regis*, Syphacis. Vid. sup. v. 170 seq. — 448. *virtute secundus*, ut ap. Virg. Æn. V, 258.

449 sq. *duo pocula*, ut ap. Hom. Iliad. χ, 656, 741; Virgil. Æn. V, 535 sq.; Stat. Theb. VI, 531 seq. — *Aurifero pocula perfusa Tago*, ut sup. II, 404. — 451. *Sidonia cassis*, ut *Argolica galea*, ap. Virg. Æn. V, 314.

452. *honor*, donum, quod honori est ei, cui datur, ut ap. Virg. Æn. V, 249, 308; cf. ad IX, 199.

453. *perfracto axe;* conf. v. 411 seq. — *subsederat*, substiterat in cursu. — 454. *Adcitum*, quia miser homo, pudore captus, non sponte adcedebat. — *miseratus casum*, ut ap. Virg. Æn. V, 350, et et Hom. Iliad. ψ, 534. — 455. Atlanti etiam, quamvis victo, donum datur, et quidem *famulus*, ut serva ap. alios poetas: cur autem ap. Nostrum servus, non liquet. Cf. v. 552 seq., 571; Hom. Iliad. ψ, 534 seq.; 656, 704 sq.; Virg. Æn. V, 282 seq.; Stat. Theb. VI, 548 seq. Serva etiam præmium victoris inf.

Huic datur, adjuncto gentilis honore galeri.
His actis ductor læta ad certamina plantæ
Invitat, positisque adcendit pectora donis :
« Hanc primus galeam (hac acies terrebat Hiberas
Hasdrubal); hunc ensem, cui proxima gloria cursus,
Adcipiet; cæso pater hunc detraxit Hyempsæ.
Tertius extremam tauro solabere palmam.
Cetera contenti discedent turba duobus
Quisque ferox jaculis, quæ dat gentile metallum. »
Fulgentes pueri Tartessos et Hesperos ora
Ostendere simul vulgi clamore secundo.
Hos Tyriæ misere domo patria incluta Gades.
Mox subit, adspersus prima lanugine malas,
Bæticus : hoc dederat puero cognomen ab amne
Corduba; et haud parvo certamina læta fovebat.

N. Heins. et 457, *lectæ* pro *læta*. — 460. *cursus* Col. et Put. *currus* Oxon. Vulgo *cursu*. — 463. *discedens* Col. — 468. Hic versus, qui ab edd. tantum non omnibus abest : legitur in quatuor scriptis et Rom. 2. Sed *Nox* in Put. et *Hos* in Tell. Deinde *adspersus* in solo Putean. *adspersas* in Rom. 2. *adsperus* in Tell. *Asperus* in Colon. et Oxon. — 469. *patrio c. ab amne* corrig. N. Heins. coll. vers. 526. — 470. Ita Col. *parto certamine* Oxon. Vulgo *parco certamine*, prob. Barth. Adv

v. 568, et ap. Hom. Iliad. Ψ, 262 sq. — 456. *gentilis galeri*; cf. I, 404.

457... 526. Conf. Hom. Iliad. Ψ, 740 seq., et Virg. Æn. V, 286 sqq. Silius tamen hanc rem, a summis jam poetis tractatam, maxime nec sine arte ac ingenio variavit. — *plantæ*, ut v. 297. — 458. *positis donis*, ut ἄλλα τίθει ταχυτῆτος ἄεθλα, Iliad. Ψ, 740, et πυγμαχίης θῆκεν ἄεθλα, v. 653; cf. Virg. Æneid. V, 292, et sup. ad IV, 267. — *galea* Hasdrubalis, et *ensis* Hyempsæ spolium. Cf. II, Ψ, 560, 808, et sup. ad V, 321 sq.

460. Cf. Iliad. Ψ, 807. — 461. *pater* meus, Scipio. — 462. *tauro*, ut inf. 550, et Iliad. Ψ, 750. — *solabere tauro palmam*, doctius quam *solatia victo*, ap. Virg. Æneid. V, 367. — *palmam*, de eo, qui tertio loco vincit. Cf. ad v. 503. — 463 sq. *Cetera contenti discedent turba*, etc. Cf. ad V, 495, et Cort. ad Sallust. B. C. c. 43. — *duobus jaculis*, ut ap. Virg. Æn. V, 306. — *gentile metallum*, metalla Hispaniæ. Cf. v. 526.

465. Nomina eorum, qui certant, desumta ab Hispaniæ oppidis, fluviis, et tractibus. Cf. ad I, 306, in Var. Lect. — *Fulgentes*, conspicui facie et flore ætatis, vel, ut v. 471. — *fulgore nivali corporis*. — 466. Cf. Virgil. Æn. V, 337 sq. — 467. *Tyriæ Gades*; v. ad III, 4, et 396... 399. — 468. Cf. VII, 691, ibique not. — 469. *ab amne* Bæti.

470. *Corduba*; vid. III. 401. —

Inde, comam rutilus, sed cum fulgore nivali
Corporis, inplevit caveam clamoribus omnem
Eurytus : excelso nutritum colle crearat
Sætabis, atque aderant trepidi pietate parentes.
Tum Lamus, et Sicoris, proles bellacis Ilerdæ,
Et Theron potator aquæ, sub nomine Lethes
Quæ fluit, inmemori perstringens gurgite ripas.
  Qui postquam adrecti plantis et pectora proni,
Pulsantesque æstu laudum exsultantia corda,
Adcepere tuba spatium, exsiluere per auras
Ocius effusis nervo exturbante sagittis.
Diversa et studia et clamor, pendentque faventes

X, 7, ut sensus sit : non erat parca in exornando puero, ut certamine contendere cum ceteris Corduba videretur. *haud parce certamina l. f.* conj. Modius Novant. Lect. Ep. LV. Non male! — 473. *Eurythus* et *Euritus* al. — 474. *Sætabis* pro vulg. *Setabis* scripsit Drak. vid. ad III, 373. — 478. *pectora*, non *corpora* Put. R. 2, Med.

haud parvo, ut *Stat mihi non parvo virtus mea* Mod. Magni pretii æstimabat ex his certaminibus palmam repotare; Ern. Corduba haud parvo sumtu hujus pueri certamina sustentavit, ut cum aliis civitatibus præstantia et sumtu sui athletæ certaret; Cell. Cf. V. L.

472. Cf. Virg. Æn. V, 340 seq.; lib. VIII, v. 636. — *cavea* locus, ubi spectatores ludorum sedent, propr. scenicorum, sed h. l. circensium, ut ap. Virg. ll. cc.

474. *Sætabis* in *colle* sita Cf. III, 373. — *trepidi pietate*, inter spem et metum suspensi, de filiorum fortuna et victoria; Ern. — 475. *Sicoris* nomen ductum a fluvio, ad quem sita *bellax Ilerda*. Vid. ad III, 359. — 476. *Theron potator aquæ*, etc., h. e. adcola Lethes. Cf. ad VIII, 367 et 564. — *Lethes* fl. cujus *gurges inmemor* est, h. e. cujus aqua potata inmemores rerum olim gestarum facit, earum oblivionem gignit. Vid. ad I, 236, et XIII, 555. Sic et *inmemor Lethe* ap. Senec. Herc. OEt. v. 936, et Stat. Silv. V, II, 96. — 477. *perstringens ripas*, v. ad IV, 550.

478. *adrecti plantis*, ut ἐπ' ἀκροτάτοισιν ἀερθεὶς ποδέσσι, ap. Apoll. II, 90, more et currentium et pugilum. Cf. Heyne ad Virg. Æn. V, 426, et Burm. et Val. Fl. IV, 267. Sic et *pendent faventes unguibus* mox vers. 482, ubi recte Ernesti : « Cogita spectatores, dum suis adclamant, summis pedibus adrectos, et veluti suspensos, ut fit in tali contentione favoris et in turba multorum. » Cf. ad XV, 614.

479. Cf. Virg. Ge. III, 105 seq. ibique Heyne. Vid. et supra ad v. 431. — 480. *Adcepere tuba spatium*, h. e. potestatem signumque currendi. — 482. *studia* voc. propr. de favore spectantium, ut ap. Virg.

Unguibus; atque suos, ut cuique est gratia, anheli
Nomine quemque cient: grex inclutus æquore fertur,
Nullaque tramissa vestigia signat arena.
Omnes primævi, flaventiaque ora decori,
Omnes ire leves, atque omnes vincere digni.
Extulit, incumbens medio jam limite, gressum
Eurytus, et primus brevibus, sed primus, abibat
Præcedens spatiis. Instat non segnius acer
Hesperos, ac prima stringit vestigia planta
Progressæ calcis: satis est huic esse priori;
Huic sperare sat est, fieri se posse priorem.
Acrius hoc tendunt gressus, animique vigore
Corpora agunt; auget pueris labor ipse decorem.
Ecce, levi nisu postremoque agmine currens,
Postquam sat visus sibi concepisse vigoris,
Celsus inexhaustas effundit turbine vires
Non exspectato, subitusque erumpit, et auras
Prævehitur Theron: credas Cyllenida plantam
Æthereo nexis cursu talaribus ire.

483. *Vocibus* pro *Unguibus* conj. N. Heins. et *Auribus* Cort. Deinde *laudi* pro *anheli* in Putean. unde *blandi* suspicabatur N. Heins. — 484. *grex incitus* eidem legendum videbatur. Non male; conf. tamen vers. 464, 486, 487. — 489. *Euritus* Col. Vulgo *Eurythus*, ut v. 473. — 492. *Prægressæ*, et mox *isse* pro *esse* conj. N. Heins. — 496. *levi cursu* perperam opinabatur Dausq. in cujus ed. etiam operarum errore *leni* legitur. Mox *currens* Col. Put. et R. 2. *currus* Ox. Vulgo *cursum*. — 497. *visus* Col. et Put. *visu* Ox. Vulg. *visum*. — 499. *et auras* Col. ut et conj. Dausq. ac Barth. Vulgo *erumpit ad auras*, *Prævehitur T.* — 500. *Thero* Oxon. vid. ad II, 149. Mox *Cyllenida plantam* scripti, Basil. Wolfii, et Mars. in comment. *Cyllenia planta* R. 1, et Med. *Cyllenida planta* edd. Marsi in contextu errore operarum, et hinc aliæ. *Cyllenide planta* corrig. Barth. Adv. X, v. Heyne. — 492. Cf. ad VII, 226.

Æn. V, 148, 228, 450. — 485. Cf. ad III, 309, et IV, 147. — 486. *flaventia ora*, ut ap. Virg. Æn. X, 324; cf. ad I, 438. — 488. *incumbens;* v. ad v. 423. — *limite*, ut v. 337. — 489 seq. Conf. sup. v. 346 sq., et Virg. Æn. V, 320 sq. *prima stringit vestigia planta Progressæ calcis*, ut *calcem terit jam calce Diores*, ap. Virg. Æn. V, 324, ubi v. Heyne. — 492. Cf. ad VII, 226.

495. Conf. XIV, 509, et Ovid. Met. X, 590. — 496 seq. Theron prudenter initio cursus non omnes profundit vires. Cf. ad v. 338 seq.

498. *turbine*, inpetu, ut passim.

500 sq. Cf. Virg. Æn. I, 300 sq., et IV, 239 sq. — *plantam Cyllenida*, pedes Mercurii, et hoc pro ipso Mercurio. — *Cyllenida*, Cylleniam,

Jamque hos, jamque illos, populo mirante, relinquit:
Et modo postremus, nunc ordine tertia palma,
Hesperon infestat sua per vestigia pressum.
Nec jam quem sequitur tantum, sed prima coronæ
Spes trepidat tantis venientibus Eurytus alis.
Quartus sorte loci, sed, si tres ordine servent
Inceptos cursus, nequidquam vana laborans,
Tartessos fratrem medio Therone premebat.
Nec patiens ultra tollit sese æquore Theron
Igneus, et plenum prætervolat Hesperon iræ.
Unus erat super, et metæ propioribus ægros
Urebat finis stimulis: quascumque reliquit

8, sed ita sex ablativi concurrunt. — 505. *consequitur* emend. N. Heins. et vers. 506, *tactus* pro *tantis*, vel, quod Drak. adridebat, *tantis eventibus* h. e. successibus *Eurytus ales*. Withof. corrigit *Spes trepidat, tantis contentus Eurytus alis* — 509. *Therona* scripsi perperam. — 513. *Urebat limes*, h. e. unum ex septem ut ap. Ovid. Met. V, 176. — 503. *tertia palma*, tertio ordine currens, tertio loco victor, tertiam palmam, seu victoriam obtinens, ut inf. v. 573, et sup. IV, 390; v. Heyne ad Virg. Æn. V, 339 et 493. Sic et mox v. 506, et Stat. Theb. VI, 327.

505 seq. *spem coronæ primam* dici eum, qui se primum præmium victoriæ consecuturum speraverit, jam monuit Drak. Similiter passim alia abstracta adhibentur. Vid sup. ad I, 479; Barth. ad Stat. l. c. et inpr. Klotz. ad Tyrt. p. 105 sqq. — *Nec jam* is *tantum*, *quem* Theron proxime *sequitur*, scil. Hesperos, *trepidat*, veretur, ne ab eo vincatur, *sed Eurytus* etiam, qui ordine primus erat. — *coronæ*, ut supra v. 299, ubi v. not. — *tantis venientibus alis*, Therone tanto impetu advolante; quod jam monuere Lefeb et Ern.

509. *Tartessos fratrem* Hesperum (cf. v. 465) *premebat*, insequebatur, *medio Therone*, ita ut hic inter Hesperum et Tartessum medius curreret; adeoque hoc ordine se invicem sequerentur: Eurytus, Hesperos, Theron, Tartessus; Ern. — *æquore*, in campo.

510. *sese tollit*, ut v. 394. Conf. ad v. 390. — 511. *Igneus*; vid. ad III, 306.

512 sq. *Unus* Eurytus *supererat* Theroni cursu superandus. — *finis metæ*, meta, quæ cursui finem imponit, vel, ut ap. Ovid. Met. X, 597, *novissima meta*, quoniam ultimum, h. e. septimum spatium decurrebant; Drak. Cf. Virg. Æn. V, 327 seq., et inf. v. 558. — *ægros*, fessos. — *stimulis urebat*, ut *stimulis acuit* I, 113, ubi v. not. — *Urere*, incitare, excitare, ut *incendere*, καίεσθαι et πυρικαίεσθαι. Sic *laudibus avorum viros urere*, dixit Val. Fl. I, 476 et similia alii.

513 seq. Uterque, Eurytus et

Hinc labor, hinc penetrans pavor in præcordia vires,
Dum sperare licet, brevia ad conamina uterque
Advocat: æquantur cursus; pariterque ruebant.
Et forsan gemina meruissent præmia palma,
Pervecti simul ad metas, ni, terga secutus
Theronis, fusam late per lactea colla
Hesperos ingenti tenuisset sævus ab ira,
Traxissetque comam: tardato lætus ovansque
Eurytus evadit juvene, atque ad præmia victor
Emicat, et galeæ fert donum insigne coruscæ.
Cetera promisso donata est munere pubes,
Intonsasque comas viridi redimita corona

spatiis, opinabatur N. Heins. — 516. *æquatur* primus edidit Marsus et deinde alii. — 522. *juvenes* Put. *juvenem* R. 2. Hinc *tardatum juvenem* edidit Lefeb. quod reponendum censuerat Draken. Verbum *evadere* apud Silium quidem plerumque quarto casui jungitur: (vid. Ind.) sed tum effugere *letum*, *hostem*, *vincula*, etc. significat, quod h. l. non satis convenit. Mox *ad præmia* scripti et R. 2. ad *prælia* R. 1, Parm. Med. et Mart. Herbip. ed. *prælia*, omissa præpos., edd. Marsi. *in prælia* Junt. et inde aliæ.

Theron, quidquid superest virium conligunt, quum brevis tantum via ad metam restaret.—*pavor;* v. ad v. 431.

517 sq. Silius et Stat. Theb. VI, 614 sq. pro commento Hom. Iliad. ψ, 773 seq., et Virg. Æn. V, 327 sq. bene substituerunt aliud, quod dignitati carminis epici convenientius est. Drak. hæc notavit: « Barthius ad Stat. l. l. Silium inprudentiæ adcusat, quod læsum per dolum non fecerit restitui, aut saltem, ut ap. Stat., ex integro cum adversario decurrendi copiam adcipere. Sed sequutus in eo Silius Maronem, qui fingit, Nisum sanguine prolapsum sequenti Salio se obposuisse, ut Euryalus primam palmam obtineret. Nec tamen vel Salius restituitur, vel ex integro cum Euryalo decurrit. Æneas autem Salio præmium extra ordinem tribuit, quod duo tantum præmia proposuerat. Theron dolo Hesperi primum præmium amisit, secundum obtinuit. » Poetam quoque in has summi juris angustias non includendum esse, monet Ern.

519. *lactea colla*, ut IV, 154. — 520. *sævus ab ira*, ut XII, 551.

522. *juvene*, Therone, qui *pariter* antea *ruebat* (v. 516), et solus victoriam ei dubiam redditurus videbatur.—*evadit*, ἦλθε φθάμενος, Iliad. ψ, 779, nisi jungere malis *ad præmia evadit et emicat*, h. e. ad metam celeriter *victor*, primus, pervenit. — 523. *Emicat*, etc. Cf. Virg. Æn. V, 337 et sup. II, 238. —*galeæ donum*, cf. sup. v. 459.

524. Conf. sup. v. 460... 464, et expressum a Silio, sed variatum locum Virg. Æn. V, 556 sq, ubi v. Heyne. — 525. *Intonsas comas*, quæ juvenes decent. Cf. ad VII,

Bina tulit patrio quatiens hastilia ferro.
Hinc graviora virum certamina, comminus ensis
Destrictus, bellique feri simulacra cientur.
Nec, quos culpa tulit, quos crimina noxia vitæ,
Sed virtus animusque ferox ad laudis amorem,
Hi crevere pares ferro; spectacula digna
Martigena vulgo, suetique laboris imago.
Hos inter gemini (quid jam non regibus ausum?
Aut quod jam regnis restat scelus?) inpia Circo

528. *Districtus* primus edidit Nicander et post eum alii. Male! conf. XVII, 164, ubi Drakenborch. monet, *destringere* esse nudare re aliqua, *distringere* in partes diversas trahere; conf. quos laudat, Intpp. Horat. Od. III, 1, 17: Gronov. ad Liv. XXVII, 13; Heins. ad Ovid. Fast. II, 99 et 207; Cuperi Obss. IV, 5. — 529. *crimine noxia vita* malebat N. Heins. — 531. *Hi crevere* Colon. et Teller. *His crevere* Oxon. *Hic crevere* Rom. 2, ut et conj. N. Heins. *Hi crevere* Put. *Ii crevere* R. 1, Parm. Med. *Decrevere* edd. Marsi in contextu, non in commentt., et inde aliæ. *Discrevere* perperam corrig. Barth. X, 7, quum in Ox. *Hyscrevere* invenisset. — 533. *quidnam non* Marsi Ven. post. et Paris. *quidam non* Marsi Ven. prior. *Quos inter gemini* (*quidnam non regibus ausum? Aut quodnam regnis*, etc.) maluerit N. Heins. — 534. *regnis* Put. *regnus* Oxon. Vulgo *regni*.

196. — 526. *patrio ferro*, ut *gentile metallum*, sup. v. 464.

527... 536. Certamen gladiatorium Silius reliquis adjecit, tum in gratiam Romanorum, qui eo potissimum delectabantur, tum ad ductum Livii lib. XXVIII, c. 21. « Gladiatorium spectaculum fuit non ex eo genere hominum, ex quo lanistis comparare mos est, servorum, quive venalem sanguinem habent. Voluntaria omnis et gratuita opera pugnantium fuit: nam alii missi ab regulis sunt ad specimen insitæ genti virtutis ostendendum, etc. » — *belli simulacra cientur;* vid. ad VII, 119.

531. *Cernere* et *decernere*, pugnare, ut κρίνειν et διακρίνειν αὖον, πόλεμον, ἀγῶνα. Conf. Intpp. Virg. Æn. XII, 709; Sallust. B. C. 59; Val. Fl. IV, 193; VIII, 319; Quintil. Inst. Or. X, I; Lambin. ad Lucret. IV, 969; Gifan. Ind. Lucret. Gron. ad Liv. VII, 9; Heins. ad Tibull. IV, 1, 103; Harles. ad Nepot. Milt. 4, et Hannib. 10. — *Martigena vulgo*, exercitu, aut Hispanorum vulgo bellicoso; Cell.

533 sq. « Neque obscuri generis homines, sed clari illustresque, Corbis et Orsua patrueles fratres, de principatu civitatis, quam Ibem vocabant, ambigentes, ferro se certaturos professi sunt... et insigne spectaculum exercitui præbuere documentumque, quantum cupiditas imperii malum inter mortales esset. Major usu armorum et astu facile stolidas vires minoris superavit; » Liv. XXVIII, 21. Cf. et Valer. Max. IX, 11, ext. 1. Ab his Silius in eo dissentit, quod illos *fratres geminos*, non *patrueles*, et alterum altero natu minorem, vocet, quodque historici illi ma-

Innumero fratres, cavea damnante furorem,
Pro sceptro armatis inierunt prælia dextris.
Is genti mos dirus erat; patriumque petebant
Orbati solium lucis discrimine fratres.
Concurrere animis, quantis confligere par est,
Quos regni furor exagitat; multoque cruore
Exsatiata simul portantes corda sub umbras
Obcubuere : pari nisu per pectora adactus
Intima descendit mucro; superaddita sævis
Ultima vulneribus verba; et, convicia volvens,
Dirus in invitas effugit spiritus auras.
Nec manes pacem passi; nam corpora junctus
Una quum raperet flamma rogus, inpius ignis
Dissiluit, cineresque simul jacuisse negarunt.
Cetera distincto donata est munere turba,
Ut virtus et dextra fuit : duxere juvencos,
Inpressis dociles terram proscindere aratris :
Duxere adsuetos lustra exagitare ferarum
Venatu juvenes, quos dat Maurusia præda.

540. *multumque* emend. N. Heins. — 541. *sub umbris* priscæ edd. cf. ad XI, 257. — 546. *juncta* edidit Wolf. in Basil. et deinde alii.

jorem natu victorem evasisse dicant, poeta utrumque eo certamine obcubuisse fingat, ut eorum discordiam per omnia illi Thebanorum fratrum (v. mox ad v. 546 sq.) comparare posset; Drak. Cf. Barth. ad Stat. Theb. XI, 500. — *gemini fratres;* cf. ad IV, 355.

535. Nullum scelus est tam inmane, quod regnandi gratia non admittatur; Barth. Adv. X, 7. — *cavea*, ut sup. v. 472. — *lucis discrimine*, cum vitæ periculo. — 542. *nisu*, inpetu, vi; hoc vocab. spectat ad eum qui mucronem adigit. Ed.

546 sqq. Silium ad Polynicis et Eteoclis fratrum, de regno Thebano contendentium, discordiam respicere, quam animæ eorum etiam in morte servasse dicuntur, jam monuere Dausq. Drak. et Lef. Cf. Ovid. Trist. V, v, 33 sq., et Ibis v. 35 seq.; Stat. Theb. XII, 429... 457; Lucan. I, 551 seq.; Hygin. fab. 68; Pausan. Bœot. c. 5, pag. 568 (ed. Han. 1613); Eurip. Phœn. et Sophocl. Œd. Col. — *rogus junctus*, conjunctus, idem.

549. *distincto*, diverso. — 550. *juvencos*, ut v. 462. — 551. *Inpressis terram proscindere aratris*, ut ap. Lucret. V, 210. — 552. *lustra exagitare;* v. ad VIII, 565. — 563. *juvenes*, ut *famulus* sup. v. 455, ubi v. not. — *Maurusia præda*, Mauri captivi, venatores. Cf. III, 288.

Nec non argenti, nec non insignia vestis
Captivæ pretia, et sonipes, et crista nitenti
Insurgens cono, spolia exuviæque Libyssæ.
Tum jaculo petiere decus, spectacula Circi
Postrema, et metæ certarunt vincere finem
Burrus avis pollens, quem misit ripa metalli,
Qua Tagus auriferis pallet turbatus arenis,
Et Glagus, insignis ventos anteire lacerto,
Et, cujus numquam fugisse hastilia cervi
Prærapida potuere fuga, venator Aconteus,
Indibilisque, diu lætus bellare Latinis,
Jam socius, volucresque vagas deprendere nube
Adsuetus jaculis, idem et bellator, Ilerdes.
Laus Burri prima, infixit qui spicula metæ :

555. Haetenus Coloniensis liber, qui hinc ad finem usque pro dolor! mutilus est. — 558. *fine* tacite scripsit Lef. — 559. Hic versus, quem præter R. 2, nulla editio ante Drak. adnoscit, legitur in Ox. Put. Tell. R. 2. Ejus loco in ed. Benessæ, Junt. et quæ inde expressæ sunt, post v. 560, exstat hic : *Adcola Burnus avis majorum et stemmate clarus*, qui a Metis et antt. edd. abest, eamque ob causam a Drakenb. ejectus est. Verum ne sic quidem locum integrum esse, nec *ripam metalli* bene dici posse ripam, in qua aurum reperiatur, jam monuit Drak. *Burnus, agris pollens quem m. r. m.* emend. Hœft. Batavus in Peric. crit. ut jungatur : *quem ripa pollens metalli* ex *agris misit*. Sed recte quærit Ernesti, an hæc quoque commodum habeant sensum. Ceterum *Burrus* in Oxon. *Burnus* al. ut *Burni* v. 567, ubi *Burim* in Put. et Parm. Withof. restituto versu, quem Heins. et Drak. ejecerant, legendum putabat, *Burrus avis pollens, quem missis figere telis, Qua Tagus aurif. pall. turb. aren., Laudabant quidvis, majorum et stemmate clarus, Et Glagus*, etc., vel unum versum ex duobus conflandum, *Burrus avis pollens, majorum et stemmate clarus, Qua Tagus*, etc. — 564. *Ludibilisque* Oxon. et Put. *Missilibusque* conj. D. Heins. — 565. *volucrisque vagam nubem*, h. e. volucrum ingentem numerum, legendum censebat N. Heins. — 567. Hic et quatuor sqq. versus de-

557. In hoc quoque jaculandi certamine Silio præivore Homer. Iliad. Ψ, 850 sq., et Virg. Æn. V, 485 sq. Qui quum rem jam ornatissime extulissent, Noster brevior est, et quædam variat. — 558. *vincere*, adsequi, ferire. *metæ finem*, ut v. 512. — 559. *avis pollens*, ut VIII, 383, ubi v. not. — *ripa metalli*, v. Var. Lect. — 560. Cf. I, 155 et 229.

561. *lacerto*, jaculis, quæ lacertis mittebat. — 564 seq. *Indibilis*, Ilergetum regulus (vid. Liv. XXII, 21; XXV, 34), qui diu bellaverat *Latinis*, adversus Romanos (Liv. XXVIII, 24, 31, 33), *jam socius*, nunc amicus eorum. Liv. XXVIII, 34. Idem tamen sæpius ab amicitia Romanorum defecerat. Conf. Liv. XXVI, 49; XXVII, 17; XXIX, 1, 2. *deprendere*, figere, *volucres vagas*, ut apud Manil. V 291. Cf. sup. II, 96; VIII, 524.

Est donum serva, albentes invertere lanas
Murice Gætulo docta. At, quem proxima honorant
Præmia, vicinam metæ qui propulit hastam,
Adcepto lætus puero discessit Ilerdes,
Cui ludus, nullam cursu non tollere damam.
Tertia palma habuit geminos insignis Aconteus
Nec timidos agitare canes latratibus aprum.
Quos postquam clamor plaususque probavit honores,
Germanus ducis atque effulgens Lælius ostro
Nomina magna vocant læti manesque jacentum,
Atque hastas simul effundunt: celebrare juvabat
Sacratos cineres, atque hoc decus addere ludis.
Ipse etiam, mentis testatus gaudia vultu,
Ductor, ut æquavit meritis pia pectora donis,
Et frater thoraca tulit multiplicis auri,
Lælius Asturica rapidos de gente jugales,

sunt in Oxon. Tell. R. 1, Med. et edd. Marsi, qui tamen in comment. eos interpretatus est. Leguntur, quamvis conrupti, in Putean. R. 2, Parm. Ben.; in Junt. vero et, quæ inde expressæ sunt, edd. hoc ordine se excipiunt: *bellator Ilerdes, Cui ludus, nullam... damam. Laus Burri prima*, etc. *His Burim* Put. Vulgo *Laus Burni*; conf. ad v. 559. — 568. *Est donum serva* ex emend. Barth. Adv. X, 7, et N. Heins. (qui etiam *It* et *Fit donum* conj.) edidere Drak. Lefeb. Ern. *Sidonium Syria* Putean. *Et donum serva* Parm. Vulgo *Est Damum serva*. — 569. *Ad quem proxima honore* ex Put. recepit Lefeb. qui τὸ *honore* etiam reperit in Rom. 2, et Parm. *At cui proxima honore P.* conj. N. Heins. — 580. *testatur* præstiterit judice eodem N. Heins. Sed Drak. jam recte cepit hunc verborum nexum: Scipio, gaudia mentis vultu testatus, ut fratrem et Lælium meritis donis adfecit, ipse etiam hastam contorquet.

568 seq. *serva*; conf. sup. ad v. 455. *invertere lanas... docta*; conf. sup. Hom. Iliad. Ψ, 263, 705, et Virg. Æn. V, 284. -- *invertere*, inficere, tingere, *lanas Gætulo murice*, purpura G. de qua vid. supra ad v. 176. — 571. *puero*, cf. ad v. 455. — 572. *Cui ludus* erat, h. e. res facillima, quam quasi *per ludum*, h. e. nullo negotio, perficere poterat. Cf. Heins. ad Claud. Laud. Stil III, 157, et Ernesti Clav. Cic. Junge autem *puero, cui ludus*, etc. -- *tollere*, jaculis occidere, idem atque *tollere e medio*. Ed.

573. *Tertia palma*, ut vers. 503, ubi v. not. *habuit*, adcepit, ut ἶξε, Iliad. Ψ, 833.

575. Duces ipsi, ne alieni a ludorum societate viderentur, hastis ejaculandis omnem solennitatem finiunt, Ern. — 576. *Germanus ducis*, ut sup. v. 58. — 577. Cf. sup. ad v. 310 sq. — 582. Cf. Virg. Æn V, 259, 264, et sup. ad II, 401.

583. Cf. sup. v. 350 seq., et ad

Contorquet magnis victricem viribus hastam
Consurgens, umbrisque dari testatur honorem.
Hasta volans (mirum dictu!) medio incita campo
Substitit ante oculos, et terræ infixa cohæsit.
Tum subitæ frondes, celsoque cacumine rami,
Et latam spargens quercus, dum nascitur, umbram.
Ad majora jubent præsagi tendere vates;
Id monstrare Deos, atque hoc portendere signis.
Quo super augurio, pulsis de litore cunctis
Hesperio Pœnis, ultor patriæque domusque
Ausoniam repetit, fama ducente triumphum.

585. *testatur* Putean. quod recepit Draken. Vulgo *testatus*. — 589. *Est latam* emend. Barth. Adv. X, 7, ne hæreat h. l. sermo, et repentina mutatio innuatur. *Fit, latam spargens, quercus, dum nascitur, umbram* conj. Burmann. ut ordo verborum sit : *dum nascitur, fit quercus*, etc. *En latam spargunt quercus* reposuit Lefeb. fide antiquorum, si credere fas est. Nil forte mutandum. Vid. not. Withof. conjicit, *rami Latam spargentes, quercus dum nascitur, umbram*, vel potius, *Tum subitas frondes, celsoque cacumine ramos Fert latam spargens quercus*, etc. — 591. *prætendere* Oxon. *protendere* Put. Deinde *hoc signi*, vel *signo* corrig. N. Heins. et Burm. — 594. *fama*, vel *palma addicente* conj. N. Heins. qui certe

III, 335 sq. — 585. *Consurgens*; v. ad I, 401, et IV, 610.

586 seq. Silius variavit portentum, quod commentus erat Virg. Æn. V, 522 sq., ubi v. Heyne. Respexit tamen haud dubie ad simile prodigium, quod Romulo obtigisse memorant Ovidius, a Dausq. jam conlatus, Met. XV, 560 seq., et Serv. ad Virgil. Æneid. III, 46. *Quercum* etiam cum delectu positam esse, bene monuit Marsus; ut scil. portenderetur, a Scipione, hostibus ex Italia pulsis ac debellatis, libertatem salutemque patriæ ac civium servatum iri : nam qui vitam civis servaverat occiso hoste, corona donabatur civica, quæ quercea erat. Vid. Gell. V, 6.

588. *subitæ*, subito enatæ sunt, *frondes*, *rami*, *et quercus*, etc. Primum frondes et rami, deinde magna sensim arbor inde excrevit.

590. *Ad majora* conamina ac laudes. — 591. *monstrare*, ut *monere*, IV, 120, ubi v. not.

592 seq. *de litore Hesperio*, ex Hispania Scipio Romam redit. Cf. Liv. XXVIII, 38 seq. — *ultor domus*, parentis ac patrui, in Hispania cæsorum. — 594. *fama* et gloria rerum gestarum Scipioni instar *triumphi*, vel sola triumphus erat, et hujus jacturam consolabatur, quia privatus, non consul, Hispaniam recuperaverat; Lefeb. et Ern. coll. Valer. Max. II, VIII, 5, et Liv. l. l. « Ob has res gestas magis tentata est triumphi spes, quam petita pertinaciter, quia neminem ad eam diem triumphasse, qui sine magistratu res gessisset, constabat. » Withof. malebat *fama donante triumphum*.

Nec Latium curis ardet flagrantius ullis,
Quam juveni Libyam et summos permittere fasces.
Sed frigens animis, nec bello prospera turba
Ancipiti senior temeraria cœpta vetabant,
Magnosque horrebant cauta formidine casus.
Ergo, ubi delato consul sublimis honore
Ad Patres consulta refert, deturque potestas,
Orat, delendæ Carthaginis, altius orsus
Hoc grandæva modo Fabius pater ora resolvit:
« Haud equidem metuisse queam, satiatus et ævi
Et decoris, cui tam superest et gloria et ætas,
Ne credat nos invidiæ certamine consul
Laudibus obtrectare suis: satis incluta nomen
Gestat fama meum, nec egent tam prospera laude
Facta nova; verum et patriæ, dum vita manebit,
Deesse nefas, animumque nefas scelerare silendo.

aliquid mendi latere suspicabatur. At vid. not. — 595. *flagrantibus* ed. Dui rore operarum. — 597. *fugiens animis* Tell. *non par animis* R. 2, ex interj *annis* notavit Cort. ad marg. — 605. *jam* pro *tam* opinabatur N. Heins.

595 sq. Cf. Liv. l. c. — *juveni*, Scipioni. Conf. ad XV, 12. — *Libyam*, Africam provinciam, et *summos fasces*, consulatum.

597 sq. Cf. omnino Liv. XXVIII, 40 pr. — *frigens animis*; v. ad VII, 25. — *turba senior*, apud Liv. l. c. *primores Patrum*. — *non prospera*, non favens, *bello Ancipiti*, in Africa gerendo, committendoque juveni. — 600. *consul* Scipio.

604... 644. Conf. Liv. XXVIII, 40... 42. Ibi in argumentis cumulandis et enunciandis tam copiosa et eleganti eloquentia Fabius utitur, ut nihil in eo genere perfectius et gravius fingi possit: epitome vero Siliana valde tenuis est, et Fabius suadet tantum, ut Italia prius ab hoste defendatur et plane purgetur, quam in Africam bellum transferatur; quod unum cum Livio commune habe nesti. Recte: nec tamen di landum, Silium alia quoque menta etsi strictim adtigis poetæ nihil fere difficilius quam oratoris partes ager nium vero difficilimum, cu oratore in certamen descen

604... 609. Disertius hæc Liv. cap. 40. — *tam*, tant *superest et gloria et ætas*, qu ba languent post illa *satiat* *Et decoris*. — 608 sq. *Gesta nomen*; nam *fama* est alata et fert, quæ nunciat; Ern. sq. Silius expressit verba L XXVIII, 41 pr. Nefas est, cere de periculo, quod ita imminere videtur, et ejus non, quoad vivam, prospic

Bella nova in Libyæ moliris ducere terras?
Hostis enim deest Ausoniæ; nec vincere nobis
Est satis Hannibalem : petitur quæ gloria major
Litore Elissæo? stimuli si laudis agunt nos,
Hanc segetem mete : composuit propioribus ausis
Dignum te Fortuna parem; vult Itala tellus
Ductoris sævi, vult tandem, haurire cruorem.
Quo Martem, aut quo signa trahis? restinguere primum est
Ardentem Italiam : tu fessos obvius hostes
Deseris, ac septem denudas proditor arces.
« An, quum tu Syrtim ac steriles vastabis arenas,
Non dira illa lues notis jam mœnibus urbis
Adsilict? vacuumque Jovem sine pube, sine armis

612. *Ausoniæ*, non *Ausonia*, Ox. et R. 1, ad marg. — 614. Vulgo *Elisæo*, cf. ad I, 81. — 615. *propioribus ausu* legendum putabat Barth. Adv. X, 7. — 619. *avius*, vel *devius* pro *obvius* conj. N. Heins. *Tu fessos*, scilicet Romanos, *obvius hosti*, *deseris* reposuit Lefeb. At vid. not. — 620. *protinus* pro *proditor* edidere Benessa et Nicander, quos alii sequuti sunt. — 622. *notæ* corrig. N. Heins. ut

612 sq. Hæc εἰρωνικῶς et cum sarcasmo dicta. — 614. *Litore Elissæo*, in Africa. Conf. ad I, 81.

615. *Hanc segetem mete*, præclare; Hannibalem prius pelle ex Italia, quæ (ut Cic. pro Mil. 13, verbis utar) larga gloriæ seges ac materia est. — *composuit* tibi *propioribus ausis*, in propinquo, in Italia, Hannibalem, *parem*, *dignum te*, dignum, quocum in certamen descendas. Forma loquendi ex ludo gladiatorio petita, ut ap. Liv. XXVIII, 44, in oratione Scipionis : *habeo, Q. Fabi, parem, quem das, Hannibalem*. Conf. ibi Gronov. et sup. not. ad I, 39, et X, 70. — 618. *restinguere Ardentem Italiam*, incendium, quo quasi aduritur, h. e. propulsare summum periculum, in quo versatur, quamdiu Hannibal ibi bellum gerit. Sic *incendium* passim de maximo periculo, vel exitio. Sic *Racine*, *Andromaque*, act. IV, sc. 5, dixit *Troie ardente*. Ed.

619. *tu fessos* pugnando et pæne debellatos hostes *deseris*, non persequeris, et quidem *obvius* iis, h. e. quum habeas eos in propinquo, in Italia; Ern. — 620. *septem arces*, Romam (ut X, 587), *denudas* custodia ac præsidio, copiis in Africam transductis. Cf. Liv. lib. XXVIII, cap. 42 extr. Hinc *proditor*, desertor es patriæ, cujus salutem tibi creditam destituis, non curas, quam summo periculo objicis, quum eam defendere deberes. Cf. ad II, 247.

622. *dira illa lues*, Hannibal. Cf. ad X, 603, et I, 174. — *notis jam mœnibus urbis*, Romæ, quam olim adcesserat. Cf. XII, 518 sq., 558 sq. — 623. *Jovem*, sedem Jovis, Capitolium, pro ipsa urbe,

Invadet? quanti, ut cedas, Romamque relinquas
Emerito, est? tanto perculsi fulmine belli
Siccine te, ut nuper Capua est adcitus ab alta
Fulvius, æquoreis Libyæ revocabimus oris?
Vince domi, et trinis mœrentem funera lustris
Ausoniam purga bello : tum tende remotos
In Garamantas iter, Nasamoniacosque triumphos
Molire; angustæ prohibent nunc talia cœpta
Res Italæ : pater ille tuus, qui nomina vestræ
Addidit haud segnis genti, quum consul Hiberi
Tenderet ad ripas, revocato milite primus
Descendenti avide superatis Alpibus ultro
Obposuit sese Hannibali : tu consul abire
A victore paras hoste, atque avellere nobis
Scilicet hoc astu Pœnum? si deinde sedebit

multiplex sibilus vitaretur. — 624. *Quanti, ut cedas* Oxon. Put. Gryph. Vulgo *Quanti est, ut cedas*, vel *credas*. *Quanti est, ut eas*, i. e. in Africam abeas, emend. D. Heins. et Dausq. probb. Barth. et Cellar. *Quanti est cedas* rescripsit Lefeb. — 625. *Emerito est; tanto perculsi* Put. quod recepi cum Drak. et Ernest. mutata interpunctione. *Emerito? ast tanto percussi* Oxon. *ast* R. 2, Mars. Asul. *tacito percussi* Rom. 2. *ac tanti perculso* Parm. Vulgo *Emerito? ac tanti perculsi*. Nostra lectio inepta videbatur Lefeb. qui *Emerito? ast tanto percussi* edidit. *Emerito? ah! tanti perculsi* emend. Dausq.

cujus præcipua pars est, ut *Tarpeia saxa*, *rupes*, *scopuli*, *arces*, etc., de quibus v. Ind. — 624. *Romamque* tuendam. Vocem *Emerito* Marsus ad Hannibalem, lento bello jam in Italia consenescentem, alii vero rectius referunt ad eum, qui loquitur, Fabium, senem nunc ideoque bello ineptum. — 625. *perculsi*, ad II, 213, in V. L. — *fulmine belli*, Hannibale. Vid. I, 421.

626. Cf. ad XII, 571. Verba Liv. XXVIII, 41 : « Quid? si victor Hannibal ire ad urbem pergat? tum demum te consulem ex Africa, sicut Q. Fulvium a Capua arcessemus? » — 628. *Vince domi* in Italia Hannibalem. — *trinis lustris*; cf. sup. ad v. 151. — 631 sq. *angustæ res*, ut ap. Horat. Od. II, x, 21, sup. X, 279 et al. *Res adtritæ*, *adcisæ*, *fessæ*. Cf. Liv. XXVIII, 42 extr. — 633 sq. *haud segnis*, h. e. virtute sua. Cf. ad IV, 51 sq.

637. *avellere*; cf. ad XII, 728, et III, 591, in Var. Lect. — 638. *hoc astu*, stratagemate, quod laudat Sulpicius consul ap. Liv. lib. XXXI, cap. 7, et quo Agathocles olim Pœnos ex Sicilia expulit, ut Justin. XXII, 4, et Valer. Max. VII, 4 extr. 1, referunt; Drak. Cf. inf. v. 690 sq., et Liv. XXVIII, 43 extr. — *sedebit*, manebit in Italia.

Inpavidus, nec te in Libyam tuaque arma sequetur,
Capta damnabis consulta inprovida Roma.
Sed fac turbatum convertere signa, tuæque
Classis vela sequi : nempe idem erit Hannibal, idem,
Cujus tu vallum vidisti e mœnibus urbis. »
Hæc Fabius : seniorque manus paria ore fremebant.
Tum contra consul : « Cæsis ductoribus olim
Magnanimis leto gemino, quum tota subisset
Sidonium possessa jugum Tartessia tellus,
Non Fabio, non, quîs eadem est sententia cordi,
Quoquam ad opem verso, fateor, primoribus annis
Excepi nubem belli, solusque ruenti
Objeci cælo caput, atque in me omnia verti.
Tum grandæva manus, puero male credita bella,

640. *hæc* post *capta* primus inseruit Wolf. in ed. Basil. *heu* addendum notavit Cort. Sed libri veteres neutrum adnoscunt. — 644. *fremebat* Put. — 651. *cælo* Ox. quod in contextum recepi cum Lefeb. probb. N. Heins. et Drak. Vulgo *telo*; sed τὸ *cælo* gravius est, et aptius jungitur cum *nube belli*.

642. *idem erit Hannibal*, non minus audax, fortis ac metuendus, quam tum, quum Romam ipsam obsideret. Cf. XII, 558 sq.

644. Drak. notavit imitat. Virg. Æn. I, 559, ubi Heyne jam monuit, *fremitum* ac murmur adsensum commotis hominum animis indicare. — *senior manus*, ut *grandæva manus*, v. 652, et *turba senior* sup. v. 597, ubi v. not. Conf. Liv. XXVIII, 43 pr.

945... 698. Conf. Liv. XXVIII, 43 et 44. Hæc oratio Scipionis Fabium refutantis quum varietate et pondere argumentorum, tum gravitate, acumine, et elegantia verborum Fabianam illam antecellit, quamvis ne sic quidem poeta ubertatem et majestatem Livianæ eloquentiæ, quæ in Scipionis quoque responsione eminet, adsecutus est; Ern. — 645. Conf. sup. XIII, 694 sq. — *ductoribus*, Cn. et P. Scipionibus, *cæsis* in Hispania. — 646. *Magnanimis*, ut sup. I, 29.

647. Cf. XIII, 674. — 648 seq. Conf. XV, 1... 17, et 129 sq.; Liv. XXVI, 18. — *Non Fabio... ad opem verso*, ad opem laboranti patriæ ferendam propenso; quum nemo imperium in Hispaniam adcipere auderet. Hæc non sine sarcasmo dicta. — *primoribus annis*; cf. ad XV, 12. — 650 sq. Ego grave petii et adcepi imperium, quod omnes recusabant, et, periculo omni in me verso, interitum patriæ propulsavi. — *nubem belli*, onus ac molem periculosi belli. Cf. ad I, 311. — *ruenti cælo* δεινῶς de imminente patriæ exitio. Cf. ad I, 251; XVII, 253, 607; Horat. Od. III, III, 7, et Intp. Val. Fl. I, 829.

652. Conf. XV, 135 sq. — *grandæva manus*: vide ad vers. 644.

Atque idem hic vates temeraria cœpta canebat.
Dîs grates laudemque fero, sub numine quorum
Gens Trojana sumus; puer ille, et futilis ætas,
Inbellesque anni, necdum maturus ad arma
Scipio, restituit terras inlæsus Hiberas
Trojugenis: pepulit Pœnos, solisque secutus
Extremas ad Atlanta vias, exegit ab orbe
Hesperio nomen Libyæ, nec rettulit urbi
Signa prius, quam fumantes circa æquora vidit
Romano Phœbum solventem litore currus.

654. *sub numine* (ut apud Virgil. Æneid. lib. IX, vers. 247) ex emend. Dausq. et N. Heinsii substitui cum Drak. Lefeb. et Ern. pro vulg. *sub nomine*, quod non plane displicebat Draken. si *nomen deorum* pro ipsis diis positum sit; conf. not. ad V, 161. — 660. *urbi* ex emend. Dausq. recepi cum Cell. prob. N. Heins. Vulgo *auri*, quod præter Drak. servavit Ernesti, cujus hæc nota est: « Quid si, quod nemo tentavit, ex casu dativo vocem intelligamus, et *signa* de signis tubarum, ut sit *signa auri referre*, receptui canere, ut fit, quum loco movetur agmen. » Sed hæc loquendi formula durior est, quam ut Silio eam obtrudere ausim. *ante* Parm. Ben. et Lefeb. ut sit pleonasmus, qualis Terent. *neque eum ante usquam conspexi prius*. *Afris*, vel *arvis* corrig. Barth. Adv. X, 7. *inde* vel *ultor* N. Heins. (*audi*) Cort. — 661. *citra æquora* conj. Barth. l. c. prob. N. Heins. ut Scipio dicat, tam prope se occidenti soli stetisse victorem, ut citra æquor solventem equos videre potuerit. Hanc conjecturam Cell. firmavit coll. Curt. IV, XIV,

653. *idem hic vates*, Fabius, qui olim non minora patriæ pericula ac mala ominabatur, quum in Hispaniam proficiscerer, quam nunc, si in Africam transferatur bellum.

655 sqq. Ego, qui vobis puer ad tale bellum gerendum ineptus videbar, Hispaniam expugnavi expulsis Pœnis. Pluribus orationis luminibus coloribusque adumbrat ea, quæ breviter et acerbe v. 648 sq. dixerat. — *puer ille... Scipio*; cf. XV, 12, 16, 17. — *Scipio*, ego. — *inlæsus*, nullo vulnere, vel potius nulla clade accepta, quo meritum ejus augetur et ars bellica commendatur. Ed.

658 sqq. *Trojugenæ*, ut *gens Trojana*, Romani. — *solis Extremas vias*; cf ad XIV, 147, et XV, 809. — *ad Atlanta*; cf. I, 198 seq. — *ab orbe Hesperio*, ut sup. vers. 289. — *nomen Libyæ*, quid ibi Pœnorum fuit. Cf. ad V, 161. — *retulit urbi signa*, Romam rediit. Cf. Var. Lect. Si legas *auri*, sensus erit: *nec retulit* Romam *prius auri signa*, aurum signatum, prædam in Hispania factam; Lenz. coll. Livio, XXVIII, 38: « Scipio urbem est ingressus, argentique præ se in ærarium tulit quatuordecim millia pondo trecenta quadraginta duo, et signati argenti magnum numerum. »

662. *Romano litore*, h. e. litore Hispaniæ, quam ego sub Rom. potestatem redegi. — *Phœbum solventem currus vidi*, h. e. occidentalem Hispaniæ partem expugnavi.

Adscivit reges idem : nunc ultimus actis
Restat Carthago nostris labor : hoc sator ævi
Jupiter æterni monet. Hannibali ecce senectus
Intremit, aut ægros simulat mentita timores,
Ne finem longis tandem peperisse ruinis
Sit noster titulus. Certe jam dextera nobis
Experta, et robur florentibus auximus annis.
« Ne vero fabricate moras; sed currere sortem
Hanc sinite ad veterum delenda opprobria cladum
Quam mihi servavere Dei. Sat gloria cauto
Non vinci pulchra est Fabio, peperitque sedendo
Omnia Cunctator nobis : nec Mago, nec Hannon,

24, *per fulgorem solis, intra fines regni mei orientis.* — 665. *Hannibali* Ox. Put. R. 1, Parm. Med. Vulgo *Hannibalem*; conf. II, 53, et VIII, 60, quæ loca huic lectioni favent. — 669. *Exserta* conj. N. Heins. ut Scipio innuat, se ad pugnam jam paratum esse, quum nonnullis, prælium inituris, brachium exserere moris fuerit. At vid. not. — 674. *Hannon*, non *Hanno*, Put. conf. ad II, 277, et VIII,

Cf. ad III, 399, et VI, 1. — 663. *Adscivit*, amicos Romanis ac socios fecit, *reges*, Syphacem, Masinissam, Indibilem, Mandonium aliosque Hispaniæ reges, *idem* Scipio, ego. — 664. *sator ævi*, ut IX, 306. — 665. *monet* prodigio, de quo v. sup. v. 586 sq. — *senectus*, Fabius et *senior*, vel *grandæva manus*, sup. v. 644, et 652. Lefeb. retulit ad ipsum Hannibalem senescentem (cf. v. 688) et formidantem Romanos, qui simulaverit timores suos, quos tamen noverint Romani. — 667. *ruinis*, cladibus. — 668. seq. *titulus*, gloria. Non est, quod timeat senior Patrum turba, ne hæc in Africam militia infeliciter succedat, quum jam bello Hispanico, quid valerem, experti sint : quin contra majora nunc de me animo præcipi possunt, quod jam ævi maturior vires etiam majores adeptus sim, et virtus bellica aucta sit : Drak.

670 sq. « Hic modo nihil moræ sit : .... et id est viri et ducis, non deesse fortunæ præbenti se, et oblata casu flectere ad consilium ; » Liv. XXVIII, 44. — *currere sortem Hanc sinite*, patiamini, ut hac opportunitate Pœnos ulciscendi oblata et mihi destinata sine mora utar; Ern. Conf. ad IV, 731 ; VII, 307, et XII, 45. Huic nobili Scipionis fiduciæ non absimilis est Achillis ardor apud nostratem *Racine*, *Iphigénie*, act. I, sc. 2 :

Ah! ne nous formons point ces indignes obstacles, etc.
Et laissant faire au sort, etc.

Ibi quoque verba, *quam mihi servavere Dei*, his repræsentantur :

.... *On sait qu'à votre tête*
Les dieux ont d'Ilion attaché la conquête. Ed.

673. *sedendo*, v. ad III, 142, et X, 597. Nota sunt verba Ennii : *Cunctator nobis restituit rem.*

Nec Gisgone satus, nec Hamilcare terga dedissent,
Si segnes clauso traheremus prælia vallo.
Sidoniusne puer, vix pubescente juventa,
Laurentes potuit populos et Troia adire
Mœnia, flaventemque sacro cum gurgite Thybrim?
Et potuit Latium longo depascere bello?
Nos Libyæ terris tramittere signa pigebit?
Et Tyrias agitare domos? Secura pericli
Litora lata patent, et opima pace quieta
Stat tellus; timeat tandem Carthago, timeri
Adsueta, et nobis, quamvis Œnotria nondum
Hannibale arva vacent, superesse intelligat arma.

22. — 675. *dedisset* Put. — 676. *Si segnes* Tell. R. 2. Mars. et inde Drakenb. *Si segne* Oxon. et Put. *Segnia*, *si* R. 1, Parm. Med. et Mart. Herbip. prob. N. Heins. Sed bene Drakenb. « Scipio, ait, non victorias suas extenuare voluit, Magonem, Hannonem, etc. segnitiæ adcusando; sed ejus se culpæ adfinem futurum fuisse ait, si, ut olim Fabius, cunctando bellum traheret. » — 679. Vulgo *Tibrim*. Sed vid. ad VIII, 367. — 680. *depascere* ex emend. Barth. Adv. X, 7, et N. Heins. reposui cum Drak. et Ern. pro vulg. *deposcere*, quod Lefeb. defendit coll. III, 202. Sed hunc locum plane dissimilem, et fortius quoque verbum Scipionis indignationi consentaneum esse, jam recte monuit Ern. — 682. *aditare* perperam conj. Dausq.

675. Hasdrubales intell. filios Gisgonis, et Hamilcaris. Omnes autem duces illi, Pœnorum a Scipione in Hispania victi. De *Magone* et *Hannone*, v. sup. v. 26 sqq. de *Hasdrubalibus*, XV, 399 sq. et sup. v. 78 sq. — 677... 682. Argumentum a pari: si *puer Sidonius*, h. e. Hannibal, et quidem puer aut juvenis, potuit Italiæ bellum inferre, cur ætas mihi Scipioni in Africam transituro obstabit? Cell.

678 seq. Italia et Roma variis verborum ambagibus designantur. — *Laurentes potuit*; v. I, 110. — *Troïa Mœnia*, Romam, quam olim *adiit* Hannibal. Cf. XII, 518 seq., 558 sq. — *flaventem*; cf. ad I, 607. — *sacro gurgite*; vid. ad XIII, 215. — *gurgite*, h. e. aqua Tiberis: nisi malis ad Almonem cum Cell. referre, de quo v. ad VIII, 363.

682. *agitare*, vexare sc. bello. Cf. ad I, 146, et III, 700. — 685 seq. *Œnotria arva*; v. ad I, 2, et VIII, 46. Cum hoc loco compara verba Mithridatis bellum Romæ inferre cogitantis apud *Racine*, *Mithridate*, Act. III, sc. I:

Marchons, et dans son sein rejetons cette guerre
Que sa fureur envoie aux deux bouts de la terre.
Attaquons dans leurs murs ces conquérants si fiers,
Qu'ils tremblent à leur tour pour leurs propres foyers.

Confer totam Pontici regis orationem, eadem, quæ nunc Scipio, meditantis. Ed.

686 sq. Refutantur verba Fabii, v. 612 seq., 621 seq., 636 seq.

« Illum ego, quem vosmet cauti consultaque vestra
In Latio fecere senem, cui tertia large
Fundenti nostrum ducuntur lustra cruorem,
Illum ego ad incensas trepidantem et sera paventem
Avertam patriæ sedes : an Roma videbit
Turpia Agenoreæ muris vestigia dextræ?
Carthago inmunis nostros secura labores
Audiet interea, et portis bellabit apertis?
Tum vero pulset nostras iterum inprobus hostis
Ariete Sidonio turres, si templa suorum
Non ante audierit Rutulis crepitantia flammis. »

690. *sera*, non *sæva*, Oxon. et Putean. Sed præstiterit, opinor, *sera caventem*, hoc est sero caventem, propulsare conantem incendium Carthaginis; ut *sera comantem* ap. Virg. Ge. IV, 122, et similia passim obvia. — 691. *Avertam* R. 1, Med. et Basil. Wolfii. probb. N. Heins. Draken. Lefeb. et Ern. Vulgo *Advertam*, quod cum Drak. retinuit Ernesti tamquam non absurdum, quoniam Hannibal, si adversus sit ad patrias sedes, hoc ipso ex Italia aversus sit. — 694. *Audeat* Marc. et Aul. *Audiat* R. 2, quod recepit Lefeb. qui propterea etiam *bellarit*, tamquam elegantius, scripsit. Sed præcessit *videbit*, cui *audiet* et *bellabit* obponuntur.

nobis superesse arma, h. e. milites, in Africam trajiciendos, præter eos, qui Hannibali in Italia se objiciant. — 688 seq. *fecere senem*, invidiosius et gravius quam, vos per cunctationem vestram per tot annos detinuistis; Ern. Sarcasmus præcipue ad Fabium cunctatorem spectat. — *tertia lustra*, confer ad vers. 151, et ad Livium, lib. XXVIII, cap. 41. — 690. *sera*, sero. Consternatum sero adventu, quum viderit Carthaginem a me præoccupatam et obpressam; Ern. Cf. Var. Lect. — 691. *Avertam* ex Italia *ad patriam*, ut ap. Frontin. Strat. I, 5 ex., 16 et 27 : *avocare;* Drak. Cf. sup. ad v. 637 seq.

692. Cf. supra lib. XII, c. 565. — *Agenoreæ*, Pœnorum (vid. ad I, 15), h. e. Hannibalis, qui Romam obsedit. Conf. XII, 538 seq., 558 seq. — *inmunis* et *secura;* cf. Virg. Æn. XII, 559. — 694, *portis bellabit apertis*, bella geret externa, nec unquam suas portas videbit clausas et obpugnatas; Lenz. — Portæ enim aperiuntur, quum hostis procul abest; clauduntur vero periculo imminente : similiter Regulus indignans exclamat : « vidi......... portas non clausas, et arva Marte coli populata nostro; » apud Horat. Od. III, v, 23. Ed.

695 sq. *pulset*, conf. supra XII, 585. — Scipio refutans, quæ Fabius, v. 639 seq. objecerat; immo vero, inquit, tum demum Hannibal consilium capiet Romam invadendi, quum tutam ab hostibus Carthaginem sciet; Ern. — *iterum pulset*, obpugnet per me licet Romam, *si non ante audierit templa*, etc. h. est, ante quam Romam ite-

Talibus adcensi Patres, fatoque vocante,
Consulis adnuerunt dictis, faustumque precati
Ut foret Ausoniæ, tramittere bella dederunt.

698. *incensi* ed. Dausq. — 699. *annuerunt* R. 1, Parm. Med. *annuerent* Oxon. Vulgo *annuerant*, *annuerunt* non repugnat metri legibus; conf. ad V, 264, in Var. Lect. At sequitur *dederunt*. — 700. Vulgo *transmittere*; conf. ad IV, 487.

tum obpugnet, incendio Carthaginem delebo; quo audito ab illo consilio abstinebit.

698. Minus æquis potius animis auditum esse Scipionem, memorat Liv. XXVIII, 45, quo loca et alia leguntur, quæ poeta silentio præteriit.—700. « Postero die decreta a senatu Scipioni Sicilia, permissumque, ut in Africam, si id e republica esse censeret, trajiceret; » Liv. l. l. *dederunt*, concesserunt, ut V, 40, 410 et al. Sic et *δίδομι* passim. Vid. Abresch. Dilucidd. Thucyd. pag. 837, et Schleusneri Lexic. N. T.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

Quum inventum esset carmen in libris Sibyllinis inspectis, *hostem pelli Italia vincique posse, si mater Idæa a Pessinunte Romam transportata esset;* quumque oraculum Delphicum dedisset responsum, Deam hospitio excipiendam esse ab eo, qui vir optimus Romæ esset: missa in Phrygiam nave advehitur Cybele, et Scipio Nasica, quem Patres judicaverant in tota civitate virum bonorum optimum esse, Ostiam ire jussus obviam Deæ, eam adcipit de nave, quæ deinde inter cymbalorum tympanorumque strepitus, saltationes et cantus a matronis per Tiberim trahitur; 1—22. Eadem mox in vado fluminis hæret; at Claudia Quinta propalam precata, ut ita demum se sequeretur, si pudicitia, a multis in dubium vocata, sibi constaret, facili eam negotio sola movet; 23—45. Tum læta spes belli tandem feliciter conficiendi omnium animos tenet, et Scipio e Sicilia cum classe profectus, mactata victima aquilisque viam monstrantibus, in Africam trajicit; 46—58. Expositis ibi copiis, ad Syphacem, qui, ducta in matrimonium Hasdrubalis filia, a Romanis desciverat ad Pœnos, literas dat, quibus etiam atque etiam monet eum, ne jura hospitii secum, neu cum populo Romano initæ societatis fallat; 59—82. Quo quum nihil profecisset, castra Numidarum et mapalia arundine texta noctu incendit; 83—91. Flamma late effusa uno repente omnia haurit incendio, et rex ipse vix e somno expergefactus a satellite effugit; 92—108. Mox Syphax, ira, pudore precibusque conjugis motus, residuam juventutem excit ex regno, et Hasdrubali junctus concitato inpetu in Romanos incurrit: at, equo graviter icto effusus, vivus capitur; 109—145.

Quo facto Hasdrubal cum reliquiis Numidarum Pœnorumque iterum fugam capessit, jamque omnis spes Carthaginis sita est in Hannibale, ad quem propere senatus mittendos censet, qui ex Italia eum arcessant; 146—157. Is quum somnio perterritus surrexisset, de summo patriæ periculo certior fit per legatos, ac frendens indignatur, nunc auxilium inplorari suum ab iis, a quibus ipse nec subplemento nec pecunia adjutus esset; 158—200. Terram tamen hostilem, etsi invitus mœstusque, relinquit, nec Romani duces discessum ejus remorantur; 201—217. Enimvero ubi vix in altum evectus e conspectu Italiæ aufertur, illuc redeundi Romamque obpugnandi consilia agitat; 218—235. Iis desistit, acerrima tempestate a Neptuno commota, qua sæviente tristem lamentatur sortem suam; 236—282. Veneris autem interventu ira Neptuni ventique remittunt, et Hannibal classem adpellit ad Libyam, ubi castris Scipionis sua obponit; 283—291. Tum acie utrimque instructa Hannibal concionem ad milites habet, qua ad virtutem eos acuit, et res in Italia gestas, tot duces Romanos, tot exercitus occidione occisos, et sua cuique decora, ubi ad insignem alicujus pugnæ memoria militem venit, refert; 292—337. Romani contra milites moræ inpatientes signum prælii committendi poscunt; 338—340. Magna hæc rerum molimina procul e nubibus mœsto vultu lustrat Juno, quam Jupiter exhortatur, ut tandem aliquando Pœnos adjuvare desinat, neque amplius fini hujus belli imperioque Romanorum, quod fato fixum sit, inferat moram; 341—356. Respondet Juno, se non eo consilio pugnam contemplari, ut fata mutare et trahere bellum conetur, sed id unum petere a conjuge ac fratre, ut neque Hannibalem perire vel vivum capi, neque Carthaginem dirui patiatur; 357—369. His precibus cedit Jupiter et sorori hanc veniam dat, ut Hannibalem præsenti eripiat periculo, sed docet quoque in fatis ita esse, ut ille nunquam repetat Italiam, et Carthago mox ab alio Scipione exscindatur; 370—384. Dum fata pandit rex deorum, in supremum de imperio orbis terrarum certamen descendunt duorum opulentissimorum populorum duo longe clarissimi duces, duo fortissimi exercitus, multa ante parta decora aut cumulaturi eo die, aut eversuri; 385—405. Hastis primo inpetu effusis, res gladiis geritur, et Masinissa, acer juvenis, in Macedonum legionem incursans viam facit Romanis, in turbatos submotosque gradum inferentibus; 406—431. Lælius etiam Bruttios milites, Hannibalem ex Italia decedentem sequutos, acerrime increpat et in fugam vertit;

432—443. Aciem vero inclinatam restituit Hannibal, cæsisque Herio ac Pleminio fratribus, reliquos hostes profligat; 444—478. Alia campi parte Scipio Pœnos, usu militiæ famaque rerum gestarum Romanis pares, ingenti clade prosternit, et terrorem addit perculsis; 479—508. Mox ipsum quærit Hannibalem, et ad certamen singulare provocat; 509—521. Sollicita de ejus vita Juno periculum propulsat, objecta illi falsa Scipionis imagine; 522—533. Eam Hannibal infesta petit hasta, et fugientem persequitur, donec procul a prælio simulacrum repente oculis ipsius subducitur; 534—547. Ubi dolum sibi a Deo aliquo nexum esse sentit, furibundus repetit campum sed equus febri, a Junone ipsi inmissa, conreptus subito conlabitur; 548—557. Tum Pœnus iterum inlusus et instinctus furore necem sibi consciscere in animum inducit; 558—566. Juno autem, in formam habitumque pastoris mutata, et simi-lans, se erranti proximam ad Scipionem viam monstraturam esse, longius eum a campo removet; 567—580. Interea Pœni, ducem suum vel periisse, vel spe omni abjecta acie excessisse rati, pavidi terga vertunt, et per patentem circa campum late fuga sparguntur; 581—596. Hannibalem vero fessum Juno ad tumulum propinquum ducit, in quo omnis pugnæ stragisque facies ante oculos ei versatur; 597—604. Tandem et ipse, Romanis colli adpropinquantibus, at ne nunc quidem sine fastu ac minis, fugientibus inmistus montium latebras quærit; 605—617. Ita prælio belloque finito conditiones pacis conveniunt, et Scipio Romam profectus non modo primus imperator nomine devictæ a se gentis ac terræ nobilitatur, sed etiam triumpho omnium clarissimo urbem invehitur; 618—628. Currum ejus præcedunt Syphax et Hannon cum reliquis captivis, et tabulæ victorum regum, populorum, terrarum, urbium, fluminumque in ferculis præferuntur: tum Scipio ipse, Bacchi Herculisque instar, insignis habitu ac ore invehitur curru, et, velut alter Romulus aut Camillus, laudibus in cælum tollitur; 629—654.

Inprimis teneamus necesse est, quatuor præcipuas hujus libri partes, Cybelen e Phrygia Romam deportatam, Scipionis in Africam profectionem, victoriam et triumphum, emblemata esse coloribus poeticis variis, et epico ornatu elaborata, nullo illa vel levissimo nexu inter se apta: cujus rei vel ignoratio vel incuria effecit, ut in nonnullis locis, quæ præcipitem ab antecedentibus ad sequentia transitum haberent, viris doctis lacunæ etiam suspicio oriretur; Ern.

Hostis ut Ausoniis discederet advena terris,
Fatidicæ fuerant oracula prisca Sibyllæ,
Cælicolum Phrygia genetricem sede petitam
Laomedonteæ sacrandam mœnibus urbis:
Advectum exciperet numen, qui, lectus ab omni
Concilio Patrum, præsentis degeret ævi
Optimus: heu nomen melius majusque triumphis!
Jamque petita aderat, Latia portante Cybebe

1. *descenderet* Put. — 2. *tulerant* conj. N. Heins. — 5. *acciperet* Oxon
ut v. 14; XVI, 2, et ap. Ovid. Fast. IV, 260; Liv. XXIX, 14, et Cic.
resp. c. 13. Sed vulgatum quoque bene se habet; conf. Gron. ad Liv. XX
— 6. *degerit* ex Oxon. et Put. recepit Cell. suadente Barth. Adv. X, 1
ad præteritam Scipionis Nasicæ vitam pertineat. — 8. *petita aderant*, sei
era, reposuit Nicander et deinde alii. Pro vulg. *Cybellen*, vel *Cybelen*, Bar
XIII, 7, *Cybele* legendum putabat, quod edidere Cell. (qui tamen *Cybel*
sit) et Lefeb. Ego *Cybebe* edidi, prob. Drak. vid. ad VIII, 363. *Cybeben*

1... 47. Hæc notissima ex Liv. XXIX, 10, 11, 14; Herodian. I, 11; Appian. b. Hannib. cap. 56; Ovid. Fast. IV, 249... 348; Cic. harusp. resp. cap. 13; Dione Cass. Fragm. 63, p. 606, ed Reim.

3. *Cælicolum genetricem*, conf. v. 36 sq. — *Phrygia e sede*, Pessinunte, opp. Phrygiæ, ubi Cybeles symbolum erat lapis quadrangularis, de quo vid. Herodian. l. l.

4. *Laomedonteæ urbis*, Romæ, vid. ad X, 630.

5 seqq. Responsum oraculi Delphici: « quum Romam Deam devexissent, tum curarent, ut eam, qui vir optimus Romæ esset, hospitio exciperet; » ap. Liv. l. c.

7. « Haud parvæ rei judicium senatum tenebat, qui vir optimus in civitate esset, veram certe victoriam ejus rei sibi quisque mallet, quam ulla imperia honoresve suffragio seu Patrum, seu delatos; » Liv. XXIX, 14.

8 sq. Notanda brevitas S
qua missis omnibus, quæ
re fieri, deliberari, præpar
lent, illico lectores in medi
abripit; quæ, ut centies di
est ratio narrandi emblei
quæ, ut in omni carminis
mia, ita inprimis in hoc lib
mo dominatur: nam permu
pleri e Livio debent, anteq
fide historica narratio us
procedat, ut dicere possis
aderat; Ern. Recte: sed ha
que communis poetarum ra
et in quantam molem carn
lii excrevisset, si singula
levissima, rerum moment
more adcurate persequi,
poetice tractare voluisset? c
Comm. de Silii vita et car
II, ad fin. et ad calcem huj

Puppe, adque os amnis, magno censente Senatu,
Obvius adcitis properabat Scipio sacris,
Qui, genitus patruo ductoris ad Africa bella
Tunc lecti, multa fulgebat imagine avorum.
Isque ubi longinquo venientia numina ponto

N. Heins. — 9. Versus fœde a librariis corruptus; *atque omnis*, vel *in omnis* codd. scripti et priscæ edd. præter Mediol. in qua *intrepidus* legitur, pro quo Wolfius in Basil., Colin. et Dausq. *in trepidis* substituere. Deinde *cedente Senatu* Put. Gryph. aliæque edd. antt. *a cedente S.* Ox. Parm. et al *sedente S.* ed. Marsi. Hinc *atque intrepidus, magno cedente Senatu*, edidere Cell. (qui interpretatur, cedente S. id munus tamquam optimo) Drak. et Ernesti, (qui exponit, *intrepidus*, fretus et excitatus Patrum judicio, ac jussus, *cedente Senatu*) prob. Barth. Adv. X, 13, et XIII, 7. Sed ex verbis *cedente Senatu* non, nisi fidiculis adhibitis, commodam extorquebis sententiam: epitheton vero *intrepidus* non modo alienum est ab h. l. et a Scipione, cui nulla timendi vel trepidandi causa erat, sed etiam ab antiqua omnium fere librorum scriptura nimis abhorret, et haud dubie ex glossa vel emendatione inrepsit. *atque ominibus*, vel *a. in numerum*, vel *a. in nomen magno cedente Senatu* (h. e. concedente S. ut XI, 94), vel denique (quod non displicebat Drak. cui tamen ne sic quidem hic locus persanatus videbatur) *a. intrepidus, magno censente Senatu*, emend. N. Heins. *a innocuus magno censente S.* (h. e. optimus judicio Senatus) reposuit Lefeb. Quæ conject. ceteris omnino præferenda est, judice etiam Ernesti, qui eam in contextum recepisset, nisi eadem sententia jam v. 5... 7, præoccupata esset. Enim vero supra oraculi verba expressit poeta, nunc docet, Scipionem virum optimum a Senatu judicatum esse. Neque tamen dissimulo, vocem *innocuus* nimis tenuem esse, et vix bene dici posse, *innocuus obvius properabat* Quæ quum ita sint, ego levi mutatione antiquæ lect. scripsi, *adque os amnis, magno censente Senatu* nisi malis *jubente Senatu*, ut *jussus* apud Liv. conf. not. Possis etiam h. l. restituere: *Puppe; equite en omni magnoque sequente Senatu, Obvius*, etc. quibus verbis plane respondet locus Ovid. Fast. IV, 293; *Omnis eques mixtaque gravis cum plebe Senatus Obvius ad Tusci fluminis ora venit.* voc. intrepidus etiam displicuit Withof. quia *obvius* sequitur, et ille conj. *atque ominibus magno adcedente Senatu*, vel potius ex vett. libris, *Puppe, atque ante omnes, magno cedente Senatu.* — 13. *trementia* Oxon.

9 seq. Poeta ad verbum expressit Liv. XXIX, 14. « P. Cornelius Ostiam ire jussus obviam Deæ, etc. » — *os amnis*, ut v. 15, *ostia Thybridis*, et ap. Liv. l. c. *ostium amnis Tiberini*: nam « in ore Tiberis Ostia urbs condita, » ut utar verbis Liv. I, 33, extr. — *censente Senatu*, ut XIII, 659, et I, 684, ubi vid. not. — *magno Senatu*, ut *gravis Senatu* ap. Ovid. Fast. IV, 293, et *ingenti Senatu* sup. XI, 67, ubi conf. not. — *Obvius adcitis sacris*, advecto Cybeles simulacro, ut v. 13: *venientia numina*.

11. « P. Cornelium Scipionem *Nasicam*, Cn. filium, ejus qui in Hispania ceciderat, adolescentem nondum quæstorium, judicaverunt in tota civitate virum bonorum optimum esse; Liv. l. c. Conf. Plin. VII, 34, ibique Harduin. — *ductoris*, Scipionis Africani majoris. — *Africa bella*, ut XVI, 179, ubi vid. not. — 12. *Tunc lecti*, conf. XVI, extr. — 13. *longinquo ponto*, ut I,

Adcepit supplex palmis, Tuscique sonora
Thybridis adducit sublimis ad ostia puppim,
Femineæ tum deinde manus subiere, per amnem
Quæ traherent celsam religatis funibus alnum.
  Circum arguta cavis tinnitibus æra, simulque
Certabant rauco resonantia tympana pulsu;
Semivirique chori, gemino qui Dindyma monte
Casta colunt; qui Dictæo bacchantur in antro;
Quique Idæa juga et lucos novere silentes.

unde *tranantia* conj. Barth. Adv. X, 13. — 14. *sonoram puppim*, h. e. cymbalis et tympanis perstrepentem, quod sequitur, corrig. N. Heins. Non male! — 15. Vulgo *Tibridis*. Sed vid. ad VIII, 367. — 22. *movere*, aut *liquere*, aut *fovere* (ut *fovere nidum*) emend. N. Heins. refragg. Burm. et Drak. quia *nosse* quis loca di-

584; conf. ad III; 422. — 14 seq. *Tusci Thybridis ostia*, vid. ad VIII, 362 et 367. — *sublimis*, e ripa « P. Cornelius jussus Deam de nave adcipere, et in terram elatam tradere ferendam matronis, etc. » Liv. l. l. Navem a matronis quoque *tractam* esse, non tradit Livius; et viris potius id tribuit Ovid. Fast. IV, 297. Poetæ autem esse, fabulam inprimis ornare, jam monuit Ernest. Tales quoque narrationes plerumque variant. Mirum vero est, navem a matronis et Claudia demum tractam esse, quum Scipio jam de ea Deam *adcepisset;* quod præter Silium nemo tradidit.

17. *alnum*, navem; cf. ad III, 458. — 18. *arguta cavis tinnitibus æra*, cymbala, quæ cum *tympanis* pulsantur a *semiviro choro*, h. e. Coribantibus seu Curetibus, sacerdotibus Cybeles castratis (unde et *semimares* dicuntur Ovid. Fast. IV, 183) qui in ejus cultu et sacra pompa, ab ipsa in furorem acti, θεοφορούμενοι, armatam saltationem, ἐνόπλιον κίνησιν, cum strepitu cymbalorum, tympanorum armorumque conlisorum instituebant; de quo loca class. sunt Strab. X, p. 466; Ovid. Fast. IV, 181 seq. Lucret. II, 611, 642; conf. supra ad II, 93, et Jani ad Hor. Od. I, XVI, 5... 8, ubi et *acuta æra*, ut hoc loco *arguta* dicuntur. — 20. *Dindyma* seu Dindymus (vid. ad IV, 363), et *Ida* montes Phrygiæ, magnæ Matri Deum sacri cum Berecynto, unde *Dindymene*, *mater Idæa* et Berecyntia dicebatur; conf. Heyne ad Virg. Æn. IX, 80 sq. et 617 sq. Eidem sacrum *Dictæum antrum* et Dicte mons Cretæ, unde Curetes religionem Cybeles in Phrygiam invexisse dicuntur; cf. ad II, 93. Dindymus *mons geminus* h. e. bivertex. — 21. *Casta*, ubi caste ac pie colitur dea.

22. *lucos silentes*, ex quo inde emigravit Mater, N. Heins. et Drakenb. Marsus referebat ad lucos, in quibus recens natus Jupiter enutritus sit, ne audiretur a patre. Jovem vero non in Phrygiæ, sed Cretæ monte Idæo educatum fingi, jam monuit Drak. Silius tamen, quod Ern. etiam suspicari video,

Hos inter fremitus ac læto vota tumultu,
Substitit adductis renuens procedere vinclis
Sacra ratis, subitisque vadis inmobilis hæsit.
Tum puppe e media magno clamore sacerdos,
« Parcite pollutis contingere vincula palmis,
Et procul hinc, moneo, procul hinc, quæcumque profanæ,
Ferte gradus, nec vos casto miscete labori;
Dum satis est monuisse Deæ : quod si qua pudica
Mente valet, si qua inlæsi sibi corporis adstat
Conscia, vel sola subeat pia munera dextra. »
Hic, prisca ducens Clausorum ab origine nomen,
Claudia, non æqua populi mala credita fama,

catur, quæ incolat, vel in quibus frequenter versetur, et *noscere*, quæ adeat; conf. Passerat. ad Prop. I, vi, 1. — 23. *nota* Marsi Ven. sec. operarum lapsu, et hinc aliæ edd. — 34. *mala* R. 1, et Med. probb. Barth. Adv. XIII, 7, Drak.

haud dubie respexit mysteria Idæa, et locum Virgil. Æn. III, 112, ubi similiter *fida silentia in sacris* et *Idæo nemore* dicuntur. — *novere*, vid. Var. Lect.

23. *fremitus*, strepitus cymbalorum tympanorumque, vel *lætum tumultum*, adclamationes et cantus populi. — *vota :* nam Dea primum urbem ingrediente variis votis a plebe certabatur, quum quisque fatale numen religiosius coleret; Barth. Adv. XIII, 7. Nec mirum quoque, vota potissimum concepta esse adventu hujus Deæ, qua Romam advecta hostem pelli Italia vincique posse, carmen in libris Sibyllinis inventum spem fecerat. Vota itaque ad belli quoque finem spectabant; conf. v. 46, 47.

24 sq. Conf. auctores sup. ad v. 1, laudati. Livius hanc fabulæ partem silentio prætermisit. — 27. *Parcite*, abstinete, h. e. nolite, ut Gr. φείδεσθε. — 28. Nota est formula, qua initio sacrorum mysteriorumque *profani*, inpii et non initiati, βέβηλοι, ἀμύητοι, ἀτέλεστοι, voce sacerdotis aut præconis submovebantur : ἑκάς, ἑκάς ἐστὲ βέβηλοι, vel ἑκάς, ἑκάς, ὅστις ἀλιτρός, *procul, procul este profani!*

29. *casto labori* trahendæ navis, ut v. 32, *pia munera*. — 30. *Dum satis est monuisse Deæ*, dum contenta est Dea vos monuisse, nec pœnas expetit; vel, ut Barth. Adv. XIII, 7, exponit, dum integrum est Deæ, monitu solo contentam vos hinc exesse jubere; dum non ad pœnam in præsentes, vel adfuturos ira commovetur.

33 sq. Drak. hæc notavit. « Historia hæc satis nota est; in ea tamen inter auctores non convenit. Præter Silium enim *Claudia* simpl. vocatur apud Ovid. ex P. I, ii, 143; Suet. Tib. 1; Plin. VII, 35 (ubi v. Harduin.); Lactant. Inst. II, 7 et 16; *matrona*, ap. Liv. XXIX, 14; Cic. harusp. resp. cap. 13; Ovid. Fast. IV, 313; *virgo*, ap. Stat. Silv.

In puppim versis palmisque oculisque profatur :
« Cælicolum genitrix, numen, quod numina nobis
Cuncta creas, cujus proles terramque, fretumque,
Sideraque, et manes regnorum sorte gubernant,
Si nostrum nullo violatum est crimine corpus,
Testis, Diva, veni, et facili me absolve carina. »
Tum secura capit funem; fremitusque leonum

Lefeb. Ern. Vulgo *male credita*, quod Barth. l. c. exponit, sinistro rumore dilata; *non æquæ male credita famæ* opinabatur N. Heins. de qua conject. idem valet, quod de simili sup. ad IV, 569, diximus: *non æqua populo mala credita fama* suspicabatur Hœffiius in Peric. crit. quæ lectio eumdem, quem nostra, sensum præbet, vid. not. — 38. *gubernant* Ox. Put. Tell. R. 1, Parm. Med. prob. N. Heins. quum de omni prole Cybeles agatur. Vulgo *gubernat*, quod revocavit Lefeb. *regno consorte* malebat Barth. Adv. XIII, 7, ut simul jugis illa trium regnorum catena, et fratrum dominantium felix et bonarum rerum fecunda concordia indicaretur.

I, 11, 246, et Claud. de laud. Seren. 28; *virgo Vestalis*, ap. Herodian. I, 11; Aurel. Vict. de viris ill. c. 16; Sidon. Apoll. XXIV, 41; aliosque, quos ibi laudat Savaro; *turritæ rara ministra Deæ*, apud Prop. IV, 11, 51; *muliercula*, ap. Augustin. de Civ. Dei, X, 16. Quin et in eo discrepant auctores, quod alii *crine*, alii *zona*, seu *cingulo*, alii, quos Silius sequitur, *fune* Claudiam navem traxisse dicant. » Cf. Broekhus. ad Propert. l. c. et Ducker. ad Liv. XXIX, 14.—*prisca Clausorum ab origine*; v. ad VIII, 412, et XIII, 466.—34. *non æqua*, iniqua et falsa, *fama populi mala*, inpudica, *credita*, male audiens; ut ap. Ovid. Fast. IV, 307, quem locum Drak. jam contulit, « Casta quidem, sed non et credita: rumor iniquus Læserat, et falsi criminis acta rea est. »

36 sqq. Ernesti monet, talibus nil posse fingi loquacius in precibus, et prorsus sibi videri poetam oblitum sui, artique variandi atque ornandi intentum hæc scripsisse. Mihi potius nihil aptius videtur his verbis, quibus ab ea, quæ auxilium, et quidem tam singulare, numinis inplorat, majestas ejus ac potentia prædicatur, quo simul innuitur, ab eo, et quidem solo, id, quod petatur, præstari posse. Idem vir doctus, quis talia, ait, in poeta epico, post Virgilium inprimis lectum, sustineat? Ego contra loquacitatis illius arguerim Maronem in simili loco Æneid. X, 252 seq. Cybele, magna Mater Deum; qui mythus satis notus est. — *cujus proles*, Jupiter, Neptunus et Pluto, qui fratres imperium et partes mundi inter se *sorte* divisisse finguntur, de qua fabula ejusque varietate v. Spanhem. ad Callim. H. in Jov. v. 59 sq.

39. *crimine*, ut VI, 634. — 40. *facili carina*, eo, quod facile, nullo negotio, moveatur navis. Conf. ad IV, 433. — 41. *secura*, certam opis divinæ spem alens, eaque freta.

Audiri visus subito, et graviora per auras
Nulla pulsa manu sonuerunt tympana Divæ.
Fertur prona ratis (ventos inpellere credas),
Contraque adversas ducentem prævenit undas.
Extemplo major cunctis spes pectora mulcet,
Finem armis tandem, finemque venire periclis.
  Ipse alacer Sicula discedens Scipio terra
Abscondit late propulsis puppibus æquor,
Cui numen pelagi placaverat hostia taurus,
Jactaque cæruleis innabant fluctibus exta.
Tunc a sede Deum purumque per æthera lapsæ
Armigeræ Jovis ante oculos cœpere volucres
Æquoreas monstrare vias, ac ducere classem.
Augurium clangor lætum dabat: inde, secuti
Tantum progressos liquida sub nube volatus,

42. *auris* hoc est aures, Oxon. et Putean. *æra* conj. N. Heins. quem vide ad Prudent. hymn. Romani v. 200. — 56. *prægressos*, et mox *servent* suspicaba-

— *leones* duo currui Cybeles juncti finguntur. Miraculum autem, quod poeta comminiscitur, spectat ad indicium voti precumque exauditarum. — 45. *ducentem* Claudiam, quæ *adverso* flumine trahebat navem; quo miraculum augetur.

48. Conf. Liv. XXIX, 27. Res a Scipione in Sicilia et Bruttio agro, ubi Locros recepit, gestas silentio prætermittit poeta. — 49. *Abscondit*, tegit, ut XI, 519 al. de magna multitudine navium, de qua v. Liv. XXIX, 24 seq. — 50 seq. Dausq. jam bene contulit Virgil. Æn. V, 235 sq. (ubi v. Cerda), et Liv. XXIX, 27, ubi Scipio secundum preces, ad deos marinos fusas, « cruda exta victimæ, uti mos est, in mare porricit. » Cf. et Appian. Punic. c. 13, et supra XV, 159 sq., ubi v. not. — *numen pelagi*, Neptunum, cui non modo agnum, sed etiam *taurum* solennem victimam fuisse, monuit Drak. coll. Arriano exped. Alex. M. VI, 19; Plut. pag. 83; Meursii Auctar. Philol. c. 2; Tzetz. ad Hesiodi 'Ασπ. p. 197, et Hesych. v. ταῦρος et ταύρια.

52 seq. Aquilæ Scipioni viam monstrant in Africam, ut anguis in Hispaniam sup. XV, 138 sq., nec minus adcommodate ac cum delectu h. l. aquilæ ponuntur, *armigeræ volucres Jovis*, cujus Dei filius Scipio esse credebatur. Vid. ad IV, 476. Similiter columbas, maternas aves, Æneæ viam ad aureum ramum aperuisse ap. Virg. Æn. VI, 190 sq., et corvos Alexandro duces fuisse ad oraculum Jovis Hammonis ap. Diodor. XVII, et Curt. IV, VII, 15 (ubi v. Intpp.), jam monuit Dausq.

56 sq. Silius variavit verba Ma-

Quantum non frustra speculantum lumina servant,
Litora Agenoreæ tenuerunt perfida terræ.
Nec segnis, tanta in semet veniente procella,
Africa terribilem magno sub nomine molem
Regis opes contra et Massyla paraverat arma :
Spesque Syphax Libycis una, et Laurentibus unus
Terror erat : campos pariter vallesque refusas
Litoraque inplerat, nullo decorare tapete
Cornipedem Nomas adsuetus, densæque per auras
Condebant jaculis stridentibus æthera nubes.
Inmemor is dextræque datæ junctique per aras
Fœderis, et mensas testes, atque hospita jura,
Fasque, fidemque simul, pravo mutatus amore,
Ruperat, atque toros regni mercede pararat.

tur N. Heins. — 67. *Immemor hic* Put. *Immemoris* Marsi Ven. poster. operarum errore, et inde aliæ edd.

roniana, ab Ernest. jam conlata, Æn. VI, 199 seq. « Pascentes illæ tantum prodire volando, quantum acie possunt oculi servare sequentum. » — 58. *Agenoreæ terræ*, Africæ, vel Carthaginis et regni Pœnorum. Cf. ad I, 15. — *perfida*, perfidorum Pœnorum. Cf. ad I, 5.

59. Adcuratius hæc tradit Livius XXIX, 23 sq., et XXX, 5 seq. — *tanta procella* δεινᾶς, ut VI, 105; XI, 91; XII, 334 al. pro tot Romanorum copiis in Africam trajicientibus; de quibus v. Liv. XXIX, 24 sq. — 60 seq. *contra terribilem molem*, hostium multitudinem, *magno sub nomine*, duce, Scipione, *paraverat regis opes et Massyla arma*, societatem et auxilium Syphacis, regis Massyliorum. Cf. ad XVI, 170. — 62. *Laurentibus*, Romanis. Vid. ad I, 110. — 64. *nullo decorare tapete*, stragulo, *Cornipedem adsuetus*, ut forte *nudis equis*, II, 349.

65 seq. *Nomas*, Numidæ et eorum rex Syphax. — *densæ Condebant jaculis æthera nubes*; cf. ad I, 311; II, 37 al. — *jaculis stridentibus*, ut IV, 567, ubi v. not. — 67. Syphax adcepta in matrimonium filia Hasdrubalis fœdus rupit cum Scipione ictum, de quo v. sup. XVI, 245 seq. Silius vero ad verbum fere expressit locum Livii inf. ad v. 76 adscriptum. — 68. *mensas* hospitales, quæ sacræ erant. Τράπεζα μὲν ἱερὸν χρῆμα, δι' ἣν ὁ Θεὸς τιμᾶται Φίλιός τε καὶ Ξένιος. Synes. Epist. LVII. Conf. Meurs. ad Lycophr. Cassandr. v. 136; Potteri Archæol. Gr. L. IV, c. 20, p. 665 sq., et Barth. ad Claud. in Rufin. I, 229.

69. *mutatus* animo, ad defectionem a Romanis incitatus. — *amore pravo*, quæ et perfidiæ et exitii causa fuit. — *toros*, conjugium, *regni mercede pararat*, jactura regni, quam propter illud fecit. Bar-

Virgo erat eximia specie claroque parente,
Hasdrubalis proles : thalamis quam cepit ut altis,
Ceu face subcensus prima tædaque jugali,
Vertit opes gener ad Pœnos, Latiæque soluto
Fœdere amicitiæ, dotalia transtulit arma.
Sed non Ausonio curarum extrema Syphacem

thius Adv. XIII, 7, et Ern. — *regni mercedem* eo referunt, quod Syphax post illud connubium regnum et opes suas Pœnis mercenarias addixerit, vel, ut vers. 75 dicitur, *dotalia arma transtulerit.* Idem Barth. l. c. ita disputat : « In rebus hujus regis admodum infelix poeta est, languide totam castrorum exustionem, tantique barbari captivitatem describens ; ut ego plane aliud malim, quam tantæ rei tam frigidum narratorem legere. Et fere ubique in talibus recensendis mera cura hic scriptor est. Quam inepte mox locutionem Hannibalis ad milites, et ante cum legatis disceptationem, ipsumque tanti bellatoris discessum proponit ! Felicior sane aliquanto in laudibus declamandis, quod vel ex encomio Scipionis, hunc librum claudente, patere possit, non enormi, sed composito, nec majestatis orbo. » Non inepte ita, at nimis tamen severe judicat ; nec tam languor Silii displicebit lectoribus, quam tumor verborum et vanus sententiarum strepitus.

71 seq. Cf. Liv. XXIX, 23. Filia Hasdrubalis Livio *Sophonisba*, sed Græcis auctoribus Σοφονίβα, vel Σοφωνίδα dicitur. Vid. Schweighæus. ad Appian. Punic. c. 27, et ad Polyb. XIV, 1.

73. Ernesti monet, *face succensum* dici haud dubie ad ductum Livii l. c. ubi Hasdrubal, ut Syphacem « adcensum cupiditate (et sunt ante omnes Numidæ barbaros effusi in Venerem) sensit, virginem ab Carthagine arcessit, maturatque nuptias. » Bene etiam Drak. « Primus amor fortior putatur, quam secundus ; unde sensus Silii est, tanto amore Syphacem prosequutum fuisse Sophonisbam, quasi ea prima fuisset, quam uxorem duxerat. Erat enim viduus, ut patet ex filio ejus Vermina, cujus meminere Livius XXIX, 33, et Appian. Punic. c. 33, ut et ex alio ejus filio et tribus nubilibus filiabus ap. Appian. ibid. c. 17 et 26. » Cf. sup. III, 64. — 74. *vertit*, convertit, avertit ; ad Pœnos defecit. Ed.

75. De *dote* non est cogitandum, quam Barth. Adv. XXII, 8, non solum sponso a sponsa, sed et huic ab illo conlatam demonstrat, sed *dotalia arma* simpl. dicuntur, quæ post conjugium et propter id Syphax Pœnis subpeditavit ; Ern. coll. sup. V, 22, qui locus tamen dissimilis est. Drak. comparavit Ovid. Met. V, 15, et Claud. R. P. I, 28, ubi v. Barth.

76 sq. « Scipio literas dat ad regem, quibus etiam atque etiam monet eum, ne jura hospitii secum, neu cum populo Rom. initæ societatis, neu fas, fidem, dextras, Deos testes atque arbitros conventorum fallat ; » Liv. XXIX,

Ductori monuisse fuit, missique minantur,
Stet regno, reputet Superos, pacta hospita servet :
Longe conjugia, ac longe Tyrios Hymenæos
Inter Dardanias acies fore; sanguine quippe,
Si renuat, blando nimium facilique marito
Statura obsequia et thalami flagrantis amores.
Sic Latius permixta minis, at cassa movebat
Ductor; nam surdas conjux obstruxerat aures.
Ergo, asper monitis frustra nitentibus, enses
Advocat, et, castas polluti fœderis aras
Testatus, varia Martem movet inpiger arte.
Castra, levi calamo cannaque intecta palustri,

77. *missique minantur* ex emendat. N. Heins. edidi cum Lefeb. *missique minentur* in Oxon. Putean. omnibusque edd. ante Juntinam, in qua Nicander primus hunc locum corrupit, et ex ingenio etiam addidit integrum versum, *Ductori monuisse fuit, sit fidus, et ictum Observet fœdus, neu pacis jura resolvat, Stet regno*, etc. Hanc scripturam falsam esse, vel sola vox *Observet*, quam mox sequitur *servet*, persuasit Drakenb. Nihil tamen mutare sustinuit, nec eo audacior esse voluit Ern. qui hac interpolatione expeditiorem reddi orationem monet. Recte : sed et languidior fit, præmissis potissimum vss. 67 seq. ubi poeta notionem rupti fœderis jam omnibus fere poetarum coloribus adumbravit; quumque exquisitior doctiorque esset, ab indocto et audaci Nicandro sententia ejus diluta est ac dilatata, adsutis laciniis, quibus sublatis bene procedit, vid. not. — 78. *pacta* Oxon. et Put. Conf. Heins. ad Ovid. Met. VII, 700; XIV, 36, et Ep. Her. XX, 18. Vulgo *facta*. — 83. *at* pro vulg. *et* scripsi, probb. Barth. Adv. XIII, 7, N. Heins. et Drakenb. *Hæc Latius* et *sed cassa* tacite edidit Lefeb. non inprob. Ern. Deinde *monebat* Put. Parm. et al. edd. ut et conj. Barth. l. c. Recte, opinor : et non modo *monita* mox sequuntur, unde vulgatum prætulere N. Heins. et Drak. sed et *movet*. — 87. *vafra arte* corrig. N. Heins. ad Ovid. Epist. Her. XVI, 314, quoniam de una tantum arte castrorum incensorum h. l. mentio fit. — 88. *intecta* pro vulg. *intorta* e Put. recepi non inprob. N. Heins. qui tamen malebat *in-*

24. Cf. sup. v. 67 sq. — *Ausonio ductori*, Scipioni, *non curarum extrema fuit*, h. e. præcipua cura. — *missique*, legati, *minantur*, minaciter hortantur, ut *permixta minis monebat*, v. 83. — 78. *Stet in regno*, non inde moveat.

79 seq. Confer I, 301, ibique not. — 82. *sanguine Statura obsequia*, constitura, Drak. coll. Liv. II, 36 : « magno illi ea cunctatio stetit; » XXIII, 30 : (« multo sanguine atque vulneribus ea Pœnis victoria stetit); Gron. Obss. III, 7, et Broekh. ad Prop. II, vii, 8.

85 seq. Scipio, non Syphax, ad quem Barth. Adv. XIII, 7, hæc verba retulit, exasperatus fuit, postquam vidit, monitis se effícere non posse, ut regem a societate Pœnorum abduceret; quod et sequentia clare probant; Drak. — *nitentibus*, obnitentibus.

88... 108. Cf. Liv. XXX, 3 sq.,

Maurus amat dispersa mapalia pastor,
itur, furtum armorum tutantibus umbris,
a spargit celata incendia nocte.
bi conlecti rapidam diffundere pestem
ınt ignes, et se per pinguia magno
ferre sono, clare exspatiantur in auras,
os volucri propellunt lumine flammæ.
inimica lues cum turbine castris,
ılimenta vorat strepitu Vulcanus anhelo

od etiam adrisit Drak. Lefeb. (qui illud edidit) Cort. et nobis; confer Ovid. Met. V, 446. — 90. *furtum*, non *furtim*, Oxon. Put. R. 1, Parm. ıde *nitentibus umbris*, R. 1, Parm. Med. *intentibus v.* Put. *invitantibus* N. Heins. et mox *celerata incendia*; quod posterius placere potest. Tò oc est clam inmissa, ex compendio forte scribendi ortum, et languet, *tacita* jungitur. Totum potius versum ejiciendum censerem, qui salvo esse potest, nisi in poeta luxuriantis ingenii versarer. — 92. *conjecti* ex conject. N. Heins. edidit Lefeb. — 94. *late exspatiantur* emendat. N. *claræ*, scilicet flammæ, Burm. prob. Drak. ut apud Virg. Æn. II, 569, ı *incendia lucem*; conf. sup. X, 557, 558. Sed τò *clare* eodem sensu et ictum crediderim. — 95. *ramos* pro *frenos* conj. Dausq. *flumine* (velut pro *lumine* Barth. Adv. X, 13; *Et volucri effrenes p. l. flammas*, scis, vel *Et se mox volucri p. l. flammæ* emend. N. Heins. *Et Pœnos volumine* (h. e. adflatu, vel vento, quo alitur incendium) *flammæ* tenta-

ı. XIV, 5, a quibus ordine et adcuratius exponuntur. ıs Punic. c. 21 sq., memoa castra Hasdrubalis inıse, et Syphacem trepidum on succurrisse, sed simul relictis castris suis. — 88, umidæ præcipue arundine ·toreaque pars maxima tecsim nullo ordine, quidam, imperio occupatis locis, ıssam etiam vallumque haıt: quæ relata Scipioni spem t castra hostium per occaincendendi; » Liv. XXX, Cf. Polyb. XIV, 1 sup. III,]. et in Var. Lect. ad II, 85, , 7. Πλεκταὶ στέγαι ἐπ' εὐκύοις *mapalia* dicuntur Æsch. v. 214. — 90. *furtum armorum*, arma furtim, seu clam mota, insidias et strategemata, ut *furta belli* et fraus armorumque *doli* ap. Virg. Æn. XI, 515 et 522. Conf. sup. ad libros VI, 70; VII, 134 et 487.

91... 108. Luxuriem orationis in hac incendii imagine, quæ passim adumbratur, v. c. IV, 677 seq.; V, 512 sq.; VII, 353 seq.; IX, 603 seq., jam notarunt Barth. Adv. XIII, 7, et Ern. — 92. *pestem*, ut v. 96; *lues*, de incendio. Vid. ad I, 174. — 93. *pinguia pabula* ignis, ut mox *arida alimenta*, quæ facile flammam concipiunt, ut arundo et canna; Ern. — 94. *clare exspatiantur in auras*; v. Var. Lect.

95. Cf. simil. loc. sup. IV, 681, ibique not.

Arida, et ex omni manant incendia tecto.
Sentitur plerisque prius, quam cernitur, ignis
Excitis somno, multorumque ora vocantum
Auxilium invadunt flammæ : fluit undique victor
Mulciber; et rapidis amplexibus arma virosque
Conripit : exundat pestis, semiustaque castra
Ardenti volitant per nubila summa favilla.
Ipsius ingenti regis tentoria saltu
Lugubre increpitans late circumvolat ardor;
Hausissetque virum, trepidus ni clade satelles
E somno ac stratis rapuisset multa precantem.
Verum, ubi mox juncto sociarant aggere vires

bat Burm. Sed sanum esse locum recte existimant Lefeb. et Ern. *tenebras* pro *frenos*, et v. 96, *ceu* pro *cum* legendum videbatur Withof. *ceu turbine*, et v. 101, *furit undique* malebat N. Heins. — 103. *semustaque* scripsere Drakenb. Lefeb. et Ern. Conf. ad III, 16. — 104. *Albenti favilla* Oxon. Put. R. 2, ut *cava f.* apud Petron. c. 120, et forte *candens f.* apud Virgil. Æn. III, 573, unde probavit N. Heins. et recepit Lefeb. Vulgatam lect. defendit Drakenb. coll. Martial. I, 42, et recte jam monuit, *candentem favillam* in Virg. l. l. eodem sensu exponi posse, quo etiam illam ceperint ibi Cerda, et Scalig. ad Sever. Ætn. v. 509. — 108. *Et somno* Put. *Et summo* Parm. *Exsomnem*, vel *E sponda* opinabatur N. Heins. De verbis *multa precantem*, quæ et me semper offenderunt, Barth. Adv. XIII, 7, ita disputat : « Hæc captivitatem potius, quam liberationem ab imminentibus flammis, signant. *Multa precari* regem in suis castris, inter manus satellitum suorum, quam absonum est? potius *dira precantem*, fastu videlicet barbaro et regio in ausos tam immane, et quidem furto, hostes. Nam regem minime mollem inducere alioqui vult, quum mox pugna commissa inter agmina adversa medium evolasse dicat » Reliqui interpretes h. l. tacent. Poeta forte scripsit *multa frementem*; conf. inf. v. 116. — 109. *juncto agmine* conj. N. Heins. qui tamen recte monuit, *jun-*

98. *manant*, ut v. 101; *fluit*, et v. 103. — 103. *exundat pestis*; cf. ad II, 631. Cerda ad Virg. Æneid. III, 572; Gron. ad Gell. XVII, 10, et Burm. ad Val. Fl. IV, 660. Similem castrorum nocte incensorum descriptionem legere est in poetico admodum opere, et supra omnem laudem absoluto, *Le Télémaque de Fénélon*, lib. VII : « Un « tourbillon de poussière forme un « épais nuage qui couvre le ciel, et « qui enveloppe tout le camp. Bientôt à la poussière se joint une « fumée épaisse, qui troublait l'air « et qui ôtait la respiration.... « Adraste fait mettre le feu au « camp. Aussitôt la flamme s'élève « des pavillons, et monte jus-« qu'aux nues : le bruit du feu est « semblable à celui d'un torrent « qui inonde toute une campa-« gne... Le vent pousse impétueu-« sement la flamme de pavillon en « pavillon, et bientôt tout le camp « est comme une vieille forêt qu'une « étincelle de feu a embrasée. » Ed.

109. Cf. Liv. XXX, 6 seq., ubi

ɪs Tyriusque duces, adcitaque regno
ıt pubes infaustæ vulnera noctis,
dorque dabant, et conjux, tertius ignis,
:s animos; adflataque barbarus ora
um flammis, et se velamine nullo
ɜr trepidas ereptum ex hoste catervas
bat minitans : sed enim non luce Syphacem,
ro potuisse die, nec sole tuente,
uam vinci : jactarat talia vecors;
ı claudebat flatus, nec plura sinebat

pro junctis castris dici posse. Idem malebat *sociarunt*. At sequitur mox - 115. Emend. *ereptum ex morte*, quoniam certe non hostibus Roma- ;nibus fuerit cinctus Syphax in castris adcensis, qui et mox jactet, Ro- uisse claro die pugnæ potestatem facere. — 118 sq. Barth. Adv. XIII, 7, ıota dignum dicit, quod poeta h. l. et v. 114, 212, 214, 225, 240, ac al. uribus spondeis vulgaribusque verbis compositis carmen perdat, quæ ationis incidant, curamque illam, a Plinio indicatam, ingenio plane ca- ıant... Omnino studium poetæ in hoc libro et in fine carminis elanguisse

ɔrantur ordine historico. *lassylus Tyriusque duces*, ı Hasdrubal. De multitu- :stium Numidarum omni- ıtute a Syphace *excita ex* ɪa *vulnera noctis*, h. e. acturamque, noctu ad- reparavit, et de *conjuge ante* cf. Liv. XXX, 7, et !V, 7.

ra, *pudor* et *conjux*, seu phaci erant *tres ignes*, sti- itamenta virtutis. — 113 es ambo, et ex tot milli- torum duo millia peditum enti equites semiermes, ırs saucii adflatique incen- ʒerunt; » Liv. XXX, 6.

. Verba Syphacis ap. Liv. tr. « Scire incendio, non cladem adceptam : eum eriorem esse, qui armis » Languent diversa unius ula, *luce*, *claro die* et so- *le*. — *Syphacem* autem δυνᾶς pro *se*. — *sole tuente*, cernente; nisi ma- lis defendente cum Cell. qui mo- net, diurno tempore lucem solis contra pericula nos tueri, ac de- tegere, in quæ noctu facile inpli- cemur. Eamdem nocturnæ cladis excusationem vide apud *Racine*, *Mithridate*, Act. II, sc. 3 :

.... Pompée a saisi l'avantage
D'une nuit qui laissait peu de place au courage.
Les rangs de toutes parts mal pris et mal gardés.
....
Enfin toute l'horreur d'un combat ténébreux.
Que pouvait la valeur dans ce trouble funeste?

Vide etiam Ajacem Homeri, Iliad. XVII, 645 sq. qui Jovem ipsum in perniciem suam implorat, dum in *luce* vel *claro die* pereat : ἐν δὲ φάει καὶ ὄλεσσον. Longinus, De Sublim. cap. VII, has voces et magnam poetæ mentem feliciter interpre- tatur. Ed.

119... 148. Syphax, viribus, repa ratis Hasdrubali jungitur, et cum

Atropos; et tumidæ properantur stamina linguæ.
Namque, ubi prosiluit castris, ceu turbidus amnis,
Qui, silvas ac saxa trahens, per devia præceps
Volvitur, et ripas spumanti gurgite laxat,
Ante omnes prævectus equo, trahit agmina voce.
Contra nava manus Rutuli, celsusque ruebat
Viso rege procul raptis exercitus armis.
Ac sibi quisque, « Videsne, videsne, ut in agmine primo

videtur; conf. tamen Heyne in not. ad Virgil. Æn. VIII, 596. — 120. *properũnt*, vel *properarunt* Put. *properebant* R. 2. *properabant* conj. N. Heins. vel *properabat* quod ex ed. Benessæ recepit Lefeb. — 124. *agmina prima* Put. oculis librarii in v. 127, evagantibus; Ern. — 125. *vana manus* Oxon. Putean. R. 1, Parm. Med. et Mart. Herbip. ed. unde *nava m.* ex emendat. N. Heins. edidi cum Lefeb. et Ern. prob. Drak. Conf. ad I, 549. Vulgo *sana manus*, ut sensus sit, Romani prudenter pugnantes tamquam sanæ mentis homines; Cell. Withof. conjicit: *contra sana manus Rutuli, lætusque ruebat.* — 127. Ita hunc locum restituit N. Heins. *vides ut agmine* Oxon. Put. Tell. Parm. Med. Mart. Herbip. *vides ut ab agmine* Benessa. *agmine primo* Ox. et Ben. Mox *volitet* Put. Vulgo *Videsne, vides, ait, ag-*

Scipione manus conserit, sed vivus capitur. Cf. Liv. XXX, 8, 11, 12, ex quo etiam intelligitur, quod Drak. jam ad v. 134, notavit, Silium ex duobus præliis unum fecisse: Syphax enim alio prælio, quo solus cum Lælio et Masinissa, non cum Scipione, nec Hasdrubali junctus, conflixit, captus est. Appianus ultimæ tantum pugnæ mentionem facit Punic. c. 26, et prioris Polyb. XIV, 7 sq. cujus libri maxima pars periit. — *flatus* et *tumida lingua* pro arrogantia. Conf. ad II, 288, et Heins. ad Ovid. A. A. I, 715. — *claudebat*, finiebat, scil. prælio adverso et captivitate superbi regis. Conf. ad XIII, 686. — *nec plura* loqui *sinebat Atropos*, Parca, Fortuna. — 120. *stamina*, fata extrema ac mors, *tumidæ linguæ*, superbi et jactantis Syphacis.

121 sqq. Conf. ad IV, 520 seq.; Dorvil. ad Chariton. pag. 573, et impr. Klotz. ad Tyrt. p. 127 sq. — *ripas laxat*, super eas effusus amnis.

125 sq. *Rutuli*, Romani. — *nava manus*, strenua, fortis, ut I, 549, ubi vid. Var. Lect. Ernesti putat, *navam manum* haud dubie esse, quæ non temerario inpetu, quali Numidæ, sed considerato ordine pugnaverit. Sed hæc notio et ab usu loquendi, et ab h. l., ubi eadem manus *ruebat raptis armis*, aliena videtur. — *celsus exercitus*, milites excelso animo, feroces; sec. Drak. qui tamen recte monet, *navam manum* etiam pedites dici posse, et *celsum exercitum* equites, ut ap. Stat. Theb. VIII, 563: « Nunc pedes ense vago, prensis nunc celsus habenis » et *sublimis* sup. IV, 219, et ap. Virg. Æneid. VII, 285; idque cum Ern. prætulerim.

127 sq. Ernesti veretur, ne nimis considerati sint milites, qui in limine pugnæ constituti ejusmodi sententiis vacent; in quibus

Massylus volitet, deposcens prælia, rector?
Fac nostrum hoc, mea dextra, decus : violavit et aras
Cælicolum, et casti ductoris fœdera rupit.
Sit satis hunc castris semel effugisse crematis. »
Sic secum taciti, et certatim spicula fundunt.
Prima in cornipedis sedit spirantibus ignem
Naribus hasta volans, erexitque ore cruento
Quadrupedem, elatis pulsantem calcibus auras.
Corruit asper equus, confixaque cuspide membra
Huc illuc jactans, rectorem prodidit hosti.

mine primus Massylus volitat. — 130. Voc. *casti* suspectum et ex *castris*, quod versu proxime subsequenti obcurrit, prognatum videbatur N. Heins. At vid. not. — 137. *vectorem* emend. N. Heins. ut ap. Ovid. A. A. III, 555. Sed Drak. bene monet, *rectorem* etiam equitem dici Tac. Ann. I, 65 (ubi confer Ernesti) Claud.

certe, si modo recte locum habeant, acuta brevitas maxime requiratur. Mea potius qualicumque sententia insignis est h. l. suavitas : nam non adeo multæ militibus subgeruntur cogitationes, sed paucæ, et quidem aptissimæ, in quas non adsequor cur incidere non potuerint, quum ne acie quidem cum hoste jam dimicaverint, sed in pugnam demum *ruerint*, et *procul* viderint regem. — *in agmine primo*, ἐν προμάχοις *Massylus rector*, Syphax. Vid. Nostrum ad XVI, 170.

129. *hoc decus*, hanc gloriam capti aut cæsi regis. Abrupta oratio adfectui æstuique animi adcommodata. — 130. *casti ductoris*, Scipionis : *casti;* v. ad I, 481.

133 seq. Similis locus est sup. IX, 594 sq. Uterque autem, et hic quidem ad verbum fere concinnatus est ex Virg. Æneid. X, 892 sq. Juncta verba synonyma, *cornipes*, *quadrupes*, *equus*, recte notavit Barth Adv. XIII, 7, sed idem perperam putabat, infelicia plane h. l. omnia esse et vix communes quoque sensus ferre. Nihil aptius dici poterat, quam equum gravi vulnere ictum primum cruribus anterioribus elevatum se *erexisse* (quod poetice tribuitur hastæ, quæ eum erexerit), deinde calcitrasse, tum *conruisse*, et denique *membra* vulnerata, h. e. caput *huc illuc jactasse*, ut *infixum cuspidem* excuteret, et quia dolorem ibi sentiret, ut κυλινδόμενος (volutans caput in terra) περὶ χαλκῷ, ap. Hom. Iliad. Θ, 86, qui locus Silio etiam ante oculos fuisse videtur. Conf. ibi Kœppen, et Heyne ad Virg. l. l. — *sedit*, ut I, 540, ubi v. not. — *Naribus* et *ore cruento*, ut ap. Virg. l. c. *inter cava tempora*, et Æneid. XI, 637 (qui locus etiam Nostro similis est), *sub aure*. Conf. Iliad. Θ, 83 sq. — *spirantibus ignem Naribus*, ut ap. Virg. Ge. II, 140.

136. *equus asper*, τραχὺς, iratus, dolore exasperatus. *rectorem*, vectorem (v. Var. Lect.), Syphacem, *hosti prodidit*, tradidit. Confer Nostrum ad II, 247.

Invadunt, vanumque fugæ, atque adtollere fessos
Adnitentem artus, revocato a vulnere telo,
Conripiunt : tum vincla viro manicæque (pudendum)
Addita, et, exemplum non unquam fidere lætis,
Sceptriferas arta palmas vinxere catena.
Ducitur ex alto dejectus culmine regni,
Qui modo sub pedibus terras, et sceptra, patensque

in Eutrop. II, 423, et Lucan. VII, 530. — 138. *vanumque fugæ* ex emend. Dausq. et N. Heins. recepi cum Lefeb., qui ita in duobus antiquis, nescio quibus, legi dicit. Vulgo *vanamque fugam*, ex qua lect. non facile commodam exsculpes sententiam. — 139. *e vulnere* primus edidit Parisiis Colinæus, quem sequuti sunt pauci, sed et ipse Drak. qui toto fere h. l. tacet. — 140. *pudendum* pro vulg. *pudenda* ex emend. N. Heins. edidi cum Lefeb. (qui nihil de ea re notavit) et Ernest. prob. Drak. Hunc loquendi modum Silius in deliciis habet; vid. App. *manicæque pudendæ Additæ* corrig. Dausq. *manicæque pudendæ Addita* scripsit Cellar. — 141. *o exemplum* malebat Barth. Adv. XV, 7, ut magis erigeretur sententia. Male! tollenda potius major distinctio post *lætis*, quod jam vidit N. Heins. — 142. *strinxere* malebat N. Heins. quia *vincla* præcesserunt : quod tamen eum non obfendit supra XVI, 72, 74.

138 seq. « Syphax, equo graviter icto, effusus obprimitur capiturque, » Livius XXX, 12 pr. *Invadunt* rectorem, Syphacem, Romani, *vanumque fugæ*, frustra effugere conantem, *atque adnitentem artus fessos* lapsu equi, qui ei, in latus effuso ac prostrato, incumbebat, *adtollere telo*, *a vulnere revocato*, adducto ad se a capite equi vulnerato, ut se jacentem erigeret, *conripiunt*. Sensum h. l., qui ita, nisi me omnia fallunt, expediendus est, non percepit Ernesti, cujus hæc nota est : « Quem Romani *invadunt*? equum, cui Syphax adhuc dum insidebat, an Syphacem solum? *fessi artus* magis equo, quam equiti conveniunt. Cogitari potest Syphax equum lapsum ad fugam excitasse; at ejus ex vulnere et lapsu fessos ægre *adnitebatur adtollere artus*. Ergo eum *conripiunt*, dum equum elevat exstracto telo. Nam hoc vulnus in naribus profecto non letale erat, sed equum tantum conturbabat. » Immo equus *conruit*, toto corpore prolapsus est, ut apud Hom. et Virg. ll. cc. nec facile elevari potuit extracto telo : vulnus etiam letale fuit, et omnino esse potuit. Vid. Hom. Iliad. Θ, 84, et ibi Kœppen. *Fessi* denique *artus*, h. e. pedes minime conveniunt equo, cujus capiti, non pedibus, vulnus inflictum erat.

141. *exemplum non unquam fidere lætis*, h. e. quod insigni documento fuit, nunquam fidendum esse *lætis* rebus, fortunam hominum mutabilem, nec constantem exspectandam, vel spem in ea ponendam esse. — *Exemplum*, h. l. quod nos diceremus *eine Warnung*.

144. De magno Syphacis imperio v. sup. XVI, 171 sq. — *sub pedibus*, imperio et potestati suæ subjectas; Drak. coll. Anthol. Gr. IV, 4, epigr. 7: Ὠκεανὸν παρὰ ποσσὶν

ad Oceani sub nutu viderat æquor.
atis opibus regni Phœnissa metuntur
ıa, et invisus Marti, notusque fugarum
terga citus damnatis Hasdrubal ausis.
ɔat Carthago, truncatis undique membris
ıxa viro, tantoque fragore ruentem
bal absenti retinebat nomine molem.
quum fessos opis auxiliique ciere
ı extrema jubent: huc confugere paventes,
ıam se Superum desertos numine cernunt.
.ora: propulsa sulcant vada salsa carina,
vocent, patriæque ferant mandata monentis,
ıtus nullas videat Carthaginis arces.

ıt *invisus* conj. Barth. Adv. XV, 7, non male, judice etiam Draken- - 150. *innixa* corrig. N. Heins. et *innisa* tacite edidit Lefeb. — 151. ·mend. Barth. l. c. coll. v. 154, 183, et sup. XVI, 16, 17, ut Hannibalem, ı gestarum magnitudinem, nunc ruente pæne republ. ut Deum tutelarem int Pœni. — 156. *patrumque* primus edidit Nicander, *monentis* est ex N. Heins. *moventes* R. 2. Vulgo *monentes*. — 157. *videant*, non *videas*, ıt. R. 1, Parm. Med. Mars. et Mart. Herbip. Post hunc versum Nicander ıs inculcavit, *Tolle moras, patriæque celer succurre cadenti, Hannibal, et epelle a mœnibus hostem*. Eos jam ejecit Drakenb. suadente N. Heins. —

;' *ἀντίπορα γαῖαν*. Virgil. Æn. ıo; Ovid. Met. XIV, 490; [XIV, 32 et al. — 145. *sub* ıotestate, ut IV, 712. — *Li- Oceani;* cf. XVI, 172, et — 146. *metuntur;* vid. ad . — 147. Ter Hasdrubal in conjectus, semel in Hispa- ı in Africa, unde Liv. XXX, *fugacissimus* dicitur; Drak. v. 176.

. 157. Conf. omnino Liv. 9, ac Polyb. XIV, 9 et 10. *catis undique membris*, tro- ro omnibus fere copiis et , in Hispania, Italia ac deletis. — *Uni nixa viro; suet, Histoire universelle,* [I, cap. 6: « Carthage, qui commencé de baisser, ne « se soutenait plus que par Anni- « bal. » Ed. — *tanto fragore ruentem molem*, præclare de interitu Carthaginis, reipublicæ præpotentis; imagine petita a vasto ædificio, quod cum ingenti fragore conlabitur, ut *Hesperiæ sonitum ruinæ*, dixit Horat. Od. II, 1, 32.

151. *absenti*, quamvis absens, *retinebat*, sustinebat, *nomine* solo, conf. XVI, 19. Sic Mithridates apud *Racine*, act. III, sc. 1:

Le grand nom de Pompée assure sa conquête.

Lucan. Phars. I, 135, 144. Ed.

152. *fessos;* v. ad I, 566. — 153. *Rerum extrema*, ut VIII, 25, ubi v. not. — 157. *lentus*, si auxilio venire cesset, si moretur, nec properet. — *nullas*, dirutas. — *arces Carthaginis;* v. ad I, 7.

Quarta Aurora ratem Dauni devexerat oras,
Et fera ductoris turbabant somnia mentem.
Namque gravis curis carpit dum nocte quietem,
Cernere Flaminium, Gracchumque, et cernere Paulum
Visus erat simul adversos mucronibus in se
Destrictis ruere, atque Itala depellere terra:
Omnisque a Cannis, Trasymenique omnis ab undis
In pontum inpellens umbrarum exercitus ibat.
Ipse, fugam capiens, notas evadere ad Alpes
Quærebat, terræque ulnis amplexus utrisque
Hærebat Latiæ; donec vis sæva profundo
Truderet, et rapidis daret absportare procellis.
His ægrum visis adeunt, mandata ferentes,
Legati, patriæque extrema pericula pandunt:
Massyla ut ruerint arma, ut cervice catenas
Regnator tulerit Libyæ, letoque negato,
Servetur nova pompa Jovi: Carthago laboret
Ut trepidi Hasdrubalis, qui rerum agitarit habenas,
Non una concussa fuga: se, triste profatu,
Vidisse, arderent quum bina in nocte silenti

163. *Destrictis* R. 1, Parm. Med. Vulgo *Districtis*; vid. ad XVI, 528. — 166. *capiens* Ox. Vulg. *cupiens*. — 169. *rapidis* scripti, R. 2, Basil., Wolfii et quædam aliæ. *rapidum* pleræque edd. priscæ. *raptum* conj. N. Heins. — 175. *agitarit*, non *agitabat*, scripti et primæ edd. *trepida* conj. Livin.

158. *Dauni oras*; vid. ad lib. I, v. 291. — 159 seq. Commentum poetæ, de quo v. ad II, 704.

162. *Visus erat* voc. propr. de somniis, de quo v. Broekh. ad Prop. III, IV, 24.

167, 168. « Raro quemquam alium, patriam exsilii causa relinquentem, magis mœstum abisse ferunt, quam Hannibalem hostium terra excedentem: respexisse sæpe Italiæ litora, et Deos hominesque adcusantem, in se quoque ac suum ipsius caput exsecratum, etc. » Liv. XXX, 20; cf. inf. v. 213 sq. — 169. *daret absportare*, absportandum. Vid. ad V, 324.

170 sq. Conf. Liv. XXX, 19. — 172. *Massyla*, Syphacis. Vid. ad XVI, 170 seq. — *ruerint*, ut XV, 736. — 173. *Regnator Libyæ*, rex Massæsylorum, Syphax. — 174. *pompa Jovi*, in triumpho ducendus in Capitolium, Jovis sedem. — *nova pompa*, ornamentum novum, quod pompæ triumphi accessurum sit. — 175. *rerum habenas*, ut I, 144. — 176. *Non una fuga*; vid. sup. ad v. 147. — 177. *bina castra*, Syphacis et Hasdruba-

Castra, et luceret sceleratis Africa flammis.
Prærapidum juvenem minitari, Bruttia servet
Litora dum Pœnus, detracturum ignibus atris,
In quam se referat, patriam, suaque incluta facta.
Hæc postquam dicta, et casus patuere metusque,
Effundunt lacrimas, dextramque ut numen adorant.
Audivit torvo obtutu defixus, et ægra
Expendit tacite cura secum ipse volutans,
An tanti Carthago foret : sic deinde profatur :
« O dirum exitium mortalibus! o nihil unquam
Crescere, nec magnas patiens exsurgere laudes,
Invidia! eversam jam pridem exscindere Romam,
Atque æquasse solo potui, traducere captam

178. *celeratis* opinabatur N. Heins. ut sup. v. 91. — 180 sq. Ita legitur h. l. in MSS. et antt. edd. ante Junt., in qua Nic. pro *referat* reposuit *referant*, et iterum duos adjecit versus, *detracturum ignibus atris Omnia, et excidium extremum Carthagini adesse. In quam se referant patriam, suaque inclita facta Commemorant, strages Italis quas fecerit oris*. Pro *detracturum* N. Heins. conj. *depasturum*; recte, opinor; saltem ingeniose. — 184. *abtutu* Ox. prob. Barth. Adv. X, 13, ut non adspexerit legatos, ob indignitatem rei, sed obliquis limisve oculis intuitus sit. Deinde *et ægram Expendit tacite curam, secum*, etc. ex cod. Tell. recepit Lefeb. Non male! — 185. *tacite* Oxon. *tacitus* R. 1, ad marg. Vulgo *tacito secum* prob. Barth. Adv. l. l. nec inprob. N. Heins. ut *tacito* non sit adverb. sed a *cum* pendeat. — 187. *durum* Put. R. 1, Parm. Med. et Mart. Herbip. Conf. Virg. Æn. XII, 924, ibique interpretes.

lis (Liv. XXX, 5, 6), 179, Scipionem *minitari*, se *ignibus detracturum*, absumturum *patriam*, *in quam* Hannibal *se referat*, i. e. dum Hannibal moretur in Bruttio agro (supra XVI, 1 seq., et Liv. XXVII, 51), se effecturum, ut ille, in quam redeat, patriam inveniat nullam; Lenz.

179. *juvenem*, Scipionem. — 180. *detracturum ignibus*, ut *in cinerem trahere*, sup. XIII, 319.

181. *se suaque facta incluta*, se cum gloria sua, hoc est *se*, rebus in Italia præclare gestis, *referat*, redeat. — 183. *dextram adorant*, ori admovent, exosculantur, ut dextram *numinis*; qui honor et diis et regibus aliisque dignitate conspicuis hominibus præstari solebat. Cf. Hom. Iliad. ω, 478; Plin. XI, 45, seu 103; Alex. ab Alex. genial. dier. IV, 16; Potteri Archæol. Gr. II, 5; T. I. ., 561 sq., vers. germ. *Harma* » *Beobacht. über den Orient*, T. II, p. 49... 65.

184... 200. Silius summam Hannibalis indignationem præclare adumbravit, duce Liv. lib. XXX, cap. 20, quem vide. — 186. *An tanti Carthago foret*, h. e. digna foret, cui opem ferat, quam sibi denegaverit *invidia* Hannonis, de qua v. ad XVI, 12 sq. — 187 seq.

Servitum gentem, Latioque inponere leges.
Dum sumtus, dumque arma duci, fessosque secundis
Submisso tirone negant recreare maniplos,
Dumque etiam Cerere et victu fraudasse cohortes
Hannoni placet, induitur tota Africa flammis :
Pulsat Agenoreas Rhœteia lancea portas.
Nunc patriæ decus, et patriæ nunc Hannibal unus
Subsidium; nunc in nostra spes ultima dextra.
Vertentur signa, ut Patres statuere; simulque
Et patriæ muros, et te servabimus, Hannon. »
  Hæc ubi detonuit, celsas e litore puppes
Propellit, multumque gemens movet æquore classem.
Non terga est ausus cedentum invadere quisquam,
Non revocare virum : cuncti præstare videntur,
Quod sponte abscedat, Superi, tandemque resolvat

199. *Vertantur* ed. Basil. Wolfii, et inde Colin. D. Heins. Dausq. et Cell. — 200. Vulg. *Anno*, vid. ad lib. II, v. 277. — 202. *fremens* maluerit N. Heins. Sed vulgatum quoque bene se habere, jam monuit Drak. coll. Liv. XXX, 20 pr. — 203. *redeuntum*, scilicet in patriam, Oxon. Put. R. 1, Parm. Ben. Mart. Herbip. non inprob. N. Heins. nisi quod prætulerit *terga vertentem*, vel potius *redeunti*, vel *cedenti*, quum sermonem esse de solo Hannibale ex sequentibus adpareat. Sed cum Hannibale etiam milites ejus ex Italia decedebant.

Dirum exitium est *invidia*. Conf. XII, 613 sq. — 196. Romani Carthaginem obpugnant. — *Agenoreas portas*; v. ad I, 15. — *Rhœteia lancea*; v. ad I, 115.

197 sq. Hæc acerba cum ironia dicta esse, quis non videt? *Nunc* demum, in rebus adflictis, etiam adversarii mei, qui auctores semper fuere, ne quidquam mihi pecuniæ, vel milites in subplementum mitterentur, ad me confugiunt; *nunc* demum videor iis et adpellor *decus patriæ*, etc.

200. *et te*, *Hannon*, etsi odio semper capitali in me fueris : verba generoso magnoque animo dignissima. Nec tamen cum Ern. crediderim, hunc locum fere unicum in toto carmine esse, in quo poeta Livianum acumen non solum adsequutus sit, sed et superaverit.

201 sqq. Conf. Liv. XXX, 21 et 28, qui tamen lætitiam Romanorum etiam metu minutam fuisse docet, omni belli mole in unum Scipionem inclinata. — *detonuit*, de voce tonante imperatoris, ut de Pericle ap. Aristoph. Acharn. 539, *ἤστραπτ'*, *ἐβρόντα*, Lenz.

204 sq. Singulari deorum favore ac beneficio id effectum putant Romani. Hinc et supplicatio decreta. Vid. Liv. l. l. — *tandem resolvat*, liberet a metu, ac possessione quasi imperioque. « Ex diutina possessione Italiæ est detra-

Ausoniam : ventos optant; et litora ab hoste
Nuda videre sat est : ceu flamina comprimit Auster
Quum fera, et abscedens reddit mare, navita parco
Interea voto non auras poscit amicas,
Contentus caruisse Noto, pacemque quietam
Pro facili cursu reputat salis. Omnis in altum
Sidonius visus converterat undique miles;
Ductor defixos Itala tellure tenebat
Intentus vultus, manantesque ora rigabant
Per tacitum lacrimæ, et suspiria crebra ciebat.
Haud secus ac patriam pulsus dulcesque penates
Linqueret, et tristes exsul traheretur in oras.
  Ut vero adfusis puppes procedere ventis,
Et sensim cœpere procul subsidere montes,

211. *reputat satis* ex probabili emend. Scalig. et N. Heins. edidit Cell. — 212. *visu* Gryph.

ctus, » Liv. lib. XXX, cap. 20 extr. et Hannibalem, « post XVI annum ex Italia decedentem, vacuam possessionem ejus reliquisse populo Rom. » ibid. c. 28 pr. Florus lib. II, cap. 6 : « sic factum est, ut inhærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Hannibalem. » De his quoque vide *Bossuet*, *Histoire universelle*, Part. I, epoc. 9; Part. III, cap. 6; et *Montesquieu*, *Grandeur et décadence des Romains*, cap. 5. Ed.

207 seq. Solo discessu contenti sunt, non postulant commodum aut victoriam ab hostibus : quam sententiam inprimis inlustrat sequens comparatio, quam inter felicissimas numero; ita singula apte respondent, et sobrio ornatu exposita sunt; Ern. — *reddit*, ut fuerat, tranquillum. — 209. *auras amicas*, secundum ventum, ut ap. Ovid. Trist. I, iv, 17, et Met. XIII, 440. — 210 sq. *Notus* idem qui v. 207. — *Auster* dicitur, ventus procellosus. — *pacem salis pro facili cursu reputat*, h. e. contentus mari tranquillo et periculo naufragii sublato, jam non statim postulat, ut leni et felici cursu utatur; in quo ipso *parcum votum* cernitur; Ern. Cf. Var. Lect. et Virgil. Æn. lib. V, 848 ; « Mene salis placidi vultum... » Ed.

211 sqq. Imitat. Lucan. III, 3 sq. « Solus in Ionios spectabat navita fluctus, Solus ab Hesperia non flexit lumina terra Magnus, » Pompeius. — 213... 217. Silius expressit verba Livii, sup. ad v. 167 laudata. Cf. ad VIII, 108; XII, 594. — 214, 215. Cf. Liv. XXX, 20 pr.

218... 290. Poeta epicis coloribus exornavit iter maritimum Hannibalis, quod paucis descripsit Liv. XXX, 25, 29. — 219. *subsidere*, ut *decrescere*, ap. Stat. Achill. II, 308

Nullaque jam Hesperia, et nusquam jam Daunia tellus;
Hæc secum infrendens: «Mentisne ego compos, et hoc nunc
Indignus reditu, qui memet finibus unquam
Amorim Ausoniæ? flagrasset subdita tædis
Carthago, et potius cecidisset nomen Elissæ.
Quid tunc? sat compos, qui non ardentia tela
A Cannis in templa tuli Tarpeia, Jovemque
Detraxi solio? sparsissem incendia montes
Per septem bello vacuos, gentique superbæ
Iliacum exitium et proavorum fata dedissem.
Cur porro hæc angant? nunc, nunc invadere ferro
Quis prohibet, rursumque ad mœnia tendere gressus?
Ibo; et, castrorum relegens monimenta meorum,
Qua via nota mihi est, remeabo Anienis ad undas.
Flectite in Italiam proras, avertite classem.
Faxo, ut vallata revocetur Scipio Roma.»

222. *Sim dignus*, vel *Di, dignus* castigabat N. Heins. At vid. not — 224. *numen* Parm. *et totum cecidisset nomen E.* vel *potius cecidissent culmina E.* opinabatur N. Heins. Vulgo *Elisæ*, vid. ad I, 81. — 225. *Quin! tunc sat* reposuit Lefeb. *Quid? tum sat compos?* corrig. N. Heins. ut repetitio esset verborum v. 221. Ego legendum crediderim: *Quid? tum sat compos*, scilicet mentis fui, *quum non*, etc. Sed τὸ *qui* doctius pro vulg. *quum* positum videri potest. — 231. *Quid prohibet* malebat N. Heins. quem vid. ad Ovid. Met. X, 88. *gressus*, non *gressum* Put. — 234. *ac vertite* conj. Livin. *age*, *vertite* N. Heins. qui et v. 235 τὸ *ut* post al. et contra *crescere*; Drak. v. ad III, 157 in Var. Lect. — 220. *Daunia tellus;* v. ad I, 291. — 221 sqq. Silius expressit ac variavit locum Liv. XXX, 20 extr. — 221, 223. Mentis non compos sum, neque hoc reditu indecoro indignus, qui sponte Italia decessi; Drak.

223. *subdita tædis*, ut IV, 778, ubi v. not. et Var. Lect. — 224. *Elissæ;* v. ad I, 81. — 225. Conf. Var. Lect. Apud Liv. l. c. indignatur Hannibal, « quod non cruentum ab Cannensi victoria militem Romam duxerit. » ... *Jovem* Capitolinum *Detraxi solio*, δεινῶς de expugnatione Romæ. — 227 sq. *septem montes*, colles Romæ. — *vacuos bello*, præsidio destitutos, quia omnes milites Cannensi prælio consumti fuerant; Ern.

229. Conf. I, 115, et ibi not. — 230. *Cur porro*, diutius, *hæc angant*, hæc cogitatio vexet ac cruciet me meamque mentem, h. e. *invadere* Romam. — 231 sqq. Cf. XII, 540 sqq., 746 seq. — 234. *avertite* a cursu, quem huc usque tenuimus, et in diversa agite; Drak. — 235. *Roma vallata*, a me obpugnata. Eodem consilio Consules Rom. olim a Capua abstrahere conabatur, de quo vid. XII, 493 sq.

Talibus ardentem furiis Neptunus ut alto
Prospexit, vertique rates ad litora vidit,
Quassans cæruleum genitor caput æquora fundo
Eruit, et tumidum movet ultra litora pontum.
Extemplo ventos, imbresque, et rupe procellas
Concitat Æolias, ac nubibus æthera condit.
Tum, penitus telo molitus regna tridenti
Intima, ab occasu Tethyn inpellit et ortu,
Ac totum Oceani turbat caput. Æquora surgunt
Spumea, et inlisu scopulus tremit omnis aquarum.

saxo concinnius abesse monuit, idque firmavit multis poetarum exemplis, quibus alia adjecit in not. ad Ovid. Met. XIII, 875, et Drak. ad h. l. — 240. *et rupe* Oxon. Put. R. 1, Parm. Med. Ben. et Mart. Herbip. in quibus etiam mox *imbribus* pro *nubibus* legitur, ut et in Marsi edd. Vulgo *e rupe*. Aliquid gravioris mendi subesse suspicabatur Barth. Adv. XV, 7, qui et h. l. alia perperam, alia nimis severe reprehendit.

236... 290. Manifesta imitatio loci Virg. Æn. I, 84 sqq. Similiter Hannibal olim Romam vix relictam reverti constituerat, sup. XIII, 1 sq., et quemadmodum tunc Dasii monitis v. 30 seq., absterritus fingitur, sic nunc tempestate a Neptuno ei inmissa. Totum hoc commentum non a gravitate rei summorumque poetarum exemplo ac more, neque consilium Romam redeundi ab Hannibalis persona alienum est. In hujus quoque consilii fictionem facile incidere poterat Silius, lecto Liv. XXX, 20 extr. Ita vero nodum sibi nexuerat vindice dignum; et a quo aptius solvi is poterat, quam a Neptuno? nam in mari erat Hannibal, et deus ille Scipioni favet, de quo v. ad XV, 159 sq. et sup. v. 50 sq. Neque tamen diffiteor, nimium poetæ fuisse doctrinæ artisque ostentandæ studium. XVII, 236 sq. — Hujus tempestatis nullam mentionem facit Livius, nisi forte *jactationem maritimam*, lib. XXX, 29 pr. eo referas; Lenz. — *ardentem furiis;* cf. I, 32. — *alto*, ex imo maris, regia sua (unde v. 242 : *regna intima* Neptuni, et v. 244 : *Oceani caput*) *prospexit*, ut Virg. Æn. I, 126.

238 sq. *Quassans caput;* v. ad I, 298, et VI, 600. — *genitor*, v. ad I, 606, et III, 126 in Var. Lect. — *æquora fundo Eruit*, ut apud Virg. Æneid. lib. I, cap. 84, 125; II, 419. — 241. Epitheton *Æolias* tam ad *rupem*, montem antrumque Æoli, quam ad procellas spectat. Cf. Virg. Æn. I, 51 sq. ac sup. I, 193, et IX, 491 seq. — *nubibus æthera condit*, hæc ita depingit *Voltaire, Henriade, chant I :*

L'astre brillant du jour à l'instant s'obscurcit;
L'air siffle, le ciel gronde, et l'onde au loin mugit;
Les vents sont déchaînés sur les vagues émues;
La foudre étincelante éclate dans les nues, etc.

Virg. l. c. longe utrique præstat. Ed.

242. *molitus*, movens. Vid. ad I, 645, et V, 385. — 243. *Tethyn*, ut III, 60, ubi v. Var. Lect.

Primus, se adtollens Nasamonum sedibus, Auster
Nudavit Syrtim conrepta nubilus unda.
Insequitur sublime ferens nigrantibus alis
Abruptum Boreas ponti latus : intonat acer
Discordi flatu, et partem rapit æquoris, Eurus.
Hinc rupti reboare poli, atque hinc crebra micare
Fulmina, et in classem ruere inplacabile cælum.
Consensere ignes, nimbique, et fluctus, et ira
Ventorum, noctemque freto inposuere tenebræ.
Ecce, intorta Noto, veniensque a rupe procella
Antennæ inmugit, stridorque inmite rudentum
Sibilat, ac similem monti, nigrante profundo,

249. *acer* Oxon. et Putean. Vulgo *ater*, quod præstiterit. — 255. *veniensque a puppe procella* recte, puto, emend. N. Heins. et edidit Lefeb. prob. Drak. qui monet, vento, a puppi vel tergo spirante, Hannibalem longissime a finibus Italiæ rejectum esse, et similiter dixisse Virgil. Æneid. III, 130, *surgens a puppi ventus*, et Æn. I, 115, *ingens a vertice* (h. e. desuper, non, a prora, ut Drak. adcepit, nam sequitur) *In puppim ferit;* Stat. Theb. III, 29, *ingens a puppe Notus*, Hom. Odyss. δ, 357, ᾗ λιγὺς οὖρος ἐπιπνείῃσιν ὄπισθεν, et Eurip. Troad. 19, μένουσι δὲ Πρύμνηθεν οὖρον. Ernesti putat, hæc loca non satis convenire, inprimis ob sequentia *antennæ inmugit :* quod non satis adsequor. — 257. *migrante profundo* corrig. Barth. Adv. XV, 7, ubi monet, perire omne videnti profundum (forte profunditatem, altitudinem), quum navis imo videatur subsessura, ip-

246 sq. Cf. Virg. Æn. I, 84 sq., ibique Heyne in Exc. III. Pro Africo Silius bene substituit *Boream*, a Marone omissum : nam eo potissimum classis ab Italia ad Africæ litora rejicienda erat. Ernesti hunc locum ita taxat : « Recensus ventorum ut per se ambitiosum studium ornandi prodit, ita, quod totus hic furor non parem sibi eventum habuit, aliquid exinde vani tumoris ille omnis locus traxit. » Enimvero ventorum in tempestate præcipuæ partes sunt, neque omnes h. l. recensentur. Eos autem « omnes in unam tempestatem congregari posse » negavit quidem et olim Seneca Nat. Qu. V, 16, at v. Heyne l. l. — *Auster*, qui v. 255. *Notus* dicitur, *se adtollens Nasamonum sedibus*, flans ex Africa. *Nasamones* prope Syrtim majorem incolunt (cf. I, 408), et *Syrtes* potissimum *Noto exercitantur*, h. e. vexantur, ut utar verbis Horat. Epod. IX, 31. — *Auster Nudavit Syrtim unda*, h. e. a Syrtibus undas repellit et longe agit, ut apud Lucan. I, 498 sq., et IX, 320 sq.

248. *alis*, ut I, 589. — 249. *ponti latus*, quod mox *partem æquoris* poeta dixit. — 251. *rupti poli*, ruptus polus, cælum. Conf. ad I, 135. — *ruere cælum ;* v. ad I, 251, et XVI, 650. — 255. *a rupe* Æoli, ut v. 240. At. v. Var. Lect. — 256. *stridor rudentum*, ut ap. Virg. Æn. I, 87. — 257 seq. *similem monti*

Ductoris frangit super ora trementia fluctum.
Exclamat, volvens oculos cæloque fretoque:
« Felix, o frater, Divisque æquate cadendo,
Hasdrubal! egregium fortis cui dextera in armis
Pugnanti peperit letum, et cui fata dedere,
Ausoniam extremo tellurem adprendere morsu.
At mihi Cannarum campis, ubi Paulus, ubi illæ
Egregiæ obcubuere animæ, dimittere vitam
Non licitum : vel, quum ferrem in Capitolia flammas,
Tarpeio Jovis ad manes descendere telo. »
Talia dum mæret, diversis flatibus acta
In geminum ruit unda latus, puppimque sub atris
Æquoris aggeribus tenuit, ceu turbine mersam.
Mox, nigris altæ pulsa exundantis arenæ
Vorticibus, ratis æthereas remeavit ad auras,
Et fluctus supra, vento librante, pependit.
At geminas Notus in scopulos atque horrida saxa

sumque mare migrare ad Superos. Sed vid. not. — 258. *frementia* omnino legendum videbatur Drak. quia Silius ubique Hannibalem inpavidum finxisset. Sed cf. v. 268, ac sup. I, 530, 532, et II, 476, ibique nott. — 264. *ubi illæ* Put. et R. 2. Vulg. *et illæ*. — 267. *Tarpeio*, non *Tarpeii*, tres scripti cum R. 2, et Parm. — 271. *alte exundantis arenæ*, ex imis barathri pontici cavernis ebullientis, vi ventorum subtus agente, emend. Barth. Adv. XV, 7, et edidit Cell. Recte, opinor.

fluctum, ut ap. Virg. Æn. I, 105 et, quos Drakenb. laudavit, Ovid. Met XV, 409; Hom. Odyss. γ, 290; λ, 242. Cf. Heins. ad Ovid. Met. XI, 538. — *nigrante profundo*, mari, ut v. 269. — *atris æquoris aggeribus*, et *μελάνει πόντος*, vel *κῦμα κελαινὸν* et *πορφύρεον*, ap. Hom. Iliad. *ι*, 64; *ί*, 6; Odyss. λ, 242; Drak. — *Ductoris*, Hannibalis.

259... 267. Manifesta imitatio Virgil. Æneid. I, 92... 101, ubi v. Heyne. Conf. omnino sup. ad II, 705; III, 123, et IV, 669 sqq. — *volvens oculos cælo*, ad vel in cælum, ut I, 1, 277, 370, 508 et al.

261. *fortis dextera* Claudii Neronis. Vid. supra XV, 775... 804.

263. *tellurem adprendere morsu*, ut V, 526, ubi v. not. — 267. *Tarpeio Jovis telo*, h. e. Tarpeii Jovis fulmine. Cf. I, 253, et IX, 538.

268 sq. Imitat. Virg. Æn. I, 102 seq. Scena densis coloribus picta, sed non sine doctrina et acumine, quod utrumque hoc inprimis loco commendatur. Ern. — *diversis flatibus*, contrariis ventis, *acta*, inpulsa, *unda ruit in geminum*, utrumque, *latus* navis Hannibalis. Ita navis veluti inter duos *aggeres mersa* tenebatur; Ern. Conf. ad I, 265. — 273. Conf. Virg. Æneid. I, 106. — 274. Cf. Virg. Æn. I, 108.

Dura sorte rapit (miserandum et triste!) biremes.
Increpuere ictu proræ; tum murice acuto
Dissiliens sonuit, rupta compage, carina.
Hic varia ante oculos facies : natat æquore toto
Arma inter, galeasque virum, cristasque rubentes,
Florentis Capuæ gaza, et seposta triumpho
Laurens præda ducis, tripodes, mensæque Deorum,
Cultaque nequidquam miseris simulacra Latinis.
Quum Venus, emoti facie conterrita ponti,
Talibus adloquitur regem maris : « Hoc satis iræ
Interea, genitor : satis ad majora minarum.
Cetera parce, precor, pelago : ne tollat acerba
Hoc Carthago decus, nullo superabile bello
Progenuisse caput, nostrosque in funera Pœni
Æneadas undis totoque eguisse profundo. »

278. *It* pro *Hic* conj. N. Heins. — 280. *Capuæ et gaza seposta* Rom. 1, Med. Mart. Herbip. *Capuæ et gaza et seposta* ed. Basil. Wolfii, Colin. D. Heins. Dausq. Cell. — 281. *duci*, h. e. a duce seposta, malebat Lefeb. — 289. *motoque* præsti-

276. *murice acuto*, ut ap. Virg. Æneid. V, 205, ubi Servius : « murex, saxi acumen, eminens per tranquillitatem. » Isidor. Orig. lib. XVI, cap. 3 : « murices, petræ in litore, similes muricibus vivis, acutissimæ et navibus perniciosissimæ. » Cf. et Non Marcell. h. v.

278. Silius exornavit verba Virg. Æn. I, 119, et VIII, 540. — 279. *cristas rubentes*, ut *atras jubas*, V, 165, ubi v. not. — 280. *Capuæ*, ubi Hannibal olim hibernaverat. — *seposta*, reservata, *triumpho ducis*, Hannibalis. — 281 sq. Hæc potissimum ad spoliatum Feroniæ templum (v. XIII, 84 seq.) referenda esse, jam ante nos videre Mars. et Cell.

284 sq. *Hoc satis iræ... ad majora*, h. e. tantas tempestates concitasti, quæ vel majoribus rebus, quam ejiciendo ex Italiæ finibus Hannibali subfecissent ; Lenz. — *genitor*, ut sup. v. 238 (ubi v. not.), vel quia Venus e spuma maris nata, Ἀφροδίτη, Ποντία, Ἀναδυομένη, Ποντογένεια, Θαλασσίγονος, ἁλιγενής. Cf. Heyne ad Virg. Æn. V, 800 sq., et Jani ad Hor. Od. I, III, 1; III, XXVI, 5.

286 sq. Scite a poeta hæc cogitata sunt veluti prætextus loco, et digna Dea Pœnis infesta, *ne tollat*, extollat, efferat *Carthago hoc decus*, et honori sibi ducat, quod *nullo bello superabilem* heroem *progenuerit* Hannibalem, ad cujus *funus* et mortem Romani *undis eguerint*, quippe quem non alio modo conficere et superare potuerint; Ern. — 289. *Æneadas*, Romanos, *nostros;* quia iis et Venus favet, et Neptunus, de quo vide ad v. 236 seq. et ad Virgil. Æn. V,

Sic Venus: et tumidi considunt gurgite fluctus;
Obviaque adversis propellunt agmina castris.
Dux vetus armorum, scitusque adcendere corda

terit judice N. Heins. At Drak. putabat emphasin esse in voce *toto*: opus habuisse toto maris impetu ad obprimendum Hannibalem. — 291. *transtris*, vel *rostris* pro *castris* legendum censebat N. Heins. Barthius Adv. XV, 7, *castra* exponebat naves seu classem, de quo vid. Cerda et Heyne ad Virg. Æn. III, 519, et V, 669. Sed *castra adversa* vulgari sensu capienda sunt, nec quidquam h. l. mutandum est, vel mutandum credidissent viri docti, nisi grandis h. l. lacunæ suspicione se-

804: « Nec minor in terris Æneæ mihi cura tui. » Ed.

290 seq. Recte, puto, Ernesti: « Ecce grandem poetæ saltum, qualem in toto carmine vix similem fecit! Fluctus considunt, Hannibal e regione *castrorum* Scipionis aciem collocat, et milites ad prælium excitat. Non miror, Barthium (Adv. XV, 7), N. Heins. et Drak. de lacuna cogitasse, quam tamen hic non esse, mihi persuasum est. Novi enim poetam scenas repente mutantem, narrationis emblemata et fragmina conglutinantem. » Suffragatur Lefeb. qui tamen abruptum hunc transitum perperam probat ac defendit his verbis: « Nil deest hic certissime: non enim scribit itinerarium, vel diarium poeta. » Silius prætermissis omnibus iis, quæ Polyb. XV, 3... 8, et Livius XXX, 25, et 29... 31, memorant, repente ad nobilissimum illud prælium progreditur, quo confectum est hoc bellum. De memorabili hoc prælio audiamus viros doctissimos; *Bossuet, Histoire universelle*, part. III, cap. 6: « Mais l'habileté d'Annibal ne pouvait pas soutenir Carthage, lorsqu'attaquée dans ses murailles par un général comme Scipion, elle se trouva sans force: il fallut rappeler Annibal à qui il ne restait plus que des troupes affaiblies plus par leurs propres victoires que par celles des Romains, et qui achevèrent de se ruiner par la longueur du voyage. Ainsi Annibal fut battu; et Carthage, autrefois maîtresse de toute l'Afrique, de la mer Méditerranée, et de tout le commerce de l'univers, fut contrainte de subir le joug que Scipion lui imposa. » *Montesquieu, Grandeur et décad. des Romains*, cap. 5: « Tout ce que peut faire un grand homme d'état et un grand capitaine, Annibal le fit pour sauver sa patrie; n'ayant pu porter Scipion à la paix, il donna une bataille où la fortune sembla prendre plaisir à confondre son habileté, son expérience, et son bon sens. » Ed. — *fluctus* pacati, seu tranquilli agunt, adpellunt classem ad aram (f. oram) Carthaginis, ubi obviam eunt castris Romanorum; Lenz.

292... 337. Hæc Hannibalis oratio, quam castris ab Adrumeto Zamam translatis ad milites habuit, quæque est enumeratio ac recensus rerum a se gestarum, efficta est ex Liv. XXX, 32, et Polyb. XV, 11: quos imitatus est feliciter Cl. Firm. Didot, in Tragœdia cui nomen, Annibal. Ed. — *Dux vetus armorum*; v. ad IV, 530.

Laudibus, ignifero mentes furiabat in iram
Hortatu, decorisque urebat pectora flammis.
« Tu mihi Flaminii portas rorantia cæsi
Ora ducis : nosco dextram : tu primus in ictus
Ingentis Pauli ruis, ac defigis in ossa
Mucronem; tibi pugnacis gestantur opima
Marcelli : Gracchusque cadens tibi proluit ensem.
Ecce manus, quæ te pulsantem, belliger Appi,

ducti essent, vid. not. — 295. Quoniam Flaminii corpus nusquam inventum est post pugnam, neque adeo *portari* a quoquam vel adferri potuit, Lefeb. emendavit *Tu mihi Flaminii portas te in ovantia cæsi Ora ducis*, ut τὸ *mihi* eleganti hellenismo (vid. ad I, 46, in Var. Lect.), et *te portas* pro *te fers* vel *inpetu ruis* dictum sit, de qua *vi intensa* verbum *portare* occurrat apud Lucret. VI, 581. Sed præclara est nota Ernesti : « in hoc loco omni non necesse est, ut historiæ veritatem urgeamus, quam nec in ceteris partibus adcurate sequutus est poeta. Quomodo etiam quis *ovat*, qui *cæsus* est? et cur quis inpetum faciat in ora *cæsi* ducis? Vulgata tamen lectio levissima mutatione ita constitui potest, ut cum historia congruat Silius, et sensus sit expeditissimus, et, ni fallor, unice verus. Lego *rorantia cæde Ora*. Hæc autem *Ora* non sunt Flaminii, sed ejus militis, qui Flaminium interfecerat. Tu mihi portas, h. e. obfers ora sanguine Flaminii, quem olim cædebas, rorantia, ac veluti ex illa cæde adhuc inbuta, h. e. tu is es, qui olim Flaminium confecisti; eodem modo, quo mox alium adloquitur : *Gracchus cadens tibi proluit ensem*. Jam etiam sequentia optime cohærent, *nosco dextram*. Deinde recordemur oportet, supra V, 645. *Ducarium* quemdam diserte nominari a poeta, qui inprimis inpetum in Flaminium fecerit. Neque in verbis quidquam est, quod a consuetudine Silii abhorreat. Sic de militibus obviam euntibus et se ostendentibus sup. I, 312, *obvia quisque Ora duci portat*. Sic et *rorantia* IV, 447 ; V, 459; VII, 324. » — 299. *perluit* malebat Drak. quia Burm. ad Petron. cap. CXX, docuerit, *perluere* majoris efficaciæ esse, et notare penitus madefacere, *proluere* autem le-

Luxuriantis ingenii verba. — *furiabat;* v. ad VII, 617. — *ignifero hortatu*, ut *flammis decoris*, et *urere*, ac *adcendere* pro excitare. Cf. ad VI, 332, et XVI, 513.

295 sq. Silius definite extulit et exornavit verba Liv. l. l. « Pœnus sedecim annorum in terra Italia res gestas, tot duces Romanos, tot exercitus occidione occisos, et sua cuique decora, ubi ad insignem alicujus pugnæ memoria militem venerat, referebat. » — *Flaminii cæsi;* cf. Var. Lect. et sup. V, 655 sq. — *portas*, ut mox *ruis, defigis* et alia pro *portasti, ruisti*, etc. — 297. Cf. X, 304 sq.

298. *opima* spolia *tibi*, a te *gestantur*, occiso *Marcello;* vid. ad XIV, 142. Ipse Marcellus olim hæc spolia tulerat (v. ad I, 133); quo poeta simul respexisse videtur. De morte *Marcelli*, v. sup. XV, 334... 380, et de morte *Gracchi*, XII, 475 seq. — 299. *proluit*, ut apud Stat. Theb. VIII, 711. Cf. sup. IV, 166; VII, 663. — *tibi*, tuum *ensem*, a te cæsus. — 300. *Appius* Claudius consul in obpugnatione Capuæ vulneratus, et post deditio-

ıblimis Capuæ de culmine muri
usa moribundum propulit hasta.
d fulmen dextræ, quo nobile nomen
xcepit non unum pectore vulnus.
ıa te siste acie, cui consul in armis
; cecidit : me tu comitare per hostes,
; (memini) ad Cannas lætissimus iræ
rs ora ducis subfixa veruto.
ɔ flagrantes oculos, vultumque timendum
minus ense tuum, fortissime Pœnum
; : qualem vidi, quum flumine sævo
Γrebiæ complexum ingentibus ulnis
'undo luctantem vana tribunum.
i gelidas Ticini primus ad undas
patris tinxisti sanguine ferrum,
xsequere, et nati mihi redde cruorem.
mne ipsos, veniant ad prælia, Divos,
ıtis turmæ, vidi certantia cælo

ere. — 302. *protulit* Oxon. et Put. *pertulit* edd. Marsi, Junt. et Ald. h. et Nut. prob. Drakenb. — 306. *comitante* libri veteres tam scripti :ecidit, me tum comitante per hostes*, ed. Benessæ, prob. Lefeb. — *'eniant* legitur in Puteau. ed. Junt. et aliis inde expressis. Sed rectius r; vel, ut Drak. putabat, votum Hannibalis est, pugnam cum ipsis is; cf. not. ad I, 58. — 318 seq. Ita h. l. restituit ex vett. libris Le-

urbis mortuus. Vide 6, 16. — 301. *Capuæ* *Capuæ altæ*, sup. XVI, . *fusa hasta;* vid. supra

Fulvio, v. XII, 469 sqq. s, qua indignus est, ei n gratiam militum, a us est. — *fulmen dex-* , 421 — *nobile nomen;* 29; VIII, 439, et XII, . *excepit pectore vulnus;* 4. — 306. De *Crispino*, V, 345. — Proprie non ɔugna, sed ex vulnere mox post pugnam mortuus est. Vid. Liv. XXVII, 33.

307. *lætus iræ*, qui lætatur hoste interfecto, qui sibi gratulatur eventum, quem ira et atrocitas pugnandi habuit; Ern. — 308. De *Servilio;* v. ad VIII, 664, et X, 223 sq.

309. *flagrantes oculos;* v. ad I, 126, et V, 275. — 311 sq. Cf. sup. IV, 589 sq.

314. Cf. IV, 445 sq. — 315. *Scipiadæ;* v. ad VII, 106. — 317. Cf. ad I, 56 sq. et h. l. Var. Lect.

318. « Quum stetis, turmæ, quas calcantes juga certantia cæ-

Quas juga calcantes summas volitare per Alpes?
Quum videam, quorum ferro manibusque capaces
Arsere Argyripæ campi, num segnior ibis
Nunc mihi, qui primus torques in mœnia telum
Dardana, nec nostræ facilis concedere laudi?
« Te vero, te, te exstimulem; qui fulmina contra,
Et nimbos, tonitrusque, ac summi numinis iras
Quum starem, perferre ferox hæc vana jubebas
Nubila, et ante ducem Capitolia celsa petebas?
Quid vos, quîs claro deletum est Marte Saguntum,

feb. quem cum Ern. sequutus sum. *Cum stetis turmæ* Oxon. Tell. R. 2, et edd. Marsi, prob. N. Heins. quum ad plures sermonem esse, ex seqq. satis manifestum sit. Idem et conj. *Cum stetit pro me*, non inprob. Drak. *Cum steteris turmæ* Put. *Cum steteris turma* R. 1, Parm. Mediol. et Mart. Herbip. *Cum steteris prope me* primus edidit Nicander et deinde alii. *Cum stetis prope me? vidi*, etc. reposuit Drak. Deinde *Quas juga calcantes* Put. et R. 2. Vulgo *vidi*, *certantia cælo Cum juga calcastis*, *s. v. per Alpes*. — *Dum juga calcatis* emend. N. Heins. quoniam τὸ *cum*, quod præcesserit proxime, ac subsequatur diversa significatione, orationem hic nonnihil reddat perplexam. — 323. *docilis* in comment. Marsi. — 324. *Ten' vero*, *tene exstimulem* legendum putabat N. Heins. — 326. *ac vana* omnes libri et scripti et editi, *hæc vana*, vel *ceu vana* emend. N. Heins. et illud recepi cum Lefeb. et Ern. etsi ne ita quidem hic locus mihi satisfacit. *perstare ferox ad vana* conj. Livin. non inprob. Ern. Sed quis ita dicet *Quum starem*, *perstare*, etc. *videbas* pro *jubebas* R. 2, quod non displicebat Lefeb. Withof. suspicabatur *tam vana*, vel potius *ea vana*, ut designentur, quæ ante nominata sint. *docebas* scribendum putabat Dausq. coll. XII, 629.

lo, vidi volitare, etc. » Hic est ordo verborum. — *stetis*, intrepidæ ac inmobiles; vel maneatis in acie, quod τῷ *fugere* obponitur (v. Ernesti clav. Cic.); vel stetis in gradu, quod propr. de gladiatoribus dicitur. Lefeb. positum putat pro *contra stetis*, ut mox v. 324 sqq., et Virg. Æneid. V, 414, vel ἀντίοι ἵστανται, ap. Hom. Iliad. XII, 44.

319. *juga* Alpium *certantia*, altitudine, cum *cælo*. Cf. ad I, 234; IV, 2, 742; XI, 136, 217; XII, 73.

320 seq. *Argyripæ campi*, campus Cannensis in Apulia. Vid. ad IV, 554, et XIII, 30, in Var. Lect. — *campi capaces*, ingentes, qui magnam hominum multitudinem continere possunt; Drakenb. Nam multa ibi hominum millia pugnarunt ac ceciderunt. — *Arsere campi ferro* ignique vastati; Mars. refulgentes armis, ut ap. Virg. Æn. XI, 602. — *campi armis ardent*; Ern. Ego malim intelligere *flagrantes sanguine*, ut I, 126 (ubi v. not.), vel *fulgentes strage*, ut VII, 486.

322 sq. *mœnia Dardana*, Romana, Romam. Conf. XII, 565 sq.

324... 327. Cf. XII, 605 seq. — 326. Ipse potius Hannibal fulmina *vana docebat*, sup. XII, 627 seq. propter quem fulminis contemtum nunc milites laudantur.

Exhorter, quos nobilitant primordia belli?
Ut meque et vobis dignum, defendite, quæso,
Præteritas dextræ laudes. Divum ipse favore,
Vincendoque senex patriam post trina labantem
Lustra, et non visos tam longa ætate penates,
Ac natum, et fidæ jam pridem conjugis ora,
Confisus vobis, repeto : non altera restat
Jam Libye; nec Dardaniis pugna altera restat.
Certatus nobis hodie dominum adcipit orbis. »
Hannibal hæc : sed non patiens remorantia verba
Ausonius miles, quoties dux cœperat ora
Solvere ad adfatus, signum pugnamque petebant.
   Hæc procul aeria speculantem nube sororem
Ut vidit Divum genitor, mœstosque sub acri

328. *deleta Saguntus* ed. Basil. Wolfii et inde paucæ aliæ, quas sequutus est Lefeb. quia nomen hoc decies octies in Silio et semper in femin. gen. occurrat. Sed nostra lectio firmatur librorum auctoritate, et cur Silio non liceat semel alia vocis forma uti, quæ non minus recta est? conf. ad I, 271; Liv. XXI, 15, 18, al. — 336. *Libyæ* priscæ edd. Abest hic versus a c. Putean. — 339. *quoties* ex emendat. Dausq. Barth. et N. Heins. Vulgo *quatiens*, quæ lectio ex antiqua scriptura *quotiens* orta. — 340. *adfatus*, non *effatus*, Oxon. et sic jam Cell. ex conj. Deinde *petebant* Oxon. et Putean. Vulgo *petebat*. — 341. *speculantem*, non *spectantem*, Oxon. (tres scripti, teste Lefeb.) et Rom. 2; conf. ad VII, 123, et XIII, 163. — 342. *subacri* unica voce scribendum vide-

329. *primordia belli*; cf. inf. v. 495, et sup. I, 271 sq. — 330. *defendite*, tuemini, *laudes Præteritas dextræ*, laudem virtutis hactenus partam. — 331 sqq. *Divum favore Vincendoque senex*, debilitatus victoriis. Cf. ad II, 457, et VIII, 330. Nam a domo ei non milites in subplementum mittebantur. Similiter Pyrrhus fatebatur, de se actum esse, si vel unam de Romanis iterum reportaret victoriam. Vid. Plut. in Pyrrho. — *post trina Lustra*; v. ad XVI, 151. — *patriam labantem*, infelici præliorum eventu debilitatam, nutantem, occasum minitantem, propemodum labentem; Drak. Cf. ad II, 392. — *natum et conjugem*; cf. III, 62... 157, et IV, 770 sq.

335 sq. Verba Hannibalis apud Liv. XXX, 32 : « Roma, an Carthago jura gentibus darent, ante crastinam noctem scituros : neque enim Africam aut Italiam, sed orbem terrarum, victoriæ præmium fore. » Cf. v. 390. — 337. *Certatus*, de cujus imperio certatur. — 338. Pro Scipionis oratione, de qua v. Liv. XXX, 32, et Polyb. XV, 10, poeta substituit conloquium Junonis cum Jove. — *verba remorantia* pugnam.

341. sqq. Imitat. Virg. Æn. XII,

Obtutu vultus, sic ore effatus amico est:
« Qui te mentis edunt morsus, da noscere, conjux:
Num Pœni casus ducis, et Carthaginis angit
Cura tuæ? sed enim reputa tecum ipsa furores
Sidonios: gentem contra et fatalia regna
Teucrorum quis erit, quæso, germana, rebelli
Fractis fœderibus populo modus? Ipsa malorum
Non plus Carthago tulit, exhausitque laboris,
Quam pro Cadmea tu exercita gente tulisti.
Turbasti maria ac terras, juvenemque ferocem
Inmisti Latio; tremuerunt mœnia Romæ,
Perque bis octonos primus fuit Hannibal annos
Humani generis: tempus componere gentem.
Ad finem ventum; et claudenda est janua belli. »
Tum supplex Juno: « Neque ego, mutare laborans,

batur N. Heins. — 343. *adfatus* iterum corrig. idem et edidit Lefeb. — 344. *edant* emend. N. Heins. — 351. *tuleris tu exercita gente* Put. *tulisti e gente* Ox. *tulisti excita gente* Tell. *ipsa tulisti exercita gente* R. 1, Parm. Med. al. *Quam pro te Cadmea tu exercita gente tulisti* R. 2. Nostra lectio primum reperitur in edd. Marsi et Ben. *Quam pro C. tolerasti exercita gente* ex emend. N. Heins. edidit Lefeb. prob. Drak. quia in scriptis priscisque edd. postrema versus verba sint *exercita gente*, et verbum *tulit* modo præcesserit, cujus tamen repetitionem h. l. non inprobandam esse, jam recte monuit Ern. Withof. haud dubitabat, Silium scripsisse: *quam pro Cadmea subiisti exercita gente*. — 356. *claudenda* ex R. 2, omisso τῷ *et*, recepere Lefeb. et Ern. Recte, opinor. *occludenda* putabat N. Heins. — 357. *ego hoc mutare* Putean. *ego hec mutare* R. 2. *ego inmutare*, vel *hæc mutare* corrig. N. Heins. ne posterior syll. voc. *ego* producatur, quod tamen non præter exemplum antiquitatis, tam in cæsura, quam extra eam fieri, monuit Drak. et, quos laudavit, Broekhus. ad Propert. I, VIII, 31; IV, II, 3, et Voss. Art. Gram.

791 seqq. Nec mirum, poetam nunc, in tanto rerum cardine, Deorum interventu uti. — 344. *te mentis edunt morsus*, vid. ad VII, 271, et XIII, 274. — 347 sq. *fatalia regna Teucrorum*, Romanorum, quibus fato destinatum est imperium orbis terrarum. — 352. Cf. supra, I, 37.

354. *bis octonos annos*, conf. v. 332, et ad XVI, 151. — 355. *componere gentem;* motus Pœnorum finire, vel efficere, ut debellati quiescant pacemque petant; conf. Tac. Hist. IV, 3, pr. et Horat. Od. IV, XIV, 52. — 356. *claudenda est janua belli* formula a Jani templo petita, vid. Heyne ad Virg. Æn. I, 291... 296, in Exc. IX, et ad VII, 616 sq.

357 seq. Imitat. Virgil. Æn. X, 611 seq. ubi similiter Juno Turni mortem deprecatur. Recte Ernesti: « Non sine ingenio et acumine

Queîs est fixa dies, pendenti nube resedi :
Nec revocare acies, bellumve extendere quæro :
Quæ donare potes, quoniam mihi gratia languet,
Et cecidit jam primus amor, nil fila sororum
Adversus posco : vertat terga Hannibal hosti,
Ut placet, et cineres Trojæ Carthagine regnent.
Illud te gemini per mutua pignora amoris
Et soror et conjux oro, tranare pericla
Magnanimum patiare ducem, vitamque remittas,

I, 27. — 358. *pendenti in nube* Tell. R. 1, Parm. Mediol. *Pœno duce nube resedi* audacissime castigabat Barth. Adv. X, 13, cui ineptum videbatur epitheton *pendenti*, quasi nova res esset, nubem *pendere*, aut Junonem in *nube pendenti* sedere. At inepta potius est hæc censura, vid. not. Withof. conj. *speculatum* pro *pendenti*, v. 427 *florenti* pro *labenti*, et v. 432 *Latius*, ut breviter Lælii patria designetur, sicut aliorum, qui antea nominati sint. — 359. *bellumve* Put. Teller. et R. 2, quod substitui pro vulg. *bellumque*. — 362. *Aut fusos posco* conj. N. Heins. parum apte. — 363. *cineres Trojæ* Putean. R. 2, et edd. Marsi, quod jam edidit Cell. Vulgo *cineres Latii*, quod Dausq. exponebat : « Scipionum duorum cineres, in quorum ultionem armis adcinctus Africanus eam oram debellavit, et regnare potuit, si fata tulissent; certe ejus virtute Africæ domina Roma facta est. » *Ut placet, et curæ est, Latii C. regnent* infeliciter tentabat Barth. Adv. X, 13. — 366.

Junonis character servatus est a poeta. Novimus Deæ adrogantiam; jam videt omnia contra fieri quam optaverat. Itaque ad preces confugit vel invita : at quam invidiose id facit, et quam plenæ aculeorum sunt sententiæ, *gratia mihi languet, cecidit primus amor, nil... posco*. Sed ne sic quidem magnam propriæ artis laudem Silius tuebitur. Nam omnis loci forma descripta est e Virg. l. l. » *Quibus est fixa dies*, quæ fato destinata sunt, vel quibus finis constitutus est, ut εἰς θανάτοιο τέλος πεπρωμένον ἐστίν, ap. Hom. Iliad. γ, 309, vel πεπρωμένον αἴσῃ, Iliad. ό, 209. — *pendenti nube*, eleganter e natura rei, judice etiam Heynio ad Virg. Ge. I, 214; confer supra ad I, 128, et ad VI, 645.

360. *Quæ donare potes... nil* vero *adversus fila sororum... posco*.

361. Ex stomacho loquitur, quasi Jupiter ideo Pœnos adfligat, quia Junonem, illorum fautricem, desierit amare; Cell. Conf. Virgil. Æn. X, 613 seq. — *fila sororum*, Parcarum, h. e. fata. Virg. Æn. X, 815; « Parcæ fila legunt. » Ern.

363. *cineres Trojæ* cum acerba invidia adpellat Romanos, ex Trojæ veluti ruinis et cineribus oriundos; Ern. Cf. ad VII, 493. Similiter *gens recidiva Phrygum* dicitur sup. I, 106, ubi vid. not. — 365. *tranare pericla*, vid. ad III, 662, et XV, 375. — 366. *vitamque remittas*, concedas, relinquas; conf. quos Drak. laudavit, Gron. Obss. IV, 2, et Gothofr. ad lib. 3; cod. Theodos. de divers. rescript.

Neve sinas captum Ausonias perferre catenas.
Stent etiam contusa malis mea mœnia, fracto
Nomine Sidonio, et nostro serventur honori. »
Sic Juno, et contra breviter sic Jupiter orsus :
« Do spatium muris, ut vis, Carthaginis altæ.
Stent lacrimis precibusque tuis; sed percipe, conjux,
Quatenus indulsisse vacet : non longa supersunt
Fata urbi, venietque pari sub nomine ductor,
Qui nunc servatas evertat funditus arces.
Æthereas quoque, uti poscis, trahat Hannibal auras,
Ereptus pugnæ : miscere hic sidera ponto,
Et terras inplere volet redeuntibus armis.
Novi feta viri bello præcordia; sed lex
Muneris hæc esto nostri : Saturnia regna
Ne posthac videat, repetat neve amplius unquam
Ausoniam; nunc instanti raptum avehe leto;
Ne, si miscebit latis fera prælia campis,
Romulei nequeas juvenis subducere dextræ. »
Dum statuit fata omnipotens urbique ducique,

vitæque Marsi Ven. poster. et inde aliæ. — 370. *e contra breviter* Put. *et contra breviter* Oxon. *at contra breviter* conj. Drak. *at breviter contra* tacite reposuit Lefeb. Conf. ad III, 570. — 372. *percipe* scripsi, Rom. 2, et Med. *præcipe* R. 1, Parm. Mars. et Mart. Herbip. non inprob. N. Heins. ut dictum sit pro, prius percipe. — 379. *bello*, non *belli*, Oxon. Put. et R. 2. — 381. *post hæc* Oxon. et Put.

368. *Stent*, non diruantur, *mea mœnia*, Carthago, *et nostro*, meo, *serventur honori* conf. ad I, 26 sq.

370 sq. Manifesta imitatio Virg. Æn. X, 621 seq. — 372. *lacrimis precibusque*, propter lacrimas.

374. *pari sub nomine ductor*, Scipio Africanus minor. — 376. *Æthereas trahat auras*, vivat, formula ant. et Lucret. Conf. Heyne ad Virgil. Æneid. I, 387, 546; III, 339; ubi *auras vitales carpere*, *vesci aura ætheria*, videbis.— 377. *Miscere sidera ponto*, ut lib. XIII, cap. 587. — 378. *terras inplere redeuntibus armis*, iterum armatis, Antiocho ad bellum sollicitato; conf. ad XIII, 877 seq. ubi Sibylla similiter ultima Hannibalis conamina ac fata canit. — 379. *feta bello præcordia*; conf. ad X, 14, et XIII, 592. — *lex*, conditio.

383. *miscebit prælia*; vid. ad I, 69. — 384. *Romulei Juvenis*, Scipionis.

385... 596. Descriptio poetica pugnæ ad Zamam, de qua vid. Livium XXX, cap. 33... 35. Polyb. XV, 9... 16, et Appian. Punic. c. 40 sqq. — *statuit*, destinat prædi-

Invadunt acies pugnam, et clamore lacessunt
Sidera : non alio graviores tempore vidit
Aut populos tellus, aut, qui patria arma moverent,
Majores certare duces; discriminis alta
In medio merces, quidquid tegit undique cælum.
Ibat Agenoreus præfulgens ductor in ostro,
Excelsumque caput penna nutante levabat
Crista rubens, sævus magno de nomine terror
Præcedit, Latioque micat bene cognitus ensis.
At contra ardenti radiabat Scipio cocco,
Terribilem ostentans clipeum, quo patris et una
Cælarat patrui spirantes prælia dira
Effigies : flammam ingentem frons alta vomebat.
Sub tanta cunctis vi telorumque virorumque,

386. *acres*, vel potius *alacres* pro *acies* malebat N. Heins. At nil mutandum. — 388. *paria arma* primus edidit Marsus. Non male! *Paribus uterque votis ac viribus imperium orbis agitabat*; Flor. II, 2. — 399. *virorumque* Oxon. Tell. Rom. 1, 2, cendo, Ern. — 386. *Invadunt pugnam*, ut IX, 12. — *clamore lacessunt Sidera*, conf. ad V, 394. « Tubæ cornuaque ab Romanis cecinerunt, tantusque clamor ortus, ut elephanti in suos verterentur; » Liv. l. l.

387 sq. « Ad hoc discrimen procedunt postero die duorum opulentissimorum populorum duo longe clarissimi duces, duo fortissimi exercitus, multa ante parta decora aut cumulaturi eo die, aut eversuri; » Liv. XXX, 32. — 390. Imperium orbis terrarum erat magnum certaminis præmium, in medio quasi positum, h. e. id, de quo certabatur; cf. sup. ad v. 335 sq.

391. Cf. IV, 324 sqq. — *Agenoreus ductor*, Hannibal; vid. ad I, 15. — 392. Proprie ipse clevabat caput galea tectum, vel cristæ in capite alte eminebant, quo terror incutiebatur hostibus; cf. inf. v. 525, et sup. ad VII, 295, et XIII, 143. — *penna nutante*, vid. ad I, 460, 501; IV, 353. — *Crista rubens*, ut sup. v. 279.

395. *ardenti cocco*, sago, seu paludamento; confer inf. v. 526, 527, et sup. ad IV, 268; Drakenb. monet, Hannibalem in *ostro*, Scipionem in *cocco* fingi; nam purpuram genus esse, ejusque species tum ἁλιπόρφυρον, seu *ostrum*, ex ostreo seu sanie muricis, tum κόκκινον seu *coccum*, ex grano ilicis humilis; de quo vid. Scalig. Epist. XI, et Salmas. ad Solin. p. 190 seq. — 397. *Cælarat*, cælandas curaverat; vid. ad I, 407. — *spirantes prælia*; vid. ad III, 240.

398. *flammam frons alta*, h. e. galea, qua frons tecta erat, *vomebat*, ut apud Virg. Æn. VIII, 620, ubi vid. Heyne; conf. sup. ad IX, 449, et X, 107. — 399. *Sub tanta vi telorumque virorumque*, in tan-

In ducibus stabat spes et victoria solis.
Quin etiam, favor ut subigit plerosque metusve,
Scipio si Libycis esset generatus in oris,
Sceptra ad Agenoreos credunt ventura nepotes.
Hannibal Ausonia genitus si sede fuisset,
Haud dubitant terras Itala in ditione futuras.
Contremuere auræ, rapido vibrantibus hastis
Turbine, et horrificam traxere per æthera nubem.
Inde ensis, propiorque acies, et comminus ora
Admota, ac dira flagrantia lumina flamma.
Sternitur in medium contemtrix turba pericli,
Quæ primis se præcipitem tulit obvia telis,
Gentilemque bibit tellus invisa cruorem.
Fervidus ingenii Masinissa, et fervidus ævi,
In primas Macetum turmas inmania membra

Parm. Marsi Ven. prior, quod, quia sonantius est, recepi cum Lefeb. probb. Barth. Adv. X, 13; Cell. N. Heins. Drak. Conf. ad IV, 187. Vulgo *virûmque*. — 401. Ita Oxon. et Put. Vulgo *subigit favor ut plerumque*. Cortius suspicabatur, inrepititium esse hunc versum. — 403. *credunt* Oxon. Putean. R. 2, Parm. Vulgo *essent*, quod e *censent* corruptum esse non male suspicabatur Barth. Adv. X, 13. — 407. *æquore*, h. e. campum, Tell. — 412. *bibit* R. 2. Mars. Ben. *vidit* Oxon. *videt* Put. R. 1, Parm. Med. Deinde *invita* pro *invisa* ex emend. Heinsiorum reposuere Drak. et Ern. — 414. *Macedum* primus edidit Nicander; vid. ad XIII,

ta multitudine militum, vel, etsi tanta eorum copia erat, tamen *cunctis*, etc. — *stabat*, vid. ad III, 173.

401... 405. Conf. IV, 730 sq. et VII, 36, 37. Non satis congruere videntur verba Liv. XXX, 32, ex quibus hæc translata esse suspicatur Ernesti : « Anceps spes et metus miscebant animos, contemplantibusque modo suam, modo hostium aciem, quum oculis magis quam ratione pensarent vires, simul læta, simul tristia obversabantur. »

406. *Contremuere*, resonarunt, *auræ*, strepitu armorum armatorumque. — *vibrantibus hastis*, ut I, 539, ubi vid. not. — 407. *Turbine*, impetu, vid. Ind. — *nubem* pulveris. — 408. Cf. ad IX, 314, in Var. Lect. — 409. Conf. V, 275; X, 106. — 412. *tellus bibit cruorem*, ut X, 268, et XVI, 216. — *Gentilem*, Pœnorum, in terra patria pereuntium. — *tellus invisa*, et Romanis, et Diis, quia tam sæpe fœdifraga; Lefeb. Ita certe exponere præstiterit, quam cum Dausq. *terra* diu *invisa*, non visa Afris, quippe qui diu abfuerint domo. — 413 seq. In ordine pugnæ consertæ arbitrium suum poeta sequitur; Ern.

414. Macedonum legionem in secunda Pœnorum acie fuisse, do-

't, et jaculo circumvolat alite campum.
ılus haud aliter, quum dimicat, incola Thules
ina falcifero circumvenit arta covino.
ı phalanx patrio densarat more catervas,
ıtisque adstat nulli penetrabilis hastis.
:mor has pacti post fœdus in arma Philippus

- 415. *campos* Put. — 417. *comino* Put. R. 1, Med. *camino* Oxon. *covinno* ut plures libri scripti ap. Lucan. I, 426, unde hanc orthographiam prætu- . Heins. et Drak. Quæ tamen ratio parum firma est. — 419. *Invitis nulli* tt Put. *Invitisque adstabat* Oxon. *Invixisque adstat* R. 1. *Inmissisque adstat* ıon inprob. Ern. *Innitis* et *Innictis* in aliis antiquis, si fides habenda Lefeb. *Innixisque adstat*, inepte. *Innexisque* ex emend. Dausq. recepere Drak. et rob. N. Heins. *Inmixtisque* conj. Drak. quia præcipuum phalangis Mace- robur positum fuerit in hastatis, qui, ordinibus aliorum militum, rem telis um, inmixti, hastas prælongas objiciendo suos ab inpetu adversariorum :s præstiterint. *Intentisque* reposuit Lefeb. quem sequutus sum. Nec tamen menda videtur conject. Dausq. de qua Ernesti ita: « *Innexæ hastæ* sunt *intentæ*, sed hac adjunctione, ut hastas, quo fortius resistant inruentibus ıs, veluti oblique inter se junctas et nexas cogitare possis. » — 420. *facti*

v. XXX, 33. *Macetum*, vid. I, 878. — 416. *incola Thules*, ınis: nam Thulen veteres tannicis insulis referebant; d III, 597. — *Cærulus*, non :ærulei maris incola est, ut .s putabat, sed quia Britan- ɔ cæruleo se tingebant; Drak. æs. B. G. V, 14 (*Omnes se Bri- ıitro* (al. *glasto*) *inficiunt, quod ·um efficit colorem*) Martial. ¦; Propert. II, xiv, 25... 30 , xviii, 23... 26, et 31, 32 id. Broukh.) Pontan. in Au- Glossar. prisco-Gall. voce :s, et Salm. ad Solin. p. 180. ıctus in Misc. Obss. Vol. V, pag. 125, suspicabatur coll. XXVIII, 51, de sapone Bel- d capillos rutilandos adhi- ogitandum esse, non de vi- l glasto, quo corpus infec- .t, ut horridior ejus adspec- .et in pugna; conf. Barth. ad II, 18, 23 et 31, ubi etiam monet, *cæruleum* colorem late pa- tere. — *covinus* currus, cujus axes *falcati* erant, proprius Belgarum, a quibus accepere Britanni, ab il- lis oriundi; conf. quos Dausq. et Drak. jam laudarunt, Mel. III, 6, Tac. vit. Agric. c. 35 (ubi vid. Er- nest.); Martial. XII, 24; Lucan. I, 426; Pontan. l. l. hac voce, du Cange Gloss. med. Latin. et inpr. Scheffer. de re vehic. II, 22.

418. *Graia*, Macedonica. De *phalange densata* Macedonum et sarissis vel prælongis *hastis inten- tis*, h. e. protentis, valli instar ob- jectis; vid. Liv. XXXI, 39; XXXII, 17, XXXIII, 8; XLIV, 41; Curt. III, 2, et Polyb. II, 66; XII, 20 sq. et inpr. XVIII, 9, 12... 15.

419. *Intentis*, ut ap. Virgil. Æn. XI, 606. — *hastas protendunt*, et ap. Hom. Iliad. ι, 300; πρόσθε δόρυ ἴσχον, Lefeb. Conf. Var. Lect.

420 sq. Philippus XV anno belli Punici pacem cum Romanis fece-

Miserat, et quassam refovebat Agenoris urbem.
  Rarescit multo laxatus vulnere miles,
Atque aperit patulas prostrato corpore late
Inter tela vias; inrumpit mole ruinæ
Ausonius globus, et perjuria Graia resignat.
Archemorum Rullus, Teucrum Norbanus, et ambo
Mantua labenti genitrix dimiserat ævo.
Obtruncat Samium bellacis dextra Caleni.
At Clytium Selius, Pellæum et vana tumentem
Ad nomen patriæ Clytium; sed gloria Pellæ
Haud valuit misero defendere Daunia tela.
  Sævior his Latios vastabat Bruttia signa
Lælius increpitans : « Adeone Œnotria tellus

quidam veteres teste Lefeb. *hos* malebat N. Heins. et vers. 422 *laxatus funere*, quod placebat Drak. — 424. *more ruinæ*, h. e. ut solet ruina, conj. Burm. Male! — 426. *Rullus*, nomen Romanum, ut *Norbanus*, *Calenus*, *Selius*, ex emend. N. Heins. *Ruilus* Mars. et Gryph. Vulgo *Rutilus*. Mox *ambo*, non *ambos*, scripti et R. 2; vid. ad IV, 175. — 427. *bibenti ævo* Oxon. et Put. *flaventi arvo* (ob segetes, ut ap. Virg. Ge. I, 316; IV, 126, et Ecl. IV, 28, al. unde et *flava Ceres*) emend. N. Heins. prob. Drak. Conf. not. et ad XI, 325. — 432. *Latio* Mars. *late vastabat*

rat (Liv. XXIX, 12 seq.); et post illud fœdus vel nova auxilia submiserat Hannibali, vel vetera non revocaverat; Cell. Conf. sup. XV, 286 sqq. — 420. *has*, catervas.

421. *Agenoris urbem*, Carthaginem, vid. ad I, 15. — *quassam*, ut VIII, 250; XIII, 36; XV, 7.

422 seq. Conf. V, 381 sq. ibique not. — *miles*, Macedones eorumque phalanx. — 424. *mole ruinæ*, ceu ruina jugentis molis et ponderis; Ern. Cf. IX, 504. — 425. *perjuria Graia*, Macedonas perjuros, fœdifragos. — *resignat*, solvit, rumpit, laxat. — 426 sq. *ambo labenti ævo*, Romani senes, quod virtutem auget et inpetum arguit, nec a ratione poetica alienum est, quum passim, ut IV, 745 et X, 310, *labi* dicantur, quæ ad finem vergunt vel pereunt; Ern. Ad senectutem jam retulit Marsus.

429. *Pellæum*, a Pella oriundum, oppido natalibus Alexandri celebri, unde *vana tumentem*, superbientem illa patria sua; Ern. Confer ad I, 306, in Var. Lect. et ad XI, 381. — 431. *defendere*, vid. ad V, 490. — *Daunia*, Romana, vid. ad I, 291.

432 seq. « Hannibal in secunda acie et subsidiariam aciem Italicorum militum (Bruttii plerique erant, vi ac necessitate plures, quam sua voluntate, decedentem ex Italia sequuti) instruxit; » Liv. XXX, 33. Hos *Latios*, Italos (vid. ad XII, 412, in V. L.), qui per adposit. etiam *Bruttia signa* vocantur, Lælius increpat fugatque. Cf. Appian. de reb. Pun. c. 44, et Po-

Detestanda fuit, quam per maria aspera, perque
Insanos Tyrio fugeretis remige fluctus?
Sed fugisse satis fuerit. Latione cruore
Insuper externas petitis perfundere terras? »
  Hæc dicens Silarum, meditantem in prælia, telo
Prævenit : hasta volans imo sub gutture sedit,
Et vitæ vocisque vias simul incita clausit.
Virgilio Caudinus, acerbo Sarris Amano
Sternitur : adcendunt iras vultusque virorum,
Armorumque habitus noti, et vox consona linguæ.
Quos ubi nudantes conspexit Hamilcare cretus
Terga fuga, « state, ac nostram ne prodite gentem, »
Vociferans subit, et convertit prælia dextra.
Qualis in æstiferis Garamantum feta veneno
Adtollit campis ferventi pastus arena
Colla Paraetonius serpens, lateque per auras

corrig. Heinsii et Livin. prob. Drak. At vid. not. — 438. *Hoc* Put. — 441. *Sanus*, Put. *Satis* Mars. *Saris* Parm. et Gryph. *Sarnus* opinabatur N. Heins. a fluvio Italiæ deductum nomen, more Silii, de quo vid. ad I, 306. — 443. *conscia* pro *consona* R. 2, quod valde adridebat Lefeb. — 444. *nutantes* scripti et edd. priscæ ante Basil. Wolfii, qui primus *mutantes* substituit. *nudantes terga fugæ* ex ingeniosa emend. Scalig. et N. Heins. recepere Cellar. Drak. Lefeb. Ern. Ego reposui *nudantes terga fuga* : nam *fuga* legitur in scriptis ac primis edd. præter Teller. R. 2, ac Ven. Marsi; et sic in Virg. Æn. V, 586, ubi vid. Heyne. Cf. ad I, 306. — 449. *Paræthonius* male a quibusdam scriptum, etiam a Drak. Lefeb. Ern.

lyb. XV, 12, qui tamen hos solos in lævo Pœnorum cornu stationem servasse, et Numidas fugisse, tradunt. — *Sævior his*, quia in populares, etsi perfidos, sæviebat. — *Œnotria tellus;* vid. ad I, 2, et VIII, 46.

436 seq. Fuga vestra jam satis est turpis : at multo fœdius minusque condonandum, quod nunc paratis nos, populares vestros, in Africa cædere, Latino sanguine terram externam imbuere. — 438. *meditantem in prælia*, vid. ad V, 315, in Var. Lect. — *telo prævenit*, ut *hasta occupat*, V, 237, ubi vid. not. — 439 sq. Conf. IV, 171 sq. IX, 569; Virg. Æn. X, 346 sq. — *sedit*, vid. ad I, 540.

442. *virorum*, Bruttiorum. — 444. Conf. Appian. rer. Pun. cap. 44. — *cretus*, natus, ut passim ap. poetas, de quo vid. Schræderi Observat. p. 70, 71. — 445. *ne prodite*, vid. ad II, 247. — 447 seq. Conf. XII, 6 sqq. Ibi tamen multo aptior est comparatio quam h. l. ubi vix videas quo referri possit, nisi forte, quæ et Marsi sententia fuit, ad furorem inpetumque Hannibalis pugnam instaurantis.

449. *Paraetonius;* vid. ad III,

Undantem torquet perfundens nubila tabem.
  Continuo infesta portantem cuspide vulnus
Inpedit antevolans Herium; cui nobile nomen
Marrucina domus, clarumque Teate ferebat.
Atque illi magnum nitenti, et laudibus hostis
Adrecto, capuli ad finem manus ilia fodit,
Quærebatque miser morienti lumine fratrem,
Quum juvenis subit, et, leto stimulatus acerbo,
Pleminius sævum mucronem ante ora coruscat,
Ac fratrem magno minitans clamore reposcit.
  Huic proles Barcæ : « Germanum reddere vero

452. *Inpetit* conj. N. Heins. non inprob. Drak. Deinde *Herum* Ox. *Hirium* malebat Dausq. quod nomen notum est ex Plin. IX, 55. Sed *Herium* quoque in inscriptt. antt. memorari, jam monuit N. Heins. — 454. *Ilia enim magnum nitenti... manus incita fodit* castigabat Withof. *Ilia* reposui pro vulg. *incita*, quo servato locus mendosus est, quoniam non dicitur, quam corporis partem foderit. Sic et sup. V, 255, *subsidensque ilia nisu Conantis suspensa fodit*. Possis et *inguina* castigare cum Livineio. *Ilia huic* vel *quoi magnum nitenti... fodit* emendat Barth. Adv. X, 13, quoniam, qui nitatur, ilia tendat, ut faciliora sint fodienti. *Iliaque huic magnum nitenti... fodit* legendum omnino videbatur N. Heins. *manus incita sedit* tacite scripsit Lefeb. quod probavit Hœft. Batavus in Peric. crit. et recepit etiam Ernesti, qui tamen jam recte monuit, *hastam* quidem vel *cuspidem sedere* passim dici (vid. ad I, 540) non vero *manum*, multo minus *capuli ad finem*. — 455. Post hæc versum unum atque alterum excidisse suspicabatur N. Heins. — 458. *Fleminius* Put. *Flamminius* et *Flaminius* in priscis edd. Vulgatam lect. quæ et in R. 2, ac Benessæ ed. reperitur, defendit Drak. quum nota fuerit apud Romanos gens Plemina, etiam circa tempora belli Punici II. — 460. *Averno* pro *vero* scribendum censebat N. Heins. quod edidit Lefeb. ut sensus sit : si Averno placet, fratrem tuum tibi reddere, per me licet. Ernesti contra miratur, τὸ *vero* displicuisse Heinsio, quum illud usurpetur, inpr. a respondentibus, non sine aliqua emphasi, quæ nunc potissimum in Hannibalis sermone requiratur, sed magis sensu interno percipi, quam verbis enuntiari possit. « Cogitabimus, ait, hæc Hanni-

225. — 452. *Inpedit Herium*, conatum Herii, vulnus infligere parantis. — 453. Conf. ad VIII, 519 seq. — *num* facinus *nitenti*, Hannibalis cædem molienti vel paranti, et hinc omnes conligenti vires.

455. *Adrecto*, incitato, *laudibus hostis*, spe gloriæ, ex cæde tanti hostis redundaturæ; cf. Var. Lect.

456 sq. Vix in toto carmine una pugna narratur, cui non fratres, gemini, tergemini etiam, intersint: nempe ita ornatus epici augentur, et h. l. sine fratrum mentione sarcasmorum occasio non fuisset; Ern. — *Quærebat*, circumspiciebat *Pleminium fratrem*, cupiens et exspectans ejus vindictam. — 458. *ante ora* Hannibalis. — *coruscat*, vid. ad I, 434.

460 sq. *proles Barcæ*, Hannibal; cf. ad I, 72. Quod si tu Hasdru-

Si placet, haud renuo : maneant modo fœdera nostra,
Hasdrubalem revocare umbris : egone aspera ponam
Unquam in Romanos odia? aut mansuescere corda
Nostra sinam? parcamque viro, quem terra crearit
Itala? tum manes inimicos æde repellat
Æterna, socioque abigat me frater Averno. »
Sic ait, et clipei propulsum pondere toto,
Lubrica qua tellus lapsantis sanguine fratris
Fallebat nisus, prosternit, et occupat ense.
Extendit labens palmas, Heriumque jacentem
Amplexus, juncta lenivit morte dolorem.
Tum Libys invadit mixtæ certamina turbæ,

balem cum acerbo risu respondisse, e quo mox sola acerbitas et furor relinqueretur. » — 461. *Nostrum Hasdrubalem revocari umbris* malebat N. Heins. *revocari* tacite edidit Lefeb. *revocate* conj. Livin. — 463. *corde* suspicabatur N. Heins. — 465. Vulgata lectio, quam, etsi manifeste corruptam, retinuerunt Drak. et Ern. hæc est : *Tum manes inimica sede repellat Æterna*; nec libri variant, nisi quod *Æternum* reperitur in c. Tell. quod recepit Lefeb. et ex conj. jam reposuerat D. Heins prob. ejus filio. At ne sic quidem omnis difficultas tollitur, et Avernum ab Hannibale parum apte *sedem inimicam* vocari, unde, si inimica esset, lætus pelleretur, jam monuit Drak. *inimicus* non male conj. Cell. et, quod eodem redit, *inimicos* Livineius, probb. Drak. et Ern. ut sensus sit : Si Italo vel Romano cuiquam pepercerim vel parcere possim, tum frater mihi *inimicus* fiat, quod ultionem ejus negligam, et *repellat manes* meos aliquando ab *æterna sede* vel *Averno*. Hæc sententia placere potest coll. simili loco Juvenal. II, 153... 158; sed *æterna sedes* recte, opinor, displicuit Ern. Ego levissima literarum mutatione *inimicos*, vel *inimicus æde repellat Æterna* reponendum crediderim, ut vetus scriptura, *ede* fuerit pro *æde*, quæ orthographia nota est iis, qui priscos libros, tam scriptos quam editos, lectitarunt. *Ædes æterna* dicitur, ut *domus æterna* Senec. Hippol. v. 1241, vel δῶμ' Ἀΐδαο Hom. Iliad. ς, 351, et *æterna*, unde mortui nunquam redeunt, vid. ad III, 36, et not. ad VII, 586, 741; XIII, 611. Succurrit etiam mihi hæc lectio, *tum manes inimica mente repellat Æternum*, quæ tamen a vulgata magis abhorret. — 471. *dolores* Ox.

balem in Italia cæsum mihi revocaveris, ego tibi reducam Herium : hoc sit fœdus de restituendis fratribus; Cell. — 465. Var. Lect.

466. *socio Averno*, ab inferis vel campis Elysiis, ubi sociati seu juncti, h. e. una olim erimus, *me abigat*, societatem meam ac consuetudinem in locis inferis fugiat.

469. *Fallebat nisus*, inpediebat et minuebat vim standi pugnandique; conf. I, 554. — *occupat ense*, vid. ad V, 237. — 471. Drak. comparavit sup. IX, 408 sq. Virg. Æn. IX, 445; Stat. Theb. II, 642 seq. Ovid. Met. V, 71 sq. Eurip. Suppl. 106 sq.

472 seq. Hannibalem terga hostium vertisse, nullibi Livius quidem diserte adnotavit; sed ubique

Convertitque ruens per longum hostilia terga :
Ut quum fulminibus permixta tonitrua mundum
Terrificant, summique labat domus alta parentis,
Omne hominum in terris trepidat genus; ipsaque ob ora
Lux atrox micat, et præsens adstare viritim
Creditur intento perculsis Jupiter igne.
Parte alia, ceu sola forent discrimina campo,
Qua miscebat agens truculentus Scipio Martem,
Aspera pugna novas varia sub imagine leti
Dat formas. Hic ense jacet prostratus adacto;
Hic saxo perfracta gemit lacrimabilis ossa;
Ast hos (turpe) pavor fusos projecit in ora;

476. *ob ora* Rom. 1, Parm. Mediol. Benes. Confer. Heins. ad Virgil. Æneid. lib. XII, vers. 865. *ab ora* Ox. et ed. Ern. errore haud dubie operarum. *ab hora* Putean. *ab orta* al. — 483. *Is saxo* Oxon. et Putean. — 484. *Ast hos* ex Oxon.

Pœni pedes referunt : unde suspectum Silium habeo, ne illam scenam ideo finxerit, ut sequenti comparationi, quam apto ornatu et satis magnifice extulit, locus esse posset; Ern. Enimvero Liviana hujus prælii descriptio brevior est, quam aliorum historicorum, et Appianus de reb. Pun. cap. 44; diserte memorat, Hannibalem primum restituisse lævum cornu, a Lælio et Masinissa fusum, (ut Silius sup. v. 444) deinde cum Liguribus, Gallis, Pœnis Afrisque in Romanos inpetum fecisse, ita ut diu anceps pugna fuerit; cf. et c. 45.

474. *mundum*, vid. ad III, 611. — 475. *labat*, vid. ad II, 392. — *summi parentis*, Jovis, *domus alta*, Ὀλύμπιον δῶμα, Διὸς χαλκοβατὲς δῶ. Iliad. α, 426. — 477. *viritim*, singulis hominibus, non, ut Lefeb. exponit Gall. *en personne*. — 478. *intento igne*, ut II, 114, et XI, 88.

479... 502. Silius variavit exornavitque verba Livii XXX, v. 34, extr. Conf. Polyb. XV, 12 sq. Ea parte campi, qua Scipio pugnabat, *pugna novas dat leti formas*, novum spectaculum, et ab illo, quod equitatus in cornibus dederat, diversum, scilicet *stragem* (v. 486) mercenariorum militum; Lenz.

479... 482. « Novum de integro prælium ortum est, etc. » Liv. l. c. Verba *ceu sola forent discrimina campo*, etc. Scipionis virtutem et inpetum exaggerant, qui nunc demum pericula et extremam perniciem hostibus adferebat; Ern. — *miscebat Martem*, vid. ad I, 69; *miscebat agens Martem*, ut *miscet agens turbam* ap. Virg. Æn. I, 191, ubi vid. Heyne. — 481 seq. *novas leti formas*, ut *mille leti facies*, IV, 591 (ubi vid. not.), et IV, 437.

483. *saxo*, more heroum jacto (vid. ad IX, 395), vel e funda emisso a Balearibus, quorum copias Hannibal habebat; Ern.

484 seq. Feracissima sententia-

m adversa dedit Gradivo pectora virtus.
super strages ductor Rhœteius instat;
s apud gelidum currus quatit altior Hebrum,
ẹticas solvit ferventi sanguine Mavors
s cæde nives, glaciemque Aquilonibus actam
ımpit stridens sub pondere belliger axis.
mque ardore truci lustrans fortissima quæque
ina obit ferro : claris spectata per orbem
ibus obcumbit late inter tela juventus.
nuros rapuere tuos, miserasque nefandi
ipium belli fecere, Sagunte, ruinas;
acros, Trasymene, lacus, Phaethontia quique
ıerant tabo stagna; ac fiducia tanta
tulit, ut Superum regi soliumque domosque

. 2, Parm. Beness. recepi cum Lefeb. pro vulg. *Atque hos*. Deinde *projecit* ripti cum R. 2, et edd. Marsi. Vulgo *dejecit*. — 489. *actam*, non *auctam*, Put. et R. 2. — 496. *Quique tuos* malebat Livin. — 497. *Polluerunt* emend. ns. quod recte, opinor, probavit Drak. etsi refragg. Lefeb. et Ern. nam se- *tulit*, et præcesserunt *rapuere* ac *fecere*. Probabilis etiam est fraus libra-

brevitate designantur, qui formidine fugientes cædun- uique vulnera in pectore ad- ıt; Ern. Cf. ad V, 594. Tur- ıum erat facie prona cadere;

.

ı. *ductor Rhœteius*, Romanus, ı, vid. ad I, 115. — 487 seq. sup. I, 433 seq. et IV, 430 ique nott. — *Hebrum* et *Ge-* *nives* refer ad Thraciam, pro- ı Martis sedem; conf. ad XI, ıeq. — 489. *Lætus cæde*, ut orat. Od. IV, xiv, 51, et ej. I, III, 223. — *actam*, coac- constrictam, concretam.

). *sub pondere stridens axis*, s; confer IX, 300, et ad IV, eq.

r... 502. « Novum de integro um ortum est : quippe ad ve- ostes perventum erat, et ar- morum genere, et usu militiæ, et fama rerum gestarum (quas poeta singulatim recenset), et magnitu- dine, vel spei, vel periculi pares : sed et numero Romanus superior erat et animo; » Liv. XXX, 34, extr. — *lustrans*, Scipio. — 492. *Nomina*, vid. ad IV, 729. — *obit*, adgreditur, invadit, ut IV, 342. Cf. Polyb. XV, 14. — 493. *juven- tus* non apte dicuntur Pœni, qui in Italia jam tot annos stipendia meruerant; Lenz.

495. *Principium belli*, vid. sup. ad v. 329. — 496 seq. *sacros lacus*, vid. ad XII, 215. Nympha Trasy- meni lacus Agylla sup. V, 17. — *Phaethontia stagna*, vid. ad VII, 149. — 498. sq. *tulit*, extulit... *do- mus*, templum Jovis Capitolini, *solium*, in quo Jovis statua erat collocata; vers. 500, *qui ferebant*,

Irent direptum, mactantur comminus uno
Exitio; redduntque animas, temerata ferebant
Qui secreta Deum, et primo reserasse negatas
Gressibus humanis Alpes: formidinis hujus
Plena acies propere retro exanimata ruebat.
Haud secus, ac tectis urbis Vulcania pestis
Quum sese infundit, rapidusque incendia flatus
Ventilat, et volucres spargit per culmina flammas:
Adtonitum erumpit subita formidine vulgus,
Lateque ut capta passim trepidatur in urbe.
  Verum ubi cunctari tædet dispersa virorum
Prælia sectantem, et leviori Marte teneri,

riorum, qui metro timebant; de quo tamen vid. ad V, 264. — 499. *mutantur* Put. unde *multantur* opinabatur N. Heins. Sed vulgata lectio exquisitior est, et auctoritate librorum firmatur. — 501. *reserasse* libri scripti et priscæ edd. ante Basil. Wolfii, qui primus edidit *pressere*, quod male servavit Drak. *temerata ferebant Quos s. Deum, et primos reserasse*, etc. scribendum censebat N. Heins. hoc sensu: quos referebant primos reserasse secreta Deorum, Alpes hactenus humanis gressibus invias. Withof. corrig. *Quis secreta Deum, et primis reseratæ n.* — 505. *infundit* e primis edd. recepi pro vulg. *infudit*, quia sequuntur *ventilat, spargit, erumpit.* — 506. *culmina*, non *nubila*, tres scripti et R. 2. — 507. *rumpit* R. 2. — 509. *diversa v. Prælia* conj. N. Heins. ut inf. v. 546, et apud Virgil.

differebant, spargebant in vulgus famam de Alpibus summis, parte cæli et sedibus Cælicolarum (*secreta*, sacra, arcana deorum), quas gressibus suis profanarint: *Formidinis hujus plena acies*, hæc facinora ab ipsis commissa, Saguntum dirutum, inquinati fluvii, tentata Jovis Capitol. sedes, Alpes profanatæ, formidinem quamdam et vindictæ divinæ metum ipsis insinuabant: Lenz. — *solium domusque* Jovis, Capitolium, *δεινῶς* pro ipsa Roma, ut et passim *Tarpeia saxa, arces, rupes, scopuli*, vid. Ind.

500... 502. Conf. ad III, 496... 499. — *temerata*, vid. ad I, 11; II, 472, et III, 499. — 501. Similia passim obvia. — *reserasse* viam per *Alpes*, ut IV, 196. — 502. Recte Ernesti: « *formidinis hujus*, cujus? num Scipionis, e v. 491? an *hujus*, quam cædum adspectus præbebat, e v. 493? Alterutrum profecto cogitavit poeta; at languidius (certe obscurius) cogitata expressit. »

504 sq. Formido illa illustratur hac comparatione, de qua vid. sup. ad v. 91 sq. — 506. *Ventilat*, vid. Gothofr. ad l. 5, Cod. Theodos. de malef. et Mathem. Drak.

509... 521. Scipio ipsum Hannibalem quærit, et ad certamen singulare provocat. Livius etiam hujus certaminis nullam mentionem facit: Appianus autem rer. Pun. c. 45 tradit, duces illos re vera invicem concurrisse, quo citius decerneretur. Scipionem *tædet, dispersa prælia sectari*, immorari cædibus

n caussam belli auctoremque malorum
am vires tandem placet. Hannibal unus
tet, non, si muris Carthaginis ignis
r, cæsique cadant exercitus omnis,
m Latio: contra, si concidat unus,
uam fore Agenoreis cuncta arma virosque.
itur lustrans circumfert lumina campo,
que ducem: juvat in certamina summa
adum, cuperetque viro concurrere, tota
te Ausonia; celsus clamore feroci
t increpitans hostem, et nova prælia poscit.
postquam audivit voces conterrita Juno,

— 514. *exercitus omnis* Ox. et Put. Vulgo *e. omnes* contra metri leges; , 308. — 515. *Profectum est Latio* primus scripsit Nicander. — 516. ı malebat N. Heins. Sed *cuncta arma virosque* obponi *uni Hannibali*, ut *nibalem* paulo ante *omni exercitui*, jam monuit Drak.

fugientium, in quo est inutilis opera; Ern. Sed *rælia sectari* dicitur, nisi ı fallunt, qui variis locis t modo in hos, modo in tum facit, præcipue dux, n inclinatam aciem restihostes repellit. Sic *sparım* ac *bella* sup. I, 267, 7, ubi vid. not. Scipio noplius diversis locis, cum *arte*, h. e. gregariis militsque minus fortibus, sed Hannibale pugnare. Cf. q.
on profectum esse Latio, uisse quidquam Romanis. *genoreis*, Pœnis. Vid. ad 517. *lustrans*, lustrando , ut X, 43, et XV, 787; . similis locus apud Nost. *Aventures de Télémaque*, *Combat d'Adraste et de Té*-Ep. — 518. *in certamina* in ea loca, ubi certamen quum maxime fervet; Lenz. Immo, in certamen summum, supremum et gravissimum, sc. cum ipso Hannibale.

520. *celsus*, ut IX, 234, et *ingens adparuit* apud Virg. Æn. X, 579, ubi vid. Heyne ad v. 572. Scipio « celsus corpore, vultuque ita læto, ut vicisse jam crederes: » Liv. XXX, 32 extr.

522. Hannibal certamini singulari et vitæ periculo a Junone, cui hanc veniam Jupiter sup. v. 382 sq. dederat, subducitur, et quidem simulacro Scipionis conflato, ut eadem hujus deæ fraude Turnus ap. Virg. Æn. X, 633 sqq. quem locum Silius etiam sup. X, 83 sq. sed hic ad verbum fere expressit. Cf. Heyne ad Virg. l. l. Loca Hom. Iliad. Φ, 599 sq.; Χ, 7 sq.; et Virg. Æn. XII, 498 sq., a Drak. laudata, conferenda potius sunt sup. X, 83 sq. Ceterum, si Appiano rer. Pun. cap. 45 et 46, fides habenda, Hannibal

Ne Libyci ducis inpavidas ferrentur ad aures,
Effigiem informat Latiam, propereque coruscis
Adtollit cristis : addit clipeumque jubasque
Romulei ducis, atque humeris inponit honorem
Fulgentis saguli : dat gressum habitusque cientis
Prælia, et audaces adicit sine corpore motus.
Tum par effigies fallacis imagine vana
Cornipedis moderanda cito per devia passu
Belligeræ datur ad speciem certaminis umbræ.
Sic Pœni ducis ante oculos exsultat, et ultro
Scipio Junoni similatus tela coruscat.
At, viso lætus rectore ante ora Latino,
Et tandem propius sperans ingentia, Pœnus
Quadrupedi citus inponit velocia membra,
Et jacit adversam properati turbinis hastam.
  Dat terga, et, campo fugiens, volat ales imago,
Tramittitque acies : tum vero, ut victor, et alti
Jam compos voti, ferrata calce cruentat

527. *gressum* Oxon. Put. R. 1, ad marg. D. Heins. et Raphel. ed. Vulgo *gressus* contra legem carminis. — 528. *adjicit* ex Oxon. recepit Drak. pro vulg. *addit*, quod paulo ante v. 525, præcessit. *adjicit* R. 2. — 533. *similatus* scripsi pro *simulatus*; vid. ad II, 553, et XV, 427. — 534. *At*, non *Ac*, Oxon. et Put. — 535. *spirans ingentia* corrig. N. Heins. Recte, puto, certe concinnius; conf. not. ad III, 240.

et cum Scipione, et cum Masinissa in certamen singulare descendit.

523. Nam si Hannibal verba Scipionis ad singulare certamen ipsum *provocantis* audivisset, non detrectasset illud vir fortis. Cf. Heyne l. c. — 524 sq. *Effigiem cristis Adtollit*, altiorem facit inposita ei galea cum cristis. Vid. sup. ad v. 392. Verba fere Virg. Æn. X, 638 seq. — *jubas*, galeam, propr. cristas, ut V, 166. — 528. *motus sine corpore*, vanos, adumbratos, non veros; *effigies*, etc. imago equi celeris et fugacis; Lenz.

533. *Scipio Junoni*, a Junone *similatus*, effictus, efformatus, ejus effigies. Cf. V. L. — 535. *propius sperans ingentia*, variata, et incommode quidem, sententia proxime antecedens, *viso lætus rectore Latino ante ora* : Hannibal lætabatur, se Scipioni ita propinquum esse, ut eum cominus conficere posset, atque ita *ingentia sperabat*, h. e. magnæ, inclitæ cædis spem concipiebat; Ern. Cf. V. L. — 537. *turbinis* pro vulg. cum turbine, h. e. inpetu.

538. Cf. Virg. Æn. X, 646. Silius luxuriat. — 539 sq. *alti voti*, magni. Cf. v. 535. — *ferrata calce*, ut VII,

dem, et largas Pœnus quatit asper habenas.
ıgis, oblitus nostris te cedere regnis?
bi Libyca latebra est, o Scipio, terra. »
, et stricto sequitur mucrone volantem,
onginquo frustratum duxit in arva
spatio procul a certamine pugnæ.
lax subito simulacrum in nubila cessit.
ineus ductor, « Quisnam se lumine cæco
uit nobis, inquit, Deus? aut latet idem
ostro? tantumne obstat mea gloria Divis?
avelles unquam, quicumque secundus
ım stas Ausoniæ, non artibus hostem
verum nobis. » Frena inde citati

erso alii. *Diversæ pugnæ* conj. N. Heins. Sed vulgata lectio bene se habet, atur metrum; vid. ad VII, 618. — 548. *numine cæco*, h. e. occultato, non viso (vid. not. ad V, 3) ex conj. N. Heins. et Rom. 2, recepit vid. not.

vid. V. L. — 542. *Quo fu-us*, inmemor, *te cedere*, *nostris regnis*, Libya, ıum jam tuum esse puta-. coll. Virg. Æn. X, 649. *ıstratum*, deceptum Han-*duxit* volans et falsus, si-cipio, h. e. simulacrum ba *longinquo spatio*, *di-ocul*, languent. — 546. *ırva*, remota a campo, ıbatur, ut V, 458.

q. *Fulmineus*, vid. ad I, *omposuit se nobis*, vid. ad . *lumine cæco*, imagine bscura, quæ me inlusit et ıt mox *monstrum*, veluti lsum Scipionis simula-nesti, coll. sup. I, 496; En. VII, 376, ubi Heyne xponit terrores et phan-furentis animo objecta. licumque judicio res et h. l. omnino ita expe-dienda est: Hannibal ex eo, quod simulacrum illud *subito in nubila cesserat*, conligebat, se cum Deo aliquo pugnasse, hujusque itaque *lumen* (nam Dii in clara luce mortalibus adparere solent, de quo v. Heyne ad Virg. Æn. I, 402 seq. in Exc. XIII) *cæcum* fuisse, h. e. obscurum, occultatum, non visum (vid. ad V, 3), vel *latuisse* hunc deum in *monstro*, in forma insolita. Vid. ad II, 650. — 550. *tantumne obstat mea gloria Divis*, num tantopere meam gloriam invident mihi Dii, ut tali fraude eam mihi eripiant, et ratione tam inhonesta ipsisque indigna? *secundus*, propitius, *stas*, es (vel *adstas*, h. e. adjuvas) *Ausoniæ*, Italiæ, Romanis.

552. *verum hostem*, ipsum Scipionem, non imaginem ejus.

553 sqq. Recte Ernesti, quod etiam mihi in mentem venit et aliis haud dubie lectoribus: « Quemad-

Convertit furibundus equi, campumque petebat,
Quum subitæ occulto pestis conlapsa tremore
Cornipedis moles ruit, atque efflavit anhelo
Pectore, Junonis curis, in nubila vitam.
Tum vero inpatiens, « Vestra est hæc altera, vestra
Fraus, inquit, Superi : non fallitis : æquore mersum
Texissent scopuli, pelagusque hausisset et undæ.
Anne huic servabar leto? Mea signa secuti,
Quîs pugnæ auspicium dedimus, cæduntur; et absens
Adcipio gemitus vocesque et verba vocantum
Hannibalem; quis nostra satis delicta piabit
Tartareus torrens? » Simul hæc fundebat, et una
Spectabat dextram, ac leti fervebat amore.
Tum Juno, miserata virum, pastoris in ora

554. *citati equi* pro *citatis equis* (uno enim equo vehebatur Hannibal) edidi cum Lefeb. et Ern. suadente N. Heins. *citato equo* corrig. Livin. — 555. *subito occulta* tres scripti. *subita occulto* priscæ edd. *subito occultæ* conj. Drakenb. quod recepere Lefeb. et Ern. Parum interest.

modum in omni Hannibalis oratione poeta bene et cum judicio hominis adrogantiam et ἀσέβειαν quamdam expressit, ita quoque nunc aptus inluso Hannibali furor videtur, quo converso equo campum petit, ubi verum Scipionem obfendat. Fallor, aut id consilium magis heroicum est, quam Turni ap. Virg. Æn. X, 680 sq. » — 555. *pestis*, febris. — 556. *Cornipedis moles*, equus robustus, Cell. Immo ingens. Cf. XII, 108; XV, 337, et ad III, 46.

558. Dejectus de consilio revertendi Hannibal jam, apta furoris progressione, desperationis documenta prodit, optat, ut se *texissent scopuli*, etc. atque nunc demum de morte sibi inferenda cogitat; Ern. Cf. Virg. Æn. X, 666 sq.

559 sq. Inpatienter adeo hanc calamitatem fert Hannibal, ut præ tali vita vel mortem in undis malit, quam pluribus sup. v. 259 sq. detestatus est; Drak. De hac morte vid. ad IV, 669 sq.

561 sq. Cf. Virg. Æn. X, 672 sq. — *pugnæ auspicium*, ut XIII, 154, ubi vid. not. — 564 seq. An hæc satis congrua sint Hannibalis animo, addubito : quamvis non ineptum sit existimare, hominem etiam inmanem et adrogantem ita calamitatis extremæ sensu frangi et emolliri posse, ut hæc talia in mentem recurrant; Ern. — *delicta* Hannibalis eo spectant, quod auctor fuit belli et calamitatis patriæ. — *delicta piabit Tartareus torrens*, cf. XIII, 869 sq. — *hæc fundebat* verba, ut XII, 292. — 566. *Spectabat dextram*, ut manus sibi inferret, necem sibi ipse conscisceret. Cf. II, 705 sq.

567 sq. Recte Ernesti : « Quum

Vertitur, ac silvis subito procedit opacis,
Atque his adloquitur versantem ingloria fata :
« Quænam te silvis adcedere caussa subegit
Armatum nostris? num dura ad prælia tendis,
Magnus ubi Ausoniæ reliquos domat Hannibal armis?
Si velox gaudes ire, et compendia grata
Sunt tibi, vicino in medios te tramite ducam. »
Adnuit, atque onerat promissis pectora largis
Pastoris, Patresque docet Carthaginis altæ
Magna repensuros, nec se leviora daturum.
Præcipitem et vasto superantem proxima saltu
Circumagit Juno, et, fallens regione viarum,
Non gratam invito servat celata salutem.

572. *arma* Put. non inprob. Lef. cujus hæc nota est : « An, ut v. 432, *Latios, Bruttia signa*, mutatione ad nobilius genus? » — 573. *audes* Put. — 576. *Pastori* Tell. et inde Lef. — 578. *superantem* Tell. R. 2, Mars. Ben.; *properantem* Ox. et Put. *præparantem* R. 1, Parm. Med. *proparantem* ad marg. R. 1. *vasti superantem proxima saltus* emend. N. Heins. prob. Drak. ut ambiguitas vitaretur. Lef. *saltu* pro *saltui*, h. e. silvæ, positum existimat. Ego contra semper jungendum putavi *vasto superantem saltu*, ut cursus *præceps* designetur : quam simplicem rationem nunc etiam defendi video ab Ernestio, coll. Virg. Ge. III, 141 (ubi tamen non adsequor cur commodius et proprie saltus de equis dicatur) et inpr. simill. loco sup. XII, 456 et 460, *inmani per proxima motu Evolat* Hannibal, et *saltu tramittitur alite Ganges* a tigride. *vastos s. prox. saltus* malebat Withof. — 580. *servat Dea læta salutem* conj. N. Heins. cui τὸ *celata* hic prorsus otiosum ac supervacuum videbatur.

poeta Hannibalis animum ita adfectum finxisset, ut reverti in aciem cuperet, vel spe reditus frustratus vitæ finem circumspiceret, non satis erat, ut exemplo Virg. Æn. X, 685 seq. Junonem induceret moriendi consilium inpedientem. Nam tum in Hannibale cupiditas revertendi iterum valuisset. Itaque novam Junonis fraudem nectit, qua Hannibalem spe revertendi fallens eo abduceret, unde reverti non posset. » — 569. *versantem ingloria fata*, agitantem consilia turpia mortis sibi inferendæ. Nam indigna est heroe omnis mors, qua non in pugna et manu viri fortis adjicitur, præcipue, quam sibi ipse infert, quoniam hujus causa plerumque est timor ac desperatio. Cf. ad II, 705 sq., et III, 123.

572. *Magnus Ausoniæ Hannibal* Scipio præclare dicitur. Nemo non sentit quam callide tali ἀντονομασίᾳ simulatus pastor duci aduletur, simul et superbiam moveat. — 575. *onerat promissis*, multa ac magna facit ei promissa. — 577. *repensuros*, pensuros. — 578 sq. Vid. Var. Lect. — 580. *celata* Juno, occultato numine suo, sub effigie pastoris latens; Drak. Sic *latet* v. 549.

Interea Cadmea manus, deserta pavensque,
Non ullum Hannibalem, nusquam certamina cernit
Sævi nota ducis : pars ferro obcumbere credunt,
Pars damnasse aciem, et Superis cessisse sinistris.
Ingruit Ausonius, versosque agit æquore toto
Rector, jamque ipsæ trepidant Carthaginis arces.
Inpletur terrore vago cuncta Africa pulsis
Agminibus, volucrique fuga sine more ruentes
Tendunt adtonitos extrema ad litora cursus,
Ac Tartessiacas profugi sparguntur in oras :
Pars Batti petiere domos, pars flumina Lagi.
Sic ubi, vi cæca tandem devictus, ad astra
Evomuit pastos per secula Vesbius ignes,
Et pelago et terris fusa est Vulcania pestis,

At vid. not. — 588. *sine more*, hoc est ἀκόσμως, edidi cum Lefeb. et Ernest. ex emend. Bentl. ad Horat. Od. II, 13, 17, et N. Heins. quam et Drakenb. probavit. *sine morte* Put. et Oxon. Vulgo *sine Marte*. — 590. *Hi* reposuit Lefeb. lepida hac addita ratione : « Male Drak. *Ac*, ut libri antiqui. »

581 sqq. Fugam Pœnorum poeta, ut et Appian. rer. Pun. c. 46, absentiæ Hannibalis tribuit, et quæ de illa breviter dixerunt Liv. XXX, 35 pr.; et Polyb. XV, 14 extr., exornavit. — *Cadmea manus*, Pœnorum exercitus. Vid. ad I, 6. — *deserta* a duce. — 584. *damnasse aciem*, sponte et tædio adversæ fortunæ actum pugna excessisse; Ern. Cf. Heins. ad Ovid. Met. III, 84; et sup. ad II, 595; III, 331; VIII, 494.

585. *æquore*, campo. — 586. *Rector*, Scipio. — 588. *sine more ruentes*, vid. ad X, 31; et XII, 449, in Var. Lect. — 589. *extrema ad litora* Oceani occidentalis. — 590. In Hispaniam trajiciunt. Cf. ad VI, 1. — 591. *Batti domos*, cf. ad III, 252 sq. — *flumina Lagi*, Ægyptum. Vid. ad I, 196.

592 sq. Cavit sedulo poeta, ne quis eam fugam vere exstitisse arbitretur : ita ad miraculum usque eam exaggerat, auctum etiam illud comparatione hac; Ern. Cineres Vesuvii Constantinopoli nonnunquam ac Tripoli incidisse, Ætnæosque in Indiam delatos esse, memorant etiam historici, illud Procop. hist. Goth. lib. II, hoc Ctesias in Indicis ap. Phot. cod. 72. Cf. Fazell. rer. Sicul. Decad. I, II, c. 4; Capac. hist. Neapol. II, 8; Camarra de Teate Antiq. I, 6, et Barthol. de Peregrin. Medici p. 33. Non mirum itaque ingenti hac hyperbole poetas uti, et vel cineres horum montium latissime sparsos, vel sonitum longissime exauditum fingere. Conf. ad V, 399; Burm. et Heins. ad Val. Fl. II, 620, et IV, 509. — *vi cæca*, vid. ad V, 3. — *Vesbius*, vid. ad VIII, 654. — 594. *pestis*, vid. ad I, 174. De *Eois Se-*

Videre Eoi (monstrum admirabile!) Seres
Lanigeros cinere Ausonio canescere lucos.
At fessum tumulo tandem regina propinquo
Sistit Juno ducem, facies unde omnis, et atræ
Adparent admota oculis vestigia pugnæ.
Qualem Gargani campum, Trebiæque paludem,
Et Tyrrhena vada, et Phaethontis viderat amnem
Strage virum undantem; talis (miserabile visu!)
Prostratis facies aperitur dira maniplis.
Tum superas Juno sedes turbata revisit.
Jamque propinquabant hostes, tumuloque subibant,
Quum secum Pœnus: « Cælum licet omne soluta
In caput hoc compage ruat, terræque dehiscant,
Non ullo Cannas abolebis, Jupiter, ævo;
Decedesque prius regnis, quam nomina gentes
Aut facta Hannibalis sileant: nec deinde relinquo
Securam te, Roma, mei; patriæque superstes
Ad spes armorum vivam tibi; nam modo pugna
Præcellis, resident hostes: mihi satque superque,

602. *Strage vera* Oxon. R. 1, Med. *Strage fera* Parm. et Beness. — 613. *Præ-*

ribus eorumque *lanigeris lucis*, vid. ad VI, 4. — 595. *monstrum*, cf. ad II, 650. Vides ipsum poetam sensisse, quanta hæc sit hyperbole.

597. *regina* deorum. — 598. *facies*, adspectus. — 600 sq. Quemadmodum olim Hannibal lætus viderat ingentem Romanorum, sic nunc tristis Pœnorum stragem videt. — *campum Gargani*, Apulum, Cannensem. Cf. ad I, 50, et IV, 561. — *Tyrrhena vada*, Trasymenum, lacum Etruriæ. Cf. ad I, 49 et 52. — *Phaethontis amnem*, vid. ad VII, 149.

604. *turbata*, ut *turbidus* I, 477, ubi vid. not. — *turbata*, sollicita de fato Hannibalis; Lenz. — 606 sq. Ernesti: « Poetæ hoc institutum est, quod etiamnum adroganter et cum minis loquitur Hannibal, qui ap. Liv. XXX, 35: *fassus in curia est, non prælio modo se, sed bello victum, nec spem salutis alibi quam in pace inpetranda esse.* Sed nec inepte fecit Silius, quod ex animo Hannibalis nunc ea veluti præmonstravit, quæ sequenti tempore contra Romanos moliebatur, postquam se ad Antiochum contulerat. » — *Cælum... ruat*, cf. Lucan. I, 73, et sup. ad XVI, 650. — *in caput hoc*, meum, δεικτικῶς.

608. *Cannas*, memoriam victoriæ Cannensis, *abolebis*, cf. ad I, 61.

612 sq. *vivam tibi*, o Roma, *ad spes armorum*, ad metum armorum, i. e. dum vivam, habebis

Ut me Dardaniæ matres atque Itala tellus,
Dum vivam, exspectent, nec pacem pectore norint. »
Sic rapitur, paucis fugientum mixtus, et altos
Inde petit retro montes tutasque latebras.
  Hic finis bello : reserantur protinus arces
Ausonio jam sponte duci. Jura inproba ademta,

cellis resides hostes legendum esse arbitrabatur N. Heins. Verba *resident hostes mihi satque superque* jungit Barth. Adv. X, 13, ut sensus sit : satis hostium mihi residuum est, licet Cannensi aliisque præliis innumeros conciderim. Lefeb. *resident* exponit, tranquilli ab armis abstinent victi. Sic quoque Ernesti, ut sententia cum acerbo contemtu dicta sit hæc : profecto hodie hostes tui *resident*, quiescunt, quum pugna præcellas, et devictos in fugam converteris : Sed mihi satis est, a Roma metui. Verum ne ita quidem satis concinnus est hic locus : nam nimis abrupte ac sine copula dicitur *præcellis, resident;* neque etiam omnia sic satis cohærent. Poeta forte scripsit : *Dum modo pugna Præcellis, resident hostes mihi satque*, etc. ut mens ejus fuerit : *dum modo*, hoc ipso momento, quo *pugna p.*, hoc est vincis, *mihi resident hostes*, residui sunt hostes, quos sollicitabo ad bellum tibi inferendum, Antiochus et alii; et quidem hostium *satis superque*, ut Romani, *dum vivam, me exspectent*, adventum vel reditum meum perhorrescant, *nec pacem pectore norint*, nec unquam quieta mente consistant. Τὸ *satis* ita cum nominat. jungi, vel tironibus notum est; vid. Ernesti clav. Cic. — 616. *inmixtus* malebat N. Heins. et vers. 620, *Atque æri incisæ leges*, vel *Æraque et incisæ leges*, h. e. senatusconsulta. *Arvaque* conj. Dausq. — 619. *Incur metuas arma mea : nam modo pugna præcellis*, uno tantum prælio nos vicisti, et *hostes* tui *resident*, nunc quiescunt; at *mihi satque*, etc. h. e. semper tibi metuendus ero; Lenz. Sed Withof. emend. *nam modo pugna Præcellis; sed adhuc hostes* supersunt, scil. Philippus Macedoniæ et Antiochus Syriæ reges, quos Hannibal deinde adiit, vel inritavit infensos jam Romanis. Vid. Var. Lect. — 616. « Hannibal cum paucis equitibus inter tumultum elapsus, Adrumetum perfugit : ... adcitus inde Carthaginem, etc. » Liv. XXX, 35. « Sunt qui Hannibalem ex acie ad mare pervenisse, inde præparata nave ad regem Antiochum extemplo profectum tradant; » ibid. cap. 37 extr. — *Sic*, ita animatus. — *rapitur*, raptim fugit.

618. *Reserantur arces*, ut I, 14. — 619. De pacis conditionibus cf. Liv. XXX, 37; Polyb. XV, 18, et Appian. rer. Pun. cap. 54, qui inter illas etiam hanc fuisse tradunt, *ut liberi legibus suis viverent* Pœni. Hinc Silius ab iis in diversa abit, si *jura ademta*, vel *incisas leges* cum Drak. ad ademtam Pœnis αὐτονομίαν retuleris, ut *incisæ leges* eodem sensu dictæ sint, quo *spes omnis reditus incisa* ap. Liv. II, 15, et XXXV, 31. Sed *inproba jura* Dausq. interpretatur licentiam quidvis agendi per nefas, quo veluti jure, sed inprobo, grassati sint Pœni; Lefeb. potestatem quidvis nefarie moliendi, contra pacta et fœdera; Cell. jura in alienas civitates et regiones, ut Masinissæ, etiam in insulas, Siciliam et adjacentes. — *jura*, leges Pœnorum, *inproba* quia

ıe, et incisæ leges, opibusque superbis
ta, et posuit gestatas bellua turres.
: tum sæva rates spectacula Pœnis
feram adcepere facem, subitaque procella
ıt maria, atque expavit lumina Nereus.
uri compos decoris per secula rector,
: referens primus cognomina terræ,
sceptri, repetit per cærula Romam,

(ut paulo ante *inproba jura*) corrigit Withof. ut tollatur contradictio Li- ıjustis tantum legibus sermo sit, non de tota *αὐτονομία*, Pœnis relicta. *lmina* opinabatur N. Heins. et 627 *Securus cœpti*, et 631 *juventas*, de

fœderum cum Romanis ıuasisse videri poterant; *iura et arma*, quod con- ınt historici; *opibus vis* ıes imminutæ; Lenz. Vide .

Leges incisas Dausq. Cell. ɜxponunt leges pacis, co- t tabulis ligneis, lapideis ncisas, de quo v. Aretin. Punico primo p. 31. — ık. referebat ad naves ro- el, ut Dausq. et Cell., ad ma militaria, de quibus ap. Liv. XXX, 44: « Tunc uit, quum ademta nobis ensæ naves, interdictum ıellis. » — *Vis fracta opi- is*: nam Pœni jubebantur ostratas, præter decem tradere, elephantosque, :rent domitos, neque do- s (unde mox *posuit gesta- turres*); bellum neve in ıeve extra Africam, in- uli Rom. gerere; frumen- ndiumque auxiliis præ- cem millia talentum ar- ere. » Vid. Liv., Polyb. et l. cc.

]. Scipio naves a Pœnis traditas et « provectas in altum incendi jussit. Quingentas fuisse omnis generis, quæ remis agerentur, quidam tradunt: quarum conspectum repente incendium tam lugubre fuisse Pœnis, quam si tum ipsa Carthago arderet; » Liv. XXX, 43 extr. — Ibid. *Excelsæ rates*, *μακρὰ πλοῖα*, Polyb. — *procella*, vi incendii; Lenz.

625. « Scipio pace terra marique parta, in Siciliam Lilybæum trajecit: inde Romam pervenit, triumphoque omnium clarissimo urbem est invectus; » Liv. XXX, 45 pr. Cf. Polyb. XVI, 23, et Appian. rer. Pun. c. 65 et 66. — 626. Ante Scipionem quidem duces Romanos, v. c. Coriolanum, Fidenatem et alios, a populis vel oppidis devictis cognomina adcepisse, sed *primum* Scipionem a devicta *terra*, jam monuit Dausq. Cf. Liv. XXX, 45 extr.

627. *Securus sceptri*, certus de summo imperio Romæ parto Pœnis devictis; Ern. et Lef. Male Dausq. et Cell. repudiato titulo regis, oblato illi in Africa, ut antea in Hispania, XVI, 278 sq. non autem h. l. *securus*, ut sæpe, *negligens*, *spernens*, significat. — *cærula*, v. ad I, 21.

Et patria invehitur sublimi tecta triumpho.
Ante Syphax, feretro residens, captiva premebat
Lumina, et auratæ servabant colla catenæ.
Hic Hannon, clarique genus Phœnissa juventa,
Et Macetum primi, atque incocti corpora Mauri,
Tum Nomades, notusque sacro, quum lustrat arenas,
Hammoni Garamas, et semper naufraga Syrtis.

quo vid. ad X, 641. Eodem v. 631, *Hannon*, non *Hanno*, vel *Anno*, Oxon. vid. sup. ad II, 277. — 632. *Macetum*, non *Macedum* Put. Tell. R. 2, Mars. vid. ad XIII, 878.

629...650. Triumphus Scipionis, qualem Romani nondum viderant, ornate et per partes describitur. Cf. Appian. l. l. et similis triumphi pictura ap. Ovid. Trist. IV, 2.

629. Syphacem in triumpho ductum tradunt Polyb. XVI, 23; Appian. rer. Pun. c. 28; Val. Max. VI, 2; Corn. Severus ap. Senec. Suasor. VII, et ipse Silius sup. XVI, 272 sqq. Sed Tibure eum haud ita multo ante triumphum Scipionis mortuum esse, memorant Livius XXX, 45, et Mariana lib. II. Hos sequi Silium, regisque mortui imaginem in ferculo circumlatam esse, quoniam non *feretro resederint*, qui vivi in triumpho sint circumducti, sed pedibus currum triumphantis imperatoris præcesserint, suspicabantur Cell. Drak. et Lefeb. refragg. Dausq. et Ernesti, cujus hæc nota est: « Videntur mihi argutari et doctrina sua abuti, qui non vivum Syphacem, sed ejus effigiem a poeta describi existimant, in solo *ferculo* hærentes, quæ simulacrorum tantum machina fuerit. Quis probet poetam, et Silium inprimis, ita in ordinem cogi? Et cui non *Syphax residens, premens lumina, catenis* indutus, vivum potius, quam pictum persuadeat? Nec rara est consuetudo Silii a Liviana sententia discrepandi, ubi omnis historia dissentit. » Huic opinioni favet alius poetæ locus sup. XVI, 272 sq. nisi et ibi de picto, non vivo Syphace agi censeas. Neque tamen dissimulandum est, ita parum apta esse verba *feretro residens*. Poeta forte, vel suum ingenium, vel alios scriptores sequutus, putavit, Syphacem et animo et corpore ægrum in ferculo sedisse. — Captivi reges nonnunquam feretris seu ferculis elatis sub tropæis imponebantur; Lenz. collato Burm. ad Propert. III, III (al. IV), 18, qui illud ex numis illustravit, et mox citra necessitatem *signabant* pro *servabant* reponendum censuit.

630. *Lumina premebat*, pudore subfusus, quia *captivus* erat. — *colla*, quæ plerumque mox frangebantur laqueo, aut securi feriebantur, *auratæ servabant catenæ*, vid. Broekhus. ad Prop. II, I, 33.

631. *Hannon*, captus in Hispania. Vid. XVI, 72 sq. — *clari* κατὰ *genus Phœnissa juventus*, Pœni.

632. *Macetum*, de quibus vid. sup. ad v. 414. — *incocti*, adusti sole, *corpora*, nigri, *Mauri*. Cf. II, 439, et VIII, 267. — 633 sq. *Nomades*, Numidæ. — *notus sacro*,

›x victas tendens Carthago ad sidera palmas
et effigies oræ jam lenis Hiberæ,
ırum finis Gades, ac laudibus olim
ıinus Herculeis Calpe, Bætisque lavare
equos dulci consuetus fluminis unda:
dosumque apicem subigens ad sidera mater
rum fera Pyrene, nec mitis Hiberus,
a simul inlidit ponto, quos adtulit, amnes.

et finis conj. N. Heins. — 640. *Frondosumque apicem surgens*, h. e. surri-
el frondoso apice surgens, emend. nonnemo, quem refellit N. Heins.

lustrat arenas, *Hammoni ıas*, cf. ad I, 414, et III, 648 *Syrtis*; Nasamones aliique Syrtici, *semper naufraga*, I, 408, et II, 63.
sq. In ferculis simulacra de- am oppidorum, montium, ›rum, regum, fluviorumque ›antur. — Hic mos gestandi arum gentium regumque si- ra pulcherrimis versibus ex- runt *Racine*, *Mithridate*, I, sc. 1:

jue l'ennemi, par ma fuite trompé,
près son char un vain peuple occupé;
vant en airain ses frêles avantages,
états conquis enchaînait les images;

ıillon, *Rhadamiste et Zénobie*, , sc. 2:

le triomphant n'a point vu mes images
te d'un char en butte à ses outrages:
r que sur lui répandent mes exploits
ain orgueilleux a bien vengé les rois.

'as tendens Carthago ad sidera s, feminæ habitu, ut solitum, a; Cell. Etiam mœsto vultu. vid. Trist. IV, II, 2, et 43, l quæ loca vid. Burm. et Har- simulacra urbium eburnea loque, quandoque lignea; . coll. Quintil. VI, 4, et Plin. — *effigies oræ jam lenis Hi-* veluti vultu declarans se victam et bello fractam; Ernest.

637 sq. Cf. ad I, 141, 142. — 638 sq. *Bætis lavare solis equos*, etc. ut ultimus fere Hispaniæ Occid. fluvius in sinum Gaditanum influens. Cf. ad III, 399.

640 seq. *subigens*, agens, N. Heins. (cf. ad XIII, 610) sursum agens, ut *subjicere* et *submittere*, Drak. cf. ad I, 673. — *mater bellorum fera Pyrene*, quod bellicosissimi populi sub Pyrenæis habitant; Cell. Verbis *non mitis Iberus* Dausq. putabat Silium pinxisse fluvium velut indignabundum et captivitati obluctantem. Ernesto ambiguum videtur, utrum designaverit adcolas bellicosos et feroces, an fluvii ipsius amnibus multis aucti vim et inpetum, quo in mare Mediterr. inferatur. At posterior sententia non dubia est propter verba v. 642, quibus ratio continetur, cur non sit *mitis*, de qua voce vid. ad IV, 85. Omnia h. l. ad ornatum spectant. — 642. *Amnes* sunt Sætabis, Turia, seu Turius, Sucro, Bilbilis, Sicoris aliique. Vid. Mela II, 6, et Mariana III, 18.—Vultus innuitur ferox Hiberi, aquam ex urna effusam, in pontum impellentis; Lenz.

Sed non ulla magis mentesque oculosque tenebat,
Quam visa Hannibalis campis fugientis imago.
Ipse, adstans curru, atque auro decoratus et ostro,
Martia præbebat spectanda Quiritibus ora.
Qualis odoratis descendens Liber ab Indis
Egit pampineos frenata tigride currus.
Aut quum Phlegræis, confecta mole Gigantum,
Incessit campis tangens Tirynthius astra.
Salve, invicte parens, non concessure Quirino
Laudibus, ac meritis non concessure Camillo.
Nec vero, quum te memorat de stirpe Deorum,
Prolem Tarpeii mentitur Roma Tonantis.

644. *subientis* R. 2. — 649. *confecta lite* Put.

645. *Ipse* Scipio. — *auro*, corona aurea (vid. Gell. V, 6; Liv. XXX, 15), et veste auro sparsa (Plin. IX, 36; XXXIII, 3). — *ostro*, purpura, toga picta et tunica palmata (cf. Liv. l. l.). Ὁ *στρατηγὸς ἐστέπται μὲν ἀπὸ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων, ἔσταλται δ' ἐς τὸν πάτριον τρόπον πορφύραν, ἀστέρων χρυσῶν ἐνυφασμένων· καὶ σκῆπτρον ἐξ ἐλέφαντος φέρει καὶ δάφνην*, etc. Appian. rer. Pun. c. 66, in descriptione triumphi Scipionis.

647 sq. Cf. ad III, 615, et XV, 79 sq. Comparatio Scipionis cum Baccho et Hercule, qualis ap. Virg. Æn. VI, 802 seq., qui locus Silio haud dubie ante oculos obversabatur. Cf. ibi Heyne. — *odoratis ab Indis*, ob frutices bene olentes et aromata, quorum ferax est India, inpr. cinnamomum et nardos. Vid. Strab. XV, p. 695; Phot. c. 241; Ovid. Fast. III, 720. — *currus pampineos*, pampino inplexos.

649. De Gigantomachia, in qua præcipue Herculis partes fuere, et *campis Phlegræis*, vid. ad IV, 275. — *confecta mole Gigantum*, cæsis Gigantibus, monstris inmensi corporis. Cf. sup. ad v. 556. — 650. *tangens astra*, summa conspicuus gloria, ut *sublimi feriam sidera vertice* ap. Hor. Od. I, 1, 36, ubi vid. Jani. — 651 sq. Silius Scipionem Romulo et Camillo æquat, qui ambo adpellantur *urbis conditores*; Barth. Adv. X, 13. — *Salve*, ut *χαῖρε*, voc. pietatis ac honoris, quo, quicumque eo dignissimus est, et cujus favorem expetimus, sive sit Deus, sive homo, sive adeo res, divino honore colenda, compellatur. Cf. Jani ad Hor. Od. I, XXXII, 15. — *parens* urbis, pater patriæ: cujus tituli honos notus est.

653 sq. Dignus es et dignum te præstas divinæ originis fama. Vid. ad IV, 475, 476.

FINIS.

AD LECTOREM

PRÆMONITIO.

Quum promissam in præfatione prioris voluminis operam de Silii textu, de variis lectionibus notisque ad finem feliciter perduxerim, restat nunc ut in cæteris præstandis fidem pariter exsolvam. Et quidem statim subjicietur Commentatio de Silii vita et carmine, cui paucas adjeci notas, prout quædam nobis aut non admittenda, aut probanda esse videbantur: confer præsertim in sect. V, ubi de edit. anni 1781 fit mentio, novas observationes e Codd. Regg. depromptas, quibus clarissimi *Ruperti* sententia confirmatur: dehinc Silii vita, auctore Crinito.

Testimoniis veterum a Goettingensi editore collatis adjiciam recentiorum judicia, Jo. Alb. Fabricii, *Rollin, La Harpe, Schœll, Amar,* quos prætermittere religioni mihi fuisset, et sequentur argumenta librorum Silii ab Hermanno Buschio Pasiphilo confecta, et Ambrosii Nicandri Catalepsis; tum præfatio Heynii, Index, et Appendix sive Diatribe de stylo poetico et potissimum Siliano. Sic absolvetur totum hoc opus, quod tibi satisfaciat, lector optime, vehementer opto. Vive et vale.

N. E. LEMAIRE.

COMMENTATIO

DE SILII VITA ET CARMINE.

SECTIO I.

De C. Silii Italici genere, nominibus, studiis, honoribus, vita et morte.

Quum hæc, quæ ad ipsum poetam nostrum pertinent, jam satis accurate tractaverit, et, quantum de iis constet, ex paucis, quæ huc spectant, veterum scriptorum locis testimoniisque diligenter eruerit Cellarius, ne hujus scrinia compilasse, vel operam perdidisse videar, dissertationem ejus *de C. Silio Italico, poeta Consulari*, a. Chr. MDCXCIV scriptam, et collectioni dissertationum illius Academicarum, Lips. 1712, in-8°, prelo excusæ, insertam, cum lectoribus communicare malo, quam easdem res aliis verbis exponere. Ut tamen chartæ parcerem, nonnulla recidi, quæ vel supervacanea, vel minus accurate dicta videri possint, nec nisi pauca in notis adjeci. Hæc itaque sunt verba Cellarii, in epitomen redacta:

Genus *Siliorum* ut antiquissimum, ita nobilissimum omnino fuit, quamvis non negemus, originem illorum, ut in aliis gentibus non paucis, quæ ad summam nobilitatem pervenerunt, plebeiam et humilem exstitisse, quod Fulvius Ursinus de familiis Romanis, pag. 264, ex Livii, lib IV, cap. 54, probavit. Ibi enim quæstoriis comitiis plebem ait ita ultum ivisse injuriam in tribuniciis adceptam, ut inter quatuor quæstores unum tantummodo ex patricio ordine crearet, *tres* autem *plebeios, Q. Silium, P. Ælium et P. Pium, clarissimarum familiarum juvenibus prætulerit.* Sed quum semel huic familiæ ad honores via patefacta fuit, clarum utique nomen consequuta progressu temporum, ad summæ nobilitatis gradum adscendit. Ut ex multis tantum unum exemplum adferamus, sub Augusto *C. Silius tertium consul* fuit, eo anno, quo is testamentum con-

didit, hoc est, proximo antequam ex vita demigraret, auctore Suetonio, c. CI (1).

Italici nomen plus negotii nobis facessit, ab aliis alia interpretatione expositum (2). Sunt qui fuisse *Hispanum* adfirment, ex *Italica* Bæticæ urbe (3), Trajani patria, oriundum, quam sententiam Petro Crinito et Ludovico Carrioni Dausqueius tribuit, quamquam prior dubitanter id retulerit. Nec vero peregrinitas inpedimento erat, quo minus Hispania elegantiores poetas proferret. Etsi enim Ciceronis et Luculli ætate, « Cordubæ nati poetæ pingue quiddam atque peregrinum sonarent, » ut Cicero pro Arch. c. 10 extr. tradit; tamen alia cultura provinciæ fuit post Augusti tempora, ut Lucani et utriusque Senecæ ingeniis manifestum est. Habet vero Dausqueius, quæ principio commentarii in Silium huic opinioni de Hispanica patria obponat. *Qui ex Hispaniæ*, inquit, *Italica*, *ITALICESIUS audiebat, aut ITALICENSIS*. Stephanus de Urbibus ἔστι καὶ Ἰταλικὴ πόλις Ἰϐηρίας, τὸ ἐθνικὸν Ἰταλικησιος. Gellius Noct. Att. XVI, 13: « D. Hadrianus in oratione, quam de Italicensibus, unde

(1) Ejus quoque meminere Dio et Appianus, forte et Vellei. Pat. II, 83, ubi vid. Intpp. Noti præterea *Silii P. et M.* Tribuni plebis e Sext. Pompeii Fragm. Farnesiano; *T. Silius*, præfectus vel tribunus militum, ex Cæs. B. G. III, 7; *A. Silius* ex Cicer. ad Att. XII, 24 sqq. *P. Silius*, Prætor a. U. 694, et Proprætor Bithyniæ ac Ponti a. U. 702, ex Cicer. ad Div. VII, 21; IX, 16, XIII, 47, 61 sqq. ad quem forsan referenda etiam loca Vellei. II, 83 et 90; *P. Silius Nerva* consul a. U. 781; A. Chr. 28, ex Plin. VIII, 40; Solin. c. 15, et Tac. Ann. IV, 68 (ubi vid. Ernesti, et, quem hic laudat; Perizon. Epist. ad Heins. Coll. Burm. T. IV, pag. 760); *Silius Nerva* consul a. U. 819, a. Chr. 66, ex Tac. Ann. XV, 48 (ubi Perizonius, Lipsius et Norisius in ep. consulari e fastis et lapidibus *Silanus* reponere jubent); *C. Silius*, superioris Germaniæ legatus a. U. 767, a. Chr. 14, qui, propter Germanici amicitiam crimenque sibi a Sejano intentatum, a. U. 797, a. C. 44, inminentem damnationem voluntario fine prævertit, ex Tac. Ann. I, 31, 72; II, 6, 7, 25; III, 42, 45; IV, 18, 19; *C. Silius*, ejus filius, consul a. U. 801, a. Chr. 48, a Messalina amatus, et, quum in suspicionem regni adfectati caderet, occisus, ex Tac. Annal. lib. XI, 5, 12, 13, 26, 27, 32, 35.

(2) Non minus dubitanter de eo disputat, a Fabricio jam laudatus, Nic. Antonius Biblioth. Hisp. vet. lib. V, p. 85 sqq. Vide argumenta quæ subsequuntur. Ed.

(3) Ἰτάλικα Ptol. et Strab. III, p. 141; Plin. III, 1; Cæs. B. C. II, 20. In numis Augusti, ITALICA: Tiberii, MUN. ITAL. et MUN. ITALIC. Posteriori ævo *Talca* dicta est (vid. Acta Eruditorum a. 1719, p. 178) nostro autem *Sevilla la veja*, His-

ipse ortus fuit, in Senatu habuit. » Addit antiquam inscriptionem, quam etiam Gruterus, pag. 385, n° 1, exhibuit:

COLONIA ITALICENSIS IN PROV. BÆTICA (1).

Quod si ergo ex Hispania hoc nomen esset, *Italicensem* potius, quam *Italicum*, adpellandum Silium fuisse autumat.

Est quidem discrimen hujusmodi terminationum, ut alius *Hispanus* sit, alius *Hispaniensis*. Martialis epistola ad Priscum, quam libro XII præfixit, extrema: « ne Romam non Hispaniensem librum mittamus, sed Hispanum. » Sosipater Charisius, lib. I, p. 84, potest interpretis loco esse. « Quum dicimus, *inquit*, HISPANUS, nomen nationis ostendimus: quum autem HISPANIENSES, cognomen eorum, qui provinciam Hispaniam colunt, etsi non sunt Hispani. » Tacito etiam *Hispanienses exercitus* sunt Annal. I, 3, qui in Hispania militant, ex aliis nationibus conscripti. Festus Pompeius quoque in *Corinthienses*, non dissimiliter ait: « Romanenses, et Hispanienses, et Sicilienses negotiatores dicimus, qui in alienis civitatibus negotiantur: » nisi in voce *alienis* ambiguitas inest, quæ extra Hispaniam civitates significet. Nam quod Charisius discrimen docet, nequaquam est perpetuum, et Plinius quoque *Hispaniensem Oceanum* dixit lib. XXXVII, 10, qui Hispaniam adluit: et *spumam* (argenti) *Hispaniensis*, XXXIII, 6. Neglexit itaque Plinius, quam Grammatici inculcant, differentiam, ut adeo, si ceterum constet de origine ex Hispania, vix ex eo illa convelli possit, quod *Italicus* noster, non *Italicensis* adpelletur. *Italicesii* nominis, quod pure Græcum est, nulla habetur ratio. Si fuit autem in Hispania natus, non tamen et barbarus, aut ex antiquis Hispanis fuit, quia *Italica* colonia Romana erat, Scipionis opus, qui in illam debiles ac vulneratos exercitus sui milites collocavit, eamque ab Italia *Italicam* adpellavit, quia Itali erant, quos in coloniam illam deducebat (2). Huic de Silii ortu sententiæ et altera propius quodammodo adcedit, quam itidem Petrus Crinitus commemoravit. « Sunt alii, *inquit*, qui per suos majores Romanum fuisse dicant, sed generis initium traxisse ab Hispanis, » hoc est, majores Silii ex illa Hispaniensi

pali vel recentiori Sevillæ proxima. Conf. not. 2, infra.

(1) Conf. etiam Hirt. Alex. 52.

(2) Appian. de rebus Hispanicis, c. 38, tom. I, p. 145, 146, ed. Cl. Schweighäus. Ὁ Σκιπίων ὀλίγην στρατιὰν, ὡς ἐπὶ εἰρήνῃ, καταλιπὼν, συνῴκισε τοὺς τραυματίας ἐς πόλιν, ἣν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας Ἰταλικὴν ἐκάλεσε· καὶ πατρίς ἐστι Τραϊανοῦ τε καὶ Ἀδριανοῦ, τῶν ὕστερον Ῥωμαίοις ἀρξάντων τὴν αὐτοκράτορα ἀρχήν.

colonia fuisse, ipsum vero vel Romæ, vel in alio Italico municipio et natum et educatum esse, ut ita nihilominus *Italici* nomen ab *Italica* Hispaniæ habuerit (1).

Ab his sententiis, quæ vel nostrum Silium, vel majores ejus, ex Hispaniensi colonia deducunt, discedit illorum opinio longius, qui ejusdem *Italicum* nomen ex Corfinio, Pelignorum in Italia urbe principe, eliciunt (2). Vossius et Dausqueius in primis illorum numerantur. Iste tam de Poetis, quam de Historicis Latinis (nam in horum etiam, quamvis poetam, censum refert) id clare profitetur, gemino argumento inductus, quæ antequam dispiciamus, de Corfinii nomine novo aliquid adferendum est. Quod sæpe ab Italiæ populis postulatum fuerat, ut in civitatis Romanæ societatem reciperentur, sæpius autem ab Romanis abnegatum, id Sex. Julio Cæsare et L. Marcio Philippo COSS. in bellum funestum erupit, quod *Marsicum* dicebatur, quia Marsi populi cum Picentibus et Pelignis præcipui et primi auctores erant; et *Sociale*, quia, qui Romam inpugnabant, societatis fœdus inter se inierant; et *Italicum*, quia universa Italia contra Romam arma ceperat. Qui itaque a Romæ commercio secessionem fecerant, Corfinium elegerunt, quod caput Italorum abdicata Roma, esset, qui nomen *Italicæ* inpositum voluere. Strabo lib. V, p. 167: Κορφίνιον, τὴν τῶν Πελιγνῶν μητρόπολιν, κοινὴν ἅπασι τοῖς Ἰταλιώταις ἀποδείξαντες πόλιν, ἀντὶ τῆς Ῥώμης, ὁρμητήριον τοῦ πολέμου, μετονομασθεῖσαν Ἰταλικήν, *Corfinium, Pelignorum caput, communem omnibus Italis, loco Romæ, urbem designaverunt, belliqne arcem, et ITALICÆ nomen indiderunt.* Præter hunc et Velleium Paterculum, de quo postea dicemus, non habemus, qui hujus novæ adpellationis mentionem fecerint. (3).

Primum Vossii argumentum est idem, quod supra adtulimus, ab Hispanica urbe *Italicensem* potius, quam *Italicum*, dicendum fuisse, quod Gellius dicto loco *Italicenses* ejus colonos adpellaret. Salva tanti viri auctoritate inverti, quod obji-

(1) Ælius Hadrianus Imperator, in eadem Hispaniæ Bæticæ urbe natus, *stirpis Italicæ* fuisse dicitur Sex. Aurelio Victori Epitom. c. 14; pr. ubi tamen Anna Fabri jam monuit, originem Hadriani Hispanicam a Victore dissimulari, ipsumque Italiæ adseri, ut ab Æl. Spartian. in vita Hadr. c. 1, qui eum Romæ natum tradat. Cf. Gruner. ad Victor. l. c.

(2) Conferatur ad Silium, libro VIII, 520.

(3) Mentio ejus etiam fit in Diodori Excerptis liv. XXXVII, apud Photium in Biblioth. p. 638, 639. Confer Sigon. de antiq. jur. Ital. III, 1.

it, et ab altera etiam parte usurpari posse videtur. Si enim ab *talica* Hispaniæ non licet *Italicus* formare, sed tantummodo *talicensis*; qua lege constitutum est, ut ab *Italica* Italiæ, quod lane idem nomen est, non *Italicensis*, sed *Italicus* dicamus? ut si alterum de Pelignorum urbe non inprobandum est, cur on idem liceat de urbe Bæticorum? At usum ita ferre in-uiunt, qui instar legis ab omnibus censeatur. Est ita, ut a ætica urbe *Italicensis* et Gellius d. l. et auctor belli *Hispa-iensis* et Africani, sive Hirtius fuit, sive Oppius, quod ma-int alii; et laudata inscriptione ipsi provinciales derivarint: n vero prohibitum fuerit alterum, id tribus exemplis, quæ ontra sunt, non sufficit ostendisse. De Pelignorum autem rbe nullus usus, nullum exemplum adferri potest, utrum *alicus*, an *Italicensis* ex ea deflexum fuerit: et si de Bætica robatum satis est, *Italicenses* suos, non *Italicos* adpellasse; lem etiam de Peligna urbe facilius, quam alteram formam, *alicus*, crediderim.

Deinde urgetur a laudato Vossio, « si Hispanus fuisset Si-us, non hoc nos ignorare sivisset Hispanus Martialis, qui sæ-ius ad eum scribit, ut peramicum. Non hoc reticuisset, quod d Hispaniæ suæ decus magnopere pertineret. » Utique fate-ıur, non leviter hoc argumento probari, in Hispania non atum Silium nostrum fuisse: et credimus ipsi, Martialem, ıt Italico epigrammata inscribentem, non præteriturum fuis-, quod sibi et suæ patriæ non vulgarem laudem adferre po-ıisset. Non autem exinde id sequi putamus, quod existimavit ossius, Pelignum fuisse Italicum, quia non fuerit Hispanus. otuit enim ex majoribus esse, qui in Hispanica illa urbe ha-itaverint, ipse forte in quovis Italiæ loco, extra Pelignorum grum, in lucem editus: potuit etiam *Italici* nomen ex casu uodam vel suo vel majorum habuisse, ut solenne in aliis uam plurimis cognomentis est.

Sententiæ quoque clarissimorum virorum repugnat, cum revitas illius Socialis belli, tum adpellationis novæ raritas, uæ tentata potius, quam conservata in urbe Pelignorum fuit. trabo quidem μετονομασθεῖσαν *ita vere adpellatam* dixit: aliter elleius Paterculus, qui propius res Italicas cognovit, quam masiensis Strabo, homo Asiaticus, quamvis diligentissimus in eteris rebus. Is autem lib. II, c. 16, ait: « Caput imperii sui orfinium legerant, quod adpellarent Italicum (1). » Quum

(1) Fuerunt, qui *Italicam* emendarent. Sed vulgata lectio non sollici ında videtur.

Honores et multos et amplos gessisse Silium, non est quod dubitemus, quia consul Romanus fuit, ad quam dignitatem ordinatim et per gradus adscendebatur. Plinius, lib. III, epist. 7: « Ut novissimus a Nerone factus est consul, ita postremus ex omnibus, quos consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile: ultimus ex Neronianis consularibus obiit, quo consule Nero periit. » Ex quo et annum satis aperte intelligimus (1). Semel an ter Consul fuerit, non levicula disputatione dubitatur. Petrus Crinitus de Silio: « Ter consul fuit (2): et in primum ejus consulatum (quod lætissimum fuit faustissimumque P. R.) sævissimi teterrimique Neronis mors auspicatissime incidit. » Adcinunt Justus Lipsius et Jo. Livineius, uterque in Plinii Panegyr. cap. 58, cujus verba, « Erat in senatu ter consul, quum tu tertium consulatum recusabas, de Silio Italico interpretantur. Livineius haud dubitabundus: « Potius sit, ut C. Silium Italicum capiamus, qui tertium consul ex cal. Juliis subfectus cum Statilio Laterano. Adi fastos. » Quod ad Fastos adtinet, ipse Lipsius in h. l. fatetur: « Revera pars hæc Fastorum in subfectis consulibus tenebrosa, nec acie ingenii (absque monimentis sit) facile illustranda. » Variant enim, laceri, inconstantes sunt, et, quos vidimus, Laterano, ex cal. Jul. subfecto, Nonium Asprenatem, non Silium, collegam dant. Quod si ter fuisset consul, id Plinius, qui vitam et mortem ejus describit, nec quidquam laudis prætermittit, utique non tacuisset. Quin potius Martialis epigr. VII, 63, post consulatum, quem, quum Nero periret, gesserat, a republica recessisse, et otio se honesto dedisse adseverat. Verba sunt:

> Postquam bis senis ingentem fascibus annum
> Rexerat, adserto qui sacer orbe fuit:
> Emeritos Musis et Phœbo tradidit annos,
> Proque suo celebrat nunc Helicona foro.

De quovis igitur alio, quam de Silio, Plinii panegyricum interpretandum ducimus. Causa vero, quæ doctissimos viros in illam opinionem adduxit, ex alio Martialis epigrammate natam esse existimamus, quod LXVI est, in lib. VIII, in quo trium consulatuum fit mentio, sed ita distributorum, ut primus patris Silii fuerit, alter filii majoris, quem Plinius quoque

(1) Nero periit a. U. 821; A. Chr. 68.

(2) Ut quidam putant, A. Chr. 68, cum M. Galerio Turpiliano, A. Christ. 85, loco Domitiani cum T. Aurelio Fulvio, et A. Christ. 94, cum Sextilio (alii autem legunt Statilio) Laterano.

dicta epistola *florentem* et *consularem* dixit: tertius voto a poeta præsumitur pro minore filio, qui vero non consequutus est, sed ante patrem decessit. Hi maxime versus, opinamur, errorem induxerunt:

> Bis senos jubet en redire fasces
> Nato consule,

id est, filio consule; ubi quidam libri, sed minus castigati, *noto consule*, quasi de patre, non de filio intelligatur. Nos vero malumus Vincentio Collesso, nobilissimo juris consulto, quam Livineio aut Lipsio, adcedere, qui ante hos XIV annos ad hoc epigramma commentatus est: « Silius pater semel tantum consul fuit, eo anno, quo periit Nero. » Sic bene Martiali cum Plinio convenit, nec sine causa ille addidit ibidem;

> . . . . Silius frequentes
> Mavult sic numerare consulatus.

Mavult sic, hoc est, eodem Collesso interprete: « Mavult duos filios gerere consulatum, quam ipse ter esse consul. » Alter eorum adeptus est consulatum, de quo Martialis gratulatur patri: de altero, *gaudenti* supererat *adhuc quod optet*

> Felix purpura, tertiusque consul.

Non statim a consulatu in otium literarium secessit, sed Romæ aliquamdiu substitit, et *in Vitellii amicitia sapienter se et comiter gessit*, quod Plinius dicta epistola refert (1). Vere autem *sapienter* dixit, quia summæ prudentiæ est, cum malo principe versari ita, ut neque ille offendatur, neque famam et conscientiam nostram lædamus. Erat enim Vitellius *præcipue luxuriæ sævitiæque deditus*, ut Suetonius cap. XIII, notavit, sive ut Eutropius, lib. VII, c. 13: « gravi sævitia notabilis, et qui Neroni similis esse vellet, atque id præ se ferret. » Caute ergo cum hujusmodi homine ac singulari prudentia vivendum erat: quumque moris apud Romanos fuerit, ut perfuncti urbano magistratu, ad regendas provincias mitterentur; nostro *Asiam proconsularem* obtigisse, idem Plinius d. l. enarravit. *Ex proconsulatu*, inquit, *Asiæ gloriam reportaverat*. Honor amplus, Asiam pro consule regere, hoc est, Attalicum regnum ad-

(1) Tacitus Hist. III, 65 : « Sæpe, *inquit*, domi congressi (Flavius Sabinus ac Vitellius), postremo in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos testes habebant, Claudium Rufum et Silium Italicum. » In nostra edit. maluimus *Cluvium* Rufum. Ed.

ministrare, quod Romani in provinciæ formam, testamento nacti, redegerant. Fuit provincia senatus atque populi ex Augusti distributione (1), et prætoria primum, nisi belli ratio proconsulem postularet. Quod erudite Henr. Noris, Italorum facile doctissimus, in Cenotaph. Pisan. Dissert. II, cap. XI, demonstrat. Intra Asiaticam diœcesin erant Ionia, major ac minor Phrygia, Lydia, Mysia, Caria, ac Pergamus; de quibus terminis eorumque mutationibus Jac. Usserius, in libro *de Asia proconsulari*, planisssime disseruit. Amplissima ergo provincia, ejusque populi Græca libertate antiquitus imbuti; ut sane prudentem fuisse oporteat, qui, ut noster Secundo teste, ex administratione illius *gloriam reportavit*.

Redux ex Asia videtur otium petiisse, *annis* quoque, ut Plinius ait, *suadentibus*, quod in more positum Romanis erat, ut, si senectutem adtigissent, e republ. in honestum otium secederent, quod ex multis ejusdem Plinii epistolis liquet, lib. II, 14; III, 1; IV, 23. Hanc quietem Noster in Campania invenit, ubi plures villas possidebat, et in singulis earum, quod Plinius addit, « multum librorum, multum statuarum, multum imaginum habebat, » quæ undique ornamenta coëmit, usque etiam *ad reprehensionem emacitatis*. Erat enim φιλόκαλος, hoc est, honestissimarum rerum sive dignæ supellectilis studiosus. Quid vero honestius, quam instruere bibliothecas, et quos alii in inanes res sumtus faciunt, optimis quibusque libris comparandis inrogare? quid dignius laude, quam illorum imagines atque signa amare, qui in laude vixerunt præclaris virtutibus conspicui? Pulchrum enim et magna laude dignum est, viros laudatos colere, et virtutem illorum, ut meruerunt, admirari, adeo, ut rursus Secundus epist. I, 17, *ipsum plurimis virtutibus abundare* judicet, *qui alienas sic* in statuis et imaginibus *amat*. Stimulant enim imagines et exhortantur, ut eorum virtutes æmulemur, quorum ipsæ memoriam externa facie præ se ferunt (2): quod etiam ædes, villæ aliæque clarorum virorum possessiones, si subimus aut inhabitamus, in nobis efficiunt.

(1) De ea vid. Strabon. XVII, extr. Dio lib. LIII, p. 503; Ernesti Excurs. VI, ad Sueton. Aug. cap. 47, et Lips. Excurs. ad Tac. Ann. I, 75.

(2) Sed magna librorum, statuarum imaginumque copia a multis etiam non nisi vanæ ambitionis et ostentationis causa colligitur, et eo respexisse putarem Plinium, qui Silium φιλόκαλον, elegantiæ studiosum, *usque ad emacitatis reprehensionem*, fuisse tradit, nisi mox addidisset : « imagines non habebat modo, verum etiam venerabatur. » Plin. III, Ep. 7, 8.

Ex villis idcirco potissimum illas magnopere Silius amabat, quæ eos dominos quondam habuerant, quos ipse imitatus est plurimum: puto Ciceronis atque Virgilii; illius nempe Academiam, hujus, quæ sepulcrum domini continebat (1). De utraque ita cum laude Silii Martialis epigr. XI, 49, canit:

> Silius hæc magni celebrat monimenta Maronis,
> Jugera facundi qui Ciceronis habet.
> Heredem dominumque sui tumulique larisque
> Non alium mallet nec Maro, nec Cicero.

Sicut ergo, ante consulatum, Ciceronem in causis agendis doctissimisque orationibus æmulatus est; ita Maronem postea in primis habuit, quem imitaretur, quum in otio ad carmina scribenda se contulisset. Cujus memoria etiam ita ei sacrosancta fuit, ut « natalem illius religiosius, quam suum, celebraret, et monimentum ejus adire, ut templum, soleret, » quod itidem Secundus epistola sæpius laudata observavit (2). Nec ex Campania discessit postea, sed usque ad LXXV ætatis annum ibidem perseveravit, et in Neapolitano mortem obiit.

Hanc non fatalem habuit, quamlibet senex admodum, sed inedia vitam finivit, more illis temporibus recepto, ut, si insanabilem morbum sentirent, aut alio malo, quod superare desperarent, adfligerentur, ipsi homines sponte sua ex vita abirent. Hoc Pomponius Atticus fecit apud Corn. Nepotem; hoc Cornelius Rufus apud Plinium Ep. I, 12, procul dubio ita ex Stoicorum disciplina instituti, quibus dignum sapiente vi-

(1) Idem præter alios putabat Rader. ad Martial. epigr. XI, 49, et 51. Ex his tamen locis, et ex Plin. Epist. III, 6, non colligi potest, Silium ipsam Maronis villam, quæ non longe a Nola fuit, possedisse; sed sæpius ejus monimentum, Neapoli proximum, adiisse. De quo vid. omnino Ill. Heyne ad Donati vitam Virgilii § 55, tom. VII, pag. 282, nostr. edit. Virg. Ed. Cf. etiam Voss. de histor. lat. I, 29, pag. 143, ubi hæc monet: « Ex Martial. XI, 49, non aliud colligere est, quam Silium fuisse dominum loci, in quo Maronis erat monimentum. Agelli tamen nomen locus is mereatur, si recte aliqui emendant epigr. LI: *Silius Andino tandem succurrit agello.* Saltem verisimilius illud, quam quod libri vulgati; ubi inepte est *Arpinus*, cum de Tullio sermo non sit. Sed utrique lectioni prætulerim, quod in MSS. Gruterus, Scriverius, alii repererunt: *Silius optatæ succurrere censuit umbræ.* » Conf. sup. not. I, pag. 405.

(2) Similiter Statius, qui non minus Virgilium venerabatur, Silv. IV, IV, 52: « En egomet... Maroneique sedens in margine templi, Sumo animum, et magni tumulis adcanto magistri. »

debatur, quandocumque liberet, ex hac vita egredi, nec fatalem horam exspectare. Seneca epist. LXIX: « Exerce te, ut mortem et excipias, et, si ita res suadebit, arcessas. Interest nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. » At non perinde est, nec ejusdem juris, pati mortem, et eandem advocare.

Voluntarium ergo excessum perversæ philosophiæ, quæ illis temporibus vigebat, hoc est, errori inputamus, non excusamus, ut Cicero Catonem Uticensem Off. I, 31, alienus quamvis a Porticu, ex gravitate ejus excusat, quasi alius exitus illius virtutem dedecuisset. Aliud etiam est, quod gloriæ nostri poetæ videtur derogare. Nam quod Plinius refert, « læserat famam suam sub Nerone: credebatur sponte accusasse. » Omnis accusatio hominis, vel mediocri specie honesti, sub malo principe suspecta est, etiam imperata; magis, spontanea. Principes enim mali, quum aliquem perditum cupiunt, nec tamen aperte audent aggredi, ut declinent invidiam, subornant alios, qui accusent ac perdant. Qui accusatores eodem censu sunt, quo delatores, « genus hominum, ut Tacitus ait Ann. IV, 30, publico exitio repertum, et pœnis quidem nunquam satis coërcitum: » quos nihilominus *per præmia* Tiberius *eliciebat*. Vir bonus autem et sapiens inhonesta et turpia jussus, abnuit, etiam cum periculo suo, si manifesta sit turpitudo, ut est innocentium accusatio. Exemplum v. ap. Tac. in Vita Agric. c. 4. Nec imperium in atroci scelere excusare potest, ut Grotius P. et B. lib. II, c. 26, nº 3, demonstravit. Non autem certa erat Nostri accusatio, sed *credebatur;* et si fuit, *maculam laudabili otio* et optimis studiis *abluit*, quibus fama integratur, in tantum etiam, ut *perpetui* laudem promeritus sit, h. e. inmortalis memoriæ atque gloriæ, apud Martial. epigr. VI, 64, et VII, 62, ubi Collessus ad interpretandum adhibeatur.

SECTIO II.

De carminis indole; de argumenti tam delectu, quam tractatione; et de auctoribus, quos poeta secutus sit.

Quæ communis hominum scriptorumque, qui magnis et virtutibus et vitiis excellunt, fortuna esse solet, eamdem quoque expertus est Silius noster, ut scilicet ab aliis ore pleniore ad cælum laudibus efferretur, ab aliis autem inmerito ac præter modum vituperaretur. Ut antiquis (1), ita et nostris tempo-

(1) Vid. Martial. epigram. infra laudata, inprim. XI, 51, et Alex.

non defuere, qui vel cum ipso Virgilio illum compara-
vel certe contenderent, eum puritate sermonisque Ro-
castimonia nulli illorum cedere, quos ea vel proxima
t ætas, imo potius eos exsuperare universos (1), et, si
desit antiqui nitoris, id majori utilitate in aliis rebus
ensare, quippe qui historiam egregie illustret, et ad ejus
tantum non omnia scripserit, unde in historicis etiam
sio laudetur, quod sane utilius sit, quam fabulis lecto-
ut vulgus poetarum soleat, detinere (2). Alii contra poetæ
hendendi ingenio suo, et, quam possint, acerbissime per-
;endi certamen sibi sumserunt: quorum oratio huc potis-
n redit. Silius historici magis partibus functus est, quam
: ingenio suo indulgentis, et recte Plinius *majori eum*
quam ingenio scripsisse adfirmat Ep. III, 7 (3). Etsi ad
nis se exemplum componeret, neutiquam ille divini vatis
tes ac majestatem adsecutus est: imo etiam inferior non
no modo, sed etiam Papinio, Valerio Flacco, et junio-

i integer lib. I, Virgilii trium-
is.

Hanc laudem ipsi tribuit
de histor. lat. I, 29.

Ita judicabat Cellar. in diss.
io Italico §. 12 et 13. Confer
t. Lefeb. cujus hæc verba
« Dolebas quidem, eruditis-
Villosoni, et ipse quoque do-
ı, angebanturque, quibus non
a mens, non obtusi hebetes-
nimi sensus, poetam consu-
, cui sincerus sermo, super-
iisve non ingrata latinitas;
le, ornatum, copiosissimum
di genus, reconditissima do-
ı; qui non, ut Virgilius, la-
s, umbratilesque tantum pu-
sed heroas totius orbis maxi-
horrendas strages ipsiusque
e prope desperatæ et trium-
tis fata digne canit, adhuc-
nole errorum premi, obrui...
ı certe non minus amabis,
ı Martialis, Pomponius, Jos.
ger, Muretus, Modius, Ler-
s, Vossius, Heinsius, Huetius,
Gronovius, Cellarius, Crusius; qui-
bus non minimus accedit Cl. *Bro-
tier,* cui Silius in deliciis. Quales
autem, quantique in literis hi
athletæ! quid contra tam insignes
viros effutiet barbara hæc nostri
ævi nasutorum trossulorum cater-
va, cui nil, nisi sua futilis levitas,
risusque Sardonius, placere potue-
rit? Cum talibus ne sit tibi, ne sit
mihi amplius bellum. Sinamus nu-
gas blatiant blaterones, quibus in-
dulgentior Plinius arborem sus-
pendio eligendam permittebat. Ri-
debat quippe vir maximus, quum
invidia secretis cuniculis vitalia pe-
tere, fodicare, suove livoris vene-
no optima quæque inficere inten-
debat. » En cor Xenodoti! jecur
Cratetis! Conf. etiam Rapini, *Ré-
flexions sur la poétique* p. m. 177,
et, qui in Fabric. bibl. lat. T. II,
pag. 173, laudantur, Gundling. in
Gundlingianis P. XII, c. 1, p. 104
sqq. Nic. Antonius Bibl. vet. Hisp.
I, 18, aliique.

(3) Cf. Fabric. Bibl. lat. l. c.

rum aliis (1). Statius acrioris ingenii et ad excogitandum promtioris utique videtur, sed Silius perpetuo languidus, Virgiliani poematis compilator, et plane ad aliorum imitationem compositus (2). Stylus ejus adeo verbosus est, ut, si superflua et otiosa recidas, vix tertia operis pars restet: multa sunt humilia ac depressa, pleraque vero nimis turgida et elata. Maro illum tanto intervallo post se reliquit, ut ineptiant maxime, qui eos inter se componant. Ne poetæ quidem nomine dignus videtur, quum neque argumentum epico carmini consentaneum elegerit, neque heroico spiritu et limato vel judicio vel dicendi genere, sed ingenii luxurie, inanibus argutiis ac tumore conspicuus sit. Multas narravit res, a diversis gestas, quæ neque communi vinculo continentur, neque ad unum argumentum, ut in Homero ad placationem ultionemque irati Achillis omnia spectant. Nulla itaque rei gestæ unitas vel *σύστασις*, ut Aristotelis verbis utar (3), *ἔχουσα ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τελευτὴν*, nullus herois, qui ornetur, delectus reperitur, nec potest argumentum carminis uno comprehendi titulo. Nihil ineptius absurdiusque fingi potest, quam historiam a poeta componi, et acutis Scholasticorum sententiis, vana et umbratili eruditione vel subtilitate, perpetuis declamationibus, fabulis, episodiis, comparationibus, aliisque poeticæ orationis flosculis exornari. Hæc illi disputant, et alia, quæ, quoniam ad litem dirimendam summamque rei parum proficiunt, silentio nunc prætermitto (4).

Sed quorsum hæc moneo? ut scilicet intelligatur, de Siliani carminis natura et dignitate, si in universum tantum, nec ratione consilii, quod poeta secutus sit, habita, res in quæstionem vocetur, in utramque partem probabiliter disseri, nec quidquam prædicari posse ejusmodi, quod non, paribus propemodum argumentis, convelli atque redargui queat. Multa eorum, quæ viri docti poetæ vel laudi vel vitio dare ac vertere solent, vera esse, nemo facile infitiabitur. Sed non minus manifestum est, ab utraque parte rem, quæ in controversiam vocatur, verbis exaggerari, totamque disputationem vagam

(1) Vid. Vossius in loco laudato.

(2) Hæc sunt verba Vulpii in Notis ad Catull. p. 113, quæ jam excitata reperies in Fabric. Bibliotheca latina, loco citato.

(3) Poet. c. 7. T. II, p. m. 796.

(4) Vid. Scalig. Poet. VI, 6, p. m. 841; Barth. Adv. VIII, 3, extr. X, 24, pr. XIII, 7, p. 723; XXXIII, 3, 4. *Essais de critique sur la littérature ancienne et moderne, par M. Clément.* T. I. c. 1.

esse et fluctuantem. Cujus rei culpa postissimum in eo residet, quod, qui tantopere inter se discrepant, non distinctam consilii, quod sequutus sit Silius, notionem animo sibi informasse, et prius sententiam tulisse videntur, quam vel totum carmen diligenter legerint, vel ejus indolem satis cognitam habuerint, et certam constituerint formulam regulamque, ad quam judicia exigerentur. Hinc Silio idem contigit, quod Lucano, simili poetæ, ut nimis laudaretur ab his, et culparetur ab illis (1). Quemadmodum autem virorum doctorum sententia jam dudum eo inclinavit, ut persuasum sibi haberent, Pharsaliam non esse ἐποποιΐαν, sed carmen historicum, epico quasi habitu indutum, spirituque heroico conceptum (2): ita idem judicium semper putavi faciendum de nostro poemate, cujus non dissimilis ratio est, nisi quod magis ad indolem epicæ poeseos, ex qua deorum ministeria aliaque rerum orationisque ornamenta ac lenocinia videmus depromta, conformatum est, minusque adfectatum illud declamatoriæ vanitatis acumen, commune seculi illius vitium, redolet, quod tantopere displicet in Lucano, perpetuo declamatore, qui, quod recte jam Burmannus notavit, ubivis longas de vitiis aut virtutibus disputationes argutasque Scholasticorum sententias infercire, et, ubi paucis admodum verbis res, ab hoc vel illo gestas, commemoravit, statim, tamquam in Porticum aut Academiam sit translatus, Philosophum agere solet. Huic sententiæ et poematis nostri argumentum, et hujus tractatio respondet, quod ex solertiori lectione cuivis adparebit, et infra pluribus demonstrabitur. Quod si verum est, habemus regulam normamque, ad quam judicia nostra dirigamus, et facile intelligitur, nodum in scirpo quærere operamque ludere, qui comparationem inter Silium Virgiliumque instituunt, omniaque ea, quæ viri docti de poesi epica accurate ac copiose præceperunt, ad naturam præstantiamque carminis nostri rite æstimandam transferunt. Quo spectant inprimis ea, quæ de argumenti delectu, novitate, fictione, unitate et ambitu, de temporis spatio, quo illud comprehendatur, de carminis heroe, quem putant esse Han-

(1) De Lucano, præter alios, vid. Petron. Sat. p. m. 213; Scalig. Epist. 3, et Poet. loc. citat. Burmanni Præfat. ad Lucan. et Val. Flacc. *La Pharsale de Lucain, traduite par M. Marmontel;* Ill. Meiners *Grundriss der Theorie und Gesch. der schönen Wissensch.* p. 64 sq. et Celeberrimum Meusel, Diss. de Lucani Pharsalia, Hal. 1767. Quos libros, ad similem causam spectantes, contulisse neminem pœnitebit.

(2) Conf. Ill. Meusel l. c.

nibalem, de characterum vel epicarum personarum numero aut varietate, de actione, et de episodiorum cum narratione nexu, argute magis, quam vere, apte atque utiliter disputantur. Hæc omnia persequi et excutere nihil adtinet, quoniam a fine, quem poeta propositum sibi habuit, prorsus aliena sunt. Non enim epicum carmen scribere voluit, sed historicum, quale multi jam, iique antiquissimi poetæ ante eum condiderant: in quo nunc video mecum consentire Cel. Heyne in Annal. literar. Goetting. a. 1782. Additam. p. 261.

Ill. Ernesti, novissimus ingeniosissimusque poetæ nostri interpres et editor, in *disquisitione de carmine Siliano*, p. XXI monet, carmen nostrum non tam historicum esse, quæ adpellatio nimis ambigua sit atque incerta, quam μελέτην quamdam et ἐπίδειξιν, seu nomine ex Rhetorum latinorum palæstra petito, *declamationem* vel exercitationem poeticam, cujus argumentum auctor ex belli Punici secundi historia sibi delegerit (1). Hujus omnis nominis ac sententiæ vis et causa ut accuratius intelligatur, hæc disputat:

« Cum vetere historia, tum nostræ ætatis usu edocti scimus, literarum et artium, veluti ex naturæ universæ imitatione, hunc ordinem fuisse, ut quum primum ad summæ excellentiæ fastigium excultæ fuerint, sensim sensimque sive hominum desidia et negligentia, sive quadam emergendi ad altiora et superandi desperatione, sive denique rerum publicarum ea conversione, quæ pristinam ingeniorum vim frangeret, atque aliorsum studia traduceret, ad superioris formæ, quam exuerant, exilitatem quandam relaberentur. Hæc autem mutatio in nullo genere literarum magis quam in eloquentia et poesi adparuit. Apud Græcos quidem eloquentia quum inde a Solone et Pisistrato per tempora reipublicæ Atheniensis et libertatis usu et præstantissimorum ingeniorum ubertate felicissima, usque ad Demosthenis ætatem floruisset, non multo post, sublata libertate, morumque ac studiorum facta mutatione, a causa-

(1) Vid. Casaub. ad Theophrast. Char. 5, et Ill. Wolf. Proleg. ad Demosth. orat. Lept. p. 34 sq. ubi monet, triplex fere declamationum genus fuisse, quum alii Rhetores se in fictis argumentis et quæstionibus infinitis exercerent, alii veras sibi res et causas sumerent, ex memoria antiquitatis plerumque petitas; quibus postea successerit nova Rhetorum natio, quæ non satis habens, discipulos ad universam imitationem veterum informare, auderet etiam ipsa argumenta, quæ ab illis celebritatem adcepissent, in certamen quoddam proponere. Vid. Epp. Pithœi et Ærodii ad Quintil. Declamat. Ed.

um veritate et lumine forensi ad scholarum gymnasiorumque mbram et fictarum causarum simulacra traducta paulatim legeneravit atque elanguit vitio rhetorum et sophistarum, qui mne eloquentiæ studium ad ostentationem quandam doctriæ et artis affectationem conferrent. Apud Romanos autem andem post Ciceronis ætatem eloquentiæ sortem fuisse, quis ta parum doctus est, ut ignoret? Hinc itaque Græcorum quilem μελέται, ἐπιδείξεις, Romanorum vero *declamationes* ortæ unt, subtilitate, acumine, quæsitaque quadam elegantia refertæ, at robore et nervis destitutæ, eoque remotiores a naturæ pulchritudine et veritate, quo essent ab arte luxuriantius nstructæ. In re poetica Romanorum (nam de his nobis nunc otissimum sermo est) quid simile acciderit, paucis poterit lemonstrari. Felicissima poeseos Latinæ ætas, non dubium st, quin fuerit Horatii et Virgilii temporibus terminata. Hi nim, et quicunque ante eos poetæ celebrati sunt, quamvis ngenii felicitate inter se diversi, tamen illud omnes habebant præcipui, quod, quum primi Græcorum artem universam poeticam et ornatus latino sermone exprimerent, non solum rei novitate placerent, sed et alieni ab æmulationis certandique libidine, rectum ubique judicium sequerentur, et artis elegantis apud Latinos exempla existerent. Post illam ætatem, veluti usu pristino adtritis ingeniorum viribus, et fontibus exquisitioris artis, cujus exempla Græci præiverant, ita exhaustis, ut præter variationem ornatus veteris, et imitationis domesticæ curam prope nihil relinqueretur, inductum est quoddam luxuriosum poeseos genus, in quo tanto plus æmulatio atque externi splendoris adfectatio valebat, quanto minus ab inventionis novitate et ingenii nativa præstantia commendabatur. Vid. Petron. Satyr. cap. 118. Itaque etiam animadvertimus ea ætate majorem istius ornatus proferendi et variandi, qui in solis propemodum verbis erat, quam argumenti scite deligendi et recte tractandi curam exstitisse. Omnis vis poetica, quam ante hac ingenii admirabilis quædam venustas atque elegantia, imaginationisque felicissima ubertas et divina efficacia declarabat, tum maxime doctrinæ et artis vetustæ ostentatione quadam cernebatur. Cf. Quintil. X, 1. Cujus rei illud etiam manifestum judicium est, quod carminum argumenta, in quibus poetica arte exornandis elaborarent, maxime ex historia Romana repetebant. Neque enim profecto intelligo, quid sibi velint, qui historiam domesticam, ab aliis dudum eleganter et perspicue narratam, denuo carmine recanant.

nisi velint specimen doctrinæ et artis proponere, in quo et sibi placeant, et suorum hominum admirationem captent. Hinc igitur poetarum illæ ἐπιδείξεις, seu exercitationes poeticæ natæ sunt, in quarum numerum non Silii modo, sed et æqualium, Statii, Lucani, Valerii Flacci, aliorumque similia carmina referre soleo. Quæ quum lego, videor mihi definire posse, quid illorum quisque scribendo consequi voluerit, Statius quidem, ut sublimitatis artem præ se ferret, Lucanus, ut sententiarum acumen probaret, Valerius et Silius, ut doctrinam exprome-rent; quamvis fatendum est, singulos cum diverso ingenii, judicii, artis et doctrinæ adparatu ad scribendum accessisse.»

Hæc sunt verba Viri doctissimi, cui quo minus omnia adsentiar, inpediunt nonnulla, quæ mihi ea legenti venerunt in mentem, et scrupulum injecerunt. Primum *carminis historici* nomen aptius mihi videtur, quam *declamationis*, quod Rhetorum potius scriptis scholisque relinquendum est, et quo Silii ejusque æqualium, inprimis Valerii Flacci, dignitas nimis elevatur: etsi non tam cæco poetæ mei amore captus sum, ut eum a seculi sui vitiis inmunem esse censeam. Deinde ad declamatoriam vanitatem potissimum refero longas sine nervis et succo orationes, inanes argutasque de vitiis atque virtutibus disputationes et præcepta philosophorum, quæ in nostro carmine vix reperiuntur, vel minus certe obvia sunt minusque nos offendunt, quam in Lucano aliisque ejus ætatis scriptoribus. Præterea si illa nominis ratio valeret, antiquissima etiam optimaque scripta in declamationibus numeranda essent. Nam, ut alios taceam, ne Maro quidem ab orationis luxurie et Rhetorum argutiis satis sibi cavit (1), et Polybius quoque narrationi suæ ubivis intexuit disputationes et digressiones, philosopho umbratili, quam historico pragmatico digniores, et scholasticorum rhetorumque loquacitatem redolentes. Denique argumenta carminum ex historia Romana repetendi consuetudo non Silii ævo propria fuit, vel post Horatii demum et Virgilii tempora invaluit, sed a primis inde literaturæ initiis constanter tenuit. Ita enim, ut alios omittam, Ennius, epicæ

(1) Ill. Heyne T. III, p. 4, edit. Virgil. prior. « In Æneide, *inquit*, sunt passim notata a nobis nonnulla, in primis in deorum ministeriis, parum subtiliter digesta, alia inprimis in sermonibus, rhetorum argutiis inquinata, quæ displicere possunt : sed hæc profecto, quæ nostri ævi critici reprehendenda putarunt, ista ætate vix in vituperium venerunt. » Vide quoque Virg. nost. edit. T. III, p. 256. Ed.

poeseos parens (1), L. Attius, seu Accius Pacuvii, qui Ennii ex sorore nepos fuit, æqualis (2), et A. Furius Antias, vel, quod alii putant, M. Furius Bibaculus (3) Annales Romanos, Cn. Nævius, antiquissimus poeta, Saturnio metro bellum Punicum primum, in quo ipse stipendia fecerat (4), et alii alia bella, v. c. Ovidius Actiacum, P. Terentius Varro Atacinus Sequanicum (5), Hostius Istricum (6), et Cornelius Severus Siculum (7), Cicero autem, præter consulatum ac tempora sua, res, a Mario, municipe suo, et Rabirius res, a M. Antonio Triumviro gestas (8), versibus comprehenderunt. Non defuisse etiam ante Silium, qui bellum Punicum secundum carmine persequerentur, ex Ovidio cognoscitur (9). Quantus vero præter illos, quos nominavi, numerus Romanorum fuerit, qui a primo bonarum artium initio historiam versibus expresserint, quorum hodie vix nomina, vel tituli et argumenta librorum nota sunt, docuerunt Stephani, Mættarius et alii, qui eorum fragmenta collegerunt. Eorum, quos recensui, alii non multo post bellum Punicum primum, alii vero Augusti ævo, adeoque iis temporibus, quibus prima poeseos latinæ, ejusdemque felicissima fuit ætas, vixere: eorumque exemplum et vestigia secuti sunt multi. Quos omnes in declamatorum ordinem detrudere, eorumque poemata in censum puerilium exercitationum referre, vel adeo ipsos ignorantia et jejunitate eorum, qui non ingenii et doctrinæ opibus, sed puerilibus carminum scribendorum subsidiis adjuti, versificare conantur, metiri velle, id vero est, tantorum virorum manibus injuriam facere. Non quidem is sum, qui negem, argumentum, ex heroicis temporibus petitum, ad animos et admiratione adficiendos, et voluptate perfundendos, adeoque ad id, quod poetæ, inprimis epico, propositum esse debet, perficiendum, præcipuam vim habere. Neque ignoro, quæ jam dudum præter alios monuerit Petronius Satyr. p. m. 213: « Cæteri post Virgilium aut non viderunt viam, qua iretur ad carmen, aut visam timuerunt

(1) Vid. Gell. XVII, 21; Voss. de hist. lat. I, 2.

(2) Gell. III, 11; Macrob. I, 7; Priscian. lib. VI.

(3) Macrob. VI, 1.

(4) Gell. XVII, 21; Sueton. de Ill. Gram. c. 2.

(5) Priscian. lib. II.

(6) Macrob. VI, 3 et 5. Festus, voce *Tesca* et Serv. ad Virgil. Æn. XII, 121.

(7) Quintil. X, 1.

(8) Vid. Ovid. ex Ponto IV, XVI, 5; Senec. de Ben. VI, 3; Crinitus de poetis III, 52, et Voss. de hist. lat. I, XVI, 21.

(9) Vid. nost. Ovid. ex Ponto IV, XVI, 23, vol. VII, pag. 479. Ed.

calcare. Ecce, belli civilis ingens opus quisquis adtigerit, nisi plenus literis, sub onere labetur. Non enim res gestæ versibus comprehendendæ sunt, quod longe melius historici faciunt, sed per ambages deorumque ministeria, et fabulosum sententiarum tormentum præcipitandus est liber spiritus. » Sed miror, hujus præcepti ipsum auctorem tam parum memorem fuisse, ut civile bellum versibus expresserit. Neque video, quare non possit aliquis admodum vel delectari vel moveri lectione carminis, quod res, ex historia petitas, et ab aliis jam perspicue atque ordine expositas, contineat; modo rei gestæ et gravitas et narratio huic consilio satis congruat. Natura sic fert, ut animum adficiant atque delectent sensus et imagines vividæ, fortes colores, adfectuum vis et varietas, orationis sententiarumque copia, venustas, ornatus et gravitas, fabulæ, res antiquæ, conversiones exquisitiores, aliæque artes poetarum, qui in levibus quoque rebus semper insoliti quid habent, quod lectores, si non ferire ac movere, certe capere possit. Quod nisi ita esset comparatum, qui, quæso, fieri posset, ut libri de agricultura, versibus scripti, tantum delectationis haberent, quantum ex Virgilii Georgicis percipimus? Quæ vero causa est, cur res gestæ, Maroniano ingenio versibus comprehensæ, minus nobis placere possint? Quis non summam voluptatem ex celeberrimi Voltaire *Henriade* perceperit? et quodnam aliud hujus poetæ carmen illi anteferendum putabimus? Quid itaque obstat, quominus in deligendo carminis argumento Silius cum judicio versatus videri possit? An, quod recentior est historia et ab ætate heroica remotior? quodque a Græcis Latinisque scriptoribus tam eleganter atque accurate tradita est, ut, qui eamdem post illos scriptores retractet, non valde desiderari possit? Hæ sunt rationes, quibus motus argumenti delectum inprobat Ill. Ernesti (1), qui tamen concedit, fabulæ, quam proprie dicimus, non eam necessitatem esse, sine qua carminis ipsius ratio et consilium constare non possit, et præterea bello Punico secundo tantam a rebus gestis, ab hominibus, quibus in eo administrando præcipuæ partes fuerint, denique ab eventu gravitatem esse, ut apta ejus narratio facile admittat eam dignitatem, quæ carminis heroici propria sit. Quod ad prius viri doctissimi argumentum adtinet, non diffiteor quidem, materiem carmini epico aptissimam recte judicari eam, quæ ex ultima antiquitate et ex ævo heroum,

(1) In Disquisit. de carm. Siliano supra p. 414.

proprie ita dictorum, desumta sit. Sed primum summa res non tam priscæ, quam magnæ et arduæ rei gestæ narratione perfecta, et ad animos admiratione imbuendos idonea, continetur. Deinde ad Silianum carmen transferri possunt, quæ Lucani defendendi causa disputavit Ill. Meiners (1). Denique Silius non hoc egit, ut heroicum carmen scriberet, sed potius historicum, etsi ad epicam formam compositum. Jam si quæras, quomodo historia, ab aliis jam eleganter, perspicue atque accurate tradita, magnopere nos delectare queat, respondeo, inter historicam et poeticam narrationem plurimum interesse, et easdem quoque res ab aliis alio modo, aliaque varietate et jucunditate, ornari, disponi, narrari (in quo potissimum poetæ ars ingeniumque cernitur), adeoque in pluribus, qui eas tractant, scriptoribus non sine voluptate legi posse. Quod ni ita se haberet, optimorum totius antiquitatis nostrique ævi librorum lectio parum jucunda et inutilis censenda esset. Quid enim? nonne, ut hoc exemplo utar, satis constat, omnem de Trojano excidio, de Æneæ erroribus deductaque Trojanorum in Latium colonia, narrationem, quæ nos in Æneide Virgilii tantopere delectat, in historiis, quam maxime inter veteres celebratis, et a magno tam Græcorum quam Romanorum scri-

(1) In *d. Grundriss der Theorie und Gesch. der schönen Wissensch.* p. 65: «Lucan nahm freylich weder ein erdichtetes Süjet, noch entlehnte er es aus dem entferntesten Alterthum; er verfuhr aber nichts desto weniger, wie Homer und noch mehr Ossian gethan haben. Er wählte nemlich einen Gegenstand, der seinem ganzen Volk allgemein bekannt, und auch interessant war, und der auch die späteste Nachwelt auf das lebhasteste interessiren wird.» Et pag. 59. «Fiction ist so wenig zum Süjet eines epischen Gedichts nothwendig, dass ein Süjet der Regel nach um desto mehr an innerm Werth verliert, je mehr es Erdichtung nothwendig macht... Es muss nur durchgehends Interesse und Action haben.» Cujus loci hic est sensus: «Etenim neque fictum neque ex remota prorsus antiquitate petitum argumentum sibi sumsit Lucanus, sed tamen egit eadem fere ratione qua Homerus et magis etiam Ossianus egerunt. Elegit materiam quam tractaret et uberrimam, et civium suorum omnium sermone celebratam, et quæ sempiternis sæculorum ætatibus continuo celebrabitur.» Et p. 59: «Commentitiæ fictæque fabulæ tantum abest ut necessariæ sint ad argumentum poematis epici constituendum, ut e contrario argumentum, quo magis fictionibus egeat, eo minus ad tractationem poeticam aptum esse videatur. Modo commoveatur animus: modo ad exitum quasi rapiatur: satisfactum erit lectori.» Cui sententiæ libenter et ego subscribo. Ed.

ptorum poetarumque numero ante Maronem expositis ornatisque numerandam, et ex iis haustam esse? Nonne multi jam bellum septenne et tricennale satis eleganter, perspicue atque accurate persecuti sunt, et nuper tamen historias, quas *de Archenholtz* et *Schiller*, Viri Illustres, scripserunt, magna cum voluptate legimus? Equidem nullus dubito, si quis etiamnum eadem bella ingenio poetico judicioque bene subacto versibus exponenda susciperet, quin multi unum ejusmodi carmen magno numero fetuum, quos hodierni versificatores procrearunt, mecum redimerent. Sed difficultas hujus rei, quam aliquot abhinc annis aliquem, cujus nomen ex animo meo effluxit, haud infeliciter adgredi memini, adhuc poetas nostros ab ejus modi conatu absterruit. Præstantissima contra Romanorum ingenia ab omni tempore se exercuerunt in scribendis carminibus historicis: quæ si tam parum idonea essent ad mentes admiratione non sine voluptate tenendas, ridicula profecto et inanis illorum opera fuisset. Horum poetarum quum nulli fere, præter Silium et Lucanum, pro dolor! integri supersint, neque iis similes nostra ætas tulerit; non melius eorum dignitas æstimari potest, quam si quæramus, quid Romani de iis judicaverint, quidque illis statuerint pretii. Atque ejus rei documentum satis insigne habemus in Ennio, qui primus eorum hexametros versus composuit. Is quamquam temporum vitio durior erat, et multa obcurrebant in ejus carminibus, quæ Augustei seculi cultus et elegantia respuebat, tamen *alter Homerus* Horatio dicitur, et a Cicerone aliisque passim amplissimis verbis ornatur. Reliquis ejus scriptis longe præstabant XVIII libri Annalium Romanorum qui ad populum in theatro (1), et Virgilii adhuc temporibus tam cupide ab omnibus legebantur, ut Æneidem iis anteferendam esse vix in mentem veniret cuiquam (2).

Quæ quum ita sint, cur Silio id crimini vertamus, quod secutus sit exempla eorum poetarum, quorum lectione populares suos tantopere delectari videret? Nonne potius cum judicio egisse censendus est, quum ætas sua incideret in ea tempora, quibus Græcorum Romanorumque poetæ omnia fere, quæ vel epicis carminibus, vel tragœdiis comœdiisque materiam satis dignam subjicere poterant, v. c. Trojanum Thebanumque bellum, pugnas Gigantum vel Titanum, τοὺς Νόστους, resque a

(1) Vid. Gell. XII, 5.
(2) Conf. Martial. V, 10, et Vitruv. IX, 3.

Theseo, Hercule, Amazonibus, Argonautis et tot aliis heroibus gestas, summa jam arte tractaverant? Hac itaque via ei quasi præclusa, satius ipsi videbatur, aliam ingredi, quæ largiorem laudis comparandæ messem promitteret, et exemplo poetarum Romanorum argumentum carminis, ex patria historia petitum, circumspicere, quod ad animos popularium inprimis movendos, et admiratione, sensibus generosis variisque adfectibus imbuendos satis momenti haberet. Ipsa rerum natura, poeticæ narrationi aptissima, invitabat eum ad bellum Punicum secundum versibus exponendum, cujus historiam a Sagunti obpugnatione usque ad Scipionis Africani triumphum pertexere conatus est. Quod poetæ consilium ipso carmine ejusque initio declaratur; ut taceam de inscriptione, *Punicorum libri*, quam codex Puteanus et vetustæ editiones præ se ferunt, quod testatur N. Heinsius et probat, quum similiter Καρχηδόνια Appianus Alexandrinus inscripserit librum, quo bellum hoc recensuerit cum reliquis duobus Punicis, etsi et ejus Ἀννιβαϊκὰ circumferantur. Quinam titulus carmini in ceteris membranis præfixus sit, nemo eorum, qui illas viderunt, notavit; neque magis constat, quo nomine ipse auctor opus suum inscripserit. Quod tamen scire non multum interest, quum ex ipso poemate ratio et indoles ejus satis cognoscatur. Gravioris momenti quæstio est, utrum omne argumentum carminis cum singulis ejus partibus ad mentes admiratione non sine voluptate tenendas accommodatum sit, adeoque consilio, quod cuilibet poetæ propositum esse debeat, respondere videatur, an judicium Silii in ejus delectu desiderari possit? Omnium vero temporum monimentis vix aliud celebratur bellum, quod cum Punico secundo conferri possit, sive terrarum, quæ illo arserunt, diversitatem, sive periculorum, pugnarum, facinorum, obsidionum, expugnationum, itinerum, strategematum, laborum, cladiumque multitudinem, varietatem atque magnitudinem, sive annorum, per quos tenuit, numerum, sive ducum virtutem et res, vel præclare, vel perperam ab iis gestas, sive eventuum denique copiam, miracula et gravitatem respicias. Hoc bello finito, res Romana ad tantas opes tantamque imperii amplitudinem excreverat, ut jam mole laboraret sua. Quot itaque quantosque motus hæc tantarum rerum historia, et priscæ virtutis, disciplinæ, morumque imagines excitasse censendæ sunt in animis Romanorum, iis temporibus viventium, quibus avaritia, luxus omniaque tam publicæ, quam privatæ corruptelæ genera, mentis corporisque vires fregerant? quibus tot

tamque varia mala libidinem pereundi perdendique omnia invexerant, et disciplinam, majorum instituta, leges, rempublicam pessumdederant? Silius autem his temporibus vivebat Romæ, et populares suos delectare cupiebat, quod nunquam ex animo dimittendum est.

Satis, opinor, declaravimus, quid de argumenti delectu statuendum sit. Videamus nunc, qua ratione poeta idem tractaverit. Quum vero illud et ex historia desumtum, et heroici carminis oratione vestitum sit, in quo Silii ingenio nihil præter ornatum debeatur; primum magni refert nosse, quos potissimum auctores in rebus tam tradendis, quam ornandis, secutus sit: quo perspecto demum tam de fide, quæ narrationibus ejus sit habenda, quam de doctrina judicioque ipsius, recte judicari potest.

Permagnus olim fuit numerus Græcorum Romanorumque poetarum et historicorum, qui ante Silium idem argumentum sibi tractandum ornandumque sumserant: quos adeo ille ante oculos habere potuit. Eos tamen omnes nunc recensere velle, neque operæ pretium, neque proposito nostro consentaneum est; inprimis quum pauci eorum ad nostram pervenerint ætatem, ut adeo, quantum et quænam a singulis petita sint, nullo modo definiri possit. Sufficiat itaque, potiores paucis indicasse, et lectores, qui plura desiderant, ad Vossium, Fabricium aliosque, qui de Romanarum rerum auctoribus ex instituto egerunt, remisisse. Primum huc spectant, qui Annales Romanos vel carmine, ut, quos supra laudavi, Ennius, Attius et Furius, vel prosa oratione scripserunt, et quidem vel Græca, v. c. P. Rutilius Rufus, Polybius et alii, vel Latina, ut Q. Fabius Pictor, qui tempore b. Punici II, senator fuit et οἷς μὲν αὐτὸς ἔργοις παρεγένετο, διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἀκριβῶς ἀνέγραψε (1), M. Porcius Cato, qui teste Cornelio Nepote in Originum libro quarto belli Punici I, in quinto secundi historiam pertexuit, C. Scribonius Libo, A. Postumius Albinus, L. Cassius Hemina, C. Fannius M. F., Sext. Gellius, Cn. Gellius, C. Licinius Macer, Q. Claudius Quadrigarius, Q. Valerius Antias, L. Calpurnius Piso Frugi seu Censorius, M. Terentius Varro, Q. Tullius Cicero, Q. Hortensius Ortalus, T. Pomponius Atticus, Æmilius Macer, L. Fenestella, Livius et alii. Præterea fuere etiam, qui

(1) Vid. Dionys. Halic. I, 6, et VII, pag. 415. Fabii fidem, nimis inminutam a Polyb. I, 14, 58; III, 9, defendit Ernesti in prolusione, Opusculis ejus philol. crit. p. 102 seqq. inserta.

bellum Punicum secundum exponerent seorsum, vel versibus, ut ignotus poeta, qui Ovidii ævo vixit (1), vel pedestri oratione, tam græca, v. c. Memnon (2), Cherea (3), Silenus Calatianus, Sosilus Lacedæmonius, et L. Cincius Alimentus seu Alimentius, quam latina, ut M. Terentius Varro, L. Cœlius Antipater et Arruntius. Silenus, quem Cœlius potissimum secutus dicitur, diligentissime res Hannibalis persecutus est, teste Cicerone (4), et nota sunt verba Corn. Nepotis (5) : « Hannibalis bella gesta multi memoriæ prodiderunt : sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Silenus et Sosilus Lacedæmonius : atque hoc Sosilo Hannibal literarum Græcarum usus est doctore. » Cincius ille, qui *diligens vetustorum monimentorum* et *maximus auctor* Livio dicitur (6), et Ἑλληνικῇ διαλέκτῳ historiam Hannibalis rerumque, quibus ipse cum Fabio Pictore interfuerat, scripsit (7), prætor post Cannensem cladem Siciliam obtinuit, et postea ab Hannibale, ex quo multa se audisse ipse tradidit (8), captus est : si prætor ille, quæ Vossii sententia est, ipse historicus, non hujus filius fuit, quod Pighius suspicabatur (9). Varronis libros belli Punici secundi Priscianus laudat : Cœlii autem historiam ejusdem belli, quam alii *Annales* et *historias* vocant, quamque M. Brutus in compendium redegit, passim Livius, Gellius, Festus, Charisius, Servius, Nonius, Prisc. et inprimis Cicero, quo judice neque distinxit historiam varietate locorum, neque verborum collocatione, et tractu orationis leni et æquabili perpolivit illud opus, sed, ut homo, neque doctus, neque maxime aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit, primusque cœpit, paulum se erigere et historiæ majorem addere sonum, quum cæteri non exornatores rerum, sed tantummodo narratores fuissent (10). Floruit autem Gracchorum ævo, et Sileni historiam Græcam secutus est (11). Arruntius denique, quem Vossius

(1) Vid. Nostr. Ovid. ex Ponto IV, xvi, 23, vol. VII, pag. 479. Ed.

(2) Ap. Phot. Biblioth. c. 224.

(3) Cf. Polyb. III, et al. passim.

(4) De divinat. I, 24.

(5) Vit. Hannib. cap. 13; Sosili mentionem fecere etiam Diodor. XXVI, et Polyb. III. Sileni vero Liv. XXVI, 49 et alii, quos laudat Voss. de hist. Græc. lib. III, p. 189.

(6) Liv. VII, 3; XXI, 38.

(7) Vid. Dionys. Hal. loca, pag. 422, not. I citata.

(8) Vid. Liv. XXI, 38; XXVI 23, 28; XXVII, 7, 29.

(9) Vid. Voss. de histor. lat. I, 4, et Pigh. Annal. ad a. CCCCXXXIV.

(10) Vid. Cicer. Or. II, 12, et de Legg. I, 2.

(11) Vid. Val. Max. I, VII, 6, et Cic. de divinat. I, 24.

illum putabat esse L. Arruntium (1), qui A. U. 732, cum M. Claudio Marcello Æsernino consul fuit, cujusque passim Tacitus meminit (2), Augusti temporibus stylo Sallustiano historiam belli Punici scripsit (3).

Hos carminum, annalium historiarumque auctores, quorum, quam fieri potuit, brevissime mentionem intuli, una cum aliis, quos silentio prætermisi, temporis injuria intercidisse omnes, quis est, qui non mecum doleat? et quis dubitet, vel unius Ennii Annales Silii, Lucani, Statii aliorumque carminibus, et unam Punicarum rerum historiam magna Romanorum scriptorum multitudine redimere? Nobis eorum, quos recensui, non nisi fragmenta restant, et qui ex illis fontibus, pro suo quisque ingenio, hauserunt. Perpetuam vero et accuratam belli Punici secundi historiam non haberemus, nisi Livius superesset. Nam Polybius eam in primis quinque libris, qui quidem integri nobis servati sunt, non nisi usque ad pugnam Cannensem pertexuit: Florus autem, Appianus, Eutropius et alii illam in compendium redegerunt, et Plutarchus, Nepos aliique vitas tantum aliquot ducum, qui hoc bellum administrarunt, exponere conati sunt. Difficillimum itaque est, singulos enumerare, a quibus sua sumserit poeta noster: etsi non est, quod dubitemus, quin Livii potissimum vestigiis institerit, cujus et verba passim sua fecit, et auctoritatem plerumque in narrationis cum ordine, tum discrepantia secutus est; quod jam dudum alii observarunt, et ipse in commentario meo permultis exemplis demonstravi.

Quemadmodum vero Silius argumentum, quod tractavit, et pleraque eorum, quæ memorat, Livio debet: ita in rebus ornandis se totum ad imitationem Virgilii composuit; quod nunc pluribus evincere et declarare nihil adtinet, quum res notissima sit, et loca Maronis expressa vel adumbrata in quavis libri pagina diligenter adnotaverim. Sed præterea aliorum etiam poetarum vestigia, et Græcorum et Romanorum, quorum lectione ingenium Silii imbutum erat et subactum, passim adnoscas, v. c. Lucretii (4), Horatii (5), Ovidii (6), Lucani (7), Hesio-

(1) Voss. de hist. lat. I, 18, p. 83.

(2) Vid. Tac. Ann. I, 8, 13, 76, 79; VI, 5, 7, 27, 47, 48, et Hist. II, 65.

(3) Cf. inpr. Senec. Ep. CXIV.

(4) Vid. Sil. III, 669 seqq. XV, 340; XVI, 552 al.

(5) Cf. lib. XIV, 176; XV, 78 sqq.

(6) Vid. lib. VII, 173 seqq. VIII, 28... 201.

(7) Cf. lib. II, 58 seq. IX, 247, 251; XIV, 354 sq. 412 sq. 453 sq. 487, 491, 520, 539 seq. 548 seq. XVII, 212 sq.

di (1), inprimis Homeri (2), aliorumque poetarum Græcorum, quos continuo ille legebat et meditato studio imitabatur, secutus judicium sensumque popularium suorum, et communem antiquioris suæque ætatis opinionem, qua ars et doctrina poetæ, carminisque suavitas potissimum fere ex hac Græcorum imitatione æstimabatur. Quin et inmiscet nonnunquam et in usum suum convertit, quæ in prosa scriptorum, vel Græcorum, vel Romanorum, oratione lecta et cognita in simili argumento memoria retinebat, inprimis ea, quæ animo obversabantur ex adsidua lectione Ciceronis, quem non minoris, quam Maronem, faciebat, et sibi exemplar proposuerat, ad quod se conformaret (3). Quæ omnia doctissimum poetam produnt et decent.

Jam si quæras, qua ratione in argumento carminis tractando versatus sit poeta; facile intelligitur, eum res ipsas ex historia desumsisse, sed narrationem ad heroici carminis indolem formamque adcommodasse. Quum vero epica vis et dignitas magnitudine rerum, quæ animum vel admiratione detineat, vel virtutis, miserationis, gaudii indignationis aliorumque adfectuum sensu adficiat, adeoque magnis phantasmatibus, factis fatisque virorum, vel audacia ac fortitudine, vel virtutibus vitiisque conspicuorum, et ornato orationis genere contineatur; quumque præterea infinita esset multitudo rerum, quam belli Punici secundi historia suppeditaret; sapienter eam instituit viam, ut, quæcunque factorum periculorumque magnitudine eminerent, accurate ornateque exponeret, levia autem sine effectu certamina ac molimina, quæ neque ornatum poeticum admitterent, neque vel ad animos lectorum movendos et delectandos, vel ad utriusque populi atque belli fortunam mutandam quidquam momenti haberent, sive perquam leviter perstringeret, sive prorsus silentio præteriret. Quod quidem pluribus aut verbis, aut exemplis illustrare necesse non est, quum cuivis libro tam copiosum præfixerim argumentum, ut vel tironibus, Livium comparantibus, id confestim in oculos incurrere possit. Lectoribus itaque carminis nostri animo nunquam dimittendum est, se in poeta legendo versari, qui

(1) Verbi causa, lib. XV, 101 sq.

(2) Vid. lib. IV, 563... 699; V, 118 sqq. 395 sq. VII, 289 seq. IX, 282, 287 sq. 538 sq. X, 256; XII, 605; XIII, 404 seq. 434, 442 seq. 693; XVI, 361 sq. 421 al. In locis quoque ex Marone expressis, sæpe Homerum, huic præeuntem, simul ante oculos habuisse videtur.

(3) Lib. VII, 219 sq et al.

non tam rerum gestarum causas, ordinem et nexum curat, vel religionem, ἀκρίβειαν, perspicuitatem, reliquasque scriptoris historici, inprimis pragmatici, virtutes sectatur, quam id potius agit, ut veram exornet historiam, et omnibus sermonis poetici artificiis ac luminibus novam narrationi suavitatem adspergat. Quod Silii consilium qui vituperant, non reputasse videntur, quam absonum sit et jejunum ejusmodi carmen, quod notam recentioremque historiam incultis nec ulla arte distinctis versibus exponat, quantumque tædii pariat continua præliorum narratio. Neque satis respiciunt materiam, quam poeta sibi delegit; quippe quæ copiosa est, nec ignota ac rudis, sed ab aliis jam sermone, tam poetico quam pedestri, tractata, et ad epici quoque carminis indolem egregie comparata. Omni sic inventionis laude ipsi præcisa, quid aliud relinquebatur, quam ut ad artem et doctrinæ lectionisque multæ ac variæ præsidia confugeret? Et ne nuda historiæ versibus comprehensæ narratione fastidium legentibus moveret, qua alia ratione cavere poterat, quam ut ficta veris, ignota notis, vetera et prisca recentioribus, mira vulgaribus adnecteret, variisque rerum et verborum præstigiis animum lectoris ita deliniret atque inluderet, ut jam nova et inaudita legere et cognoscere sibi videretur? An sapientius fecisse censendus est Lucanus, qui pro machinationibus deorum aliisque epicæ poeseos artificiis declamatoria acumina longasque de vitiis aut virtutibus disputationes substituit? Quem si quis nostro poetæ anteferendum dixerit, fruatur judicio suo: nos multo magis delectamur lectione Silii, qui, quæcunque orationis pigmenta et lenocinia antiquiores poetæ, Homerus inprimis et Virgilius, carminibus suis intexuerant, omnia ex iis adoptavit, v. c. mythos, fabulas, episodia, comparationes, copiarum recensus, urbium origines, deorum ministeria, et quæ sunt alia poeticæ narrationis ornamenta. In quibus magis profecto nobis placeret, nisi fuissent jam alii, qui hæc ipsa quoque occupassent. Sed eo, quo vixit, ævo poetæ ingenii et acuminis laudem non tam in inveniendo vel rerum vel verborum ornatu vario atque exquisito, quam in inventis aliorum sapienter in rem suam convertendis, consequi poterant. Eo potissimum spectant Deorum interventus et ministeria, Junonis maxime et Veneris iræ, ac partes iis tributæ, quæ ab Homero et Virgilio jam præclare erant definitæ, et ex iis confestim legentibus succurrunt. Altera Dea, cujus odium in Trojanos, et ab his oriundos Romanos, vel tironibus notum est, tamquam Carthaginiensium,

altera autem, tamquam Romanorum, tutela constanti et præcipua religione colebatur (1).

Sed ne cæco quodam poetæ mei amore captus nihil ab eo peccatum esse contendere, vel eam ob causam, quod ejus edendi consilium ceperim, vitia ejus dissimulasse videar, primum non diffiteor, ipsum argumenti delectum, non quidem propterea quod illud recens sit, vel historicum, et ab aliis jam perspicue, eleganter et accurate tractatum, sed quod nimis pateat nimisque late fusum sit, non satis mihi probandum videri. Deinde concedo, illam veterum poetarum, Virgilii inprimis, imitationem, illumque tam rerum, quam verborum ornatum ejusmodi esse, ut non dubitem Plinio suffragari, qui Silium *majore cura, quam ingenio carmina scripsisse* judicabat. Sæpe enim imitatio illa nimis servilis est vel adfectata, et magna pars eorum, quæ ex aliis poetis, Homero potissimum et Marone, expressa aut adumbrata reperimus, ita comparata est, ut non tam in eadem phantasmata, sive sententias et dicta incidisse censendus sit, ipsa rei similitudine memoriam eorum, quæ ex pristina lectione in mente hæserant, revocante, quam ut potius ex industria et imitandi studio parum subtili ea adscivisse atque adripuisse videri possit. Ubivis fere dedita opera seduloque ornamenta sectatur, et artis doctrinæque ostentandæ cupiditatem prodit. Passim

> Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
> Adsuitur pannus.....
> Sed nunc non erat his locus.....

Luxuriat, ut vitis, cujus frondes supervacuæ non compescuntur, et, ferocis equi instar, summo plerumque impetu fertur, neque habenas audit, sed ingenio indulgens, nec modum, nec rationem servat, quia semper elegantias adfectat, et doctrinæ copias, etiam ubi minime congruit, expromere conatur. Ab hoc nimio et perverso imitandi studio etiam profecta est inæqualitas varietasque sermonis poetici, quo plurimum Silio præstat Virgilius, in cujus Æneide omnia fere sunt limata, castigata et naturalia, mirabilisque cultus, nitor, ornatus, dignitas, gravitas, castitasque in summa proprietate et simplicitate servatur. In nostro contra carmine, oratio tam parum sibi constat, ut alia phantasmatum suavitate ac sublimitate delectent, et cum magno spiritu, ore vere poetico et exquisito or-

(1) De Junone vid. Virg. Æn. I, 12... 33, et Selden. de Diis Syris Synt. II, 12, de Venere Lucret. I, pr. et alios.

natu elata sint; alia inmodico tumore turgescant, et otiosis versibus, tamquam laciniis, adsutis, multiplici verborum, sententiarum, imaginumque variatione, meris phrasibus poeticis et vano exaggerandi studio frigeant; alia denique nimis subtilia, arguta, ludicra, languida et tenuia videantur. Ut paucis rem absolvam, alia magnum poetam decent, alia sunt luxuriantis ingenii, cujus vires in aliorum verbis, modis, figuris, imaginibus et sententiis variandis turpiter adteruntur. Hæc est illa copia et ubertas verborum, illa orationis luxuries, quam sæpius quidem, nec tamen toties, quoties poteram, in Commentario notavi, quoniam eam deprehendere non adeo magnæ doctrinæ magnique acuminis est, et juvenum potius judicium ingeniumque in ea re exercere soleo. Quamquam vero sermonem ornatumque poeticum Silii universe nobis non satis probari concedimus; tamen aliis se virtutibus, iisque non exiguis, nobis commendat, quæ non sunt dissimulandæ, ne iniquiores in dijudicando videamur.

SECTIO III.

De præstantia carminis Siliani, et de utilitate ex eo capienda.

Non defuisse, qui de carmine nostro nimis humiliter sentirent, jam supra monui Sect. II pr. Eorum tamen judicia minus me movent, quam Ill. Ernesti, qui non modo in disquisitione de carmine Siliano, sed per totum etiam commentarium, tam severum se vehementemque in Silium præbuit, ut admodum pauca sint, quæ ipsi placeant, utque mireris, quid causæ fuerit, quare Vir doctissimus ad edendum illustrandumque poetam, de quo tam abjecte contemtimque judicaret, animum adjecerit, nec potius operam, in eo consumtam, ingeniique aciem ad alium scriptorem transtulerit. Ego quidem non is sum, qui non sæpe poetam propter nimium imitandi studium lapsum esse diffitear, et in Notis passim monui, quæ reprehensione digna videbantur. Sed idem ego plura, quæ probes, carmini inesse contendo. De argumenti delectu, et de ratione, qua illud Silius tractaverit, quid statuendum censeam, jam supra professus sum. Quod vero ad ipsam quoque Virgilii aliorumque imitationem, et poeticum ornatum adtinet, poeta magis excusandus, quam contemtu propterea dignus videtur. Satis enim confidenter adfirmare ausim, præstantiorem eum poetam futu-

fuisse, si quum prius quam in senectute animum ad poesin lisset (1), tum feliciori ævo ei nasci contigisset. Quæcumn eo vituperari possunt, e seculi vitio traxit, quod verbo-ubertate, et amplificandis, exornandis, augendisque in cula rebus maxime delectabatur. Eo justiorem quoque ex-:ionem habet, quum ne præstantissimi quidem scriptores, bius, Maro et alii, orationis luxuriem Rhetorumque argu-'t loquacitatem satis vitaverint. Huc adcedit, quod miser-est conditio poetæ, cui ea imitatione exprimenda sunt, jam alii ante eum tam ornate ac præclare dixerunt, ut a ne alio melius dici possint; quique in nullas fere rerum ', imagines et sententias, in nulla phantasmata et dicta lere potest, quæ non magnus aliquis poeta dudum occurit (2). Ipsa denique vitia, quæ carmini insunt, non ob-:, quo minus illud pluris æstimandum sit, quam permulta antiquitatis nostrique ævi scripta, quæ subinde prelo ex-ıntur, et in manibus hominum versantur. Poeta enim ibus ea virtutibus compensavit: quidni itaque in his ad-scas?

carmine Siliano tot loca præclara, elegantia, ingeniosa et imia, tot melioris venæ vestigia reperiuntur, ut plurimum rent ea, quæ vituperamus. Elocutio oratioque poetica, si tatem verborum, quæ nec ipsa ubivis displicet, et ea, quæ ætas adspersit, quæque admonitu idonei præceptoris facile 'i possunt, exceperis, tersa est, casta, pura et elegans, susque ad epicam gravitatem et Virgilii exemplar compo-unde et lectio ejus ad Maronem rectius intelligendum imum conferre potest (3). Narratio autem, si non in singu-

) Vossius de histor. lat. I, 29: ıd etiam, inquit, cogitare nos tet, non a prima se adolescen-aic studio dedisse, sed jam an-;ravem atque ætate langues-:m: ita ut difficile omnino fo-tum demum discere, quo pac-ɔer præcipitandus sit spiritus, t quodammodo furenti animo inari videaris. »

) Conf. Ill. Wolf. ad Demosth. . adv. Leptinem, Proleg. pag. 40.

) Cel. Heyne in Præf. ad Virg. T. I, p. 23, edit. nost. hæc optat: « Omnino velim mihi aliquem dari, qui a Silii Italici, Valerii Flacci, Statii et Lucani, Ausoniique et Claudiani lectione recens studium suum ad Virgilium convertat! non ut ille loca similia et parallela inani ac vana ambitione congerat; verum poetæ illi, quos ad Virgilium se composuisse totos manifestum est, dum non modo in carminum ratione et ordine, verum in ipsa quoque elocutione, in singulis versibus ac verbis, exprimere eum laborant,

lis partibus, universe tamen, majore non modo sermonis latini elegantia, sed etiam perspicuitate, ordine et nexu se commendat, quam tali ætate, et in tanta rerum varietate, tantoque imitationis et ornatus studio exspectes. Conferat aliquis Silium cum Statio, vel Lucano aliisque horum temporum poetis, neque dubito, quin eum his anteferendum censeat. Carmen ejus abundat pulcherrimis locis, comparationibus, sententiis, imaginibus, descriptionibus, quæ ne præstantissimos quidem poetas dedecerent. Multa, in quibus Homerum et Maronem adumbravit, felici imitatione expressit, suaviter variavit, novo rerum ornatu, novisque earum phantasmatibus, formis, generibus, conversionibus sua fecit, nec sine arte ac judicio vel amplificavit et ornatius extulit, vel, si desperaret, se Virgiliani Homericique loci præstantiam adsequi et in certamen quasi cum iis descendere posse, contraxit. Varios adfectus passim egregie expressit; et Deorum ministeria sæpe feliciter adhibuit. Characteres singularum personarum non male tuetur, orationumque fingendarum probus est artifex. Quæ omnia, cum varietate non minus quam jucunditate rerum conjuncta, lectorum animos mirifice delectant. Quo adcedit, quod, si verum est, de quo vix dubitare possis, Silium ex antiquioribus poetis historicisque, qui bellum Punicum II exposuerunt, non pauca hausisse, adeoque multa in eo vestigia deperditorum antiquitatis monimentorum superesse, id quoque plurimum ad carmen ejus commendandum facit.

Sed aliæ sunt utilitates, quas literarum inprimis elegantiorum humanitatisque studiosi ex carmine Siliano capere possunt. Primum enim juveniles animi maxime tenentur poetarum et historicorum lectione; nec facile etiam erit, qui negaverit, eam in juventutis institutione reliquorum scriptorum interpretationi anteferendam esse, quum non modo ad ingenium doctrina excolendum, ad judicium acuendum, ad sensum pulchri atque honesti alendum, et ad mentes admiratione ac voluptate perfundendas, sed etiam ad rerum magnarum amorem inspirandum, animosque paulatim ad eas virtutes, quarum illustria exempla passim consignata reperiunt, con-

sæpe interpretationem locorum Virgilianorum suppeditant. » His adjicio verba Vossii de hist. lat. I, 29, p. 144 : « Non plane Silio adulatur Martialis, quum os ei tribuit magnum facundumque. Quod si de puritate etiam, sermonisque Romani castimonia certare lubeat; nulli illorum cedat, quos ea, vel proxima, vidit æstas. »

formandos, maximam omnino vim habeat. Silius autem historiæ Romanæ partem, et quidem eam, qua non alia rerum gestarum multitudine, varietate et magnitudine insignior exstat, in carminis formam deflectere, et ita sensus, quos jam nuda et simplex rerum narratio excitare poterat, epicæ poeseos artificiis, picturis, vi et gravitate augere conatus est, nec minus poetæ, quam historici partes egit. Deinde nullum nec memorabilium rerum, in bello Punico quum primo, tum maxime secundo gestarum, nec ornatus poetici genus prætermisit; et carmen suum infinitæ fere lectionis copiis et quadam incredibili varietate rerum, ex antiqua historia, geographia et mythologia depromtarum, distinxit. Quis itaque dubitet, quin, si non viri, omni eruditionis genere instructi, certe juvenes ex lectione doctissimi poetæ, si recte et cum judicio instituatur, multarum utilissimarumque rerum cognitionem haurire possint? « Est et aliud, ut Cellarii verbis utar (1), quo Silius cæteros poetas fere omnes antecellit, locorum, gentium, antiquitatum tam illustris explicatio, ut nisi ille fuisset, multa sane in geographia, et in rerum et antiquitatum historicis obscura nobis et incognita essent. Sane Italiam, Siciliam, Africam, Hispaniam et alias regiones tam distincte, tam illuminate in singulis partibus ante oculos proponit, ut neque id clarius possint, quibus unicum hoc studium ac labor est, ut orbis terrarum descriptionem exhibeant (2). » Jam vero hæc geographica æque ac historica, a poeta versibus comprehensa, multo magis et tenebunt delectabuntque juvenum animos, et diutius in memoria eorum hærebunt, quam si ea ex geographico aliquo historicoque libro, tenuiter scripto, perceperint, vel magistrum ea tradentem et explicantem audiverint.

Sed longe maxima utilitas, quæ ad juvenilem ætatem e carminis nostri lectione redundat, eo continetur, quod plurimum conferre potest ad formandum acuendumque judicium, si duce magistro instituatur, qui satis ingenio valeat ad bona a malis præclara et sublimia a tenuibus et languidis discernenda. Quum itaque Silius totam fere carminis materiem e Livio, ornatumque tantum non omnem e Virgilio petierit; auctor sim, ut juvenes in ejus lectione hos ipsos, quorum vestigia ubivis persecutus est, semper ad manus habeant. Livii comparatio eos docebit, quantum inter historicam et poeticam

(1) In Diss. de Silio Ital. §. 13.
(2) Huc spectant inpr. lib. III, 222... 405, et VIII, 356... 616.

rerum narrationem intersit, quique utriusque sunt termini, colores ac modi. Quod si vero Maronem, quoties adumbratur, contulerint cum nostro poeta, discent naturalem simplicitatem epicamque vim ac dignitatem ab argutiis atque inani verborum tumore et ubertate distinguere. Dici vix potest, quanti sit momenti ad judicium ingeniumque fingendum, et ad veram linguæ alicujus poeticique potissimum sermonis indolem rite percipiendam plurium, et diversæ ætatis, scriptorum comparatio. Quam ob causam omnia Livii et Virgilii loca, quæ Silius ante oculos habuit et imitatione expressit, diligentius a me, quam a quoquam reliquorum editorum, adnotata videbis. Ea tamen plerumque simpliciter tantum laudavi, non interposito judicio meo, nec ipsis Livii Maronisque verbis adscriptis. Nam non modo hi scriptores omnium manibus teruntur, cavendumque erat, ne præter necessitatem ad nimis magnam molem liber excresceret; sed etiam ea, quæ in hac comparatione opportune moneri poterant, juvenum, et, qui horum lectionem moderantur, magistrorum judicio relinquere, quam ipse occupare malui, quippe qui usu didici, quantum hæc exercitatio ad intelligentiam non minus et sagacitatem, quam ad industriam juventutis acuendam valeat.

SECTIO IV.

Historia literaria carminis Siliani, et recensus Codicum MSS.

His universe de poeta nostro ejusque carmine præmissis, proximum est, ut quum de opera meritisque eorum, qui ante me ad Silium edendum adcesserunt, tum de Codicibus ejus MSS. paucis exponam. Quum vero Drakenborch. quantum ipse, et qui ante eum in poeta recensendo elaboraverunt, ad eum vel intelligendum, vel emendandum contulerint, quasque adhuc membranas excusserint, jam in Præfatione editionis suæ satis luculenter tradiderit; ejus verba liceat nunc mea facere, refectis tamen nonnullis, quæ repetere nihil adtinet, et notis aliquot adspersis.

PRÆFATIO DRAKENBORCHII.

Mortuo et rebus humanis erepto Silio, sive id temporum, in fœdam barbariem ruentium inertia ac pessimo studiorum contemtu, sive quo alio casu adcidisse dicendum sit, unicus, quem nobis reliquit, ingenii fetus duriore fortuna conflicta-

tus, et oblivione ac silentio tantum non sepultus esse videtur. Si enim solum Sidonium Apollinarem excipiamus, a tempore Plinii ac Martialis per tredecim ferme secula nullus fuit, qui ejus vel verbo meminisse reperiatur. Quin insuper constanti adeo fama et existimatione hominum seculo XIV volvente periisse credebatur, ut Franciscus Petrarcha, primus ille humaniorum literarum instaurator, damnum, quod Silii poema amittendo studia nostra fecisse existimabantur, resarcire cupiens, opus, cui *Africæ* nomen dedit, et quo belli Punici secundi historiam versibus complexus est, composuerit: quod minime facturus fuisse videtur, si poetæ nostri laborem alibi locorum delitescentem superesse suspicari potuisset (1). Depulsis tandem aut fugientibus, quæ orbi universo obfusæ fuerant, ignorantiæ tenebris, et felici auspicio renascentibus omnis generis studiis, quum monachalium bibliothecarum horridas latebras studiose excuterent viri eruditi, etiam Silius cum infinitis aliis prisci ævi scriptoribus ex squalido situ et pulvere protractus, et in lucem vindicatus est. Ne vero varias doctorum opiniones de auctore, loco et tempore, quo Silius repertus est, memorando patientia lectoris nimium abutar, dicam verisimillimum mihi videri, Punica hæc inventa fuisse per Poggium Florentinum prope Constantiam in monasterio Sancti Galli tempore concilii Constantiensis. Certe Poggium Silii inventorem esse agnoscit Hugolinus, seu Ugolinus Verinus, qui non longe post hæc tempora vixit, et scriptis inclaruit, lib II de Viris Illustr. urbis Florent. ubi Poggium sic commendat:

Quin etiam sollers Germanis eruit antris
In Latium altiloqui divina volumina Sili.

(1) Eadem est sententia Fabricii et Ernesti in Biblioth. lat. Tom. II, p. 178; Vossii de histor. lat. I, 29, p. 144, et Apostoli Zeni Diss. Voss. I, p. 3. Sed refragatur *Lefebvre* in Præfat. Edit. Latino-Gallicæ p. 10, cujus verba, ab Ill. Ernesti jam adposita, hæc sunt : « *Je suis actuellement convaincu par la lecture du Poëme de Pétrarque, que ce Savant en avait un exemplaire. Drakenborch et M. le baron de la Bastie* (*Mém. de l'Académ. des Inscrip. Tom. XV*) *ont répété, d'après Lil. Girald, que si Pétrarque eût connu le Poëme de Silius, il n'en eût pas fait un sur le même sujet. Je suis au contraire persuadé que Pétrarque n'a fait le sien, que parcequ'il avait un Silius, qu'il regardoit sans doute comme le seul exemplaire qui fût resté, et qu'il a laissé ignorer pour la gloire de son propre ouvrage.* » Hanc suspicionem nimis injuriosam probat censor eruditus in Annal. literar. Gœtting. a. 1782. Additam. pag. 261, 262.

Videatur quoque Colomesius ad Gyraldi dialog. IV, de Historia poetarum pagin. 240. Ed.

Etiam Guarinus Veronensis, sive Franciscus Barbarus, sive alius quis eo tempore, in epistola, qua Poggio Quintiliani inventionem gratulatur, quam nuper ex bibliotheca Paullina Lipsiensi publici juris fecit Jo. *Gottlieb Krause*, ejusdem bibliothecæ præfectus, in vernacula librorum historia P. I, p. 46(1): «Tu Tertullianum, tu M. Fabium Quintilianum, tu Q. Asconium Pedianum, tu Lucretium, SILIUM ITALICUM, Marcellinum, tu Manilium astronomum, L. Septim. Valerium Flaccum, tu Caprum, Eutychium, Probum, grammaticos, tu complures alios, BARTHOLOMÆO COLLEGA TUO ADJUTORE, vel fato functos vita donasti, vel longo, ut aiunt, postliminio in Latium reduxisti.» Idem denique testatur ipse Poggius in orat. in funere Nicolai Nicoli, «Quod autem egregiam laudem meretur, summam operam curamque adhibuit ad pervestigandos auctores, qui culpa temporum perierant. Qua in re vere possumus dicere, omnes libros fere, qui noviter tum ab aliis reperti sunt, tum a me ipso, qui integrum Quintilianum, Ciceronis nostri orationes, SILIUM ITALICUM, Nonium Marcellum, Lucretii partem, permultosque præterea e Germanorum Gallorumque ergastulis mea diligentia eripui, atque in lucem extuli, Nicolai hujus suasu, impulsu, cohortatione, et pæne verborum molestia esse literis Latinis restitutos.» Locum vero et tempus, quo Silius ex squalidi carceris horrore ereptus est, memorat Marsus ad Silii lib. VIII, v. 125: «Hic plurima Silii carmina desiderantur illius incuria, qui hoc opus exscripsit *apud Constantiam*, urbem Galliæ, ubi hoc poema jam amissum a POGGIO, viro id ætatis literatissimo, repertum fuit *tempore divi Nicolai* Pontificis Maximi: cujus felicissimi pontificatus auspiciis Latina lingua, quæ Vandalum Gothicumque sapiebat, proprium decus resumere cœpit.» Quamvis autem auctorem et locum recte designaverit Marsus, in definiendo tamen tempore erravit. Quum enim Lilius Gyraldus in dial. IV, de Poetar. Historia scribat, Silii Punicum bellum «eo tempore, quo Christianorum procerum conventus, quod *Concilium* nostri, Græci Σύνοδον vocant, in Germania haberetur, *in quapiam ibi turri* fuisse repertum, literis admodum obsoletis et pervetustis, et cum eo una cariosos quosdam aliorum scriptorum libros,» dubitandum minime puto, quin inventus sit Silius tempore concilii Constantiensis, quod habitum est anno post Christum natum CIƆCCCCXV et sequentibus, Johanne XXIV et Martino V Pontificibus Romanis; eodem nempe loco et tem-

(1) In *der umständlichen Bücher-historie*. Lips. 1715, in-8°.

pore, quo etiam Quintilianus, quem male alii in salsamentarii taberna repertum tradunt. Asconius Pedianus, et Valerii Flacci Argonauticon priores libri, quos Gyraldus per *cariosos aliorum scriptorum libros* designat, inventi sunt. Paribus enim verbis Poggius ipse locum, unde hos codices extraxit, describit in epistola ad Guarinum Veronensem, cujus partem olim Mabill. ac Menag. ediderunt (1), sed quam integram nuper vulgavit supra laudatus *Krause* dicto loco, « Est autem monasterium Sancti Galli prope urbem hanc (scil. Constantiam) millia passuum XX. Itaque nonnulli animi laxandi et simul perquirendorum librorum, quorum magnus numerus esse dicebatur, gratia eo perreximus. Ibi inter confertissimam librorum copiam, quos longum esset recensere, Quintilianum comperimus adhuc salvum et incolumem, plenum tamen situ et pulvere squalentem. Erant enim *non in bibliotheca* libri illi, ut eorum dignitas postulabat, *sed in teterrimo quodam et obscuro carcere, fundo scilicet unius turris,* quo ne capital. quidem rei damnati retruderentur, etc. Reperimus præterea libros tres primos et dimidiatum quarti C. Valerii Flacci Argonauticon, et expositiones, tamquam thema quoddam, super octo Ciceronis orationibus Q. Asconii Pediani, eloquentissimi viri, de quibus ipse meminit Quintilianus. Hæc mea manu transcripsi, et quidem velociter, ut ea mitterem ad Leonardum Aretinum, et Nicolaum Florentinum. » Scripta autem est hæc epistola *Constantiæ XVII Kal. Jan. anno Christi* CIↃCCCCXVII: altera vero, quæ Guarino Veronensi tribuitur, et Silium jam inventum dicit, cujusque particulam supra laudavimus, *Venetiis pridie Nonas Julias anno Christi* CIↃCCCCXVII. At Nicolaus V, cujus pontificatu Marsus Silium repertum tradit, ab anno Christi CIↃCCCCXLVII ad annum CIↃCCCCLV ecclesiæ Romanæ præfuit. Insuper Leonardus Aretinus ac Nicolaus Florentinus, seu Nicolaus Nicolus, ad quos se libros recens inventos misisse Poggius scribit, primus anno CIↃCCCCXLIII e vita excessit, alter anno CIↃCCCCXXX, si Vossio fides habenda, lib. III de Histor. latin. cap. V et VI, in quo posteriore tamen error typographicus irrepsisse videtur, quum ipse dicat, exstare Philelfi ad Nicolaum Nicolum epistolam

(1) Mabillonius itineris Italici p. 211, et Menagius anti-Bailleti I, p. 46. Integram exhibet etiam Jac. *Lenfant* ad calcem Poggianorum. Amst. 1720, in-8°, pag. 309. Præter eum in Biblioth. lat. Fabricio-Ernestina T. II, p. 259, laudantur Poggii Opera Basileæ edita p. 272, 394; Menagiana T. I, pag. 97; T. IV, pag. 90, et Julii Nigri Historia scriptorum Florentinorum vulgata Italice p. 473.

(ea est lib. II, epist. 18), anno MCCCCXXXVIII (lege MCCCCXXXIII) scriptam. Non diu tamen post eum annum superfuisse ex ipsa eadem epistola patet, in qua *vir decrepitus* vocatur, quum mortuus fuisse dicatur anno ætatis LXXIII. Quidquid sit, ex ipsa Poggii orat. in funere Nicolai Nicoli, pag. 103 constat, mortuum esse Nicolum vivente adhuc Leonardo Aretino aliisque, quos verborum suorum testes laudat. Bartholomæus autem, quo *collega et adjutore* Silium inventum dicit Guarinus Veronensis in sæpius memorata epistola, amicus Poggii fuit, in cujus scriptis sæpius memoratur, nunc sub nomine *Bartholomæi de monte Polliciano*, nunc *de monte Peliciano*, nunc denique *de monte Puliciano;* neque alius est ab illo, quem Silii codicem, unde reliqua ejus poetæ per Italiam exemplaria descripta sunt, possedisse cognovimus ex Franc. Filelfo, lib. XVI, epist. 14: « Velim, quam diligentissime odoreris, apud quem hospitetur ille codex Silii Italici poetæ, quem Antonii Barbadori pater, quo tempore in monte Publiciano præturam gessit, ex bonis illis Bartholomæi venatus est, quem Martinus Pontifex Maximus primum secretarium habuit. Nam codices omnes, quotquot illo exemplari exscripti sunt, depravatos corruptosque invenio. » Per Poggium itaque hoc modo vitæ et luci restitutus Silius a doctis magno applausu exceptus, et jam sub ipsis inventæ artis typographicæ initiis sæpius Romæ, Parmæ ac Mediolani excusus est. Sed quum partim librariorum scribarum imperitia, partim operarum atque editorum negligentia deformatus adeo ac corruptus circumferretur, ut a nemine fere agnosci, aut cum fructu legi posset, in eo emendando atque interpretando certatim operam posuerunt viri illorum temporum eruditi. Primi autem, quos in hoc stadio decurrisse accepimus, fuerunt *Petrus Montopolita, Pomponius*, et *Dominicus de Caldariis*, sive, ut dici maluit, *Domitius Calderinus*, quorum memoria apud Petrum Marsum in Præfat. in Silium ad Illustr. Principem Virginium Ursinum exstat. Calderini autem commentarios Silianos memorat etiam Sabellicus in dial. de linguæ Lat. reparat. et ipse Calderinus in Præfat. ad Martial. Sed eorum labores lucem vidisse non videntur. His successit *Petrus Marsus*, Pomponii et Calderini discipulus, qui Silium commentariis illustratum edidit. Verum quum non corruptos solum et pessimæ notæ codices, qui vulgo exstabant, secutus fuerit, sed ipse etiam priora menda novo errorum cumulo adauxerit, nihil commodi Silium et humaniorum literarum studiosos ex ejus labore cepisse quisque facile judi-

care potest. Post Marsum anno CIƆIƆIV poetam nostrum edidit *Martinus Herbipolensis*, qui singulis libris argumenta *Hermanni Buschii* Pasiphili, natione Westphali, addidit. Ejusdem deinceps Buschii scholia margini editionum Basileensium ac Parisinæ Colinæi adjecta sunt; quæ, quamvis *vice uberis commentarii esse posse* dicantur, raro quidquam bonæ frugis præstant. Martinum Herbipolensem et Buschium proxime excepit *Ambrosius Nicander* Toletanus, qui editioni Juntinæ anni CIƆIƆXV præfuit. Magnifice hic in præfatione ad Laurentium Medicem testatur, Silium « sua arte faberrime politum, et pervigili cura serenitati pristinæ restitutum ope vetustissimi exemplaris Roma advecti, atque omnibus maculis detersum defecatumque esse. » Verum tantum abest, ut splendida hæc dicta factis æquaverit, ut potius omnia contraria præstitisse dicendus sit. Nulli enim scriptorum, qui ex miserrimo bonarum artium naufragio elapsi monumenta ingenii ad nostram memoriam propagarunt, plura ac scelestiora vulnera inflixit aut fœda priorum temporum barbaries, aut infausta librariorum inscientia, et audax Criticorum temeritas, quam Silio intulit inconsiderata hujus hominis mutandi prurigo et insania, ut passim ex adnotationibus nostris patebit. Utinam igitur imitari maluisset exemplum *Damiani* cujusdam *Benessæ*, quem reprehendit, quod Silium a se emendatum jactet, quum ex illo, qui vulgo circumferebatur, descripserit! Nam si ipse etiam id facere in animum induxisset, viri docti operæ et labori in tot ineptissimarum lectionum monstris exhauriendis, quæ passim invitis Musis et Apolline tersissimo poetæ obtrusit, parcere potuissent. Per Nicandri tamen vestigia incedere libuit postea *Francisco Asulano*, qui editionis Aldinæ anni CIƆIƆXXIII curam habuit; ut editionem Juntinam non vidisse existimandus sit Barthius, qui ad Statii Thebaid. IV, v. 717, *Silium ab Aldo vel ejus correctore plane perditum* dicit, quod de Nicandro meritissime prædicari potest. In eo tamen a Juntina discessit editio Aldina, quod initio libri octavi Asulanus ex Jacobi Constantii collectaneis criticis versus quatuor et octoginta, in Gallia, ut aiunt, repertos, primus inseruerit. Post hæc tempora, quæ renascentium literarum quasi infantia quædam aut pueritia censenda sunt, certior clariorque poetæ nostro lux obfulgere cœpit. Quum enim *Ludovicus Carrion*, dum bibliothecam Coloniensem diligentius lustraret, in venerandæ antiquitatis manuscriptum, hæc Punica continens, quod tempore Caroli Magni exaratum fuisse opinatur, incidisset, ejus auxilio spar-

sim nonnullis locis in Emendationibus suis opem ferre conatus est, ac Silium nobis multis partibus meliorem dedit (1). Quum vero idem codex per Melchiorem Hittorpium Theologum, ac bibliothecæ Coloniensis præfectum, etiam *Francisco Modio* innotuisset, integrum is poetam ad eum recensere instituit: quem quoniam *cum Homero et Virgilio collatum*, *ac locis innumeris emendatum*, ut ipse promisit, aliquando edere in animo haberet, plerumque veriores modo scripturas, ex Manuscripto depromtas, in *Novantiquis Lectionibus* proposuit (2), et uberiores earum adsertiones commentario, quem meditabatur, servavit; qui magno reipublicæ literariæ damno, sive ejus morte, sive quoquo alio casu interceptus, æternum latebit. Anno deinde CIƆIƆC Silium ad fidem ejusdem libri Agrippinatis ac mentem Modii emendatum edidit *Daniel Heinsius*, tum pæne adhuc puer, eique eruditissimas notas addidit, quas ob teneram ætatem, qua eas conscripsit, *Crepundia Siliana* vocavit, sed quarum ipsum nec senem unquam pœnituit. Post Danielem Heinsium memorandus est *Claudius Dausqueius* Sanctomarius, Canonicus Tornacensis, qui anno præteriti seculi quinto et decimo, non octavo et decimo, ut quædam exemplaria exhibent, solita typographis fraude, Silii Punica non contemnendo commentario illustravit. Optimam hic operam Silio navare potuisset, nisi insano Modium et Heinsium carpendi studio ut plurimum in pejora abreptus, ubique se typothetarum mancipium præstare, et non excusandos eorum errores patienter ferre ac patrocinio suo probare maluisset, quam verissimas lectiones ex Codice Coloniensi erutas, cujus ipse etiam excerpta ab Heriberto Rosweydo accepisse videtur, agnoscere: in quem gravius dicere abstinebo, quod postumam Modii ac parentis sui famam et nomen, justissima indignatione inflammatus, passim vindicaverit Nicolaus Heinsius. Eodem tempore, quo labor ille Dausqueii prodiit, Silio etiam medicas manus admovit vir infinitæ lectionis *Caspar Barthius*, qui per Janum Gruterum excerpta veterum membranarum, quæ Oxonii in Collegii Reginensis bibliotheca servantur, adeptus, eum omnem variis Adversariorum libris recensuit (3). Hic autem Codex, licet non ubique

(1) In Emendatt. et Antiqq. Lectt. libris, Antverp. 1576, in-8°, et Paris. 1583, editis, atque in Tomo III Lampadis artium Gruterianæ recusis Francof. 1604, in-8°.

(2) Editis Francof. 1584, in-8°, et in Gruteri Lampade artium T. V,

(3) Qui prelo excusi sunt Francof. 1624, fol. Cf. Crenii Animadverss. philol. XI, p. 15.

tantam, quantam Coloniensis, fidem mereatur, minime tamen negligendus est; tum quod innumeris locis verissimas Agrippinatium membranarum lectiones a Modio laudatas egregie firmet, tum inprimis quod integrum nobis Silium exhibeat, quum manuscriptum Coloniense, a barbara manu truncatum, dimidio libri sexti decimi et toto ultimo careat. Barthius vero, qui ceteroquin lumine mentis quam acerrimo præditus erat, dum Dausqueio, quem poetis enarrandis longe præcellere censebat, ac plures scriptores illustrasse optabat, contra Modium et Heinsium plus æquo favet, non raro, ut alter Ixion, pro Junone nubem amplexus est. Haud longe post Barthium Silii emendationi etiam animum intendere cœpit *Joannes Fredericus Gronovius*, qui in Observationibus et aliis scriptis egregiam lucem difficilioribus ac præ reliquis depositis et conclamatis locis ingenio et ope vetustissimarum editionum adfudit. — Ultimus denique nostra memoria Silium anno elapsi seculi quinto supra nonagesimum Lipsiæ in publicum emisit *Cellarius*, qui ex prioribus criticis, Modio, Barthio, Gronovio, Nic. Heinsio, aliisque, quæ præcipue ad poetæ nostri ornatum ac decus facere videbantur, conquirens, iisque notas suas addens, accuratam satis atque concinnam editionem dedit. Maxime vero in præfatione ad Lectorem laudat et prædicat Fridericum Benedictum Carpzovium, quod editionem Dan. Heinsii, cui filius Nicolaus Heinsius manu sua plures conjecturas et emendationes adscripserit, communicare voluerit, ut eas, tamquam pretiosissimas gemmas, adnotationibus suis inmisceret. Verum et Carpzovium et Cellarium opinionis hujus falsos fuisse haud ita pridem casu quodam didici. Adornandæ enim huic editioni subsidia circumspiciens incidi in Colomesii catalogum manuscriptorum Isaaci Vossii, in quo inter libros Latinos cum manuscriptis collatos num. cxxix memoratum inveni *Silium Italicum Heinsii cum manuscriptis collatum*. Quum autem ingenti desiderio tenerer hujus libri videndi ac versandi, quem cum aliis omnibus ejus generis Vossianis Academiæ Lugduno-Batavæ Curatores Amplissimi maximis inpensis ac sumtibus bibliothecæ publicæ vindicaverant, humanitate tandem ac beneficio Wolferdi Senguerdii et Jacobi Gronovii voti compos factus in capite ejus hæc manu Vossii adnotata reperi, « Multa in Silio castigata, asteriscoque notata, et excerpta ex Illustrissimi Scaligeri exemplari, manu illius a mendis purgato. » Quum autem hæc omnia descripsissem, domum redux statim deprehendi, ea, quæ Cellarius a Carpzovio adceperat, Jos. Scaligero tri-

buenda esse, non vero N. Heinsio, qui, quod etiam Vossius fecit, quæ Scaliger ad oram sui exemplaris adscripserat, sua manu excerpserat: quare passim in notis vero auctori reddidi.

Atque hæc ferme sunt, quæ ad hunc diem virorum doctorum labore et industria in Silio acta sunt: ut vero, quæ restant, absolvamus, videndum nunc superest, quid ipse in hac editione præstiti. Quum Petrus Burmannus munere fratris Caroli Crucii, Consulis Lugduno-Batavi, ineditas Nicolai Heinsii in poetam nostrum notas possideret, quas, detestatus eorum exempla, qui illaudando facinore his thesauris soli incubare consueverant, dudum cum orbe erudito communicare gestiebat (quod ut ipse exsequi posset, varia negotia semper inpediverant), auctor mihi fuit ac suasor, ut Silio manus admovere, et diutius, quam par erat, latentem hunc optimarum observationum thesaurum in lucem protrahere vellem. Auctoritate igitur et inpulsu tanti viri, qui, quod disciplina ejus fictus ac formatus eram, quid humeri mei ferre poterant, optime intelligebat, inductus et permotus Nicolai Heinsii primo adnotationes, quas margini editionis Dausqueianæ variis temporibus, ut quæque in mentem venerant, allevit, quanta fide potui, descripsi, et cum alio exemplari editionis Colinæi, cujus oræ, præter quam plurimas conjecturas, manuscriptorum varias lectiones commiserat, diligenter contuli. Adhibuit autem Vir Illustriss. et studiosius, quam priores fecerant, consuluit excerpta codicis Coloniensis, quo olim Carrion et Modius, membranarum Oxoniensium, quibus Barthius usi fuerunt; deinde illis quidem non visum manuscriptum Puteaneum, reliquis tamen, quod fatendum est, integritate ac fide inmensum quantum concedens, quod nunc in bibliotheca Regis Christianissimi servatur (1), vetustam insuper editionem Parmensem anni 1481 quam ab Edmundo Figrelio, quondam Historiarum in Regia Academia Ubsaliensi Professore, ex bibliotheca Regis Sueciæ utendam adcepit, nonnunquam denique Romanam editionem antiquissimam Aldinam, aliasque: unde multam observationum silvam nactus est, ac quam plurimas et egregias lectiones ab ipsius Silii manu profectas, quas posteriorum temporum librarii et literatores insigni scelere depravarant ac corruperant, felicissime auctori restituit. Quamvis autem magnam

(1) Codex nunc Puteanus, antea Venetus, recentissimus et male a N. Heinsio collatus, si fides habenda fuerit diligentissimo *Lefebvre*, qui se accuratius eum excussisse gloriatur.

satis bonæ frugis copiam observationes Heinsianæ contineant, et solæ insigne decus præ aliis huic editioni additura sint; dubitandum tamen non est, quin multis partibus meliores ac politiores prodiissent, si auctor ultimam manum, quod acerba et luctuosa studiis nostris morte abreptus facere nequiit, inponère, et ipse earum editioni præesse potuisset. Hoc labore perfunctus alia mea conquisivi, quibus nova, quam moliebar, editio placeret, et lectorem alliceret. Modii itaque Novantiquas Lectiones et Barthii Adversaria perlegere, et omnia, quæ ad Silium ornandum faciebant, inde excerpere cœpi, ut, quod nunquam, nisi in hac nunc editione, præstitum erat, quæ ad emendationem aut illustrationem auctoris nostri passim ac variis locis adnotaverant, quorumque multiplex in notis Heinsianis mentio fiebat, in ordinem digererem, et contextui subjicerem. In quo quantum molestiæ mihi devorandum fuerit, nemo ex æquo æstimare potest, nisi qui, in simile quondam pistrinum detrusus, eumdem, quem ego, laborem exantlavit. Deinde quum Danielis Heinsii Crepundia Siliana, quæ paucis paginis ingentem reconditæ ac non protritæ eruditionis copiam continent, rarius non in his terris modo, sed ubique etiam, inveniri possent, aut, si casu invenirentur, quam animose, si molem libelli spectas, et insano pretio compararentur, non committendum censui, ut bonarum artium studiosi tam exquisitis bellariis, præsertim data hac occasione, ulterius carerent, aut sæpe aliquo census detrimento sibi comparare necesse haberent. Ut itaque recensita, et, quantum fieri potuit, a sordidis typographorum vitiis et erroribus expurgata, et editionem Lugduno-Batavam et Cantabrigiensem cum hac nostra comparanti patebit, hic denuo exprimerentur, curavi. Ne quis autem miretur vel culpet, nullam me rationem in hac editione habuisse adnotationum, quas in poetam nostrum conscripsit Dausqueius, æquum Lectorem monendum duxi, me justissimas causas habuisse, cur hic repetitæ non sint. Nam quum solæ modici voluminis instar esse possent, studiosorum sumtibus parcere debui, ne, si eas aliis, quas nunc dedi, adjecissem, mole libri, unde etiam pretium augeretur, emtorem deterrerem magis, quam allicerem: præterquam quod etiam longe plurima illis insint, quæ elegantiorum studiorum cultoribus non magnam utilitatem præstarent, quoniam Dausqueius multa iis admiscuerit, quæ, nisi infenso odio, quo, nescio quam ob causam, Modium ac Dan. Heinsium prosequebatur, obcæcatus atque in pejorem plerumque partem abreptus fuisset, ipse omittenda atque in-

ducenda putasset. — Quum autem non aliorum modo curas in auctorem nostrum edere, sed ipse etiam aliquid conari, et in Silio studiorum tirocinium deponere constituissem, Burmannus, cui quantum hæc editio debeat, jam superius prædicavi, non contentus ea, quæ vidimus, præbuisse, gratiam etiam, qua valebat, apud Ezechielem Spanhemium interponere non dubitavit, ut excerpta codicis Oxoniensis, qui in bibliotheca Collegii Reginensis servatur, et quo Barthius et Nic. Heinsius usi fuerant, sed cujus variæ scripturæ Colinæi editioni Heinsianæ adscriptæ non sunt, transmitti curaret. Cujus beneficio etiam, facile id concedente Richardo Bentleio, Academiæ Oxoniensis Cancellarii vices agente, collationem ejus manuscripti ad Cellarii editionem institutam adcepi. Deinde Franciscus Hesselius, olim in Athenæo Rotterodamensi Historiarum et Eloquentiæ Professor, nunc vero apud Trajectinos nostros in Collegium Canonicorum ad D. Mariæ adscriptus, medio ac pario Davide Hoogstratano, ludo literario Amstelædami præfecto, ejusdem codicis Oxoniensis excerpta, editioni Raphelengii CIↃIↃCXI manu viri docti addita, ab eruditissimo viro Petro *Ulaming* impetravit: quod, si conjecturis indulgere liberet, idem exemplar fuisse, quod olim Barthio Silium recensenti ad manus fuit, gravissimas ob causas suspicarer. Quum vero quibusdam in locis duo hæc exemplaria, quæ tamen ex iisdem membranis propagata sunt, inter se dissentire deprehenderem, et ipsum codicem inspiciendi facultatem non haberem, aut quis fidelius manuscripti Anglicani lectionem expresserit, satis prospicere nequirem, bona fide tecum agere malui, Lector, eoque in casu utramque lectionem memorare; ut, quibus ipsas membranas consulere datur, nihil me in his incertis conjecturis dedisse intelligere queant. Insuper Jacobus Gronovius editionem Mediolanensem; G. Claramontius, in ecclesia Walonica apud Amstelædamenses divinorum oraculorum interpres, editionem Martini Herbipolensis, et Marsi Parisinam; egregius causarum patronus Gulielmus Best editionem Juntinam, cujus margini pauca adscripserat Ger. Vossius, liberaliter usui meo concesserunt. Deinde quum procedente tempore Silius aliquamdiu typographos exercere cœpisset, consilii mei certior factus Jacobus Perizonius primam omnium editionem, quæ Romæ anno CIↃCCCCLXXI excusa est, et nunc cum aliis nonnullis libris ac scriptis legato ejus in bibliothecam Lugduno-Batavam commigravit, ad me transmisit; quemadmodum etiam *van der Kloot* Marsi Venetam primam: quæ causa est, ut earum ante

septimum aut octavum Punicorum librum in notis meminisse non potuerim. Jo. Herm. Schminckius, Historiarum atque Eloquentiæ Marpurgi Hassorum Professor ordinarius, quum ex Iselio, SS. Theologiæ apud Basileenses Professore, audivisse se meminisset, eum ante quatuordecim admodum annos per Helvetiam peregrinantem Tiguri in manuscriptum Silii forte fortuna incidisse, nihil apud amicum prætermisit, ut ejus opera codicis illius excerpta mihi impetrare posset. Quum vero Iselius ea de re cum Hottingero, Theologo Tigurino, egisset, isque non modo librum conferendi, verum insuper, quod raro concedi solet, ad Iselium mittendi potestatem et bibliothecæ curatoribus ac præfectis impetrasset; excussis omnibus angulis tandem præter spem codex Silii, quam diligentissime quæsitus, Tiguri non reperitur. Ut adeo persuadeat sibi Iselius, vel membranas illas interea temporis scelestis manibus ex bibliotheca Tigurina subreptas, aut in latebras infortunio quodam amotas fuisse, vel, quum id ob singularem eorum, quorum curæ hæc bibliotheca commissa est, diligentiam nullo modo verisimile videretur, Silium, quem se manuscriptum Tiguri vidisse, et manibus tractasse credebat, in quodam Helvetiæ monasterio, cujus nunc memoria non occurrebat (plura enim libris vetustis haudquaquam destituta eodem in itinere perlustraverat), adhucdum latere; sed cujus, si quam maxime meminisset, ob nuperos per Helvetiam motus et animorum dissidia videndi aut conferendi nulla spes supererat. Interim idem Schminckius, qui non minus meis, quam sui ipsius commodis inservire cupiebat, quum etiam in bibliotheca Guelferbytana Silii codicem servari intelligeret, non ante conquievit, quam Eccardus, Professor Helmæstadiensis, recepisset, se varias ejus lectiones excerpturum, et ad me missurum, qui tamen, quum ex illo tempore variis negotiis inpeditus fuerit, tum inprimis quoniam ei provincia historiam ac res gestas Georgii I, Regis Magnæ Britanniæ et Electoris Brunsvicensis conscribendi inposita sit, fidem datam adhuc solvere prohibitus est. Eo vero molestius tuli, utrumque hoc negotium in fumum abiisse, quod simul omnem spem codices aliis, qui Silio opem tulerunt, non visos nanciscendi penitus mihi præcisam cernerem. Nam præter manuscripta volumina, quorum modo memini, et ea, quæ Heinsius aliique Silii interpretes consuluerunt atque excusserunt, quorum integerrimum etiam atque optimæ notæ Coloniense dudum periisse est quod suspicemur, rari per Europam poetæ nostri Codices reperiuntur, et nescio, an plures, quam recentissimus ille, quem

ante hoc biennium, quum Lutetiæ versarer, in bibliotheca Regis Christianissimi videre contigit, sed ob temporis brevitatem cum editis committere non potui, et sex alii in Italia, pariter nuper scripti, quorum quinque in bibliotheca Magni Ducis Etruriæ, unum in bibliotheca Eminentissimi Cardinalis Ottoboni exstare coram mihi adfirmavit testis oculatus vir eruditissimus, et non modo Benedictinorum, sed totius etiam Galliæ lumen ac singulare decus, Bernardus *de Montfaucon* (1). Codicem enim, quem testimonio Götzii in descriptione Bibliothecæ Senatus Lipsiensis Lipsiæ exstare credebam, dum in eum perquirerem, nullum esse, sed calami vitio pro Statio Silium positum audivi. Auxiliis igitur atque opibus, et quæ ipse habebam, et quæ amicorum benignitate consecutus sum, instructus Silii recensionem adorsus sum, illud inprimis adtendens, ut auctoris contextus, quantum fieri potuit (restant enim etiamnum plurimi nodi difficillimi, qui sine aliorum codicum auxilio vix solvi posse videntur), ex manuscriptorum ac vetustarum editionum præscripto quam emendatissimus ederetur: in quo passim secutus sum, nisi ubi genius linguæ Latinæ vel poetæ aliud mihi flagitare videbatur, quod tamen paucissimis in locis accidit, Illustrissimum Heinsium, qui oræ editionis Dausqueianæ, qua uti solitus fuit, non modo notas suas alleverat, sed etiam ipsum poema, quemadmodum a manu Silii profectum conjiciebat, antiquorum librorum fide diligenter atque accurate correxit. Deinde, quoniam codicibus manu exaratis destitutus forem, sine quibus parcissime conjecturis indulgendum censeo, illud præcipue in notis egi, tum ut a viris eruditis ex membranis revocatas lectiones aut ab ingenio profectas conjecturas vel optimorum auctorum testimonio probarem ac stabilirem, vel receptam lectionem, si ea præstare videretur, sine cujusquam offensione vindicarem: tum ut ex priscis editionibus, si fieri posset, ostenderem ac palam omnibus facerem, quibus gradibus veterum librariorum, typographorum aut criticorum ignorantia atque audacia Silii manus depravata, et

(1) A Lefeb. etiam collatus est *Codex Tellerianus* sive Tellieri, in Italia inchoatus anno 1413, absolutus anno 1417, bonæ notæ, non integer, varia manu scriptus, chartaceus. Præterea in Bibliotheca latina Fabricio-Ernestina Tom. II, pagin. 174, laudatur alius codex antiquus, de quo Philippus Rossius in libro, cui titulus est: *Ritratto di Roma antica* pagin. 83, ubi de Bibliotheca Vacana agitur: *Fù portato di Spagna il libro di Silio, Italico con l'imagine di Annibale, il quale hoggi si ritrova nella predetta libraria.*

ea, quæ vulgo, obtinebant, verba substituta fuerint: tum ut decantatam et omnibus notissimam Silii imitationem Maronianam accuratius demonstrarem: tum denique, ut loca obscuriora, quæ tirones facile morari possent (æque enim eorum, quam principum in his literis virorum rationem habendam esse arbitratus sum), clariori luce perfunderem.

Possem nunc, mi Lector, ad ipsum poetam evolvendum te dimittere, nisi data hac occasione, publici juris facienda censerem, quæ nuper ad difficilem Silii locum lib. III, v. 395, præsente Newtono, Annæ Magnæ Britanniæ Reginæ Legato, publice prælegit Antonius Maria Salvinius, Græcarum literarum Florentiæ Professor, mecum vero communicavit Henricus Brenkmannus, ex ore illius excepta, quibus, quæ Illustriss. Heinsius ad eumdem locum notavit, egregie confirmantur. Verba Silii hæc sunt,

> At Nebrissa Dionyseis conscia thyrsis,
> Quam Satyri coluere leves, redimitaque sacra
> Nebride et Hortano Mænas nocturna Lyæo.

Ad quæ ita Salvinius : « Nebrissæ Hispanicæ urbis etymon os-
« tentatione quadam eruditionis ingeniosa ac poetica Silius ar-
« cessit a Græcia, quasi, sicut omnium doctrinarum, illa quo-
« que omnium linguarum parens atque altrix fuerit. Nebrissæ
« igitur nomen a Nebride h. e. hinnuli aut damæ maculosa pel-
« le, derivat, qua Menades seu Bacchæ, tamquam animalis pelle
« Baccho dilecti, dorsum ac caput operiebant. Sacra Bacchi
« nocturna quis nescit? In iis, quæ Orgia (credo a numinis vi
« Bacchantiumque ira ac furore adpellabantur), multa arcana
« atque infanda perpetrabantur. Lampzacenum illum obscœ-
« num deum, quem tamquam omnis genituræ præsidem vene-
« rata Priapum adpellavit antiquitas, eumdem cum Baccho
« esse putabant. Nec novum est, plura numina in unum con-
« ferri, ut videre est apud Macrobium, veterum superstitionis
« indagatorem sagacisssimum. Priapum novitium esse Deum,
« Strabo ait, argumento ejus, quod apud Hesiodum, qui Theo-
« goniam conscripsit, et de Deorum stirpe accurate verba fe-
« cit, de Priapo altum silentium est : quamobrem Geographus
« Orthanæ, Conissalo, Tychoni aliisque similibus apud Atticos
« diis similem esse pronunciat, ut aliquid, quod illum quo-
« quo modo repræsentaret, in antiquitate reperiat. Verba Geo-
« graphi sunt e libro XIII. Ἀπεδείχθη ὁ θεὸς οὗτος ἀπὸ τῶν νεωτέρων.
« Οὐδὲ γὰρ Ἡσίοδος οἶδε Πρίαπον, ἀλλ' ἔοικε τοῖς Ἀττικοῖς Ὀρθάνῃ, καὶ

« Κονισσάλῳ, καὶ Τύχωνι, καὶ τοῖς τοιούτοις. *Creatus deus hic a recen-*
« *tioribus; neque enim Hesiodus novit Priapum, verum similis est*
« *Atticis Orthanæ, Conissalo, Tychoni, similibusque numinibus.*
« Qui indicem Latinum Strabonis confecit, *Orthana*, inquit,
« *dea Attica.* Imo ego, *Orthana*, inquam, *deus Atticus.* Non
« est enim Ὀρθάνῃ dandi casus apud Strabonem a recto femi-
« nino Ὀρθάνη, verum a recto masculino Ὀρθάνης, latine *Ortha-*
« *na.* Nam quod nomen vere masculum deum significat, non
« femininum, re ipsa constare videtur. Quippe procul dubio
« Ὀρθάνης ab erecta virilitate, qua ille deus insignis est, adpella-
« batur. Quid hoc ad deam? Ergo Lyæo cognomentum Ortha-
« næ, quum Baccho Venus incalescat, æquissime tribuit Silius,
« et nihil mutandum, nisi quod varianda scriptura, et adspi-
« ratio, quæ initio obrepserat in *Hortana*, ab illo loco remo-
« venda, et post *t* ponenda, ut sit *Orthana*, ἀπὸ τοῦ ὀρθὸς, *rectus,*
« *erectus*, et retinendum, ut habetur in editione Genevensi,

...... Et Orthana Mænas nocturna Lyæo;

« quod male editores Amstelodamenses mutarunt in *Hortano*,
« ut concordarent, ut ita dicam, cum *Lyæo*. Nihil ad hunc lo-
« cum Daniel Heinsius in Crepundiis suis ad Silium Italicum.»

SECTIO V.

Catalogus editionum C. Silii Italici.

1471.

Romæ per Conradum Suveynheym et Arnoldum Pannartz, in-folio, una cum C. Calpurnio et Hesiodo. In fine libri hæc addita: *Anno Dñici Natalis MCCCCLXXI die V mensis Aprilis, summo Pont. Paullo II. Veneto, anno Pont. VII, Jo. An. Epūs Alerieñ in insula Cyrno recognitionem absolvit diebus circiter XV. Lector Benivole vale perpetuo.*

Aspicis, illustris Lector, quicumque libellos,
 Si cupis artificum nomina nosse, lege.
Aspera ridebis cognomina Teutona; forsan
 Mitiget ars Musis inscia verba virum.
Conradus Suveynheym Arnoldus Paĩartzque magistri
 Romæ impressere talia multa simul.
Petrus cum fratre Francisco Maximus ambo
 Huic operi aptatam contribuere domum.

Principis hujus editionis volumina ducenta septuaginta quinque prelo exiisse, patet e Catalogo antiquissimo librorum, a

duobus Germanis, Sweinhemio (1) et Pannarzo, qui primi typographicam artem in Italiam intulere, primum in monasterio Sublacensi et deinde Romæ excusorum ab ann. 1467 quem Joannes Andreas, Episcopus Aleriensis, exhibuit in nota illa epistola ad Xystum (Sixtum) IV, 20 Mart. 1472 scripta, et quinto tomo Bibliorum cum glossis Nicolai de Lyra, in edit Rom. 1472, in-fol. præmissa: quæ in epitomen redacta reperitur in Maittarii Annal. typogr. tom. I, pag. 48, et in Fabricio-Ernestina Biblioth. lat. tom. III, p. 562 sqq. Memoravit hanc editionem Maittarius l. c. p. 303; sed accuratius de ea egit Card. Quirinus de optt. scriptt. edd. ad Paulli gesta II, pag. 174. Exemplar ejus, a Perizonio commodatum, et ab eodem deinde bibliothecæ Lugduno-Batavæ legatum, Drakenborch. inde ab initio Lib. VII contulit. A principio carminis Siliani hunc librum excussit *Lefebvre*, qui tamen non, quoties a vulgatis abhorret, varietatem lectionis adnotasse videtur, et pauca in eo bona inesse, multisque in locis unum et alterum versum desiderari monet.

1471.

Romana altera, edita a Pomponio Læto, sine nomine typographi.

Hanc cum vulgatis comparavit *Lefebvre de Villebrune*, qui eam his verbis laudat: « Minus elegans, quam præcedens: sed eodem tempore, e multo meliori codice excusa. Viginti sex diebus post editionem Andreæ prodiit. In fine legitur: *Opus jam neglectum Pomponius recognovit anno Domini M.CCCC.LXXXI, VI Kal. Maii. Rome.* Editio princeps est ut altera. Nullum exemplar tam sæpe adcedit ad optimum textum codicis Agrippinatis. Suas in tribus aut quatuor locis lacunas habet. In-fol. minori forma: auro contra cara; nec cuiquam Editori nota. » Eam tamen memorarunt Marsus in Præfat., de Bure *Bibliographie instructive*, Crevenna *Catalogue raisonné de la collection des livres de M. Pierre Antoine Crevenna, négociant à Amsterdam*, et, qui in Silii edit. Bipont. laudantur, Hamberger *zuverlässige Nachr. von alten Schriftstellern*, tom. II, pag. 203, 204, et *Catal. de la Bibl. du Roi. Bell. Lettr.* tom. I, pag. 316.

1474.

Romana III, in-folio.

Hanc editionem, cujus meminit Hamberger l. l. primam

(1) Hoc nomen apud Fabricium in Biblioth. lat. Tom. II, pag. 174. invenio scriptum, *Schweinheim*. Ed.

esse putabat Cellar. in Præf. Nemo editorum eam vel vidit, vel contulit, excepto forte Nic. Heinsio; nam editionem Romanam, ex qua varietatem lectionis exhibuit, non Romanam principem vel secundam, sed hanc tertiam, vel, quæ mox recensebitur, quartam fuisse suspicor, quoniam a superioribus illis, quarum lectiones Drakenb. et Lefeb. notarunt, quamplurimis in locis discedit. Hinc etiam in Varr. Lectt. eam editionem, qua Nic. Heinsius usus est, *Rom.* 3, vel *R.* 3 vocavi. Utrum vero tertiam, an quartam Romanam inspexerit, non habeo dicere. Explorent hoc ii, quibus libri ad manus sunt. Ceterum miror, hanc suspicionem meam nemini ante me incidisse, omnesque editionem, quam Heinsius manibus versaverit, pro Romana principe habuisse, quam propterea ab eo male collatam esse passim observat *Lefebvre*, qui alias in ea lectiones deprehenderat.

1480.

Romana IV, in-folio.

Hunc quoque librum neque a Drakenb. neque a quoquam alio editorum ad Silium emendandum in consilium vocatum esse, est quod doleamus. Vid. tamen notata ad edit. præced.

1481.

Parmæ, in-folio.

Editio præstantissima et rarissima, a solo Nic. Heinsio visa et collata. Vid. Drakenb. Præfat. Plerumque tamen cum Rom. pr. consentit, et ex ea forsan, vel ex eodem fonte fluxit.

1481.

Mediolani, in-folio. In fine ejus hæc leguntur: « Hic Syllii Italici codex, quamvis esset Romæ impressorum negligentia multis in locis depravatus, recognitus est ab eodem Petro Justino Philelfo, ut nonnullis amicis suis obtemperaret, septimo Idus Novembres. Impressit autem Mediolani Antonius Zarothus, opera et impendio Johannis Legnani : anno salutis M.CCCCLXXX. PRIMO. LECTOR. BENIVOLE. VALE. PERPETUO. »

Hanc editionem, quam itidem ex Rom. pr., ab qua raro discrepat, expressam suspicor (1), contulit Drakenborch.

1483 (2).

Veneta I, in-folio. *Sylius Italicus cum commentariis Petri*

(1) Et hoc innuit Fabricius Biblioth. T. II, p. 174. Ed.

(2) Fabricius, l. l. ante hunc annum ea notat : « quæ in Silium elu-

Marsi. In fine hæc leguntur: « Venetiis per Baptistam *de Tortis* MCCCCLXXXIII, die VI Maii. »

Exemplari hujus editionis inde a lib. VII, usus est Drakenborch. qui tamen jam ab initio carminis Siliani lectiones Marsi cum Modio et Dausq. notavit. Petrus Marsus, Italus genere, ex Marsorum gente oriundus, copiosos more veterum scholiastarum commentarios scripsit, ter Venetiis editos et Parisiis recusos. Multa quidem poetæ loca bene illustravit, et, si Ill. Ernesti, recentissimum Silii interpretem, exceperis, nemo fere ei anteferendus est. Sed rudis scholiorum moles sæpissime etiam legentibus fastidium movet, et permulta vel male accepta et prave exposita, vel plane neglecta sunt et omissa.

1492.

Veneta II, cum commentariis Petri Marsi, in-folio. In fine hæc leguntur: « Venetiis opera ingenioque Boneti Locatelli: instinctu vero ac sumtibus nobilis viri Octaviani Scoti Modœtiensis, anno salutiferæ incarnationis nonagesimo secundo supra millesimum ac quadringentesimum, quintodecimo Kalendas Junias. »

1493.

Veneta III, c. commentariis Petri Marsi, in-folio.

Hæc editio, a Drakenb. et Fabricio omissa, memoratur Cellario in Præfat. et Societ. Bipont. quæ eam in Bibl. quoque Francof. ad M. exstare docet, et laudat Cl. Lengnichii *Beyträge* Part. II, pag. 123. Vellem tamen, viri docti editiones Venetas accuratius inter se comparassent, criticaque cum cura et subtilitate excussissent.

Alia Veneta, ann. 1495, *fol. cum commentariis Pii* memoratur in Bibliothecæ Barberinæ Catalogo, quam tamen frustra quæri monet Ernesti in Bibl. lat. Fabric. tom. II, pag. 177.

1504.

Lipsiæ (*Venet.* in Drakenb. Catal.) *ex recensione Martini Herbipolensis*, in-folio. In fine hæc leguntur: « Habes, candide Lector, divinum opus Silii Italici de secundo bello Punico, noviter et emaculate impressum cura et impensis Baccalaurii Martini Herbipolensis, cum argumentis Hermanni Buschii in

lubrarunt *P. Montopolita, Pomponius et Domitius Calderinus*, neminem novi, qui typis exscripta viderit. » ED.

singulos libros : ex quibus tibi, quid in unoquoque volumine continetur, statim apprehendere poteris. »

Eam consuluit Drakenb.

1508.

Parisina I, in-4°, sine notis. In fine hæc leguntur : « Silius Italicus finit, impressus Parhisii in Bellovisu pro Radulpho *Laliseau*, anno salutis millesimo quingentesimo octavo, die duodecima mensis Decembris. »

A nullo editore, quod sciam, conlata.

1512.

Parisina II, cum commentariis Petri Marsi, in-folio. In fine hæc reperiuntur : « Parrhisiis ex ædibus Nicolai de Pratis. xi Kalendas Maii anno Domini supra millesimum quingentesimum duodecimo, impensis vero honestissimorum virorum Poncii Probi, et Francisci *Regnault*, bibliopolarum. »

Consulta a Drakenb. et accuratior Venetis Marsi, judice Lefeb.

1514.

Lugduni in-8°, curante Damiano Benessa Ragusæo, apud Barthelemy Troth.

Post editionem Pomponii optima inter veteres, si fides habenda Lefeb. qui eam contulit. Critica certe cura et subtilitate Benessa omnes quum seculi XV, tum XVI, editores superavit. Cf. Præf. Drakenb.

1515.

Florentiæ apud Philippum Juntam, ex emendatione Ambrosii Nicandri, Toletani, in-8°.

Nicander inconsulta et temeraria mutandi corrigendique libidine Siliani carminis contextum quavis fere pagina fœde conrupit. Vid. Varr. Lectt. et Præfat. Drakenb. Nihilo secius ejus vestigia legit Aldus, quem deinde Nutius aliique sequuti sunt. Quo factum est, ut interpolatio grassaretur in omnes fere editiones, ante Drakenb. typis expressas, qui primus cuncta quasi vulnera, a Nicandro carmini inflicta, sanavit, totque maculas, ei adspersas, delevit : etsi jam ante eum opera Carrionis, Modii, Barthii et Dan. Heinsii non infeliciter in emaculando Silio stabuloque, ut ita dicam, Augiæ purgando versata est. Editiones itaque hujus et seq. seculi paucis recensuisse sufficiat, quoniam non magna inde ad nos et poetam nostrum

utilitas redundat. Ceterum Drakenb. usus est exemplari edit. Juntinæ, cujus margini Ger. Vossius pauca adnotaverat.

1522.

Basileæ, apud Thomam Volfium, cum argumentis et scholiis in margine adjectis Hermanni Buschii, in-8°.

In hac plura non in melius mutata, teste Lefeb.

1523.

Venetiis, apud Aldum et Andream Asulanum socerum, in-8°.

Asulanus Nicandri vestigiis institit, sed primus inseruit Silii lib. VIII, versus 145... 225, quos deinde reliqui editores in contextum receperunt. Nic. Heinsius ad Sil. VIII, 145 hæc notavit: « Versus octoginta et plures proxime sequentes usque ad versum 225 a vetustis absunt exemplaribus. Qui nunc leguntur, eos primus Andreas Asulanus, Aldi Manutii socer, in editionem suam, anno MDXXIII procusam, invexit, depromtos, ut opinor, ex collectaneis criticis Jacobi Constantii, editis Fani anno MDVIII qui eos ad Baptistam Guarinum e Galliis fuisse missos adfirmat cap. XCII. An Silii sint multum ambigo. » Cf. notæ nostræ in Varr. Lectt. ad l. c. et, qui in edit. Bipont. laudatur, Catal. Bibl. Bunav. T. I, Vol. I, p. 347; Lefeb. de hac editione ita judicat: « Pessima hæc, nec spectanda, nisi longum fragmentum, vere Silianum, reddidisset. »

1531.

Parisiis, apud Simonem Colinæum, cum argg. et scholiis Buschii, in-8°.

1543.

Basileæ, apud Henricum Petri, cum argumentis et scholiis in margine adjectis Hermanni Buschii, in-8°.

1547.

Lugduni, in-12, *apud Sebastianum Gryphium.*

Unum alterumque Silii locum in hac editione restitutum esse, monet Lefeb.

1551.

Lugduni, in-12, *apud Seb. Gryphium.*

29.

1566.

Antverpiæ, in-12, *apud Philippum Nutium.*
Ducta et expressa ex ed. Aldina.

1568.

Antverpiæ, in-12.

1578.

Lugduni, in-12. (Edit. Bipont. addit: apud Antonium Candidum. Ed.)

1598.

Lugduni, in-12, *apud Antonium Candidum* (le Blanc), cum *argumentis Buschii.*

1600.

Lugduni Batavorum, in-24. *Silius Italicus de secundo bello Punico: in quo ad codicis Modiani fidem versus spurii ejecti sunt, ac legitimi substituti; notæ uberiores sub* Crepundiorum Silianorum *titulo adjectæ opera Dan. Heinsii. Ex off. Plantin. Christophori Raphelengii.*

Ratio et præstantia hujus editionis, quæ criticis usibus non parum inservit, vel ex ipso titulo cognoscitur. Crepundia Siliana Dan. Heinsii, tunc temporis nondum viginti annos nati, perrara sunt, etsi Cantabrigiæ a. 1646 recusa. Numquam satis commendabuntur, judice Lefeb., et in Præf. Drakenb. bis amplissimis ornantur verbis. Neque ego is sum, qui variæ ea et reconditæ doctrinæ copia abundare negem. Sed in emendando Silio non multum poetici ingenii produnt, et ad ipsam quoque ejus interpretationem parum inde profeceris. Primum enim, si quatuor vel quinque libros priores exceperis, in reliquis quidem Heinsius vix decem, et nonnumquam non nisi quinque sive sex locis notas adspersit. Deinde eruditioni expromendæ magis, quam par est, indulget, eaque passim vel minus accurata, vel nimis aliena est et copiosa. Nam plura Græcorum scriptorum, quam Silii verba et loca, vel emendare vel exponere conatur, et omnino id fere agit, ut vocabulum aliquod seu locum carminis adripiat, cui multa quidem docta et plerumque ex Græcorum fabulis, ritibus et grammaticis hausta, vel ad horum linguam totamque antiquitatem spectantia, sed vel hanc ob causam parum apta et ab ingenio juveniliter luxuriante, quod in Græcorum quoque poetarum versibus latine, vel in

Romanorum locis græce reddendis sæpius exercetur, profecta adfundat.

1601.

Antverpiæ, in-12, *apud Gislenum Jansenium.*

1603.

Lugduni, in-12, *apud Johannem Pillehotte.*

1603.

Lugduni (Genevæ), in-4°, *apud Sam. Crispinum*, in corpore omnium veterum poetarum Latinorum. Ed. I, Vol. II. (In edit. Bipont. inscribitur : Aureliæ Allobrogum. Ed.)

1607.

Genevæ, in-12, *apud hæredes Jacobi Chouet*, cum argumentis Buschii.

1611.

Lugduni Batavorum, in-24, *apud Christoph. Raphelengium.*

1611.

Genevæ, in-4°, in corpore omnium veterum poetarum Latinorum. Ed. II, Vol. II, pag. 146... 263.

1614.

Lugduni, in-8°, *ap. Joh. Pillehotte.*

1615.

Parisiis, in-4°, *apud Davidem Douceur. In C. Silii Italici Viri Consularis Punica, seu de bello Punico secundo Libros XVII, Cl. Dausqueius Sanctomarius Canon. Tornac.* Quædam hujus editionis exempla annum 1618 præ se ferunt. In Dausqueii commentario multa quidem insunt bona, et ipse erat homo omni doctrina ornatissimus, sed non satis digesta et subtili, unde parum feliciter plerumque et interpretis et critici partes agit. Præterea lectoribus sexcenties non tædium modo, sed bilem quoque movet, quoniam infesto in Modium et Dan. Heinsium animo cæcoque iis contradicendi studio incensus, omnia fere ab iis recte et egregie emendata respuit, et ubivis vulgatam lectionem, quamvis ineptam, tuetur et revocat. Hinc sæpius meliora vidit et probavit; sed nihilo secius frugibus inventis, glandibus vesci,

et Nicandri somnia defendere maluit, quam veritati manus dare. Cf. Præf. Drak.

1616.

Lugduni Bat. in-4°, in corpore poetarum Latinorum, cura Alexandri Ficheti S. J. edito.

1618.

Antverpiæ, in-12, *ex off. Plantin. Raphelengii.* Editio D. Heinsii repetita.

1620.

Amstelodami, in-24, *apud Guil. Janssonium.* Præmissa est Silii vita per Herm. Buschium.

1627.

Amstelodami, in-24. Eadem editio repetita.

1627.

Genevæ, in-4°, in corpore poetarum Latinor. Ed. III, Vol. II.

1631.

Amstelodami, in-24, *apud Guil. Blaew.*

1640.

Coloniæ Allobrogum (Genev.), in-4°, in corpore omnium veterum poetarum Latinorum. Ed. IV.

1646.

Cantabrigiæ, in-12, *apud R. Daniel. Crepundia Siliana Danielis Heinsii.* A Rogero Danieli addita est ejusdem Heinsii dissertatio de veræ Criticæ apud veteres ortu, progressu usuque, tum in ceteris disciplinis, tum in sacris : et de religione Ægyptiorum, Græcorum, Latinorumque ex Oriente repetenda origine.

1656 et 1672.

Lond. Fol. cum iconibus æri incisis. Cum Anglica metaphrasi Silium edendum curavit Thomas *Ross*, Eques et Regiæ Bibliothecæ præfectus : qui etiam Silianum carmen a Scipionis triumpho ad Hannibalis usque necem continuavit.

1695.

Lipsiæ, in-12, *apud J. Thomam Fritsch. C. Silii Italici, Viri*

Consularis, de bello Punico secundo Libri XVII. Christophorus Cellarius recensuit, et notis, et tabulis geographicis, ac gemino indice, rerum et latinitatis, illustravit.

Conf. Præf. Drakenb.

1713.

Lond. Fol. in Maittarii corpore poetarum Latinorum.

1717.

Trajecti ad Rhenum, in-4°, *apud Guilielmum Van de Water*, Academ. Typogr. *Caii Silii Italici Punicorum libri septemdecim, cum excerptis ex Francisci Modii Novantiquis Lectionibus, et Casp. Barthii Adversariis, tum Danielis Heinsii crepundiis Silianis, et postumis notis Nicolai Heinsii, nunc primum editis, curante Arnoldo Drakenborch, cujus etiam annotationes passim additæ sunt.*

Conf. ipsius Drakenb. Præf. Ad eum plane transferri potest judicium, quod Cel. Heyne in ed. Tibulli pag. XVIII, de Broukhusio tulit: « Drakenborch, elegantis ingenii vir et multarum literarum, haud dubie is est, cui Silius plurimum debet: si non interpretatione, tamen subsidiorum criticorum adparatu. Nam quæ boni interpretis munus postularet, parum exploratum habuisse videtur : pro more enim sui seculi nihil videt, quod illustrandum sit, nisi ubi in exquisitiorem loquendi formam inciderit aut varietatem lectionis offenderit: tum vero exemplorum nube involvit et lectorem et poetam; luce interdum, quam exspectabat, subducta magis quam inlata. »

1765.

Mediolani, III Vol. in-4°, cum versione Italica Monachi Maximiliani Buzii.

Pessima editio, judice Lefeb.

1775.

Mitaviæ, in-8°, *apud Frider. Hinzium. C. Silii Italici Punicorum libri septemdecim e recensione Arnoldi Drakenborch curavit et Glossarium Latinitatis adjecit Jo. Petrus Schmidius.*

Editor, præmissa Præf. Drakenb. et Cellarii Dissert. de C. Silio Italico, textum a Drakenb. datum repetiit, et magnam conjecturarum N. Heinsii partem quæque alia in animadverss. VV. DD. in editione Drakenb. ad intelligentiam poetæ apta viderentur, in Glossario breviter exhibuit, adspersis notis quibusdam

et conjecturis : de quibus acre hoc judicium facit Lefeb. « In iis sæpe futilissimus nugator : cui satius fuisset, Silium nunquam adtigisse. »

1781.

Parisiis, in-8°, via et ædibus Serpentinis. *C. Silii Italici de bello Punico secundo Poema, ad fidem veterum monimentorum* (codicum) *castigatum, fragmento auctum. Operis integri editio* princeps. *Curante Joan. Bapt. Lefebvre de Villebrune.*

Lefebvre V. C. eodem tempore aliam poetæ nostri editionem, quæ tribus Voll. continetur, et præter carmen Silianum Gallicam ejus versionem exhibet, excudendam curavit, eique indicem subjunxit, cui titulus est : *Nomenclature historique et géographique :* in quo, ut et passim in Notis criticis, Latinæ editioni subjectis (Part. II, pag. 1... 148), permulta consarcinavit, quæ vel tironibus nota sunt, et, quum Celticæ, Punicæ aliarumque Orientis linguarum aliquam sibi cognitionem habere videretur, ubivis etymologias, ex iis petitas, intexuit. Rerum trivialium multitudinem ipsi condonaremus, si Germanos, non populares suos, eas docere in animum induxisset. Nam ipse profitetur : *Si j'avais écrit pour les Allemands, j'aurais tout dit, sans passer le moindre mot; parceque, en qualité d'Allemand, j'aurais eu droit de supposer tous mes lecteurs ignorants. Mais nous avons plus d'honnêteté en France.* Præf. pag. xxxv. Quam docte autem et ingeniose originem vel populorum, urbium et fluviorum a Scythis, Celtis et Slavis, vel singulorum verborum et loquendi formularum ex Græca, Punica, Ebræa, aliisque Orientis linguis sibi deducere videatur, cognoscitur vel ex notis ad lib. I, 25, 235; III, 26, 338, 395, 682; IV, 534, 786 (*Domus*, a δέμω, ædifico); VI, 609, 632; VIII, 362, 472, 473 (Barbare *harundo, harena* in Drak. Melius *arundo* a voce Celtica *rod, rud,* id est, *canna, juncus;* inserto *n* ut sæpe, et præposito *a*, spiritu leni. Ita *arena* ab *areo, aresco,* ut *aridus*), 492, 520; X, 414; XI, 265 (*Capitolium*, vox composita binis vocibus Celticis et Punicis *cap*, petra, et *tol*, vel *tal*, alta), 551; XIV, 40, 634; XV, 672, 721. Quod ad criticum ejus adparatum adtinet, præter tres membranas, a Carrione, Modio, Barthio et Nic. Heinsio conlatas, usus est codice Tellieri (v. sup. not. 1, p. 444), omnibusque editionibus priscis, et inter eas Romana II et illa Damiani Benessæ, quas reliquis longe anteferendas censet. Quibus præsidiis ad poetam recensendum instructus omnino bene de eo meritus est, multa quum ingeniose conjecit, tum recte emendavit,

et sive conjecturas, correctiones et explicationes aliorum novis argumentis pluriumque librorum auctoritate, sive lectiones, ab iis frustra sollicitatas et temere rejectas meliore interpretatione stabilivit. Sed multo plura ipse vel citra necessitatem, vel perperam et invita Minerva immutavit, sæpiusque ea, quæ a solo ingenio profecta sunt, ne admonito quidem lectore, nec addicentibus libris in contextum recipere nulla ipsi religio est. Nec mirum; nam ipse præcipit; *Que les bonnes leçons soient dans le texte, ou marquées séparément, il n'importe.* Nonnunquam adeo, quasi inter lectiones, quæ ipsi in mentem venerint, et quæ codicum auctoritate firmentur, nihil intersit, ad librorum MSS. fidem provocat, dum ingenii sui fetus nobis propinat; v. c. lib. VI, 609, ubi nulla lectionis varietas in libris, quotquot adhuc innotuerunt, deprehenditur, hæc notavit : « Sensu loci « nil clarius, nihilque minus perspectum omnibus editoribus. « Æternus forem, si eorum nugas hic ventilarem. Pro *tandem* « legit Drakenb. *mentem* contra fidem scriptorum. Non dixit « poeta *dat mentem*, sed *dat deponere*, ut *dat habere*, ne alia sex- « centa adferam : hebraismus est. » Ib. v. seq. « *gentem*. Absurde « Drak. *tandem.* » (Drakenb. servavit lectionem omnium librorum, et in notis eamdem fere medicinam, sed timide, loco adtulit.) « Non male fuit affectus hic locus, nisi ab ipsis editori- « bus; legendi erant scripti. » Quanta autem humanitate, modestia et urbanitate (*honnêteté française*) vir doctus, qui omne Gallorum ληκύθους exsorbuisse sibi videtur, vel suas conjecturas venditet, vel aliorum conatus refellat, ex qualibet fere Notarum pagina intelligitur. Sufficiat hæc ejus verba laudasse : II, 345, *Absurdissimus est Drak.* II, 467, *Absurde* venis *in Drak.* II, 614, *Ineptiunt hic Heynsii, qui volunt* paventem *aut* paventum. V, 410, *Miror omnium editorum oscitantiam. Putidus est hic more suo Barthius.* VI, 160, *Ineptit H. qui vult* saniem. *Prope assentit incautus Drak. in notis.* VI, 276, *Nullus hic Drak. cui pessima quæque placuerunt.* VI, 360, *Absurde H.* durum ad tempum opem : *non intellexit.* VI, 413, *Absurde Heynsius* arceri. *Fucum sibi facit Drak.* VI, 649, *Absurdissimus est hic Drak. in textu, ubi* dives *scribit; delirat prope in notis.* VI, 689, *Mira est hic oscitantia Drak. et aliorum.* VII, 153, *Absurdissimus est hic Drak. qui vult* discussit, *vel* diffinxit : *vox* diffinxit *barbara est.* VII, 184. *Delirant prope hic Heynsius et Drak. dum obtrudunt* decerpsit. VII, 280, 283, *Dormiunt H. et D.* VII, 382, *Fungum vult H. qui offert* celebranda. VII, 421, *Inepte H.* despectat. *Non capit; fucum sibi facit Drak. qui hanc emendationem probat.* VII, 435, *Ineptissime*

evolvens *H.* VIII, 107, *Putide ineptit hic Barthius, quem incauti Heyns. et Drak. audiunt.* VIII, 263, *Nil non absurdi promunt hic H. et D. ut* petulantia *intrudant.* VIII, 315, *Ineptit hic Drak. qui vult inserere* te *ante* fer, *duce malesuado H.* VIII, 425, *Ineptit doctissime hic Heynsius, quum vult* verno. VIII, 428, *Iterum ineptit Heyns.* VIII, 547, *Ineptit docte hic H.* IX, 645, *Sapit importune hic D. qui alibi sapere ita debuerat. Fucum ipsi fecit H.* XI, 163, *Ineptit hic ineptissime, et, fas sit dixisse, ignarissime D. cum H.* Similia sexcenties obvia, quæ quum legimus, videbimur nobis Gallicæ elegantiæ imaginem expressam cernere, cui si nostrorum hominum elegantiam comparamus, magnopere nos ejus pœniteat necesse est (1). Ceterum si quis miretur, quid sit, quod nos operis integri *editionem principem* sibi debere glorietur *Lefebvre*, sciat, eum lib. VIII, versus 145... 225 (quos tamen Andreas Asulanus jam a. 1523 et post eum alii in contextum receperant), inseruisse, et lib. XVI, inde a v. 27, fragmentum, ut putat, egregium, cujus etiam in titulo mentionem fecit, in editionem invexisse. Id e codice Biblioth. Reg. Paris. (qualis ille sit... nam Puteanum, a Nic. Heinsio jam excussum, innui vix crediderim... non habeo dicere, quum vir doctus nec pluribus, nec, quod sciam, aliis locis (2) ejus meminerit) depromtum esse monet, et in Præfat. inverecundiæ adcusat Fr.

(1) Ea acerbius et iniquius dicta sunt. Non enim locum hic habent ea poetæ verba : *Et crimine ab uno Disce omnes.* Quod si *Lefebvre,* omni exuta urbanitate, Germaniæ Doctos indigne et injuriose insectatus est, eum clarissimo *Ruperti* castigandum trado; sed non æquum est omnes Gallos *unius ob noxam* eadem pœna teneri. Neque in uno homine sita et circumclusa est Gallica elegantia; immo Nostri omnes qui rei literariæ student, modeste et vere fatentur maximam sibi lucem affulgere a Germanis, quorum summam eruditionem, acumen ingenii subtilissimum, et acrem in laboribus patientiam nunquam satis admirari possum. Ed.

(2) Nullus Silii e Biblioth. Regia Paris. codex, quem viderim, habet hos versus. Leguntur tantum modo in parvo libro (n° 8206), qui non Silium continet, sed multa e diversis scriptoribus loca excerpta. Immo qui illo loco præmittitur titulus, opinionem Cl. *Lefebvre* nullo modo confirmat; ea enim, quantum oculi mei valent, verba sunt : « Oratio hæc in Africa dicta « fuit primo, et fuit Magonis, fra- « tris Hannibalis, qui tempore bel- « li Punici secundi, dum cum Li- « guribus bellum gereret, fuit apud « Gemeam vulneratus, in Africam « rediens, dum esset apud *Sagu-* « *tum* (sic), vicinus morti sic lo- « cutus est, in fine VI Lybiæ Afri- « cæ. » Extrema hæc verba plane Petrarcham indicant, non vero Silium; hinc tamen fragmentum hoc a Cl. *Lefebvre* desumptum patet,

Petrarcham, qui illud, quibusdam mutatis, sibi vindicaverit, suoque poemati Africæ lib. VI, non modo totum adsuere, sed etiam in oratione Syphacis, a Lælio Romam abducti, paraphrastice imitari non veritus sit. Quoniam nondum mihi persuadere potui, hoc fragmentum ab ipso Silii ingenio profectum, et olim a me quoque recipiendum esse; liceat mihi, totam hanc morientis Magonis declamationem una cum notis editoris nunc cum lectoribus communicare :

Sed postquam medio juvenis stetit æquore pronus,
Vulneris increscens dolor, et vicinia diræ
Mortis agens, stimulis ardentibus urget anhelum.
Ille, videns propius supremi temporis horam,
Incipit : « Heu! qualis fortunæ terminus altæ!
Quam lætis mens cæca bonis! furor ecce Potentum
Præcipiti gaudere loco : status ille procellis
Subjacet innumeris; sed finis ad alta levatis
En, ruere. Heu! tremulum magnorum culmen honorum,
Spesque hominum fallax, et inanis gloria fictis
Illita blanditiis! heu! vita incauta, labori
Didita perpetuo, semperque incerta, nec unquam
Sat mortis prævisa dies! heu! sortis iniquæ
Natus homo in terris! animantia cuncta quiescunt :
Inrequietus homo, perque omnes anxius annos
Ad mortem festinat iter! Mors, optima rerum,
Tu retegis sola errores, et somnia vitæ
Discutis exactæ : video nunc quanta paravi,
Ah! miser incassum : subii quot sponte labores,
Quos licuit transire mihi! moriturus ad astra
Scandere quærit homo; sed mors docet omnia quo sint
Nostra loco. Latio, quid profuit, arma potenti
Et tectis inferre faces? quid fœdera mundo
Turbare, atque urbes tristi miscere tumultu?
Aurea marmoreis quidve alta palatia muris

quum in charta quam ipse juxta apposuit et signavit, propria manu exscriptum sit, et Silio attributum. Ed.

Erexisse juvat, postquam sic sidere lævo
Sic diro periturus eram! carissime frater,
Quanta paras animis! heu! fati ignarus acerbi,
Ignarusque mei. » Dixit : tum liber in auras
Spiritus egreditur, spatiis unde altior æquis
Despiceret Romam simul et Carthaginis urbem :
Ante diem felix abiens, ne summa videret
Excidia, et claris quod restat dedecus annis,
Fraternosque suosque simul Patriæque dolores.
Ecce aliud decus, etc.

(Notæ editoris : v. 28. Fraudulenter Fr. Petrarcha *Hic postquam*, et frustra *Pœnus* pro *pronus*. — 32. Male Petr. *alte est*, secutus vitiosam lectionem *altee*. — 35. Male Petr. *et finis*. — 38. *Incauta*. In codice et Petr. *incerta;* sed e sequenti versu, a Librario, ut sæpe errarunt. — 39. *incerta*. Sic codex. Male Petr. *heu certa*. — 40. *Sat*. In cod. et Petr. *Stat*. Quæ sæpe alternant, ut lib. XII, 589, occurrunt *stant* in c. P. *Stat* in R. 2, c. T. pro *sat* : et lib. VIII, 493, not. — Ib. *Heu! sortis*. Nota elegantem hellenismum, ignotum in toto poemate Petrarchæ. — 41. *Animantia*. In cod. *ajatia*. Petr. *animalia*. — 44. *somnia*. Absurde Petr. *lumina*. — 47. *Quos*. In cod. *quot*, a Librario. *Quos* recte in Petr. Ibid. *transire*. Vox Ciceroniana pro *omittere*. — 48. *quo... loco*. Vide lib. I, v. 598; Virg. IX, 723. — 49. *potenti*. Sic recte Petr. In cod. *petenti;* quod falsum. *Bellum* ipse Hannibal intulit. — 50. *mundo*. Recte codex. *Turbare fœdera mundo*, ut in Virg. *totis turbatur agris*, et *terraque marique movebunt* lib. XIII, 865. Vide not. ad I, 37. Male Petr. *mundi*. — 53. *sic diro*. Vide lib. VI, v. 302. Hæc obscure in codice, ubi quasi *sub dino*, vel *duio*. Male Petr. *in pelago*, mutavit. — 55. *Quanta paras animis*. In cod. *quantas parax ais*. Sic *aios* pro *animos* in c. T. lib. IV, 36. Cf. Sil. XII, 555; lib. III, 59; lib. I, 136. Antea *frater* : similem prosphonesim habes lib. XVII, 260. — 57. *æquis*. Sic recte Petr. In c. *aquis*. — 58. *Despiceret*. Recte Petr. In c. *dispiceret :* sed vide lib. XII, 488. — 59. *Ante diem*. Nempe violenta morte, non *fato concedens*, ut loquitur Tacitus. Vide insignem locum Virgilii, IV, 620. — 60. *Excidia* C. Absurde in Petr. *excitata*. Ibid. *annis*. Sic c. In Petr. *armis*, quod placebat. Hæc enim sæpissime alternant in scriptis. — 61. *suosque simul*. Omittitur *que* in cod. ut sæpe in scriptis. Sic lib. XIV, vers. ultimo legitur in c. T. *terras fretum :* requiritur *terrasque fretum*. Errorem hic emendavit Petr. in quo recte *suosque simul*).

Hos versus Silianos esse, quum Petrarchæ potius latinitatem et temporis, quo is vixerit, philosophiam redoleant, magnopere dubitat Vir summus in ephemerid. litterar. Goett. a. 1782. Additam. scid. XVII, p. 262, in qua doctissima ejusdem libri cen-

sura (pag. 257... 266) pleraque eorum, quæ notavimus, jam occupata videmus.

1784.

Biponti, ex typographia Societatis, in-8°. *Caii Silii Italici Punicorum libri septemdecim ad optimas editiones collati. Præmittitur notitia literaria studiis Societatis Bipontinæ. Editio accurata.*

Silii vita auctore Crinito præmittitur notitiæ literariæ e Fabricii Bibl. lat. a Jo. Aug. Ernesti auctius edita T. II, lib. II, c. 12, p. 172... 174. Eam index editionum Silii Drakenborchiano et Fabricio-Ernestino auctior (p. x... xviii), in quatuor ætates digestus; quæ sunt: I. *Ætas natalis*, 1471... 1514. II. *Ætas Juntino-Aldina*, 1515... 1600. III. *Ætas Modio-Heinsiana*, 1600... 1695. IV. *Ætas Cellario-Drakenborchiana*, 1695... 1781. Pag. xix... xxvii, repetita sunt Herm. Buschii argumenta, et pag. 1... 426, poeta ipse ex Drakenborchi recensione expressus est: in fine autem adjectæ variæ lectiones editionis Parisinæ Jo. Bapt. *Lefebvre de Villebrune.*

1791.

Lipsiæ, in libraria Weidmannia, in-8°. *Caii Silii Italici Punicorum libri septemdecim. Varietate lectionis et commentario perpetuo illustravit Jo. Chr. Theoph. Ernesti, Prof. Lipsiens. Accedit index uberrimus. Volumen I*, quod decem priores poetæ libros complectitur. Brevi præfationi subjuncta disquisitio de carmine Siliano pag. x... xxxii, præfatio Drakenb. p. xxxiii... liii. Silii vita, auctore Crinito p. liv, lv, notitia literaria de Silio ex Fabricii Biblioth. lat. pag. lvi... lviii, index editionum Silii, ex edit. Bipontina repetitus p. lix... lxv, et testimonia veterum de Silio p. lxvi... lxviii. Textus editionis Drakenb. prælis adcommodatus, neque (ut ipsis V. Cl. verbis utar), præter aliquot loca, quorum emendatio et necessaria esset, et novis editoris Francogallici curis, hoc est, codicum et librorum nondum collatorum auctoritate vel cousensu firmaretur, quidquam in illo mutatum est. Substratæ autem sunt ei brevissimæ notæ criticæ, a commentario sejunctæ.

Quemadmodum Drakenborch adparatu critico optime de Silio ejusque textu promeruit; ita, si interpretationem respicias, plurimum poeta debet Ill. Ernestio, qui primus eum commentariis perpetuis illustravit, omniumque ipsius interpretum haud dubie princeps est censendus. Vir Cel. id consilii secutus est, ut de explicatione potius obscurorum laboraret, quam de

emendatione corruptorum. Ipse enim vix tribus vel quatuor locis, stupore et incuria librariorum depravatis, mederi conatus est, et ex omni copia tam variarum lectionum, quam conjecturarum emendationumque, ab ingeniis virorum doctorum, etiam N. Heinsii, profectarum, non nisi paucas easque graviores excerpsit, quoniam in hac quidem re nimis pauca quam nimis multa dicendo peccare maluit, nec utilem operam esse putat, quæ in conjecturis sive faciendis sive dijudicandis collocari solet. In commentario autem omnia loca, in quibus lectores hærere possent, interpretari studuit, et non modo totam poetæ doctrinam et artem, singularumque partium venustatem et ornatum, magna judicii acie rectoque elegantiæ sensu explicavit, sed etiam ingenii luxuriem vel verborum ubertatem, et quæ alia in Silio vituperanda videntur, diligenter, sed nimis forsan acerbe, notavit. Quamobrem ipse profecto ad Silianum carmen edendum numquam animum adjecissem, si novam ejus editionem a tanto Viro parari ante comperissem, quam priores operis mei plagulas jam typis exprimendas curassem. Dimidiam autem libri partem jam ejus redemtori tradideram, quum hæc Lipsiensis editio ad me mitteretur, quæ causa est, quare ejus in fine demum quarti Punicorum libri aut initio quinti mentionem in notis facere, nec nisi raptim illam perlustrare potuerim. Quod etsi magnopere doleo, tamen quæ in ea, et quidem in prioribus potissimum libris, melius forte exposita aut observata deprehendero, olim Addendis et Corrigendis inserere constitui, si Cl. Editor, quod spero, hanc mihi veniam perhumaniter dederit. Ut contra, quantum equidem possim, ad summam hujus editionis perfectionem conferam, et auctor ejus, quos ego reperisse mihi videor, ipse *egregio inspersos deprendat corpore nævos:* præter ea loca, quæ jam in notis meis inde a Lib. V passim excitavi, plura aliquando forte alibi (*in d. Magazin für öffentliche Schulen und Schullehrer*) indicabo, in quibus Virum Summum vel non satis acute vidisse, vel etiam errasse arbitror. Quis enim est ita lynceus, ut quavis hora, et in rebus tam multis, tam variis et sæpe tam minutis, semper vera cernat, et in tot tantisque tenebris nihil obfendat, nusquam incurrat?

1792.

Londini, 2 vol in-8° (in-12). C. Silius cum notis criticis. Ed.

1797.

Londini, 2 vol. in-12. Eadem editio repetita. Ed.

SECTIO VI.

De hujus editionis ratione et consilio.

Superest, ut de opera mea totaque ratione, quam in Silio edendo sequendam duxerim, nonnulla adjiciam. Prima utique et perpetua cura fuit hæc, ut, quicumque mea editione uteretur, aliam non magnopere desideraret, sed in ea reperiret, quidquid boni et præclari ad poetam emendandum illustrandumque docti homines contulissent. Semper enim mihi displicuit mos et consuetudo eorum, qui ubivis lectores, etiam obscuris in rebus ac locis, ad alias editiones remittunt, adeoque hanc iis necessitatem imponunt, ut, quot sunt unius scriptoris editiones a viris doctis curatæ, tot habeant et coemant, si, quæcumque ad eum explicandum adlata sint, cognoscere cupiant. Quod profecto non minus fere incommodi habet, quam si, superiorum temporum vitio, Variorum notas, vel excerptas vel integras, tuis adjungas, quo fit, ut præter recta, bona et utilia, etiam permulta, sive falsa, a posterioribus interpp. confutata, sive vulgaria et aliena, non semel sed sæpius legenda sint, et ipse auctor in notarum mole, tamquam cymba in Oceano, natare videatur. Ego mediam ingressus viam, quæ bona alii habent, non omnia quidem compilanda, sed cum delectu tamen excerpenda, et, laudatis ubique eorum nominibus, quæcumque ad poetæ vel lectionem vel interpretationem adjuvandam contulerunt, in rem meam convertenda censui, a refellendis vero et notandis eorum erroribus plerumque abstinui, et, quæ dubia videri poterant, vel modeste examinavi, vel lectorum judicio submisi, quibus suas ubivis sententias, tamquam unice veras, obtrudere velle, magnæ profecto arrogantiæ est. Ad alios editores eos tantum ablegavi, qui plura alicujus verbi, vel dictionis, vel etiam aberrationis librariorum exempla, quæ passim, a Drakenb. inprimis, congeruntur, sed e vulgaribus etiam lexicis peti possunt, et passim occurrunt, desiderarent.

Præterea operam dedi, ut non modo editio mea juvenibus, bonarum literarum studiosis, quibus eam potissimum destinavi, plus, quam ulla alia, ad poetam legendum intelligendumque proficeret, nec quidquam in ea omitteretur, quod crucem iis figere posset; sed doctiores etiam, in locis certe obscurioribus illam consuluisse haud omnino pœniteret, iique opera mea quodammodo sublevarentur, universa lectionis varietate adjecta. Duobus itaque animadversionum generibus hanc editio-

nem adornandam putavi; quorum alterum ad veram Siliani carminis lectionem investigandam, alterum vero ad rerum verborumque difficultates removendas spectaret. Etenim neque eorum ratio institutumque probandum videtur, qui non nisi in textu auctoris corrigendo laborant, et variarum lectionum farraginem undique in unum locum congerunt; neque eorum, qui res tantum et verba scriptorum illustrare instituunt. Illud per se quidem bonum, non sufficit tamen ad librum cum fructu legendum : hoc autem, nisi legitimam crisin adhibeas, qua de vera lectione constet, sæpissime ne locum quidem habet; nam frustra interpretari conaberis ante, quam corrupta emendaveris. Neque vero criticæ notæ ab hac editione alienæ propterea censendæ sunt, quod juventuti ea inprimis consultum volui. Primum enim ad Silium cum fructu legendum ii demum admittuntur, qui mentem jam aliquantum literarum latinarum studiis excoluerunt, adeoque criticam rationem et subtilitatem animis adsequi possunt. Tum adolescentes quoque, generosioris saltem indolis, criticæ alicujus facultatis copiam, qua nemo quidem, qui ad ingenuæ doctrinæ gloriam solidamque eruditionem adspirat, sine insigni et suo et cujuscumque disciplinæ, cui operam dat, damno carebit, sibi comparare et ad hanc judicandi rationem sensim institui, formari et acui debent. Deinde id egi, ut non solis juvenum, sed doctorum quoque virorum usibus qualicumque opera mea inservirem. Denique Silianum carmen nondum neque librorum subsidiis, neque doctorum ingeniorum studiis ita expolitum est, ut critica in eo opera supersedere possimus. Si vero quis ad auctorem aliquem edendum adcedit, id primum contendat necesse est, ut contextum ejus quam emendatissime exhibeat, et labes maculasque, librariorum vel stupore vel socordia ei adspersas, una cum laciniis et pannis, ab inepto interpolatore illi adsutis, deleat.

Fortasse tamen viri docti jure meritoque nimiam meam in ea re vituperandam judicabunt industriam : nam quovis propemodum pignore posito contendere et profiteri possum, meam editionem continere omnes lectiones variantes, a Drakenb. et Villebrunio notatas, si paucissimas forte prorsus inutiles exceperis. Quum vero varietas illa lectionis magnam, ne dicam majorem, partem ad inanes quisquilias et librariorum vel stuporem vel negligentiam redeat, quem inde fructum vel Silius, vel lector percipere potest? Nonne consideratius egisse viderer, si harum lectionum aliquem delectum fecissem, et ita summum, quod in iis excerpendis mihi devorandum fuit, tædium levas-

em? Id quidem ab initio mihi propositum fuisse et constitutum non diffiteor. Sed varias consilii mutandi rationes habui, quæ si ad causam meam defendendam non sufficiunt, veniæ tamen spem, aliquam certe, mihi ostendunt. Nam primum ejusmodi delectum cum judicio subtili adhibere omnino plurimum difficultatis habet, et facilius est, ut in omni re, ita et in hac, utiles egregiasque leges ferre, quam servare et ad usum transferre. Deinde, quod jam supra professus sum, id curare et volui et debui, ut, qui hanc sibi pararet editionem, reliquis omnibus carere posset. Præterea non deerunt certe viri docti, qui omnem adparatum criticum desiderent: oppido pauci autem erunt, qui ipsam Drakenb. editionem, quæ et rara est, et carissime constat, consulere possint et ad manum habeant. Atqui non adolescentibus tantum, sed eorum etiam magistris, aut omnino eruditioribus longiusque in his literis provectis, sive prodesse, sive gratum facere et operam meam diligentiamque probare cupiebam. Quin juvenum quoque, eorum inprimis, qui jam aliquantum in literis profecere, et ad animum potius poliendum, quam ad victum quærendum, studia referunt, omnino interest, aliquam de variarum lectionum ratione, origine, usu et dignitate, judicandi facultatem consequi, et medicinæ corruptis locis adhibendæ sagacitatem, criseosque faciendæ gustum sibi parare. Huc adcedit, quod manifesta operarum vitia enotavi quam brevissime potui, nec nisi unam aut duas ad summum plagulas iis compleri crediderim: nisi vulgatam lectionem, quia sæpe inde orta est, eodem retuleris, quam tamen silentio prætermittere non potui, sed eadem brevitate indicavi, et quidem voce *vulgo*, vel *vulg.* vel *non;* v. c. *oculis* est vulgaris lectio lib. VIII, 73, ubi hæc pauca notavi: «*oculos*, non *oculis,* scripti» scil. exhibent libri. Denique ipsæ librariorum corruptelæ multum valent ad veram lectionem, cujus vestigia in iis latent, vel eruendam vel confirmandam. Conf. Ernesti Præf. Taciti pag. v sqq.

Præter varias lectiones etiam conjecturas et emendationes, ab interpretum et editorum Silii ingeniis profectas, memoravi omnes, sed plerumque vel nullo, vel brevissimo tantum judicio interposito, ut virorum doctorum veniam, si non diligentia et studio, tamen brevitate redimerem, et editio mea cunctas quidem aliarum opes contineret, nec tamen ejus moles et pretium nimis augeretur. De textu Silii, ut aliorum poetarum, optime meritus est Nic. Heinsius, cujus emendationes omnium haud dubie doctissimæ sunt atque ingeniosissimæ; sæpius etiam, si ad rectas criticæ artis leges exigantur, pro unice veris lectioni-

bus habendæ et amplectendæ: permulta quidem loca vel frustra sollicitavit, vel nimia, etsi non ea, qua *Lefebvre*, correxit audacia. Sed ingenii doctrinæque magnitudo, etiam ubi errat, digna est quam admiremur, et in eum transferri potest, quod *Clarke* ad Homerum de Bentleio dixit, meliorem esse ejus elegantem audaciam, quam aliorum vel timidam in eo genere modestiam vel inscitiam.

In codd. MSS. et editionum, quem supra egi, recensu me viris eruditis reique criticæ peritis minime satisfecisse, facile prævideo. Nondum enim quisquam editorum hoc sibi laboris sumsit, ut in librorum vel scriptorum vel typis expressorum auctoritatem diligenter inquireret, ut, accurata omnium, certe antiquarum, editionum comparatione instituta, earum ordines et classes, cognationes et stemmata, stirpes et familias, origines et propagines describeret, quodque adeo pretium cuivis statuendum, quidve ex ea vel ad crisin vel ad interpretationem præsidii exspectandum sit et petendum, dispiceret; ut ita totam textus Siliani rationem, ortum ac propagationem, omniaque ejus fata et vicissitudines cognosceret, utque, ex quo fonte lectio quæque nata et ducta, quousque progressa esset, quandoque cursum mutasset, indagaret. Sed opera eorum in eo fere substitit, ut editionum titulos memorarent, totamque lectionum varietatem excerperent: unde vere dixit Ernesti, qui (in Præf. Taciti pag. XLII) homines plerumque nescire dixit, quid sibi velint, quum de *vulgata* sive *recepta lectione* loquantur. Recentiores tamen Silii editores tum fere intelligere videntur lectiones edit. Juntinæ, quas per omnia pæne reliqua Sæc. XVI et XVII prælis excusa Siliani carminis exemplaria temere propagatas fuisse constat. Neque etiam diffitendum est et dissimulandum, Drakenborchium sæpissime textus lectionumque originem et propagationem indicasse. Ego vero omnia, a superioribus editoribus notata, quæ ad hanc rem spectant, quam fieri potuit studiosissime conquisivi, et ex copia atque indole lectionum, ab aliis excerptarum, de iis quoque editionibus, quas mihi videre non contigit, judicium vel ipse feci, vel aliis faciendum reliqui: nec plura a me desiderabunt æqui harum rerum judices. Quod ad codd. MSS. adtinet, pauci quidem adhuc collati sunt, a Drakenb. in Præf. et a me in notis ad eam laudati, pluresque haud dubie passim in bibliothecis latent, ex quibus novam variarum lectionum farraginem congeri posse, non est quod dubitemus. Sed multum inde ad poetam nostrum fructus rediturum esse vix crediderim.

Ipsum carmen Silianum ex emendatissima Drakenborchi recensione typis exscribendum curavi, nec, præter interpunctionem, quæ passim parum apta videbatur (v. c. in solo libro quinto v. 126, 157, 159, 167, 176 et al.), quidquam fere mutare sustinui, nisi ubi criticæ rationes id omnino suadere, vel potius jubere videbantur. In quo quidem ita versatus sum, ut omnes lectiones, in quibus varietas esset, ad vera artis et linguæ præcepta diligenter excuterem, et salvis modestiæ criticæ regulis, certas et exploratas correctiones in locum depravationum reponerem. Illam enim Dausqueii morositatem et quasi superstitionem, quæ religioni sibi ducit, verba manifesto corrupta et idoneo sensu carentia cum sanis, aptis et poeta dignis permutare, non minus probandam puto, quam Nicandri et Villebrunii in hoc conatu temeritatem. Qui vero in Silio recensendo et castigando elaboraverunt viri docti, nondum omnia sanasse et recte constituisse censendi sunt. Drakenborchius permultas Heinsii conjecturas, etiam eas, quæ nulla librorum auctoritate nituntur, in contextum recepit, ubi vel vulgata lectio quasi jure postliminii revocanda, vel alia potius, quam unus alterque liber exhibet, aptior rectiorque videtur: multa post eum *Lefebvre* melius vel sanavit et conjecit, vel restituit et firmavit: ipse etiam non modo centies sive vulgatas sive optimorum librorum lectiones defendere conatus sum, sed etiam passim vitiosa si non recte correxisse, saltem sensisse et indicasse arbitror, ubi nemo ea animadvertit. Quotusquisque enim est tam lynceus, ut omnia vitia ipse sua sponte deprehendat, omnibusque horis satis acute videat, neque pro veris et sanis nonnumquam probet, quæ falsa sint et corrupta, aut tamquam perspicua et facilia prætermittat, quæ vel alii non satis intelligant, vel ipse difficilia explicatu esse tum demum sentiat, quum aliis ea accurate et perspicue interpretari conetur. Nullus itaque dubito, si quis criticæ artis peritus, et tam ingenio poetico, quam judicio, adsidua Silii aliorumque poetarum lectione formato atque subacto, ornatus, carmen nostrum novis curis castigandum suscipiat, neque, ut ego, operas tantum subsecivas et tumultuarias huic rei inpendere cogatur, sed quantum satis est otii habeat, quin larga adhuc laudis comparandæ messis ei proposita sit. Non desunt etiam loca, quæ, quoniam librorum ope sanari non poterant, qualicumque ingenio meo emendandi periculum feci. In quo tamen conatu eam, uti fas erat, moderationem adhibui, ut conjecturas meas non in textum reciperem, nisi vel lectio, quæ in vulgatis libris

circumferretur, plane inepta et absurda esset, et recentiores jam editores aliam in ejus locum si non substituissent, certe substituendam docuissent, vel etiam evidentia esset tanta, ut cuivis hanc correctionem probatum iri confiderem, qui usum rei criticæ haberet, et non linguam modo latinam probe nosset, sed poeticam quoque, et potissimum Silianam orationem sibi familiarem reddidisset. Quo magis autem virium mearum tenuitatem sentio, eo magis vereor, ne vix quidquam eorum omnium, quæ ad criticam carminis nostri tractationem spectant, recte præstiterim. Ut itaque de iis, quæ corrigenda, et de ratione, qua ea emendanda censuerim, facilius ii, quorum est sententiam dicere de his rebus, judicare, meque, si lapsus fuero, meliora docere possint; oro et obsecro, ut ad hæc potissimum loca animum intendant: lib. I, 335, 425, 443; II, 161, 208 sqq., 310, 383, 392; III, 20, 42, 55, 161, 229, 278, 329, 384, 395; IV, 266, 578, 722, 727; V, 58, 105, 137, 191, 199, 284, 499; VI, 307, 313, 319, 363, 413, 604, 609 sqq., 689; VII, 148 sqq., 234, 299, 551; VIII, 20, 121, 313 sqq., 388, 402, 503, 518, 532 sqq., 539, 540, 564, 615. Emendationes meas et criticas animadversiones ad hæc loca non tam mea, quam Silii causa, quamvis timide, lectorum judicio submitto: quod si æquum fuerit et benevolum, gaudio mihi erit et incitamento ad majora olim audenda et maturiora melioraque forte danda; sin iniquum et nimis severum, neque hujus me pœnitebit, dummodo in veritatem ipsumque poetam meum aliqua inde utilitas redundet.

Quum in eo fere adquieverint editores Silii, si Ernesti V. C. excipiatur (qui tamen et ipse permulta loca, sententias et verba, iis, quæ explicuit, multo obscuriora, silentio prætermisit, et sæpius corrupta utcumque interpretari, quam corrigere conatus est), ut vel textum ejus emendarent, vel notulas passim adspergerent, quæ plerumque in iis ipsis locis, quæ alieni auxilii desiderium nobis faciunt, nos eo destituunt et spem penitus fallunt, in aliis vero, in quibus nemo earum opem desideret, ad fastidium copiosæ sunt et doctæ: his finibus qualemcumque operam meam circumscribi haud passus, sed perpetuis poetam commentariis illustrare conatus sum. Unicuique libro satis amplum præmisi Argumentum, ut non solum, quæ summa ejus esset, quæ series rerum narratarum confestim in oculos incurreret, neque opus haberem, quoties Silius ad alia progrederetur, in notis id indicare (unde tot observationes Ernesti ortæ sunt); sed etiam magnum historicæ et poeticæ narrationis

discrimen planissime cognosceretur. In ipso autem commentario hoc potissimum egi, ut, quæcumque nondum ab aliis aut recte, aut satis perspicue exposita et illustrata essent, pro facultate mea accuratius enuclearem, nec quidquam omnino inexplicatum relinquerem, in quo hærere possent ii, qui ad Silium legendum admitterentur, hoc est, jam aliquantum in hoc literarum genere versati et proverti, neque tamen eruditi. Atque in obscurioribus locis eam fere rationem secutus sum, ut unde difficultas intelligendi nata sit, et quomodo nodus expediri possit, ostenderem. In universum vero id operam dedi, ut non modo poetam ex historia, mythologia, antiquitatis scientia, et geographia illustrarem, sed etiam in ea, quæ sive pulchra, præclara et sublimia, sive prava, tenuia et languida essent, in Silii artem et doctrinam, in orationis poeticæ ornatum, in verborum ubertatem (quam tamen, quod supra jam monui, non omnibus, quibus poteram, locis notavi, ne magistris commodissimam ingenii judiciique juvenilis acuendi occasionem præriperem), in sententiarum et phantasmatum suavitatem ac dignitatem, in rerum verborumque ornamenta, ex Livio, Virgilio, Homero aliisque poetis vel egregia, vel perversa et jejuna imitatione adumbrata, lectorum mentem sensumque intenderem. In quo eum servavi modum, ut poeticum sermonem ad vulgarem pedestremque revocarem, loca vero aliorum auctorum, a Silio expressa, plerumque nullo judicio interposito, indicarem, ipsamque comparationem legentium judicio permitterem. Ceterum in omni labore meo hac ratione usus sum, ut aliquam carminis partem ipse ad sensum meum explicare conarer ante, quam interpretes et veteres et recensiores consulerem. In quo quidem mihi eadem profuerunt, quæ sibi adjumento fuisse Cl. Ernesti in Præf. pag. VI, profitetur his verbis : « Primum in tanta penuria et raritate interpretum, de qua supra dixi, quum neminem haberem, cujus vel auctoritate moverer, vel doctrina conturbarer, profecto melius sensum meum consiliumque persequi, et singula luculentius videre, et rectius explicare poteram : deinde quum Silius ad Virgilii imitationem se ita composuisset, ut, si ab argumenti varietate recesseris, nullum esset tam in rebus, quam in verbis ornatus poetici genus, cujus non in illo vel exemplum vel vestigium aliquod expressum esset, Heynii inprimis, Viri Summi, elegantissima doctrina in Virgilio declarata effecit, ut brevitatem sine obscuritatis vel negligentiæ periculo tueri possem. » Quoties vero, quæ alii jam occupaverant, notavi, semper, quibus ea deberem

et accepta referrem, monui: nam aliorum scrinia compilare, et instar graculi superbi, pennis pavonis exornati, alienis bonis gloriari, longe a moribus sensibusque meis abhorret. Sed furti invidia mihi deprecanda est, si quis forte obfenderit nonnulla, vel vulgaria et eruditis certe hominibus notissima, quæ igitur facile pluribus sponte in mentem incidere possunt et hinc a pluribus quoque notata sunt, vel minus obvia, quæ ab aliis jam alicubi observata meminerit: omnes enim virorum doctorum libros et commentarios, qui ad loca quædam poetæ nostri illustranda aliquid conferre possint, legere negotiorum, quibus distineor, multitudo, et mihi comparare, rei familiaris angustia prohibet.

Non dubito tamen, fore permultos, qui in opera mea brevitatem, insignem interpretis virtutem, potissimum desiderent, et eamdem fere verborum ubertatem, de qua poetam meum adcusavi, mihi exprobrent. Neque diffiteor, me passim monuisse, quæ tenuia et vulgaria videri possint viris doctis, harum rerum intelligentibus. Sed primum mihi ita constitutum erat, ut quam plurimis prodessem, ut omnibus satisfacerem, et ut quædam non adeo necessaria inrepere mallem, quam omitti ac negligi necessaria, et huic vel illi sive obscura sive ignota, quæ illustrari non omnium quidem, sed quorumdam tamen lectorum interesset. Deinde hac ætate nostra, qua in tanta, quæ jactatur, literarum luce summa rerum utilium ignorantia in dies longius serpit et diffunditur, infinitarum autem rerum notitiæ vel crudæ vel inutiles et noxiæ latius sparguntur, qua, qui disciplinas tradunt, ab omni subtilitate desciscunt, et, qui iis addiscendis operam dare videri volunt, angustioribus quotannis terminis studia circumscribunt, et utilitatem præstantiamque omnis doctrinæ liberalis unice quæstu et lucro, quod ex ea facere possint, metiuntur, qua in locum accuratæ et solidæ eruditionis, ad quam majores nostri adspirabant, jejuna et insipiens sapientia succedere cœpit, et ingenia luxu enervata vel otio, nugis, rebus ludicris deliciisque pascuntur, et præstigiis, pigmentis lenociniisque blandiri seque insinuare amant, vel ab iis, quæ cognosci possunt ac debent, ad puerilia deliramenta seu rerum portenta ac monstra, quæ intelligi nec licet nec prodest, deflectunt; hac, inquam, ætate sexcenties mihi usu venit, ut non juvenes tantum, sed ipsos etiam eorum magistros in iis hærere, eaque vel ignorare, vel non satis perspicue et accurate explicare viderem, quæ tamen facilia iisque notissima putaram. Itaque quid illi scirent et in-

telligerent, non quid scire et intelligere deberent, respiciendum duxi, memor verborum Servatoris nostri, οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Præterea permultis, etiam satis doctis, adcidere solet, id quod sibi adcidisse sæpenumero Casaubonus et Ernesti fatebantur, ut, dum ipsi sibi legunt verba auctoris, facillima sibi videantur, quæ difficilia explicatu et obscura esse intelligant tum demum, quum aliis eorum vim ac sensum distincte planisque verbis interpretandi periculum faciant. Huc adcedit (ut verba Ill. Heynii in Præfat. Virgil. T. I, p. VI; T. II, p. IX, et T. III, p. III, mea faciam), quod multa mihi monenda fuere, quum interpretum aliquem et virum doctum, quamvis a me non nominatum, in hoc vel ipso loco et verbo hæsisse aut lapsum esse viderem; quæ tamen monui fere verbo tantum, plerumque nulla alia re, quam vera interpretatione subjecta, ut adolescens, qui in similem errorem aut difficultatem aut in eumdem interpretem incideret, statim haberet, quo eum redargueret: tum formula loquendi per se forte erat satis nota, quum cumulassent alii exempla, sed causa et ratio talis elegantiæ, ut in plerisque fieri solet, minus erat seu observata seu perspecta; hanc digito monstrare volui: tandem et multa in hoc genere esse solent satis obvia, si semel ab aliquo observata et explicata fuerint, non raro tamen evenit, ut illa ipsa facillima ratio, antequam monstrata esset, plerorumque oculos fugeret. Ceterum pro certo polliceor hoc benevolis lectoribus et confirmo, me in operæ processu omni ope atque studio enisurum esse, ut brevior sim, utque alterum volumen, etsi novem carminis Siliani libros(1), indicem uberrimum brevemque de stilo et idiotismis Silii diatriben vel adpendicem complectetur, hujus prioris modum ne æquet quidem, nedum excedat. Etenim non verbis tantum quam paucissimis, quæ dicenda erunt, exprimere studebo, sed reliqua etiam poematis pars minus difficultatis habet, et præterea lectores secundi Tomi, quod jam in hoc ipso sæpissime factum videbunt, permultis locis ad ea, quæ de iisdem vel verbis vel rebus alicubi jam nunc dixi ac disputavi, remittere licebit.

Enimvero satis diu lectores tenui, quos nunc quam fieri potest observantissime studiosissimeque rogo, et universam hanc operam meam, quam eorum favori et indulgentiæ timidis pre-

(1) Plures ego libros, undecim scilicet, in priori meo volumine coegi, quum omnem hanc de Silio commentationem judiciumque post absolutum tandem opus rejicere satius videretur. Ceterum quæcumque scripsit cl. *Ruperti*, religiose intacta reliqui. Ed.

cibus commendo, æqui bonique consulant, et, si quid a me alicubi peccatum deprehenderint, quod passim ne factum sit vereor, veniam mihi dare, vel, secundum Ennii præceptum, *erranti comiter monstrare viam* ne dedignentur. Quod si a viris eruditis laborem meum non prorsus inprobari cognovero, satis amplum ejus præmium cepisse me existimabo, et non modo, quantum per magnam, qua laboro, præsidiorum inopiam ingeniique tenuitatem licuerit, ad cursum acriter et felicius persequendum, sed etiam ad majora aliquando ac forte meliora conanda, et ad bene de literis pro viribus merendum incitabor. Scrib. Stadæ, Cal. Febr. A. R. S. MDCCXCII.

Ge. Alex. RUPERTI
Gymn. Stad. Rector.

C. SILII ITALICI

VITA

AUCTORE CRINITO.

C. Silius Italicus, Heroicus, ex Hispania oriundus traditur, deducto genere ab Italica urbe nobili, unde cognomen reportavit. Sed Romæ natus est, ut creditur, atque etiam educatus, neque obscura fama est. Principio adolescentiæ præ se tulisse optimam indolem capiendis literis fertur; quumque studio et diligentia vehementer præstaret, brevi consecutus est, ut Romæ haberetur inter præcipuos oratores; nam magna solertia et incredibili cura conatus est exprimere M. Tullii eloquentiam, quem præ cæteris omnibus sibi proposuerat imitandum. Sub imperatore Nerone dicitur famam suam læsisse, accusatis atque insimulatis nonnullis apud sævissimum principem. Cum Vitellio gessit se prudenter, et egregia vitæ honestate: mox factus est Asiæ proconsul, in quo manifesto apparuit quanta modestia præstaret, ut qui eam dignitatem gesserit singulari continentia et integritate maxima. Domitiano Augusto gratissimus fuit, eoque auctore perductus est ad tertium consulatum honestissimis suffragiis: de quo leguntur adhuc versiculi poetæ Martialis, quibus venerationem suam profitetur. (Vide in Testim. veterum infra, p. 476, ex Martialis lib. VIII, epigr. 66.)

C. Plinius permulta refert de poeta Silio in epistolis; quare minime alienum fuerit particulam subjicere, quo facilius atque cumulatius percipiatur, quam eleganti ingenio fuerit, atque studio in prosequendis optimis exemplis. (Vide, quæ sequitur, Plinii epistolam.) Opus composuit libris XVII, de bello Punico secundo, non vulgari, neque absurdo carmine; etsi illud *majore cura quam ingenio* perfecit. Præcipue Maronem imitatus est, cujus ingenium atque felicissimam majestatem admirabatur in describendis carminibus: de hoc poemate Silii sic Martialis refert: (vide infra pag. 476; ex Mart. lib. IV, epigr. 14.)

Complura leguntur apud eumdem Martialem de laude ingenii atque optimæ eruditionis Silii (quæ infra referuntur). In agro Neapolitano prædium habuit, in quo quum frequenter secederet, maxima animi voluptate consuevit suum otium transigere; neque dubium est eumdem ad extrémam pæne senectutem devenisse, ut qui major septuagenario vitam finierit: nam morbo detentus insanabilis clavi, singulari constantia obitum præposuit: felix propemodum, et beatus usque ad extremum diem, ut copiose relatum est a Plinio.

TESTIMONIA VETERUM

DE SILIO EJUSQUE CARMINE.

PLINIUS, LIB. III, EPIST. VII.

Modo nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia vitam finisse. Causa mortis valetudo. Erat illi natus insanabilis clavus, cujus tædio ad mortem irrevocabili constantia decucurrit: usque ad supremum diem beatus et felix, nisi quod minorem e liberis duobus amisit, sed majorem melioremque florentem atque etiam consularem reliquit. Læserat famam suam sub Nerone; credebatur sponte adcusasse: sed in Vitellii amicitia sapienter se et comiter gesserat: ex proconsulatu Asiæ gloriam reportaverat: maculam veteris industriæ laudabili otio abluerat. Fuit inter principes civitatis sine potentia, sine invidia. Salutabatur, colebatur, multumque in lectulo jacens, cubiculo semper, non ex fortuna frequenti. Doctissimis sermonibus dies transigebat, quum a scribendo vacaret. Scribebat carmina majore cura quam ingenio; nonnumquam judicia hominum recitationibus experiebatur. Novissime, ita suadentibus annis, ab urbe secessit, seque in Campania tenuit: ac ne adventu quidem novi principis inde commotus est. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit: magna illius, qui hac libertate ausus uti. Erat φιλόκαλος usque ad emacitatis reprehensionem. Plures iisdem in locis villas possidebat, adamatisque novis, priores negligebat. Multum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur: Virgilii ante omnes, cujus natalem religiosius, quam suum, celebrabat; Neapoli maxime, ubi monimentum ejus adire, ut templum, solebat. In hac tranquillitate annum quintum et septuagesimum excessit, delicato magis corpore, quam infirmo. Utque novissimus a Nerone factus est consul, ita postremus ex omnibus, quos Nero consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile, ultimus ex neronianis consularibus obiit, quo consule Nero periit.

M. VAL. MARTIALIS AD SILIUM, LIB. IV, EP. XIV.

Sili, Castalidum decus sororum,
Qui perjuria barbari furoris
Ingenti premis ore, perfidosque
Astus Hannibalis, levesque Pœnos
Magnis cedere cogis Africanis:
Paulum seposita severitate,
Dum blanda vagus alea december
Incertis sonat hinc et hinc fritillis,
Et ludit popa nequiore talo,
Nostris otia commoda Camenis,
Nec torva lege fronte, sed remissa
Lascivis madidos jocis libellos.
Sic forsan tener ausus est Catullus
Magno mittere passerem Maroni.

LIB. VI, EPIGR. LXIV, IN DETRACTOREM.

Emendare meos, quos novit fama, libellos,
Et tibi permittis felices carpere nugas:
Has, inquam, nugas, quibus aurem advertere totam
Non adspernantur proceres urbisque forique,
Quas et perpetui dignantur scrinia Sili,
Et repetit toties facundo Regulus ore.

LIB. VII, EPIGR. LXIII.

Perpetui numquam moritura volumina Sili
Qui legis, et Latia carmina digna toga,
Pierios tantum vati placuisse recessus
Credis, et Aoniæ Bacchica serta comæ.
Sacra cothurnati non adtigit ante Maronis,
Inplevit magni quam Ciceronis opus.
Hunc miratur adhuc centum gravis hasta virorum,
Hunc loquitur grato plurimus ore cliens.
Postquam bis senis ingentem fascibus annum
Rexerat, adserto qui sacer orbe fuit:
Emeritos Musis et Phœbo tradidit annos,
Proque suo celebrat nunc Helicona foro.

LIB. VIII, EPIGR. LXVI.

Augusto pia tura victimasque
Pro nostro date Silio, Camenæ.

Bissenos jubet en redire fasces
Nato consule, nobilique virga
Vatis Castaliam domum sonare.
Rerum prima salus et una, Cæsar,
Gaudenti superest adhuc, quod optet
Felix purpura tertiusque consul.
Pompeio dederit licet Senatus
Et Cæsar genero sacros honores,
Quorum Pacificus ter ampliavit
Janus nomina : Silius frequentes
Mavult sic numerare consulatus.

LIB. IX, EPIGR. LXXXVII.

Festinata sui gemeret quum fata Severi
Silius, Ausonio non semel ore potens;
Cum grege Pierio mæstus Phœboque querebar.
Ipse meum flevi, dixit Apollo, Linon :
Respexitque suam, quæ stabat proxima fratri,
Calliopen, et ait : Tu quoque vulnus habes.
Adspice Tarpeium Pallatinumque Tonantem :
Ausa nefas Lachesis læsit utrumque Jovem.
Numina quum videas duris obnoxia fatis,
Invidia possis exonerare Deos.

LIB. XI, EPIGR. XLVIII.

Silius hæc magni celebrat monimenta Maronis,
Jugera facundi qui Ciceronis habet.
Heredem dominumque sui tumulique Larisque
Non alium mallet nec Maro, nec Cicero.

LIB. XI, EPIGR. XLIX.

Jam prope desertos cineres et sancta Maronis
Nomina qui coleret, pauper et unus erat.
Silius Andinæ succurrere censuit umbræ :
Silius en vatem, non minor ipse, colit.

Cf. sup. pag. 407, not. 1 ad comment. de Silio.

SIDONIUS APOLLINARIS

EXCUSATORIO AD FELICEM V. 260.

Non Gætulicus hic tibi legetur,
Non Marsus, Pedo, Silius, Tibullus;

Non quod Sulpiciæ jocus Thaliæ
Scripsit blandiloquum suo Celeno;
Non Persi rigor, aut lepos Properti.

TESTIMONIA ET JUDICIA RECENTIORUM.

JO. ALB. FABRICIUS,

In Bibliotheca latina, rectius a Jo. Aug. Ernesti digesta et aucta Tom. II, lib. II, cap. XII.

C. Silius Italicus, ex italica civitate Pelignorum, consulatum (1) Romæ gessit anno fatali Neronis Imp. a. C. 67 : quo honore an deinde bis iterum functus sit, incertum est, aliis adfirmantibus, aliis negantibus. Ciceronis et præsertim Virgilii ingens cultor fuit, et in utroque scribendi genere, etsi passibus non æquis, imitator, in Campania quum morbi lentitudinem inedia prævertisset, annos natus 75 decessit, primis annis Trajani imperatoris. Prænomen ejus apud Modium in novantiquis lectionibus et Glandorpium in Onomastico, non *Caius* est, sed *Publius* : illud verius. Italici cognomen consecutus est vel quacunque alia (2) de causa vel quo ipsius aut unius e majoribus ipsius patria fuit Italica Pelignorum, aut Italica Bæticæ (sequioribus sæculis *Talca* (3)); dubium enim illud est viris doctissimis Nic. Antonio Bibliothecæ Hispanæ vet. lib. V, pag. 85 seq., et Christophoro Cellario in dissertatione de Silio Italico, edita Halæ Sax. 1694, in-4°, et in dissertationibus ejus Academicis junctis excusis Lips. 1712, in-8°, dissert. IV, et in prolegomenis Arnoldi Drakenb. ad Silium recusa.

(1) Vide supra p. 475, Epist. Plinii. « Est res rara quidem poeta consul, » inquit Jac. Duportus de Silio agens pag. 264, poematum.

(2) Spartianus in Hadriani vita cap. 12 : « Italici sunt Itali genere, in provinciis negotiantes, vel fixa etiam sede ibi commorantes. » Alius Silius proprætor, ad quem Ciceronis Epistolæ libro XIII.

(3) Acta Eruditorum 1719, pag. 178.

Alia de Silio et ad ejus defensionem Nic. Hieronymus Gundlingius in Gundlingianis parte XII, cap. 1, et Nic. Antonius in Bibliotheca vetere Hispana, lib. I, cap. 18. Eruditissimum poetam appellat *Thomas de Pinedo*, pag. 262, ad Stephanum Byz. non sine causa ille quidem (1), sed fallitur Claudius Dausqueius, qui in notis ad Silium pag. 641, in descriptione Virtutis et Voluptatis Philostratum Silii oculis obversatum esse, quum scriberet, stilique imitatione sibi expressum persuasit: nam Philostratus ille post Silium scripsit. Jo. Antonio Vulpio judice, pag. 113, notis ad Catullum, ubi Statium cum Silio conferre placuit, Statius acrioris ingenii et ad excogitandum promptioris utique videtur, sed « alter ille perpetuo languidus, Virgiliani poematis compilator, et plane ad aliorum imitationem compositus. »

Exstat ejus Poema Heroicum sub *Punicorum* nomine, de bello punico secundo, quod ætate provectus (2), sub Domitiano imp. usque ad Scipionis Africani triumphum descripsit libris XVII; historici magis partibus functus, quam poetæ ingenio suo indulgentis: unde majori cura quam ingenio scripsisse affirmat Plinius junior, lib. III, ep. 7.

(Cætera de codd. et editt. vide supra. Ed.)

ROLLIN,

Histoire ancienne, livre XXVII, chap. 1, §. 3.

C. Silius Italicus s'est rendu célèbre par son poëme de la Guerre punique.

Il n'était pas né poëte, et l'étude ne suppléa pas entièrement à ce qui lui manquait du côté de la nature. D'ailleurs il ne s'appliqua à faire des vers qu'après avoir long-temps exercé dans le barreau la fonction d'avocat, et avoir été consul, c'est-à-dire dans un âge déja fort avancé et languissant.

Quelque éloge que lui donne Martial, il n'est pas fort estimé en qualité de poëte; mais on trouve qu'il surpasse tous ceux de son temps pour la pureté de la langue. Il suit avec assez d'exactitude la vérité de l'histoire, et l'on peut tirer de son poëme des lumières pour les temps mêmes qui ne sont pas de son principal dessein, y ayant des faits qui ne se trouvent point ailleurs.

(1) « Ubique in Silio Græcæ eruditionis vestigia, ubique elegantiæ, » Dan. Heinsius ad II, 626.

(2) Martial. VII, 62.

Ce qu'il y dit de Domitien fait assez voir qu'il le composait sous ce prince, après la guerre des Sarmates, sous laquelle il peut comprendre celle des Daces.

On croit que sa mort arriva sous Trajan, l'an 100. Il se laissa mourir, ne pouvant plus souffrir la douleur d'un clou que les médecins ne pouvaient guérir. Pline remarque que Silius, s'étant retiré dans la Campanie à cause de sa vieillesse, ne quitta point sa retraite pour venir à Rome féliciter Trajan sur son avénement à l'empire. On estima Trajan de n'avoir point été offensé de cette liberté, et lui d'avoir osé la prendre.

Si notre poëte n'a pu arriver à une parfaite imitation de Virgile, du moins son respect pour lui ne pouvait pas aller plus loin. Il était devenu maître du lieu où était le tombeau de Virgile. C'était pour lui un lieu sacré, et qu'il respectait comme un temple. Il célébrait tous les ans le jour natal de Virgile avec plus de joie et de solennité que le sien propre. Il ne put souffrir qu'un monument si respectable demeurât négligé entre les mains d'un pauvre paysan, et il en fit l'acquisition. Martial, liv. XI, épigr. 49:

Jam prope desertos cineres, et sancta Maronis
Nomina qui coleret, pauper et unus erat.
Silius optatæ succurrere censuit umbræ :
Silius et vatem, non minor ipse, colit (1).

L'ouvrage de Silius était demeuré enseveli depuis plusieurs siècles dans la poussière de la bibliothèque de Saint-Gall. Pogge l'y trouva pendant le concile de Constance, avec plusieurs autres manuscrits.

LA HARPE,

Cours de Littérature, Ire partie, livre Ier, chap. IV, sect. 2.

Silius Italicus, qui fut consul l'année de la mort de Néron, et qui mourut sous Trajan, a imité Virgile, comme Duché et Lafosse ont imité Racine. Nous avons de lui un poëme, non pas épique, mais historique, en dix-sept livres, dont le sujet est la seconde guerre punique. Il y suit scrupuleusement l'ordre et le détail des faits depuis le siége de Sagonte jusqu'à la défaite d'Annibal et la soumission de Carthage. Il n'y a d'ailleurs aucune espèce d'invention ni de fable, si ce n'est qu'il fait quelquefois intervenir très gratuitement Junon avec sa vieille

(1) Ea sic memoravit Vir. Clar. sed vide quæ supra notantur pag. 407, not. 1. Ed.

haine contre les descendants d'Énée, et son ancien amour pour Carthage. Mais comme tout cela ne produit que quelques discours inutiles, la présence de Junon n'empêche pas que l'ouvrage ne soit une gazette en vers. La diction passe pour être assez pure, mais elle est faible et habituellement médiocre. Les amateurs n'y ont remarqué qu'un petit nombre de vers dignes d'être retenus; encore les plus beaux sont-ils empruntés de la prose de Tite-Live. Silius possédait une des maisons de campagne de Cicéron, et une autre près de Naples où était le tombeau de Virgile; ce qui était plus aisé que de ressembler à l'un ou à l'autre.

Liv. II, chap. V, au commencement.

Cependant, lors même que l'éloquence et la poésie étaient déja fort dégénérées, plusieurs hommes de mérite leur conservèrent encore quelque gloire, et formèrent comme le troisième âge des lettres chez les Romains: en vers, Perse, Juvénal, Silius Italicus, Stace, Martial, et sur-tout Lucain, etc.

F. SCHOELL,

Histoire abrégée de la Littérature romaine, tome II, période IV, 14... 117 après J. C.

Après Valérius Flaccus, l'ordre chronologique nous conduit à C. Silius Italicus. On ignore le pays où il naquit. Le surnom d'Italicus a fait supposer qu'il vit le jour à Italica, ville de l'Espagne bétique, au nom de laquelle une mosaïque, récemment découverte et expliquée par un membre de l'Institut, a donné parmi nous quelque célébrité. D'autres font naître ce poëte à Corfinium, ville des Péligniens, qui, d'après Strabon, fut appelée Italica dans la guerre des alliés; mais Velléius Paterculus dit seulement qu'on eut le projet de changer ainsi le nom de Corfinium; et il n'est pas probable que ce projet ait été exécuté. Dans tous les cas, que Silius soit natif d'Italica en Espagne, ou de Corfinium, le nom d'Italicus ne pourrait pas indiquer cette origine; il aurait fallu l'appeler *Italicensis*. Il est donc à supposer que le nom d'Italicus était porté par la famille dont Silius était issu; ce nom aura été donné à un de ses ancêtres, originaire de l'Italie, et qui se sera établi dans une des provinces de l'empire, pour y exercer une magistrature ou le commerce.

On croit que Silius naquit l'an 25 après J. C. sous le règne de Tibère. Il étudia avec beaucoup de succès l'éloquence et la

le grand poëte; il possédait des connaissances historiques, géographiques et physiques, qui donnent à son poëme un prix d'autant plus grand aux yeux des antiquaires, qu'il renferme divers faits omis par Tite-Live. Il sut choisir un sujet grand et intéressant; les caractères de ses personnages ont la vérité historique, mais il leur manque l'élévation que la poésie pourrait leur donner; les sentiments qu'il exprime sont grands et nobles. Parmi les descriptions dont son poëme est rempli, celles des batailles sont surtout admirées. Silius manque d'enthousiasme; son style se compose de phrases empruntées qu'il n'a pas su s'approprier, qu'il n'a pas, si l'on peut ainsi parler, su marquer de son cachet. Qu'il exprime la colère ou la tendresse, son froid glace le lecteur.

Quelle qu'eût été la réputation de Silius parmi ses contemporains, il tomba bientôt dans l'oubli; aucun grammairien ancien ne le cite, et Sidoine Apollinaire seul le nomme parmi les poëtes illustres. A la renaissance des lettres, on était si bien persuadé de la perte de son poëme, que le célèbre Pétrarque, dans l'idée de le remplacer, composa son *Afrique*, dont le sujet est la seconde guerre Punique (1). Enfin, pendant le concile de Constance, le Pogge trouva un exemplaire de Silius, probablement à Saint-Gall, où il avait aussi fait la découverte des premiers livres de Valérius Flaccus. Le Pogge, et son ami *Bartolomeo di Montepulciano*, en firent une copie qui devint l'original de toutes celles dont les premiers éditeurs se servirent, jusqu'à ce que *Louis Carrion* découvrit vers 1575, à Cologne, un manuscrit de Silius, qu'il crut pouvoir dater de l'époque de Charlemagne. Un troisième fut trouvé à Oxford: il est plus moderne que celui de Cologne. Lefebvre de Villebrune, qui, en 1781, publia une édition de Silius, qu'il prétendit être la première complète, a inséré dans le seizième chant, après le vingt-septième vers, trente-trois autres vers qu'il dit avoir trouvés dans un manuscrit de Paris, et qui existent, avec quelques changements, dans le sixième chant de l'*Afrique* de Pétrarque. Les connaisseurs, et surtout le célèbre *Heyne*, dans la critique (2) qu'il a faite de l'édition de Villebrune, ont jugé que les trente-trois vers en question sont plutôt de Pétrarque que de Silius.

(1) Vide tamen quæ notantur sect. IV, ad præfat. Drakenb. supra pag. 433. Ed.

(2) Gœtt. Auz. vid. gel. Sachen, 1782.

M. J. A. AMAR.

Conciones et Orationes Poeticæ, à l'article *Silius Italicus*, *p.* 190.

Une lettre de Pline, L, III, 7, nous donne du talent et de la personne de Silius une idée assez juste, et qui ne paraît pas flattée, quoique ce soit l'amitié qui tienne la plume. Le spirituel écrivain rend hommage et justice à l'admiration passionnée de son ami pour les grands modèles de l'éloquence et de la poésie latines. Il applaudit à ses efforts pour se rapprocher des objets d'un culte, qui serait du fanatisme, si l'on pouvait jamais porter trop loin, exalter trop haut le sentiment d'une admiration aussi noble dans son principe, qu'heureuse quelquefois dans ses conséquences.

Il ne nous est rien resté qui puisse nous faire juger s'il fut plus heureux en prose qu'en vers, et imitateur plus adroit de Cicéron que de Virgile. Il s'était fait, dit-on, au barreau la réputation de grand orateur; ce qui était facile alors, même sans un grand talent. La prédilection de Silius pour le prince des orateurs et pour celui des poëtes romains était telle, qu'il se procura à grands frais la maison de campagne, illustrée à Tuscule par le séjour de Cicéron, et celle que Virgile avait habitée près de Naples. Ce fut dans cette retraite, et presque sur le tombeau même de Virgile, dont il avait fait un monument religieux, qu'il consacra les dernières années de sa vie, et le loisir que Trajan lui accordait, à la composition de son épopée sur *la seconde guerre Punique* : sujet du plus grand intérêt pour les Romains, et qui en a tant acquis pour toutes les générations, sous la plume éloquente de Tite-Live.

Voltaire traite quelque part Silius Italicus d'*imitateur maladroit de Virgile*; et Voltaire a raison : mais il y avait long-temps déja qu'un savant Écossais (Dempster) l'avait appelé *nimius interdumque ridiculus Virgilii imitator.* Il a sur ses contemporains, Stace et Lucain, le mérite d'un style moins roide, moins tendu que le premier, et moins inégal que le second de ces poëtes. Sa diction est, en général, pure et correcte; sa latinité, bien supérieure à son siècle. Mais cette pureté devient essentiellement monotone; cette correction reste toujours froide et inanimée. Si, au lieu de s'en tenir a cette imitation pénible et fatigante du tour et de l'expression de Virgile, il eût vu et étudié dans ce grand poëte autre chose que le choix des termes, et l'artifice de la période poétique; si son admiration, plus éclairée, eût franchi ces bornes timides pour embrasser dans son

ensemble cette magnifique composition de l'Énéide, et l'ordonnance imposante de toutes ses parties, peut-être nous eût-il laissé un véritable poëme, au lieu d'un ouvrage équivoque, qui n'offre ni l'intérêt de l'histoire, ni le charme et les graces de la poésie.

N. B. Plures etiam alii præstantes ingenio viri, Silium paucis obiter attigerunt; quorum primus *Voltaire*, *Essai sur la Poésie épique*, cap. IV : « Je passerai sous silence « Statius et Silius Italicus, l'un faible, l'autre monstrueux « imitateur de l'Iliade et de l'Énéide. » Ipse quoque *H. Blair*, quem satis laudare non possum, in præclarissimo opere de Rhetorica, cap. XLIV, Silium cum Statio tantum memorat, in quorum carmine recognoscendo immorari operæ pretium non existimat. Ed.

FINIS TESTIMONIORUM
DE SILIO ITALICO.

ARGUMENTA
XVII LIBRORUM SILII ITALICI

AUCTORE

HERMANNO BUSCHIO PASIPHILO.

LIBRI I.

PRINCIPIO Libycæ describitur urbis origo.
Junonis stimulis furit hic puer Hannibal actus,
Et jurat medio per Punica numina templo,
Se fore Romanis hostem patientibus annis.
Adcipit imperium post hæc successor iniqui
Hasdrubalis: dura premit obsidione Saguntum,
In qua Dulichii virtus interrita Murri
Spectatur, donec rigido cadit ense ferocis
Hannibalis. Romam cives clam milite pauci
Sarrano missi; Sicoris quos inter acerbam
Exponit sortem Patribus fatumque suorum.
Nec mora, legati pacis pactique jubentur
Poscere ruptorem: et spreti de more vetusto
Tristia fœdifragis indicere prælia Pœnis.

Hoc argumentum, quod in edit. a. 1504, invenitur, in sequentibus omnibus omissum est: unde Dan. Heinsius, qui libris Silii argumenta Buschii præposuit, hujus libri nullum esse credens, novum illud verbis Silii composuit.

Hannibal, exsuperans astu, sed devius æqui,
Tangit Elissæas palmis juvenilibus aras,
Et patrio jurat cineri Laurentia bella.
Inde, ubi flore novo pubescit firmior ætas,
Emicat in Martem, et, calcato fœdere, tandem
Prima Saguntinas turbarunt classica portas,
Bellaque sumta viro belli majoris amore.
Pandere jamdudum portas, et cedere vallo

Inperat, et longe clausis sua fœdera, longe
Ausoniam fore, nec veniæ spem Marte subactis.
Tum Patribus clarisque senum sua munia curæ.
Concurrunt, lectosque viros hortantur, et orant.
Defessis subeant rebus muroque ruenti.
Ast illi celerant, qua proxima litora, gressum,
Et fugiunt tumido per spumea cærula velo,
Donec Laurentes puppis defertur ad oras.
Concilium vocat augustum, castaque beatos
Paupertate Patres, ac nomina parta triumphis
Consul, et æquantem Superos virtute Senatum.
Inde agitant consulta Patres, curasque fatigant.

LIBRI II.

Hannibal, ut cernit Latiam per cærula velis
Adventare ratem, et mandata adferre Senatus,
Obstrepere Ausoniis lituos jubet: ocius illi
Ad muros vertunt iter infelicis Elissæ.
Adjuvat arma Libys, Garamantum prædita sceptro,
Asbyte: hanc Theron clava deturbat ab alto
Bellantem curru: Tyrius quem ductor ovantem
Virginis exstinctæ spoliis, præturbidus ira,
Occupat, et leto damnat, mittitque vicissim.
Interea Libycis indicit bella profanis
Cum socio Fabius: clipeum fulvo ære micantem
Callaici donant Regi: delapsa Saguntum
Alma Fides populi penetrando pectora firmat:
Qui se mox sævo per flammas eximit hoste.

LIBRI III.

Postquam clara fide, Pœno sub Marte, Saguntus
Arsit, ad Hammonis scitatum oracula Bostar
Mittitur, ut Superis quænam sit fixa voluntas
Imperio super, et rerum novitate reportet.
Ipse ad vicinos ductor cum conjuge Gades
Navigat, et spoliis onerat feralibus aras
Herculeas: post hæc caram seponit ab armis
Cum puero, nondum bis seni mensis, Imilcen:
Et nova mox petitur Carthago classe per undas.
Atque hic nocturna specie mirabile monstrum
Vidit, in Italicam stimulans fera pectora gentem.
Quocirca innumeris Romana in prælia turmis

Conlectis, propere trans Alpes signa ferebat,
Lætaque Taurinis statuit tentoria campis.

LIBRI IV.

Fama volat, Pœnum signis hostilibus Alpes
Transcendisse ducem; totis trepidatur in agris.
Consultant Patres de bello, intactaque rursum
Tela novant. Libycis ostendens Hannibal urbem
Militibus, prædæ cupidos acuebat amore
Ad pugnam. Interea volucri rate Scipio consul
Massiliæ fidis aderat delatus ab oris:
Obcurritque hosti Ticini ad fluminis undam.
Atque ibi tunc prima caluerunt litora pugna.
Sed consul Trebiæ vicinum Scipio collem
Cedere compulsus petiit: quo venit et ipse
Consulis adcitus Siculo collega Peloro.
Hostis sed rursus victor, spumantia captum
Post Apenninum Trasymeni stagna petebat.

LIBRI V.

Adparat hic pugnam Superisque vetantibus audax
Flaminius Tyrio Trasymeni ad stagna tyranno
Congreditur, quamvis, prudens Corvine futuri,
Orares dominæ per Dardana mœnia Romæ,
Cederet ut fatis paulum ominibusque sinistris.
Sed pœnam meruit, proque his temerarius ausis
Obcubuit, diro telorum obpressus in arvo
Agmine: multa tamen leto dedit ante virorum
Corpora, et inferias nigrum sibi misit ad Orcum.
Inter quos stricto cecidit mucrone Sychæus,
Filius Hasdrubalis. At postquam pugna quievit
Funere Flaminii, victor Magone sequente
Exiit ad cæsos, armisque minisque retentis
Pectoribusque solum sternentes repperit omnes.

LIBRI VI.

Hinc, quibus hæc belli et pugnæ fortuna pepercit,
Elapsi furtim diversa per avia cæcis
Conduntur tenebris piceæ et caligine noctis.
Hos inter fugiens Serranus, vulnere tardus,
Ad patris quondam comitem devertit, et ipsa
Tecta Mari armigeri pulsabat fida paterni:

Adceptusque domo recreatur paupere mensa,
Infusoque sinit tractari vulnera succo.
Discit et inde Maro clari narrante parentis
Facta, sed et pœnam, qua illum Carthago peremit,
Ob sanctam non æqua fidem, rapit aure dolenti.
At Fabium Patres adlata ad munera belli
Clade legunt: hostis raptas agit undique prædas,
Donec eum inlecebra mollit Campana furentem.

LIBRI VII.

Electus dubiis dictator et ancora rebus,
Non facilis vinci Fabius virtute nec astu.
Mox Superis Romæ per templa indicit honores;
Ædibus et votis Divum sibi mitigat iram.
Exin Sidonium cautus contendit ad hostem,
Non commissurus pugnam, nisi Marte coacto.
Quem quum non astu solito, terrore nec ullo
Hannibal eliceret, Dauni tellure relicta,
Clauditur in tumulis a dictatore Falernis.
Hinc patriis ad sacra Deis peragenda profectus
Præposuit castris equitum de more magistrum:
Sed vetitum conferre manus. Fabio tamen ille
Absente in pugnam ruit, æquaturque vetanti.
Moxque, errasse pigens, illi jus omne remisit.

LIBRI VIII.

Hic jam Varro, loquax medio in discrimine rerum,
Consul Romanas capit, indignante Senatu,
Insanæ plebis stultæque favore secures
Cum Paulo Æmilio. Noscens nova vulnera Juno,
Præscia Cannarum, stagnis Laurentibus Annam
Adloquitur, Pœnum ut jubeat nunc tendere regem,
Explicat arentes ubi fervida Apulia campos,
Fataque promittant ibi prosperiora peractis.
Anna audita facit, grates agit Hannibal Annæ,
Et movet in campos Diomedis nomine dictos.
Hinc toto e Latio funebria miles in arma
Cogitur: at liquido variis prodentia monstris
Numina vicinam cladem ostendere, sed amens
Prodigiis Varro spretis sese objicit hosti.

LIBRI IX.

Demens in pugnam furit hic et vulnera Varro,
Quamvis infelix Solimus monuisset abunde
Varronem, proprio signatis sanguine fatis.
Concurrunt igitur Pœni fortesque Latini
Ingenti fremitu, summoque ardore virorum.
Stat pro Sarranis obtendens ægida Pallas,
Mars pro Romanis infesta fulgurat hasta,
Scipiadæque manu fabricatum porrigit ensem
Incude Ætnæa; magis ardet Gorgone Pallas.
Donec cæruleam demittit Jupiter Irim,
Ut cum fulminea revocet Tritonide Martem.
Vulturnum emittit rapidum, Junone volente,
Æolus, adversos ruit acer Paulus in hostes,
Fœde laxatis at Varro fugit habenis.

LIBRI X.

Inter funestæ non prospera tempora pugnæ,
Cannarumque altos et latos stragis acervos
Obruitur Paulus, coeuntibus undique telis.
Sedibus hinc tacitis placitum Saturnia somnum
Evocat, ut juvenem victorem a mœnibus urbis
Arceat. At fugiens Canusinum miles in agrum
Conligitur: placet exsilio mutare labantem
Ausoniam pubi, pavido suadente Metello.
Sed quatiens gladium flammata Scipio dextra,
Non deserturos patriam jurare coegit.
Interea celebrat laudato funera Paulo
Hannibal, et Marti scutorum incendit acervos.
Fama mali tanti tristem levis advolat urbem,
Et redit amisso jactatus milite Varro.

LIBRI XI.

Adcepta ad Cannas ferali clade cruentas,
Mox sequitur populi defectio fœda Latini
Ad Tyrii tam fausta ducis memorandaque castra.
At Capua inprimis, rebus sufflata secundis,
Ausa fuit partem summi sibi poscere juris,
Et rejecta suas victori pandere portas,
Invito et frustra Decio prohibente furorem.
Hic quum inter mensas Campanaque pocula victor

Desidet, invisum regem obtruncare parabat
Confidens animi juvenis, cœptumque minaci
Ense patrasset opus, ni se tenuisset euntem
Pactulo genitor. Dehinc natus Hamilcare fratrem
Mittit, ut ad patriæ cupidas hæc nuntiet aures,
Pugnatum, et Cannas hostili cæde repletas.

LIBRI XII.

Jam Zephyro in terras flatu redeunte tepenti,
Hostis Parthenopes ad muros agmina ducit.
Inritus hinc cœpti Cumas petit: inde profectus
Marte Dicarchæam parat exagitare juventam.
Hinc movet ad trepidam belli molimina Nolam.
Marcello sed tum fractus pulsusque recessit.
Strenuus et Sardos tutatur ab hoste Libysso
Torquatus: miseras ardens incendit Acerras
Hannibal: inde tuos, peritura Petilia, muros,
Et demta madidum luxu capit arce Tarentum.
Nec non et Capuam totis jam viribus urguet
Dardanus obsessam: quam quum recreare soluta
Obsidione nequit, Romam ruit acer ad altam
Hostis, ut armorum facto premat orbe vicissim.

LIBRI XIII.

Mœnia vix hostis defensa versus ab urbe
Cernere desierat, subito quum signa movendi
Incidit ad muros iterum calor. Isset et illuc
Propter Palladium, ni sacram Agrippa negasset
Posse capi Romam. Rapit ergo inde inpius arma,
Et te cum pleno spoliat, Feronia, luco;
Litoreosque petit, quos vertit Bruttius, agros.
Fulvius hinc Capuam rediens, tandemque subactam
Intrat, et infidi punit commissa Senatus.
Tristis sed geminos (quando hæc ita aguntur) Ibera
Scipiadas terra Fors abstulit. Infera mæstus
Scipio regna subit, caras ubi convenit umbras
Et Patris, et Patrui, et Matris loca læta tenentes.
Discit et eximios, quos spondent fata, triumphos.

LIBRI XIV.

Nascitur hinc bellum juvenis post fata tyranni,
Hispano veniens ubi terris nomen ab amne

nposuit pubes; nam rege Gelone creatus,
)blitus monitus, artesque oblitus avitas,
ncepit luxu, spreta virtute, cruento
'lagrare, et rigidis delicta tuentibus armis,
:ingere se ferro, et regnum terrore fovere.
Ioc igitur (neque enim longum violentia durat)
\ conjuratis tota cum stirpe peremto,
Marcellus propere Siculis adnavigat oris;
Mutatasque videns, trepidos mox spargit in agros
Signa: Leontini senserunt prima coloni.
?ugnaturque mari, Pœnoque per alta fugato
Arma Syracosios capiunt victricia muros.

LIBRI XV.

Quem, ducibus cæsis, iterum jam Bætis ad oras
Mittat, Romulei quærit dum cura Senatus,
Scipiadæ juveni lauro tum forte sub ampla
Adstitit hinc subito Virtus, hinc blanda Voluptas,
Et sibi promissis avet utraque jungere magnis.
Ille sed amplexus Virtutem, crudaque Martis
Munera suscipiens, volitansque per æquora classe,
Arma novæ subito Carthaginis horrida muris
Inpulit, et victor ferro sibi mœnia pandit.
Interea Hemathius conflat nova bella Philippus,
Herculeoque senex Fabius dat jura Tarento,
Marcellusque cadit, Nomadum circumdatus astu.
Hasdrubalisque caput, tumidi regione Metauri
Abscissum, Hannibali monstrat Nero lætus atroci.

LIBRI XVI.

Hannibalem adcepit miserandos Bruttia tellus
Mærentem patriæ casus, fratrisque, suosque.
Non tamen audebat concurrere Roma gementi.
Tantus erat Libyci metus et formido tyranni.
Omnia in auriferis jam Marte subegerat arvis
Scipio, jam dederat fugientia carbasa ventis
Exutus castris Mago, jam captus et Hanno
Præbebat Latiis infelix colla catenis.
Hasdrubal huic cladis dum nescius addere sese
Festinat, latebras victus certamine spectat.
Dein Masinissa novo contingit fœdere dextram
Scipiadæ, sociumque sibi dux ipse Syphacem

Conciliat: facit hinc ludos Patruoque Patrique,
Et repetit Latium fama spargente triumphum.

LIBRI XVII.

Postremo Idæis Divorum Mater ab oris
Advehitur Romam, Phrygiam Nasica Cybellen
Excipit, et toto censetur ab ordine Patrum
Optimus, ipse alacer Libyam dux Scipio classe
Navigat, et Sicula lætus discedit ab Ætna.
Castra ducum adgressus ferro flammisque duorum
Conficit, Hasdrubalis victor Numidæque Syphacis,
Verterat ad Pœnos qui fœderis inmemor arma.
At, quum post idem vires reparasset et enses,
Vincitur, et Latiis oneratur colla catenis.
Hannibalem hinc revocant Patres, sed fulmina vimque
Ferre nequit Latii rectoris: jura jugumque
Romanum Carthago capit: dux ipse reversus
Alta triumphanti scandit Capitolia curru.

AMBROSII NICANDRI TOLETAN

IN SINGULOS LIBROS SILII CATALEPSES.

CATALEPSIS LIBRI I.

Bellorum hic causæ, Pœnoque obsessa Saguntos
Est duce, legatos Latias quæ mittit ad oras.

LIBRI II.

Romanam prohibet navem contingere portus
Hannibal: huic clipeus datur, et ruit alta Saguntos.

LIBRI III.

Gades Pœnus adit, sortes petit æquore Bostar,
Dux Alpes superat, Taurinis qui sedet arvis.

LIBRI IV.

Ticini clades canitur, Trebiæque ruina,
Hic Apenninum transit cum milite Pœnus.

LIBRI V.

Insidias Tyrius ductor struit; hinc Trasymenus
Romanam indoluit stragem; tremit Itala tellus.

LIBRI VI.

Romam quisque petit: prima audit Punica bella
Serranus, referente Maro; et movet agmina Pœnus.

LIBRI VII.

Obvius Hannibali Fabius venit, isque cadentem
Collegam eripuit nato, cui reddit honores.

LIBRI VIII.

Conveniunt, Varrone duce, ad fera bella cohortes,
Italiæ et cladis signa infelicia surgunt.

LIBRI IX.

Collega invito Cannarum prælia Varro
Stultus init; portenta vetant; fugitque cruentus.

LIBRI X.

Cannis obcumbit Paulus, quem Pœnus honorat;
Spes Italas Fabius renovat, Varrone recepto.

LIBRI XI.

Ad Tyrios socii desciscunt; pectine Teuthras
Gesta virum canit; et Mago Carthagine certat.

LIBRI XII.

Parthenopen dux Pœnus adit Nolamque, resedit
Ad Capuam, trepidæ tenditque ad mœnia Romæ.

LIBRI XIII.

Pœnus ab urbe redit Capuam; tellure et Hibera
Scipiadæ obcumbunt: natus descendit Avernum.

LIBRI XIV.

Arte Syracosiam expugnat terraque marique
Urbem Marcellus, fœdat late omnia pestis.

LIBRI XV.

Scipio ad Hispanas juvenis tunc navigat oras,
Marcellusque cadit; cadit Hasdrubal ense Neronis.

LIBRI XVI.

Hispanos vicit dux Scipio; tecta Syphacis
Hospes adit, patrio celebratque in funere ludos.

LIBRI XVII.

Advehitur Romam Cybeles: hinc Scipio Pœnum
Dejicit Hasdrubalem, prostratoque hoste triumphat.

PRÆFATIO HEYNII.

ɪᴜᴍ Iᴛᴀʟɪᴄᴜᴍ poetam commentario docto illustrare. n, quod ex *Commentatione de Silii vita et carmine* ad me a intellexi, meo potissimum suasu se aggressum esse essus sit cl. editor, Vir modestia et virtute non minus n doctrina accurata et varia conspicuus: ne mihi aut iid, quod mei ordinis homini haud conveniat, arro- : aut judicii mei auctoritatem affectasse videar, non ium videri poterit, si in ipsa libri fronte consilii mei rtatus rationes paucis reddidero. Et primo consilium referendum est ad tempus istud, quo vir doctissimus hos XV annos inter disciplinæ Gottingensis alumnos , Seminarii autem Regii philologici sodalitio et neces- ine teneretur; cujus equidem eam semper habui, et juvenes ingenuæ indolis haberi vidi, religionem, ut, i adscriptus esset, præcipua aliqua cura, fide et bene- itia mihi videretur esse amplectendus, ille autem ad orum suorum ac vitæ rationes, non modo in ipso stu- im cursu, verum etiam decursu academico facto, quum id publicæ vitæ munerumque tirocinia procederet, liis meis utendum sibi esse existimaret. Necdum fa- idi aut mihi moris mei aut illis pietatis erga me suæ : pœnitendum. Ex dictis itaque apparet, ad multos annos consilium hoc meum esse revocandum, quum ri docti, qui aliquot annis post Lipsiæ ad Silium eden- se accinxit, consilio simili nondum mihi aliquid inno- re posset. A familiaribus autem meis eo, quo dixi

modo consultus, quum multos viderim ad majora natos relicta academia in desidiam et veternum incidere, soleo fere, ad excitanda modo et acuenda, modo ad alenda et ornanda ingenia, pro uniuscujusque studiis, profectibus, facultatibus, ostendere et commendare argumentum aliquod operæ et studii certum, in quo vires ingenii et industriam experiri possint; quando quidem fluctuando et aliud ex alio tentando infringi plerumque primos animi impetus, mox retusos jacere, usus et experientia doceat. Quem operæ dilectum etsi effectu sæpe suo carere et conatus operosos in cassum recidere haud abnuerim: omni tamen utilitate eum carere non usquam intellexi; contra ad multa præclara deductos esse alios lætus cognovi; inque his quum maxime doctissimum virum GE. ALEX. RUPERTI. Præclaro ille operæ suæ in carmine Siliano positæ specimine sub annum LXXXVIII emisso, virorum doctorum suffragiis confirmatus strenue in tela pertexenda perrexit; mox de consilio V. C. *Jo. Chr. Theoph. Ernesti* certior factus, qui a. XCI Silium docte et intelligenter illustratum edidit, non tamen animo concidit, aut consilium omne sibi abjiciendum esse putavit. Neque pro humanitate sua optimus vir *Ernesti*, aut postulavit aut expectavit, ut alter idem stadium ingressus sibi de omni curriculo decederet. Omnino enim a tali contentione et studiorum tanquam concursu et conflictu, si modo liberali et ingenuo homine digna instituatur concertatio, malevolentia et obtrectatione remota, utilitates multas magnasque proficisci necesse est. Interea laudi ducendum fuit *Ruperti* nostro, quod is constanter rationes suas sequutus non temere opus maturavit; etsi nec ejus culpa evenit, ut illud, jam ante hos tres annos, quod ex subscriptione Commentationis intelligo, redemtori traditum, nunc demum prelo liberatum est et emissum.

Ut autem inter reliquos poetas Silio potissimum illustrando operam suam, etiam me non auctore, addiceret, suaserant viro clarissimo multa, quæ ipse melius, quam a me fieri posset, in Commentatione sua exposuit. Inprimis Silius singulare haberi debet adjumentum ad ornandum infinitarum rerum notitiis ingenium, ad copiam doctrinæ poeticæ, et orationis facultatem parandam; ita ut ad locupletandum juvenile ingenium aliquantum profecisse putem eum, qui Virgilio diligenter lecto Silii lectionem adjecerit. Accedit quod cum studio in rebus Romanis earumque scriptoribus occupato mirifice conspirat carminis argumentum; ut taceam, quod Carthaginis opulentia ac luxus cum asperitate et paupertate Romanorum in conflictum adductus multa habet, quæ ad cogitationem similium nostræ ætatis casuum, consiliorum, eventorumque, invitare animos possint.

Omnino autem *poetarum lectionem juvenili ætati esse accommodatam et ad omne studiorum liberalium genus viam munire*, recte judicarunt majores nostri, nec aliter sensit antiquitas, optima magistra eorum, quæ aut recta ratione et sensu communi aut experientia et usu continentur. Meminerimus modo Horatianum illud : *Os tenerum pueri balbumque poeta figurat, ... mox etiam pectus præceptis format amicis*, et quæ sequuntur plura. Cujus tamen asserti quum non videam inter omnes in promtu haberi caussas et rationes explicitas et apertas : ne sicco prorsus pede hinc discessisse videar, agedum, paucis attingere liceat ipsas *caussas, quibus utilitas lectionis poetarum in juvenili maxime institutione continetur et efficitur.*

Quum scilicet post multas variasque virorum doctorum disputationes satis constet, institutionem puerilem a philosophico aliquo systemate enucleando, aut a notionum sub-

tilium molestia judiciive acuendi sola molitione, haud consulto procedere; quando quidem in ea ætate ipsa natura non rationem et judicium satis firmum finxit, sed ingenii vires ad recipiendas variarum rerum notiones, mente recondendas et asservandas, fingendas alias ex aliis et oratione reddendas attemperavit: occupandum utique illud esse videtur primo loco omnis generis, naturæ artisque, *notionibus* undique *colligendis* et memoriæ infigendis; ut adsit aliquando *materies* idonea et satis magna notionum copia, quando ad generaliores notiones institutio processerit, et perpetua et systematica jam disciplina mens sit imbuenda; ne abhorreat ea a notionum abstractarum asperitate, quum, *a quibus illæ ductæ sint*, nondum assequutus sit tiro, nec sine veris singularum rerum exemplis oculi animique sensui subjectis recte assequi possit. Est porro ingenii vis excitanda et ipso usu subigenda, ut *notiones* undique arreptas *comparare* inter se et componere, quidque inter eas conveniat nec ne, observare et notare, assuescat tenellus animus; primo quidem *in rebus sensibus subjectis*, tum in iis *quæ animum voluntatemque movent*, et *sensum veri recti pulchrique cient ac fingunt*: quod nisi *mature* fiat quum monitis tum exemplis propositis, nulla facile disciplina seriore, multo minus academica, aut rerum divinarum humanarumque subtili præceptione, potest id aut emendari aut suppleri. Regnat in his, ut de historia nunc nihil dicam, *poetarum lectio et interpretatio*, quæ juvenilem indolem ad multarum magnarumque rerum species animo concipiendas erigit, præclara phantasmata objicit, sensus liberales, generosos, excelsos gignit, morum ferociam emollit, sententiis utilibus ac præceptis animos ingenuos imbuit, et ad humanitatem, benevolentiam, fortitudinem, laborumque tolerantiam instruit. Hæc enim illa sunt, pro-

ter quæ *omnino* juvenili ætati proposita est *auctorum classicorum lectio*, ut ingenia, mores, animos, quasi aliud gendo juvenes inde fingant, bonos sensus et habitus inluant et ad exempla, quæ ante oculos quotidie tanquam osita habent, sensim se sensimque componant; tantum best, ut sola latinæ ac græcæ linguæ cognitione illa disciplina contineatur, ut potius hæc ipsa cognitio non tam per e appetatur, quam potius, ut partim ad legendos præclaos scriptores via muniatur, partim sermonis omnis ratio grammatica in linguis jam ad magnam subtilitatem elaboatis, et ex usu vitæ sublatis adeoque nulli vicissitudini bnoxiis, animo infigatur, simulque prima logices elenenta una cum præceptis grammaticis ac rhetoricis instilentur. Verum de his et alias multa dicta sunt, et plura lici possunt, quæ ad hunc locum haud spectant.

Maneamus in eo, quod *epici* maxime et *dramatici* generis poetæ fingendis juvenilibus animis sunt idonei; est enim in illis multarum variarumque rerum copia, inprimis earum, quas aut obvia sensibus natura, aut sensus animi interior suppeditat; est in iis magna affectionum et movendarum et purgandarum ac regendarum opportunitas; est ornatior oratio. Nec obstat, quod, ubi ad vitam veram aliquando processeris, generosis istis sensibus, quos poetæ nobiliores aluerunt, multum detrahit vitæ veritas; est enim vel sic facilius et utilius, descendere ad deteriora, quam ab humilibus et projectis assurgere ad meliora, ab ignavis ad strenua et animosa. In lucro quoque ponendum est, quod *poetæ veteres ad diversa tempora, mores diversos, sensus, judicia, revocant*, quodque ipsas rerum notiones variant; quæ res incredibiles habet utilitates ad judicium animi informandum et constituendum; quum in magno malo habendum sit, *si non nisi unius ætatis, unius populi, provin-*

ciæ, sectæ, notiones et opiniones imbiberis; enecat enim hæc judicii imbecillitas omnes sensus et affectus liberales, tollit facilitatem, indulgentiam, integritatem, provocat iras et odia in alios, qui locupletioribus rerum notitiis instructi, de iis, quæ alii pro exploratis habent, aut dubitant aut aliter statuunt. Hoc est etiam illud, quod viros interdum acutissimos fecit proclives, ut ea, quæ aut ipsi excogitaverant aut ex prævalentibus cujusque sæculi placitis et assertis arripuerant, aut in novum ordinem redegerant, subtilia per se ac præclara, toti generi humano obtrudere, et quidquid est mortalium in suas partes obtorto collo pertrahere vellent: quum non pensitarent, quæ ipsi acute cogitassent, acutius etiam verbis extulissent, non convenire nisi iis qui ab eadem disciplina essent progressi; *ad sensum communem esse revocanda ea, quæ omnibus ordinibus, quæ non tuis modo popularibus aut æqualibus, sed aliis quoque ætatibus ac populis probari, quæ publice ac vulgo utilia et haberi et esse velis.* Ab ista opinionis imbecillitate liberari nemo facile potest, qui non diversorum temporum, inprimisque antiquiorum, judicia, opiniones, mores, cognoverit ac reputaverit. Et ea est præcipua aliqua utilitas, quam ex veterum scriptorum lectione colligere licebit, si recto cum judicio aut ductu illa instituta fuerit. Nemini ita facile in animum veniet, si ea exceperis, quæ sensus omnes homines communis docet, excogitari posse aliquid, multo minus subtilius aliquod placitum, quod toti generi humano, ne omnibus quidem per litteras suas expolitis populis, assensum et suffragationem extorqueat. Quamobrem præstare videtur, si, qui publice utilia tradere voluerit, intra eam societatem, in qua vivit, se contineat, et videat, quam ingeniorum, et multo magis morum, emendationem bonis præceptis, recta institutione et sensus communis confirmatione

efficere ac perficere possit; quæ autem publice utilia esse viderit, populari præceptione popularibus suis proponat, docta autem ac subtilia doctis et subtilibus ingeniis propinanda esse intelligat. Itaque nec hoc sibi aut sumserit aut fieri posse putaverit, ut ad eam, quam facile aliquis animo sibi fingere potest, perfectionem omnis gens humana adducatur: quandoquidem ea, quibus hoc effici possit, caussis continentur externis, quas nusquam terrarum adesse videmus; hoc est, præsidia, opes, facultates, sine quibus in longe maxima hominum parte, quæ ad viles curas, timores, ærumnas, omnium rerum bonarum inopiam, depressa est, ne sensus quidem communis excitari aut erigi potest. Verum ad ea redeundum est, a quibus ætatis nostræ opinandi facilitas nos abduxerat.

Lectione poetarum omnino vindicata, restat, ut *de recta eorum lectione et interpretatione* pauca moneamus. A verborum autem interpretatione omnem lectionem procedere, et quidem accurata et sermonis indoli consentanea, nemo non intelligit; in poeta autem ita porro ea instituta esto, ut, quæ orationi poeticæ propria sint, quæ ornatum constituant, quæ sensus moveant et impellant, sententiæ, verba et formæ loquendi, notentur. Optandum sane est, ut is, qui interpretatur, poetico quodam calore et ipse incalescat, et, quoties ad insignia loca accesserit, sensus sui vigore ac vi imbuat alios; saltem ad ea loca observanda et enucleanda diligentior ejus erit opera; ut reddat caussas, cur hoc vel illud insigniter placeat, cur alia narrata sint simpliciter, alia copiose et ornate; quod melius intelligitur, si ad vulgares loquendi modos ac formas ea revocaveris; ita enim orationis lumina et ornamenta, ingenii copiæ et poetæ inventa, melius elucescunt. Fingitur sic per singula hæc observata sensus pulchri, veri, recti; acuitur ad

dijudicandum id, quod recte minusve inventum aut enuntiatum sit, judicium; præparaturque animus ad institutionem disciplinæ, qua ille aliquando erit imbuendus, inprimis philosophicæ; præluditur facultati recte cogitandi, bene dicendi ac scribendi, quam majores nostri logices ac rhetorices nomine insigniebant. Etsi et illi, qui jam disciplinis mature imbuti sunt, ex poetarum lectione et voluptatem et utilitatem haud contemnendam capient, quando quidem illi judicio jam firmato in rerum et ornamentorum caussas altius descendere et subtiliorem judicationem facere possunt. Paratur inter hæc major notitiarum doctarum copia, ornatur ingenium et oratio, et ad eloquendum, quod velis, facultas major ac parata suppetit. Quæ si quis aut assequutus fuerit, aut animo reputaverit: non sane ille poetarum, generosiorum utique, lectionem juventuti aut propositam temere, aut parum utilem judicabit; deberique adeo laudem nostro quoque *Ruperti*, Viro cl. qui *in Silio interpretando* operam posuit tam doctam et accuratam, ut æqui judices inter meliores eum habituri sint interpretes, qui criticam sollertiam cum interpretandi subtilitate præclare conjunxerit. Scr. Gottingæ M. Mart. cIↃIↃCCXCV.

C. G. HEYNE.

INDEX UNIVERSUS

RERUM ET VERBORUM

IN SILIUM ITALICUM.

INDEX

RERUM ET VERBORUM,

IN SILIUM ITALICUM.

Literæ N. et V. L. passim additæ significant, ea verba vel res in *Notis* et *Variis Lectionibus* illustrata esse.

BAG

BAT

vigore ac virtute Nestoris, VII, 596 sq. N. — fulgore Luciferi, Oceani unda renovati, VII, 639 sq. N.; XII, 247 seq. — aucupe, aves capiente viscatis arundinibus, VII, 674 seq. N. — Plutone nigro curru rapiente Proserpinam, VII, 688 seq. N. — pastore, agnam eripiente lupo, VII, 717 seq. N. — hominibus cumulo cæsorum pressis, qui redditam deinde lucem solemque intueri pavent et connivent, VII, 727 sq. N. — auriga indocili, qui confestim totas effundit habenas, VIII, 279 sq. N — fulgore gemmæ, VIII, 467 N. — mille navibus Trojam petentibus, VIII, 619 seq. — matre, cui certa nati mors obversatur animo et oculis, IX, 41 seq. N. — sonitu maris, ventis agitati, IX, 282 seq. N.; 154 sq. N. — clamore strepituque Gigantum, IX, 305 seq. N. — aristis a vento agitatis, IX, 358 sq. — fera in hostes inruente, etsi undique vulnera ei infligantur, X, 2 sq. N. — sagitta, X, 11, 12. — venatore, qui conspecto leone non amplius capream insectatur, X, 18 sq. N. — cane venatico, X, 77 seq. N. — aquila, quæ pullos suos cogit adversos intueri solis radios, X, 107 sq. N. — catulis leænæ, venatores pro matre adgredientibus, X, 124 seq. N. — arboribus magnis, vento, securi vel fulmine eversis, X, 164 seq. N. — leone vulnerato, X, 241 sq. N. — tigride vulnerata, et languentem hiatum in vanos morsus pandente, X, 295 sq. N. — navi vasta instar insulæ, ac naufraga, cujus arma ac partes sparguntur, X, 321 seq. N. — gubernatore navis, qui facto naufragio solus litori adnatat, X, 608 sq. N. — leone, in juvencum inruente ejusque tergo inhærente, XI, 243 sq. N. — serpentibus vere ineunte exuvias ponentibus et e latibulis prodeuntibus, XII, 6 sq. N.; XVII, 448 sq. — aquila, serpentem coercente a nido et rostro unguibusque incessente, XII, 55 sq. N. — torrente, æquore et ventis, XII, 186 seq. N. — ebore et margarita, XII, 229 sq. N. — splendore Luciferi nubibus hebetato, XII, 247 sq. — velocitate tigridis, quæ amissos fetus quærit, XII, 458 sq. N. — aqua, cujus circuli, seu gyri, ex lapide injecto orti, sensim expanduntur, XIII, 24 seq. N. — Geryone, tribus dextris pugnante, XIII, 200 sq. — celeritate liburnæ navis, quæ se ipsam uno remorum ictu præterit, XIII, 240 seq. N. — flammis Phlegethontis, XIV, 61 seq. — olore, qui inmobili corpore, at pedibus sub aqua agitatis remigat, XIV, 189 seq. N. — Ajace Oiliade, qui nave percussa fulmine Minervæ periit, XIV, 479 seq. N. — piscatore, qui cessante tempestate navem conscendit, XIV, 623 seq. — castore, testiculos, seu inguen, cujus causa capitur, avulsum sibi abjiciente, ut ipse incolumis effugiat, XV, 485 seq. N. — Diana, ingentem ferarum stragem edente, XV, 769 sq. — belua ponti famelica, quæ piscem conspectum avide deglutit, XV, 784 sq. — tauro, qui solus in silva relictus mugit furitque, XVI, 4 sq. N. — sole stellas, Nilo flumina, Atlante montes, Oceano maria reliqua superante, XVI, 35 sq. N. — ventis, omnia rapientibus, XVI, 96 seq. — Sirio, causa pestis, qua permulti absumuntur, XVI, 99 seq. — Mercurii celeritate nexis talaribus, XVI, 500 N. — fluvio, qui disruptis ripis exspatiatur, XVII, 121 seq. N. — navita, qui, furore Austri ac tempestatis cessante, non ventum confestim secundum efflagitat, con-

DAR

— honorem Vestæ, VII, 184 V. L.

Detent belli [illegible], VIII, [illegible] N. — [illegible] me, VII, [illegible] N.

[illegible] verba, XVII, 201.

[illegible] [illegible] patriam, XVII, [illegible] N.

[illegible] [illegible] circumdata [illegible], VII, [illegible].

[illegible] [illegible] numen divinum, etiam Dea, IV, 723 N. — mite et [illegible], IV, 795 N. — *Dii* [illegible] et frequentant [illegible] sacra, I, [illegible] N.; XII, 605 N.; XII, [illegible] — urbe expugnanda, vel expugnata excedunt, II, 365 N.; [illegible] N.; XII, [illegible] N. — præsentes sunt et adsunt, vel redeunt, II, 365 N.; VIII, [illegible] — ætate aurea inter homines commorati, postea [illegible] terra cessere, II, [illegible] sq. N. — invident fortunæ ac famæ hominum, III, 78 V. L.; IV, [illegible]; VI, [illegible] sq.; XV, [illegible]; XVII, [illegible] N. — minores non respondent majoribus, sed extemplo mandata exsequuntur, II, [illegible] N.; IV, 430 N. — adventus tempestate, motu terræ, etc. indicantur, I, [illegible] N.; IV, [illegible] sq. N. — [illegible] cursusque strepitu [illegible] cælum ac terram, IV, [illegible] N.; XVII, [illegible] — fluviorum [illegible] fronde capita [illegible], IV, [illegible] N., 695 N. — [illegible] oculos [illegible] N. — [illegible] rum [illegible] fausta [illegible] continuo, VI, [illegible] N.; [illegible] N. — [illegible], quam [illegible], VII, 88, 89 N. — [illegible] ambrosia, et vinum [illegible], XV, [illegible] N. — diis ma[illegible] porriciuntur, XVII [illegible] N. — non adtendunt vo[illegible], VIII, [illegible] N. — heroibus auxi[illegible] et inter se dimicant [illegible], IX, [illegible] sq. N.; 438... 469.

— qui Pœnis, quique Romanis faveant, IX, 290 sq. — heroes nube cinctos ex acie subducunt, IX, 484 N. — manus magna, IX, 488 N. — in conviviis eorum Apollo lyram pulsat, et Musæ adcinunt, XI, 288 sq. N. — discurrunt in septem colles Romæ, ab Hannibale oppugnatæ, XII, 608 N., 706... 725 N. — acuunt visum hominum, XII, 707 N. — dimovent nubem, veroque ore adparent heroibus, XII, 705 N. — humana plerumque forma induti adparent, II, 553 N. — præsentiæ signa edunt in discessu, VII, 194 sq. N. — eorum forma major et augustior humana, VI, 426 N.; XV, 21 N. — iis deceptis nulla gaudia stant diu, XV, 466. — non curant res humanas, et perpetuum agunt otium, secundum Epicureos, XV, 57 sq. N.

Devexa invia, III, 632. — *devexa* lateri urbs, VI, 645 V. L. — jugo, VIII, 360. — *devexæ* currus lunæ, IV, 480 N. — *devexa* subit jugum tellus, XIII, 674 N.

Devincere, V, 507, 676 V. L.

Devinctus colla Latiis catenis, VIII, 276.

Devolvitur acer Allius, scilicet ex equo, IV, 566.

Dexter Deus, I, 514 N.; V, 227; XI, 529; XII, 193; XIV, 467, 494 N. — pes et hora, VII, 172 N. — *dexterum* tempus ad prælia, V, 85.

Dextra plena dare gaudia, XV, 56. — amplecti, XVI, 155. — *dextras* jungere, XIII, 76. — conducere, emere, dare, etc., V, 195; XI, 539 N.; XIV, 238 N.; XV, 495; XVI, 18. — *dextra* pro virtute et viro forti, XII, 351 V. L.; XV, 92, 385, 510, 564, 654, 733; XVI, 32, 85; XVII, 331. — *in dextra* sua sunt leges, etc., I, 304. — magna Jovis, VII, 371 N.

FAB FAB

GAL

IAC IAP

K

LAB LAC

QUA

SAB

SAC

TAB

TAC

VAL

VAS

ADPENDIX

SIVE

DIATRIBE DE STYLO POETICO, ET POTISSIMUM SILIANO.

N. B. Hæc adpendix, divisa sectionibus quatuordecim, universum INDICEM RERUM et VERBORUM in SILIUM ITALICUM feliciter concludet.

SECTIO PRIMA.

ADJECTIVA,

I. *secundo casui juncta more Græcorum, omissa voce causa, seu gratia, ergo, ἕνεκα.* — adtonitus serpentis, VI, 231. — æger timoris, animi, delicti, II, 72 V. L.; VIII, 108; XIII, 52. — æmulus ingenii Superum, XIV, 681. — æquales ævi, III, 404. — alternus animæ Pollux, IX, 295. — amans Martis, XVI, 106. — anhelus laboris, XV, 718. — anxia fati, IX, 349. — ardens animi, IX, 262. — avidus motus, leti, pugnæ, I, 56; VII, 69, 643. — cæcus fati, II, 206 N. et V. L. — capax laudum cladumque, VI, 617. — certus necis, IV, 197; VI, 27; VIII, 53. — conscia fatorum, VIII, 531 N. — cupidus cruoris, IX, 312. — deformis leti, I, 166 V. L. — degener belligeri ritus, virtutis, gestorum, VII, 291; X, 68; XII, 287 N. — desolatæ virorum gentes, VIII, 588. — despectus tædæ, VIII, 54. — devius æqui, seu recti, I, 57; VIII, 316 V. L. — dispar sortis, seu animorum, V, 296 N.; VIII, 568. — ditior umbræ mons, XIV, 237. — ditissimus ævi, III, 397. — dives agri, pecoris, auri, prædæ, lactis, avorum, opum, ovium, I, 393; III, 151; VI, 649; VIII, 461, 524; XII, 28; XV, 702. — docilis freni, XVI, 359. — doctus virgæ, seu pelagi, III, 293; VI, 356. — dubius vadi Aufidus, I, 52 N. — egenus decoris, frontis, rerum, VI, 304; VIII, 12. — egregius linguæ, V, 77. — erectus animi, XIII, 188. — experti sagittæ, VIII, 614. — falsus cupiti motus, XIII,

886. — fecundus veri, XIII, 490. — felix nemorum, necis, uteri, famæ, I, 395; II, 570; IV, 357, 396, 729. — ferax villi, VIII, 597. — fervidus ingenii et ævi, XVII, 413. — fessi salutis, rerum, belli, viæ, II, 234 N. — flavus comarum, IX, 414. — floridior ævi, XII, 482. — fluxa morum gens, IV, 50. — fractus opum, XIII, 876. — fugiens laborum, XII, 299. — furens animi, X, 210. — gnarus belli, rerum, metus, cæli, IV, 530; VII, 422; VIII, 69. — gravidæ mellis apes, II, 220. — ignara viri, II, 68 N. — inane deorum pectus, II, 309 N. — indignus avorum, III, 383 N. — indocilis pacisque modique, XII, 726. — infelix obitus, animæ, tori, ausi, culpæ, fidei, II, 682; IV, 506 N.; VIII, 119; IX, 627; X, 630; XII, 432. — inglorius ausi, XII, 39 N. — inmodicus fugæ, XII, 268. — inops sedis, astus, mentis, Martis, cupiti, animi, I, 292; IV, 706; V, 631; IX, 334; XII, 66. — inpatiens ævi, moræ, I, 227 N.; VIII, 4. — inpavidus somni, VII, 128 N. — inprudens tantæ pestis, VI, 166 N. — inritus incepti, VII, 131. — insuetus galeæ, III, 358. — invictus hiemis, æstus, famis, III, 326. — lætus rectoris, opum, tumultus, laboris, iræ, VIII, 546 V. L.; XIII, 33; XIV, 279; XV, 569; XVII, 307. — largus comæ, rapinæ, mercandi, VII, 601 N.; VIII, 249; XV, 495. — laudandus vitæ opacæ et laborum, I, 395; V, 561. — lentus cœpti, III, 176 N. — levior opum, dextræ, etc., II, 102 N.; IV, 542 V. L. — liber campi, II, 441 N. et V. L. — lugendus formæ, III, 424 N. — macte virtutis avitæ, XII, 257 N. — maturus laudum, XIV, 495. — maximus ævi, X, 139. — melior fati, dextræ, V, 333; VII, 619. — memorandus belli, XV, 747 V. L. — modicus voti, V, 14. — mundus famæ, IV, 606 V. L. — mutabile mentis genus, VIII, 17. — nimius pugnæ, cruoris, vitæ, V, 232 N.; VI, 81. — notus fugarum, XVII, 147. — novus doloris, VI, 254 V. L. — nudus famæ et opum, IV, 606; XIV, 343. — optimus militiæ, XIV, 169 N. — orbus visus, XIII, 726. — par ætatis mentisque, IV, 368. — parcus cruoris et fugæ, III, 577; X, 32. — patiens ferri, seu teli, III, 575; X, 243. — pauper chalybis, sulci, penatum, III, 303; VIII, 543; X, 94 N. — perfida pacti, I, 5 N. — piger pericli, undæ, XIV, 264 N.; XV, 501. — plenus iræ, XVI, 511. — plurimus jubæ, XVI, 362 N. — præsagus belli, VIII, 656. — præscius luctus, seu Cannarum, V, 61; VIII, 27. — præstans belli, V, 92 V. L. — pravus fidei, togæ, favoris, audendi, III, 253; VIII, 259 N.; IX, 636; XII, 464. — prodigus animæ, I, 225 N. — pulcherrimus iræ, XI, 363. — purus sceleris, serpentum, IV, 606 V. L.; XII, 370. — rudis pelagi, IV, 713. — sagax fibrarum, etc., III, 344. — satiatus sanguinis, ævi, decoris, IV, 435 N., XVI, 604 N. — securus cædis, fati, equorum, pericli, mei, sceptri, X, 299 N.; XV, 673; XVI, 344, 682; XVII, 611, 627 N. — serus fati, studiorum, belli, II, 206 V. L.; III, 255 N. — siccus sanguinis ensis, VII, 213. — sinister fidei, I, 56 N. — sitiens famæ, III, 578. — spernax mortis, VIII, 463. — spreta vigo-

ris, XII, 28. — surdus pactorum, votorum, I, 692 N.; X, 553 N. — tenax ævi vitæque, XIII, 126. — tenuis opum, VI, 19. — trepidus rerum, salutis, curæ, II, 234 N.; VI, 574; IX, 584 N.; XII, 13 N. — turbatus animi, XIV, 678. — turbidus iræ, ausi, XII, 417 N.; XIII, 214 N. — vacuus iræ, tædæ, X, 155; XIV, 446. — vanus voti, fugæ, XII, 261 N.; XVII, 138 N. et V. L. — venerandus senectæ, curæ, sceptri, II, 409; VI, 574; XVI, 249; XVII, 248. — vetus laborum, operis, scientiæ, doloris, regnandi, bellandi, militiæ, armorum, IV, 530 N.; VI, 616 N.; XI, 26; XVI, 201 N.; XVII, 292 N. — viduus teli, II, 247 N. — vigil armenti, II, 443. — viridissimus iræ, V, 569. Cf. inf. IV, pag. 670.

II. *tertio casui juncta, more loquendi Græco aut singulari.* — novus dolori, VI, 254 V. L. — indocilis Cereri terra, I, 237 N. — inhospita Baccho terra, I, 237. — facilis exiguo; facilis galea nulli, soli, etc., I, 615 N.; IV, 433 N.; VIII, 559 N.; XV, 718 N. Conf. inf. III, pag. 668, α, et V, pag. 670, β.

III. *quarto casui juncta e græca ratione.* Vid. inf. III, p. 669, β.

IV. *infinitivis juncta græce aut insolenter.* — acer metiri juga venatu, III, 338 N. — asper frena pati equus, aut jussis parere, III, 387. — audax raptare et invadere, I, 409 N.; III, 321. — bonus luctari, XIV, 453 N. — celeberrima generasse, etc., XIV, 197. — certus rumpere fœdera, non cedere, superari, I, 268; IV, 448; XII, 624; XV, 490 N. — dignus fieri compos ausi, et vincere, XI, 364; XVI, 487. — dirus quassare, IV, 282 N. — doctus invertere lanas, XVI, 569. — facilis properare mortem, sprevisse, discedere, certasse, dedisse lacrimas, etc., I, 225; IV, 753 N.; VI, 36; VII, 199; VIII, 59; XI, 6 N.; XII, 163; XIV, 83, 101, 230, 279; XV, 315, 496; XVII, 323. — felix ducere, XI, 441 N.; XIII, 126. — ferox renovare odium, XI, 8. — inconsultus servare modum, VIII, 545 N. — indignus obcurrere sagittæ tam certæ, II, 111 N. — indocilis ferre, seu exuere fidem, XIII, 310; XV, 567. — ingens ferre mala, X, 215. — inpatiens teneri freno, seu terga dare, VI, 232, 254. — inprovidus servasse, IV, 284. — insignis anteire ventos, XVI, 561. — invictus palmam ferre, III, 327. — lætus domare labores, fallere astu, cingere ferrum, vivere ferro, bellare, III, 575; VI, 482; VIII, 615; IX, 223; XVI, 564. — levis exsultare, X, 604. — lubricus capi, V, 18 N. — melior producere bellum, seu parere, I, 681 N.; XVI, 359. — minor certasse fatis, V, 76 N. — nescius vinci, tractare pontum, subdere colla fortunæ, III, 548; IV, 714; X, 216. — nobilis æquavisse avum, XI, 74 N. — notus minuisse labores, XII, 331. — novus ferre jugum, XVI, 331 N. — parcus Martem lacessere, seu coluisse, I, 680; VIII, 462. — postremus ponere Martem, I, 160. — potens custodire, etc., XI, 594. — primus inire Martem, sumsisse laborem, etc., I, 242 sq., 160. — rudis ferre medicamina, versare Martem, VI, 90; VIII, 260. — sævior iras servasse, XI, 7. — scitus ad-

cendere, XV, 594; XVII, 292. — sollers nutrire, adcendere, I, 79 N.; VIII, 258, 595. — sollicitus servasse, VII, 442. — spectatior non alter grata voce movere fora, I, 440. — superbus sprevisse, servare, æquare rura, III, 374; XII, 433; XIV, 646. — tardus numquam nectere dolos, III, 234. — timidus agitare aprum, XVI, 574. — trux audere, XIII, 220 N. — vetus bellare, V, 565 N. — vilior fucare, VIII, 436. Cf. inf. IV, p. 670.

V. *neutra, posita pro substantivis, vel ita, ut sive hæc supplenda, sive illa his adcommodanda sint.* — acerba, XIV, 559. — adversa, V, 225, 373; VII, 10, 376; IX, 347; XII, 325; XV, 822. — æqua pati, XIII, 606. — angusta viarum, seu loci, V, 149, 174. — aperta, IV, 146; XIII, 245. — aperta campi, VIII, 556. — arcana, XIII, 494. — ardua muri, seu montis pervia, XIII, 105, 610; XV, 505. — arta, VI, 45 N.; XIII, 773; XV, 232. — aspera, II, 576; IV, 35, 603; IX, 371. — aspera ponti, VI, 359. — avia dumosa, latebrosa, longinqua, VII, 438; XII, 352; XIII, 92. — cærula, I, 21 N. (Cf. Ind.) — cana casside nudata, XV, 658. — cassa monere, XVII, 84. — cauta, IV, 804 N.; VII, 386 N. — clara, I, 570 N. — cruda locorum, III, 514 N. — densissima montis, III, 640; V, 392 N. — devia, IV, 489; VI, 69; VII, 53; XVII, 122. — digna viro audere, seu pati, IX, 625; XIII, 605. — dira sonare, minari, avertere, II, 563; IX, 27, 55. — dirum tonat aula, II, 671. — dubia, I, 562 N. — dura, XIII, 388. — dura viarum, laborum, rerum, omnia, III, 636; VII, 3, 578; XII, 110; XV, 635. — excelsa loci, XV, 233. — exiguum, I, 615 N. — exiguum salutis, IV, 248. — extremum noctis, IV, 88. — extrema precari, ardere, etc., I, 632 N.; VII, 33, 320 N.; XIII, 97 N. — extrema pericli, rerum, fati, belli, I, 559; III, 705 N.; VIII, 25 N.; XIII, 386; XVII, 153. — fœda precari, VII, 708 N. — fortuita belli, IV, 499 N. — inane, seu inania, I, 97; II, 355; VI, 248; XIV, 244. — inane vastum, XIII, 526. — inania rerum, seu campi, IV, 8, 137. — infanda, V, 160. — infima vulgi, VIII, 249. — ingentia sperare, XVII, 535. — inhospita tanta, IV, 751 N.; VI, 308 N. — inmane audere, IV, 192. — inmedicabile visum seditio, XIV, 292. — inportuna locorum, III, 540. — insueta, IV, 601 N. — invia, III, 545; IV, 3. — invia devexa, dumosa, nemorosa, III, 632; IV, 304; XII, 376. — læta, VI, 566; XI, 386; XVII, 141. — languentia stagni, IV, 490. — leviora laborum, XII, 326. — lubrica, IV, 581; VII, 611. — magna, II, 275; IV, 428. — magna minari, promittere, loqui, VIII, 109 N. — meliora belli, II, 276. — memorata antiqua, XIII, 35. — mite et cognatum homini Deus, IV, 795 N. — nimium juris, seu regni, XIV, 670 V. L. — nota velle, XIV, 108. — oblata secundare, VIII, 228 N. — obscurum famæ, seu noctis, VIII, 508; XV, 591. — obsepta viarum, XII, 110. — plana, III, 532 V. L.; IV, 749; IX, 617. — præruptum, XIII, 336. — prava, VII, 388 N. — primum litus, III, 128. — profundum fluctisonum, etc., III, 46; VII, 282, 378; X, 590; XII, 355; XIV, 16. —

538; XI, 386, 453; XII, 127, 477, 613, 628. — incautus ictus, II, 99 N. — infestus, XII, 399 V. L. — mutus, III, 579 N. — surdus, VI, 75 N.; VIII, 246. — belligeri campi, IV, 471 N. — nescius, ignarus, dubius, incredulus, II, 99 N.

VIII. *passivæ significationis active posita.* — inmemor gurges, XVI, 477 N. — ignotus, innocuus, notus, suspectus, II, 99 N. — adtonitæ curæ, III, 132 N. — sollicitus labor, metus, amor, dolor, *sollicita* cura, *sollicitæ* opes, III, 161 V. L. — ægræ curæ, IV, 724 N. — facilis introitu piscis, V, 52 N. — navus timor, VII, 350 N. — penetrabilis arundo, VII, 649 N. — felix Deus secundat visa, VIII, 228 N. — expertus sagittæ, VIII, 614 N.

IX. *substantivis juncta, ad quæ proprie non pertinent, quæ vulgo hypallage dicitur.* — trifido lingua micat motu, VI, 222. — viscati luci, VII, 674 V. L. — ignavum remum adtrahit manus, XIV, 538 N. — rabidi bellua ponti, XV, 784 N. — infidum caput rapit victor, XV, 807. — consanguineam dextram protendere Sagunto, I, 655. — primam urbem invadere, II, 235 V. L. — vagis latratibus canis inplet dumeta, III, 294 N. — tacitas ripas Liris perstringit gurgite, IV, 350 N. — magnanima puer pubescente gena, VI, 21 N. — æterno sub pectore fixum serva, VII, 554 N.

X. *ad iram ardoremque proprie spectantia, quæ vel simpl. ornant, vel magnitudinem, potentiam virtutemque significant.* — ferox Carthago, I, 2 N. — dira vox, IV, 260. — inproba virtus, puppis, furor, I, 58 N.; VI, 525; XIII, 761. — atrox fides, seu virtus, VI, 378 N.; XIII, 369. — horrida virtus, XI, 205, 419.

XI. *gentilia et simpl. pro possessivis.* — Africa bella, XVI, 179 N.; XVII, 11. — Arcas mater, VI, 636 N. — Astur exercitus, Panchates, etc., I, 252 V. L.; XVI, 348. — Dardanus ductor, etc., I, 14 N.; II, 425 N. — Iapyx campus, ager, alumnus, I, 51 N.; III, 708; VIII, 37; IX, 185, 270; XI, 1. — Itala regna, seu bella, VI, 596; XIII, 885. — Ithacus Ulysses, II, 180 N.; XIII, 803. — Maurum jaculum, III, 339 N. — Parnasis Cirrha, XII, 320 V. L. — Pœna vis, VI, 338 V. L. — Romula facta, XIII, 793. — Trasymenis, seu Thybris unda, V, 23 N. — Umbri colles, VI, 643.

XII. *quorum genus permutatum est*, v. c. volucris somnus et sonipes, volucer fama, etc., X, 351 V. L. — acris Rhodanus, III, 463 N.

XIII. *in* ias *exeuntia, deducta ab adjectivis gentilibus, in* ius *desinentibus.* — Nasamonias Harpe, I, 117 V. L. — Acheloias, XII, 34 N. — Cephalœdias ora, XIV, 252. — Sidonias Drepane, XIV, 269 V. L. .

XIV. *nomina populorum in* as *exeuntia* v. c. Aquinas, Arpinas, Hispellas, Larinas, Mevanas, Privernas, IV, 544 V. L. Cf. Ind.

XV. *interposita.* — Palantes agit ad ripas (miserabile) Pœnus, IV, 571. — rapit (miserandum et triste) biremes, XVII, 275. — vincla viro ma-

nicæque (pudendum) addita, XVII, 140 V. L. Cf. II, 232, 584; IV, 767; V, 612; VI, 78, 199, 203, 305; VII, 187; IX, 598; XVII, 484.

SECTIO SECUNDA.

SUBSTANTIVA,

I. *adjectivorum loco posita.* — carnifices manus, I, 173 N. — grex minister, XI, 274. — jussa magistra, III, 387. — virgulta vallis, XII, 354 V. L. — dominus Senatus, II, 45 N. — bellator equus, seu ensis, II, 411; XIII, 376. — bellatrix bellua, IX, 574. — monitor Deus, IV, 723. — dies ultor, II, 495. — cædis cumulus, I, 453 N. — divortia fontis, XIV, 236. — latrator Cydon, II, 444. — custos Molossus, II, 689. — venator Lacon, III, 295.

II. *feminini generis pro masculinis posita, vel collective, vel respectu ad nobilius genus.* — pars excussi, V, 495 N. — cohors mixti, VIII, 489. — pars inplevere divisi, IX, 301. — dextera, quem, X, 306 N. — animæ, qui, XV, 503. — unicus rerum, X, 273 V. L. — duri bello gens, XV, 566. — clari genus Phœnissa juventa, XVII, 630. — cetera contenti discedunt turba quisque ferox jaculis, XVI, 462 N.

III. *periphrastice posita.* — formæ ferarum, corpus, simulacrum, etc., XV, 86 N. — nomen Iberi, V, 161 N. — corpora redeuntum, VI, 572 N.

IV. *infinitivis insolenter juncta*, v. c. exemplum, non umquam fidere lætis, XVII, 141 N. Cf. inf. IV, pag. 670.

SECTIO TERTIA.

NOMINA ET PRONOMINA,

I. *quorum usus insolentior*,

α. *montium adjectiva, pluralia ac neutra.* — Taygeta, Dindyma, Algida, Mænala, etc., IV, 363 N.; VI, 311; XII, 537 N.; XIII, 346; XVII, 20.

β. *hominum petita a fluviis, oppidis, populis, insulis, montibus, regionibus*, v. c. Caicus, Tagus, Durius, Galæsus, Sicoris, Bagrada, Cydnus, etc., I, 306 V. L.; XV, 721 V. L.; XVI, 465 sq. N.

γ. *animalium promiscue usurpata de utroque sexu, et sæpius feminina apud Græcos*, v. c. cerva, bos, canis, equa, panthera, tigris, leo, III, 39 V. L.

δ. locorum pro rebus ibi gestis. — Ægates et Cannas abolere, I, 61 N.; XVII, 608 N. — post Cannas, seu Trebiam, XI, 77; XII, 285 N. — per Tyrrhena stagna et Trebiam vos obtestor, XII, 79. — victor Cannarum, XII, 41. — Romani capiunt Cannas et Trasymena vada, XI, 171 sq. N. — hoc iter Alpes, hoc Cannæ tibi stravere, XII, 513.

ε. loquentis pronominis loco posita. — Hannibalem pœnæ petit, I, 29 N. — Hannon donat, II, 326. — Juno jubet, II, 533. Cf. VI, 136 N., 261, 262 V. L., 600 V. L.; IX, 647; XI, 185 N.

ζ. navium feminina et ab insignibus earum ducta, v. c. Chimæra, turrigera Nessus, etc., XIV, 497 sq. N., 500 V. L., 575 V. L.

II. *Forma nominum et pronominum,*

α. Græca v. c. Dardanida, XVI, 191 N. — Belida, III, 650 V. L. — Æacida, XIII, 796. — Ænean, II, 413 V. L. — Dido suam, VIII, 122 N. — Argo infestam, XII, 399. — gigantas, IX, 309 V. L. — Phœbas Iliaca, XV, 282 N. — Ide et Iden, VII, 465 V. L.

β. antiqua v. c. Pœnicus, pœniceus, mœnera, mœrus, I, 602 V. L. — fide et segnitie pro fidei et segnitiei, III, 88 N. — sorti, igni, colli, amni, cædi, pro sorte, igne, colle, etc.; VII, 368 N.; VIII, 125 V. L.; X, 462 V. L. — domo pro domi, VIII, 548 N. — apium pro apum, VIII, 635 N. — afuerit pro abfuerit, VII, 248 V. L. — ambo pro ambos, IV, 175 V. L. Cf. inf., pag. 674, 4 lin.

γ. mollior, v. c. qui et quinam pro quis et quisnam, II, 645 V. L.

III. *Casus eorum græce, vel insolenter positi,*

α. tertius. Xanthippus huic cadit gladio, etc., IV, 391 N., 543 V. L.; X, 28; XVII, 305. — obcumbit Rullo Volunx, V, 261 N. — fusus eidem Zeusis, VII, 664. — jacet fratri dux, XV, 647. — sternitur Virgilio Caudinus, XVII, 442. — tibi corpora quot cæsa sunt, VII, 559. — devicta seni urbs, XV, 322. — victa fratri mœnia, XV, 509. — balant ei mille lanigeræ, XV, 703. — huic torquetur lancea, I, 318; IV, 190. — huic torquet pilum Telgon, IV, 629. — laudatur Junoni, Jovi, Veneri Lucifer, II, 694; VI, 620; VII, 640 N. — bella optata tibi, III, 204. — Tyriis rupta fides, III, 1. — hæc spectata duci, III, 61. — cui dicta Castulo, III, 98. — dilectus regibus Hippo, III, 260. — misceri gregibus, III, 288. — miscere se labori, XVII, 29. — septima his stabulis longissima ducitur æstas, III, 383. — nocturna Lyæo Mænas, III, 395 N. et V. L. — revocare Pœnum patriæ, III, 591. — regnabitur tuis longo ævo, III, 593. — substitit lyræ Hebrus, III, 620. — calcatos Jovi lucos, III, 676. — damnati Superis, IV, 229. — ferre umbris proavoque, IV, 286 N. — huic horret thorax, IV, 558. — sedet ei casside ales, V, 78. — cassis erat viro, cui crista jubas effundit, V, 133. — Æneidis flebitur hoc longo ævo, V, 187. — fronti librare securim, V, 293. — nulli victus ponere castra, V, 552. — damnatur catenæ, VI,

341. — nulli deprensus in armis circumspectis, VI, 619 N. — devexum lateri pendet Tuder vertice montis, VI, 644 V. L. — figere titulis nomen, VII, 112 V. L. — inmurmurat iræ, VII, 146 V. L. — sorti cecidit custodia, VII, 368 N. — migrantur regna Superis, VII, 431 N. — lateri adcipere ferrum, VII, 626. — ei fulget gemma casside, VII, 638. — regnata nepoti mœnia, VII, 693. — abigo menti, VIII, 124. — ei cælatur clipeus, VIII, 384. — sparsit plumis honorem, VIII, 442 N. — huic genus orditur Minos, VIII, 470. — dilectum Haleso litus, VIII, 474. — rapta Boreæ, VIII, 513. — contemtæ Clanio Acerræ, VIII, 535. — Xanthippo captus Satricus, IX, 67. — percussa Jovi quercus, X, 166. — defigere alicui ensem, X, 299. — vocare aliquem majoribus ausis, X, 344 N. — hærens loricæ arundo, X, 400 N. — calcata deo saxa, XI, 218. — tremit inceptis ætas, XI, 323 N. — auditus Superis et Manibus, XI, 460. — agere costis telum, XII, 240. — parantur morti, XII, 586 N. — abdere terræ, XIII, 406. — jurari Divis dignata palus, XIII, 569. fixi terræ oculi, XIII, 822. — cui coma subrigitur fronte, XIII, 861. — Cf. sup. II, pag. 663; et inf. V, pag. 670, *β*. et in Ind. vocc. *componere*, *comparare*, *certare*, *pugnare*, *contendere*, *bellare*, *luctari*, *facilis*.

β. *quartus*. Vid. in Ind. vocc. adstrictus, adtritus, adustus, ambustus, cælare, defixus, demissus, devinctus, disjectus, effultus, effusus, erectus, evinctus, excussus, exterritus, exutus, fraudatus, frendens, fultus, furiatus, fusus, geminatus, horrere, indutus, injectus, instrictus, instratus, labefactus, laceratus, laxatus, levis, minor, mutatus, nutat, orbus, etc.

γ. *Sextus*, et quidem

א. *ablativi absoluti*, v. c. audito, V, 106 V. L.; XVI, 184. — pacto, XIV, 97. — non exspectato, XII, 508.

ב. *ablativi insolentiores*, v. c. marmore mœsto effigies, I, 86. — porrecto limite luci, XIV, 647 N. — fulvo auro vestis, XIV, 656 N. — ductor nomine tanto, VI, 462. — cognato sanguine turba, XV, 12 N. — labenti ævo ambo, XVII, 427 N. — florente juventa famulus, XVI, 455. N.

SECTIO QUARTA.

VERBA,

I. *quæ actum pro conatu designant*, v. c. reservavit arces, I, XIV, N. — dabas, XI, 551 N. — recludis, XIII, 523. — capta, IV, 151. — delenti, I, 514. — exclusit, XIII, 728. — trahebat, XVI, 183.

II. *quorum Futurum indicat. pro optativo positum est*, v. c. ignoscet, VIII, 617 V. L.

III. *quorum Præterita aliaque tempora ἀορίστως posita sunt*, v. c. Alecto operata est (h. e. operari solet) Tartareo Jovi, II, 674 N. — gestabant, h. e. gestare solebant, VIII, 549 N. — superba sprevisse, III, 374 V. L. — non ultra patiens rexisse dolorem, II, 382. — facilis sprevisse, IV, 753 N — Superi minores certasse fatis, V, 76 V. L. Cf. I, 242 sq.; VII, 470, 740; VIII, 24, 59; XIII, 390; XIV, 105, 106 al.

IV. *cum secundo nominum casu Græce juncta*, v. c. laudabat juvenem leti, IV, 259 N. — laudandus vitæ, I, 395. — probare aliquem animi, XVI, 165 N. — complet urbem mœsti clamoris, IV, 775. — exutus formæ, VIII, 441. — damnandus facti, VI, 191. — damnatus doli, XIII, 879. — absistere vani cœpti, XVI, 223. — abstinere, desinere, desistere iræ, seu pugnæ, X, 84 N. Cf. sup. I, pag. 661.

V. *tertio nominum casu juncta*,

α. *Græce ac insolenter*. Vid. sup. III, pag. 668, α.

β. *ubi motum a loco ad locum exprimunt*, v. c. tollere, seu adtollere cælo, I, 1 N., 508; XII, 411. — ferre cælo facta, I, 277 N. — murus cælo dedit mugitum, I, 370 V. L. — polo crescant Alpes, astrisque coruscos Apenninus agat scopulos, II, 353 V. L. — descendere nocti et Erebo, XIII, 708, 759. — demittere umbris, neci, leto, I, 439 N. — ferre umbris, IV, 286. — ferre signa columnis, seu templis, I, 142 N.; XIV, 581 N. — noctis agebat se equus, XVI, 440 N. — volvens oculos cæloque fretoque, XVII, 259. — ire castris, sorori, etc., X, 621; XV, 327. — torquere ignes aplustribus, XIV, 423 N. — detrahere ignibus patriam, XVII, 180 N. — vertere omen Latio, II, 379 N. — templis venit hostia, IV, 813. — portare membra tumulis, XIII, 426. — vocare aliquem majoribus ausis, X, 344 N.

VI *quorum infinitivi vel pro supino, vel pro substantivo, vel docte saltem et exquisite positi sunt*. — ire precari, IV, 793 V. L. — ruunt tormenta parare, I, 170 V. L. — eripuit evadere letum, XIV, 131. — habe intrare, XVI, 208 N — Alpes propius conspectæ demsere præteritos ultra meminisse labores, III, 478. — superasse jugum non finit mulcere laborem, IV, 748. — anteibat cunctos unguere vulnus ferrumque exigere, V, 355 N. — Martem regere haud cederet Hannibali, VI, 307 sq N — nulli victus, vel ponere castra, vel junxisse ratem, V, 552 N.

non ullo amne victus Bagrada extendere latius undas, VI, 142 N. — vincam servare invitos, VII, 225 N. — vincat primum hoc servasse parentem, IV, 479 N. — spectari Fabio, vel morte emere volunt, VII, 691 N. — pretulit Vetulonia pugnas adcendere ære, VIII, 488. — addiderat ferro circumdare pectus, VIII, 548 N. — intrasse nondum urbem cui acerbi, X, 532 V L. — ludere nimium lætis rebus excusat, X,

379. — non Teucros delere aderam, IX, 532 N. — damnati terga dedisse, X, 655 N. — deficit scandere, seu pascere, III, 112; XIII, 359. — fecit crescere, XIV, 302. — vigor nulli adspirare, V, 270 N. — ardor adpellare viros, XIII, 719. — amor, seu studium est cognoscere, XIII, 720, 732. — exemplum, non umquam fidere lætis, XVII, 141 N. Cf. sup. IV, pag. 663.

VII. *simplicia pro compositis*, v. c. ponere præmia, IV, 267 N.; XVI, 458 N. — sequi, I, 115 N. — ferre, I, 361 N.; IV, 491 V. L. — servare, II, 99 N.; III, 380 N.; XVI, 316. — figere, IV, 386; V, 215 N.; VII, 112 V. L.; XIV, 306. — putare, VII, 519 N. — premere, VII, 613 N.; X, 140. — ducere, VIII, 340 N. — spargere, VIII, 442 N. — tenere, XI, 447 V. L. — trahere, XIII, 806 N. — rumpere, XII, 180 N.

VIII. *composita pro simplicibus*, v. c. confundere, XIV, 334. — effundere, XIV, 349 V. L. — emeritum cælum, VII, 19 V. L. — expendere, VI, 588; VII, 713; XIII, 698. — includere, XIII, 686. — infrenati manipli, IV, 314 N. — perstat, III, 380 V. L., 686. — reditura mors, II, 224 N. — refundi, III, 464; XIV, 349.

IX. *activa, vel transitiva passive, vel intransitive adhibita*, v. c. addebant in spatia, XVI, 373 N. — advertere coloni, I, 288 V. L. — avertisse, XV, 584. — convertere, IX, 645. — effringet, I, 647 N. — intendit finibus agmen, III, 466 V. L. — stipantibus armis, I, 47 N. — vertant inde ad Carthaginis arces, I, 693 N. — vibravit lancea, I, 539 N.

X. *passiva et intransitiva active et transitive posita*, v. c. ruens densissima ferro, V, 392 N. — migrantur regna Superis, VII, 431 N.

XI. *sensuum sæpius permutata*, v. c. videre, audire, etc., VI, 179 V. L.

XII. *unum verbum, a quo generalis notio petenda est, junctum pluribus ab eo per se alienis*, de quo v. ad VI, 179 V. L., et XII, 65 V. L.

SECTIO QUINTA.

PRONOMINA,

mihi, tibi, nobis, vobis abundant, et plus vitæ vigorisque orationi conciliant, I, 46 V. L.; III, 584; XIII, 854; XVII, 295, 323.

SECTIO SEXTA.

PRÆPOSITIONES,

I. *postpositæ*, v. c. effigiem in V, 5. — ite dolos contra, VI, 482.

II. *omissæ* v. c. remeare Thebas, venire lacus, etc., I, 276 N.; IV, 761. — Ausonia si te Fortuna creasset, IV, 730 V. L. condere se sociis, V, 280 V. L. — portari Lybiam, XVI, 160 V. L. — manere gradu, XVI, 19 N. — pendet spes anima una, IV, 301 V. L. — hæsit armis, IV, 389. — pervectus litora classe, IV, 51 V. L.

SECTIO SEPTIMA.

SYNTAXIS,

anomala v. c. ad signa movendum, pacem orandum, arma reponendum, bona censendum, VIII, 36 V. L.; XI, 559, 560; XV, 105. — patrium et commune duobus paupertas, IX, 403 N. — inmedicabile visum seditio, XIV, 292. — hospes cum rege residunt, XVI, 244 N. — haud alium vidit tellus, cui viro, etc., I 280 V. L. — per vos culta primordia gentis scil. oramus, etc., I, 658 N. et V. L. — hos astu adgressus (Pacuvio fuit — nomen) Hortatur, etc., XI, 55 sq. N.

SECTIO OCTAVA.

REPETITIO,

vel palillogia ejusdem vocabuli aut aliorum ejusdem potestatis

I. *poetica* v. c. condit occultata membra, IX, 99 N. — obstructas replere cadavere ripas, XI, 198 N. — tulit portatas carinas, XII, 443 N. — spernor contemta, XV, 523 N. — ducet agens, XVI, 273 N. — eversam exscindere Romam, XVII, 189.

II. *propter versuum interpositionem et memoriæ juvandæ causa*, v. c. IX, 530 sq.; XI, 356 sq.; XII, 437... 441 V. L.; XIII, 38... 41; XVI, 74 sq., 687... 691.

III. *in adfectu* v. c. Nostrum, inquit, nostrum ferre caput, II, 26 N. — lucem captivus, lucem inter vincla petebat, XVI, 74 V. L. Conf. II, 302, 531; V, 640 sq. N.; XI, 512 V. L.; XII, 221; XV, 362, 363.

SECTIO NONA.

ADPOSITIO,

v. c. turba volucris Nomades, XV, 7 V. L., 367. — tot millia, gentes inter tela satæ, I, 340 V. L. — Punica bella, Ægates, I, 621 N. — bis numina capta Penates, I, 43. — Agamemnoniam gratissima tecta Mycenen, I, 27. — hos Boreas scopulos inmitia regna solus habet, I, 587. — angues Lerneia monstra, II, 158 V. L. — nobile nomen Eurydamas, II, 177. — regia quadrupedes spolia, II, 260 N. — labor Alcidæ Lernæa hydra, III, 32. — nobile Amyclæ nomen, IV, 358. — pallam conceptaque vota dicare Junoni, VII, 77 N. — nava manus Rutuli, XVII, 125. — dignus fieri compos ausi, XI, 364. — satis est huic esse priori, XVI, 493 N. — supremis esse cupido est iis, VII, 226 N. — Cristæ nomen erat, X, 93.

SECTIO DECIMA.

ADSPIRATIO,

I. *omittitur* in MSS. v. c. in vocc. humerus, humens, humidus, humectare, II, 125 V. L., 469 V. L.

II. *additur* in MSS. ante *arena* et *arundo*, I, 39 V. L. — ante nomina propria, inpr. Punica, Hannibal, Hamilcar, Hasdrubal, Hannon, Hammon, l'adriacus, Hiberia, Hiberus, I, 39 V. L., 54 V. L., 145 V. L.; VIII, 438 V. L.

SECTIO UNDECIMA.

ORTHOGRAPHIA,

de qua vid. Var. Lectt. v. c. abscissus, abscisus, III, 552; XV, 470. — aclys, aclis, III, 363. — Acragas, Agragas, XIV, 210. — adnisa,

adnixa, II, 123, 629. — adsimilare, adsimulare, II, 553; XV, 427. — Ægates, Ægades, I, 61. — aenum, ahenum, V, 606; VII, 642; XVI, 176. — æsculus, esculus, V, 481. — æthereus, ætherius, V, 73. — ambo, ambos, IV, 175; XVII, 426. — ancora, anchora, VII, 23. — Anguitia, Angitia, VIII, 498. — Anxur, Axur, VIII, 390. — arcessere, accersere, I, 264. — Arretium, Aretium, VII, 29. — artus, arctus, II, 103; V, 477. — baca, bacca, bacifer, baccifer, III, 596. — Bagrada, Bragada, I, 407; VI, 141. — Baliaris, Balearis, I, 314; III, 365. — Brundisium, Brundusium, VIII, 574. — Bruttii, Brutii, Brettii, VI, 15. — Cære, Cere, VIII, 472. — cætra, cetra, III, 278. — Camars, Camers, VIII, 461. — Cerretani, Ceretani, III, 357. — Chrysas, Crysas, XIV, 229. — Clotho, Cloto, IV, 369. — connisus, connixus, II, 123, 629. — Corythus, Corithus, Coritus, IV, 720. — covinus, covinnus, XVII, 417. — Cybele, Cybebe, VIII, 363; XVII, 8. — delectus, dilectus, VII, 43. — densere, densare, IV, 159. — derigere, dirigere, II, 92. — deripere, diripere, XV, 727. — detergent, detergunt, VII, 344. — dissicere, disjicere, IX, 538; XV, 727. — Duilius, Duillius, Bellius, Billius, VI, 665. — exscidere, excidere, exscindere, VII, 643. — exsiluere, exsiliere, VII, 46. — Fæsula, Fesula, VIII, 477. — falarica, phalarica, I, 351. — fastus, fasti, II, 10. — gigantas, gigantes, IX, 309. — Gracchus, Graccus, IV, 495. — Graviscæ, Grabiscæ, VIII, 473. — Hamilcar, Hannibal, Hasdrubal, Hannon, Hammon, Hadriacus, Hiberia, harena, harundo, I, 39, 54, 145; VIII, 438. — Hannon, Hanno, Anno, II, 277. — Henna, Enna, I, 93. — Hirpini, Irpini, XI, 11. — Iarba, Hiarba, Hyarba, I, 417; II, 58. — increbrescere, increbescere, X, 1. — juvenalis, juvenilis, II, 312. — Karthago, Kalendæ, etc., I, 3. — Karthalo, Carthalo, I, 406. — læna, lena, XV, 421. — Lænas, Lenas, XV, 447. — levis, lævis, II, 111. — Lindus, Lyndus, III, 364. — Liternum, Linternum, VI, 654. — litora, littora, I, 25. (Cf. Ernesti ad Sueton. Tiber. c. 40.) — Lutatius, Luctatius, VI, 687. — mapalia, magalia, magaria, XIV, 7; XV, 418. — Masinissa, Masanissa, Massinissa, Massanissa, Massanassa, XVI, 117. — Metaurus, Mataurus, VII, 486. — Minucius, Minutius, VII, 386. — monimenta, monumenta, VI, 716. — mulctare, multare, mulcare, X, 462. — Naides, Naiades, V, 21. — nequidquam, nequiquam, II, 421. — Neritius, Naritius, II, 317. — nisa, nixa, II, 123, 629. — Paraetonius, Paræthonius, XVII, 449. — Parnasus, Parnassus, XII, 320; XV, 311. — penna, pinna, XIV, 567. — Phorcis, Phorcys, Phorcus, III, 402. — Pomptini, Pomtini, Pontini campi, VIII, 379. — Porsenna, Porsena, XVI, 117. — præla, prela, VII, 165. — præstringere, præstinguere, I, 358. — Publicola, Poblicola, Poplicola, II, 8. — quadrupes, quadripes, I, 162; X, 291. — quis, queis, I, 14. — retulit, rettulit, I, 309. — Rhegium, Regium, XIII, 94. — Rhipæa, Rhiphea, Riphæa, Rhiphæa, Ryphæa, XI,

459. — Sabrata, Sabratha, III, 256. — Sabura, Sabbura, XV, 441. — Sætabis, Setabis, III, 373. — Saguntinus, Sagunthinus, I, 271. — Saguntus, Saguntum, I, 271; XVII, 329. — Sason, Sasson, VII, 480. — satias, saties, IV, 110; V, 52. — Sigeus, Sigæus, I, 665. — similare, simulare, II, 553; XV, 427. — subtemen, subtegmen, VII, 80 N. — succus, sucus, VII, 169. — Tarcon, Tarchon, VIII, 473. — tegimen, tegumen, tegmen, I, 402. — Tethys, Thetys, Thetis, III, 60. — Thapsus, Tapsus, III, 261. — Therapne, Theramne, VI, 303. — Thesprotius, Tesprotius, XV, 297. — Trasymenus, Thrasymenus, Trasimenus, I, 49. — tropæum, trophæum, XIV, 282. — Vettones, Vectones, III, 378; XVII, 365. — Virginius, Verginius, XIII, 828. — Viriathus, Viriatus, Viriatthus, III, 354. — Virrius, Virius, XI, 65. — urguere, urgere, VI, 265.

SECTIO DUODECIMA.

TROPI ET FIGURÆ,

I. Metaphora, *qua rebus inanimis vita, sensus, et actus tribuuntur*, v. c. gregis inlabsu territus acris expavit moles Rhodanus, III, 463 N. — fluctus ac venti latrant, clamant, plangunt, anhelant, gemitum edunt, III, 471 N. — ripas reliquit amnis audito curru Dei, IV, 444 N. — puppes dociles regentis audire manum, XIV, 393 N. — condebat, instabat, claudunt, it clamor canum ad auras, rapiebat puerum aquila, etc., de argumentis et imaginibus in clipeo et textura, II, 406 sq. N., 417 N.; XV, 425 N. — ensis suasit rumpere pacem, I, 11 N. — Trasymenus reformidat sua stagna turbida tabo, I, 49 N. — marmor et effigies mœstæ, I, 86 V. L. — statuæ, seu imagines viventes ac spirantes, I, 86 V. L.; II, 430 N.; VIII, 6 N.; XIV, 657; XV, 445. — vocatæ silvæ, seu aggeres, VIII, 501 N.; XI, 444 N. — flammæ surgentes audito carmine, I, 103 N. — fibræ conticuere, I, 139 N. — sortes loquuntur reditum, I, 416 N. — frustrata litora et vanum æquor, II, 459 N. — terra, mare, montes, etc., recedunt, discedunt, diffugiunt, transeunt, crescunt, adtolluntur, decrescunt, III, 157 V. L. — narrare promissa silvis, III, 430. — adtonitæ arces, IV, 7. — trepidantia mœnia, I, 129. — Istrum indignantem transmittere signa compescit, III, 616. — substitit lyræ Hebrus, et venit Rhodope, III, 620. — Trebia insueta timens, IV, 601 N. — miratur Eridanus, etc., IV, 690. — Trasymenus refugit corpus contractis aquis, V, 331. — hunc fleverunt freta, saxa, etc., XIV, 514 sq. N. — hunc tristes luxere Fregellæ, hunc mater Anagnia flevit, V, 542 N. — mirantem Thybrim tranare, X, 497 N. — volentia saxa, XI, 442 N. — Orpheo modu-

lante sonos cum silvis venere feræ, cum montibus amnes, XI, 466. — conscia loca rerum, quæ ibi sunt vel fiunt, III, 393 N., 399; V, 23; IX, 180. — terrentem freta, XII, 450. — trepidant Neptunia regna, XIV, 364. — consilio locorum, IX, 219 N.

II. Metonymiæ *adjuncti pro subjectis, seu abstracti pro concreto, effectus pro causa, continentis pro contento, et vice versa*, v. c. vis elephantorum, virorum, Pœna, IV, 599 N.; VI, 338. — virtus mariti, seu parentis, IV, 802 N.; VI, 535 N. — vecordia Minucii, VII, 523 N. — furor patrius, Tyrius, iræ, Celticus, Euri, I, 71 N.; IV, 190 N., 528; VI, 525, 528. — furor ducis arma cepit, I, 683. — cura sagax Pœni, VII, 260. — rigor ferri, IV, 630. — iræ grandinis, XII, 610. — ira Tyria, IV, 528; VI, 490 N. — ars subteminis, XV, 433. — morem et pugnæ signum, IX, 32 N. — juvenis, VII, 596 N. — principium, XV, 746 N. — imperium, IX, 226 N. — cædes, I, 453 N. — Hannibal, I, 346 N. — materna Pyrrhus origo, XIV, 94 N. — palma, IV, 390 N.; XVI, 462, 503, 573. — spes, XVI, 506 N. — mora belli, I, 479 N.; VIII, 33 V. L. — moræ æris, V, 319 N. — moræ fossarum, IX, 218 N. — nomina parta triumphis, I, 610. — orantum squalor, I, 631. — patrium decus, II, 71. — pavor equi, IV, 255 N. — stabula, III, 383 N. — juventa, II, 275 N. — senecta, II, 641 N.; III, 626; V, 582; VIII, 6; X, 103; XV, 456 N., 651 N.; XVI, 665. — tumida lingua, XVII, 120 N. — latratus Spartani, I, 421 V. L. — armis furorem addere, II, 36 N. — turbata frena pavore, II, 199 N. — ira regia, II, 672 N. — spectacula esse, II, 231 V. L. — urbs e mœnibus spectans, II, 257 N. — patrio decore amplior natus, III, 71 N. — terris ingens labor crescit, III, 75 V. L. — naufragia invadere, III, 321 N. — pavore equi tractus rapitur, IV, 255 N. — Clotho longa, V, 404 N. — sceptra Pellæa Ptolemæi eum eripuere, XI, 381 N. — regna redeuntia, XIII, 728 N. — Tago aurifero perfusa, XVI, 450 N. — membra Libyæ procul fluitantia, II, 310 N. — Latium jacet in campis, XI, 566. — Ausoniæ contigit mea terga videre, XII, 284. — Capua vidente terga dare, XII, 498. — pavitantia mœnia Romæ, XII, 563. — Mæoniam advehere in Latias oras, V, 10. — Libyen inponere Alpibus, III, 563 N. — tantis venientibus alis, XVI, 506 N. — Athenæ profundo mersæ, XIV, 286 N. — pavidæ Cyclades, I, 472 N.

III. Synecdoche, v. c. Cyllenida plantam, XVI, 500 N. — ungula Phaethontia dispersit rores primo Phœbo, VII, 206. — colla, seu terga fugientia, II, 250; V, 642; XV, 726 V. L. — corpora redeuntum, VI, 572 N.

IV. Hyperbole, v. c. V, 399 sq. N.; IX, 468 sq. N.; XVII, 592 sq. N.

V. Ellipsis rarior, v. c. advertere, scilicet navem vel mentem, I, 288 V. L. — vana, seu magna minitari, loqui, promittere, I, 306 V. L.; VIII, 109 N. — per vos culta primordia gentis, scilicet oramus, I, 658 N. —

intendit finibus agmen, III, 466 V. L. — statui, scilicet decet, vel similia quæ in adfectu omittuntur, XII, 285 V. L. — placet (scilicet magis vel potius) jacuisse, quam debellari, XIV, 634 N. — patrium et commune duobus paupertas, IX, 403 N. Conf. sup. V, pag. 664.

VI. Aposiopesis, seu *oratio abrupta*, v. c. VI, 110 N.; VII, 248; X, 289.

VII. Hypallage, v. sup. IX, pag. 666.

VIII. Anacoluthon, v. c. XI, 470 sq. V. L.

IX. Prolepsis, v. c. II, 61 sq. N.

X. Diplasiasmus, v. c. rettulit, I, 309 V. L. — Dionyssus, III, 393 V. L., etc.

XI. Antithesis acuta. v. c. lætus pavor, horror, pudor, III, 215 N.; XVI, 431 N.

XII. Syncope, v. c. ignosset, VIII, 617. — abscessem, VIII, 109. — — evasti, XV, 793. — protraxtis, XVI, 84. — inmisti, XVII, 353. — adfixet, XIV, 536. — enasset, XV, 375. — nutribat, XVI, 29. — inservibat, VII, 341 N. — it, III, 228. — jusso, XII, 175 N. — porgebat, IX, 458. — morunt, XIV, 141 V. L. — amorim, XVII, 223. — remorunt, XI, 176. — surgens, III, 659 V. L. — discisset, discusset, dissepsset, discresset, XI, 455 N. et V. L. — posta, XIII, 553. — subposta, II, 90. — inposta, XV, 228. — repostus, III, 325; IV, 13; VII, 507; XI, 7; XV, 683.

Syllepsis, seu *Synthesis et Enallage numeri et generis*, v. c. prodite, Calliope, famæ, III, 222 V. L. — vos, Calliope, XII, 390. — vos itis, Gætulia, II, 288 V. L. — dant Tarraco pubem, III, 369 V. L. — vestro, Serrane, parente, VI, 292 N. — jacent vulgus, VI, 563 V. L. — vos, Hasdrubal, qui regitis arces Tyrias, XVI, 212. — hospes cum rege residunt, XVI, 244 N. Cf. sup. II, pag. 667.

SECTIO DECIMA TERTIA.

PROSODIA *et metricæ observatt.* de quibus vid. Var. Lectt.

I. *Synizesis*, v. c. Pelio, III, 495. — tenuia, IV, 147. — tenuis, VI, 19. sinuosa, et sinuata, II, 172; VI, 226; VII, 503; X, 181; XV, 173, 621. — semiusta, III, 16. — semianimis, IX, 123. — semiambustus, II, 681. — semiermis, XII, 467. — alveo, III, 450; IV, 602. — proinde, II, 353. — profuerunt, polluerunt, etc., V, 264; XVII, 497. — genua, I, 529. — Naides, V, 21.

II. *Diastole*, seu *Ectasis*, v. c. producitur secunda syll. verbi *liquefacio*,

I, 178. — *ego*, XVII, 357. — *sanguis*, X, 23. — syll. finalis natura brevis sequentibus duabus vel tribus consonis, VII, 618; IX, 575; XVII, 546.

III. *Systole*, v. c. corripitur syll. posterior voc. *vero*, IX, 193. — et tertia verborum *profuerunt*, *polluerunt*, etc., V, 264; XVII, 497. — nec non *re* in verbis compositis, quæ hiatus vitandi causa literam inserunt, ut in *redeo*, *redoleo*, etc., I, 309.

IV. *Anceps*

α. *Re* in verbis compositis a consona incipientibus, I, 309.

β. Syllaba prima vocc. *Cyrene*, III, 252. — *Cerillæ*, VIII, 579. — *Catillus*, IV, 225. — *Pachynus*, XIV, 72. — *Polydamas*, *Olympus*, *corallum*, XII, 212. — *Gradivus*, XV, 15. — *Eos*, VIII, 363.

γ. Syllaba secunda vocc. *Dionysius*, III, 393. — *Edonis*, *Bistonis*, *Sidonis*, IV, 776. — *OEagrius*, V, 463. — *Therapne*, VI, 303. — *Leucosia*, VIII, 578. — *Cybele*, VIII, 363. — *arbitrari*, XV, 112.

V. *Cæsura*, qua brevis syll. fit longa, I, 109; X, 23; XIV, 515.

VI. *Hiatus*, v. c. nate, velim, age, I, 109. — Uni turba viro, alter si detur in armis, X, 29. — Et Cyane, et Anapus, et Ortygie Arethusa, XIV, 515.

VII. *Versus hypermetri*, v. c. IV, 187; XII, 633; XIV, 143; XVII, 399.

VIII. *Orthographia metrica*, v. c. *subicere*, *inicere*, *proicere*, *obicere*, *adicere*, *reicere* scribendum metri causa, I, 113 N.; VIII, 669; X, 570; XIII, 298; XVII, 528.

SECTIO DECIMA QUARTA.

PERMUTATIO LITERARUM facilis in codd. MSS. medii ævi, inpr. τῶν *V* et *B*, VIII, 543 V. L. — *iu* et *m*, II, 469 V. L.

FINIS VOLUMINIS SECUNDI ET ULTIMI.

LENOX LIBRARY

AUCTOR PRETIOSA FACIT

Bancroft Collection.
Purchased in 1893.